
WELLCOME
HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

FRIDERICI HOFFMANNI
CONSILIARII REGIS INTIMI ET ARCHIATRI

OPVSCVLA MEDICO-PRACTICA

SEV

DISSERTATIONES SELECTIORES
ANTEA DIVERSIS TEMPORIBVS EDITÆ
NVNC
REVISÆ ET AVCTIORES

DECAS I.

I. *De naturæ & artis efficacia in medendo.*
II. *De recta & simplicissima naturæ medendi methodo.*
III. *De medicamentorum prudenti applicatione in tempore.*
IV. *De prudenti medicamentorum continuatione.*
V. *De vera medicamentorum in morbis virtute & efficacia rite dignoscenda.*
VI. *De cognoscenda corporis humani natura ex effectu remediorum.*
VII. *De medicina simplicissima & optima motu, inedia, aquæ potu.*
VIII. *De mirabili lactis asinini in medendo usu.*
IX. *De saluberrima seri lactis virtute.*
X. *De connubio aquarum mineralium cum lacte longe saluberrimo.*

DECAS II.

I. *De salium mediorum excellente in medendo virtute.*
II. *De sale medicinali Carolinarum.*
III. *De manna eiusque praestantissimo in medicina usu.*
IV. *De recto corticis chinæ usu in febribus intermittentibus.*
V. *De purgantibus fortioribus ex praxi medica merito ejiciendis.*
VI. *De medicina emetica & purgante post iram veneno.*
VII. *De imprudente medicatione multorum morborum & mortis causa.*
VIII. *De remediorum benignorum abusu & noxa.*
IX. *De vesicantium & fonticulorum circumspecto in medicina usu.*
X. *De erroribus vulgaribus circa usum topicorum in praxi.*

CVM INDICE RERVM PRÆCIPVARVM.

HALÆ MDCCXXXVI.
Prostat in OFFICINA RENGERIANA.

VIRO

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO

DOMINO

SAMVELI DE COCCEII

POTENTISSIMI PRVSSORVM REGIS IN SANCTIORE CONSILIO

ADMINISTRO

SVPREMORVM TRIBVNALIVM ET CONSISTORII

PRÆSIDI

RERVM ECCLESIASTICARVM ET FEVDALIVM

DIRECTORI

ATQVE

ACADEMIARVM CVRATORI

S. P. D.

FRIDERICVS HOFFMANNVS.

On diu multumque, VIR ILLUSTRISSIME, conquirendæ mihi erunt causæ, quæ me impulerint, ut exiguum hunc ingenii fœtum, venerationis erga TE meæ testem, sub Nominis TVI auspicio in publicum prodire voluerim. Quodsi enim Viros virtute & meritis illustres justo pretio æstimare atque in aliorum exempla publicis commendare elogiis solenne est: certe TVA in universam, maxime autem literariam Rempubl. merita partamque inde gloriam tacere, piaculum,

 dignis

dignis vero concelebrare laudibus, dignum grata mente obſequium erit. Noſtro certe tempore magno decori ac ornamento eſt, ſi Regum Principumque aulas Viri ſumma eruditione, virtute, impigroque ſtudio ac vigilantia illuſtres exornant, ut non modo Reſp. civilis ſed etiam litteraria atque Muſæ maxime de iis gaudere ſibique inſigniter gratulari poſſint. At vero, quo vehementius illud optandum eſt, eo profecto rarius ac infrequentius tam perfecti & omnibus numeris abſoluti conſpiciuntur Viri. Nam ut rem, uti eſt, ingenue dicam, non exiguus quidem doctrinæ abundantia ingeniique præſtantia conſpicuorum Virorum ſuppetit numerus; at, probe ſubducto calculo, plures eorum ita ſunt comparati, ut vel communi illo & hodienum ferme epidemio morbo, nimio ſui commodi ſtudio, laborent, vel ob nimiam timiditatem ad utilitatem publicam promovendam non cordati ſatis atque idonei ſint. Haud quidem inficiandum, latitare adhuc in aulis Principum Viros animi non minus candore fideique integritate inſignes, quam ſalutis publicæ amantiſſimos, ſed his ſæpe ſæpius ingenii acumen, doctrinæ vis & apta vivendi & res adminiſtrandi ratio deficit.

cit.

cit. Dantur denique, qui hæcce omnia naturæ rectaque institutionis bona possident, ideoque ceteris antecellerent, nisi id vitii haberent, ut in commoda quiete, suaui otio & voluptatibus vitam transigere, quam adsiduis curis & continuo labore corporis animique vires delassare mallent. Quum itaque TV, VIR ILLVSTRISSIME, rarissimis magni & perfecti Regii Ministri characteribus abunde splendeas, eo magis TE venerari omnique honoris cultu prosequi non subditis solum, verum etiam eruditis, & qui pro musis patrocinium ac favorem desiderant, convenit. Postquam ergo ante annum in aula Vestra, ad quam valetudinis Potentissimi Regis nostri tuendæ causa vocatus eram, excellentes TVAS animi dotes æque ac incomparabilem in philosophicis scientiam coram propius intueri mihi datum fuit, TE magis adhuc & colere & venerari cœpi; idque eam etiam ob causam, quod non solum raro admodum exemplo, rerum naturalium doctrinæque physicæ ac medicinæ rationalis insigni admodum amore ipse tenearis, sed eos quoque, qui in Academiis, quorum TV Optimus Curator es, solidi & eximii quid in instruenda juventute præstant, singula-

gulari prorſus favore foves, æſtimas, & quibus-cunque potes rebus ſtudia illorum promoves. Proinde, cum gratiam & benevolentiam Tuam tum ego tum filius meus chariſſimus Med. Prof. Ord. a multis abhinc annis abunde experti ſimus, nullus omnino dubitavi, fore, ut, quem in grati ac beneficiorum memoris animi teſſeram ſub ILLVSTRISSIMI NOMINIS TVI auſpicio produco tenuem hunc laborem, ſerena fronte excipias. Quod ſicut ſpe certa firmioreque auguror, ita nihil magis in votis habeo, quam ut benigniſſimus & præpotens rerum omnium moderator DEVS valetudinem TVAM integram illibatamque diutiſſime ſuſtentet, præſtantiſſimi dotes animi in dies augeat, ſaluberrimis in ſalutem publ. redundantibus conſiliis TVIS clementiſſime adſit, gentemque TVAM ILLVSTRISSIMAM ad finem rerum conſervet ornatiſſimam. Halæ d. VIII. Calend. Maii MDCCXXXVI.

PRÆFA-

PRÆFATIO.

Etiit a me ſæpius maiorem in modum Vir egregius & de utilitate publica promovenda eximie meritus *Dnus Vick*, celebris noſtræ Academiæ Bibliopola, ut ipſi ſelectiorum mearum, quæ ægrius nunc haberi poſſunt & valde deſiderantur, exercitationum iteratam editionem concederem, quum olim Nobili Leydenſium Bibliopolæ *Haackio* tres Decades diſſertationum, quæ ad valetudinem tuendam maxime pertinent, recudendas permiſerim, neque minus ante decennium inſigni viro *Dno Bartholomæo*, induſtrio Vlmenſium Bibliopolæ duas earundem decades,

 quas

quas inter eminent, quæ de ſaluberrimis aquarum mineralium viribus agunt, in lucem publicam denuo producendas conceſſerim. Nolui igitur honeſtis *Dni Vickii* deſideriis deeſſe, ſed potius omni modo ſatisfacere. Placuit vero ex ingenti diſſertationum, quæ per quadraginta & ultra annos me Præſide, ductore & directore habitæ ſunt, apparatu & numero, eas potiſſimum ſeligere, quæ ad artem noſtram circumſpecte & cum bonis ægrorum rebus exercendam faciunt longeque utiliſſima themata complectuntur; quas non modo revidi, correxi, ſed & optimis obſervationibus ac cautionibus adjectis hinc inde auxi & illuſtravi, certiſſima ſpe fretus, fore, ut, qui artem cum prudentia exercere ſibi propoſuerunt, fructum inde percipiant inſigniſſimum.

Ego ſane non poſſum, quin hoc loco ingenue profitear, me, poſtquam per dimidium ſæculi & ultra artem exercendo & docendo innumerabiles in curandis morbis errores ac nocivos lapſus animadverti, nihil magis curæ cordique habuiſſe, quam ut pro virili & nulla unquam prætermiſſa occaſione, medendi ſcientiam in meliorem ordinem redigere, ejusque fundamenta firmiora reddere, allaborarem. Equidem, pulcherrimæ illæ, quæ & medicum ornant & ad ipſam ar-

artem egregie faciunt ſcientiæ, cujus generis ſunt, accuratior & curioſior per ſolertiorem anatomen corporis humani notitia, intima rerum naturalium per egregia & varia experimenta phyſica, chymica, & mechanica inveſtigatio, itemque ars pharmacevtico-chymica, noſtro tempore ad ſummum prope evectæ faſtigium conſpiciuntur; nihilominus præcipuæ illæ, quæ primas in arte tenent partes longe præſtantiſſimæ, quales ſunt vera & rationalis pathologia ac therapia non ſatis excultæ multo minus omnibus numeris abſolutæ habentur. Quodſi enim iis, qui in Academiis curſu medico abſoluto artis opus adgredi parati ſunt, vel jam dum artem exercuerunt, morbi hiſtoria, ut eam reſolvendo verum morbi genium, originem & cauſas demonſtrare & remedia iis removendis idonea invenire debeant, offertur, nihil quod experientiæ reſpondeat, vel cum naturæ ordine conveniat, exercitatus medicus deprehendet. Quandocunque eadem morbi hiſtoria aliis, qui ad medicinam faciendam magis exiſtimantur idonei, traditur, dici vix poteſt, quanta circa ſingula, tum ratione cauſæ morbi, indiciorum curandi ac remediorum, tum ratione judicii de morbi eventu diſſenſio obſervetur ac diſcrepantia, quæ indies fere, quod dolendum eſt, non mi-

nus animadvertitur, ſi quando duo vel tres medici ad lectum vocantur, adeo ut non vulgus ſolum, ſed eruditi etiam nihil exinde firmi, nihil certi in arte ſalutifera eſſe iudicandi anſam & occaſionem arripiant. Cuius certe miſerabilis ſtatus cauſam, ſi quis paulo penſiculatius ſcrutari velit, vix inveniet aliam, quam quod non adeo firmo & ſtabili morborum ſcientia, quæ pathologiæ nomine venit, & cui unica vera therapia ſuperſtructa eſt, fundamento nitatur. Equidem philoſophia corporis humani viui & ſani, quæ phyſiologia dicitur, per incomparabile illud circuli ſanguinis inventum & per tot egregia experimenta phyſico-mechanica ita perfecta & exculta eſt, ut nihil fere amplius in ea deſiderari videatur, ſed dimidium fere ſæculi effluxit, antequam divinum illud circuitus ſanguinis inventum ad pathologiam rationalem reddendam introductum fuit. Proſtant quidem noſtro tempore a celebribus hinc inde Viris conſcriptæ pathologiæ ſeu theoriæ morborum medicæ, quæ ab iis, quibus in verba jurare magiſtri ſolenne eſt, multum laudantur & ſupra modum ac ſuis abſolutæ numeris efferuntur, quas tamen ſi paulo accuratius conſideramus, magna ex parte mancas & imperfectas conſpicimus; ſiquidem nec perſpicuas virium

um & imbecillitatis corporis humani, nec veras moriendi necessitatis causas reperire ibi licet: de morborum epidemiorum, qui multum medentibus facessunt negotii, origine altum est silentium: humorum intemperies & virulentæ qualitates propemodum relegantur: concretionum in vasis, quæ polyporum nomine veniunt & immedicabiles morbos producunt, nulla fit mentio; de mirabili nervosarum partium consensu, sine cujus notitia vix ac ne vix quidem symptomata explicari possunt, ibi plane non agitur: corruptio partium sphacelosa, quæ plerumque mortis tam acutis quam chronicis passionibus supervenientis causam constituit, habetur rarissima: doctrina de pulsibus, magnæ in judicio de eventu morbi ferendo utilitatis, ibi neglecta aut penitus omissa animadvertitur; & si ad rationalem actionum corporis nostri præternaturalium explicationem respicimus, operationes animæ cum causis physico-mechanicis & actiones morales cum physicis mirum quantum invicem confunduntur. Dantur adhuc alii doctissimorum & Celebrium Virorum pathologici libri, in quibus plus materiarum morbificarum, quam motuum vitiosorum habetur ratio; quandoquidem diversissimæ intemperiei pro stabiliendis mor-

borum caufis adducuntur humores, cum tamen ex motuum inæqualitate & vitio five errore in locis, dum ex uno loco ad alienum humorum fit transitus, præcipua fymptomatum in morbis ratio deduci debeat.

Perverfam vero theoriam minus rectam medendi methodum fequi, res in fe eft perfpicua. Quod vero tam macra usque eo facie inceflerit pathologiæ fcientia, non alia, me judice, fubeft caufa, quam quod, qui ejusmodi libros luci expofuerunt, medici falfis magis opinionibus & hypothefibus imbuti quam fufficienti hiftoriarum morbi apparatu inftructi eosdem confcripferunt, cum tamen fufficiens obfervationum clinicarum adparatus & exacta hiftoriarum cujusdam morbi quoad omnes circumftantias delineatio & notitia præcipuum & verum tum pathologiæ tum therapiæ rationalis fit fundamentum. Nam diligenter adnotatæ ejusmodi morborum hiftoriæ convenienti meditationi accuratiorique fcrutinio fubjectæ non modo verum morbi genium, originem & caufas, tam antecedentes quam proximas, perfpicuas reddunt, verum etiam proprium cujusvis individui habitum, vires, confuetudines, quorum omnium confideratio maximum ad ferendum de morbi eventu & remediorum operatione

tione judicium affert momentum, optime indicant & detegunt; & quemadmodum ex antecedente morbi notitia pro causæ, naturæ ægrotantis & temporum morbi differentia, diversus remediorum observatur effectus: ita ex diligenter adnotatis ejusmodi morborum relationibus, ad pleniorem remediorum quoad vires notitiam perveniri optime posse, censendum est. Deinceps, ex diligenti historiarum morbi consideratione is pulcherrimus nascitur fructus, ut discamus, non multis & variis magno pretio paratis, sed paucis, selectis, iisque facile parabilibus, diæteticis magis, quam pharmacevticis, clementioribus, quam valentioribus, simplicibus, quam compositis, domesticis, quam exoticis convenienti tempore, ordine, & dosi usurpatis, graves admodum & rebelles afflictiones sanari posse quam optime. Tum quoque id beneficii plenæ morborum historiæ afferunt, ut acres medentum dissensiones de certo medicamentorum in morbis effectu, partibus ad experientiam provocantibus, egregie possint componi, quum vix melior, vix præstantior via detur ac ratio de medicamentis, quibus virtutibus, verisne an falsis emineant, judicandi, quam per intimiorem historiarum morbi cognitionem. Quæ cum ita sint, ut ex observationum accuratiori studio

dio deſcriptarum inopia & defectu tardus admodum ſegniſque artis ſalutaris huc usque fuerit progreſſus, ſperare bono omine licet, ex meliori earundem deſcriptione & apparatu majus in dies certiusque pathologiæ futurum eſſe incrementum. Etenim, cum pauciſſimi Medicorum ſint, qui in morbis, iisque maxime chronicis curandis, ad hiſtoriam morbi & circumſtantias, aut individui ægrotantis naturam cognoſcendam reſpiciunt, fit profecto, ut plurimi in ceteris medicinæ partibus ſatis verſati viri empirice artem exerceant. Id quod vel ex eo liquido conſtare arbitror, quod nihil fere magis ſolenne habeant, ac innumera in uno morbo medicamenta præſcribere, præſcripta ſæpius mutare, & aliis ſubinde formulis ægrotantem obruere, quarum ingredientia ſi quis paulo intuetur curatius, non tam ex ſimplicibus & uſu ſatis cognitis, quam ex mirum ineptis veterum compoſitionibus ea confecta inveniet, unde difficillime ſane, quem ſibi præfixum medicus habeat medendi & juvandi ſcopum, cognoſcere licet, tantum abeſt, ut ex tanta remediorum mole innoteſcat. Et ſi experientiæ credere fas eſt, certum ratumue habemus, vix quicquam, præter crebram remediorum mutationem, in perſpiciendis morborum cauſis Medici arguere ignorantiam: hæ quippe vt-

plu-

plurimum non multiplices ſed ſimplices tam multa tamque varia ut removeantur haud deſiderant. Vero enim verior eſt regula illa practica: quo medicamentum ſimplicius, eo eſt melius, quia indicationi magis ſatisfacit, &, quod experientia edocti ſcribimus, quanto minor eſt ſimplicium in formula numerus, tanto medicamentum operatur potentius atque felicius. Sicut enim in omnibus, quos edit, effectibus ſimplex natura eſt; ita etiam in medendo ſimplicitate quadam gaudet. Multo vero magis empiricam praxin exercent ii, qui poſthabita non minus morbi hiſtoria, quam neglecta plane vitæ victusque ratione ſpretisque ſimplicioribus, morborum, præcipue chronicorum, curationes variis ſpecificis, ex auro & mineralibus paratis, metallorum ſulphuribus aliisque chymicis moliuntur, aut qui nimium paucis univerſalibus excretiones naturales tantum promoventibus morborum contumaciam oppugnari poſſe ſibi & aliis perſuadent: qua perverſa medendi methodo vel multum ægrotantibus damni inferunt, aut, ſi minus forte obſunt, parum tamen proficiunt.

Quum itaque a multis retro annis magna illa, quæ artis noſtræ ſucceſſum huc usque retardarunt impedimenta et communes in praxi medica errores animadverti, nihil mihi ſemper potius fuit,

 quam

quam ut omnibus ingenii neruis ex magno et sufficienti historiarum morbi & veritatum facti apparatu ita studium medicum perficerem, ut cum certa et fundata ratione, citra magnos sumtus, tollendis morborum causis apta nata remedia Medici inuenire, inuenta pro ægrotantium ac circumstantiarum varietate dextre applicare et sic commodis mortalium inservire tuto & recte possint. De qua methodo, modo et scopo rem medicam tractandi præsentes, quas in lucem nunc correctas emitto, dissertationes, testimonium perhibere possunt plenissimum, quarum frequentem lectionem crebramque meditationem & imitationem non possum non omnibus, quibus caute & efficaciter sanare volupe est, commendare quam maxime.

Inueniet quippe primo omnium diligens & attentus lector, quid natura, quidve ars in medendo valeat, adeoque de utriusque effectu convictus optime cavebit, ne aut contraria naturæ moliatur, aut ne forsan, quod naturæ tribuendum est, id artis opus existimet. Dein, quum maximum medendi momentum in eo potissimum contineatur, ut varias morborum accessiones, status, periodos & declinationes recte quis advertere & certo ordine, tempore dosi & continuato usu morbo remediis occurrere sciat, iterum omnino in opere hoc perlegendo

legendo induſtrius artis indagator habebit, quem ducem eligat, quem tuto ſequatur. Sed quid iuvaret omnis de recte applicandis prudenterque continuandis remediis inſtructio, niſi ſcire ſimul liceat, quænam adplicare remedia ex uſu ſit, quibusque tuto ſubinde fidere poſſimus. Ad quod dijudicandum ſicut ſolertior medicamentorum quoad vires exploratio multum affert momenti: ita nec huic ſcopo deesſe voluimus, ſed remediorum virtutes tam a priori, quam a poſteriori ſeu effectu cognoſcendas monſtravimus, ex his vero effectibus peculiarem ægrotantium naturam deducendam oſtendimus. Pertinet huc quoque ſpecialis medicamentorum quorundam ſimpliciſſimorum ratione operandi modi & ipſius uſus tractatio, quo reſpiciunt maxime, quæ de medicina ſimpliciſſima, inedia, motu, aquæ potu, de aquarum mineralium, de lactis, de ſeri lactis, de mannæ in medendo uſu, nec non de medicamentis ex diverſi generis ſalibus depromtis agunt, quibus intentus rerum medicarum ſcrutator optime addiſcere poterit, ſimplicisſima hæcce remedia in multis iisque graviſſimis morbis ſanandis plurima alia effectu longe ſuperare. Quas denique in fine adieci diſſertationes variam remediorum inepte adhibitorum noxam palam faciunt, ita ut alieno

no periculo ſapere aliorumque errores vitare facillimum ſit.

Vltimo loco & hoc utiliſſimum monitum in animum revocandum omnibus, qui circumſpecte artem exercere cupiunt, commendo, medendi artem non tam facilem, ut vulgo putatur, rem eſſe, ſed judicioſisſimam et difficillimam, quin imo, ab imperitis ſi quando tractatur, periculi pleniſſimam, quod jam olim antiquiſſimus artis noſtræ parens Hippocrates in aphorismo I. Sect. I. optime agnovit, dum *experientiam fallacem, judicium difficile, experimentum periculoſum adſeruit & ætatem longiſſimam arti perficiendæ vix ſufficientem exiſtimavit.* Quod vero ex difficillimis hæc noſtra diſciplina ſit non aliam reperire licet cauſam, quam quod tanta non modo morborum & cauſarum lædentium, ſed & naturarum ſ. corporum humanorum ratione virium, imbecillitatis, ſenſibilitatis, ſtructuræ & idioſyncraſiæ detur diverſitas, ita prorſus, ut pro varietate corporum non modo alimenta & medicamenta, ſed & cauſæ morbificæ, & ipſa venena plane diverſos & diſſidentes effectus producant. Quam arduum vero ſit, ſingula hæcce accuratius inveſtigare & certum de inveſtigatis judicium ferre, perſpicacioribus viris dijudicandum relinquo.

DISSER-

DISSERTATIO MEDICA I.

DE

NATVRÆ ET ARTIS EFFICACIA IN MEDENDO.

§. I.

DUO maxime ſunt medici, qui languenti corpori ſuccurrunt, & infenſas vitæ ægritudines & moleſtias tollunt: alter eſt Natura, quæ a veneranda antiquitate non inepte morborum medicus ſalutatur: alter eſt artifex, qui ſolerti ratione cauſas morborum ſcrutatus, iisdem accommodata opponit auxilia. Horum vero ſummus & princeps eſt ipſa natura, quam ars humanaque ratio & imitari,& adjuvare debet; ſiquidem ſine natura i. e. ſine corporis viribus ars nihil plane præſtare poteſt. Ubi enim hæc deficit, ubi languet, ubi plane intermittit ſuas actiones, artis omne opus ceſſat. Felix itaque ille exiſtimatur medicus, qui ſub naturæ favore & energia operatur; & hac duce ſuas molitur

curationes. Quin ipſa natura ſola & deſtituta externa medici ope, graves ſæpe tollit ægritudines, præſidiis ac inſtrumentis communita præſtantiſſimis. Sicut contra & plures dantur morbi, in quibus natura ſola parum valet, ſed manu & ope artificis adjuvari cupit, quo quidem in caſu & artis præſtantia & artificis ingenium cognoſcitur. Sunt etiam nonnulla affectuum genera, quæ conjunctum naturæ & artis poſtulant officium, ubi natura quidem medetur, ſed cum difficultate, cum tempore. Quam in rem more ſuo pulcre effatur CELSVS *l. 2. c. 14. p. 89*: *Poteſt morbus*, inquit, *qui per ſe finem habiturus eſt, citius, adhibito auxilio tolli, ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, etiam exaſperetur.* Naturæ igitur & artis effectum & opus in medendo cognoſcere & recte diſtinguere, non minima ſapientiæ pars eſt. Et quemadmodum in rebus ſpiritualibus, quæ ad ſalutem animæ pertinent, ardua res eſt, naturæ & gratiæ limites atque fines diſcernere; ita certe in medicina haud facile negotium eſt, naturæ vim & artis ſive remediorum effectus atque limites invicem diſtinguere. Quam quidem in rem quotidie peccatur, etiam ab ipſis medicis, dum quod tribuere debent naturæ, artis opus eſſe exiſtimant, quibus dum ſibi blandiuntur, non levis in explorandis medicamentorum viribus error committitur. Non alienum itaque erit, hoc eximium in medicina argumentum paulo majori ſtudio agitare accuratiusque excutere.

2. NATVRÆ & artis in medendo effectus in conſpectum daturi, ut tam arti quam naturæ ſua conſtet laus, primum omnium utile erit, ex veterum monumentis, quid illi hac de re judicaverint, proponere. Utrique tam naturæ quam arti ſuas aſſignarunt laudes. Aperte HIPPOCR. L. VI. Epid. νεσῶν inquit, φύσεις ἰατροὶ, naturæ morborum medici, quod libro de arte fuſius explicat: *Natura*, inquit, *ipſa ſibi per ſe non ex conſilio motiones ad actiones obeundas invenit, a nullo quidem edocta, citraque diſciplinam ea, quæ conveniunt, efficit.* Et alibi Lib. de

de Diæta hæc prodidit idem graviſſime : *Ars medica*, inquit, *ab eo quod moleſtum eſt, liberat, & id, ex quo quis ægrotat, auferendo, ſanitatem reddit : idem & natura per ſe facere novit.* Artis vero præſtantiam in ſanando Lib. de Arte p. 21. in fine hiſce deprædicat: *Quando natura non ſponte excernenda dimittit, medicina neceſſitates ac vires invenit, quibus natura coacta indemnis dimittat ſive excernat, nam ſtimulata monſtrat medentibus, quæ ſint facienda.* Neque minus pulchre discrimen effectus artis & naturæ GALENVS L. de Conſtit. Artis c. 12. hiſce adſtruit : *Sunt alia naturæ, alia medicis negata & conceſſa. Naturæ quidem impoſſibile eſt, ita os confractum, ut ejus partes a nativa ſede aberrent, membrumque diſtortum ſit, corrigere & confirmare, quod medicis poſſibile eſt : quemadmodum & luxatum medicus reponere poteſt, natura non poteſt. Contra cavum ulcus carne replere natura poteſt, medicus non poteſt, ſicuti ex ſemicoctis aut crudis aliquid concoquere : ſed in his medicus naturæ famulatur.*

3. EQVIDEM naturam medicum eſſe corporis noſtri, uno ore fere omnes profitentur, attamen quid per naturam intelligatur, nondum plenus adhuc inter medicos reperitur conſenſus. Sique ullum vocabulum variis patet explicationibus, certe hoc ipſum eſt. Verum enim vero cum vocabula in ſe nihil reale habeant, ſed tantum notæ ac ſigna ſint rerum, non alienum fore putamus, omnis ambiguitatis & confuſionis evitandæ cauſa quid per naturam velimus intellectum, breviter ſuccinteque explicare. Primum vero monendum eſt, vocabulum naturæ confundendum non eſſe cum ipſa anima tam ſenſitiva quam rationali. Sæpius has voces inter ſe miſcent autores; cum tamen diſtinctæ res ſint, quæ denotantur naturæ & animæ utriusque vocabulo. Hinc etiam neceſſe eſt, quodvis gaudere ſuo ſibi proprio charactere. Deprehendimus nempe in corpore animantium & maxime in humano, actiones, quæ ſolo motu perficiuntur, ubi corpora inter ſe mutuis viribus motricibus & innatis agunt, a quarum virium æquali-

 tate

tate seu æquali nisu, vi ac robore actione & pressione quies, ab inæquali vero, loci vel situs mutatio dependet. Ubi igitur corpus agit, & corpus patitur, & hæc invicem inter se viribus suis agunt, hæc actio dicitur naturalis & physica, recentioribus mechanica, it. necessaria. Nam necessarius semper sequi debet effectus certam corporum inter se actionem. Quam necessitatem effectuum ex necessariis causis nascentem *æternam immobilem naturæ legem* recentiores nominarunt. Naturæ vero vox inde videtur suam trahere originem, quoniam vis ista motrix activa, extenso a Deo innata & insita est, quo sensu etiam Aristoteles definit naturam principium motus & quietis. Qui motus aut quies inest, subsistit & inhæret per se, & non per accidens, adeoque naturam habent illa corpora, quæ motu aut quiete gaudent nativa a principio ipsis absolute immanente, non adventitia vel ab externis rebus arcessita. Actio itaque naturalis in corpore humano hæc celebratur, quæ absolvitur operatione & concursu solo corporum. Ita sanguinis & humorum circuitus, digestio, secretio, excretio, motus fibrarum intestinorum & aliorum canalium peristalticus a causis necessariis fluunt, sine concursu ordinario alterius substantiæ vel virtutis, & hujus gratia dicitur actio naturalis mechanica.

4. SVNT vero in corporibus animantium aliæ actiones & motus, qui non a sola vi & mutuo contactu corporum proficiscuntur, sed sublimiori virtute instructi corpora vel eorum partes in motum excitant. Ita e. g. certa impressio ab objecto externo agente in animantibus suscepta, certa item idea, perceptio, cogitatio, quæ omnis extensionis & indolis corporeæ expers est, potentiam habet corpus animantis, vel certas ejus partes ad motum, certo gradu, proportione, successu, duratione, certumque in finem concitandi. Cujus quidem rei testes sunt animi adfectus, qui universi corporis partes & nonnullas ex iis peculiariter agitare ac commovere solent. Confirmat id etiam vehemens ideæ certæ impressio, quæ quod incer-

certa corporis membra pro indole sua agat, res est notissima. Ita fastidium cibi vel alicujus rei, ubi de eadem cogites, ventriculum ad vomitum concitat; firmior pulchræ mulieris contemplatio, ad venerem genitales partes stimulat; appetentia cibi grati, partes, quæ digestioni præsident, contrahit, ipsisque vigorem, motum ac succum solvendis cibis convenientem subministrat. Sola porro imaginatione alvum moveri, corpus sudore digeri posse, experientia demonstrat. Ipse timor saltem a quodam morbo v. g. a variolis, pestilentia, epilepsia, ipsum morbum promte in corpore producit. Vehemens & subita impressio in gravidis quos mirificos characteres fœtibus inducere idonea sit, vulgo notum. Quæ cuncta clarissime ostendunt, sublimiorem, omnisque extensæ indolis expertem adhuc virtutem inhærere animantium & maxime hominis corporibus, quæ anima solet appellari, & quidem sensitiva. Inde omnis actio, quæ ab ea proficiscitur, animalis nominatur, cujus generis sunt motus voluntarii, animi pathemata, & omnes motus qui sequuntur sensus, desideria, appetitus.

5. REPERIVNTVR adhuc aliæ actiones non in omnibus animantibus, sed in solo homine, ubi nullus concursus corporum fit, nullus motus, nulla actio eorundem subsequitur, videlicet idearum sive impressionum, quæ objectorum externorum causa fiunt, abstractio, collatio, comparatio, connexio cum interna notitia, judicio & libertate agendi, unde nascitur ratio, veritas, quæ & alterius mentem convincere, instruereque apta est & valet; quæ justi & injusti internam cognitionem & sensum possidet. Hæc nullis mechanicis legibus adstricta, hæc cum corpore nullum habet commercium, nisi quod tantum corpus animatum sit ejus domicilium, & sensus materiam ratiocinationis subministrent. Hanc excellentem virtutem mentem, rationalem animam, radium divinæ imaginis, spiritum κατ' ἐξοχὴν recepto sic vocabulo & Theologi & Philosophi appellant.

6. REBUS in ſe diſtinctis ſic diſtincte propoſitis, judicare jam promtum & expeditum eſt, per naturam, quæ a medicis conſideratur, & quæ corpus cum adfectum ſanat, tum integrum conſervat atque tuetur, minime intelligi mentem ſeu animam rationalem. Eodemque ex fonte diſcimus, neque animam ſic dictam ſenſitivam eosdem motus qui in corpore accidunt, vel efficere vel moderari. Quamvis non negemus, hanc ipſam in corpus habere magnam, ut ſupra docuimus, poteſtatem, in pervertendis & turbandis motibus naturalibus, quorſum & pertinent vitales. De natura itaque humana, quæ ſecundum Hippocratem eſt omnis ſermonis ſeu ratiocinationis in medicina fundamentum, nihil aliud intelligimus, quam mirabile illud ipſius corporis noſtri artificium, cujus autor ſummus artifex eſt DEUS, cujus ſapientiam immenſam ſimilis naturæ opus repræſentat. Effectus enim merito exiſtimatur æqualis ſuæ cauſæ. Hæc naturæ definitio omnium antiquiſſima. A Platone venuſte vocatur natura ars divina in materia. Et Aſclepiades, teſte CÆL. AURELIANO L. de acutis morbis, jam olim naturam nihil aliud eſſe quam corpus & ejus motum aſſeveravit. Haud igitur immerito quæritur, in quonam hujus ſummi artificii ratio & indoles contineatur. Quod quidem paucis nos explicaturos confidimus, ſi demonſtramus, in admirabili illa coordinatione motuum, quos ipſius corporis partes inter ſe locatæ ex ſe & ſua natura ſuſcitant, quique omnes nobiliſſimum in finem tendunt, naturæ vim poſitam eſſe. Neque enim ullus eſt artifex, cui non in opere, quod molitur, finis propoſitus ſit, nullus porro eſt, qui non omnes partes machinæ omniaque inſtrumenta diſponat ad certum ſcopum. Scopus vero creatoris fuit, ut corpus noſtrum motibus excitatum, & virtute ſublimiori, quæ percipiendi vi polleat, donatum ſit inſtrumentum, imo domicilium ipſius mentis coeleſtis originis, ut in illo habitet, ex illo ideas hauriat, & ſuas functiones ad quas deſtinata eſt, exerceat. Eſſentia enim humanæ naturæ maxime in eo verſatur, ut ſubſtantia a

cor-

corpore maxime diverſa unita ſit arctiſſimo vinculo cum corpore vivo & animato. Ut itaque hæc conjunctio diu conſtet, opus eſt, ut corpus duret, quam corporis durationem & conſervationem phyſico ſenſu vitam appellant.

7. At enim vero æque neceſſarium eſt, ut ſenſuum vis etiam in ſuis organis integra maneat ac illibata. Horum enim beneficio ipſa mens concipit ideas quæ cogitationum & rationis materia ac fundamentum ſunt. Univerſi autem artificii in machina humana reconditi prima & præcipua ratio eo reſpicit, ut corpus in ſua mixtione & ſtructura, cum alioquin corruptioni maxime pateat, perduret atque conſervetur, ut ſenſoriis etiam inſtructum ſit, quibus objecta externa percipere & ſecundum perceptionem reagere motibus ſpontaneis poſſit. Quicquid vero eum in finem præſtat, id perficit ſolo motu, non confuſo, ſed bene ordinato, & regulari, qui a recentioribus nomine mechaniſmi inſignitur. Sicuti enim ob motum regularem & in certum finem ordinatum omnes conſtruuntur machinæ, quæ conſtructio mechaniſmus dicitur: ita etiam noſtra omnibus machinis tam naturalibus quam manu factis ſuperior, unice a Deo ſummo & ſapientiſſimo corporis noſtri opifice ob certum & ſpecialem motum contexta atque excitata eſt, eademque, quemadmodum omnes machinæ accurate & ſecundum proportionem, tempus, gradu ac proportione agunt, non ex ſua notitia, ratione, conſilio, intentione & directione aliquid præſtat in actibus naturalibus & vitalibus, ſed ſecundum intellectum & rationem ſummi artificis id exequitur. Ingens tamen in eo deprehenditur differentia, quod in machinis arte humana factis plerumque ſimplex ſemper & idem modus ſit operandi, in machinis vero divinis, plantis & animantibus variet illa operatio. Et quidem ratio eſt in procinctu, ſiquidem in illis ſemper una eademque diſpoſitio permanet cauſalis: v. g. in horologiis, machinis hydraulicis, hydraulicoque pnevmaticis; in his vero variant cauſæ. Neminem enim rerum medicarum peritum ignorare oportet, res exter-

externas & inter has præcipue elementa, ætherem, aërem, aquam, alimenta cujuscunque generis & res non naturales varie diſponere & afficere corpora & illorum motus. Vita enim machinæ, ſanitas, morbus & mors unice a cauſis externis fluunt. Quapropter opus eſt, ut medicus naturæ rerum cognitionem compertam habeat, ut identidem bene intelligat, quos effectus, vel qua ratione eos exſerant in corporibus humanis res naturales. In eo enim demum verſari veram univerſæ ſcientiæ medicæ cognitionem exiſtimo, & ſine ea medicina manca, trunca ac debilis jure reputatur.

8. QVISQVE itaque clariſſime perſpiciet, ad motuum œconomiam, qui vitam & ſanitatem tuentur, & morbos etiam depellunt, minime neceſſarium eſſe concurſum entis cujusdam, quod notitia, perceptione, multo minus quod directione gaudeat. Ejus ſententiæ quoque fuerunt veteres & prudentiores recentiorum. HIPPOCRATES L. 1. de Diæta §. 6. hæc prodidit: *Corpora, quæ faciunt, non ſciunt, quæ vero faciunt, ſcire ſibi videntur, & quæ vident, non cognoſcunt, attamen omnia in ipſis fiunt per divinam neceſsitatem & quæ volunt & quæ non volunt. Accedentibus vero illis huc, his vero illuc & inter ſe permixtis unumquodque deſtinatum fatum explet, & ad majus & ad minus.* Referri huc meretur elegantiſſimus circa eandem rem locus qui exſtat in Valleriola lib. 1. locor. comm. cap. 5. *Indoctas quidem animantium naturas dixit* HIPPOCRATES, *hoc eſt, non conſilio, neque delectu agentes: ſed profecto quaſi edoctæ operantur, impelluntque ad id, quod vſui ſit animanti, ut artificioſa ipſa hominis, miraculum omne ſuperans, ſtructura facile declarat. Eam enim tam mirabili partium nexu, firmitudine, forma atque uſu architectata natura eſt, ut neque ad uſum accommodatius quicquam, neque ad ſpeciem & ornatum pulchrius ſpectari poſsit: providam vero & ſolicitam indicant ea, quæ in morbis gravisſimis & exitialibus natura, ut ſervetur æger, molitur. Siquidem adverſus morbificam cauſam impetu valido aſſurgens, & decretoria, excretio-*

nes.

nesque vehementes molitur & concoctione, discretione, tandemque vacuatione a lethalibus morbis ægrum sæpe liberat. Idem sentit ex recentioribus SYDENHAMIVS Sect. 2. de morb. acut. p. 158. *Ego*, inquit, *quoties naturam nomino, toties causarum naturalium complexum quendam significari volo, quæ quidem causæ brutæ licet & omni consilio destitutæ, non tamen sine summo consilio reguntur, dum suas quæque operationes edunt suosque effectus exsequuntur. Nimirum supremum illud Numen, cujus vi producta sunt omnia, & a cuius nutu dependent, infinita sua sapientia sic disponit omnia, ut ad opera destinata se certo tempore quodam ordine atque methodo accingant, neque frustra quicquam molita, neque nisi quod optimum est ac toti rerum fabricæ suisque privatis naturis maxime accommodum exsequentia, perinde atque avtomata non pro suo, sed artificis consilio moventur.* Et rectissime Baglivius p. 154: *Naturæ nomine non intelligo sapiens quoddam phantasma, vagans, & consilio singula dirigens, sed complexum quendam generalem causarum naturalium, quæ licet consilio destituantur, effectus tamen suos pariunt juxta leges a summo conditore inditas, atque ita ordinate, ut quasi summo regi consilio videantur.* Multo vero pressius & rectius magnus ille Romanorum Medicus LANCISIVS in libro de natura corporis humani in hunc modum disserit: *Natura est vox complexi & aggregati plurium causarum secundum æternas Dei regulas ad rerum conservationem agentium, non unum quid sive una causa, qua cunctæ animalis actiones fiunt atque reguntur. Natura animantium nihil aliud est, quam organica constructio partium solidarum & peculiaris crasis fluidarum in vasis contentarum determinatis, ut congruo mutuo & plerumque alterno cum solidis motu cieantur subservientibus partibus, æthere, aeris pondere, elatere ac motu, unde dependet vita. In animantium machinis fluida contra solida & solida contra fluida nituntur. Iisdem legibus mechanicis natura & ars operatur & animantium machinæ iisdem legibus mechanicis subiectæ sunt ac artificiales & juxta*

ta HIPPOCRAT. *libr. I. de diæta n.* 13. *ex manifeſtis ad obſcura conſideranda procedere debemus. Et ex recentioribus* Doctiſſ. Medicus Simſon, Scotus, *de re medica p.* 81. *de natura corporis humani ita philoſophatur: Indefeſſus rerum naturalium contemplator omnia naturæ opera concinna, elegantia, utilia atque ex cauſarum, quam libet, diſtantium mira tamen conſpirantium ſerie ubique inter ſe apta & connexa comperit, inprimis vegetantia & animalia omnia ſingulasque eorum ſpecies propriis quibusdam certisque ſubjici legibus quarum fundamenta ſolertiſſimus rerum omnium architectus ut geometra optimus maximus in primis rerum ſeminibus ponere voluit; quorum vi ſola & fœcunditate inſita e rudi primum & indigeſta materiæ communis mole exſtructas perfectasque tot miras ſpectabilesque rerum formas deprehendit.*

9. QVVM vero non ſatis ſit, ſtabiliendæ hujus ſententiæ cauſa allegare autoritatem, convenientiſſimum erit, & ipſa ratione hujus rei veritatem confirmare. Quod ſi enim hæc ipſa, quæ vitæ, ſanitatis & morborum ac curationis negotium ſpectant tantum ex corporum natura, motuum legibus & ſolo mechaniſmo perſpicue poſſunt explicari, alienum certe eſt, in auxilium aliud quoddam Ens notitia imo ratione, conſilioque præditum, advocare. Minus etiam congruum fuerit, id ipſum in fibris motricibus & habitu corporis noſtri, ubi nullus idearum, ſine quibus nec ulla ſcientia concipi poteſt, datur proventus, collocare. Quod ſi porro totius mundi machina ſolis mechanicis legibus ornatiſſime regitur, & tot mirabiles effectus producit, id ipſum aliis cur denegare machinis velimus, cauſam plane non video. Neque vero hoc loco quidquam prodeſt eorum objectio, qui non concipi poſſe exiſtimant, quomodo cuncti, tam ſecundum quam præter naturam in corpore noſtro motus fieri poſſint ſub certo tempore, certis gradibus, certum in finem, per congrua evacuatoria ordine, ſiquidem hæc cuncta nempe tempus, ſucceſſio, gradus, intenſio, remiſſio, motui inhærent, & ad motus

tus naturam ſpectant; directionem autem certam in organis cum notitia interna plane pernegamus, neque aliam agnoſcimus, niſi quæ ex ipſa diſpoſitione organorum profluit. Unde quod certa tempora requirantur ad ortum & ſucceſſivam perfectionem corporis noſtri, quod certis & ſtatis temporibus fiant excretiones, certis periodis redeant morbi & ſolvantur, certo tempore ad appetitum, ſomnum & vigilias incitemur, hæc omnia clariſſime edocent, neceſſariis & corporeis ea fieri de cauſis. Id quod vel ex eo ſolo maxime judicandum, quod phyſicis cauſis, alimentorum & medicamentorum efficacia, hæc invicem immutari, criſes morborum ſuſpendi, periodi febrium accelerari, vigiliæ conſuetæ imminui poſſunt. Neque vero noſtra eſt ſententia, ex eodem fundamento conſuetudinis, quæ in actibus moralibus, inclinationibus, propenſionibus, vitiis, virtutibus, moribusque locum habet, naturam deducere atque derivare. Non ignotum enim nobis ſublimiorem virtutum & virium naturam actionem & agendi modum eſſe, quam ut humanæ mentis anguſtia eam comprehendere & adſequi poſſit.

10. NEQVE hic valet ille mirificus conſenſus inter notiones animæ & corporis intercedens, cujus beneficio diſcimus, ex ſanguinis motu, ſimilem motum animum trahere. Ita ſi cum impetu fertur ſanguis, animus quoque præceps, impatiens, atque impetuoſus animadvertitur. Idem ſi ſegni cunctantique alveo progreditur, eadem animo laſſitudo, ſegnities par. Ex eo tamen minime colligendum, unum idemque eſſe principium, quod actibus moralibus & corporeis præſideat. Conſenſus utique apparet dilucide animæ & corporis, ex eo tamen minime evincitur, illud, quod cogitat, quod percipit, facere corporis motus; multo minus vero ex habitu animæ, præſertim rationalis, judicanda eſt motuum in corpore natura. Nam anima prudentiſſima & in ſumma tranquillitate conſtituta v. g. in ſenibus, non poteſt impedire graves ægritudines, viſcerum obſtructiones, ſcirrhos, ſanguinisque & ſeri

ſtagnationes huic ætati perquam familiares. Deinde in turbulento ſtatu motuum præternaturalium anima tranquilla & prudens ſubſiſtere & permanere poteſt. Quod vero in actibus naturalibus & vitalibus nulla præſens ſit ratio, nulla conſideratio, notitia, & directio, ſatis ſuperque evincunt errores, qui ſubinde viſuntur. In quem ſalutarem enim & rationalem finem ſpectant atroces illæ convulſiones? quid boni præſtant funeſti ſpaſmi, qui a venenis excitati in ventriculo, peſtem & perniciem corpori moliuntur? Quo ſpectant tot convulſionum genera, quæ a flatibus vel vermibus in inteſtinis ſtagnantibus fiunt? Quo ſummi acerbique dolores? Quo vehementes acutæque febres ad læſionem leviſſimam vel puncturam nervi tendinisque exorientes? Certe iſtæ enormes commotiones ſunt pejores ipſa cauſa, cujus gratia ſecundum hypotheſin a prudente natura inſtituuntur. Siquidem niſi arte ſuccurratur exitium corpori & periculum vitæ afferunt, ſique prudenti conſilio & directione in morbis actiones & motus corporis adminiſtrantur, certe non perſpicimus, quamobrem tam remotæ ab omni ratione alienæque in quibusdam affectibus motiones per incongrua loca, non debita proportione inſtituantur. Deberet in corporibus impuro ſero turgidis, cachecticis, viſcerum obſtructionibus, ſcorbuticis, concitatiori ac celeriore motu ſanguis circumvolui, ut ſanguinis crasſities atteretur, emunctoria aperirentur, & ita ſuperfluum ex corporis ſphæra ejiceretur, cum tamen ex pulſus debilitate contrarium obſervetur. Putredinoſa quæ humoribus & ſanguini in peſte & malignis morbis imminet corruptio, requirit vigorem & intenſionem motus circulatorii, quo illud, quod corruptum eſt, auferatur, & corpus ab ulteriori labe præſervetur; cum tamen & vigoris virium & motuum in his affectibus ſumma debilitas, & jactura deprehendatur. Ubi bilis acris exſuperans varias paſſiones, tertianas febres intermittentes, continuas, ardentes, excitat, maximo cum æſtu, ſiti inextinguibili, opus potius eſſet, ſi negotium cum prudentia gere-

gereretur, moderatiori motu. In rhevmatismis, catarrhis, arthriticis affectibus, materia peccans, acris salsa, tenuis vel etiam crassior, tartarea, per cutis meatus, aut renes eliminanda, ad articulos & fauces inclinatur, cum maxima molestia & sæpius periculo ægrotantis. Quæ porro prudentia est, quæ ratio, quare sanguis abundans magno cum impetu in apoplecticis, in paralyticis ad caput feratur, funesto frequentissime eventu? ex terrore quod abortus, quod epilepsia, cordis palpitatio, & convulsiones nascantur? quænam utilitas, quænam salus inde expectanda est? Sæpe etiam sanguis & humores ejiciuntur, qui servandi erant, uti accidit in hecticis, cachecticis, hydropicis. Et sunt utique adhuc plures vix enumerandi errores, ex quibus certe nec bona vel proficua intentio, quæ ex effectu debebat æstimari, multo minus ratio vel prudentia colligi potest. Rectissime itaque Asclepiades, referente Coelio Aureliano dixit, *Naturam & prodesse & nocere.*

II. Neqve majoris momenti æstimanda est eorum dubitatio, qui universum nostrum corpus ejusque partes tantum instrumenti & organi vices gerere, & hæc excitari moverique ab alia quam corporea substantia debere, profitentur. Sicuti accidit apud fabrum ferrarium, qui malleo pro arbitrio suo invarium utitur finem; at malleus ex toto non mere se habet passive, sed tantum respectu manus artificis, unaque concurrente sua reactione agit efficacissime. Concedimus quoque in unoquoque motu corpus mobile considerari posse passive, dum impellitur a movente: nihilominus hoc ipsum reagit & effectum, qui moventi negatus est, auget atque modificat. Quæ cuncta etiam concedimus in corpore nostro. Neutiquam vero admittimus, dari in corpore nostro Ens quoddam, quod pro arbitrio, pro intentione sua sic utitur partibus musculosis ceu instrumento passivo ad motus vitales progressivos, secretorios & excretorios exercendos. Paucis ubi in physicis & medicis res & effectus rerum explicari & demonstrari possunt principiis, quæ in conceptum, quæ in sensum cadunt, quæ

corporeis rebus propinqua ſunt, inſunt & quadrant, non confugiendum ad altius principium, cujus natura & proprietates directe non pertinent ad corpus vel ad ejus conſtitutionem aut operationem ordinario concurrunt. Longe aliter res ſe habet cum ſenſationibus, quæ in certis organis peculiari artificio conſtructis ab anima celebrantur, ita prorſus, ut hæc ipſa in organo auditus audiat, in oculo videat, in naribus odorem, in lingua guſtum percipiat, ubi omnino hæc organa ſeſe paſſive habent. Nihilominus tamen ſi non recte conſtructa conſtitutaque ſunt & vitium fovent, animæ operatio & ſenſatio ceſſat, donec ſagax & peritus Medicus arte per convenientia remedia adminiſtrata labem iſtam & vitium emendaverit atque correxerit.

12. ASSERIMVS itaque corporis humani naturam nihil aliud eſſe, quam iugem & perennem ſanguinis & fluidorum in debita quantitate, temperie ac proportione exiſtentium progresſivum & in circulum abeuntem motum cum motibus convenientibus ſecretoriis & excretoriis iunctum, qui primario ab alternativa cordis & arteriarum ſyſtole & diaſtole, neque minus a fibrarum univerſi corporis muſcularium ac nervearum tenſione, robore, tono, ſive vi motrice elaſtica dependet atque efficitur, ſecundario vero a fluido tenuiſſimo aereo æthereo calido ſpirituoſo, quod in liquido cerebri & nervorum ipſoque ſanguine continetur. Sanguinis igitur iam deſcriptus motus circularis eſt unicum illud & maximum fundamentum, cui univerſa oeconomia animalis omneſque actiones, quæ in corpore accidunt, innituntur. Hic eſt fons, autor, cauſa omnium eorum, quæ ad conſtitutionem perfectionemque corporis noſtri pertinent. Quapropter non ſine ingenti ratione hic in orbem motus, quoniam omnes actiones corporis moderatur, vitalis dicitur. Et vitam in motu conſiſtere, ferme omnes uno ore medici affirmant. Neque opus eſt rationibus ad id confirmandum ex longinquo repetitis, quando experimentis exploratum eſt, quod ſimulac vel in toto corpore plane ceſſat &

ex-

extinguitur hic humorum circuitus, ſenſuum ac rationis uſus cum ipſa vita intercipiatur, corpore, quod beneficio hujus motus alioquin ſecurum eſt a putredine, eandem tunc ſubeunte. Quodſi corporis membrum hoc ſanguinis motu privatur, omnis confeſtim ejus perit uſus & ad corruptionem inclinat. Præterea circulus hic firmum vinculum eſt, quo ſanctior noſtri pars, animus ſcilicet, quem de cœlo decerpſimus, amico fœdere cum corpore conjungitur. Hic circulus quoque ſuſtinet omnes ſenſus eorumque exercitia, hic nutrit, perficit & reſtaurat corpus, hic denique tonum, robur, motum vigoremque omnibus partibus elargitur. Idem a corruptione corpus, quo non quicquam magis adfligitur, præſervat, quæ univerſa omnia vitæ nomine quatenus vel ad corpus vel ſimul ad totum hominem ſpectant, ſolent comprehendi. Hic quoque circulus eſt, qui moderatus, æquabilis, ſecundum ordinem & regulam omnium partium actiones adminiſtrat, i. e, ſanitatem efficit. Hic turbatus, morbos progignit omnis generis, eodemque everſo corpus emoritur. Perquam curioſa enim eſt obſervatio, neminem mori, quin cadavera inciſa cauſam mortis manifeſtam in ſublato hoc ſanguinis motu repræſentent: hinc vel inflammatio partis nobilioris, vel ſanguinis & ſeri extra vaſa ſeceſſio, vel polypoſa concretio in vaſis majoribus hærens, vel viſceris cujusdam ingens corruptio & putrefactio in defunctis clariſſime viſitur. Imo quoque in morbis ipſis ad hunc ſanguinis circuitum omnis & ratio & cogitatio medentis tendere debet: Ita ſyncoptici, in quibus ſenſu & motu ceſſante, vita ad tempus deſinit, iis remediis quæ motum collapſum reſtituunt & revocant, ut ſunt frictiones, V. S. ſpiritus fortes naribus & ori infuſi, interna ſpirituoſa data, aquæ aſperſio frigidæ, a fatali meta retrahuntur. Crebriori vidimus experimento animantia, quibus nulla ſupereſſe videbatur vita, inflato aëre in tracheam vel ductum thoracicum, ad vitam mox fuiſſe reducta, cordis motu reſtituto.

13. PRÆTEREA circulus ſanguinis non tantum avertit mala a corpore, ſed ſanat etiam corpus, & hic eſt ille medicus, qui lan-

languores corporis curat, hæc eſt illa natura, quæ ex veterum etiam ſapientium ſententia medetur morbis, ac ab omni labe corpus defendit, firmam eidem præſtans ſanitatem. Quamdiu enim ſanguis juſto & legitimo modo per corpus fertur, tamdiu omnis corruptionis vis, ad quam paratiſſimum eſt corpus animantium, etiam ſub calido cœlo & humido, qui hanc maxime fovet, infringitur ac impeditur. Et quamdiu decenti modo per venas tranſit ſanguis, nullus morbus ſubſiſtere, nulla peccans materia progenerari poteſt. Pleræque enim morborum cauſæ originem ſuam ex imbecilliori & male diſpoſito ſanguinis motu per viſcera trahunt. Ratio vero quare ſanguinis motus a corpore putredinem arceat, idemque a mixtionis ſuæ deſtructione, & læſione quasvis internas pernicies machinæ intendente, defendat, eſt, quod a jugi & perenni ſanguinis progreſſione & continua per innumeros canales ac tubulos multiplices preſſione, diverſa ſanguinis elementa facili nexu in ſe coeuntia vel ſecedentia perpetuo & intime miſceantur, uniantur, ut omnes & unum fluidum ex diverſiſſimis particulis conſtans conſtituant, quod vel minimos canaliculos circuire, & non tantum omnes partes rigare & ſuccos omnino utiles alendo, gignendo, ſentiendo, movendo, neceſſarios elargiri, ſed & inutiles ſuperfluos, agiles, ad corruptionem inducendam proclives, iniquas tandem ipſo illo inteſtino, ſed per poros in minimos tubulos transpreſſorio motu diſſolvere & per varia congrua emunctoria expellere poſſit. Quin imo ipſe motus fluorum eſt ejus naturæ, ut non ſinat putreſcere. Sola enim ſtaſi, ſtagnatione & quiete humorum & mors & morbus præſentiſſime inducitur, ſola ſtagnatione humor decedit a nativa ſua craſi, mixtione atque textura, motu vero unice conſervatur. Neque vero vita directe & proxime a debita ſecretione & excretione pendet, ſed a ſolo motu, ita etiam mors, quæ ſæpius celerrime ab animi pathemate, a ſpaſmis, a cauſa externa proxima ratione incidit, a defectu excretionum non dependet. Videmus enim corpora quorum ſucci im-

ci impuritatibus & ſordibus ſcatent, vivere. Videmus etiam corpora, motu celerrimo agitata ſub magna copia excretionum perire. Formale itaque vitæ & mixtionis corporeæ non tam directe in excretionibus, ſed potius in ipſo motu inteſtino & progreſſivo verſari judicamus, non negantes, excretiones ſuppreſſas morbos cauſasque morborum progenerare.

14. Cum itaque tota natura microcoſmica, quæ proxima actionum in corpore cauſa, nil niſi ſanguinis circulum & motum denotet, quem medicus ſive in ſtatu ſano ſive morboſo homo verſetur, perpetuo attendere, ac reſpicere debet, non immerito quæritur, quomodo & a qua cauſa præcipua motus iſte & oriatur & conſervetur. Nos itaque cum contemplamur corporum interiora, deprehendimus omnino motuum inſtrumenta, quibus partes fluidæ impelluntur & agitantur, eſſe maxime fibras & muſculos vi commovendi præditos. Vbicunque proinde humores feruntur, ſive utiles ſive inutiles, ibi reperies muſculoſas fibras ac tunicas, ex quibus etiam vaſa omnis generis conſtant. Eſt vero geometrico-mechanica harum fibrarum muſculoſarum conſtructio, ut irrigatæ tenuiſſimo aereo-æthereo elaſticæ indolis liquido in juſto motu ſe conſervent, contrahantque, & hujus contractionis vigore ac robore inſtar emboli liquida contenta propellant, quem motum activum fibris proprium ſyſtolen Græci appellant. Quod vero contractivo motu gaudeant fibræ muſculoſæ, ex ipſa inciſione muſculorum in animalibus ſtatim poſt mortem, vel in vivis etiam facta clariſſime apparet. Et quod curioſum eſt: ſimulac deſerit calor corpus, ceſſat quoque illarum contractio. Alter motus muſculorum, qui priorem ſubſequitur, & magis paſſive ſeſe habet, eſt ipſorum expanſio, & fit a copia & impetu ſanguinis in partes muſculoſas illabentis. Hoc duplici muſculoſarum partium motu ſyſtoles & diaſtoles ſimpliciſſimo, totus humorum circuitus & ex eo dependens ſecretionum, excretionum atque œconomiæ vitalis & animalis univerſum negotium, continetur. Hic motus ſi ſaluus, integer

C & ſe-

& secundum regulam est, sanitatem efficit, turbatus vero morbos parit. Et mirabile est, quod infinitæ sapientiæ artifex Deus, certe simplicissima methodo ac via, unico nempe systoles ac diastoles motu, fibrarum motricium constrictione, dilatatione & impulsu ac progressu liquidorum, omnes actiones universi corporis & animæ functiones sustineat atque perficiat, adeo ut hujus motus reciprocatione & debito successu perpetuitas sanguinis circuli, sive perpetuus & continuus motus, qui fatigavit tot nobilissima ingenia, contineatur. Ad duplicem vero hunc motum, qui & in corde & in reliquis musculis celebratur, ibique pulsus, hic tonus & tensio dicitur; duo fluida requiruntur, unum mobilissimum elasticum, quod cerebrum & nervi subministrant, & maxime moventis vices gerit, alterum crassius, quod mobiles partes tuetur, sanguinis nempe & humorum massa. Nerveum fluidum fibrarum contractionem, dilatationem vero earundem sanguinis in vicinas partes appulsus magis efficit: qua distensione & mole sanguinis efficitur, ut nerveum majori copia in arteriam distentam influat, & restitutionem atque contractionem rursus urgeat; utpote dilatatio arteriæ ad promovendam systolen & restitutionem facit, sicuti systole dum liquidum expellit, in vicina arteria promovet diastolen.

15. DEINCEPS ad continuandum hunc duplicem & revera vitalem cordis & fibrarum musculosarum motum observanda est mirabilis illa consensio, quæ est inter cor & cerebrum, & inter sanguinis & fluidi nervei motum. Quandocunque enim sanguis ministerio systoles cordis fertur ad caput per carotides, non modo ex sanguine subtilissimo fluidum nerveum generatur, sed & facto cerebri pulsu, arteriarum pressione influxus ejus in nervos promovetur. Inde evenit, ut si quando sanguinis motus sistitur in cerebro, eo ipso quoque nerveum fluidum deserat cor ac musculosas partes, syncope id docente: Contra, quo major est sanguinis appulsus ad cerebrum, sicuti fit in febribus a sudoriferis, a motu corporis, eo

cele-

celerior quoque influxus ſucci nervei & appulſus ejus in corſit, unde augetur hujus ſyſtole. Hac pulcherrima harmonia & conſenſu cordis ac cerebri efficitur, ut unus ſaltem cordis pulſus & motus, ad motus propagandos & continuandos ſit idoneus, non interrupta ſerie in univerſo corpore etiam per centum annos. Qua de cauſa ſyncopticis, ſi ſaltem ſemel incipiat rurſus cor moveri, mox toti corpori redit vita, ſenſus motusque. Hoc eſt illud artificium ſummum mechanicum in ſtructura corporis noſtri reconditum, quod motus vitales adminiſtrat, quod ex cauſis mere corporeis pendet, & natura a medicis appellatur, quæ maxime omnium in conſiderationem phyſico-medicam venire debet, ſi de vita, de ſanitate, de morbis & illorum curatione quæſtio incidit. Neque natura cum anima hoc in negotio eſt confundenda, quæ non motus ordinario efficit, ſed potius illos percipit, æſtimat, judicat, dirigit, per meras ideas & actus immateriales, non tamen ſine ordine, ſine proportione. Quapropter non ſine inſigni ratione actiones naturales ab animalibus bene & recte veteres diſtinguunt.

16. Ita ſatis deducta & expoſita natura corporis noſtri, quæ etiam ſecundum Hippocratem medicinæ eſt principium ac fundamentum, facile jam intelligi poterit, quando ſermo eſt de natura corporis robuſta, imbecilli, ſenſibili, morboſa, quomodo hæc debeant explicari. Valida igitur, robuſta, & ad vitam longam idonea natura ea eſt, ubi corpus fibris compactis copioſis valde tenſis formatur, ubi fluidum nerveum copioſum, vaſa majora & ampla, & ſanguine temperato plena: ita expedite ac promte ſanguis & humores per totum corpus circulantur. Imbecillis contra natura dicitur, ubi fibræ laxioris & mollioris texturæ, non tanta copia adeſt nervei fluidi, vaſa ſunt minora: quæ omnia tardiorem & languidiorem humorum motum præſtant. Senſibilis natura dicitur, quæ fibris ſubtilioribus, tenſis tamen & vigore motus animatis conſtat, ut ad leviuſculum etiam impulſum motum excitent. Et tam

expedita ad motum fibrarum promtitudo efficit etiam animi habitum expeditum, celerem & promtum. Torpens natura eſt, in qua craſſiores fibræ fluido elaſtico parcius imbutæ, ad motum & agilitatem parum promtæ ſunt. Morboſa natura ita accipienda eſt, quando fibræ motrices ad anomalos motus facile ſuſcipiendos & propagandos quaſi habitum nactæ ſunt, ex repetito nempe exercitio, unde magna eſt vis hæreditariæ diſpoſitionis, magna efficacia morborum pertinacium, qui quaſi in habitum degenerarunt. Ita porro calida & ſicca natura, ſive ſecundum Galenum temperamentum Cholericum eſt, quando a fibrarum promto ac celeri motu ſanguinis maſſa celeriori & concitatiori motu per vaſorum ſyſtema circumfertur. Si placidior & moderatior eſt fibrarum motus, & clementior ſanguinis curſus per venas ſanguineum dicunt temperamentum. Si vero tonus fibrarum relaxatus, ſi debilis eſt, & ſegni itinere ſanguis per tubulos migrat, phlegmaticum audit temperamentum. Melancholicum denique dixeris, ſub quo denſæ, craſſæ & immobiliores fibræ tardiorem ſanguinis circuitum efficiunt. Sequitur vero ſanguinis curſum & animi habitus. Rectiſſime Hippocrates L. de aere, aquis & locis: *Mores naturæ compares ſunt*, i. e. ſanguinis circulo: ſicuti id a me latius deductum eſt in Diſſ. *de Temperamento fundamento morum in gentibus*.

17. DENIQVE hac doctrina de natura bene intellecta, jam facile intelligi poterit, quomodo ætas, quomodo victus imo aer naturam immutet, & corpus ad varios mores, variasque ægritudines diſponat. Hæc enim ſunt, quæ maxime fibrarum ſtructuram, corporis habitum, adeoque & humorum temperiem & motum immutant. Unde Hippocrates paſſim dicit: *Natura a natura, corpus a corpore differt*: it. Sect. III. aph. 2. *Aliæ naturæ ad æſtatem, aliæ ad hyemem bene vel male ſe habent.* Tandem etiam ex hac doctrina intelligi poteſt illud, conſuetudinem eſſe alteram naturam, id quod & de moralibus & de naturalibus corporis actionibus valet. Si enim fibræ

bræ certæ partis ſemel iterumque a debito ſuo tono, tenſione ac motu receſſerunt, & vel ſpaſmum vel atoniam paſſæ fuerunt, tunc rurſus facile ex hac diſpoſitione a leviori etiam cauſa incitatæ hunc motum repetere ſolent.

18. De hac itaque jam ſufficienter deſcripta natura pronunciarunt veteres, & etiam nos pronunciamus, quod morborum ſit curatrix, quod ſæpe ſola, nulla adjuta medici ope, ægritudines depellat. Hæc vero ſummæ utilitatis res, quæ proxime ſpectat ad ſcopum medicum, ut paulo curatius expendatur, operæ eſſe pretium duco. Dicimus itaque, naturam non alio modo morbos curare quam motu & ſanguinis circulo, ſive in quibusdam partibus ſive in univerſo corpore auctiore facto. Sicuti enim ſanguinis motus proxime omnes actiones corporis diſpenſat, animæque operationes, inclinationes, mores efficit, ſenſum, motum & robur partibus elargitur, corpus nutrit, ſecretiones & excretiones producit, ita etiam hic ſanguinis circulus corpus defendit a morbis, eosdemque tollit ac ſanat. Diximus ſupra, motum ſanguinis a cordis & arteriarum motu, ſyſtole & diaſtole, a muſculorum tenſione & relaxatione decenti, juſta ſanguinis & humorum copia ac temperie pendere: hinc quoque ſanatio morborum per naturam ex eodem debet fundamento & ex iisdem cauſis explicari.

19. Natura vero morbis medetur motu progreſſivo auctiori, hoc ipſo enim omnes ſtagnationes ſanguinis & humorum, quæ vitæ perniciem ſtruunt, quæ corruptionem moliuntur, removentur & plethora, quæ fœcunda morborum mater eſt, tollitur, dum auctiori progreſſivo inteſtino motu ſanguis, imo ipſa pinguedo corporis in ſerum excrementitium diſſolvitur, quod poſtea per ſudorem & urinam evacuatur. Motu quoque auctiori ſerum ſuperfluum impurum viſcidum hinc inde ſubſiſtens, & fibris ac vaſis impactum attenuatur, funditur, & foras ejicitur. Motu auctiori contumaces obſtructiones reſerantur, vaſa humoribus infarcta aperiuntur;

motu quoque auctiori ſanguinis ad peripheriam corporis facto, malignæ, ſalinæ acres ſordes ex corpore propelluntur ad ejus ambitum. Ipſe quoque ſanguis purus mole peccans, ipſum ſerum quantitate exſuperans per congruas vias eliminatur, & hac ratione cauſis morbi ſublatis, corpus ab interitu vindicatur atque defenditur.

20. HÆC omnia præſtat mirifica vis naturæ ſolennibus maxime duabus motionibus, ſpaſmo nempe ac febri. Spasmus fibrarum certæ cujusdam partis, major tenſio, & conſtrictio eſt. Febris vero magis ſpaſmus eſt univerſalis totius corporis, fibras afficiens, in quo omnes fibræ majori tenſione gaudent, unde celerior & frequentior ſanguinis impulſus & ex hac motus celeritate inteſtina præcalida commotio: in ſpaſmis, circuitus ſanguinis maxime fit inæqualis. Dum enim ob majorem tenſionem & contractionem fibrarum venæ comprimuntur, ſanguinis transfluxus liberior inhibetur, unde ſequitur in aliis & remotis partibus, major humorum confluxio, vaſorum diſtenſio & tandem, in iis locis ubi eminent, ſi minus membranis firmis ſubjacent, apertio, unde ſanguis effunditur. Tales ſpontaneæ ſanguinis effuſiones cum levamento ſæpius fiunt, & a practicis criticæ ac ſalutares vocantur, nullo modo vi vel ſubito cohibendæ. Ita ſanguis per nares in juvenibus, in fœminis per uterum, in ſenibus per venas ſedis utiliſſime profunditur, ſi nempe ſuperfluus eſt, ſi peccat, ſi in debilibus naturis robore motus deſtitutis ſtagnat. Nam ſtagnatio maxime ſanguinis, ex qua vaſorum, membranarum ac nervorum preſſio oritur, ſpaſmi & conſequentis hæmorrhagiæ cauſa exiſtit. Et ſanguine ſuperfluo evacuato reliquus in venis cruor melius regitur, ſubigitur, ac depuratur.

21. FEBRIVM quoque indoles ſoboles ſpaſmi eſt, ſed magis univerſalis: perficitur vero ſequentem in modum. Incipit primo ſpaſmus in exterioribus partibus a corde remotis & in integumentis corporis, cutis contrahitur, intremiſcit, in monticulos attollitur, inalgeſcit, venæ diſparent, hinc repres-

preſſus ſanguis ad interiora, ibique retentus, mole ſua implet vaſa pulmonum & cordis interiora, inde anxietates efficit, & majori impetu ac copia illapſus in caput, largiorem fluidi nervei in nervos cordis inſtillationem ſollicitat. Quo fit, ut interiora pectoris viſcera & mole ſanguinis preſſa, accedente crebriori ſucci nervei inſtillatione, vehementius ſe contrahant, cor ſyſtole aucta ſanguinem impetu expellat, qui per tenſas ubique in corpore fibras transfluens, attritione magna facta, calorem ingentem accendit. Hic motus auctus & calor diſſolutoria virtute gaudens, minuit ſuccorum quantitatem, ipſos in ſerum reſolvendo & per evacuatoria copioſius excernendo. Quisque exinde facile perſpiciet, febrim ſæpius magnam eſſe corporis medicinam, præſertim plethorici, cachectici & ſero impuro ſcatentis. Febrilis quoque motus præſidio eſt humidioribus, dum exſiccat, dum fibras laxas robuſtas efficit, & obſtructa viſcera reſerat. Magnum itemque febris eſt remedium adverſus morbos, qui ſpaſmis innituntur, quod ſpaſmi utplurimum fiunt ex ſanguinis copia. Qua de cauſa tradente HIPPOCRATE L. V. aph. 70. *qui quartana corripiuntur, liberantur a convulſionibus, epilepſia, melancholia.* Tum febris eſt medicina ſanguinem depurans, quod ſordes plurimas per emunctoria congrua liberalius ejicit. Memorabile eſt, quod ſcribit LANGIVS L. I. Ep. 16. p. 20. *Vidi*, inquit, *plus centies ſcabiem per aliarum febrium, præcipue quartanæ criſin exortam ſponte exoleſcere citra omne medicamentorum ſubſidium.* Liberat etiam natura corpus per febriles commotiones & ſecretiones a ſordibus malignis, & vitæ periculoſis cauſticæ qualitatis, ipſas ex interioribus ad exteriora propellendo, ſicuti videmus in variolis, morbillis, eryſipelate, purpura, arthritide, variisque exanthematibus, puſtulis, glandularum tumoribus, anthracibus, ſcabie. Simulac enim hæc in habitu corporis apparent, protinus interiora fiunt pacata, anxietates, inquietudines cum febre ſeſe remittunt. Si quando ſanguis ſtaſin concipit in vaſculis, ibique impactus detinetur & ingentem dolorem ac inflammationem creat, ipſa febris,

quæ

quæ ut ſymptoma conſequitur, ejus eſt indolis, ut motu ſanguinis ad partem citatiore facto, illud ſanguinis, quod ibi hæret, quod ſtagnat ſucceſſive vel diſcutiat, vel ad motum ac ordinem reducat. Magna itaque præſtat febris in medendo & ſanum corpus reddendo, mirabilisque res eſt, infinitam ſane divini opificis ſapientiam ac providentiam declarans, quod ipſe morbus remedio & præſidio corpori, quod ipſi cauſæ removendæ, a qua excitatur, idonea ſit. Voluit nempe immenſus Dei amor, ut perpetuo ſub dolore afflictioneque lateat utilitas & ſalubritas. Equidem motus febrilis per ſe non bonus, non ſalutaris dicendus; nam per ſe & abſolute nil niſi motus eſt deflectens a regula, qui exercitium actionum ſ. n. pervertit, turbat, qui quandoque etiam perpetuo fere noxius eſt, ut apparet in hectica: ſalutaris autem fit relative & per accidens, quando cauſa morbi ita comparata eſt, ut jugulari & corrigi ab auctiori ſanguinis motu poſſit.

22. NEQVE vero natura vitia ex ſanguine nata tantum tollit, & febri medetur, ſed & ſuperfluum & impurum ſerum magno cum emolumento educit. Quod ipſum videmus in coryza, in tuſſi, diarrhœis, vomitu, ſudoribus: quæ evacuationes conſuetæ præſervant ſæpiſſime corpus a graviſſimis morbis, quod vel ex eo patet, dum imprudenter ſuppreſſæ, vitæ periculum afferunt, & morbum futurum certo prænunciant. Fiunt & hæ evacuationum ſpecies non ſine motu ſanguinis concitatiori, non ſine extremorum ſtrictura, nec ſine motu periſtaltico ventriculi & inteſtinorum aucto. Augetur hic motus, ubi tunicæ harum partium nerveæ, vel a mole materiæ vel ab ejus acrimonia premuntur & vellicantur. Is enim eſt omnium fibrarum & tunicarum nerveo-carnoſarum genius, ut exterius mole nimia preſſæ, vel a ſtimulo ſalſo, acri, punctæ aut agitatæ ſeſe fortius contrahant, quam contractionem poſtea ſimilis expanſio ſequitur, qua ratione per univerſum inteſtinorum volumen expedita & celerrima ſordium fit dejectio. Præterea & alii chronici & veteres affectus ſæpiſſime ſponte tolluntur a natura, motu materia peccante vel extra

cor-

corpus vel ad alias partes transmiſſa. Ita vidimus aſthma ſuffocativum per eryſipelas, per tumorem pedum œdematoſum ſublatum. Vidimus epilepſiam & melancholiam curatam per ſcabiem, melancholiam & inſaniam per varices, per hæmorrhoides, tumores pedum & ventris per largius urinæ profluvium.

23. Hisce dictis morbis natura ſola medetur, parum juvantibus remediis; ita plebeji, ruſtici, & populi, qui medicis deſtituuntur, vel natura averſari ſolent remedia, ſolius naturæ beneficio convaleſcunt, reſtituuntur, & ſæpe longe felicius iis, qui pluribus medicis ac medicamentis uſi fuerunt, dum varia moliendo potentioribus, remora potius injicitur efficaci naturæ operationi. Memorabile eſt, quod ſcribit Sanctorius Sect. I. aph. 139: *Nobilium fere nemo cum remediis ſanatur, qui peſte laborat, plebeji vero ſine iis plures ſanantur.* Id quod certiſſime etiam valet de aliis morbis, qui felicius curantur ſine medicis, quam ſi a medicis tractentur.

24. Eget vero natura in ſua curatione ordine, eget etiam tempore; unde obſervamus certo tempore prodire variolas, morbillos, eryſipelas, certis temporibus recurrere ſanguinis criticas per uterum & hæmorrhoides evacuationes; certo tempore, maxime ſeptimo die, ſolvi graves inflammationes, ſeptimo, undecimo vel decimo quarto die febres continuas & ardentes ſolvi; certis quoque temporibus fieri in febribus evacuationem per ſudorem, per alvum; & in gravidis a vehementi uteri hæmorrhagia abortum fieri debito tempore. Certum etiam requiritur tempus, ut in coryza, in tuſſi, materia præparetur, quæ ad excernendum ſit apta; deſtinatum etiam tempus deſideratur ad materiam arthriticam podagricamque corrigendam, ut ad excuſſionem, ad transſpirationem fiat idonea. Certa etiam tempora obſervat natura in repetendis motibus ſpaſmodicis item febrilibus, unde recurſus & paroxyſmi morborum fiunt ſtatis periodis.

 25. Ve-

25. VERUM enim vero hæc accurata temporum obſervatio minime deſignat ſuperius quoddam libere, moraliter, cum prudentia & intentione agens principium, ſed potius certum tempus, determinatos motus ceu effectus denotat, qui fiunt in corporibus & a corporibus. Quid enim aliud eſt tempus quam certus numerus, duratio & ſucceſſus motuum. Quandocunque itaque ſingularis effectus in corpore noſtro fieri debet, ut vel materia maligna mitigetur vel corrigatur, vel certa moles humorum diſſolvatur, & evacuetur, certus numerus, gradusque motuum neceſſarius eſt, conſequenter etiam certum tempus. Deinde, ut materia peccans, horum morboſorum motuum cauſa, mole vel motu inimica generetur, opus etiam eſt tempore. Ut fibræ motrices a ſpaſmis & vehementioribus motibus debilitatæ recipiant vigorem & robur, quo agitationem & impulſum cauſæ morbificæ vel mole vel qualitate agentis recipere, reagere & ſe rurſus contrahere poſſint, opus pariter eſt certa temporis periodo. Ex quibus jam facillimum erit, paroxyſmorum ſive motuum morboſorum recurrentium rationes repetere.

26. NEQUE vero ſolum natura agit & ſanat in tempore, & cum tempore, ſed & per vias & emunctoria humori peccanti accommodata atque convenientia, quod excernendum eſt, ejicit: idque minus efficit directione motuum ad has partes vel conſilio aut prudentia quadam, ſed ex ſola etiam mechanica ratione & neceſſitate. Rudes enim & craſſi humores per ampliores tubulos ac meatus patentiores, tenuiores per anguſtiores poros ſua ſponte feruntur. Ita bilioſæ & viſcoſæ in prima regione ſubſiſtentes ſordes, commode per alvum eliminantur. Serum ſuperfluum ſalino-craſſum opportune per urinarias vias & itinera evocatur. Salivalis tenuis latex per ſalivæ fontes, mucus per narium ductum, bronchia pulmonum, fauces & craſſiora inteſtina evacuatur. Subcutanei vero conſtricti tubuli tenuiſſimum ſalſumque vaporem exterminant. Prout igitur humor excrementitius craſſior vel

te-

tenuior in morbo peccat, eo plus per hæc vel illa loca amat evacuari.

27. QVVM itaque natura tam providus & ſapiens multorum affectuum ſit medicus, & ſæpe ſola ſine alia externa ope feliciter illos tollat; merito talismodi in caſibus medicum oportet eſſe plus ſpectatorem quam actorem. Plures enim dantur morbi ipſa teſte experientia, qui ſine medici ope ſaneſcunt. Ita variolæ & morbilli certis temporibus tam benignæ indolis obſervantur, ut ſine vehementia ſymptomatum decedant. Intermittentes febres, pleuritides, peripnevmoniæ, catarrhales febres, nullam medici opem ſæpe deſiderant. Ardentes, rhevmaticæ, eryſipelaceæ febres felicius ſanantur ſine medico, quam eodem accedente. Quin etiam præſtat non raro, ſi veritatem fateri velimus, ſoli naturæ committere curationis negotium, quam imperiti medici experimentis ſeſe tradere. Is enim, cum minus intelligit naturæ ſalutarem ſanandi vim vel non attendit, varias corpori & ejus motibus noxas molitur, magno cum ægrotantis detrimento. Id quod faciunt maxime ii, qui, antequam materia cocta & præparata ad exitum ſit, eandem agitant, commovent, & expellere conantur, nec non ii, qui per alias & incongruas vias, quibus peccans humor non reſpondet, eum educere ſtudent, qui motus improvide & intempeſtive augent, cum potius ſint pacandi; vel qui motus deficientes, qui excitandi maxime erant, ſupprimunt atque extinguunt. Peccatur hac in re toto die, quod admodum dolendum eſt, dum medici imperiti ſuis arcanis & generoſis auxiliis nimium fidentes, nulla cauſa morbi, nulla methodo, nullo tempore obſervato, multum ægrotantibus detrimenti afferre conſueſcunt & quod victrix natura ex tot obſtaculis eluctata ſalutariter effecit, arroganter plerumque ac proterve ſibi tribuunt, magnamque inde gloriam ac præmium aucupantur. Non minimus igitur labor medici eſt, noſſe naturæ ductum, genium, proceſſum, vias & ſaluta-

res motus curandi, ne illos turbet impediatque, aut ubi ipse agere atque adjuvare naturam debet, id soli naturæ permittat.

28. ABSOLVIMUS jam laudes naturæ medicatricis, ordo nunc exigit, ut quid ars valeat, & efficere possit in medendo, dispiciamus. Non enim semper & ubique naturæ vires ad restitutionem & reparationem illius, quod læsum est, sufficiunt, sed interdum plus valet docta ars quam natura. Nam ubi gravior solidarum partium læsio, ubi insignis partis facta est jactura, vel prava dispositio aut conformatio membri, ibi naturæ vires plane deficiunt. Ita nullus a natura effectus expectandus in luxatis, in fractis membris reponendis, excrescentiis tollendis, & in surditate, quæ fit ab obturatione meatus auditorii, vel in cœcitate, quæ fit a panno pupillæ superincrescente, aut consummata cataracta. Nihil quoque præstare potest in uteri vel ani procidentia, in herniis, in exstirpatione membri emortui, in calculo, secundinæ vel fœtus extractione. Idem evenit in curandis ulceribus fistulosis, absumendis tumoribus, evellendis scirrhis, removendo cancro, exedenda cariosa excrescentia, anevrysmate curando, quibus in casibus natura parum valet, multum vero, imo plurimum ars sibi vindicat, & maxime ea artis pars, quæ manu curat, & omnibus medicis eo commendatior esse debet, quo evidentior ejus est effectus.

29. AT vero non tantum magna artis in externis vitiis tollendis est præstantia, sed & ad internos sese extendit morbos. Ex quorum censu maxime eminent morbi sic dicti chronici, qui a natura vix tanguntur, sed artis exigunt necessitatem. Et ut exemplis rem declaremus, nunquam lues venerea solius vincitur naturæ viribus, sed validissima exigit remediorum genera, quæ segnes motus excitent, obstructiones contumaces glandularum excutiant, & impuram lympham per sudorem aut salivales fontes magna vi expellant. Quorsum spectant sudores largi & salivationes lignorum decoctis, inedia, mercurio bene præparato, antimonialibus

libus essentiis excitatæ, quorum decenti usu certe morbus contumacissimus evinci potest. Scorbutus affectus est rebellis & symptomatum atrocitate fere infamis, tot regiones pervagans, qui a natura minus, heroicis vero auxiliis commodissime depellitur. Qua laude pollent remedia sale volatili acri balsamico imbuta, decoct. ligni guajaci, sassaf. corylor. pini, summitatum centaurii min: essent. alexipharm. tinctura bezoard. volatil. spir. cochlear. cum oleo suo probe saturatus, tinctura antimonii acris, pilulæ ex gummatib. inedia, motus & exercitatio corporis. In juvenili ætate & corpore existente calidiore diluentia, ut serum lactis cum herbis antiscorbuticis mixtum, acidularum & aquarum salubrium potus valde proficuus est. Phthisis ex pulmonum ulcere nata si sanationem adhuc recipit non a sola natura, sed ab arte maxime curatur. Neque ignotum est medentibus, quam insignem opem promittant hac in re lactis cura, balsamica temperata, decocta, quæ ingrediuntur scordium, hedera terrestris, sanicula, herb. agrim. plantaginis, flores millefol. hyperici, rad. symphyt. major. emplastra balsamica toti thoraci applicata, non omisso victu ex cancris, cochleis, ostreis, moderatiori corporis motu, inque principio mali leniori V. Sne. Fœda scabies, fœdissima lepra, effectus naturæ prorsus eludunt, quæ tamen heroicis remediorum generibus decenter applicatis cedere solent. Hujus generis sunt mercurius dulc. regul. antim. medicinal. fl. & lac sulphuris, tinct. antimon. acris, tinct. sulphuris, cum decoctis emollientibus & diluentibus exhibita, non neglecto balneorum usu, sanguinis detractione & leniori alvi ductione. Podagra & arthritidis genera ex habitualibus sunt affectibus, nihilominus si non curantur, tamen multum levantur lactis cura, hæmorrhoidum provocatione, temperantia in victu & venere & corporis motu usuque thermarum & aquarum salubrium. Ingens & diuturnum malum est, quo hypochondriaci torquentur, cujus vis tamen si non tollitur, at tamen imminuitur recto usu thermarum, acidularum,

 mar-

martialium, temperate balſamicorum, ſanguinis detractione, hæmorrhoidum fluxu, & pilularum balſamicarum, quæ inteſtinorum tonum roborant, uſu. Deſiderat quoque hic affectus motum corporis, juſtam diætam, abſtinentiam a frigore, ab acidis, a leguminibus, a flatulentis.

30. INVETERATAM epilepſiam, quæ etiam per XX. annos ægrum traxit, naturæ beneficio curatam ignoramus. Novimus vero id factum ab emeticorum uſu, & ſpecificis antepilepticis ex animali regno petitis. Colica convulſiva, præſertim quæ a ſaturni fumo improvide excepto metallurgos vexat, ad lethum vel inſanabiles morbos deducit, niſi occurramus internis emollientibus, oleoſis carminativis, extrinſecus balneis, & clyſteribus mere oleoſis ventri infundendis. Quis ignorat porro arſenici deleteriam vim tot funeribus famoſam, ſi intus hauriatur, quod ut venenum omne cito jugulet, ſi naturæ expectes præſidium, quod promte contra præſtat oleum & lac in copia hauſtum quæ & defendunt ventriculi tunicas ab inflammatione ac eroſione, & irritando vomitum virus e corpore rejiciunt. Morſus canis vel lupi rabidi utplurimum funeſtus eſt, & omnem naturæ vim reſpuit, quam tamen ars ſuggerit, ſiquidem experimentis compertum eſt, fruſtum occiſi illius animantis quod læſit impoſitum parti affectæ prodeſſe. Paralyſes & nervorum reſolutiones ſenſu & motu privant corpus & partium uſum auferunt, nihilominus, niſi inveteraverit malum, ſub ætate florida, tempore verno curationem ab arte recipiunt, quam præſtant præter linimenta ex oleis nervinis balſamicis parata, & ſpinali medullæ inuncta, laconica balnea ex formicis parata, decocta ex lignis balſamicis, herbis cephalicis, & purgantibus facta, pilulæ cephalicæ purgantes, ſuccinata cum ſpirit. ſalis ammoniaci, & ſpiritu cornu cervi mixta. Guttam ſerenam incipientem diſcuſſam vidimus uſu pilularum cephalicarum, & liquore ſpirituoſo balſamico fronti & temporibus crebrius cum linteo impoſito. Deperditus auditus ingens eſt vitium, nihilo ſeci-

us purgante fortiori cum cephalicis nervinis mixto, inedia & ſudoriferorum uſu quandoque ſuperatur. Cachexiæ, leucophlegmatiæ, anaſarcæ, tumoribus ventris & pedum oedematoſis, quæ mala per ſe rarius aut nunquam ſaneſcunt, magnum auxilium & ſpem valetudinis promittunt ſalia lixivioſa in copia ſumta, extracta amara cum balſamicis, it. martialia cum debito regimine motuque corporis propinata. Quæ menſtruorum difficili obſtructione laborant, opem tandem inveniunt ex V. Sne. uſu thermarum, pilularum balſamicarum, martialium, & motu corporis. Gonorrhœa exigit quoque artis opem, neque a natura ſponte ſuperatur, ſed latius ſerpens etiam ipſam ſanguinis maſſam inquinat, commode vero tollitur, ſi præmiſſa fuerint purgantia, balſamicis gummatibus & ſubadſtringentibus pilularum forma exhibitis, it. injectionibus quæ & purificant conſolidantque. Sævum & contumax malum fluor albus in feminis eſt, qui artis multoque magis naturæ vires ſæpius eludit, infuſis tamen purgantibus & roborantibus ex rhabarb. fibris helleb. nigri, meliſſ. cort. ſaſſafras, reſ. ligni aloes, guajaci paratis, it ſuffimigiis ex tacamahaca cinnab. ſuccino curationem tandem admittit. Lumbrici in inteſtinis hærentes, quam ſæva nervoſo generi inducere ſoleant pathemata, experientia docet quotidiana. Fruſtraneus hic eſt omnis naturæ conatus, qui magis adjuvandus eſt mercurialium & acriorum ſtimulantium, it. aſæ fœtidæ, myrrhæ, tanaceti, camphoræ, ſem. ſantonici, quæ ſpecifica adverſus eos virtute gaudent, adſumtione. Viſcoſa materia ad calculoſam concretionem vergens in renibus vel in veſica urinaria ſubſiſtens commodiſſime educitur ſub ſabuli vel muci forma tinctura cantharid. tartariſata, clyſſo antimonii tartariſ. liquore ſilicum, uſu thermarum Carolinarum, pulvere Volckammeri, & in plebejis allii uſu. Eximie vero mitigant cruciatus ex renum calculo oriundos fructus alkekengi, ſemen cumini, amygd. amaræ, uſus thermarum Carolinarum, mel & ejus generis plura. In effræni maniacorum delirio compeſcen-

pescendo omne naturæ molimen supervacuum est, sicuti contra pulvere ex herbis specificis parato, cum spiritu vini sumto, illud penitus sublatum animadvertimus. Imo vidimus quoque, ab epoto asinino sanguine cum lacte illud levatum ac egregie mitigatum. Periculosus apoplexiæ morbus sola sæpius sanguinis largiori detractione ex manu discutitur, quale auxilium natura non subministrat. Contracturæ partium omne naturæ auxilium renuunt, axungiæ vero animantium cum oleis nervinis mixtæ, item fotus adfecti membri ex sanguine animantium calenti, potus aquarum salubrium acidularum integritatem quandoque partis restituunt. Tertiana autumnalis & quartana contumax diutius protractæ viscera & inprimis hepar, unde hydrops nascitur, corrumpunt: ad eas vero expugnandas multum faciunt mercurius dulcis & reguli antim. medicin. martialium ac chinæ chinæ opportunus usus.

31. AT vero in allegandis curationibus, quas ars potius quam natura perficit, prolixiores esse nolumus, cum ex dictis clarissimum sit, medicum, arte sua, modo illam recte didicerit, corporis humani miseriis egregie posse sucurrere. Et certe, quid medicus valeat, quid ejus ars efficiat, longe clarius in curandis passionibus chronicis manifestum fit, quam ex cura acutorum morborum apparet. Hic enim natura plus valet arte, ibi ars plus natura. In quam rem elegantia sunt verba, quibus Corn. Cels. libro tertio operis sui præfatur: *Magis tamen*, inquit, *ignoscendum est medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve spacium est, intra quod si quod auxilium non profuit, æger extinguitur. Ibi & deliberationi & remediorum mutationi tempus patet, adeo ut raro, si inter initia accessit medicus, obsequens æger sine illius vitio pereat.* Neque tamen existimandum, in hisce curationibus naturam plane non succurrere, sed potius ita sentiendum, naturam & horum morborum & harum passionum curam absolvere, non vero solam, sed arte adjutam. Unde etiam multum interest, quam naturam in hisce languoribus me-

medendis nactus fuerit artifex, si enim plane imbecillis, debilis & languida fuerit, si motus naturales prorsus deficiunt, fibræ penitus tono ac robore exutæ, viscera obstructa & corrupta sunt, nihil efficere potest: ergo & ars sub favore naturæ militat, & sub ejus præsidio morbosas depellit ægritudines. Quin etiam quod maximum, in horum quoque morborum curatione imitari debet naturam. Hæc enim motu fibrarum auctiori, humorum motu intensiori facto, & excretionibus liberioribus & liberalioribus acutas passiones tollit. Et sane, quæ supra laudavimus medicamenta non alio modo operantur, quam quod cunctantem, segnem & languidam naturam erigant, motus suscitent in solidis & fluidis partibus majores, intensiores, excretoria aperiant, & ipsas excretiones adaugeant. Propterea & acutæ & chronicæ passiones motu adaucto curantur.

32. VERUM enim vero neque in acutis passionibus naturæ semper sola bene peragit negotium suum, sed utique & ars ut ipsi subveniat eamque adjuvet necesse est. In inflammationibus præsertim viscerum & in corporibus sanguineis V. S. maximum & necessarium est præsidium, & sine ea sæpe etiam inter initia præcipue morbi repetenda vix peripnevmonia, angina, uteri & renum inflammatio feliciter curantur. In febribus synochis & ardentibus magnum quoque a V. S ne peti potest auxilium. In variolis, morbillis, imo intermittentibus febribus utile sæpius est sanguinem detrahere, si vasa nimium ipso turgent. Non directe quidem sanguinis missio tollit febrem vel inflammationem, sed tam symptomatum vehementiam avertendo, quam circulum humorum promtiorem efficiendo magnum in curando momentum affert. In sanguinis nimio per pulmones, per uterum, per hæmorrhoides profluvio sanguinem mittere convenit, ut impetus fluxionis a parte laborante avertatur. In gravioribus artuum vagis doloribus solamen ingens sæpe affertur, si sanguis mittitur.

33. EMETICORUM quoque prudens usus multum naturam adjuvat in medendis acutis passionibus, ubi colluvies est ex

intemperantia & diætæ vitio plurimarum sordium acidarum, biliosarum, viscidarum in febribus, sive malignæ fuerint, sive intermittentes, sive lentæ. Necessarium tum est, ex duodeni & ventriculi sinu has sordes exonerare, ne plus oneri sint naturæ, peccantem materiam foveant, augeant, & graviora symptomata inducant. In variolarum & morbillorum morbo emetica divinam sæpe ferunt opem, quippe natura sæpius in principio hanc evacuationem intendens medicis viam monstrat. Certissima & multiplici experientia compertum est, a medicis Berolinensibus peritissimis, secure non modo, sed cum magno etiam levamine & in principio & in medio ac declinatione morbi dari emetica, prudenti & parca manu porrecta. Experimentum id jam tribus vicibus fecimus felicissimo successu tribus in infantibus, periculose ex variolis decumbentibus. Hi maxime circa tempus suppurationis summa anxietate, inquietudine, difficultate spiritus cum suffocationis metu & virium jactura correpti, data quarta parte tartari emetici in liquido, per sedes & vomitum incredibilem viscidi humoris copiam excreverunt, unde mox cessantibus symptomatibus viribusque receptis vitæ periculo erepti fuerunt. Tentavimus id paucis abhinc diebus in infante trium annorum. Laborabat non ita pridem morbillis, qui quarto die, ipsis jam se ostendentibus mirum cœpit languere cum spiritus difficultate, somno fere nullo eoque pavido. Mox algebat, mox incalescebat corpus, dedimus septimam partem grani tartari emetici cum aliquot guttulis essentiæ castorei & cochleari aquæ menthæ, a cujus usu non vomuit, sed ter dejecit per alvum copiosam viscidam viridissimam male olentem materiam. Factum exinde, ut mox resumeret vires & meliuscule se haberet, largiter in cute protrusis maculis. Hæret utplurimum, ut nostra fert sententia, fomes plurimorum exanthematum, variolarum, morbillorum, purpuræ primis in viis, & quam maxime in flexura duodeni, & ex lympha salivali & bile corrupta producitur: quin etiam observavimus, insultus arthriticos

cos consuetos perpetuo fere mitiores, quando statim inter initia leni emetico, vel solo vel cum laxante mixto prima regio sordibus evacuata fuerit. Novimus chronicam purpuram non prius corpus deseruisse, quam post simili modo factam per vomitum expurgationem. Faucium periculosæ inflammationes, aphtæ sordidæ acutis & malignis febribus non raro supervenire consuescunt, nullam aliam ob causam, quam quod morbi tempore ob alvi per aliquot dies adstrictionem sordium corruptarum subnata fuerit in intestinis copia. Juvat ibi quoque lenioribus clysteribus, salibus abstersivis corruptam materiam detergere & educere. Contumacia intermittentium sæpius non nisi emeticis & ex metallorum familia sumtis purgantibus vincitur. Pestis, dysenteria etiam contagiosa utplurimum mineram ac fomitem alit primo in intestino: unde quæ blando vomitu hanc ipsam evehunt dare consultum est, experientia id attenta ac frequenti confirmante. Sæpius factum, ut unico emetico & subsecuto sudorifico in principio febris malignæ dato, totius morbi vis & impetus simul & semel sublatus fuerit.

34. Magna quoque est vis & efficacia sudoriferorum & diaphoreticorum, quorum prudens usus naturam in morbis acutis egregie adjuvat. Unicum auxilium in peste in sudoriferi potentis, quale est acetum alexipharmacum, matura exhibitione positum esse, omnes uno ore affirmant. Malignæ quæcunque & quæ associantur inflammationibus, continuum eorum, quæ diaphoresin clementer movent, usum, quo nec quicquam datur præstantius, postulant. Blande enim & successive materia maligna corrigi, & stasis sanguinis dissolvi amat. Nitrosa etiam magna sunt remedia, quibus naturæ languenti in acutis, ubi ingens æstus & quasi interiorum incendium jungitur, succurrimus, id quod obtinet in ardentibus, cholericis, inflammatoriis febribus, nec non in tertiana continua æque ac intermittente: sedato sanguinis vehementiore æstu, omnia pacatiora fiunt & expeditius morbus procedit

ejusque sanatio. Fixiora terrea, temperantia, diluentia, in acutis, quibus exanthemata sociantur, ab acri caustica materia subnata, admodum sunt proficua. Hujusmodi etiam in fluxionibus acribus, diarrhoea, dysenteria dare pernecessarium est. Neque anodynis, præcipue correctis carere potest peritus medicus in juvando naturæ opere circa sanationem acutorum occupatæ. Commendamus hujus scopi causa theriac. coelest. Wildegansii pilulas, & emulsiva papaveracea. Ubi enim atrocitas dolorum & spasmorum urget, & ex hac metus est febris gravioris, vigiliarum, delirii aut convulsionum, jucundissimum hæc ipsa afferunt allevamentum. In dysenterico etiam fluxu pulcherrima hæc sunt medicamenta.

35. MVLTVM quoque medicus præstare & naturæ auxiliari potest commodo regimine, quod sæpius plus valet remediis pharmacevticis. Ita non modo proficuum sed & necessarium est in omnibus inflammationibus & febribus exanthematicis, præsertim in principio & statu, moderatiori calore frui lecti & hypocausti, in puro & temperatiori aere versari, in quiete & transpiratione servare corpus, cavere affectus & omnem excessivum internum & externum calorem. Imperandus quoque semper tenuis victus, & humidum largius offerendum, circumcidendum vinum & excludenda omnia, quæ valde nutriunt. Expedit quoque nosse, quomodo æger se habere debeat circa morbi declinationem, circa critica tempora, quod excretiones non sint sistendæ nec ad inconvenientia loca urgendæ, sed immoderatiores placide moderandæ. In blanda diaphoresi corpus semper servandum, quam temperatioribus analepticis jusculisque calidis excitare convenit. Quæ cuncta satis superque declarant, utique & artem valere ac medicinam in acutis passionibus persanandis, non modo ad evitanda pericula, sed & ut celerius ac securiori via secunda recuperetur valetudo.

36. Ex his jam dictis clarissime intelligitur, naturam in negotio sanandorum morborum corpori eximio esse præsidio, dum

dum ipsa sola nonnullos curat. Vidimus quoque ingentem artis medicæ præstantiam in adjuvandis & moderandis naturæ conatibus, vel etiam in excitandis languentis & quiescentis naturæ officiis, ut tam naturæ quam arti sua constet laus, sua gloria. Sequitur jam ut etiam de artis medicæ præstantia in avertendis morbis dicamus. Profecto hoc in negotio medicinæ usus eminentissimus. Cum enim certum sit & a rebus, quæ appellari solent a medicis non naturales, aere, victu, motu, excretis, retentis, animi affectibus, & quæ sunt generis alia, pendere sanitatem & morbos proficisci; certe ut ea sciamus quæ prosint & noceant humanis corporibus, & specialiter certis subjectis, pars medicina est utilissima. Natura hic nullum selectum novit sed prudentiæ opus est, ut scrutemur eas res, ratione & experientia in consilium ducta. Et ita præscribere sanitatis leges convenit, ut imminentia mala avertere possimus, profecto enim medicinæ ingens usus est in præservandis adfectibus, & utinam majori studio ac labore hanc medicinæ partem agitarent illi, qui medicinæ scientiam sibi vindicant, utinam etiam qui sanam & longam vitam ducere exoptant, medicos peritos consulerent, vel sui ipsius corporis medici essent. Potest ars medica tollere morbos, sed longe potentior valet eos præcavere & ut ne fiant impedire. Est quoque tutius cavere, ne corpus in morbos proruat, quam ipsos præsentes depellere. Quid aer, quid aqua, motus, victus, animi tranquillitas, cibi quantitas & qualitas, quid V. S. purgatio, abstinentia, balneorum, aquarum salubrium, thermarum usus hac in re possit, iis non ignotum est, qui harum rerum naturam, operandi modum, vires, effectus & naturas hominum accuratius perspectas habent.

37. NEQVE etiam promiscue omnibus corporibus idem regimen vitæ convenit, sed etiam in eo necessarium est distinguere subjecta. Rectissime enim Hippocrates: Corpus, inquit, a corpore, natura a natura differt, & sæpissime quod alteri inimicum, alteri est amicum. Quam maximopere igitur in hac re commendamus,

naturas hominum ſcrutari atque cognoſcere. Omnes quidem hoc clamant uno ore, ſed quid intellectum hoc ipſo velint, deſtituti claris rationibus applicare non ſatagunt. Ex iis vero, quæ ſupra poſuimus, haud difficile erit ea explicare. Qua propter naturam corporis humani cognoſcere ſignificat, noſſe vires, noſſe robur partium, atoniam vel motuum ataxias. Ad cognitionem quoque naturæ humanæ pertinet, habitus corporis ſcientiam in numerato habere, quænam ſit vaſorum copia, amplitudo, viſcerum conſtitutio, qualis ſanguinis copia, temperies, mixtio, qualis ſit ejus motus & circuitus, quod ex pulſu, calore & tranſpiratione judicamus, qualis ſit tonus ventriculi & inteſtinorum, quod ex appetitu, digeſtione & alvi excretionibus patet, qualis habitus animi ſit, & ſimul corporis, ad has vel illas paſſiones: quales ingenii vires, inclinationes; quæ etiam cuncta corporis naturam, fibrarum motum ac tonum & humorum circulum manifeſtant. Jungi hiſce omnibus debet parentum conſtitutio, ſolum natale, ætas, vitæ genus, clima, victus, quæ univerſa mirifice naturam corporis immutant; Et ut rem in pauca contrahamus, cardo univerſæ ſcientiæ medicæ unice in eo verſatur, ut naturam hominum in ſtatu ſano & ægroto perſpectam habeamus, & quomodo arte, i. e. motus & medicamentorum præſcriptione, nec non ipſa manuali operatione *eam adjuvare debeamus.*

Finire placet noſtram diſſertationem veteri Medici damaſceni dicto: *aph. 23. 24. Victus & natura curant morbos, medicus utriusque miniſter eſt, proinde ſi naturam juveris, medici munus præſtiteris. Id enim ſolum eſt officium medici. Si naturam ſuccumbere permiſeris, nihil egeris, & carnificem magis quam medicum repræſentabis.*

DISSER-

DISSERTATIO. II.

DE RECTA ET SIMPLICISSIMA NATVRÆ MEDENDI METHODO.

§. I.

QVEMADMODVM ineffabilis ſapientia, in univerſa rerum naturalium oeconomia, cuncta certo numero, menſura ac pondere adminiſtrat, & nihil ſine ordine, ſine fine, ſine cauſis fini proportionatis perficitur; ita quoque in œconomia corporis noſtri vivi & ſani omnia, quæ fiunt, certo ordine certoque cauſarum nexu atque ſucceſſu continentur. Vita & ſanitas a convenienti ſtructura ſolidarum & diſpoſitione fluidarum partium, a certis quoque motibus, quibus ſeparantur utilia & inutilia excernuntur, dependet. Neque aliter amiſſa ſanitas recuperatur, vel morbus, interitum corpori minitans, profligatur, niſi ſub certo motuum ordine, ſucceſſu, ſeu tempore. Sive enim natura ſola, quæ ſæpe optime graviſſimis morbis medetur, ſive arte adjuta ſanet morbos & ab interitu & cauſis lædentibus corpus vindicet: certa ſemper methodo, certo ordine, certo tempore, certis motibus cauſæ morbificæ oppoſitis id perficit. Hanc itaque methodum, qua ipſa natura feliciſſime vtitur, hunc medendi ordinem, is, qui artis opera feliciter exercere cupit, maxime omnium exquiſite noſſe debet, quia ſolidior medicus ſine ejus cognitione nihil cum certitudine, cum ſecuritate, cum promtitudine in curando expedire poteſt. Equidem nullus fere medentium eſt, qui ſine methodo in curando ſe procedere fateatur, ſed omnes eam ſumme eſſe neceſſariam aſſeuerant. Quisque, qui rationalem medicinam profitetur, clamabit, cauſas morborum removendas & ob id apta remedia invenienda eſſe: ſed ſicuti in genere id recte dictum eſt: ita poſtmodum in applicatione miras hallucinationes & ingentes errores animadvertimus. Quisque enim fere, pro ſuo captu vel arbi-

arbitrio aut hypothesibus, sive potius principiorum fictionibus & pro doctrina a praeceptoribus hausta, diffidentes & quae explicari minus queunt, morborum sibi fingit causas, unde non potest aliter fieri, quin etiam in remediis inveniendis, inque iis adplicandis non una & constans sit consensio, quod non in mediocre medentium, neutiquam vero in artis, quae firmis gaudet fundamentis, opprobrium & aegrotorum damnum vergit. Recte enim, effato HIPPOCRATIS, *Lib. 1. de victus ratione §. 15. medicorum controversia justam ignorantiae suspicionem, eorum vero concordia magnam spem ostendit.* Iam maxime id dictum valere debet de medendi morbis methodo, in qua si dissentiant medentes, non leve ignorantiae vel incertitudinis indicium est. Quis enim sibi persuadeat, sub tanto dissensionum numero & contraria sentientium divortio veritatem, quae una est, non multiplex, quae simplex & facilis, non conficta, non perplexa, consistere possit?

2. Nos itaque, sicuti non sine singulari auxilio divino didicimus in medicina, sive ad theoriam sive ad praxin pertineat, omnes hypotheses, quae nonnisi principiorum fictiones sunt, & sub quibus veritas & certitudo stare nequit, contemnere, imo nihili habere: ita in pathologicis seu legitimis morborum caussis adquirendis & remediorum prudenti administratione hoc tenendum esse plenissime statuimus. Et sicuti in tota medicina explicanda, sive in iis rebus, quae ad interitum vel salutem corporis pertinent, nullo alio, quam unico, eoque verissimo, simplicissimo & quod in natura corporis nostri continetur, hactenus usi sumus principio & nihil aliud est, quam sanguinis & humorum liber & moderatus ex debita partium solidarum constrictione & dilatatione proficiscens progressivus motus: ita etiam ex hoc ipso vera medendi via ac methodus est deducenda, imo rectissime inde deducitur. Quodsi enim verum est, uti verissimum, quod sine arte & ope medicorum saepius felicissime gravissimi morbi sanentur & aegrotantes solius, naturae & corporis viribus

bus ſani fiant & ab interitu vindicentur: quod ſi etiam veriſſimum eſt, naturam prævalere arti, quæ tantum imitatrix & adjutrix eſſe debet: rectiſſime ſane concluditur, eam methodum, qua natura ſola curat morbos & cujus auctor ſapientiſſimus Deus eſt, cognoſcendam ac imitandam eſſe. Hanc itaque naturæ in morbis curandi methodum, quæ viam curandi artifici medico monſtrat, invenire ac perſcrutari & certas inde medendi leges & regulas concinnare, inſtituimus.

3. Prius vero quam certam & rectam morbis medendi viam ac methodum exponamus, ſcopo noſtro maxime conveniens erit, eum ordinem ac modum oſtendere, quo corpus noſtrum, in ſe maxime corruptibile, a corruptione præſentanea perpetuo vindicetur ſive vivum ac integrum maneat: ſiquidem vix alia methodus, ſed fere eadem eſt, qua corpus a morbis & morte præſervatur, & qua ipſi morbi, ſive potius eorum cauſæ, expugnantur & a corpore depelluntur. Conſiſtit vero totum myſterium, arcanum & artificium quo conſervatio corporis & morborum ſanatio perficitur, in eo tantummodo machinae noſtræ, ingenioſiſſime elaboratæ, apparatu atque ſtructura, ut ſanguis & reliqui fluores perenni ac libero inque orbem vergente motu ac curſu progrediantur, eorumque utiles partes in uſum ſegregentur, inutiles vero, excrementitiæ & ſuperfluæ, per varia & convenientia loca atque emunctoria, foras ejiciantur, idque beneficio ſimpliciſſimi motus dilatationis & conſtrictionis, qui in motricibus & elaſticis cordis & arteriarum atque fibrarum machinis viget. Quamdiu itaque hi motus integri ſunt & recte procedunt & vita & ſanitas, ſive vigor & integritas actionum, tam corporis quam animi adeſt; ſimul ac vero ii conſervatorii & vitales motus, vel in parte vel in toto corpore, exſtinguuntur, mors & fœda corruptio ſequitur. Quapropter, ſi corpus ab excrementitiis ſordibus non recte & ſufficienter liberatur, morborum ſeminia producuntur, quæ, ad ἀκμὴν perducta,

ducta, motibus, qui fiunt secundum naturam, turbandis & pervertendis, in quo morborum formalis ratio consistit, apta atque idonea fiunt.

4. NEQVE vero tantum vita & sanitas a debitis egestionibus humorum impurorum dependet; sed & opus est, vt in eorum locum rursus benigni & temperati substituantur. Quodsi enim corporis nostri conservationem, sive vitam ejusque causas, paulo accuratius intueamur, continuo fluxu & refluxu, sive circulo: posthæc influxu & effluxu, sive ingestionibus & egestionibus eam contineri recte animadvertimus. Quid enim manifestius est, quam jugi illo & perenni progressivo & intestino calido sanguinis motu humores benignos ac temperatos, quales ad naturam corporis integram servandam requiruntur, successive salsos, intemperatos adeoque inutiles & effœtos reddi & propterea e corpore eliminandos esse? Quid porro clarius est, quam quod in eorum locum rursus benigni, gelatinosi, blande temperati per alimentorum ingestionem ac digestionem, surrogari debeant; quod si non accidit, totalis tandem virium defectus & postea presso pede subsequens mors exspectanda est; unde non sine magna ratione peritiores medentum, eos morbos, qui diuturnum internum calorem, cum plenaria appetitus destructione junctum habent, periculosissimos dijudicant.

5. ECQVIS itaque est, qui non clarissime perspicit, integritatem corporis nostri in debitis ingestionibus & egestionibus unice consistere & ex hisce quoque male se habentibus, morborum, imo mortis originem ac fontem esse derivandum? Cogitet itaque quisque velim, hominem robustum, qui ad debitum corporis augmentum pervenit, sub tanta & quotidiana ingestorum copia, quae intra septimanam in nonnullis vel ad centenarium se extendit, pondere notabiliter non crescere. Quid aliud exinde dijudicare possumus, quam copiæ eorum, quæ ingeruntur, excretiones exquisite respondere debere. Structuræ itaque corporis nostri artificium

um eo maxime collineat, ut ingeſtioni, digeſtioni alimentorum, utilium ſeparationi & inutilium excretioni vacet, unde tantum colatoriorum, excretoriorum & emunctoriorum apparatum undiquaque conſpicimus.

6. Nihil itaque ex dictis clarius elucefcit, quam plurimorum morborum originem ex eo petendam eſſe, quod humores inutiles, impuri, ſuperflui, non recte & convenienter ejiciantur, ſed remaneant, & copia pariter ac perverſa mixtione & temperie motus ordinatos turbent & benignos vitales ſuccos contaminent: ex copia enim & impuritate ſuccorum periculoſæ in vaſis & viſceribus ſtagnationes, infarctus, ſtaſes, tubulorum minimorum obſtructiones, indurationes ſubnaſcuntur, quæ almæ morborum, tam acutorum quam chronicorum, genitrices fiunt, ſiquidem humorum ſtaſes acutas, eorum vero ſtagnationes & viſcerum obſtructiones chronicas magis paſſiones ingenerant & cauſarum morbificarum generationem abſolvunt. Quid jam clarius & evidentius eſt, quam morborum præſervationem in eo vnico requieſcere, ut ingeſtiones naturæ cujuscunque corporis convenientes fiant, evacuationes vero debito modo, quantitate, proportione, loco, perficiantur. Quapropter ſapientiſſima natura, ſive conditio & ordo motuum, quo natura morbos præcavet, præmonſtrat quoque medico viam, quid in negotio præſervationis a morbis agere, intendere vel moliri debeat. Quod ſi enim id conſilio ſuo recte perficit, ut boni & temperati ſucci corpori accedant, omnes vero inutiles & ſuperflui ſecedant, recte officio ſuo in eo functus eſt.

7. Operæ jam erit pretium perſpicere, qua ratione & qua methodo ac via ipſa natura, cui plane mirabilem in ſanandis morbis energiam veteres adſcripſerunt, corpus a morbis & cauſis morbificis liberet: eo, quod cognitio hujus methodi, qua natura utitur, ad imitandum, vel ad naturam deficientem adjuvandam medico ſumme neceſſaria judicatur. Omnis autem perfecta morborum ſanatio, & ſana ratione id

F 2 dictan-

dictante, & auctoritate optimorum medicorum adsentiente, hæc est, ut causæ, quæ œconomiam motuum naturalium turbant eamque prorsus peruertunt, e corpore removeantur atque ejiciantur. Rectissime enim, docente GALENO *Lib. I. methodi medendi*: *Perfecta curatio a causis exorditur.* Et secundum CELSVM, *is recte curat, quem causæ origo non fallit, quia causæ investigatio ejusque primordia & occasio in affectionis & remediorum cognitionem amplissimam deducunt.* Et perite FERNELIVS *Lib. I. Cap. IV. methodi medendi* adserit: morbos absque causarum præcognitione nec præcaveri, nec feliciter curari posse.

8. QVODSI itaque sola natura, sponte & suis viribus usa, sine ope & arte medici & sine medicamentorum apparatu, morbos subinde sanat, & ægros in integrum restituit, idque causas morborum in totum removendo præstat, iure meritoque quæritur: quænam sint illæ morborum causæ, & quo modo, & quo ordine ac methodo eæ a natura vincantur. Iam vero supra dictum est, & iterum monemus ac repetimus, sicuti naturæ nihil magis est ad conservationem corporis amicum, quam motus, tam progressivus, quam excretorius: ita ipsi nihil esse infestius & destructioni invehendæ aptius, quam sanguinis & humorum quietem, stasin, stagnationem, extravasationem, vasorum occlusionem, impurarum sordium retentionem, viscerum indurationem: siquidem hæ ipsæ causæ efficacissimæ sunt ad motus febriles, spasmodicos, convulsivos, in quibus cunctis maxime motuum morbosorum natura consistit, inducendos, neque minus illæ putredinem & corruptionem, quæ & mixtioni humorum & structuræ solidorum infensissima est, producunt, quam recentiores medicorum malignitatis nomine insigniunt.

9. HÆ sunt præcipuæ, quibus corpus humanum adfligitur, morbificæ causæ, quas utique removere oportet, si officio suo in curando natura recte perfungi velit. Iam vero ad id exsequendum non convenientius excogitari poterit medium

dium & remedium, ipso motu tam solidorum, quam fluidorum auctiori facto. Is enim ejus indolis est, ut humores subsistentes, eorumque stases & stagnationes, e sede sua movere, resolvere, in motum redigere & obstructiones vasorum reserare possit. Is quoque densos, crassos ac immobiles humores fluxiles mobilesque reddit: is denique valde idoneus est, ad copia delinquentes humores vel sanguinem per congrua loca evacuandum, neque minus ad excrementitios, serosos, salsos humores, per diversi generis emunctoria, proscribendos, biliosos & viscidos per alvum, salsos aquosos per urinam, subtiliores per universale illud cutis emunctorium excernendo.

10. Jam vero memoratu admodum dignum est, omnem morbificam causam, sive quantitate seu mole, sive temperie & activitate infensa sit, principaliter agere & afficere partes subtiliori sensu & motu præditas, quales nerveæ & membranaceæ sunt, quas moleste distendit, lancinat, vel erodit aut comprimit, & hac ratione in illis ipsis reactionem quandam siue motum, qui a naturali deflectit, intensiorem, qui in spastica fibrarum constrictione consistit, suscitare. Hæc spastica partium motricium & musculosarum ac nervearum constrictio veram motuum morbosorum, proximam & formalem causam fere unice constituit & absolvit. Hæc enim ipsa est, quæ omnibus motibus, qui alias secundum naturam & ordinem fiunt, turbandis & peruertendis apta est. Hæc functiones & actiones partium lædendi invertendique potentia valet: ex hac denique omnium symptomatum, quæ morbis socientur, origo petenda est. Hic vero spasticus motus, quod plane mirabile, idem ille quoque est, quo natura utiliter utitur ad ipsam causam morbi, quæ motus hos morbosos suscitat, vincendam ac jugulandam, inque eo certe infinitam divini architecti sapientiam & providentiam in construenda machina nostra admirari oportet, quod motus morbosi subinde remedio & præsidio sint ipsis morborum causis corrigendis & removendis.

11. CVM vero hic magnum arcanum naturæ in medendo, & res maximi momenti proponatur, vtique non alienum, sed scopo nostro maxime consentaneum fore judico, si mentem nostram circa hoc negotium paulo pressius explicemus. Observatur nempe in omnibus motibus morbosis & paroxysmis spasmus, & hic recte primo in universalem & particularem, deinde in salutarem & perniciosum dispescitur. Vniversalis, si totum vasorum genus, præcipue vero cor & arteriarum ac fibrarum systema, adfligit, & per constrictionem præternaturalem earum systole & diastole majori facta sanguinis progressionem velociorem reddit, recte dicitur febris, quam pulsuum frequentia, quæ ex singulorum celeritate nascitur, certissime indicat. Sæpe ille spasmus tantum in certis partibus consistit, quas constringendo coarctat, sanguinisque liberum progressum impedit, adeoque inæqualem sanguinis circuitum efficiendo, sanguinis copiam ad alias partes apertas magno cum impetu vrget. Et hæc spastica affectio particularis maxime partes nervosas & membranaceas obsidet, ut sunt, ventriculus cum toto intestinorum volumine, in quo tragœdiam suam frequentissime ludit, quod morbi illi spasmodici, qui mali hysterici vel hypochondriaci nomine veniunt, pathematum diversitate satis superque clarum ac perspicuum reddunt.

12. VISITVR hic spasmus in omnibus hæmorrhagiis, nimiis sanguinis ad partes congestionibus, humorum decubitu inque omnibus doloribus, anxietatibus, excretionibus suppressis. Hic spasmus vehementior, si duram matrem, quæ totum cerebrum ac cerebellum involuit & nervorum omnium, imo ossium membranas constituit, ferit, non modo celerrima fluidi nervei per totum membranarum & nervorum systema fit trajectio, sed & citra voluntatem artus vel constringuntur, vel distenduntur, aut validissime commoventur, & sic epilepsia, sive convulsio vniversalis, nascitur. Hi sunt præcipui illi motus naturæ, qui in morborum impetu vel paroxysmo nunquam non advertuntur.

13. SE-

13. SEQVITVR jam, vt paulo accuratius intueamur, quinam ex hisce motibus morbosis saluti & caussis morborum removendis apti sint, & quinam potius ad perniciem & corporis interitum, adeoque ad ipsam mortem, tendant. Error enim est ad praxin cum ratione exercendam valde noxius, omnes morbosos & maxime febriles motus esse in se & sua natura salutares. Salutares itaque spasmos & motus morbosos dicimus, qui ita sunt comparati, ut causam morborum, sive spasmodicorum motuum auferant, quod optime efficitur, si humores stasin vel stagnationem concipientes resolvuntur, acres, caustici temperantur & corriguntur, & qui ad excretiones peccantis materiæ vergunt eliminantur. Exitiosos vero & multum periculi habentes eos spasmos & motus judicamus, qui cutem & omnis generis emunctoria constringunt, materiam peccantem intus detinent & ad ima viscera & interiora vitalia pellunt neque eam evacuant. Et sicuti salutares sanitas, ita perniciosos mors subsequi solet.

14. EQVIDEM ea indoles atque ingenium est omnium spasmorum, ut ab ambitu corporis ad interiora sanguinem & humores pellant, ut emunctoriorum minimos ductus constringendo excretiones quodammodo sufflaminent, attamen hi salutares fiunt, si certa temporis periodo ac termino emunctoria antea constricta rursus relaxantur, plus aperiuntur & motus postea sanguinis atque humorum major ad corporis ambitum & partes externas fit, transpiratio augetur, sudor fluit, vrinæ crassæ minguntur & alvus excrementa biliosa viscida copiose deponit.

15. Ex his itaque excretionibus, quæ certis temporibus & diebus morbos & spasmos subsequuntur, salutarem horum motuum effectum & dextrum eventum dijudicamus; unde has excretiones medici criticas appellare solent, quia morbum judicant. Solent autem hae ipsæ, si salutariter eveniant, die maxime impari, qui criticus dicitur, accedere, qualis est tertius vel dimidius septimi, septimus, nonus, undecimus, decimus

mus tertius, siquidem in hisce diebus vel ad mortem, vel ad sanitatem morbi fit inclinatio. Quodsi enim hisce diebus symptomatum notabilis est remissio & excretiones sequuntur, optimum salutis est signum: si vero symptomata adhuc persistunt, spasmi urgent & excretiones non animadvertuntur, certum periculum est exspectandum. Quin imo hisce diebus mors ut plurimum morbi tragoediam claudere solet. Ex hisce itaque clarissime intelligimus, plures motuum morbosorum, quamvis in se & sua natura a regula deficiant, dirigente sic divina providentia, saepissime esse salutares causisque morbificis expugnandis idoneos morbisque optime mederi; hinc jam fit perspicuum, qua ratione recte natura morborum medicatrix a sapientioribus veterum medicorum salutetur.

16. IGITVR arcana illa & a Deo corpori humano indita methodus, lex ac norma, qua & secundum quam ipsa natura medetur morbis, in eo maxime versatur, vt a causa morbi, sive mole sive virtute & potentia peccet, motus spastici in genere vasculoso & etiam membranoso excitentur, qui ad ipsam causam morbi removendam vel convenienti tempore ejiciendam spectent. Hi si felicissime succedunt, sola natura curat morbos & medicus tantum spectator est, si autem sola id non praestare potest, medicus illam viam ac methodum sequi, naturam adjuvare, impedimenta tollere, motus moderari vel excitare, ad convenientia loca materiam ducere, ab incongruis reducere, variis remediorum generibus debet. Et in eo jam vnice medentis auxilium, intentio & sanandi ratio conquiescere & fundata esse debet, ut methodum naturae, si occupata est, ad materiam subsistentem dissolvendam, removendam, corrigendam & per convenientia loca debito tempore expellendam, prudens medicus observet, sequatur, adjuvet, vel eandem in salutarem finem dirigat.

17. QVVM autem verum fundamentum rationalis, certae, tutae & innoxiae praxeos in hac naturae methodo situm sit, non sine singulari fructu atque vtilitate fore judico, si paulo specia-

cialius hic agamus & quibusdam exemplis ſententiam noſtram clariorem reddamus. Animadvertimus videlicet, ſanguinem in vaſis, præſertim in ſexu ſequiori, ætate juvenili, habitu corporis exiſtente ſpongioſo & molli, vitæ genere delicatiori & quietiori, ſtatis temporibus vel temporum periodis, vere maxime & auctumno, redundare, ſtagnare, & hinc inde in vaſis majoribus impeditius moveri, quo fit, ut excitetur ſpaſmus, qui ima abdominis maxime petit, vnde dolor circa lumbos, flatulentia in abdomine, alvi adſtrictio, extremorum refrigeratio, urinæ tenuitas viſitur, quo ſpaſmo deinde & compresſione venarum in meſenterio & abdomine efficitur, ut ſanguis majori niſu & impetu in feminis ad uterum, in ſexu nobiliori & provectiori ætate ad hæmorrhoides, in adoleſcentia ad caput & nares pellatur; hinc majori ibi facta collectione, vaſa extrema intra tunicas teneriores narium, ani vel uteri jacentia, nimium diſtenduntur, & tandem aperiuntur atque notabilem ſanguinis copiam effundunt. Ecquis eſt, qui non hic animadvertat, ſalutarem & utiliſſimam hanc ſanguinis eſſe excretionem, quia liberat corpus a ſanguinis copia, quæ libero vitalis ſanguinis progreſſui contraria fuit, ingens corpori periculum minitando. Si itaque hic ſola omnia natura recte in movendo & excernendo exſequitur, nihil moliri debet medicus. Quid enim imprudentius excogitari poteſt? quid magis methodo ſanandi contrarium eſt, ac ſi medicus has excretiones ſalutiferas externis vel internis conſtringentibus, aut motus hos ſiſtentibus, opiatis, anodynis, cohibere velit? Nihil enim certius eſt, quam graviſſimos & ſumme periculoſos morbos apertiſſime inde progenerari. Et quoniam ſalutares ejusmodi ſanguinis evacuationes ſunt, quinimo a plurimis malis liberant, hinc ſi non recte procedant, quid faciendum ſit medico, ipſius naturæ methodus ſanaque ratio dictitat. Vel enim motus iſti ſpaſtici non ſunt ſufficientes ad ſanguinem expellendum, vel ſanguis nimis craſſus, tenax ac viſcidus eſt, vel viæ, per quas debet fieri evacuatio, obſtructæ aut con-

strictæ sunt: unde videmus emmenagogorum moderatiorum cum sufficienti humido, item potus thée, coffée, balneorum, fotuum eo tempore, quo natura molitur excretionem, esse usum efficacissimum.

18. QVODSI vero non sanguinis copia peccat, sed potius serum acre, causticum membranosis partibus insidet imi ventris, & enormes sanguinis profusiones in impuris, cachecticis corporibus concitat, quemadmodum id sæpius fieri animadvertimus in purpura, variolis, morbillis, in corporibus potissimum scorbuticis & arthriticis, tunc minime salutares, sed potius exitiosæ excretiones habendæ sunt, eo quód non removendæ causæ morbificæ, quæ tenuissima materia acris est, accommodatæ sunt, sed sanguinem, qui potius servari debebat, una cum viribus effundunt. Tali itaque in casu medico omnino opera danda est, ut qua fieri potest celeritate, has perniciosas ejectiones compescat, quod tamen non violentia, non stypticis & constringentibus expedire consultum est, sed potius spasticæ stricturæ sunt relaxandæ, humor acris insidens temperandus, discutiendus, quod non commodius ac diaphoreticis cum anodyno junctis præstatur. Eadem ratio est excretionum sanguinearum, quæ ex obstructione, induratione, vel infarctu viscerum nascuntur in cachecticis, hydropicis, tunc enim sanguinis rejectiones per nares, per hæmorrhoides vel etiam per vomitum frequentiores maxime detrimentosæ esse solent, quia non auferunt morbi causam, sed potius vires consumendo tristiorem morbi exitum procurant.

19. MAXIME vero omnium febres tam acutæ, quam chronicæ ex eorum morborum numero sunt, qui frequentissime salutares corpus a præsentanea noxa vindicant. Febres enim sunt illud medium seu potius remedium, quo natura subinde ad depellendas morbificas causas feliciter utitur. Sunt vero identidem motiones febriles salutares probe distinguendæ a pernicialibus quæ magis interitum, quam salutem adferunt; siquidem illæ ejus sunt indolis, ut causis febrium expugnan-

gnandis aptæ ſint, hæ vero potius majorem corpori noxam vires detrahendo inferunt, tantum abeſt, ut cauſæ febrili auferendæ ſufficiant. Pleræque ex febribus acutis inflammatoriæ ſunt & fixam ſtaſin ſanguinis in tubuloſa partium aut viſcerum ſubſtantia pro cauſa agnoſcunt, quæ dum ſpaſmum in univerſo genere fibroſo & vaſculoſo ſuſcitat, ſanguinem per totum ſyſtema vaſorum celerius pellit & majori copia ad partem affectam adducit, qua motus celeritate & majori ſanguinis ad partem inflammatam adfluxu utique fit, ut ſanguis ſubſiſtens & firmiſſime incluſus ſucceſſive abſtergatur, eluatur, reſolvatur inque ordinem redigatur, quod plerumque circa ſeptimum diem,ſi recte & ordine res procedit,accidit.Et ſi tunc ſpaſmus cum omnibus ſymptomatibus ipſaque febre remittit, cortex cutis glanduloſus relaxatur, tranſpiratio reſtituitur,ſudor fit liberior & hac ratione ſub febrili commotione generatæ multæ excrementitiæ ſalino-ſulphureæ ſordes ſolius naturæ beneficio utiliter evacuantur. Et hac naturæ methodo plures, præſertim plebeji, ſine ullius Medici ope, ſæpe feliciter ex febribus, præſertim continuis, evadunt.

20. Hæc naturæ methodus curandi quam maxime medico monſtrat viam, quid in hujus generis febribus facere vel omittere debeat. Lex enim curandi hæc eſt: impactus tubulis ſanguis ſucceſſiue & paulatim citatiori ſanguinis appulſu reſolvendus eſt. Ex eo jam facile colligitur, quia a ſanguinis abundantia, qua nimium vaſa diſtenta ſunt & turgent, impeditur ſanguinis per partem inflammatam liberior tranſpulſus, ut potius exinde major ſanguinis in parte inflammata fiat ſtagnatio, ipſaque inflammatio incrementum capiat, tali in caſu nihil præſentius eſſe, quam providam ſanguinis detractionem, eamque non procul a parte affecta inſtitutam, partim ut major ſtaſis & inflammatio impediatur, partim etiam ut liberior univerſo ſanguini curſus & tranſgreſſio per partem affectam concilietur.

21. Tum & illud ex prima & principe morbis medendi

lege naturæ addiscimus, non valde nimiam esse sanguinis quantitatem exhauriendam, siquidem detracta nimia sanguinis copia non sufficiens fit ad partem affectam ejus appulsus, quo tamen stasis, quæ causa morbi est, dissolvi debeat. Quare graviter ii peccant medici, qui in febribus inflammatoriis, quando sanguis deficit, repetitas moliuntur venæsectiones, quibus nihil aliud perficiunt, quam ut inflammatam partem celerrime ad sphacelum perducant. Et quia sanguinis decenti & crebriori appulsu pars a periculosa stasi liberari debet, facile patet, eum medicum egregie naturæ auxiliari, qui partem affectam emolliente fotu, cataplasmate & temperato calore fovet: sicut contra ii grauissime delinquunt, qui vel stupefacientia, sedativa, infrigidantia, vel etiam nimis calida spirituosa adplicant. Et cum in minimis & capillaribus vasculis sanguis & humores stasin ac inflammationem concipiunt atque ex his ipsis eluendi sunt, per hæc tamen sanguis crassus & densus difficillime transit, facile apparet, ea omnia, quæ humores fluxiles reddunt, quæ diluunt, humectant & immodicum calorem, quo serum tenue absumitur, contemperant remedia esse convenientissima: contra omnia, quæ humores incrassant, quæ calorem augent, humidum absumunt, uti opiata & calidiora sudorifera in omni inflammationum genere noxiosissima esse.

22. IN exanthematicis febribus, quæ jungi solent variolis, morbillis, purpuræ, petechiis, bubonibus pestilentialibus, serum sanguinis causticum, acre, tenue, in partibus membranaceis præsertim in ventriculo & intestinis acerbas spasticas constrictiones, nec non humorum ad varias partes congestiones efficit, simulque febrem accendit, cujus beneficio sanguis, a partibus exterioribus ad interiores, vbi materia peccans hæret, appellitur, vt copiosioris seri & sanguinis adfluxu materia acris caustica temperetur, corrigatur, resolvatur & apta ad excernendum fiat. Quod si naturæ beneficio id feliciter accidit, spasmorum omniumque fere symptomatum fit remissio,

ſio, pori & tubuli ſubcutanei relaxantur & ſanguinis ad ſummam cutem & ambitum corporis fit major adfluxus, unde materia morbifica cauſtica ibi ſecernitur. Ita ſæpe naturæ ſolius beneficio peſtis & variolæ & morbilli citra ſingularem apparatum medicamentorum ſanantur. Bene enim SANCTORIUS S. 1. a. 139. monet: *plebejos magis liberari a peſte, quam divites, qui multis medicamentis utuntur.* Quodſi igitur hac via, quæ Deum auctorem agnoſcit, natura ſola hos morbos curat, vtique etiam medicus, qui naturæ miniſter nuncupatur, huic viæ inſiſtere debet, ſi natura ſola id perficere impeditur. Regula namque exanthematicis hiſce febribus medendi hæc eſt: materia acris cauſtica vitalibus partibus inhærens, vberiori ſanguinis appulſu contemperanda eſt, ut apta ad excretionem per ambitum corporis fiat.

23. Ex quo jam conficitur: omnia ea, quæ ad contemperandam materiam acrem faciunt, & quæ ſuccos ſanguini dulces, gelatinoſos, benignos ingenerant, naturæ vacillanti egregie opitulari. Hinc patet, præſtantiſſimum in hiſce morbis uſum eſſe decoctorum, quæ leniunt & demulcent acrimoniam, qualia parari ſolent ex dactylis, ficubus, radice ſcorzoneræ, chinæ, raſura cornu cervi, glyzyrrhicæ, floribus papaveris rhæados, ſemine fœniculi. Patet quoque porro, plane eximium eſſe uſum bezoardicorum, quæ fixioris indolis ſunt & acrimoniæ humorum temperandæ egregie ſerviunt. Neque ex dictis amplius obſcurum eſſe poterit, quam valde graviter & perverſe in curando procedant ii, qui ſtatim ab initio, antequam materia cocta, temperata & ad excluſionem apta reddita fuit, ſudoriferis valentioribus & expellentibus hos morbos tractant, quibus nihil aliud efficiunt, quam vt acerbiora ſymptomata ipſamque mortem funeſtam accerſant. Vlterius ex jam dictis elucefcit, cum materia excernenda ſit per cutem, quæ ejus congruum eſt emunctorium, nefarios eorum eſſe auſus, qui eo tempore, quo transmitti ipſa debet ad habitum corporis, valentiora purgantia, diuretica aut e-

metica, vel etiam acida refrigerantia aut opiata propinant, aut corpora aëri libero exponunt.

24. QVODSI quæstio moveatur: num in dictis morbis sanguinem mittere aut aluum ducere vel vomitum proritare conveniat? soluenda hæc ipsa identidem est ex naturæ solemni curandi methodo. Nimium abundans sanguis quando ob spasmum febrilem ad interiora reprimitur, non modo liberior ejus transitus per partes membranaceas nervosas, quas materia morbifica occupat, necessarius impeditur, sed vlterius ingentes & periculosæ in capite inque pectore congestiones & exinde immodicæ hæmorrhagiæ vel inflammationes aut deliria oriri possunt; quare tali in statu ad hæc avertenda convenientissima vtique erit sanguinis missio, quæ ipsa quoque, experientia teste, variolarum felicem exitum sæpius egregie secundat. Quod vero attinet ad emetica leniora & evacuantia, hæc quidem directe ad deliniendam & ad exitum disponendam materiam exanthematicam nihil faciunt; quod si vero prima regio saburra vitiosorum vel biliosorum vel acidoviscidorum humorum obsessa est, utique & hanc inter initia morbi expurgare oportet. Spectat huc *aphorismus* 22. HIPPOCRATIS l. 1. materiam in principio morborum acutorum evacuandam esse si turgeat, & quidem hanc ob rationem, ne ad massam sanguinis delata attemperationem materiæ causticæ ejusque exclusionem impediat.

25. SVNT quoque arthriticæ, rhevmaticæ & catarrhales febres ejus ingenii, ut plerumque salutis & remedii quidpiam secum habeant. Peccat in his morbis maxime copiosum serum excrementitium, tenue, salsum, quod ob segniorem factam transpirationem retentum & ad interiora, atmosphæra præsertim per ventos boreales compressa, repulsum, in glandulosis asperæ arteriæ vel faucium locis vel membranis articulorum aut musculorum hærens identidem ibi spasticas stricturas exercet, unde extremorum horripilatio, refrigeratio, lassitudo corporis gravativa, appetitus prostratio, alvi con-

constrictio, frequentior ad urinam stimulus, calor sub vesperam & noctem auctior, sternutatio, tussis, dolor artuum, subsequuntur. Nihilominus tamen sub hisce motibus contrariis, qui vergunt ab ambitu corporis ad interiora, latitat quoddam remedium; nam largiori seri & sanguinis, ad partes quæ stimulo salino agitantur, adfluxu uberiori reddito, tubuli spasmo constricti ampliores fiunt & materia caustica attemperatur sive coquitur, atque adeo hæc ipsa ad excretionem cum copioso humore viscido in tussi & coryza, vel ad exhalationem per cutim in arthritide & variis rheumatismi speciebus idonea redditur.

26. Hic processus naturæ iterum monstrat medico, quid in ejusmodi morbis prosit vel obsit, & quid facere aut omittere debeat. Prima enim & præcipua ejus cura esse debet, ut remediis acrem, salsam materiam contemperet, deinde ut non prius quam ea cocta & maturata fuerit, ejus ejectionem moliatur. Tum ut per convenientia emunctoria ac loca ejus excretionem promoveat, minime vero eam ad alia incongrua excretoria per improvide adhibita moventia, purgantia, emetica trahat. Denique ut nullo modo peccantis materiæ excretionem, quæ optime per transpirationem transit imprudenti topicorum, adstringentium ac repellentium usu impediat.

27. Maxime omnium vero intermittentes febres remedii & præsidii quidpiam pro conservatione corporis complectuntur. Plerumque contumaces intermittentes, quales sunt quæ autumno oriuntur vel hyeme adfligunt, & quartanæ domicilium ac sedem causæ altius in visceribus, in hepatis nempe, lienis ac pancreatis obstructione & infarctu infixam habent, quod vel ex eo cognoscitur, dum vel sponte vel improvida medicina tractatæ facile in icterum, anasarcam, asciten, tumores pedum œdematosos, ingentem lienis tumorem transeunt, eaque corpora, quæ sanguine crasso abundant, maxime infestare solent. Iam vero nihil, quod magis idoneum sit ad ob-

structi-

ſtructiones has viſcerum & infarctus reſolvendos excogitari poteſt, quam celerior & citatior ſanguinis ad hæc viſcera abdominis appulſus ac motus, quo egregie obſtructiones expediri & humores in ordinem ac motum redigi poſſunt; hinc etiam fit, vt etiam feliciſſime ſponte ſæpius deſinant ejusmodi febres. Quia vero obſtructiones graves a ſanguine nimis copioſo & craſſo minus dextre ſuperantur & ſub frequentibus paroxyſmis ipſa ſanguinis & humorum maſſa valde conſumitur, vel intemperiem calidam bilioſam contrahit ipſæque vires ſimul exhauriuntur, vtique medico incumbit, naturæ optimum proceſſum opera & arte ſua, quantum fieri poteſt, ſecundare omniaque auxiliorum genera eo dirigere, vt obſtructiones & infarctus viſcerum beneficio febrilis motus melius expediantur.

28. HVC pertinet maxime prudens & circumſpectus pro diverſitate corporum uſus ſalium aperientium, quæ humores colliquant & diſſoluunt, decoctorum & infuſorum, quæ ex radicibus & herbis amaris & aromaticis incidentibus balſamicis compoſita fuerunt, congruorum quoque evacuantium, ut ſunt noſtræ pilulæ balſamicæ, item mercurialium rite præparatorum vſus: quæ debito tempore & ordine adminiſtrata medicamenta utique ad debellandas has contumaces febres & ad corpus ab imminentibus periculis præſervandum magnæ efficaciæ ſunt. Contra vero clariſſime quoque ex his dictis diluceſcit, quam nefaria & perverſa ea intermittentes contumaciores ſanandi ſit methodus, quæ mox in principio purgantia validiora & emetica, item ſudorifera, opiata & adſtringentia, in quorum claſſem rectiſſime etiam china chinæ refertur, in liberaliori doſi commendat. Nihil enim aliud inde efficitur, quam ut obſtructiones contumaciores reddant, peſſimas recidivas vel mala longe graviora accerſant, quæ nullam poſtea ſanationem recipiunt.

29. DANTVR vero adhuc aliæ & plures ſalutares motiones & egeſtiones, quibus natura ſtimulata, ut ſic loquar, a

caufis

caufis morbificis, eas foras ad habitum corporis feliciffime protrudit, ficuti videmus in cutis defœdationibus, in fcabie, lepra, tinea capitis, achoribus faciei & variis exulcerationibus cutis, maculis ad cutem protrufis, tumoribus eryfipelaceis, ferpiginofis, in quibus affectibus ficuti feliciffime cauftica maligna materia a fanguine feparatur & excluditur: ita infeliciffime improvida medicina tam externa, quam interna repellitur, retrahitur, quod nunquam fine maximo vitæ periculo & graviffimis fubfequentibus pathematibus fieri folet.

30. Febriles hactenus confideravimus motiones falutares, five quæ in falutem corporis & caufarum nocentium morbificarum propulfionem vergunt, præcipue fi prudenti ratione & arte a medico fecundentur. Sequitur nunc, ut eas, quæ potius damno & exitio funt corpori & a quibus nihil boni vel falutaris exfpectandum eft, accuratiori quadam indagine profequamur. Cognofcuntur vero hæ ipfæ ex eo, fi non removendis caufis, a quibus febris oritur, ferviunt, fed potius corporis deftructionem promovent. Sicuti enim idoneum remedium & recta ac genuina medendi methodus hæc eft, quæ ad caufas morborum avertendas fpectat: ita omne remedium præfertim valens, quod motus vehementes excitat & quod morbificis caufis amoliendis minus quadrat, jure meritoque damnandum eft. Quodfi itaque intueamur eas febres five febriles fpafticas generis nervofi & vafculofi commotiones, quæ a fphacelo interno, ut funt malignæ, vel a corruptione lenta vifcerum, aut apoftemate, ut funt hecticæ, oriuntur, & quæ phthificis, cachecticis ac hydropicis fupervenunt, certiffime eæ ad mortem ducunt, quia reliquias boni fanguinis & vires celeriter ac penitus tandem confumunt.

31. Dein quoque ab adfumto veneno cauftico, a læfione vel punctura externa partium nervofarum ac tendinofarum, a calculo in uretheribus ftagnante, a bile cauftica, vermibus, ab inteftino in hernia incarcerato, a graviffimo dolore febres fieri, quas veteres fymptomaticas dixerunt, experien-

rientia in dies edocet. Sed ubicunque hæ ipsæ accedunt, certe nihil boni, sed plus damni inde exspectandum est; unde qua fieri potest celeritate & dexteritate hi ipsi motus sistendi sunt, quia frustra causis, a quibus nascuntur, opponuntur, quas expugnare nulla ratione possunt, sed potius cum ad affectam & irritatam partem majorem sanguinis affluxum afferunt, ingentem inflammationem, postea sphacelationem concitant. Ita etiam res se habet cum intermittentibus quibusdam, videlicet iis, quæ a transpiratione prohibita, ab iracundia, a cibo cum nausea sumto & male digesto, a saburra vitiosorum in prima regione humorum, a bile acri caustica proveniunt, ubi certe febriles isti impetus ac commotiones parum faciunt & juvant ad auferendum dictas has causas. Sed potius tunc expedit vel emetico, vel salibus detersivis aut conveniente laxante & acrimoniam temperantibus has causas adgredi & postea, si sponte nolunt recedere motus omnino febriles roborantibus tonicis, inter quæ primum locum cortex chinæ tenet, sistere & componere. Neque semper inconsultum est, ante plenariam causarum febrium intermittentium expugnationem specifica antifebrilia, quæ motus cohibent, interponere, maxime si vires ægrotantis id urgent, & unus paroxysmus alterum brevi tempore excipit. At vero minime conquiescente sic paroxysmo mox desistendum est a remediis, quæ causis dicata sunt, sed potius tunc majori cura eas removere oportet.

32. RELIQVVM jam est, ut etiam eos naturæ motus validos, qui in membranis cerebri fortiter constrictis incipiunt & totum systema nervorum & musculorum in consensum rapiunt, consideremus, ut sunt epilepsia vel violenti certarum partium convulsivi motus, ut singultus vehemens, immanis tussis, pertinax cordis palpitatio, vomitio inanis, quæ rarissime vel plane non utiles & salutiferæ sunt. Quandoquidem epilepsia, quæ ex doloris sævitia, difficultate dentitionis, torminibus atrocioribus infantum, calculi doloribus vel a vermi-

bus

bus inteſtinorum tunicas nerueas erodentibus, aut læſione cerebri vel fractura & feſtucis cranii naſcitur, quæ variolis in principio vel fine ſuccedit, nullo modo cauſæ, a qua ſuſcitatur, amovendæ idonea eſt. Neque cordis palpitatio, cujus cauſa útplurimum polypoſum intra cordis thalamos hærens concretum eſt, bono & ſalutari fine contingit, eo quod validiſſima hæc commotio hanc cauſam vincere minime valet.

33. PORRO ſingultus & vomitus inanis a ventriculi inflammatione & virulenta inſidente materia frequentius accidit & omni utilitate & medendi ſcopo deſtituitur, præſertim quando materia vellicans intra membranas ventriculi hæret, ſicuti in purpura repulſa, variolis & morbillis recedentibus fieri ſolet. Ita etiam tuſſis illa ferina & ſicca, quam dura pulmonis ſubſtantiæ inhærentia tubercula generant, nullam utilitatem habet, ut potius vires conſumat, vigilias accerſat & ventriculum ad vomitum concitet. Neque dejectionum copia cum ingentibus ventris torminibus in dyſenteria vel a cauſtico acri purgante ullam habet utilitatem, quia non copia humorum, ſed maligna qualitas nocet, cui fruſtra tanta ſanguinis & ſeri expulſio opponitur, qua vires magis pereunt & boni ac temperati humores inutiliter excluduntur. At multo magis uſu & fructu illi carent motus fortiores, qui gravem animi affectum, iracundiam vel terrorem ſubſequi ſolent, qui adeo intempeſtivi ſunt, ut ſubinde vitam in ſummum diſcrimen conjiciant.

34. Ex hiſce jam deductis clarius apparere arbitror, motus morboſos ſalutares, a pernicioſis & exitialibus cum inſigni cura eſſe diſtinguendos, ſiquidem illi non facile ſiſtendi, ſed eo dirigendi ſunt, ut felicius cauſam morbi oppugnent & corpus ſanitati reddant; hi vero, quia bonos ſuccos & vires exhauriunt & non niſi perniciem creant, artem & prudentiam medici utique deſiderant, ita prorſus, ut, qua fieri poteſt celeritate, ſiſtantur: quorum tamen cauſæ, ut ſimul remediis tollantur, minime negligi debent.

35. CONSIDERAVIMUS hactenus sollicita indagine morbos, qui acuti vocari solent & spectavimus eorum motus, quomodo & quantum ad corporis restitutionem vel interitum tendant. Ostendimus quoque naturam solam hos morbos sæpe feliciter sanare. Sed alia jam est ratio chronicorum, qui a natura sola non vincuntur, sed utique medici opem ac medendi methodum atque scientiam desiderant. Recte enim in præfatione COELII AVRELIANI adseritur: *Celeres passiones sua sponte solvuntur, nunc fortuna, nunc natura favente, fluore sudoris, sanguinis vel ventris. Chronici vero solius medici peritiam poscunt, cum neque natura, neque fortuna solvantur.* Spectat huc quoque verissimum dictum CELSI *Lib. III. Cap.* 1. *p.* 112. *Magis ignoscendum est medico, parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Id enim breve spatium est, intra quod, si auxilium non profuerit, æger exstinguitur. Ibi & deliberationi & mutationi remediorum tempus patet, adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens æger sine illius vitio pereat.* Nam sicuti in morbis acutis vehementes & spastici motus observantur, qui celerius tempora decurrunt, ita in chronicis hi rarius, neque continuo, sed cum notabili intermissione visuntur.

36. DEINDE morborum chronicorum generatio successive, acutorum vero sæpe celeriter fit, & illorum causæ plerumque sunt obstructiones & indurationes minimorum vasculorum in emunctoriis & glandulosis visceribus, quorum munus potissimum hoc est, ut excrementitios, inutiles & superfluos pravos humores separent, eosque evacuent. At si horum excretio ab obstructionibus impeditur, ingens & continua impuritas succis infertur, unde cacochymia, sive malum scorbuticum, quod cacochymiæ excellentior gradus est & plurimorum morborum chronicorum primaria & vera origo, provenit. Accedit, quod viscera & emunctoria glandulosa obstructa, indurata, tumefacta, perquam facile in corruptionem putridam, exulcerationem cancrosam, vel in abscessum

abeant,

abeant, aut funeſtis lymphæ extravaſationibus occaſionem ſubminiſtrent. Quicunque itaque medicus hiſce morbis mederi vult, id tempeſtive ut faciat & adhuc inter initia, quando inter obſtructionem & remedii efficaciam datur proportio, neceſſe eſt. Et quia hos morbos natura motibus ſuis rarius adgreditur, dum languore potius, & motuum defectu ea corpora laborant, idcirco medicus potius ſua arte ac opera & exquiſitiſſimis remediis has longas & contumaces paſſiones vincere & oppugnare debet.

37. NUNC vero quæſtio oritur: qua methodo in ſanandis hiſce longis morbis uti, & qua via medicus procedere debeat? Hæc autem, ut paucis rem expediamus, eſt ipſe ille motus, qui vitæ & ſanitatis cauſa & auctor eſt, ſive, ut cum veteribus loquar, ipſa natura, & ſecundum noſtram ſententiam liber per omnia vaſcula ac tubulos itus ac reditus ſanguinis & humorum atque ſalva & illibata omnis generis ſordium excretio, quæ functionum corporis noſtri integritatem potiſſimum tuetur. Cum vero dicti morbi ab obſtructionibus naſcantur, quæ liberum ſanguinis curſum ac iter intercipiunt & liberiorem excrementorum ſequeſtrationem & evacuationem impediunt, rectiſſime hinc concludit ratio, obſtructiones, ubicunque etiam conſiſtant, quam fieri poteſt citiſſime eſſe ſolvendas, atque humores vitioſos & copia ac intemperie peccantes, per congrua emunctoria educendos. Iam vero ipſa ſana ratio ſuggerit, non prius obſtructiones vaſorum ſolvi & inutiles humores evacuari poſſe, antequam hi mobiles, fluxiles & ad excretionem apti redditi fuerint. Fruſtra enim materiæ motum & propulſionem tentamus, ſi inepta ad motum fuerit. Omnis itaque ſcopus, omnis methodus, omnis intentio medentium in ſanandis perlongis morbis eo utique tendere debet, ut humores craſſi fluxiles & mobiles efficiantur, durities emolliatur, viæ adſtrictæ relaxentur, & poſtea validiori facto ſanguinis impulſu & ſtrictura partium ſolidarum majori impacti humores reſolvantur & obſtructa reſerentur.

 38. Ex

38. Ex quibus jam manifesto apparet, quam potens & egregius hunc ad scopum obtinendum thermarum, acidularum & aliarum aquarum medicatarum, infusorum, decoctorum, fotuum, balneorum & omnium, quæ incidente, aperiente virtute prædita sunt, sit usus: & quod ante præparationem & mobilitatem materiæ nunquam validiora, purgantia, diuretica, sudorifera, salivantia, mercurialia, metallica locum inveniant. Quæ regula amplissimi usus in morbis chronicis, scorbuto, lue venerea, hydrope, quartana, melancholia hypochondriaca, calculo, asthmate, sanandis magnopere tenenda & custodienda est. Siquidem nihil naturæ adversius & quod magis sanationem impediat, excogitari potest, ac valentioribus evacuantibus uti, antequam viæ apertæ atque liberæ, & materia ad excernendum promta ac parata fuerit. Quid enim imprudentius est, quam fecibus duris obstructa intestina forti purgante exercere: vel calculum fortiter pellere, ubi a doloris & spasmi atrocia uretheres & viæ urinariæ fuerint spasmo constrictæ calculoque obsessæ; aut aquas hydropicas validiori purgante educere, si humores instar tragacanthæ viscidi intra tunicas membranarum subsistant: vel sudorem pellere summa cute ex spasmo constricta.

39. Ex omnibus itaque hucusque diductis liquido constare existimaverim, medendi cujuscunque generis morbis methodum, quam omni studio & opere sequi & observare debet medicus, in eo maxime requiescere & fundari, ut vel natura vel artis motibus stases aut stagnationes humorum dissolvantur, obstructiones viscerum reserentur & humores impuri excrementitii, qui in vitio sunt, primo ad excretionem præparentur, & postea e corpore debito tempore & per convenientia loca sufficienter evacuentur: ut hac ratione sanguini & humoribus rursus liber cursus cum debitis excretionibus restituatur; quod si accidit, sanitas & integritas omnium actionum ægrotanti corpori rursus accedit.

40. PER-

40. Perspicimus exinde, quam ſimplex, quam facilis & compendioſa ſit ea methodus ſanandi morbos, qua ipſa natura ſive coordinatio motuum, a ſtructura machinæ noſtræ dependentium, quæ infinitam ſapientiam Dei ceu autorem agnoſcit, utitur & quam identidem ars ſequi, adjuvare & imitari debet. Quo facilior autem & ſimplicior hæc via ſanandi eſt, eo minus cognita, imo abdita plurimis eſt, qui artem ſalutarem profitentur & exercent. Quam pauci ſunt, qui unquam cogitarunt de naturæ curandi methodo? quare non ſine ratione ipſam nos arcanam denominamus, quem titulum etiam maxime ob eam cauſam meretur, quod, ut omnia arcana, maximi æſtimari debeat, quia ampliſſimi & plane eximii in medendo uſus eſt. Quam plures ſunt, qui infeliciſſimo auſu arcana ad certos morbos curandos, imo univerſalia remedia ad omnes expugnandos, magno ſtudio ac labore conquirunt? quæ tamen accuratius re perpenſa ſpem plerumque fallunt, imo [medicorum ignorantiam manifeſto coarguunt, eo quod nulla remedia dentur, quæ certis morbis ſemper cum fructu opponi posſint, ſed quæ potius tollendis cauſis, quarum ingens & diverſa eſt ratio in tam diverſis corporibus auferendis accommodata eſſe debent. Neque etiam medicamenta tantum curant, ſed potius ipſa natura per medicamenta convenienter adjuta. Communiter vero medici, quod turpe & peſſimum dictu, myſterium hoc naturæ in medendo ignorant, quod tamen ut arcanum eſſet amplectendum. Quapropter & olim peritiores medicorum methodum medendi verum arcanum nominare non dubitarunt. Cl. Scherbius citante Hoffmanno in *Inſtitutionibus pag.* 20. hanc ipſam ſecretum ſecretorum ſecretiſmum appellavit, & de Capivaccio, eximio Italiæ aevi ſui Medico, referunt, quod dicere ſolitus fuerit: diſcite meam medendi methodum, & habebitis omnia mea arcana. Et quemadmodum mechanici nihil absque norma & perpendiculo agere debent: ita medicum ſine methodo nunquam adgredi debere morbum adſeverabant.

41. Ta-

41. TAMETSI vero cordatiores veterum medicorum exquisita corporis humani scientia, tam mechanica quam anatomica destituti fuerint, nihilominus valde semper in cura morborum erant soliciti, ut naturæ ordinem in ea sequerentur, & occasiones & tempora movendi & quiescendi convenientia observarent, adeo ut nostri temporis medicos hac in re non parum superaverint. Cum HIPPOCRATE semper urgebant: naturam optimam esse morborum medicatricem, eamque solam multos morbos vincere; item naturam impulsam artis peritis, quæ facienda sint, demonstrare: nihil salutariter fieri posse, nisi quod ipsi naturæ convenienter fiat. Et medicum naturæ ministrum, scribit *Henricus ab* HEER *obs. V.* motum naturæ dominæ suæ observare, nihil ea operante temere mutare debere, nisi ut vel effrenem frenet, vel ut pigriorem excitet. Et DVRETVS *de humorum purgatione pag.* 17. prodidit: naturæ imitatorem, observatorem & adjutorem fidelissimum præstare se is debet, qui artis magister præstantissimus dici & esse velit. Legem autem ac methodum naturæ eam esse dicebant, ut coctione & crisi morbos a corpore propulset: perpetuo enim urgebant coctionem, maturationem sive materiæ peccantis correctionem: & fluxilitatem excretionibus semper præcedere debere, hasque diversas operationes naturam statis temporibus perficere ac per convenientia quoque loca excretiones moliri. Motus vero naturæ pernitiales habebant, quando illa nec ordinem, nec locum, nec tempus servabat.

42. VERAM autem naturæ sanandi methodum, quæ etiam artis esse debet, perpaucis, sed præstantissimi usus aphorismis magnus noster HIPPOCRATES complexus est. Hi aphorismi autem auro cariores mere practici sunt sequentes; videlicet: *aph.* 20. *Sect. I. Concocta medicari oportet, non cruda, neque in principio, nisi materia turgeat.* Et *aph.* 21. *Sect. I. Quæ ducere oportet, quo maxime repant, eo ducenda sunt per convenientia loca.* Et *aph.* 9. *Sect. II. Corpora quæcunque quis* *pur-*

purgare voluerit, fluida facere oportet. Item *aph.* 29. *Incipientibus morbis, si quid movendum videtur move, vigentibus vero quiescere oportet.* Et *aph.* 20. *Sect. I. Quæ judicantur & judicata sunt integre, neque movere oportet, neque novare, neque medicamentis, neque aliis irritamentis, sed sinere.*

43. Vniversalis vero regula practica, quam non satis possum omnibus, qui cum ratione artis opera exercere volunt, commendare, hæc est: quod medicus, quando natura est in motu, movere non debeat. Per motum vero naturæ intelligimus morborum paroxysmos, exacerbationes, spasmos & intensiones motuum in partibus solidis ac fluidis, item quæ ad excretiones nimias tendunt. Nam quando corpus nostrum spasmis & motibus vehementibus agitatur, plerumque exteriores partes cum summa cute spasmo constrictæ sunt, & motus humorum a circumferentia ad centrum vergunt, alvus, renes & reliqua emunctoria propter nimiam constrictionem non rite munere suo funguntur. Nihil jam est imprudentius, quam tali in casu motus producere eosque augere & emetico & forti purgante aut sudorifero valido peccantes humores excludere velle. Quantum damni & periculi exinde miseris ægrotantibus accedat, si in paroxysmis, ubi omnia spasmo constricta sunt, ejusmodi pellentia & moventia adhibeantur, dici vix potest; nihil enim excernunt vel operantur, morbi vero & symptomatum vim certissime adaugent. Quiescendum tunc potius est, vel parum augendum, & tunc plus cunctando proficitur, quam maturando. Rei natura ipsaque ratio dictitat, effrenes motus potius tunc esse moderandos, violentos spasmos sedandos. Unde in omni morborum vigore & impetu diluentia, temperantia, humectantia, blanda diaphoretica & moderate nitrosa ac sedativa non sine eximio fructu exhibentur. Egregie huc quadrat illud Ovidii:

Dum furor in cursu est currenti cede furori;
Difficiles aditus impetus omnis habet.

Adgrediar melius tunc, cum sua vulnera tangi
Jam sinit, & veris vocibus aptus erit.

Opportunum vero tempus agendi vel movendi in acutis est principium, vel quando morbi magna est remissio, in reliquis & chronicis extra paroxysmum & quando spasmorum & motuum vehementium fit intermissio, tunc si opus est & materia turget, eam movere & evacuare oportet, & tunc etiam evacuantia operantur & faciunt, quod facere debent.

44. POSTREMO, id semper in omnibus evacuationibus tenendum est, monente HIPPOCRATE, ut humores pro diversa eorum conditione per convenientia loca educantur Nam si arte educendi sunt viscidi, lenti, copia peccantes humores, ut in tussi humida, fluore albo, gonorrhœa benigna, purgante id fieri commode potest, quia coli mucosæ glandulæ congruum omnis muci emunctorium constituunt. Serum copiosius in habitu corporis collectum in cachecticis & hydropicis vel per urinam vel per alvum commodissime educitur, inopportune vero per cutem ejus excretio suscipitur. In hypochondriacorum prima regione ingens cruditatum & humorum acido-biliosorum colluvies hæret, quæ perperam diureticis aut sudoriferis, optime vero clemente laxante per alvum egeritur. Humor biliosus copiosior mediante ira in intestina effusus & acredine dotatus pessimo consilio emetico aut sudorem pellente remedio, consultissime vero præmisso temperante per alvum educitur. Quandoquidem non semel, sed iteratis vicibus tali in casu a validioribus commoventibus funestas ventriculi inflammationes, hecticas febres, partium contracturas & tremores notavimus. Quandocunque fecibus alvinis intestina turgent, perniciosa admodum sunt vomitoria, aut quæ fortiter sudorem movent. Si vero excrementitium serum subtile acre eliminandum est, infelicissime ad alvinam regionem ducitur.

45. VLTIMO loco & hanc magni usus regulam practicam notandam esse existimo: quando natura molitur excretiones

per

per loca convenientia, eæ nullo modo ſiſti vel impediri, multo minus reprimi debent. Quantum periculi ægrotantibus ab imprudenti adſtringentium vel repellentium vſu in arthritide, podagra, eryſipelate, ſcabie, variolis, antiquis ulceribus, diarrhoea vel catarrho ſuppreſſo, gonorrhoea vel fluore albo celeriter cohibito vel excretionibus per ſudorem & aluum in febribus acutis interceptis, accedat, triſtiſſima proh dolor indies ſæpe in vulgari praxi exempla confirmant. Verum hac vice de medendo generaliter quæ dicta ſunt, ſufficiant, ſpecialia enim & peculiaria, quæ in cujusvis morbi cura obſervanda veniunt, peculiarem quoque tractationem requirunt.

DISSERTATIO. III.

DE MEDICAMENTORVM PRVDENTI APPLICATIONE IN TEMPORE.

§. I.

RECTISSIME agnovit ſapientiſſimus Salomo, in univerſo omnia ſtato tempore fieri & ſolere & debere, eaque arreptis quaſi ex hujus alternatione occaſionibus tandem fixam & propoſitam ſuæ quoque mutationis metam attingere. Neque minus inter ſalutaria & albo calculo notanda ſeptem ſapientum Græciæ apophthegmata illud Pittaci principem ſibi vindicat locum: *Tempus cognoſce*, quo ipſe vult, ut in eo maxime mortales cogitationes defigant omnemque navent operam, quo omnes quas moliuntur actiones, deſideratum ut finem attingant, juſto & opportuno tempore fiant. Ea nempe eſt a ſapientiſſimo univerſi conditore rerum omnium connexio, coordinatio & harmonia, qua ſingulæ ad cer-

tas ſtatasque temporum vices ſuum ortum, incrementum, vigorem & ſtatum imo quoque decrementum habeant, adeo ut res ſecundum diverſa temporum momenta diverſas nanciſcantur ad certum finem & ſcopum aptitudines. Id quod uti ubique extra nos videmus, ita quoque in nobis animadvertimus, certum tempus requiri ad conceptionem, formationem, geſtationem fœtus in utero. Certo ac ſtato tempore moveri incipit infans in utero, certo tempore affectat exitum: eruptio dentium ſua habet tempora & hominis nutritio & auctio certis abſolvuntur temporibus: intellectus & judicium certa ſaltem ætate eminet: pubertas ſeu ad generationem aptitudo certo incipit & finitur ſpatio: in ſanguine & humoribus certa temperies ac diſpoſitio ſub pueritia, ſub adoleſcentia, ſub virili & extrema ætate ſubnaſcitur: chylificatio, ſanguinis circulatio, ſecretiones, quo ſpectant etiam menſes, certa menſura motuum ceu ſtato tempore continentur & abſolvuntur.

2. NEQVE minus in ſtatu præter naturam morbi alii infantili, alii juvenili, alii ſenili ætate ſunt familiares omnesque definita & certa habent tempora & principium & incrementum, ſtatum ſeu ſubſiſtentiam & denique decrementum & finem. Morbos recurrere certis horis, certo die, certo anni ſpatio & accuratiſſime ſtatas ſuas ſervare periodos res apertiſſima eſt. Porro omnes in morbis motus excretorios, quique vel ad ſalutem, vel ad mortem tendunt, natura certo tempore inſtituit: ſic enim variolæ ſua tempora habent eruptionis, ſuppurationis & defloreſcentiæ, morborum ſolutiones per ſudorem, urinam, diarrhœam juſto fiunt tempore. Vno verbo: natura in omnibus operibus ſuis & maxime in ſanitate hominis conſervanda & morbis curandis menſuræ, numeri, ordinis & temporis eſt obſervantiſſima, decernente ſic ex liberrima voluntate omnipotente naturæ Auctore, omniumque qui fiunt in univerſo, motuum cauſa prima & principali.

3. QVÆ cum ita ſint Medicus, qui præter ſcientiam a

pru-

prudentia maxime commendandus eſt in curationibus ſuis ad tempus reſpicere, illoque opportune uti debet. Id quod jam dudum antiquiſſimus ſapientiæ medicæ parens HIPPOCR. confirmat qui *Lib. IV. de rat. victus p.* 56. *ſcribit*: *In omnibus morbis præcipue in acutis, potiſſimumque in quibus vehementia febris ſubeſt, tempus adhibendi medicinam maximam habere facultatem.* Idem Libr. 1. aphor. 1. conqueſtus eſt: *Occaſionem medendi eſſe celerem ſeu momentoſam.* Vult Divus ille Senex momentum temporis ab ipſo medico ſæpius tam in apti remedii præſcriptione, quam in illius applicatione arripiendum eſſe: nam in momento, imo ſæpius in puncto vita & mors hominis conſiſtit & magnum emolumentum, imo grande periculum corpori inde contingere poteſt; ut adeo occaſio medendi curationis non inepte dici poſſit anima: deinde occaſio præceps & momentoſa eſt, quæ difficillime revocari poteſt, qua elapſa inclinatio nonnunquam fit vel ad mortem vel ad deterius, nam alium ſtatim morem, aliam naturam, alium motum aſſumit ipſe morbus, & alia ſubito mutatio in corpore noſtro advertitur. Propterea ſapienter, *Pindarus* ἰατρὸν ἐπικαιρότατον; nec inconcinne ait Poeta:

Temporibus Medicina juvat, data tempore proſunt,
Et data non apta tempore vina nocent:

4. ET certe non minima prudentis medici nota eſt, ſi rationem temporis in applicatione medicamentorum habet ſollicitam, maxime cum præſentiſſimum alias remedium hoc tempore proſit & proficiat, alio autem aſſumtum maximum damnum afferat morbumque deteriorem reddat. Optimum hinc medicamentum eſt, quod opportune datur, & revera in apta remedii contra morbum inventione & in legitima ejusdem ratione temporis applicatione vera medendi methodus, rectum medici judicium & felix curæ ſucceſſus conſiſtit. Et quamvis ſexcenta contra unum morbum habeamus remedia, niſi illorum applicationem ratione ordinis, doſeos, & maxime ratione temporis compertam habeamus, certe nihil laude

digni in medicationibus præstare valemus. Sed mirandum est & turpe dictu, silere hic pene omnes medicorum & Practicorum libros, & quam scitu res est necessaria tam profunde eam silentio esse sepultam.

5. ACCEDIT adhuc: quum medicus naturæ, quæ effato magni HIPPOCRATIS *optima morborum est medicatrix*, sit minister & imitator, eo magis opus est ut ad ipsius motus, ad tempora, quibus illa ad sanandum uti solet, attendat & respiciat, ipsamque in operando juvet: *Nam felix medicatio cui adjutrix natura succurrit, irrita vero quæ repugnante natura tentatur. Medicinæ leges naturæ legibus consentaneas esse debere jam dudum* Fernelius *in Præfat. Lib.* 1. *Therapevtices dixit.* Uti enim in macrocosmo solis, lunæ, siderumque cursus & conversiones, tempestatum mutationes, oceanique æstus & reciprocatio ex ordine certo & constantia immutabili reguntur: sic etiam in microcosmo consilio rectaque ratione natura prudenter administrat & providenter tutatur omnia, ac stabili quadam & rata lege actiones suas perficit: quum autem naturæ nulla cognitio vel voluntatis quoddam arbitrium insit, secundum quod omnia administret; facile apparet, naturæ ordinatos motus & summam illam ipsi insitam vim, qua existunt, conservantur & administrantur singula, dependere a divina quadam mente architectrice & conservatrice, ut eo ardentius majorique cum sollicitudine medicus naturæ salutarem ductum scrutari, illum sequi & imitari teneatur.

6. HIS decursis plenius jam ipsa adeunda est tractatio de medicamentorum secundum certa tempora applicatione. Et quoniam ex superioribus didicimus naturæ ipsi inditam esse vim se conservandi & motus certos certo tempore efficiendi in sui conservationem & causæ morbificæ remotionem: medicus omnino ceu minister naturæ ante omnia naturam ægrotantis corporis cognitam habere, motus naturæ inordinatos sistere & nimis languentes promovere, impedimenta tollere & materi-

am

am motibus vitalibus convenientem ſuppeditare & præcipue tempora, quibus natura in morbis ſanandis utitur, obſervare debet; ſecus ſi fecerit præter & contra naturam facit & fruſtra tentat omnia. Primum itaque officium medici eſt, ut in tempore præveniat morbo, nam in tempore hic prævenire omnium rerum eſt primum: Nimirum quia omne illud quodcunque temperiei, mixturæ & motui partium machinæ fluidarum incongruum, improportionatum & inconveniens, ſimulque activitate lædendi quadam imbutum eſt, cauſam morbificam conſtituit & motus naturæ turbare morbumque producere aptum eſt, hinc medicus id ante intimam cum ſuccis vitalibus mixtionem in principio avertere, ſicque morbo prævenire ſtudeat & allaboret. Natura enim adhuc vigens medicamento adjuta facilius expugnare morbum poterit, ac ſi nimium morbo delaſſata ac fracta eſt: hinc affectus qui aliquantulum protrahitur & levioribus præſidiis tempeſtive ſumtis ſanari potuerat, vix niſi valentioribus & difficiliori negotio profligandus eſt.

7. EXPERTVM id ſæpius ſumus in febre lenta & corporis conſumtione, quæ poſt intermittentes diuturnas vel perperam curatas ex ſaburra vitioſorum humorum primas vias occupante naſcitur: ſi protinus in initio leni quodam emetico depleamus ventriculum & primam regionem a colluvie vitioſorum humorum, prævenire poſſumus huic febri quæ non raro periculum ingens habet conjunctum; quod ſi vero increverit, & ſanguinis craſi deſtructa ſolidarum partium ſubſtantiam conſumſerit, & emetica & omnes purgationes adhibitæ mortem citius accerſere conſueſcunt. Miaſma aeris vehiculo hauſtum & cum ſalivali humore in ventriculum delatum conveniente emetico alexipharmaci conjunctione nobilitato ſtatim exſtirpari poteſt commodiſſime: ita plures a morbis contagioſis, peſte, dyſenteria maligna, morbo Hungarico ſervari & liberari poſſunt: Quod ſi autem jam vitales corporis humores, infecerit ac diſturbaverit, abſtinendum ab omni

pur-

purgatione est ceu summe nociva, inordinatos magis motus in sanguine & genere nervoso excitante. Sicut enim in omnibus heroicis ac magnæ activitatis remediis: ita maxime in emeticis usurpandis ratio temporis habenda est exquisitissima: Ita antimoniale emeticum non multo post vehementem iram exhibitum lethale utplurimum & instar veneni habendum est. Vidimus hoc modo plures in funestam ventriculi inflammationem vel in graves passiones chronicas, phthisin, hecticam præcipitatos. Idem vero remedium tertio vel quarto post iram die adhibitum tantum abest ut noceat, ut potius humorum colluviem biliosorum expellendo a febre lenta aliisque chronicis malis corpus immune præstet.

8. MAXIME vero omnium dignitas & utilitas εὐκαιρίας ex admirandis curationibus morborum præservatoriis clarissime elucet. Hydrops, phthisis, hectica sunt omnium consensu ex insanabilibus præcipui, sed perfacili negotio, convenienti medicina in tempore adhibita, ut V. Sne & sufficienti diluentium, qui viscidos humores dissolvunt, usu averti possunt felicissime. Nam eorum originem si spectemus, ea potissimum ex plethora vel ex largiori potu frigido corpori ex fortiori motu vel iracundia incalescenti aut sudanti immisso repetenda est. Molestissima illa & contumax affectio, quæ vulgo dicitur hypochondriaca, uti facillime præcaveri, ita difficillime si inveteraverit & radices egerit, curari potest; siquidem hæc ipsa plerumque ex vita deside & immobili, nimia ciborum, qui flatus, cruditates ingenerant aluumque adstringunt, voracitate, vel ex perperam tractatis & male curatis febribus intermittentibus, aut excretionibus sanguinis aliorumque humorum criticis retentis prognascitur. Quare solo motu & exercitatione corporis sufficienti, ciborum abstinentia, aquarum & maxime mineralium potu, sanguinis decenti missione, item rhabarbarinis & temperatis stomachicis roborantibus in tempore adhibitis certoque & longo satis tempore continuatis, eam optime vinci ac superari posse multiplici sane experi-

perientia confirmatum habemus. Sed dolendum magnopere eſt, quod plurimi ægrotantium non ſtatim medicum acceſſant & conſulant, imo magis adhuc dolendum, quod plures medicorum ex perverſis ſuis ad uſum nihil pertinentibus, quas in academiis a Profeſſoribus in praxi minus verſatis didicerunt, opinionibus graviſſimorum affectuum initia, quæ plerumque parva ſunt & levia, non recte intelligant, adeoque εὐκαιρίας ſalutaris & rectæ medendi methodi ignari ex minori deterius ſubinde malum efficiant.

9. NOTUM porro Medicis imo mulierculis notiſſimum eſt, quod gravidæ atque inprimis plethoricæ quæque mobilioris animi ſunt, ſi ſemel abortum paſſæ fuerint, repetitis vicibus in eum facillime recidant. Eundem tamen primis menſibus tempeſtivis remediis & crebriori, ſed moderatiori ſanguinis in ſuperioribus partibus miſſione, bono diætæ & vitæ regimine atque linimentis ſpirituoſis roborantibus arceri poſſe, itendidem experientia multiplici edocti ſumus. Denique & medicis & mulierculis non ignotum eſſe arbitror, puerperis, maxime ex retentis vel ſuppreſſis lochiis, graves imo funeſtas ſæpius affectiones, acutas nempe inflammatorias febres vel ſine vel cum purpura junctas, affectiones cardialgicas, ſyncopticas, ſuffocativas ſupervenire, quibus tamen omnibus prudens & peritus medicus ſectione venæ, blandis temperateque balſamicis laxantibus & antiſpaſmodicis mature & tempeſtive, aliquot poſt partum diebus, exhibitis occurrere & prævenire poteſt quam feliciſſime.

10. PRÆSTANTISSIMUM utique & magnæ efficaciæ præſidium ad morbos graves ſanandos eſt V. S. opportuno tempore adminiſtrata, quæ neglecto tempore tanquam gladius eſt in manu furioſi. In acutis & inflammatoriis febribus, præſertim ſynochis, quæ mane exacerbationes ſuas habent, inter initia V.S. eaque, urgente neceſſitate, repetita faciliorem efficit morbi progreſſum provehitque in diebus criticis ſolutionem, cum contra ex præpoſtera ejus adminiſtratione quam facile circa diem

criticum septimum contentiones motuum hæmorrhagicæ sed irritæ & subsequentes mentis abalienationes tanquam mortis prodromi obtingant. Ad intermittentium tam tertianæ quam quartanæ contumaciam infringendam, non alienum est, ubi sanguis nimium abundaverit, venam secare, sed hac cautione, ut nunquam fiat circa frigoris & horripilationis, tempus, multo minus eo præsente. Graves exinde convulsivas partium tractiones cum summa præcordiorum anxietate, difficili respiratione summoque virium lapsu multoties vidimus & observavimus. Affectus catarrhales, rhevmaticos, arthriticos, erysipelaceos & ipsam quoque podagram, V. Sbus debito tempore ac mensura admissis, accedente simul accurata diæta, potu diluenti & sufficiente nec non corporis motu, in totum averti posse tam certum est quam quod certissimum. Sed paucioribus minimeque iis, qui veræ pathologiæ & genuinæ ἐυκαιρίας in medendo ignari sunt, id capere concessum est.

11. FLVXVS hæmorrhoidalis in consuetis, aut ubi natura jam jam inclinat, bene & sine turbatione procedens a gravibus omnino morbis corpus immune servat. Quum vero ex facili is ipse in ordine, tempore & mensura variis de caussis turbari vel cohiberi possit, quam graues & sæpe immedicabiles inde affectus oriantur, dici vix satis potest. Nihilominus pauca sunt remedia, modo debito tempore & ordine usurpentur, quæ salutarem hanc excretionem in ordine servant eamque aberrantem in ordinem redigunt. Ex quibus præcipue sanguinis detractio, conveniens vitæ & diætæ regimen, temperate balsamica & stomachica carminativa primum & principem locum obtinent. Quin imo hæc ipsa remedia, quod probe animadvertendum, prudenter & tempestive adhibita tantæ sunt virtutis & efficaciæ, ut molestissimum hunc fluxum, qui debilis & languidæ naturæ index est, declinare feliciter possint.

12. PORRO medicus in morbis, qui evacuationibus criticis ab ipsa natura factis circa certa tempora terminari solent, exquisi-

quisite naturæ motus servare & tempora criticarum evacuationum in medicamentorum applicatione etiam atque etiam observare debet, ne præpostero illorum usu naturam turbet & a negotio suo avocet. Inter tales morbos criticos morbus variolarum meretur referri, qui distincta sua habet *tempora*, nimirum *ebullitionis*, *eruptionis*, *suppurationis & exsiccationis.* Eruptionem macularum utplurimum circa tertium vel IV. diem natura instituit, occlusis tunc cæteris evacuatoriis, maxime alvo, quo vi unita ad cutis peripheriam materiam morbificam eo felicius propellere possit: quod si quis tunc temporis purgantia & fibras intestinales irritantia adhibendo naturam avocare velit, in ingens vitæ discrimen ægros præcipitaret, plurimis lethalibus exemplis id satis testantibus: e contrario in principio statim morbi leniora purgantia, primam regionem ab impuris biliosis & viscidis sordibus expurgantia non nocent. Imo observati sæpius sunt sua sponte ægri in principio morbi maxima cum euphoria purgati: nam natura a copia humorum oppressa, jam liberata motus salutares criticos instituit expeditius ad cutis corticem. Atque porro, cum Medicus ante ordinarium eruptioni a natura præfinitum tempus vel regimine calidiori, vel sudoriferis calidis & expellentibus materiam morbificam ad expulsionem foras vult cogere, tum majores turbas concitando, intensiores anxietates accersit & recessionem macularum, quæ vi expulsæ fuerunt, majori cum virium prostratione procreat: qua ratione necari quam officiosissime solent plures hoc morbo laborantes. Præstat potius semper ante eruptionem motus inordinatos sanguinis & humorum restinguere acrimoniamque humorum temperare terreis, anodynis, acidulis, quam regimine calidiori & calidis motus exorbitantes, ardorem & acrimoniam augere & sæpissime lethalia symptomata accersere. Unde quovis tempore variolarum cane & angue pejus fugiendum est regimen nimis calidum. Atque in eo genuina & methodica eaque felicissima variolarum curatio potissimum versatur.

Quodsi autem jam eruptio facta est & tumultus naturæ sedatus, non nocebit diaphoreticis blandioribus & absorbentibus, myrrha & croco in exili quantitate adjectis, naturam in excretionis negotio conservare & suppurationem promovere: circa diem autem nonum, cum de novo jam ab inflammatione & suppuratione suscitentur in sanguine tumultus & motus inordinati, iterum ab omnibus calidis abstinere debemus; tunc enim calida etiam in minima dosi adhibita v. gr. Ess. myrrhæ ardorem, dolorem & symptomata exasperare solent.

13. IN febribus malignis petechialibus & quæ conjunctæ sunt cum exanthematibus, medicus naturæ crises & tempora exactissime observare tenetur. Hisce in morbis totum ferme negotium curandi incumbit naturæ, quæ si robusta est, si vires corporis conservatrices morbo vincendo pares sunt, si sanguis temperamento quasi alexipharmaco instructus est, sola felicissime sæpe citra medicam opem curare & absolvere sanationem solet. Quicquid enim medicus efficere poterit, id saltim in principio facere debet, plethoram minuendo, superfluos humores evacuando & emunctoria aperta servando: reliquo tempore naturam minime turbare, sed temperatis, terreis, absorbentibus, acidulis & vires reficientibus præsidiis ejus motus circumspecte dirigere debet. Ante omnia autem circa dies criticos se prudenter debet gerere medicus, adjuvando & moderando, non impediendo ipsas criticas excretiones, ita quando circa illud tempus sudor contingit, ut ille moderate, quantum fieri potest, promovendus, vires roborandæ, & stimulus naturæ labascenti addendus sit. Quare circa tempus criseos medicamentum in pauca dosi datum alexipharmacum, diaphoreticum, quale est nitrum cum camphora mixtum, vel sola Essentia scordii, sudorem sæpe calidum copiosum cum virium notabili refectione, somno & pulsu subsequente naturali excitat. Non rarius etiam in febribus malignis solvitur morbus per alvum, quo tempore constringentia vel anodyna propinari nunquam debent, sed tantum con-

for-

fortantia præbenda ſunt, ut cornu cervi vel ebur phil. præparatum, ſuccinum, cinnamomum & hujus generis alia.

14. Ante omnia autem id medicus cavere debet, ne in febribus petechialibus medicamentis ſudoriferis, volatilibus, calidis utatur ; expulſionem enim nimium cum promovent, vidimus fere ſemper rem non bene ſucceſſiſſe: apparent quidem petechiæ, ſed cum majori virium imminutione & graviori ſymptomatum ſævitia, ac ſæpiſſime recedunt ; ſatius eſt itaque ipſi naturæ relinquere negotium expulſionis & leniſſime ſemper procedere. Firmiſſime enim convictus credo, plures a præpoſtero calidorum & expellentium uſu lethalem ſibi diem accerſere petechiis laborantes. Spectat huc illud Livii *Libr. XXII. Cap.* 18. *Medicos interdum plus quiete, quam movendo atque agendo perficere.* Deinde cavendum, ne motus naturæ per purgantia turbentur, ideoque petechiis comparentibus illa omittantur. Id quod locum habet non tantum in febribus acutis & ubi natura per metaſtaſin aut evacuationem præter alvinam adhuc aliam criſin molitur ; ſed in chronicis quoque v.g. lue venerea, ſcorbuto, ſi bubones aut qualescunque excretiones & efflorefcentiæ apparent.

15. Eqvidem multi ſunt ex recentioribus, qui dierum criticorum, quos antiquiſſimi medici admodum reſpexerunt, exiſtentiam penitus negandam eſſe ſuſtinere volunt ; ſed hos ipſos in exercitio artis non ſatis eſſe verſatos ego quidem convictus ſum. Cauſam huius præpoſteræ adſertionis Clariſſ. Baglivi-vs Lib. 2. Prax. Cap. 12. egregiam allegare videtur : *Mirari,* inquit, *deſinent Practicantes, ſi hodie nec frequenter, nec perfecte ſuccedant criſes, vti olim in Græcia ; ſiquidem illi Græcarum legum ignari, vel obtrectatores a principio morbi ad declinationem vsque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, aliisque imprudenter & intemp‹ſtive adhibitis, ægros ſuos fere conficiunt, unde impoſſibile eſt, ut humores per tam diverſas remediorum ſeditiones diſtracti, ad criticæ deſpumationis nego-*

tium suo tempore disponantur, neque dierum criticorum regulæ, ab antiquis traditæ, observari queant.

16. NOTUM est, intermittentes febres non raro spontaneis obortis sudoribus absque ullo medicamento terminari, imo paroxysmo remittente, maxime in tertianis subsequi blandum & calidum sudorem: & vice versa circa tempus horroris & in principio febris nunquam naturam instituere diaphoresin, sed firmissime tunc poros subcutaneos esse occlusos. Unde prudentis medici est, in sanatione harum febrium naturam ceu ducem & viam monstrantem sollicite sequi & imitari: siquidem hæc sibi relicta raro evacuationem movet, nisi materia cocta fuerit. Nunquam itaque tempore inhorrescentiæ vel mox ante illud tutum est, medicamentum sudoriferum idque calidum sulphureum propinare: utpote calor, ardor, oris siccitas, præcordiorum anxietas & irrequieta membrorum jactatio magis tunc incrementa capiunt, omniaque exasperantur: e contrario finito paroxysmo & diebus intercalaribus ubi cutis spiracula hiant, & sanguini circulus suus restituitur, diaphoretica cum amaris roborantibus vel specificis antifebrilibus nupta, abstinendo simul ab aere frigido & humido, victu copioso & crasso, acido, sæpius iterumque repetita, præmissa primæ regionis expurgatione, sola frequenter citra recidivæ metum febres etiam contumacissimas expugnant felicissime. Hunc in scopum laudatæ virtutis deprehendi sequens elixir antifebrile, medicamentum in quartanis etiam diuturnioribus utilissimum. Recip. Extracti Scordii, Gentianæ, Centaurii minoris, cascarillæ ana drachmam j. Ess. chinæ chin. Tincturæ tartari ana unc. 1. & dimid. Extract. croc. castorei ana gr. X. olei caryophyll. gutt. X. De hoc elixirio sumat æger singulis tribus horis, incipiendo statim post paroxysmum, gutt. XL. cum vehiculo convenienti, ut vino cum aqua diluto.

17. PLURES morbi dantur critici, qui cum præcedente horrore, subsequente sanguinis ebullitione, pulsu aucto & excre-

cretione ad partes extremas fiunt, uti sunt erysipelas, arthritis, rhevmatismi, pleuritis spuria, in quibus, ubi natura secretionem molitur, abstinendum est a V. S. evacuantibus medicamentisque acidis, quæ cuncta perspirationem & motum sanguinis ad externas partes præpediendo materiam corpori infensam intus retinent & funesta symptomata accessere valent. Ad præcavendos vero hos morbos & statim in principio, si plethora adest, V. S. si colluvie vitiosorum humorum prima regio scatet, leniora emetica & per alvum evacuantia &c. locum omnino habere possunt, magis etiam tunc blandiora diaphoretica, uti est Diascord. Fracast. cum lap. cancr. & nitro mixtum, item Decoct. C. C. Scorzoneræ, Rad. chin. chin. conducunt.

18. Ex his jam liquido constare potest, cur in arthritide, erysipelate, externa poros stipantia & evaporationem materiæ peregrinæ prohibentia, sive sint liquida, sive emplastra, tantam noxam creare & symptomata exasperare possint. Nota sunt exempla, quod materia caustica erysipelacea in transpiratione sua impedita medicamentis externis adstringentibus profundius serpserit, ulcera cacoethica, cancrosa, ipsamque gangrænam produxerit. Magis ex usu & re hic sunt, quæ blande poros aperiunt, spicula salina materiæ morbosæ temperant & corrigunt & transspirationem juvant. Talia maxime sunt ipsa sicca vel etiam liquida spirituosa camphorata, non autem oleosa, quamvis sint destillata. Commendari merentur flores sambuci, chamom. vulgaris, melilot. sem. 4. carminat. myrrha, camphora, baccæ juniperi, farina fabarum, crocus, nucista &c. Exemplum aliquod referam: Nimirum vir obesus 40. annorum vivacissimi ingenii, muneri præpositus amplissimo, ex podagra laborans, ab empirico sumtum emplastrum ex alumine, albumine ovi & camphora tempore invasionis parti affectæ applicabat, mox horror ingens, ardor, somnus turbulentus cum affectu comatoso sequebatur, in quo omnis ferme memoria periit. V. Sectione & sudoriferis adhibitis servatus quidem est, ast memoriæ debilitate summa ad hunc usque diem laborat.

19. CON-

19. CONSTAT ſatis, fœminas ſingulo menſis ſpatio, ſtato ſuo tempore & circa lunæ phaſes purgari per uterum ingenti cum naturæ levamine. Optimum itaque ſtratagema practicum eſt in menſium evacuatione ſuppreſſa, circa tempus illud quo natura conſuevit excernere, præmiſſis prius levibus evacuantibus propinare pellentia & ſpecifica ſic dicta emmenagoga. Deinde ut ductu ipſius naturæ obtinere finem facilius poſſimus, caveant fœminæ circa fluxus hujus ordinarium tempus, ne acidis, viſcidis, infrigidantibus & inflantibus cibis abutentes fluxum illum conſuetum impediant; mille enim inde oriri ſolent mala: nec tunc temporis V. S. in manu inſtituenda eſt, quæ ſiſtere hunc fluxum protinus ſolet. Itaque tunc eo motum naturæ dirigat medicus, quo hi fluant, ſecus fruſtranei erunt conatus.

20. DENIQVE medicus ſi recte officio ſuo ſatisfacere velit, omni cura & conſilio in id debet incumbere, ut ſciat quo ordine cauſæ morborum proximæ vel remotæ ſint tollendæ, in eo enim verſatur magna medici prudentia & felix morborum medicatio. Sic. v. g. in partu difficili peſſime illi faciunt, qui non obſervantes legitimum partus tempus propinant confortantia, calida & irritantia ſicque femellas ſæpe inebriant, ut deinde motus horrendi ſpaſmodici, vel etiam febres inflammatoriæ poſt partum invadant. Optimum contra eſt, expectare legitimum tempus, & cum ipſa natura inclinante promovere excluſionem fœtus, datis tunc genuinis refocillantibus & antiſpaſmodicis. Inter hæc excellit maxime pulv. ſeqv. cujus uſus eſt probatiſſimus v. g. R. ſuccini drach. ij. Borracis Venetæ drach. j. & dimid. Croci, fell. anguill. Scrupul. j. Ol. Cinnamom. gutt. viij.

21. SIC quoque porro calculus in renibus exiſtens ſi intempeſtivo pellentium & acrium uſu in ureteres pellitur, illos pertranſiens ingentes excitat torturas, totum nervorum ſyſtema ſæpius in conſenſum rapiendo, imo lethalem urinæ ſupresſionem accerſendo. Prima itaque & optima intentio medici hic

hic eſt calculum illum ſolidum magnitudinis plus juſto majoris prius atterere, comminuere, & reſolvere, viasque per quas tranſire debet emollientibus & lubricantibus probe diſponere & aptas reddere, ut ſic faciliorem lapis inveniat exitum. Talem in finem jam merentur laudari omnia emollientia, clyſteres, oleum amygdalarum dulce, it. ſalina intrinſecus adhibenda v. g. ſolut. oc. cancr. terra foliata tartari, arcanum duplicatum, ſal diureticum medium & neutrum ex ſale ſuccini & oc. cancr. paratum, aqua cochlearum, nec non decoctum hederæ terreſtris, alkekengi, aſparagi, aqua Seleri &c.

22. Affectus cutanei ex ſale cauſtico erodente ſubnati, quales ſunt ſcabies, lepra, mercurialibus extrinſece applicatis, item ſulphuratis egregie ſanantur; quod ſi autem quis illis uti velit ante diminutionem plethoræ & correctionem cacochymiæ debitamque evacuationem, maxima oriuntur mala: obſervatum namque eſt malignas febres, paralyſes, apoplexiam, lethargum exinde oriri.

23. China chinæ decantatum & revera divinum contra intermittentes præſidium eſt, præpoſtera autem applicatione ingentes ſæpe noxas creat, dum intermittentes in continuas vel lentas vertit, & firmando obſtructiones, periculoſiores recidivas, cachexiam, icterum, hydropem gignit, id quod ſatis hiſtoriæ morborum teſtantur. Et docet experientia, ſi mox ante paroxyſmum, vel quando ægri inhorreſcunt, ipſa china chinæ detur, ſemper exaſperari febrem & ſæviora fieri ſymptomata, ita ut hac ratione multos e medio tulerit, annotante ſic *Sydenhamio Tract. de Febribus.* Quod ſi autem præmiſſis primam regionem expurgantibus, quæ impuritate facile fordeſcens mali fomitem præbere ſolet, ac ſi vehementia hujus morbi prius infracta, tranſpiratio liberior reddita atque viſcerum obſtructio reſerata fuerit, laudatus cortex tempore intermiſſionis crebrius & repetitis vicibus exhibeatur, incipiendo ſtatim poſt paroxyſmum & ad eundem ferme continuando, incredibilem in fuganda febre oſten-

dit efficaciam. Tantum eſt legitimo tempore propinare remedia.

24. Opium divinas medentibus ſolet porrigere manus, improvide autem propinatum venenum non raro evadit. Sic in compeſcendis doloribus chronicis non niſi cute porisque apertis propinari, vel diaphoreticis conjungi debet. Notavi nuperrime feminam, quæ ex cardialgia hyſterica laborabat cum alvo clauſa ac conſtricta, cui dum propinabatur extractum opii ſolutum in eſſentia caſtorei, mox tentabatur reſpirationis difficultate, præcordiorum anguſtia, virium omnium defectu, pulſu debili, ſudore frigido & internarum partium ardore: ſoluta autem alvo mox protinus remittebant atrocia hæc ſymptomata. Opiata arthriticorum ſolent eſſe ſolatium, inter initia morbi exhibita, nunquam autem, quando natura in excretione eſt occupata juvant; dolorem quidem quodammodo mitigant, vires autem magis convellunt & fixiorem ac diuturniorem reddunt morbum. Opiata vigiliarum certum ſunt remedium, horum nihilominus tam pro his quam dolore curando adminiſtratio, inprimis intrinſeca, ſingularem exigit prudentiam, ne ſcilicet adhibeantur in morbis acutis inſtante criſi, utpote quam turbant & inhibent, nec ubi evacuatio quædam deſideratur aut ſperatur, v. g. in pleuritide, ubi quidem in morbi principio refracta doſi talia conveniunt, progreſſu vero morbi & ubi expectoratio imminet, nocent & ſuffocant.

25. RES in foro medico notiſſima eſt, quantum in pellendis morbis chronicis medicamenta ſale volatili oleoſo inſtructa poſſideant; nihilominus præpoſtere adhibita ingens damnum creare poſſunt: Sic ſæpius obſervatum eſt in morbis, qui ex cruditatibus primarum viarum, humorum cacochymia & viſcidarum particularum in ſanguine abundantia oriuntur, ante debitam factam alterationem & expurgationem ſalia volatilia calida non tantum ſymptomata exaſperaſſe; verum etiam affectus comatoſos, imo paralyſin, apoplexiam ex-

excitasse, utpote quæ impuros humores magis in tubulos corporis tenuissimos intrudunt, & ebullitione intrinsecus aucta venas dilatant & postmodum aperiunt. Id quod etiam atque etiam tenendum est circa sudorifera volatilia humores exagitantia, quæ in omni sanguinis & seri impuri exuberantia v. g. in cachexia, in hydrope mirum nocere solent ante debitam evacuationem vel humorum correctionem. Sic quoque in hystericis caute uti debemus volatilibus. Elegantem hac de re historiam B. ETTMÜLLERVS in Dissertatione de præcipitantium usu & abusu pag. 74. refert: *Fœmina hysterica scorbutica*, inquit, *simulque splenetica, præter sensibilia eaque spasmodica abdominis pathemata ad melancholiam declinabat, una cum mensium ultra tres menses suppressione. Hæc ab exhibito spir. salis Ammon. cum spir. cochleariæ commixto, mirum offendebatur, omnibus symptomatibus notabiliter exasperatis, sed sepositis hisce & datis absorbentibus, martialibus, coralliatis salibus fixis feliciter restituta.*

26. EADEM quoque tenenda est regula circa diureticorum usum, quæ consensu omnium Medicorum quando ventriculus nimium repletus, vel intestina colluvie humorum consarcinata sunt, nocent: fuge itaque diuretica potentiora in febrium principio, augmento, statu, aut quavis crassorum humorum abundantia, crassos enim & crudos humores ad vias urinarias deturbant & febres, si quæ adsunt, intendunt vel novas pariunt. Sternutatoria in apoplexia ac reliquis soporosis affectibus, si a materia serosa aut pituitosa, circa cerebrum congesta dependent, mox quoque in paroxysmi principio conducunt, sin vero a plethora sanguinisque stagnatione oriuntur, non nisi sanguinis missione aliisque evacuationibus universalibus præmissis in usum sunt vocanda. Molesti seminis fluxus præsidia certissima sunt os sepiæ, radix tormentillæ, viscus quercinus, succinum, alumen, terra catechu, quæ egregie sistunt hunc fluxum & fibras relaxatas constringunt, si convenientibus purgantibus, sudoriferis

balfamicis ante tractati fuerint ægri, quod fi autem prius dantur conftringentia, bubones, tumores teftium, appetitus proftratus, tormina ventris & varia incommoda oriri folent.

27. TANDEM occurrit notabilis quæftio dudum inter medicos agitata, fi nimirum indicationes adfint V. S. & purgationis, quodnam remedium fit præferendum? *Galenus* rectiffime a phlebotomia femper incipiendum effe judicat, nec fine ratione; a purgante enim commotus fanguis abundans in motus inordinatos facilius exagitari poteft. Nam quando per V. S. vafa funt depleta, purgans felicius & commodius heterogeneas a fanguine fegregare poteft portiones. Hinc VALESIUS *in methodo medendi L.* 10. *cap.* 2. dicit: *Ego multo confultius puto ubi debilitas non obftat a miffione fanguinis clyftere uti: quo re jam circa V. S. bene gefta, quod per eam motum exagitatumque eft, trahatur in inteftina, per quæ & evacuetur, quod fæpius vidimus adeo feliciter cedere, ut evacuatus fimul & expurgatus fine pharmaco homo fit.* Laxantia vero commode præmittuntur venæfectioni.

28. DEINDE medicus in curationibus fuis tempora quoque anni obfervare debet; pro horum enim varietate ingens & varia alteratio totius corporis fit, medico fcitu fumme neceffaria: imo morbi uti certis anni temporibus faltem funt familiares & exafperantur: fic etiam alii certis faltim temporibus fanabiles exiftunt. Omnes morbi fixiores, diuturniores v. g. paralyfes, contracturæ, quartana, fymptomata hyfterica & hypochondriaca, arthritis, podagra, lues venerea facilioris funt curationis tempore vernali, quam autumnali vel brumali; aer enim fubtilioribus particulis lucidis & elafticis inftructus tunc temporis motum inteftinum fanguinis auget, fpiritibus materiam uberiorem præbet & tranfpirationem magis promovet, quam hyeme, ubi omnia conftipata funt, motu partium fluidarum a centro ad circumferentiam labafcente. Sic quoque febres tertianæ & omnes intermittentes citius curantur tempore verno & fub principium æftatis, quam autumno vel hyeme.

29. DEIN-

29. DEINDE circa evacuationes obſervandum quoque eſt anni tempus. In morbis chronicis purgatio fiat vere, cui ſuccedat autumnus, eo quod his temporibus peculiarem magis patiantur humores coctionem, & a ſe invicem ſecernibiles magis ſint, quam hyeme: æſtate vero ſanguinis maſſam jam in motu exiſtentem diſſolvant & fundant. Quidam in initio veris, quidam in fine purgandi ſunt, ſeu menſe Majo; quandoquidem pro varietate humoris peccantis, vitæ generis & ſubjectorum, omnibus eodem tempore haud convenit evacuatio, i. e. qui humoribus craſſis ſcatent, in principio veris purgantur, antequam hi deliqueſcant & morbos pariant; quibus vero bilioſi & tenues contigerunt humores, in fine veris purgationem commode ferunt, ne ſuccedente æſtate commoveantur. Vomitoria aptius dantur vere & æſtate, ubi agiliores ſunt humores quam hyeme: Purgantia autem & maxime vehementia in nimio ſolis æſtu vitanda ſunt: ſic quoque V. S. magis tempore verno & ante æquinoctia quam circa ſolſtitia & media æſtate conducit. HIPPOCR. ipſe *S. 4. aphor. 4.* æſtate ἄνω hyeme κάτω potius evacuare jubet. Salivatio mercurialis vere longe felicius inſtituitur ad curandam luem veneream, quam ſi nimius adeſt ſolis æſtus & frigus intenſiſſimum.

30. OBSERVANDVM quoque eſt a medico ratione applicationis medicamentorum tempus diei, ſic v. g. tempore matutino melius aſſumuntur vomitoria, quam tempore veſpertino aut poſt meridiem: it. medicamenta ſtomachica melius operantur, quando ventriculus vacuus eſt, quam ſi cibis eſt repletus. Mane tunditur quoque vena melius, non tamen, niſi ob vires tunc temporis a peracta digeſtione, item a ſomno refocillatas & magis vigentes, ita ut hoc diei tempus videatur correſpondere verno. Opiata autem & quæ ſomnum producunt, melius circa tempus nocturnum adhibentur, quod valet etiam de illis remediis, quæ pituitoſorum humorum diſſlationi velificantur, quoniam circa noctem gravior & compreſ-

ſior atmoſphæra tranſpirationem retardat & pituitoſos in corpore humores accumulat; quare etiam omnes catarrhales morbi circa tempus ſomni exacerbationes ſuas habent. Idem tenendum circa acidulas, martialia, quæ ſemper ſub auroram felicius operationes ſuas exerunt, quam ſi natura jam cibis eſt fatigata. Diuretica itidem mane exhibeantur, ne, ſi ventriculus nimium repletus, eorum vis obtundatur, aut ſi diuretica fortiora fuerint, crudiora alimenta quoque ſimul moveant. Diaphoretica mane & veſperi commode dantur, hiſce enim temporibus ſudor facilius promanat nec ventriculi coctio turbatur. Nec ſtatim ab aſſumto medicamine ad ſudorem urgendum corpus eſt, ſed ad minimum elapſo horulæ ſpatio antequam ſudoriferum maſſam humorum ſubierit, illamque exagitaverit,alias aut nullus, aut notabiliter enervans prodit ſudor. Vomitoria, quarta vel quinta hora ante paroxysmum data cum ſalib. duplicat. antifebrilib. proſunt: contra vero ſi bihorio vel ultima hora ante paroxysmum vomitorium exhibeamus, ſæpe exaſperamus paroxysmum.

31. LUNÆ, quæ humorum dicitur domina, poſitiones & phaſes attendendæ quoque veniunt a medico, & quemadmodum illa pro diverſitate ſitus varias viciſſitudines & mutabilitates ratione tempeſtatum in macrocoſmo facit; item ratione vegetabilium accretionis: ſic quoque in microcoſmo idem experiri licet. Docent id dies decretorii critici qui plerumque circa lunæ mutationem accedunt, item paroxyſmi epileptici qui ſæpius ſtata ſua tempora circa lunæ mutationes habent: Morbi ex nervis obſtructis, item ex decubitu pituitoſorum humorum nati, vel ex glandulis tumefactis & obſtructis proficiſcentes circa plenam lunam ut plurimum incrementa ſumunt, horum vero imminutio fit ſub lunæ decremento. Quantum porro luna efficiat, luculenter apparet ex ſanguinis fluxu, qui fœminis omni menſium ſpatio contingere ſolet, quique accurate ſuos ſervat rithmos, & quæ v. g. purgari ſolent circa novilunium, illis ſemper circa idem tempus recur-

rit

rit fluxus & contra. Strumæ, ſcrophulæ & pedum tumores majores ſemper circa augmentum lunæ fiunt; decreſcente vero luna decreſcunt. Unde optime illi rem agunt, qui in cujusvis ætatis ſubjecto lunæ decrementum eligunt, ſi per inferiora evacuandum fuerit. Utut enim in augmento lunæ facilior videatur purgatio, quod humores tunc copioſiores magis exiſtant; adeo tamen tuta non eſt, ne ad aliquod corporis membrum illi cum impetu ruant.

32. ULTIMO tandem circa diætam & victum ægrorum quædam annotanda erunt, nam victus ratio præſcribenda etiam eſt ex morborum temporibus ſecundum omnem ſaniorum practicorum ſententiam. In acutarum initio debilis quodammodo eſſe debet, in incremento lenior, in ſtatu tenuiſſimus. Bene dicit Fernelius in Libr. 1. methodi medendi p. 28. *Cum ſæviſſima ſymptomata vigent & natura in morbi coctione tota incumbit alio avertenda non eſt, neque plenioris cibi coctione diſtrahenda.* Et quo brevior futurus eſt morbus, eo victus tenuior pro cujusque temporis conditione imperandus, quo vero longior, eo minus tenuis. Et cum plerique morbi, maxime febres certis horis concitentur vehementius & exaſperentur, horum quoque non tantum in medendo ſed & in alendo ſumma habenda eſt ratio; veriſſime enim inquit HIPPOCR. Aphor. 2. libr. 1. *In acceſſionibus cibo abſtinere oportet, nam illum adhibere noxium.* Natura enim cibi coctione avocatur a morbo, a cauſæ morbificæ coctione. Sic obſervatum ſæpius in acutis & malignis eſt, juſcula alimentoſa & ſubſtantifica, nondum ſatis morbi vi labefactata, noxia fuiſſe, naturamque victam, & mortuos fuiſſe ægros: hinc magis vel in deceſſione vel in declinatione morborum cibus adhibendus eſt.

DISSER-

DISSERTATIO IV.

DE

PRUDENTI MEDICAMENTORUM CONTINUATIONE.

§. I.

VERA medendi ægritudinibus humani corporis methodus uti maxime in eo consistit, ut ex adcurate descripta & pleniori morbi historia causas morbi, ex quibus ortum duxit, perscrutetur medicus, postea iis tollendis apta remedia inveniat eaque convenienti tempore, proportione & ordine adplicare sciat; ita sagacis & periti medentis officium in eo omnino versatur, ut pauca & selecta, usu longo cognita & præstantia medicamenta in familiari habeat usu, neque facile ea mutet, sed tempore, si opus est, satis longo & probe continuato iis utatur. Et profecto quando medicus, quamdiu cum convenienti & accommodato medicamento continuandum sit, recte didicit, optimus & præstantissimus artifex habendus est. Sæpissime contingere vidimus, ut ex probe pensitata & perspecta morbi historia, quæ adhibenda sint ad morbum tollendum remedia, medicus cognoverit; sed tamen ipse nescius, quam diu usus eorum continuandus, fine exoptato plane frustratus est. In præsenti igitur, solidis non minus rationum momentis, quam selectioribus observationibus demonstratum dabimus, quam utile & necessarium sit, modum & tempus, per quod aptum remedium producendum sit, rite cognoscere.

2. VULGARIS & maxime detestandus mos est artem exercentium, ut, ad ægrum vocati, si minus statim singularem a medicamentis exhibitis effectum percipiunt, mox mutent remedia, *& quasi per saltus, ex quatuor mundi angulis*, uti loquitur WALDSCHMIDIUS *in Instit. ration. p. 134. remedia sibi invicem*

vicem contraria accersant, non absque magno & sontico ægrotantium damno, quos, si quid aliud, certe talis medicamentorum varietas deprimit atque pessundat. Ipse SENECA *Epist. II. Nil æque*, inquit, *sanitatem ægrotantium impedit, quam remediorum crebra mutatio.* Etenim diversæ activitatis, a diversa textura particularum, ratione figuræ, magnitudinis & motus variarum dependentis, medicamina, non semper principia custodiunt sanguinis mixturæ & motibus vitalibus congrua; sed frequentissime excessivis qualitatibus & virtutibus instructa, hinc nisi recte opponantur causæ morbificæ, contrarias potius, irregulares & anomalas in machina nostra suscitant motiones, benignum morbum in malignum non raro convertendo, ut hac ratione plus officiant ægrotis, quam prosint tales medici. Frequentius etiam per experientiam constitit, ægros tali modo tractatos, cum sanitate redire in gratiam non potuisse, nisi sepoſito, quibus magis pessundata ac impedita hactenus natura fuerat, remediorum sibi invicem contrariantium usu, quæ deinde vltro ac sponte majores vires recuperans causæ morbificæ mitigandæ vel expellendæ maxime fuit idonea.

3. PRÆTEREA, hæc remediorum varietas, ignorantiam medici designat & palam facit certissimam: si enim morbi causam, quæ non diuersimoda, sed unica sæpius est, viresque medicamentorum probe pernosceret medicus, non tam fluctuaret in ipsorum usu, sed multo magis judicio practico, recta ratione & experientia suffulto, quod raro fallit, innixus, in circumspecta horum continuatione perseveraret atque persisteret. Hinc non minus eleganter, quam vere, VERVLAMIVS: *Varietas*, inquit, *remediorum ignorantiæ filia est.* Præstat itaque omnia remedia nosse, sed paucis, selectis & rite cognitis uti. Pulchra sunt, quæ hanc in rem scribit WEDELIVS *de Medic. Facult. cognosc. & applic. Res se habet hæc*, inquit, *instar amicorum: Magis æstimamus unum vel alterum amicum, quam centum notos, multi etiam amicitiam offerunt, pauci merentur. Ita etiam curiose selectum & expertum medicamentum*

reliquis omnibus præferendum est: qui omnes habet amicos, neutrum habet: qui omnia novit, neutrum novit. Verum pace tanti viri dixerim, nec remediorum, etiam optimorum, delectum sufficere, sed multum adhuc interesse, ut noscat medicus iis recte uti, i. e. *sciat, qua dosi medicamentum sit offerendum; quamdiu sit continuandum, & quando ab hujus usu desistendum.* In hisce maxime felicis curationis cardo & arcanum vertitur, & medicamentum tali modo administratum, merito manus Dei auxiliatrix; perverse vero exhibitum, gladius in manu furiosi iure appellatur.

4. NEQVE priscis medicis remediorum per longam temporis seriem continuatum in curatione morborum vsum ignoratum, sed summopere potius commendatum fuisse, insignis præter alia locus apud COEL. AVRELIANVM, antiquissimum & optimum historiæ morborum scriptorem, indicat, qui Libr. de passionibus chronicis V. cap. II. p. 562. exstat, ubi annalium medicamentorum, quæ continuo anno in arthriticis passionibus adhibenda sunt, meminit, egregiam in fine adjiciens observationem & judicium SORANI: *Non probandam esse diuturnam medicaminis in omnibus morbis sumtionem, quia nonnulli ex jugi medicamine poto in celeres vel acutas inciderunt passiones, alii apoplectici, alii pnevmonici interierunt, quidam continua difficultate spiritus affecti fuerunt.* Sed hæc cuncta utique de remediis validis magnaque corporis nostri tum solida tum fluida alterandi potentia instructis valent, neutiquam vero de iis, quæ benigna sunt, quæ per epicrasin leniter operantur, intelligenda sunt. Idem laudatissimus Auctor eodem loco hæc habet: *In articulorum passione usus adhibendus aquarum, tum calidarum, tum frigidarum, ut sunt in Italia Albuleæ & Cotiliæ, sed earum affectanda repetitio.* Quæ verba quum nos ad verum & efficacem thermarum & acidularum usum in rebellibus morbis sanandis perducant, hunc ipsum exemplis rationibusque confirmare, haud erit inutile. Ita primo omnium occurrit egregia observatio de largissimo ther-

ma-

marum usu, quam nobis Decuria II. anni I. Ephem. N. C. subministrat: *Reverendus pater, multis ventris torminibus & compressionibus pectoris vexatus, suasu quorundam ad thermas Carolinas se contulit, fuit tum annorum XLVII. & bibere cœpit thermales aquas in tanta copia, ut fidem superasse videretur: bibebat nempe LXIV. diebus 26089. sextarios, sextarius autem unus erat unc. XII. Et addit, si citius discessisset, & humores commoti non expurgati fuissent, in pejorem corporis statum incidisset, & omnia media adhibita in cassum abiissent. Ab eo tempore curatus egregie fuit, & ter quaterque in anno thermas istas invisit, sex septimanarum spatio inibi commoratus.* Eadem observatio meminit Baronis cujusdam podagræ torminibus vexati, *qui quouis anni tempore, in media etiam hyeme has thermas frequentans, pedes dolentes calidæ immisit aquæ, egregio cum levamine, bibens subinde calidæ immensam quantitatem, ad urceos quandoque XV. vel fictilium ad potum usitatorum a ducentis ad quinquaginta.* Regulæ vero instar sit Medicis, qui has aquas assumendas aliis suadent, ut perpendendo corporis constitutionem judicent, num hoc ipsum tantæ aquarum quantitati perferendæ aptum sit atque idoneum, præsertim cum acidularum thermarumque usus viscera sana, robusta, non inflammata aut scirrhosa, imprimis autem robur ventriculi exposcat. Permittentia igitur & prohibentia inter se probe sunt conferenda & prudenter expendenda.

5. Sed rationem tam mirabilis aquarum salubrium effectus inquirentes facile perspicimus, nec soli aquæ, nec mineralibus, aut salibus in ea contentis tantam sanandi inesse vim & efficaciam, sed quicquid ad ægrotantes exinde redundat commodi, id potius multo & per multas hebdomadas dilato harum aquarum usui esse tribuendum: Neque deest ratio: Quum enim aqua particularum lubricitate & mobilitate omnis facile figuræ poros subeat, alcali suo, quod fovet, acidum vitiosum temperet, sanguinique humidas partes restituat, non mirum

eſt, quod magna in copia hauſta viſcerum infarctus eluendo, viſcoſaque & glutinoſa vaſorum obſtacula promtiſſime diſſolvendo tanta præſtet, quanta alia, licet potentiora remedia efficere haud valeant, utpote quæ in parva doſi adſumta, partim in primis viis infringuntur, partim ad maſſam ſanguinis delata ita imutantur, ut integris viribus ad locum adfectum penetrare vix queant.

6. LAC, aſininum præſertim & lactis ſerum, quod adverſus inſultum arthriticum, phthiſin & atrophiam, ſi ab acrimonia lymphæ originem ducunt, præſtantiſſimum afferat remedium, CELSI *lib. IV. cap. XXIV.* & PLINII *lib. XXIIX. cap. IX.* teſtimoniis atque elogiis firmum eſt ratumue. Omne vero quod præſtat, præſtat autem eximium, *continuato*, ut veriſſime ſcribit PECHLINVS, *Obſerv. XXIII. efficit uſu, quo nempe, per iteratas circulationes, ſalis arthritici aculei*, inſtar aliorum ſalium, quæ ſæpius calcinata ſæpiusve lota ſpicula ſua amittunt, *obtundantur & ſeparato per alvum aut renes tartareo fermento, velut poſitis reduviis, novus recoctusque ſanguis emergat. At*, recte ſubjungit, *hanc ego curam hoc abſolutiorem fore confido, quo lactis uſus eſt diuturnior & diæta in cæteris moroſior.* Verum cum deficiant ſtatim ad prima experimenta delicatuli noſtri, nec lactis uſum cum decenti diæta, quæ tamen hic omne fert punctum, continuent, mirum non eſt, ſi deſiderato effectu fruſtrati ægri ſunt, fuerunt, erunt. Nec tamen omittendum arbitror, magna circa hoc remedium, inprimis ratione ſubjectorum aut individuorum, opus eſſe cautione, in quibus medicus probe attendat, num ventriculus & primæ viæ, ipſaque vitæ ratio tale remedium permittant aut prohibeant. Merito enim, conſenſu peritiſſimorum medicorum, abſtinemus a lacte, quando acore & coagulo prima regio obſeſſa, ventriculi adeſt debilitas & morbi magis ex exſuperantia, quam defectu humorum videntur enati.

7. LIGNORVM & radicum appropriatarum decocta ex aqua, decenter uſurpata, in rebellibus chronicis affectibus, qui a lenta, viſcida pituita, viſcera & minimos tubulos infarciente

te

te naſcuntur, cujus generis ſunt cachexia ſcorbutica & lues gallica, vincendis & expugnandis mirabilem certe effectum præſtant, ſed tota encheireſis & artificium, ut longiore uſu & largiori in quantitate adſumantur, conſiſtit. Quod ſi non obſervatur, parum proficient. Species vero, quæ in hæc decocta recipiuntur, præſtantiſſimæ ſunt: guajacum & ejus cortex, lignum aloes, ſaſſafras cum cortice, radix chinæ, ſarſaparillæ, cichor: pimpinell. ex quibus aqua per coctionem ſubtile acre & reſinoſum, ex quibus conſtant, elementum extrahit & imbibit, quod cum aqueo ſufficienti vehiculo in maſſam ſanguinis delatum lentos & glutinoſos humores hinc inde in tubuloſa partium ſubſtantia ſtagnantes potenter fundendo & reſolvendo per corporis emunctoria, inprimis per ſubcutaneum cribrum ſub forma madoris vel ſudoris expellit. Conveniens autem hujus ad ſanguinem depurandum efficaciſſimi remedii modus utendi hic eſt: duplex nimirum ex dictis ingredientibus parandum eſt decoctum, alterum valde ſaturatum & potentius, alterum magis temperatum & uberiori aquæ quantitate dilutum. Illo ſemel vel bis de die debita quantitate ſumto cum regimine ſudor eſt eliciendus, temperatum vero loco potus ordinarii liberaliter intra & extra cibum hauriendum eſt. Hac cura cum exacta victus ratione per ſex vel ſeptem hebdomadas uſurpata atroces dolores ſcorbuticos, effloreſcentias & tumores in cute peſſimi moris, item exulcerationes, quæ ex lue vel Gallica vel ſcorbutica ſuboriuntur, aliosque graves affectus, longe felicius & ſecurius ſublatos vidimus, ac ſi minus tuta & ſuſpecta mercuriali ſalivatione fuiſſent tractati.

8. Herbarum pro genio morbi accommodatarum infuſa ex aqua calida, longiori tempore & majori quantitate exhibita, tantam profecto tum in avertendis, tum in ſanandis, contumacibus etiam & longis morbis, oſtendunt efficaciam, quæ ab aliis magnificæ alias famæ & ex regno minerali petitis remediis exſpectari non poteſt. Et utut non

negandum ſit, appropriato, quod infunditur, vegetabili e.g. veronicæ, hyſſopo & marrubio in pectoris paſſionibus, meliſſæ, betonicæ, ſalviæ in capitis morbis, floribus tiliæ, primulæ veris, in nervorum affectibus, ſemini fœniculi & rad. valerianæ in oculorum vitiis, ſummitatibus millefol. in calculo, herbæ fumariæ & ſcordii in ſcabie & impuritatibus cutis, arnicæ in ſtaſi ſanguinis a vehementi contuſione producta, multum efficaciæ tribui poſſe; nihilominus tamen, ſi velimus eloqui, quod res eſt, maximam auxilii & allevamenti partem largiori aquæ calidæ potui in acceptis referendam eſſe, jure meritoque cenſendum eſt. Siquidem ſubtile, aqueum, calide in copia ſumtum & particulis medicinalibus imbutum fluidum per intima corporis minimosque tubulos tranſiens, humores lentos, viſcidos diſſolvendo, ſtagnationes & obſtructiones, quæ fœcundæ morborum genitrices ſunt, removet ſalſosque & acres fluores inde dilutos ac temperatos tum per renale, tum per ſubcutaneum cribrum evacuat: qua ratione magnis omnino morbis præſidio & auxilio eſt.

9. EGO quidem ſancte affirmare poſſum, quod gravia oculorum vitia, epiphoram, cataractam ſpuriam, ophthalmiam quoque, ſolo herbæ veronicæ & ſeminis fœnicul. infuſo calido inter initia largiſſime ad octo vel decem libras quotidie hauſto ad miraculum usque intra aliquot dies profligaverim: ita in pſora quoque & ſcabie, quæ maligni quidpiam videbatur recondere, infuſo herba veron. & rad. glyzyrrh. diluto quotidieque ad aliquot menſuras exhibito, præmiſſis pilulis ex extracto fumariæ, rhabarbari & mercurio dulci concinnatis, tantum profeci, vt vix quispiam ab aliis heroicis in his morbis alias conſuetis remediis intra aliquot menſium ſpatium meliorem ſibi effectum potuiſſet polliceri.

10. NEQVE in chronicis tantum paſſionibus, ſed etiam in acutis magnum & præſidium & auxilium in diutius continuato remediorum, præſertim liquidorum, uſu reponendum

eſſe

esse exercitatis medicis est compertissimum. Nam acutæ febres, inflammatoriæ & sic dictæ causi, quæ ex commota nimis bile oriuntur, vel quæ pleuritidi veræ ac peripnevmoniæ junguntur, vel variolis & morbillis superveniunt, vix per alia remediorum genera, sive diaphoretica, sive bezoardica, levaminis quidpiam recipiunt, aut perfecte sanantur, nisi ptisanæ ex mundo hordeo, rasura C. C. rad. graminis & scorzoner. bene præparatæ largior & sæpe repetitus usus accesserit, cujus beneficio humorum peccantium acrimonia & visciditas corrigitur, stases, quæ inflammationes cient, solvuntur & totus humorum motus ad corporis peripheriam, ut melior procedat transspiratio, convertitur.

11. At vero, benigna & leniora remedia magna in quantitate & repetitis vicibus in usum trahi posse, haud quidquam superest dubii, sed alia adhuc incidit quæstio: num etiam medicamentorum validiorum, ut sunt emetica & purgantia, repetitus in morbis usus salutaris esse possit ac debeat. Utut vero rariora sint exempla, ubi frequens emetici usus indicetur; non tamen desunt, sed in ampliori praxi omnino occurrunt morbi, ad quos in prima herba exstirpandos sagax peritusque medicus iis ab initio commode sæpius uti possit. Et scire licet, quod, uti emetica & purgantia tum tutiora, tum selectiora in sanandis morbis circumspectus medicus frequenti in usu habere debet, ita maxime hoc opus sit, ubi sæpius iterumque illa ipsa sunt propinanda. Quum vero nostris temporibus præter radicem Ipecacuannæ tartarumque emeticum, in forma præcipue liquida sumtum, aliud, quod majori efficacia & securitate se commendet remedium vix detur præstantius; his binis medicaminibus optimo cum successu in variis morborum generibus, non una, sed iteratis vicibus usus sum.

12. Ita, exemplo sit, in dysenteria ante decem abhinc annos hic loci & in comitatu Mansfeldensi graviter grassante, a Nobilibus quibusdam ego in consilium vocatus id potissimum omnibus viribus laboravi, ut inter initia protinus gravi mor-

morbo occurreretur. Qui vero, quum a valde acri, corrosiva, viscida, firmiterque duodeni plicis inhærente bile præcipuam causam duceret & originem, primum ordinavi aliquot pulveris absorbentis doses, quibus postea usum pulveris Ipecacuannæ ad scrupul. unum vel drachm. dimid. subjunxi, superbibendo lac calidum aqua dilutum, vel jusculum avenaceum, qua ratione dein faciles muci viscidi ex atro nonnunquam viridescentes sequebantur vomitus. Postremo, accessit quoque ex oleo amygd. dulcium cum aqua menthæ spirituosa & aliquot guttulis laudani opiati *Sydenhami* parata potio. Quibus medicamentis postero tertioque die iteratis, mox una cum omnibus symptomatibus sat diris & dejectione per alvum sanguinea, teter morbus quievit. Alio tempore eundem gravem morbum divina adjutus gratia sequenti methodo oppugnavi: Primo dedi rhabarbarum ad scrupul. duos cum guttulis VIII. olei nucis moschatæ expressi, itemque loco rhabarbari pilulas XV. Becherianas in lacte solutas propinavi. Circa vesperam vero guttas XL. essent. cascarill: aquosæ, probe saturatæ adhibui, quibus, interposito pro potu decocto C. C. cum lacte permixto, per quatuor vel quinque & ultra dies continuavi.

13. Ex intermittentibus febribus perperam & nimis festinanter chinæ chinæ cortice suppressis vel pejores recidivas, vel lentas febres subnasci, non novum nec insolitum est, ad quas inter initia statim exstirpandas hac methodo felicissime usus sum: Dedi videlicet die intercalari tartari emetici grana II. in unc. I. aquæ menthæ soluta, idque repetii aliquot vicibus. Postea vel elixirium nostrum viscerale, vel aliud stomachicum cum ess. cascarillæ anatica portione remixtum porrexi sicque febrem feliciter discussi. Simili fere nec multum distanti ratione intermittentium, tam tertianæ, quam quartanæ contumaciam electuario quodam ex Cort. Chin. rhabarb. mercur. dulci & rob Juniperi conflato, per integram & ultra septimanam dato non sine felici successu debellare moli-

molitus sum: nam, fomitem harum febrium bilem degenerem, viscidam, primis viis maximeque duodeni tunicis firmiter impactam præcipuam causam esse, recte judicavi, idque potissimum ex eo, quod ex præcedente voracitate & transpiratione prohibita, accedente simul iracundiæ affectu ejusmodi febres oriri frequenti observatione animadverterim.

14. Ex eorum remediorum numero, quæ repetitis vicibus usurpari & continuari debent, quando faustus ab ipsis sperandus est effectus, præcipuum fere locum sibi vendicant sic dicta diapnoica, sive diaphoretica, quæ excretionem cuticularem, omnium saluberrimam promovendi insigni facultate prædita totam fluidorum massam ab alienis, excrementitiis & superfluis sordibus quam optime liberant; qua ratione sola sœpius natura, nulla peculiari arte adjuta graves periculique plenas passiones persanat. Vtut vero & varia & plura sint, quæ hoc nomine in medicorum scriptis & ubi de materia medica agitur, celebrantur; peritus tamen & rationalis medicus tantummodo & meliora & securiora ex tanta remediorum sylva seligere debet, quare perpaucis commemorare volumus, quæ se nobis præstantissimo usu per multos annos comprobarunt.

15. QVAM optime autem vel in liquida vel in sicca possunt distingui. Ex illorum numero famigeratissima mixtura simplex bene præparata, nec, ut pessimo more fit, destillata, acetum theriacale vel bezoardicum, aqua theriacalis, spiritus noster anodynus, si ejus tres partes cum una spiritus C. C. vel eboris bene parati parte miscentur, liquor C. C. succinatus, ess. pimpinellæ & scordii probe saturatæ optime se comendant. Inter hæc vero, quæ sub sicca forma assumta præ aliis efficaciam suam usque eo ostenderunt, pulveres sic dicti diaphoretici & bezoardici referendi sunt, qui ex antimonio diaphoretico, sive melius cerussa antimonii, C. C. usto vel philos. præparato, unicornu fossili, cancrorum lapidibus, succino, cinnabari, flor. sulphuris, conficiuntur, addito pro re nata, ad au-

gendam energiam, radice contraiervæ, vel pauxillo camphoræ. Possunt hi pulveres cum aquis identidem diapnoica virtute splendentibus, Card. bened. galegæ, scordii, rad. scorzoneræ, florum sambuci exhiberi & sufficiunt omnino ad scopum, quem nobis præfigimus, salutarem obtinendum, ita ut pretiosioribus, qualia sunt pulvis Anglicanus, Sennerti, vel lapis bezoardicus, prorsus non opus habeamus.

16. HÆC lenissima in febribus acutis, malignis, exanthematicis omne fere in medendo absolvunt punctum. Sed opus est, ut moderata, sæpius autem repetita dosi, imo singulis tribus vel IV. horis propinentur & per totum morbi decursum ipsorum usus continuetur, si modo potus congruus in sufficienti quantitate fuerit interpositus. Ego quidem bona fide confirmare possum, quod simplici & lenissima hac methodo, constanter eidem insistendo, omnis generis acutas vel benignæ, vel malignæ, aut anomalæ indolis febres, cum exanthematibus quoque junctas, felicissimo cum successu, divina adjuvante gratia propulsaverim.

17. Ex iis vero affectibus, qui ob ingens in mora periculum præsentissimum postulant auxilium & remediorum cessationem respuunt, præcipui sunt inflammationes externarum partium graviores, ubi sphacelosa corruptio pertimescenda, vel jam præsens est. Omnis spes salutis ejusmodi in casibus in efficacioribus remediis, quorum ope corruptio avertatur, præcipue autem in celeri auxilio, quin in temporis momento & opportunitate reposita est. Qua occasione præterlapsa, actum omnino de salute & vita hominis est. Ex magno vero illorum numero, quæ ad robur solidorum deperditum instaurandum, neque minus ad humores in putredinem pronos discutiendos celebrantur, mea quidem experientia, omnium optima & præstantissima comperi cataplasmata, quæ ex generoso vino, aqua calcis vivæ, radice angelicæ, levistici, herba rutæ, scordii, flor: sambuci per lenem coctionem parantur, addita in fine convenienti spiritus vini camphorati portione

tione vel balſami noſtri vitæ. Quorum applicatio citra temporis ceſſationem perneceſſaria & quavis tertia vel quarta hora iteranda. Opus præterea eſt, ut interno alexipharmaco labaſcenti naturæ celeriter ſuccurramus, quod ego ſubinde ſequenti mixtura egregie præſtiti. Cum libra nempe vini generoſiRhenani medica theriacæAndromachi & lapidum cancrorum drachmas duas anatica portione admixtas exhibui, idq; ſingulis quatuor horis iterandum ſuaſi: quibus paucis, ſed generoſioribus remediis ex mortis faucibus plures ereptos novi.

18. Si ullus morbus rebellis & refractarius eſt, qui medentibus multum faceſſit negotii & medicamentorum eludit effectum, certe eſt lues illa, quæ ab inquinamento venereo natales ducit ſuos, cujusque vehementia tanta eſt, ut non modo naturalem ſanguinis & humorum, præcipue vero fluidi cerebri & nervorum ſubtiliſſimi, naturalem & benignam craſin plane pervertat, ſed & ſolidorum ſtructuram ac compagem ita lædat & labefactet, ut in fœdam putredinem & corruptionem abeant, adeo ut, ſunt verba Sydenhamii, *ulceribus, carie & dolore inde exacerbatis per vices membra pereant.* Ut itaque ſubtile hoc ac corroſivæ indolis virus, tantorum malorum cauſa, cito medicamentis efficacibus e corpore eliminetur, periti ac ſagacis medici præcipua cura ac intentio eſſe debet. Verum ad hunc ſcopum feliciter obtinendum, neutiquam blanda ac leniora, vulgo ſic dicta Galenica remedia quadrare, ſed generoſiora, valentiora & ex minerali regno potiſſimum petita requiri, certa & infallibili experientia iis, qui hiſce malis avertendis invigilant, compertiſſimum eſt. Neque noſtro tempore ignotum eſſe poteſt, ad atrocem hunc morbum exſtirpandum, ipſo argento viuo & medicamentis ex eo rite paratis vix certius aut efficacius remedium dari.

19. At vero, quum medicamentorum, quæ ex argento vivo parantur,ea ſit natura&ſpecifica fere facultas,ut in glandulas & lymphaticos ſalivales ductus fortiter agendo lym-

N 2 phæ

phæ motum mirum in modum augeant & ingentem ſalivalis laticis profuſionem excitent, idque non ſine magno incommodo, nec levi virium detrimento efficiant; hinc multo abhinc tempore & circumſpecti & ſagaces Chymiatri non ſine ratione in eo deſudarunt magnoque labore occupati fuerunt, ut ex argento vivo ejusmodi conficerent remedia, quæ quidem gravi huic morbo eradicando ſufficiant, ſine magna tamen virium jactura & detrimento corpori inferendo ſecure poſſint exhiberi. Sed nimis longum foret, has præparationes artificioſe hoc fine excogitatas hoc loco recenſere omnes; nihilominus illud ſilentio non præterire oportet, mercurium bene purificatum & cum puro auro decenti modo amalgamatum certaque encheireſi per longiorem digeſtionem & cæmentationem fixatum draſtica ſua vehementerque ſalivam movente virtute multum ſpoliari & potius virtutem ſudoriferam & potenter reſoluentem induere. Qua de re olim fuſius actum eſt in *diſſert.* quæ agit *de medicamentis mercurialibus, quæ ſine ſalivatione operantur.* Quibus vero encheireſis ejusmodi medicamentum præparandi non ſuppetit, iis loco hujus facilem ac tutiſſimam mercurii ſic dicti dulcis recte & cum euphoria uſurpandi methodum in præſenti proponere non dubitavimus.

20. CONSISTIT autem ea ipſa in ratione habenda cautionum, quæ ſequuntur: Primo ſciendum eſt, mercurium probe edulcoratum & a ſpiculis corroſivis, quod optime fit per lenem coctionem cum aqua, liberatum in uſum ducendum eſſe. Deinde ille ipſe neutiquam largiori doſi, ut vulgaris eaque peſſima eſt conſuetudo, ad ſcrupulum vel ultra, ſed valde moderata doſi ad IV. vel V. grana, per aliquot dies continuando exhiberi debet. Id quod longe ſuccedit melius, ſi cum VI. vel VIII. granis pulveris cujusdam abſorbentis, ut ſunt cancrorum lapides, aut conchæ præparatæ miſceatur. Tum cavendum, ne uſurpetur prius, niſi corpore bene præparato & per ſic dicta univerſalia probe diſpoſito, ita

tamen

tamen, ut ad unum quandoque alterumve granum, ſi fluxus ſalivalis minus recte procedat, doſis augeatur. Qua methodo ſi per X. aut XIV. dies propinetur, tum in gallica lue, tum in fœdis faucium, naſi pedumque manantibus ulceribus, atroci cephalæa noctu potiſſimum infeſtante, ſcabie ferina vel ab hac retropulſa ortis acribus ad oculos defluxionibus, aut glandularum in collo tumoribus ſub blando ptyaliſmo per aliquot ſæpius hebdomadas durante mirabilem edit operationem. Ad alvum aperiendam interponere per aliquot dies expedit ex Manna & Rhabarbaro conflatum blande laxans. Nec prætereundum arbitror, ſub tali ſalivationis cura maxime omnium diætæ regiminisque rationem eſſe habendam. Iniungendum itaque eſt, ut, quum hoc remedio utuntur ægrotantes, ſub moderato calore cibum mollem & modicum, pro potu vero decoctum Sarſaparillæ & radicis Glyzyrrhizæ, item raſuræ. C. C. adſumant & ab omni, ſub cælo præſertim intempeſtuoſo ac frigido, refrigeratione, nec non a cibis ſalinis & acribus plane ſe ſe abſtineant.

21. Ad mercurialium medicamentorum familiam jure quoque pertinent cinnabarina, quæ ex argenti viui & puri ſulphuris, quod hoc minerale fluidum ligandi, figendi & eleganti rubicundo colore tingendi facultate pollet, decenti mixtura & præparatione conficiuntur. Inter hæc vero potiſſimum cinnabaris nativa, per rectificationem ſublimata, cinnabaris antimonii & vulgaris, quo pictores utuntur, medicinali uſu eminent. Et quamvis diverſa videatur ingredientium in præparatione natura, in uſu tamen & efficacia omnino ipſa conſpirare, peritioribus medicis perſpectum jamdudum eſt atque cognitum, adeo ut, quamcunque in uſum recipere libuerit, tutiſſime id fiat. Medicamenta equidem hæc ſalivandi efficacia ſunt ſpoliata, ut lui venereæ ſanandæ vix ſufficiant, attamen ob virtutem lymphæ ſtagnantis & corruptæ viſcoſitates mucidas nervoſis partibus & tubulis inhæreſcentes inſigniter diſſolvendi, graviſſimis morbis, ſi accommodato uſur-

pantur tempore, non ſine ſucceſſu medentur feliciſſimo. Quorum medicamentorum efficaciæ jam ante quadraginta annos in *Adnotat: in Poterium* p. 574. mentionem feci his verbis: *Præſentiſſimam opem ferunt in epilepſia, vertigine, affectibus capitis, qui a ſero vel ſanguine extravaſato ortum ducunt, cinnabarina, quem egregie reſolvunt; ſed, quod bene notandum, in majori & ſæpius repetita doſi. Aliquoties feliciſſimo cum ſucceſſu, epilepſiam, ex graviſſima capitis contuſione, ortam expugnavi cinnabarinis, offerendo pro una doſi ſemper ſcrup. 1. cum aqua cephalica, bis de die, continuando per decem usque dies, ſola ſaltim adhibita cucupha, ex caryophill. aromaticis, cubeb. & cardamom.*

22. MAXIME vero omnium Clauſthalii, Silvæ Herciniæ oppido, metalli fodinis celebri, curatio iſthæc cinnabarina, in epilepſia & convulſionibus truculentiſſimis metallurgorum, ex plagis capitis, quæ infauſto lapſu in fodinis ſæpe contingunt acerbiſſimæ, multis præſens tulit auxilium, & hinc miraculi inſtar paſſim celebratur. Similem effectum cinnabaris ſupra determinata doſi exhibita, præſtitit in curatione viri ſexagenarii Halberſtadienſis, qui poſt graviſſimam capitis contuſionem, per X. dies mutus, & plus quam tricies de die paroxyſmo epileptico convulſus, ſine omni rationis uſu jacuit; ſola tamen cinnabari, eaque ad ſcrupul. unum ſingulis diebus ter adſumta decem continuos dies, ſine ullis aliis, medicamentis, ita reſtitutus in priſtinam ſanitatem eſt, ut ad hunc usque diem vivat incolumis. Præſentiſſimam medelam, quam ita exhibita cinnabaris, vertigine caduca laborantibus aliquoties præſtitit, propterea pluribus non commemoro, ut ne nimius videar in cinnabaris encomiis: quæ doſibus ſufficientibus iisque pro re nata repetitis, propinata in caſibus congruis, ſua nunquam deſtituetur efficacia. Hac tamen occaſione non poſſum non porismatis loco ſubjungere, plurimorum timiditate præpoſtera, præcipue in determinandis medicamentorum doſibus fieri, ut morborum chronicorum pertinacia adeo raro devincatur medicamentorum efficacia, quæ quidem

adeo parce datis utplurimum nulla est, sed potius obtundatur & defatigetur *exspectatione* artificiosa & blandimentis artificiosis.

23. Vti vero cinnabaris, non nisi larga manu & dosibus sæpe repetitis exhibita, suam præstat efficaciam; ita hanc, ista sub mole, ferunt nonnisi ii, quibus primarum viarum robur satis constat: etenim si atonia vel flacciditate langueant ventriculi & intestinorum fibræ, adeoque peristalticus motus sit imminutus, accumulata cinnabaris, & lateribus harum partium, accedente muco, adhærens, pressione gravat insigniter. Præterea cum adeo fixatus sit mercurius substantia sulphuris, quæ ignis vi intime resoluta, ei arctissime & per minima commiscetur, languidioris paulo est, ad morbos rebelles chronicos, effectus. Adeoque non immerito cinnabari præferri videas medicamentum illud, quod extemporanea commixtione sulphuris cum mercurio fit, & ob coloris convenientiam æthiops mineralis dicitur. Etenim sulphur quod ejusmodi commixtione singulis mercurii globulis interspergitur, abarcet quidem salium acriorum accessum; at vero quoniam illis non ita firmiter immixtum aut colliquatum est, mobilitatem & penetrandi vim mercurii non adeo ligat & infringit.

24. Propterea suo merito a celeberrimis Angliæ medicis, Mayernio, Harrisio &c. istud medicamentum magni fit, non solum ad enecandos lumbricos, verum etiam in cachexia, scorbuto frigido, imo & lue venerea, aliisque affectibus, qui resolvendi vim mercurialium exposcunt; ubi sub minori dosi id, quod majori cinnabaris vix potest, re vera præstabit. Præsertim si ad illius confectionem adhibeatur sulphur purum & vivum, ex antris subterraneis exstillans, quod populari sermone Tropf-Schwefel vocari solet; idque prius abundante acido privetur, adeoque subtilius fiat, repetitis cum calce viva sublimationibus; quibus adeo corrigi & exaltari potest, ut per se edat effectum resolventem & sudoriferum præ communi & impuriore sulphure longe præstantiorem. Mercu-

rio

rio igitur probe depurato coctione ex cera & sublimatione cum multa calce viva admixtum, medicamentum constituet, efficaciæ revera præstantis tutissimæque.

25. MARTIALIA hypochondriacorum & cachecticorum panacæam a medicis appellari, non ignotum est. Neque minus constat, hæc ipsa, quando non ex chalybe sed ex ferro, quod majori sulphuris metallici copia pollet, recte præparata convenienti tempore, dosi, ordine exhibita fuerint, insignem opem atque auxilium dictis in morbis conferre posse. Multa quidem ex eo in chymicis libris & pharmacopœis prostant & obvia sunt adornata medicamenta, quorum quum ingens sit ratione virtutis discrimen, selectu omnino quodam opus esse & ratio experientiæ suffulta, & prudentia postulat. Nam uti ferrum inter metalla quidem vilissimum, attamen *ratione virtutis* saluberrimum vires suas in corpore humano a duplici potissimum principio, ex quo compositum est, mutuatur, uno nempe sulphureo, metallico, subtilioris & activioris indolis, altero elemento magis fixiori, terreo, rudiori & adstringente, præsertim acidi accessione: ita omnia ex eo parata, quæ magis de subtiliori & sulphurea substantia, roborante tonica, quam ejus fixiori & constringenti participant & securitate & virtute, in morbis præsertim chronicis, qui ex vasorum, glandularum, nec non secretoriorum a crassis & viscidis humoribus infarctu & obstructione nascuntur, se commendant. Ex eorum vero numero, quæ adaperiendi & simul roborandi commendabilem virtutem possident, sunt quam maxime ea, quæ ex puro ferro cum tenuioribus ex regno vegetabili desumtis acidis præparantur succis, ut sunt succus pomorum Borstorffianorum, granatorum, corticum citri, aurantiorum, berberum, quippe qui subtiliorem partem extrahunt & in sal martis tenerrimum transeunt, ideoque revera iis tincturis & essentiis quæ cum acido spiritu minerali, ut Salis, nitri, conficiuntur, longissime sunt præferenda.

26. SI-

26. SIMILI ratione, ſola limatura ferri ſine additione ſalium, ſine reverberatione aut calcinatione, ſola tantummodo irroratione aquæ pluvialis, accedente ſolari calore & libero aeris acceſſu ſucceſſive in tenerrimum crocum redacta omnibus pulveribus & crocis, quorum abundantes in pharmacopœis paſſim deſcriptiones exſtant, & tutiori & præſtantiori uſu longiſſime exſuperat. Totus vero cardo curationis in eo vere vertitur, ut in paſſionibus rebellibus & chronicis, præſertim cachexia hypochondriaca, icterica, vel etiam hyſterica, profliganda his remediis medicus recte uti noverit. Quare primo non expedit talem pulverem martialem ſolum & ſeorſim exhibere ſed longe conſultius eſt cum aliis accommodatis remediis eum permiſcere. Ita ego crocum noſtrum cum rad. Pimpinellæ, Ari, juxta exemplar Quercetani, cum cinnamomo acuto, ſale abſynthii, vel etiam thermarum Carolinarum & dimidio pondere ſacchari miſcere ac deinde non bis vel ter in ſeptimana, ſed ad continuos XIV. dies aut tres ſeptimanas mane cum commodo vehiculo exhibere ſolitus ſum, exactam ſimul diætam & exercitationem imperando.

27. DENIQVE, quando ante hujus medicaminis uſum primæ viæ convenienti purgante a ſaburra vitioſorum humorum deplentur, vel etiam quarto vel quinto die laxans, uti ſunt paſſulæ rhabarbarinæ, ſubjungitur, longe auſpicatiorem inde ſucceſſum exſpectari poſſe, certa fide adſeverare poſſum. Simili modo, ſi quis imbecillioris paulo eſt ſtomachi, cum liquido martiali morbi eiusmodi inveterati curationem adgredi, inconſultum non eſt, ita, ut cum brodio carnis, in quo radices maxime aperientes, palato non ingratæ, leniter decoctæ fuerunt, ſingulis diebus tincturæ martialis drachma una vel binæ ſupra commemorato ſumantur regimine. Qua methodo ſi quis recte in his morbis uti ſciat & ægrotantes, qui patientiam & obedientiam in parato habent, nactus fuerit, mineralibus aquis, tum thermis, tum acidulis aliisque ſumtuoſis valde remediorum generibus carere omnino poterit.

28. SVNT adhuc alia remedia, quorum uſus ſat longo tempore continuari debet, ſi quis ab iis exoptatum exſpectare velit effectum. Quorum cenſum quam maxime ſubeunt ea, quæ alimentorum digeſtioni eorumque intimæ diſſolutioni & excrementorum expulſioni promovendæ inſerviunt. Nam, ſicut plurimæ tam capitis, quam pectoris paſſiones, ut ſunt cephalalgia, hæmicrania, vertigo, auditus difficilis, tuſſis, aſthma variique generis rhevmatismi, in prima regione, qua ventriculum potiſſimum & duodenum comprehendimus, ſuum habent fomitem atque hoſpitium, maximeque a vitiata diæta & virtutis digeſtricis imbecillitate, qua minus laudabilis in ſanguinem & nutrimentum convertendus chyloſus ſuccus generari ſolet, ſuſtentantur: ita recte omnino colligitur, medicamenta, ſtomachum ſic dicta roborantia & digeſtionem adjuuantia non modo dictis affectibus præſervandis verum etiam abigendis omnium eſſe aptiſſima.

29. AT vero, hæc ipſa longe carent efficacia, niſi debita doſi debitoque tempore, ad menſem imo dimidium anni uſus eorum ante vel poſt cibum inſtitutus prorogetur. Splendet autem & eminet hac virtute valde commendabili inter alia elixirium noſtrum ſtomachicum *in Notis ad Poterium* deſcriptum, quo per longum annorum decurſum in artis exercitio optimo cum ſucceſſu uſi ſumus, neque minus elixir noſtrum ſic dictum Viſcerale, temperate balſamicum, quod ſine ullo ſpirituoſi liquoris acceſſu paratum hypochondriaco malo affectis, in quibus ventriculi actio, digeſtio & robur, una cum toto inteſtinorum volumine vix unquam recte habent, favet & ſuccurrit efficaciſſime.

30. QVANDO morbi per imprudentiam perperam tractati, febres præſertim, aut immoderatæ ſanguinis profuſiones diuturnique alvi fluxus in cachexiam hydropicam & anaſarcam, quod uſu ſæpe evenit, vergunt atque inclinant, tum multa medicamentorum varietas & crebra mutatio nihil prorſus ægrum juvat, ut potius corpori infenſiſſima in pernicia-

nicialem sæpius & lethalem statum eum præcipitet. Sed paucis, iisque causæ morbificæ accommodatis & efficacibus remediis uti expedit, quorum tamen usum, si proficere debet, & frequentiorem esse, & sufficienti tempore continuari necesse est. Inter ea vero, quæ jure certaque fide laudare ac commendare possum, non reponenda solum volo, quæ lentos, viscidos humores dissolvendi, obstructa vasa reserandi tonumque solidorum relaxatum roborandi facultate pollent, sed &, quæ superfluos humores per convenientia emunctoria, alvum, renes, cutim, ejiciendo corpori languenti subveniunt.

31. Tam egregia vero virtute tamque præstanti effectu conspicua, quam maxime se mihi frequenti usu comprobarunt: Sal quoddam aperitivum, quod ex sale thermarum Carolinarum, vel hoc deficiente, ex sale Ebsoniensi, nitro purificato, cremore tartari & cancrorum lapidibus æquali pondere sumtis conficitur. Alterum est, massa pilularum balsamicarum, quæ ex extractis vegetabilium amaris & temperatis gummatibus resinoso-balsamicis, adjecta in refracta dosi aloes gummosæ portione, ad imitationem Beccheri componitur. Quoad modum autem utendi hisce medicamentis ita scire licet: Omni die mane drachma integra hujus salis soluta in vino cum aqua diluto, & pauxillo sacchari edulcato præbenda, desuper bibendo aliquot pocula infusi Theé aut Coffeé. Hora quarta a prandio idem ita iterandum & ante decubitum XV. grana pilularis massæ sumenda sunt, habita simul ratione rerum sex non naturalium, adjunctoque potu & grato & salubri. Pro subjecti natura & circumstantiarum ratione, quas dignoscere prudentis medici est, ad mensem & ultra continuari hæc cura potest, modo hoc observetur, quod semel interdum vel bis intra hebdomadam ab eadem æger sese abstineat. Duobus hisce medicamentis præcipuis, nec tamen omissis stomachicis, clysteribus carminativis, &, si opus est, fortioribus purgantibus intra IV. III. vel etiam II. mensium spatium tumores cachecticos, hydropicos, cum ægerrima re-

ſpiratione, imo hydrocele, ſummaque virium jactura junctos diuina ope ſanatos fuiſſe ſine gloriandi animo vere teſtari poſſum.

32. DOLORVM rheumaticorum, arthriticorum & podagricorum ſi ſecura & ſalutaris ex voto ſuſcipienda eſt curatio, non multiplici medicamentorum apparatu, ex omnibus orbis angulis conquiſito, opus eſſe, ſed perpauca ac ſelectiora cauſæque morbificæ tollendæ apta nata remedia, quæ juſta proportione, ordine & longo ſatis tempore adhibenda ſunt, ſufficere, perſpicacioribus medicis & cognitum ſatis & exploratum eſſe arbitror. Noſtra methodus eſt, ut, præter patientiam animique & corporis quietem ac exquiſitam diætam, duo maxime, ſed per longum ſatis ſpatium continuanda & repetenda hiſce ægrotantibus commendemus, cujus generis ſunt: pulveres blande diaphoretici & acrimoniam humorum corrigentes, quæ pro ingredientibus antimonium diaphoret: ſive melius ceruſſam antim. cancrorum lapides, C. C. phil. præparatum, nitrum purificatum, ſuccinum & pauxillum caſtorei habent & ad drachmam dimidiam, ſemel vel bis in die ſumi poſſunt. Alterum eſt decoctum, ex temperatis demulcentibus & reſolventibus ſpeciebus quod componitur, ut radice ſarſaparill. cichorei, graminis, chinæ, glyzyrrhizæ, quarum uncia cum duabus aquæ communis menſuris, quantum ſufficit, decoquenda eſt. Hujus decocti vel frigide vel calide ſumti uſus mane, ac inter cibos quoque & liberior & frequentior eſt inſtituendus, ita ut per totum morbi decurſum ſingulis diebus aliquot menſuræ hauriri debeant.

33. Ex omnibus, qui ſequiorem ſexum infeſtant morbis, nullus fere majori moleſtia & longiori tempore miſeras femellas vexat atque exercet, quam ipſe ſic dictus fluor albus, qui etiam exercitatis medicis non parum negotii faceſſere adſolet. Is ipſe enim ejus eſt indolis, ut non modo vigorem omnibus functionibus adimat, ſed & inſuper uteros ſteriles reddat. Ego cauſam difficilioris ſanationis morborum, qui ex ute-

uteri vitio proveniunt, in ejus plane peculiari ſtructura quærendam eſſe exiſtimo; quandoquidem pars in univerſo corpore nulla eſt, quæ tanta copia vaſorum ſanguiferorum eorumque innumerabilibus ramificationibus, quæ mirabili modo inter ſe convoluta & ſpiræ in modum contorta ſunt, inſtructa ſit, quam ipſe uterus & ejus vagina. Quæ partes ſicuti in gravidis mirabilem in modum expanduntur & explicantur: ita extra hunc ſtatum contrahuntur & implicantur. Et hæc ipſa intricatorum vaſculorum copia ægræ ac valde difficilis ſanguinis per hoc viſcus circuitus cauſa eſt, imo præcipuorum morborum, qui in eo ſedem figunt, fons atque ſcaturigo.

34. Ex quo conſequitur, præcipuum & fluoris albi & aliorum uteri affectuum curandi ſcopum ad liberiorem ſanguinis curſum directum eſſe debere, per ejusmodi remedia, quæ fibrarum robur & tonum labefactatum inſtaurant, lentos, viſcidos humores diſſolvunt eosque fluxiles reddunt. Ego certe in ejusmodi morbis, qui omnem fere medendi modum alium eluſerunt, feliciter vincendis nihil deprehendi optatius, nihilque efficacius, medicamentis balſamicis atque balneis, utpote hæc ex herbis roborantibus, nervinis & emollientibus parata humores viſcidos diſſolvunt & univerſum corpus perſpirabile reddunt, ſeorſim vero circulum ſanguinis per uteri vaſa, eadem roborando, promovent. Temperate vero balſamica, ut eſt noſtrum viſcerale & pilulæ noſtræ, quas a longo abhinc tempore in uſu habui, non modo ſuperfluos humores per omnis generis excretoria educunt menſiumque naturalem fluxum promovent, verum etiam meliori ciborum digeſtioni egregie velificantur. Totum autem medendi per hæc remedia negotium conſiſtit in applicatione, ita ut alternatim hæc duo ſatis longo tempore uſurpentur, initium faciendo a balneis, quæ per V. minimum dies continuandæ, tum balſamicis hiſce medicamentis ad idem tempus inhærendum ſæpiusque id ipſum iterandum eſt.

35. ACTVM nunc usque eo a nobis eſt de remediorum ex pharmacia deſumtorum uſu prudenter repetendo & protrahendo. Sed non alienum erit, hoc loco etiam meminiſſe remediorum diæteticorum & naturæ magis familiarium, quæ ex rebus domeſticis & cuique prope parabilibus parantur. Ex quorum claſſe præcipuam merentur conſiderationem alimenta liquida ſive potulenta, qualia ſunt juſcula carnium, præſertim vitulinæ, decocta gallinarum, ſeu quod melius, caponis eviſcerati, in quibus, ſi debito & longiori paulo tempore uſurpantur, eximia ſane, nec ſatis laudanda ad magnas & chronicas paſſiones tollendas vis & efficacia continetur; quandoquidem morbi, qui ex humorum viſciditate ac lentore, qui ex ſalſa dyſcraſia, qui ex minorum tubulorum & glandularum infarctu ſubnaſcuntur, cujus generis quam maxime ſunt variæ cutis defœdatæ ſpecies & exulcerationes, ut pſora, vari, gutta roſacea, herpes, ſcabies ſicca, ferina cum prurigine, ſenibus potiſſimum infeſta, horum uſu longius paulo continuato multo facilius feliciusque ſaneſcunt, ac ſi quis aliis pretioſis magnæque famæ remediis ſanationem illorum moliri aggrediatur. Nec vero inficiandum eſt, quod horum juſculorum efficacia multo reddi poſſit inſignior, quando decoctiones fiunt cum radicibus aperientibus, ut radice cichorei, petroſelini, graminis, fœniculi, apii, aſparagi &c. additis paſſulis minoribus, præſertim ſi ſufficiens hujus decocti quantitas per aliquod tempus ſorbenda offeratur, qua ratione in macie & atrophia infantum, ex glandularum meſaraicarum infarctu & obſtructione natis, præſentaneum ſæpius levamen & emolumentum quamplurimis allatum novimus. Præter hæc, juvabit quoque ex rei præſentis æſtimatione, ejusmodi decocta blande laxandi viribus inſtruere, ſi inter decoquendum adjiciuntur agaricum, polypodium, cuſcuta aliaque, vel etiam in fine coctionis folia ſennæ. Conſtat enim, aperientium vires, admixtis lenioribus purgantibus mirifice intendi.

36. AT

36. At vero, præter morbos ab humorum depravatione viſcerumque obſtructione oriundos, ſunt quoque adhuc alii ſat graves, qui medicamenta liquida & quaſi domeſtica æque deſiderant. Referendi huc præcipue ſunt morbi, qui ex ingenti virium defectu atque inopia naſcuntur, ut maxime fit, ubi vel ex gravi vulnere, vel ex abortu & partu in feminis, vel ex alia quacunque interna cauſa magnæ ac effrænes ad animi usque deliquium ſanguinis profuſiones contigerunt, in quibus, ſicut functionum omnium, ita ventriculi maxime deprehenditur imbecillitas, adeo ut ex cibis, præſertim ſolidis, quæ difficilioris paulo ſunt concoctionis, boni & laudabiles regenerari ſucci valde difficulter poſſint; &, quum ob nimiam ſanguinis jacturam vaſculorum extremitates & minimorum canalium in ſecretoriis & excretoriis meatus, qui a debita humorum copia aperta ſervari debent, anguſtentur & conſtringantur, adeoque nec robur, nec nutrimentum ſolidis ſuppedidetur partibus, ad tumores œdematoſos, aſciticos, ad lentas febres, exitialis ſœpenumero fit tranſitus. Ad hæc igitur mala præcavenda & ad vires, quæ ſanitatis ſunt conſervatrices, reparandas, omnis per medicamenta plane irritus & fruſtraneus medicorum eſt conatus, ſed potius ex alimentis liquidis ſubſidium petendum eſt, utpote quæ ſine longa mora in ſuccorum vitalium amiſſorum ſubſtantiam abeunt & convertuntur. Ex horum genere palmam cæteris præripiunt, præter jam dicta juſcula gelatinoſa, ipſum quoque vinum, quod ad vires erigendas aptiſſimum, item ſucci ex carnibus aſſatis expreſſi, addito tantillo vini, ſucci citri. Pertinent huc quoque lac, præſertim aſininum, ova ſorbilia, potus Chocolade, emulſiones ex amygdalis, pinis, piſtaceis confectæ, ptiſanæ hordei excorticati, juſcula ex flore farinæ triticeæ, vulgo Stärcke, cum aqua & tertia parte vini confecta, vel etiam quæ ex aqua, vino & pane groſſiori furfuraceo vulgo Pompurnickel, in qua magna vis roborans conſiſtit, addito pauxillo cinnamomi, parantur; ſed opus eſt, ut ante uſum

per

per pannum fiat transcolatio, quo craſſiores & rudiores furfuraceæ partes remaneant. Verum, requiritur etiam, ut hæc omnia recto uſu adminiſtrentur, qui in eo conſiſtit, ut non ſimul ac ſemel magnis hauſtibus, ſed potius frequentius & repetitis vicibus moderatiori quantitate ſumantur: Nam hanc regulam inſtar omnium tenere oportet: Quo eſt natura imbecillior & quo magis vires ſunt conſumtæ; eo parciori,ſed frequentiori uſu ſunt reficiendæ: Docet id ipſum natura in animalibus recenter excluſis, quæ lacte materno vivunt: & quo crebrius hunc paſtum parva quantitate expetunt, eo facilius eundem perferunt & nutriuntur. Nam juſta requiruntur ſpatia,quibus medicamentum liquidum poſſit ſanguini & ſuccis adſimilari. Idque eo magis eſt neceſſarium ut obſervetur, quo magis manifeſtum eſt, virtutem ſanguificantem eo debiliorem eſſe, quo plus ſanguinis amiſſum eſt. Præterea,utiliſſimum hoc monitum, alimenti copiam ad vires corporis æſtimandam eſſe, uti communiter negligitur & deſpicatui habetur: ita plus damni & detrimenti, quia graviſſimi inde propullulant morbi,metuendum eſt.

37. POSSEMUS adhuc plura de remediorum uſu ſalutariter protrahendo & continuando in medium proferre, ſed, ne nimis multi ſimus, finem dicendi hic conſtituimus, certo ſperantes, ut, qui dicta recte tenere & applicare noverint, magnum in arte facienda percepturi ſint fructum.

DISSER-

DISSERTATIO V.

DE VERA MEDICAMENTORVM IN MORBIS VIRTVTE ET EFFICACIA RITE DIGNOSCENDA.

§. I.

HVMANÆ ſapientiæ centrum in late patente vtiliſſimarum ſcientiarum circulo conſtituendum in eo maxime terminari & figi conſtans philoſophorum effatum exſtitit, vt quis rerum omnium cauſas cognitas habeat atque perſpectas. Quare nec minus indubium eſt, optimum illum audire philoſophum medicum, qui rerum naturalium & quorumvis effectuum in naturæ gremio & corporis humani meditullio obſervandorum genuinas & authenticas excutere norit rationes. Ardua, fateor, & ſtupenda res eſt, phœnomenorum phyſicorum aſſequi ductum huncque noſſe delineare; quandoquidem ſcientia noſtra, ſi rem ſolerter perpendimus, in exquirendis primitivis & originalibus cauſis, quæ principia tenent effectuum, nimis quantum inſufficiens, manca ac ſterilis eſt, cum tam anguſtis intellectus humanus contineatur terminis, ut a rerum principiis ſeu cauſis primis cognoſcendis prorſus excludatur. Vanus itaque & ſupervacaneus omnino conatus, vana æque gloriatio eorum, qui rerum primordia primasque cauſas in phyſicis & medicis mente ſua attingere geſtiunt. Ut enim, quod res eſt, dicamus, quanta quanta noſtra eſt ſcientia, tam φύσεως in genere, quam mechaniſmi humani in ſpecie, conſiderationem concernens, ſeu quos vnum in alterum inducit effectus, jam attente explorabimus, hosque non ex primis, ceu remotis, ſed ex proximioribus, ut ſenſu obviis, principiis deducemus, demonſtrabimus.

2. QVAPROPTER ille demum medicus recte suam locat operam, qui relictis metaphysicis causarum primarum speculationibus, eorum, quæ vitam & sanitatem obfirmant, nonnisi nota & in sensus incurrentia rimatur, quibus veritates incognitas elicere & pandere valeat, & sic quidem rationalis medici & practici tuebitur nomen. Quo absunt, qui missa omni ratiocinatione, quæ tamen ut in aliis disciplinis, ita maxime in medicina, omnis acquirendæ notitiæ clavis ac anima est, nudæ tantum experientiæ mancipiorum instar inhærent, quo fit, ut in facienda medicina inque assignandis remediorum effectibus mirum & miserum in modum implicentur aliosque implicent perplexi. Ut enim ratio ad evidentiam & veritatem rei nos vnice deducit, ita sola experientia, hoc fulcro destituta, credulitatis & falsæ opinionis est feracissima, ipsosque medentes reddit incertos ac fallaces. Quod non clarius in ulla medicinæ parte, ac in summe utili, remedia ad sanitatis negotium subministrante therapeutica elucet, ubi ad indagandos effectus horumque perspiciendas rationes animi solertia undiquaque præsens requiritur. In hac insigniter errant, in hac fallaciam causæ ut causæ haud infrequenter committunt, alienam nimirum, quid quod contrariam & erroneam, remediis vindicando virtutem.

3. INGENTEM, turpe dictu! negligentiam vel potius ignorantiam circa hoc argumenti genus exstitisse, ingenue largimur. Quot, quæso, hactenus non tribuimus vires ad superlativum gradum & divinas usque certis remediis, & simplicibus & compositis, tam chymicis quam Galenicis, ad certos domandos morbos constanter deprædicatis? Quantisne virtutibus splendent plantæ earumque radices, folia, flores? Quantis encomiis splendent ex mineralium regno petita medicamina! Evolve scripta chymica, botanica, pharmacevtica, ne practicis exemtis, & ubivis pollicitis speque ditissima, sed quæ praxin dein suscepturos præter omnem exspectationem frustrantur, invenies & re accuratius trutinata solidoque ratiocinio & cir-

& circumſpecta obſervatione ad decantatos effectus inquirendos adhibita, energia egentiſſima non ſine tædio conquires remedia. Nihil ſane majoribus premitur difficultatibus, at nihil quoque majori gaudet uſu, quam ſcrutinium remediorum, quibus emineant virtutibus, verisne an falſis; quas providens rite diſtinxerit artis peritus. Cuius rei neglectus ſola ac unica cauſa & occaſio fuit tantæ, proh dolor! empiricæ luis & miſeriæ, craſſæque in medendo ignorantiæ, nullo fere conſilio, ſi non auxilio, corrigendæ. Quivis enim ſe fingit medicum, vel medicamentum probatum adverſus certum morbum jactitat, modo ſemel vel bis ab eo propinato conſpiciat ægrum convaleſcentem, cum tamen ad ipſam ſanationem re ipſa nihil contribuerit. Hinc quoque iſta calamitas, cur tantam farraginem & numeroſiſſimam remediorum ſylvam in libris inque officinis poſſideamus, & tamen præ nimia copia, ut *Tantalus* in aqua, ſelectorum penuria laboremus.

4. QVOD vitium cum jam panicum ſit, non poteſt non in ſanitatis & ſalutis humanæ cedere detrimentum. Hoc vero cum merito cordi habeamus, dictis rationibus jam permoti, non inutilem laborem judicauimus, ſi veram methodum ac viam monſtraremus, qua genuinæ ſuæque vires & vera efficacia in medendi methodo conſtent medicamentis, unaque fallaciæ, quæ in allegandis effectibus fieri ſolent, detegantur, virtutesque remediorum ab operatione naturæ, quæ plerumque ſola optima morborum exiſtit medicatrix, diſtinguantur, & hac ratione evitetur, ne vehementiam ac vim morbi habeamus pro effectu remediorum. Ita certiſſimam concepimus ſpem, fore, ut omnis empiriæ fons diſpateſcat & verum fundamentum therapeutices, in quo conſiſtat, ſubſtituatur atque corroboretur.

5. VT autem paulo preſſius & apertius inſtituti noſtri mentem declaremus, ſententia noſtra hæc eſt, perpaucas adhuc cognitas eſſe vires remediorum, quibus firmiter inniti &

fidere possit praxin exercens, sed plerasque esse fictas, falsas, imo adhuc dum in *Democriti* latitare puteo. Quod quidem assertum primo intuitu paradoxon & a ratione alienum haberi posset, cum tanta copia numerusque vix determinandus suppetat remediorum. Hoc tamen majorem mirationem injicit, quod pauca eaque vera adversus morbum cognoscamus præsidia horumque vires teneamus, alias certe nullam videmus necessitatem, tantum numerum tantamque syllogen struendi remediorum. Verissima enim hæc & unica causa est tam amplissimæ farraginis formularum & medicamentorum, quæ passim describuntur, citantur & miris laudibus extolluntur, quod nemo recte attenderit vel intellexerit remediorum efficaciam, in quo proprie sit constituta, & quod reapse paucorum veras virtutes habeamus perspectas. Unde cum his vel illis magnæ famæ remediis adversus morbos utebantur practici, nec is, quem anxie exspectabant, effectus statim sequebatur, mox ad alia delapsi, nova condere vel ab aliis condita & commendata in usum vocare sunt annisi. Quæ cum & ipsa ipsorum votis non responderent, sed inopiam ubique & defectum proderent, ad alia rursus animus conversus est, etiam ad ipsa exotica, quorum modo fama perveniebat ad aures, qua ratione fons perversæ istius medendi methodi scaturiebat. Et sane nihil ad distinendam ægrotantium incolumitatem excogitari pestilentius, nihilque ad praxis rationalis incrementa promovenda inveniri poterit perniciosius, quam tanta varietas, tanta copia & numerus, quæ artem exercentem non possunt non remediorum reddere incertum, hæsitantem, dubium. Ut itaque jam ex isto errorum labyrintho emergamus, & fundamentum hoc omnis empiricæ, irrationalis praxeos destruamus, opus maxime omnium est, ut clarissime demonstremus, nullum effectum formalem aut virtutem quandam inhærere remediis, sed omnem, quam in corpore humano exerunt, demum ab ipso obtineri. Hoc si argumentis comprobaverimus, tam splendida laus remediorum in certis morbis

ad

ad certos fines commendatorum unico quaſi ictu cadit ac diruitur omnis.

6. Nulla unquam ſententia in propaganda re phyſica & medica majorem ſterilitatem & noxam, quam hæc ipſa, attulit, quod veteres exiſtimarent, vires, qualitates & effectus rebus ineſſe corporeis, dum non modo certis mixtis aſſignabant calidum quoddam, frigidum, humidum vel ſiccum temperamentum, ſed & ulterius progreſſi, virtutem aperitivam, inciſivam, venenatam, alexipharmacam, huic vel illi parti amicam, ſtomachicam, pectoralem, hepaticam &c. ipſis tribuebant, perinde quaſi rebus talis indita eſſet virtus & qualitas. Ex quo falſo fundamento innumeri iſti errores in praxin irrepſerunt, quos dextre & ſolide primus omnium perſpexit & detexit Cartesius, demonſtrans, has qualitates & facultates omnes non eſſe quidditativas, abſolutas rerum entitates, ſed relativas & ſub relatione ad alia. Unde non ſine ratione hæc ſenſu minus philoſophico ſumi ipſi videbantur, quod e. g. ſaccharum ſit dulce, arſenicum venenum, camphora quod ſit calida.

7. Non equidem negari poteſt, hos effectus rerum, qui ſunt naturales, ſuis teſtari de cauſis, interim tamen illi non confundendi ſunt cum ipſis cauſis, neque putandum, corpus quoddam per ſe aptum eſſe ad ullum formalem effectum producendum. In phyſicis enim res ita comparata eſt, ut actiones & effectus corporis omnes, quicunque fuerint, in alio producantur, reſpectu cujus ſequuntur effectus. Ita v. g. nullus motus poteſt confici ab uno corpore in ſe conſiderato, ſed neceſſe eſt, ut, ſi motus fieri debeat, ſemper præſto ſint duo, unum agens, alterum patiens, & dum unum in alterum agit, & hoc illius actionem recipit, tum demum reſultat inde motus, qui effectus eſt duorum corporum, unius agentis, alterius actionem recipientis vicem ſuſtinentis. Quapropter ſapienter dictum fuit a veteribus: nullum corpus per ſe moveri, ſed omnem motum proficiſci ab alio. Paucis vt conficiamus, ad motum requiritur movens & mobile. Male ita-

que dicitur: motum inhærere uni corpori, qui potius effectus eſt duorum.

8. QVVM autem omnes effectus, virtutes ac vires, quæ in tota rerum natura viſuntur, & ſpeciatim in corpore vivo, animato producuntur, non niſi motus ſint ſpecies, nec ſine motu unquam concipi queant aut percipi, facile jam apparet, iſtos effectus, qui remediis vendicantur & in certa motionis ſpecie conſiſtunt, non poſſe uni adſcribi corpori, ſed duo minimum expoſci. Ita v. g. calor, qui ſenſationis ſpecies eſt & in corpore animato efficitur, formaliter non poteſt tribui ipſi igni, bene autem hoc dici poteſt, quod celerrime moventis naturam habeat. Idem hoc applicari poteſt ad ipſa remedia vel etiam venena. Illud enim audit remedium, quod certum effectum exſerit in corpore humano, ſive purgantem, ſive anodynum, ſive vires reſtaurantem. Venenum quoque dicitur id, quod ſubito deſtruit & ſubuertit motus vitales. Jam facile concipi poteſt, quod iſti effectus cum in alio corpore debeant ſiſti, non ipſi inhæreant remedio vel veneno, utpote quæ agentis tantum munus obeunt. Sed tum demum eos ſubſequi, quando hoc agens alio corpori rite involvitur.

9. VETERES philoſophi rem accurate definiverunt hoc axiomate: corpora non agere ſecundum ſphæram activitatis, ſed receptivitatis, & ad edendum effectum non ſufficere tantum cauſam, ſed etiam ipſius ſubjecti diſpoſitionem legitimam requiri. Hæc ſi nobiſcum conſiderato animo peruoluamus, ultro ſequitur, nos in falſa eſſe opinione, qua ſingularem virtutem ſine debita conſideratione ſubjecti, aduerſus hunc vel illum morbum edomandum ipſis aſſignamus remediis.

10. DVO ſunt probe advertenda, ut ſalutaris vel noxius ex remediis ſic dictis in corpus inuehatur effectus, ipſum nempe corpus, quod pharmaci loco propinatur, & ipſum quoque corpus humanum. Haec ergo invicem erunt conferenda, hic proportio quaerenda & indaganda, ut certus, quem medicus intendit, ſequatur effectus. Nihil adeo certi quoad virtutes

&

& effectus decernere vel definire poſſum, niſi ſemper facta relatione ad corpus humanum, quod cum varium ſit, varia pariter ab uno remedio viſitur efficacia & operatio. Ita vomitorium ex regulo antimonii eductum, quale MVNCKII eſt, diverſis admodum operationibus conſpicuum eſt, dum nonnunquam iners plane atque inefficax deprehenditur, ne ad nauſeam quidem ventriculum diſponens, in aliis autem, utut eadem fuerit doſios menſura, enormiſſimas ab eius uſu vomitiones ad lipothymiam usque excitatas vidimus. Hydropici rarius mouentur a vomitoriis, quod ipſis cum quartanariis commune eſt. Aeſtate inſuper expeditior per ſuperiora fit egeſtio, quae hyeme coactior.

11. NON minus quoque ſudorifera praeſertim fortiora & calidiora non unam ratione ſubiecti in operando ineunt viam, ſed plane quandoque aliam, imo alienam. Cuius rei ſufficiens dabunt argumentum plethorici & cacochymici, quos a ſpiritu cornu cerui & tinctura bezoardica volatili affectus ſoporoſos, guttam ſerenam, imo paralyſes incurriſſe triſtis loquitur experientia. Ejusdem cenſus fortiora diaphoretica ſub initium variolarum & morbillorum uſurpata febri calcar addunt, delirium & epilepticos motus ſuſcitant, & non raro ægrotos mortali vinculo exſolvunt. Idem fere efficiunt ſalia volatilia, præſertim oleoſa, quæ in febrium intermittentium curatione ſiniſtre adhibita has ipſas tertianas, vel ſi tertianæ fuerint ſimplices, duplices vel continuas reddunt, quod etiam valet de ſudoriferis, acribus, calidis: in plethoricis quoque largius ſumta capitis dolores ut & hæmorrhagias poſt ſe trahunt; vidimus tamen ipſa hæc ſalia aromatica inter cibos pauca doſi exhibita hæmoptyſi, imo hæmorrhoidali fluxu nimium exhauſtis egregium attuliſſe ſolatium.

12. QVOD ſi pedem promoueamus & ad purgantia accedamus, eadem horum circa effectus ſuos erit conditio. Ita v. g. notum eſt, purgans gialapium diverſiſſimos edere effectus, prout inter ſe differunt ſubiecta, adeo ut unus certus,

neces-

neceſſarius & perpetuus ipſi nunquam queat adiudicari. Quod ſi enim illius optimi & reſinoſi tantillum ſumamus, hoc juveni ſeroſo datum eum fortiter purgabit, quod tantum abeſt, ut in affectu hypochondriaco & in febre quartana præſtet, ut potius non modo deſtituatur ſucceſſu, ſed & tormina excitare aptum ſit. Eadem porro doſis in bilioſo ſubjecto & tempore auctumnali metu præſentis hypercatharſeos non vacabit, quæ in plethorico & obeſo præter tormina & paralyſin ipſam accerſere valebit, imo infanti data ſi non necem ipſam conciliabit, plane tamen ſtomachi tonum dejiciet viresque proſternet, prout alias in his, qui debilioris ſunt ſtomachi, emetica inſignitur virtute, quid quod ſæpius aduertere licet, unum idemque purgans in uno ſubjecto, diverſis temporibus oblatum, differentes a ſe invicem ſiſtere effectus. Ita in genere notamus, catharticum tempore æſtivo vel verno exhibitum majori eminere virtute, quam hyemali, minori adhuc, quando die prægreſſo acidi cibi fuerint aſſumti, quæ contra intenditur ſalſis, acribus eduliis prius ingeſtis.

13. AD hæc diverſa regionum indoles, ut varie homines temperat, ita varie ſigillabit virtutem medicamentoſam, dum, ut purgantium exemplis id explanare pergamus, hoc quod in certa doſi ſumtum Weſtphalum ruſticum nonniſi debite ad purgationem invitabit, natione Gallum vel Aulicum delicatioris vitæ, tenerioris pariter conſtitutionis, ut Miſnicum, propemodum dabit eadem doſi internecioni. Denique in affectibus, ubi horrendis ſpaſmis & anxiis contractionibus inteſtinorum membranæ exagitantur & convelluntur contumaxque alvi præſto eſt adſtrictio, ibi ſane nunquam expedient alvum, ſed adaucta ſymptomatum ſævitia magis conſtipabunt, quali in caſu clyſter oleoſus vel juſculum oleoſum cum manna conditum optatiſſimum producet effectum. Illud autem maxime tenendum eſt circa aloëticorum uſum, quæ largiori doſi conceſſa in ſiccis aluum procurabunt occluſam, minore autem & refracta lubricam & emollitam. Quis ergo

non

non perspicit, ab uno simplici diversissimos induci effectus; quis autem sibi poterit imaginari, omnes hos effectus formaliter jam dum latitare in purgante, quod potius ad diverse agendum eadem sese semper habet ratione, adeoque diversitas causæ non in hoc, sed in subjecto individuali, quod actionem recipit & reciproca agendi facultate instructum est, plenarie quærenda erit ac determinanda. Quæ subjecti ratio cum diversimode se habeat, in aprico est, diversam, imo sæpe contrariam unius purgantis evenire operationem.

14. TANTI profecto refert pharmacum cum prudentia ex justis rationibus illius usum colligente adhibuisse, quod & de simplici illo nitro, omnino erit tenendum. Insignis equidem ejus efficacia est in cholericis, & ubi humorum maximus est orgasmus, dum calorem febrilem & præternaturalem egregie deprimit, sudorem promovet; at vero in febribus malignis, ubi pulsus fatiscit viresque deficiunt, eadem mole porrectum, excretionem ad peripheriam corporis & exanthematum eruptionem magno cum periculo retardat. Est quoque porro notatu digna observatio illa practica, nitrum in nonnullis subjectis laxare alvum, in aliis autem, ubi nimia bilis acredo & ardens in intestinis inflammatio abscondita est, idem remedium magno pollere usu & fluxum talem nimium cum successu cohibere. Opiata, ut ulterius progrediamur, nimias sanguinis excretiones compescere, sat abunde constat; sunt tamen quam plurima exempla, ubi hæc in usum vocata non modo sanguinis per uterum effusiones, sed & per venas hæmorrhoidales effecerunt atrociores. Præterea opium omniaque anodyna in quibusdam placidum procurant somnum & inordinatum spirituum motum deliriumque sedant & componunt; in aliis autem plane contrarios producunt effectus, ut vigilias perpetuas & delirium, si non adsit, introducant, vel si jam præsens, gravius reddant. Eadem opiata conveniente dosi subministrata largum sudoris profluvium certis in subjectis certisque in morbis efficere res nota

ac vulgata in foro medico eſt, quæ tamen ipſa in cachecticis & frigidis morbis non modo ſudorem, ſed & tranſpirationem ſic dictam inſenſibilem penitus ſiſtunt, ut inde in hecticorum colliquativis ſudoribus magno cum fructu adhibeantur.

15. VIDEAMVS jam & conſulamus experientiam ratione ſuffultam, num alia medicamenta unum operandi modum unumque ſic effectum inferant. Inter hæc non infimum locum obtinent martialia & vitriolacea, quæ vi ſua adſtrictiva agere videntur ideoque alvum in quibusdam plane conſtringunt; hæc ipſa tamen ſæpiſſime alvum laxam reddunt & inſtar purgantis irritant. Ita porro in nonnullis appetitum erigunt, quem in aliis deſtruunt, item ſpaſmodica pathemata in quibusdam ſubtrahere ſolent, quæ in aliis ab iisdem fiunt diriora. Quid notius eſt, quam quod amara & balſamica hypochondriacos egregie ſolentur: interim ſæpe accidit, ea ipſa ardores internos, phlogoſes & anxietates in iisdem augere. Salia media, duplicata, ut ſunt nitrum vitriolaceum, ſal digeſtivum Sylvii &c. hypochondriacis & quorum prima regio ſcatet magna humorum colluvie, apprime utilia ſæpius deprehenduntur, nihilominus nec deſunt exempla, ubi dicta ſalia intenſiſſimas cardialgias excitarunt. Acida volatilia & fixiora etiam in ardentibus, bilioſis febribus, in malignis quoque ſævientibus uſum habent re vera non contemnendum; melancholicis autem & hypochondriacis ferme omnibus mirum quantum nocent.

16. EA, quæ ſubtili & balſamico eminent oleo, ut ſunt terebinthinacea, juniperina, urinæ fluxum movent & calculo reſiſtunt; haud deſunt tamen exempla, ubi memorata diſpoſitionem calculoſam, in quibus antea non fuerat, unice introduxerunt. Quam diverſus remediorum mercurialium ſoleat eſſe effectus, attentis practicis non poteſt eſſe ignotum; quædam enim ſubjecta ea optime ferunt, alia alvi irritationem perſentiſcunt, alia glandularum ſalivalium ſtimulationem, alia gingivarum putredinem inde concipiunt. Huc

quo-

quoque referri poſſunt ex mineralibus ſulphura varii generis, ſolutiones metallorum mitigatæ, ſolutio auri, veneris &c. quæ pro diverſitate ſubjectorum, vel vomitus, vel alvum, vel ſudorem movent, quinimo in aliis plane nihil operantur, ubi contra in aliis effectus ſequebatur exoptatus. Plura, ſi non innumera, poſſemus recenſere & in medium proferre exempla & obſervationes, quibus fuſius diſpaleſceret, quam diverſum, imo alieniſſimum & contrarium unum remedium ſæpius in eodem ſubjecto, diverſo tempore vel alia doſi exhibitum, tanto magis autem in illis individuis, quoad ſexum, ætatem, temperamentum, clima admodum diſtinctis, eodem licet morbo decumbentibus, excitet effectum. Sed nobis prolixiores eſſe haud æque licuerit, cum ex iis, quæ huc usque ex attenta praxi deduximus & tetigimus, ſufficienter eluceſcat, efficaciam illam, quam remedia producere dicuntur, minime ipſis inhærere medicamentis, ſed eam demum reſultare ex actione remedii & reactione, quæ in varia temperie, mixtione varioque partium fluidarum in corpore motu conſiſtit, in corpore noſtro exantlata.

17. Ex allatis itaque conficitur, ſtolidam & perverſiſſimam eſſe viam ac methodum, qua nonnulli medicorum incedentes remedio huic vel illi certam & infallibilem contra hunc vel illum morbum decernunt efficaciam, illudque jam plenis buccis commendant, eblaterant, & ad cœlum vsque extollunt, nullo habito reſpectu individuorum, nulla habita ratione circumſtantiarum, &, ut canis e Nilo, generalem medicinæ ſuperficiem generalibus theorematibus limitatam lambentes, omnem medicinæ practicæ molem exhauſiſſe, ſibi imaginantur. Certe, ſi rem, uti eſt, detegere velimus, nihil niſi ignorantiam ſuam aperte profitentur, vel contra conſcientiam agentes homines decipiunt & pecuniam fraudulenter emungunt. Minime nobis animus eſt, damnare in totum omnem uſum omnesque vires remediorum, neque etiam cenſemus, non dari talia remedia, quæ in pluribus affectibus ma-

gnum & copiosum habeant usum ac fructum, sed hoc saltim improbamus & monemus, quod in genere non possint certæ vires remediis adscribi, sed semper proportio ineunda sit cum individuis, hæcque vna consideranda & referenda veniant; unde omnes sic generaliter assignatas panegyres floccipendimus, detestamur & ex medicina rationali exesse desideramus.

18. IN eo profecto cardo totius empiriæ vertitur, ut commendare & venditare velimus certa adversus morbum in quovis subjecto remedia, & nisi hac in parte hos errores eorumque latifundium inquirendo evertamus & pessimæ huic consuetudini audacter obviam eamus, non aliam quoque praxin, quam mere empiricam exercemus ac profitemur. Sed proh dolor! quanta empiria, quam perversa medendi ratio abunde & undiquaque conspicitur in tot libris & scriptis eorum, qui docti & rationales nominari gestiunt, quanta formularum, quasi vero normularum, copia, quanta jactantia virium spargitur & disseminatur, quibus sane omnibus veræ & solidæ medicinæ majus decrementum, quam ullum incrementum portendere & spondere possumus. Haud quaquam enim generosa remedia deficiunt, neque unquam arcana amplius tam anxie quærenda vel indaganda sunt, unicum saltim arcanum est, & quod re vera arcanum est, empiricis summe necessarium, prudens applicandi ratio, qua suus quibusque remediis constat & in ægrotis succedit optatus & desideratus effectus. Qui enim illam novit, is determinare norit vires, qui contra ea non instructus est, in vanum jactat remedium & potius obest eodem, quam prodest.

19. AD prudentem autem applicationem non sufficit superficialiter & ex cortice quasi nosse medicinam, sed ex physicis, anatomicis, mechanicis & chymicis principiis elementa agendique modum ducere ac derivare debet medicus, nec non ipsius subjecti naturam, corporis specialissimum mechanismum, motuum morbosorum morem ac conditionem & causarum quæ eos excludunt, indolem nosse ac demonstrare, nam

nam ut GALENI verbis utar *l. 3. meth. c. 7.* in initio reperiundis: ***remediorum inveniendorum initium ex morbi natura desumendum est, cum absurdum sit, aliud esse quod curatur, & aliud quod curationem præscribit***, & sic demum recte judicari poterit, quo remedio, quo tempore & qua dosi utendum & quamdiu cum eo sit continuandum. Hic est finis & verus terminus, quo genuinus medicus disjungitur ab empirico vulgari.

20. JAM vero satis superque apparet, medicum, si naturæ ductum in medendo probe assequi & scire velit, quænam remedia in hoc vel illo casu utilia vel noxia sint futura, non acquiescere debere in generali illa & trita virium in remediis reperiundarum assignatione, cum illa ipsa, ut evictum dedimus, quam multis involuta sit fallaciis; sed ad alia longe graviora ipsi descendendum esse, quæ eum in assignandis remediorum virtutibus circumspecte adhibendorum reddant confirmatum, quod hujus nostræ dissertationis erit argumentum. Antequam autem ad hoc negotium pertractandum nos specialius accingamus, e re fore judicavimus percurrere quædam polychresta, generosa, authentica & hisce temporibus valde celebrata remedia, ad ostendendum, quam infirmo subinde stent talo, quamque fallaces & ancipites sint eæ vires ipsis vulgo adjudicatæ.

21. DECANTATA itaque expositituri, haud ignoramus, quanti ab omnibus ferme æstimetur & unanimi consensu asseratur & transcribatur, cinnabarim nativam vel antimonii esse verum antidotum & specificum contra epilepsiam, hac inductis opinione, quod ob sulphur antimonii virtus ipsi indita sit anodyna spiritusque coercens. Verum enim vero, si experimenta solerter & attente instituamus, hæc nos docebunt, quod sola cinnabaris nil prope effatu dignum exhibeat in epilepsia infantibus solemni, æque parum in ea, quæ variolis & dentium dolore inducta fuit, uti nec in idiopathica confirmata, quibus in affectibus quantumvis maxima dosi concessa

nunquam probavit quendam effectum, sed potius gravando ventriculum, anxietatibus causam præbet. Neque specificum sic dictum *Michaelis* cephalicum ob cinnabarin suam possidet virtutem, sed potius ex aliis ingredientibus, anodynis, antispasmodicis & acidum infringentibus illa deducenda venit; quod pariter sentimus de Panacæa Anwalldina, quæ in affectibus spasmodicis, epilepticis non rejicienda est, interim tamen illius vires non a cinnabari, sed a radice pœoniæ proveniunt. Deinde vero cinnabaris minime agit ob sulphur, sed hoc arctis tenetur compedibus, ut ægerrime, etiam fortissimis lixiviis, ab ejus vinculis possit separari. Quod vel ipse arguit odor, quo nulla de se cinnabaris effluvia spargit, cum tamen anodyna virtus ex volatilitate & ἀναθυμιάσει sulphuris debeat accersi. Est nihilominus utique cinnabari suus usus atque effectus, quæ epilepsiæ convenit, at non omni, tantummodo illi, quæ v. g. a contusione externa capitis vel a suscitata stasi seri, vel coagulatione sanguinis in vasis proficiscitur. Cinnabarina enim non minima, sed plena dosi exhibita eaque iterata salivationes exprimunt, sanguinis ac lymphæ motum per vasa accelerando, citra tamen exquisitum calorem aut tumultum, unde demum evenit, coagulum seri dissolvi & sic desideratum effectum subsequi, quod tamen in epilepsia ab alia causa suborta non valet. Plura, quibus de hoc cinnabaris in affectibus spasmodicis effectu hic referendis supersedemus; videantur in meis *Animadversion. ad Poterium.*

22. INTER ea, quæ alexipharmacorum titulo designantur, a longo jam tempore pro penetranti alexipharmaco habiti sunt spiritus & sal volatile cornu cervi, eboris & spiritus cornu cervi succinatus, quorum virtus in peste, febribus petechialibus & malignis a practicis magni censetur. Sed rem accuratius trutinantes solidamque experientiam consulentes deprehendimus, assertum illud multis laborare præjudiciis & exiguum, vel plane nullum, dictis in affectibus habere usum, quod in nupera, ante aliquot annos grassante peste satis edo-

ctifu-

cti sumus, siquidem omnia illa, quæ sanguinem nimis impellunt ac commovent medicamenta in hujus genii morbis, funesto dramate haud vacant, ideoque cum illis caute est mercandum, & illo tantum in casu sunt admittenda, ubi natura oneri impar partes sui mixtum destruentes ad corporis habitum amandare & exanthemata seu maculas formare non valet, vel quando talia recrementa priora vestigia relegunt: ibi sane observatum fuit, quod naturam nimis languidam ad excernendum heterogeneas partes quodammodo stimulent & animent; in reliquis vero vel plane nullum, vel non nisi debita circumspectione, locum inveniunt.

23. Secus vero res se habet cum illis præservandi gratia ab instante quodam miasmate contagioso, in malignis & putridis morbis usurpatis, quo tempore eorum quendam vsum esse non ibimus inficias, cum omnia ea, quæ circulum sanguinis illibatum servant & transpirationem debito modo adjuuant, humores vitales a multis peregrinis impuritatibus & excrementis activis liberent; quæ si retinentur, circulo humorum existente languidiore, tum ad malignitatem & corruptionem subeundam proxima est via. Quandocunque autem hæc corruptio profundius insinuata & immersa fuit succis corporis humani, tum cavendum potius ab iis est, quoniam motu suo intestino, intestinum putredinosum motum adaugent virusque propagant, ubi contra acida, terrea, quæ his contrariam exserunt operationem, curandis dictis morbis egregie subueniunt.

24. Vniversale magis alexipharmacum venenorumque antidotum creditur Theriaca tam vulgaris quam cœlestis, quæ non nisi ad certam eorum speciem restringitur & reducitur. Quod autem ad omnium venenorum classem utriusque virtus extendenda non sit, obstat, quod in iis, quæ humorum & spirituum motum sufflaminant & narcosi agunt, ut & in fermentativo & putredinoso motu a venenis sanguini illatis, qualis in morbis malignis, peste, ictibus animalium visitur, eneruandis

locum

locum suum haud tueantur, sed saltim, ubi acrimonia volatilis penetrans, caustica irritando & vellicando fibras nerveas exercet & spasmos gignit, sicuti accidit in mineralibus arsenicalibus & hujus census aliis, quamvis tamen & ibi non omne punctum absolvant, sed oleosa & pinguia theriacalibus longe sint praeferenda.

25. VT omnibus morbis propria medici quaesiverunt praesidia, ita & febribus propellendis sic dicta febrifuga a recentioribus maxime destinantur, quorum primicerias quasi ducit China chinae ceu probatissimum & infallibile adversus omnis generis febres remedium specificum, quod dum firmiter sibi persuaserunt, fit ut plures, si quem febri decumbere audiunt, mox illotis, quod ajunt, manibus, omni insuper habito respectu causarum & circumstantiarum, ad ipsam ceu sacram anchoram confugiant & sola hac febres ad Indos usque agere moliantur, sed magno saepius cum aegrotantium vitae discrimine. Largimur utique, cortici huic egregiam inesse vim motus febriles inhibendi & salia bilis acria figendi, praesertim in tertianis & biliosis febribus, at nisi prudenter & cum ratione, sed promiscue ipsum offerimus, certe majus damnum quam commodum juste exspectandum habemus, quod recidivae pejores, febres lentae, viscerum contumaces oppilationes & tumores ceu feriales nuncii abunde testantur. Est ipsi suus usus, quando non alia ratione quam vi sua adstrictiva tonum excretoriorum vasculorum & fibrarum musculosarum dejectum excitat & restaurat, unde, cum humores expeditiorem circulum recuperant, & per evacuatoria inutiles ac superflui humores educuntur, felicissime sic & perfecte curatur febris.

26. AT vero, cum notum sit, adstringentia non semper effectum aperitivum post se relinquere, h. e. circulum sanguinis & humorum adaugere & excretionis negotium sartum tectumque servare, sed persaepe motus retardare & refraenare, tantoque magis, si humores tenaces, viscidi & ad motum inepti sunt, si praeterea spasmodica quaedam fibrarum constrictio

ctio adest & medicamentum magna mole exhibere necessarium videtur, cuivis in promtu erit colligere, quod tum graviores metuendi veniant morbi, & id plerumque accidit in febribus quartanis auctumnalibus & aliis intermittentibus refractariis, personis melancholicæ temperiei maxime molestis, imprimis autem sub febrium initia, ubi motu suppresso humores incrassantur & obstructiones obfirmantur. Non contemnendum autem spondent effectum in tertianis continuis exquisitis intermittentibus in personis sensibilioris texturæ & bile affluentibus æstatis tempore subortis, si jam per aliquod tempus æstus febris deferbuerit, sic enim excretiones hinc inde egregie sollicitant & solidam curationem reddunt, quale quid etiam in minori dosi & longe tutius præstant tincturæ martiales, uti est illa *Zwölfferi*, & essentia amara cum liquore martiali maritata, quibus sæpenumero olim tutissime intermittentium pertinaciam subegi, qua de re conferri possunt meæ *Animadversiones in Poter.*

27. Præter superius memorata antepileptica non minus deprædicant ex animali regno desumta, & ex his præcipue pulverem lumbricorum terrestrium & fere omnes animalium partes exsiccatas, ignis violentiam non expertas, quorsum etiam spectant ungulæ, dentes & cornua animalium, quæ singula in sistendis insultibus epilepticis peculiarem & mirabilem vim possidere dicuntur; sed minime hæc est universalis & a vero longe absunt, qui in epilepsia a quacunque causa orta eundem sibi effectum promittunt. Nunquam enim tali in casu, vbi causa materialis præsens est, v. g. si sanguis extra vasa in cerebro obhæreat, si primæ viæ saburra acidorum corrodentium humorum infarctæ sint, si virulenta, acris quædam materia nervos in morbis pungat ac vellicet, operæ pretium faciunt, sed potius tum, quando ex causa quadam immateriali, animi affectu, terrore &c. ortum fuerit malum inque simplici proclivitate ad talem motum ratio epilepsiæ consistit omnisque materialis causa morbum fovens sublata fuit, revera

ra tum prudenter data faciunt quandoque, ut malum illud, quod per plures annos tragœdiam hanc luſerat, nunquam recrudeſcat.

28. ANTIDYSENTERICVM præſentiſſimum hodiernis temporibus creditur eſſe Hipecacuanhæ, Peruviæ nativæ plantæ radix, pluribus id ex Gallia atteſtantibus, qui magnum ex ejus uſu lucrum captarunt. Notum eſt, hanc radicem etiam in aliis corporibus, ſi largiori doſi offertur, nauſeam & vomitionem creare ſale aculeato tenui, quo pollet. Ita HERMANNVS in febrium intermittentium curatione ipſam præſcripſit in infuſo cum vino. Ea propter non omni tempore, non in omnibus ſubjectis, non ſub quavis cauſa quadrat in dyſenteria, ſed potius noxam perperam adhibita radix infert. Nos cenſemus, dyſenteriæ cauſam eſſe bilem, viſcidiorem quidem & tenacius adhærentem, at ſalibus & ſpiculis acerrimis & cauſticis refertam, quæ infenſiſſima irritatione mucum inteſtinorum omnem abradit, inflammationem & ſpaſmos ſuſcitat. Hanc igitur ſi ſtatim in principio ex ſuperioribus eliminamus, uti vomitum in diarrhoeis & dyſenteriis conducere ex *aphor.* 15. *Sect.* 6. *Hippocr.* patet, in quo non tantum vomitum ſponte ſupervenientem, ſed & arte ſuſcitatum comprehendi GVIL. PISO non ſine cauſa ſtatuit, omnino fit, ut prima quaſi in herba jugulemus hunc affectum vel mitiorem reddamus. Quod ſi vero jam adſint inflammationes periculoſæ, inteſtinorum exulcerationes, quis ſibi perſuadere poterit, tum temporis hanc radicem collaturam eſſe tam inſigne emolumentum, ac ſub initia morbi, utut præceſſerint jam dum ſanguinolentæ excretiones. Qua tamen ipſa carere poſſumus, ubi alia ſuppetunt, quæ idem & majori quidem cum ſecuritate exequuntur; antimonialia volo fixiora rite parata, emetica virtute dotata, quibus ſolis quondam per Dei gratiam medelam attuli non minus præſentaneam quam ſecuram.

29. RADIX Niſi, quæ cariſſimo emitur pretio & ex remotisſimis oris ad nos affertur, habere putatur præſentiſſimam virtutem

tem non modo analepticam, ſed & alexipharmacam, qua non detur in rerum natura excellentius ſimplex; ſed vana res eſt omnis. Longe præferimus aromatum, cinnamomi, caryophyllorum & cardamomi virtutes, & in alexipharmaco ſcopo ipſam etiam radicibus vincetoxici, angelicæ, imperatoriæ &c. poſtponimus. Gaudet equidem ſale quodam tenui ſulphureo acri, quo ſpiritus exuſcitat, motus languidos erigit; ſed quod ſingulare quippiam præ aliis poſſideat, id quemvis attenta praxis docebit, qua expertus ſum, quod radicis illius infuſio cum aqua calida facta, quam loco Thée aſſumendam ſuaſi, in defectu virium non magnum dederit ſolamen.

30. CASTOREUM ceu ſpecificum antihyſtericum a multis retro ſeculis conſtantiſſime habitum fuit, quaſi in momento motus uterinos componat. At vero, ſi tanta vis huic remedio inſita eſſet, cur quæſo tam pertinax & chronicus hic eſt affectus, graviter per plures annos ægras femellas torquens. Non dubitandum eſt, ipſum vaporoſitate & delinitione ſua ſulphurea ſpaſmos ſopire & dolores ſic ſubtrahere, quod tamen ad breve temporis ſpatium perdurat: nequaquam enim cauſam, quæ nervis altius impacta eſt, maxime omnium autem in hypochondriis radicatam ſuſtollit, ut longe alia hinc opus ſit procedendi via, ſi omnem huic rebelli malo ſubnaſcendo præſcindere velimus occaſionem.

31. FABAM S. Ignatii hoc etiam tempore a plurimis medicorum ceu antepilepticum & antifebrile celebrari quis ignorat. At vero, ex relatione peritorum virorum, qui hac ipſa adverſus memoratos morbos uſi fuerunt, ſcribimus, non leves ex ejus uſu anxietates præcordiorum & anguſtias ventrisq; tormina fuiſſe ſubſecuta, & licet quandoque his ſuperatis febrilis inſultus, imo epilepticus, fuerit remotus, quod tamen non ſemper contingit, inſignem tamen remanſiſſe virium imbecillitatem. Quare in ea ſumus opinione, hanc fabam naturæ noſtræ maxime eſſe inimicam & lenem recondere virulentiam. Cujus rei ſimile argumentum præbent venena mitiora vel in minori doſi obla-

ta, qualia ſunt mercurialia & arſenicalia, magnes quoque arſenicalis, quæ febriles, imo convulſivas commotiones quandoque compeſcunt, non alia de cauſa, quam quod truculentos ſpaſmos & irritationes aliis in regionibus corporis noſtri efficiant, unde accidit, naturam quaſi ibi occupatam priſtinos motus non amplius inſtituere in ſolitis partibus, ſed derivari ſpiritus & motus morboſos ad partes a veneno tactas, & hac ratione quandoque habitu ſuo excidere, ut in integrum deleatur paroxyſmus, quod ipſum tamen rarioribus dubiique eventus ac periculo plenis, phænomenis accenſendum eſt, nec niſi in ſolo p. n. inordinato motu immaterialis & formalis rationem habente ſuccedit, quod ſi ſecus, & materialis pernicioſa cauſa anomalos motus inferens præſto fuerit, ut juſta indicatione, ita rationali deſtituitur exſpectatione.

32. INTER ſpecifica remedia hactenus deprædicata haud exigua certis in locis fama claruit liquor quidam acidus, ut variolarum antidotum certiſſimum, adeo ut eo devenerint, non poſſe varioloſum amplius mori. Cui magno theſauro, uti vulgo fit, inhiantes veram ejus editionem captabant omnes; in quo cum ſæpius fruſtrarentur, habuit & hoc medicamenti genus ſuum fatum, ut ejus præparationes valde differant, multique in Haſſia cum pharmacopæi tum medici habeant compoſitionem eamque pro genuina commendent. Utut ſe habeat, omnes, quot hactenus videre contigit, in eo conveniunt, quod ex acido minerali ſint conflatæ. Huic autem remedio omnem gloriam adimere nolumus, ſed potius ſuum ipſi uſum vendicamus, in eo tamen diſcrepantes, quod pro infallibili medicamento venditari nequeat, quaſi nullus ex variolis, hoc adhibito, mortem obeat, cum in epidemicis variolis ante aliquot annos hic locorum graſſantibus multa in contrarium exempla viderimus.

33. IN confeſſo eſt apud omnes peritos, in variolis peccare ſal quoddam tenue volatile cauſticum veſicatorium, quod in cantharidibus, purgantibus & emeticis cuiuis innoteſcit;

porro

porro juvenes maxime & ſanguineos, ſi variolis corripiantur, intenſiſſimas incurrere ſanguinis & ſpirituum commotiones, has vero ab acidis cohiberi certiſſima quoque res eſt. Nullum hinc eſt dubium, ſi in principio adhibeantur, magnam hæc præſtare efficaciam, at vero quando malignitas fuerit complicata, i. e. ſanguis & humores ad putredinem vergunt, vires labaſcunt, motus humorum imminuitur, imo tota M. S. peregrinis cauſticis ſalibus ſtipata eſt, ut vel in nimia copia erumpant, vel ſalia iſta ſucco nutritio, qui deficit, obvolui & emolliri nequeant, quod in cachecticis & melancholicis accidit, certe ipſum hoc remedium tunc non ſufficiet ſalibus iſtis morboſis in humoribus jam dum oberrantibus invertendis.

34. VT panacearum ſeriem ulterioribus explicemus, noſtra diſquiſitione haud indignæ ſunt famigeratiſſimæ illæ pilulæ Wildeganſii, quæ ſub titulo panaceæ ſolaris circumferuntur, cujuscunque generis morbis tam chronicis quam acutis expugnandis habitæ pares. Concinnantur hæ ex opio cum aloe auroque fulminante aliisque ingredientibus mixto, quibus narcotica opii virtus corrigatur & cicuretur, ut in ſecurum transeant opiatum, quod motum ita temperat, ne omnes excretiones penitus intercipiantur, ſed primæ viæ apertæ & tranſpiratio libera ſervetur, quæ vera earum operandi eſt ratio. At vero, quam plures dantur morbi, in quibus quantitas humorum excedit, circulus imminutus eſt, ſtaſis primas tenet, vaſa turgida & inflata ſunt, viſcerum obſtructiones adſunt, ubi nec hæc, nec alia ſedativa locum habere poſſunt. Eadem noſtra eſt ſententia de pilulis Starckii ſiue Matthiæ Anglicis.

35. SVLPHVRA mineralium, præſertim antimonii, metallicis ſubtilioribus particulis nobilitata & omni venenoſo, ſtimulante principio orbata, magnum in medendo ſpondent uſum; pauca enim doſi excretiones ad peripheriam corporis promovent, & in diſpoſitis alvum quoque expediunt, unde non inutiliter tam in acutis quam chronicis morbis adhibentur, &

inter tuta diaphoretica reponuntur. At nec hæc omne punctum absolvunt, utpote plurimi morbi a plethora oriuntur, qui remedia diluentia, humectantia, viscidos humores incidentia requirunt, ubi motum exacerbare non modo supervacaneum, sed & absonum esset, unde prudentiam in applicando merito consulimus, cum aliam considerationem & tractationem humores fluxiles & mobiles, aliam vero crassi & immobiles involuant.

36. ACCESSUM jam facimus ad fallaces liquores solares, aura potabilia varii generis, auro si non abundantia, aureum tamen effectum fœnerantia, quæ ex auri calce salibus oleosis resoluta & postea in spiritu vini extracta conficiuntur, & paucos, modo dextre illa præparare quis noverit, sumtus requirunt, dum pauca magnis ampullis horum liquorum erogandis grana auri sufficiunt. Dici enim vix potest, quam aurum prævie solutum per liquorem se diffundat. Prostant inde variæ tincturæ, selectis nominibus ornatæ cum in Anglia, tum etiam Germania percelebres. Ne vero empiricorum more res agere & tractare videamur, lubenter concedimus, præconia illa ex auro paratis vendicata quodammodo relinquenda, nec veterum chymicorum & medicorum his de rebus sensum plane reprobandum esse. Cum enim aurum inter metalla nobilius, mercurio fixiori, valde tamen activo gaudeat, & more aliorum metallorum, salia maxime temperata continentium, in pauca dosi virtutes suas exhibeat, quis ipsi soluto & debite dein edulcorato energiam suam denegare posset?

37. CONSISTIT autem auri efficacia maxime in eo, quod metallico suo, simplicissimo, activo mercuriali principio, spiculis salinis armato cum chylo sanguini insinuato, non modo in primis viis, sed etiam per totum corpus vasa excretoria nerveasque membranas animet & irritet, ut sic totus circulus sanguinis ac humorum promtior & excretiones liberiores fiant idque sine tumultu, sine calore p. n. peragatur; & cum sanguinis circuitus promotus multis iisque gravissimis morbis medeatur, satis perspicitur, & hanc medicinam recte adhibitam

tam plurimum poſſe. At vero, ut omnia reliqua, ita & hæc recto uſu ſunt determinanda, nec promiſcue in omnibus morbis & ſubjectis convenire arroganter dicenda; alias mehercle imprudenter & inconſiderate ſic adhibita hæc medicamenta potius diffamantur, quum effectu, qui de ipſis jactabatur, ea fruſtrari homines videant.

38. NOSTRA itaque eſt ſententia, illa nil efficere poſſe, ubi motus ille eſt improportionatus v. g. ad ſaburram movendam, ad excludendos viſcidos humores per alvum, ad ſanguinis quantitatem imminuendam, neque ubi jam contractio quædam adeſt ſpaſmodica, ipſo nempe in paroxyſmo; quæ extra paroxyſmum optime conveniunt, quatenus cauſam, excrementitia nimirum ſalia eliminando, tranſpirationem liberam reddendo, hæmorrhagias ſiſtendo & convulſiones avertendo, præſcindunt. Nil itaque ſolidi præſtabunt in affectu hydropico, cachectico, ſcorbutico, podagra inveterata, aſthmate convulſivo, calculo, malo hypochondriaco & hyſterico, contracturis, & ubi anxietates, diarrhoeæ, vomitus ventriſque tormina infeſtant, niſi alia accedant debitaque doſi, & reiterata quidem, debitoque tempore propinentur, & revera tunc temporis, quando humores redduntur fluxiles, in perſonis cholericis, tenerioribus, tempore remiſſionis vel intermiſſionis, præmiſſis præmittendis præparantibus &c. tuto nec ſine effectu poſſunt exhiberi.

39. VENERIS tincturæ, quæ ſub ſpecioſo titulo & hodie pro tincturis martialibus venduntur, quantumvis ex marte præparentur, a venere tamen, cujus contagio & enti primo omne debent, omnis dependet effectus, variis id teſtantibus experimentis. In refracta enim doſi propinatæ eodem modo, quamquam non eadem ſecuritate, ut alia medicamenta ex auro parata, agunt, dum irritando in toto corpore motus augent humoreſque fortius impellunt, & hac ratione excretiones adiuvant, unde in variis morbis chronicis, epilepſia, vermibus, ſanguinis impuritatibus, febrilibus inſultibus non de

nihi-

nihilo sunt. Quorsum etiam spectant crystalli cœruleo elegantissimo colore splendentes, efficaciæ in epilepsia ex lacte corrupto generata haud spernendæ.

40. NUNC demum de mercurialibus quoque, quibus a magnis Chymiatris divina vis tribui solet, aliqua adhuc erunt subjicienda. Indubium est, mercurium inter omnia mineralia & metalla quoad agilitatem & efficaciam maxime esse penetrantissimum, qui in exili mole validissimos motus magnosque effectus in corpore humano edere solet, id quod mercurii crudi vel externus, vel internus usus in lue venerea curanda affatim testatur. Id tantum incommodi hoc generosum remedium habet, quod facile veneni induat naturam, præsertim si salia acria, quæ ejus amplexus mire appetunt, in corpore nostro accedant, quod præcaveri potest, si cum auro, quod mercurius fixissimus est, vel cum sulphureo quodam corpore, v. g. jove, sulphure antimonii combinetur, & debito calore digestivo temperetur ac subigatur, qua ratione in summe efficax transit medicamentum, quod adhuc eximiori dotabitur virtute, si prius probe depuretur, qualem purificandi modum tradit *Philaletha in Introitu aperto ad occlusum regis palatium.*

41. Hoc certe medicamentum, si ullum, potentia valet in corpore motus, non tamen destructorios, excitandi, dum immediate agit in nervos & spiritus, minime autem proxime in sanguinem & humores, uti alia calida & sudorifera, vim suam exerit. Cum itaque omnium humorum & sanguinis motum in toto corpore reddat auctiorem, illeque circulus intensus incongrua expellendo, obstructiones recludendo unice corpus sanet; facile liquet, rebellium morborum sanationi hoc prudenter adhibitum satisfacere posse; operatur autem potissimum per transpirationem, quam promovendo vires suscitat, caloremque, eum tamen non excessivum, per totum corpus efficit, adeo ut ejus operatio fiat quasi in instanti, mox enim ægrotantes ab exhibitione talis remedii, ut &

auri

auri rite ſoluti, virium quoddam incitamentum majusque robur perſentiunt. Hinc ſi ullum medicamentum reperiatur, quo mirabiles effectus in morbis poſſunt produci, maxime hoc ipſum eſt; tantum quod ejus decens præparatio longum temporis ſpatium & indefeſſum exigat laborem. Verum enim vero nec ejus uſus ubique quadrat, quem reſpuunt & admodum abhorrent magna virium debilitas, tenera ſubjecti conſtitutio, ſanguis calore hectico vel febrili reſolutus, inflammationes, exulcerationes & corruptelæ viſcerum, alvi fluxus, vomitus; quibus in caſibus ſi mercurialibus rem noſtram agere ſuſciperemus, magis tum noceremus, quam prodeſſemus.

42. POSTQVAM hactenus celebratiſſimorum remediorum, quibus Herculeas operas communi empiria præſtare volunt vulgares medici, univerſalibus remediis, panaceis, ſpecificis, eſſentiis divinis &c. mire delectantes, mentionem & verum uſum injecimus, jam tempus foret, ut produceremus exotica illa proximo abhinc tempore ſummis encomiis ad nos delata: ita v. g. herba ackmellæ ceu certum ſpecificum contra calculum, Pietra del Porco ceu tutiſſimum alexipharmacum, & mures marini tanquam ſolamen præſentiſſimum affectuum hæmorrhoidalium commendantur; ſed cum de eorum uſu partim ex experientia, partim ex relatione aliorum, quod pollicitationibus effecta reſpondeant, & quod in aliis quoque reperiatur idem effectus, nihil certi determinare valeamus, ſicco quod ajunt pede illa lubenter transibimus.

43. VNVM adhuc ſupereſt, ut brevibus tangamus, quod quondam magnam ſui fecit exiſtimationem, curam nimirum per ſympathiam, quæ ceu certum & infallibile medium multis affectibus medendi tam in aulis principum, quam a magnis viris prædicabatur. At vero, hæc ipſa certe in ſe nihil valet, niſi quod fortior imaginatio quosdam effectus, maxime autem ſudorem, in iis, qui ſenſibilioris ſunt naturæ & ab animi motionibus facile occupantur, producat. In cu-

jus rei certitudinem inquisiturus ego ipsemet experimenta instituí, excrementa, nimirum vrinam, cum pulvere isto famigeratissimo, qui ex vitriolo, sale communi & terris compositus erat, coquendo. Secutus equidem est effectus sudorificus, at quod notatu dignum erat, etiam in aliis personis tum ægrotantibus, quorum cum urina coctionem talem non celebraveram; in ea autem versabantur ægroti opinione, ac si experimentum hoc cum ipsorum urina fuisset factum. Plane itaque infidum est & per accidens tantum quandoque aliquos post se relinquit effectus.

44. Ex merito sic, ut opinamur, empiria notata, superest, ut vexatissimam hanc in foro medico quæstionem agitemus ac solvamus: num detur medicina universalis? Ad quam prævie reponimus; cuivis ex superius adductis satis constare, talem neutiquam dari posse, utpote tale remedium, quod quosvis sanet morbos, inveniri stolida esset assertio. Intelligenda itaque res ita est: an tale detur remedium, quod tuto in omnibus morbis possit præscribi, & quo solo etiam morbus alias sanationem non admittens ad eam possit deduci? quod neque posteriori hoc sensu locum habet. Nam quamvis non negemus, dari remedia multi & magni usus, fieri tamen non potest, ut ad unam classem referri valeant, quoniam in affectibus & paroxysmis sæpius occurrunt motus sanguinis & spirituum exorbitantes & effrænes, qui sunt sistendi, cohibendi, demulcendi. Deinde, dantur etiam ex adverso morbi, ubi motus sunt languidi, debiles, imminuti, qui sunt excitandi, promovendi.

45. PRÆTEREA, medendi ars generalibus indicationibus multis de causis, & impedimentis variis obstantibus nec comprehendi, nec iis acquiescere potest. Primum enim nisi in corpore adsunt spiritus, qui motus efficiant, nil juvabunt ea, quæ excitabunt, illi siquidem proxime & immediate constituunt impulsus in machina nostra; ubi ergo nullus motus per artem introduci potest, nullus stimulus proficit, sed tum ea neces-

necessaria sunt, quæ materiam & pabulum spirituum largiuntur, neque etiam sufficiunt spiritus & ea quæ spiritus ad motum instigant, sed materia debet adesse mobilis, in certa quantitate eaque non nimia, alias motus est improportionatus, neque in minima, alias deficit & languet. Deinde vero, humores quoque debent esse constituti debita in qualitate & temperie, qui si nimis fuerint densi, inspissati, crassi, fixi, nullus subsequitur motus, utut stimulus & causa motus sufficiens adsit. Adhæc viæ quoque debent esse apertæ, liberæ; unde licet motus adsit, viæ vero compressæ & constrictæ aut obstipatæ fuerint, tum motus magis incongruus erit, & sæpius magis nocebit quam proderit. Revera enim, quod quantitatem auget humorum, non potest eam adimere, & quodcunque humores consistentes reddit, illos non potest subtiles, tenues, sulphureos & fluidos efficere.

46. Ex quibus omnibus juste concluditur, non unum ad amussim sufficere remedium, sed plura diversi generis diversæque naturæ & indolis concurrere debere ad obtinendam sanationem, quæ quum teste experientia non conspirent in vnum effectum, certe unum remedium haud quaquam par erit. Tandem vero, qua ratione vnum remedium temperiem sanguinis conservare possit, non videmus, *cum spiritus vitæ*, ut ROLFINCKIUS loqui amat *in Chym. in artis formam reducta*, *a variis causis lædatur*, *ideoque nec una sufficiat medicina*, *sed plures*, *ut removeantur plura hæc impedimenta.* Quemadmodum enim non unum alimentum sufficit, quod corpus conseruet, sed præter fluidum aereum temperatum alimenta ac potus varii generis vigorem ac sanitatem conservant; ita etiam diversæ naturæ esse debent, quæ restituant, quod desideratur, & detrahant, quod abundat & luxuriat, quo debita harmonia, temperies & proportio non modo in mixtione humorum, verum etiam in eorum motu producatur, quæ uti fundamentum est vitæ ac sanitatis; ita etiam fundamentum ac scopus debet esse omnis Therapiæ & curationis.

47. Ex eo jam perſpicitur, quantam ignorantiam profiteantur, & quanti deceptores ſint ii, qui hominibus perſuadent, dari certa adverſus morbos particularia & univerſalia remedia: quod ſi ita eſſet, carere poſſemus ſtudio medico & phyſico, & facillimus labor eſſet curandi. At profecto res non adeo leuis eſt, nec cadit vera medicina in idiotas, niſi per accidens, cum ſola natura, vel medicamenta ex mero accidenti cœco impetu adhibita operantur. Stat ergo ſententia CICERON. *l. 2. de legib.* quod, uti juris diſciplina non haurienda eſt ex edictis judicum, tabulis XII. ſed ex intima philoſophia; ita quoque medicina non ex formulis medicorum, ex ſolo uſu, ſed ex rerum naturalium ſtudio ducenda ſit, qua duce vix medicus errare poteſt.

48. Ex prolixa hac medicamentorum ſerie, quam brevi, quantum fieri potuit, orationis filo proſecuti ſumus, clariſſime apparere arbitramur, talia remedia nunquam inveniri poſſe, quibus in ſingulis morborum curationibus certo confidere audeamus, ita ut omni tempore & in quibuscunque individuis optatum præſtent effectum. Generoſa, imo polychreſta dari & haberi, ſecura pariter, quæ certis in morbis, quid quod in pluribus deſideratiſſimam opem conferant, remedia, id omni modo largimur, agnoſcimus & experimur. At, omnia illa non niſi relativa ſunt, relatione nempe nitentia ad cauſas morbificas ut & individua, unde eſt, quod prudentiam medendi & applicandi expoſcant. Medicorum enim eſt, omnes tam prævias, quam concomitantes circumſtantias probe inquirere, ponderare, naturam medicamenti cum genio morbi, & quidem in tali individuo comparare; quod ſi neglexerint, quid aliud quam mera & temeraria Empiria exſurgit? Interdum quidem accidit, ſi aut fortuna adjuverit temeritatem & ab eius farinæ medicis in mortem vel ſanitatem propinatum remedium, aut ſi forte concedente morbo illud profuerit, ut inde magna, imo divinæ propemodum ſcientiæ fama in vulgus dimanet; ſed, quamvis hic bonus & fauſtus eventus ex temere

adhi-

adhibitis medicamentis per accidens ſuccedat, eo tamen, ſi non alio nomine tota res culpanda erit, quod noxa, quæ debita prudentia adhibita evitari poterat, ægrotorum afferat ſalutem.

49. Qvod ſi igitur lapſam & quaſi in ruinam omniumque contemtum conjectam medicinam velimus erigere & priſtino ſuo nitori reſtituere, veramque rationalem praxin & certam demonſtrativam medendi rationem firmare ac ſtatuminare, ante omnia opus eſt, ut affectuum conditiones & remediorum operationes in variis individuis, variisque morbificis cauſis & caſibus probe attendamus. Profecto in eo differt vera praxis a vagabunda empiria, & verus medicus ab indocto & circumforaneo, quod ille certo ſcit, tam a priori quam a poſteriori, quæ damna & incommoda & quæ vtilitas ac fructus ſalutaris in ſubjecto ægrotante ſperari poſſit a medicamento. Hic autem vagabundus & confuſus ſemper fluctuat, nil certi determinare poteſt.

50. Si quid itaque commendandum eſt, quod ſolidam praxin efficit quodque medicinam evehit, nil certe eſt excellentius, quam attente & ſolerter cum ſuis circumſtantiis obſervare & annotare diverſiſſimos effectus remediorum in his vel illis individuis, locis diverſis, certis anni temporibus, certis in morbis & eorum progreſſu. Sic enim periti viri deprehenderunt, bonos in praxi eos feciſſe progreſſus, qui morbos primis annis obvenientes cum omnibus circumſtantiis memoriæ & litteris probe mandarunt, conſignato ſemper ſucceſſu ac eventu remediorum. Optandum eſſet, ut omnes, qui medicinam faciunt, id monitum curæ cordique haberent, in quo ſane omnis praxeos felicitas & auſpicatus ſucceſſus agendi conſiſtit. At vero, res non tam facilis & ſuperficiaria eſt remediorum vires ac facultates recte explorandi, plura & majora ſunt, quæ ſcrutinium hoc utiliſſimum morantur: non minima enim prudentia eſt, diſtinguere effectus remediorum ab effectibus ſolius naturæ, quandoquidem in morbo non tantum medica-

menta agunt, sed & natura ipsa agit ac ipsius quoque morbi vis non parum addit.

51. QVVM itaque hinc facile confusio, errorum mater, gliscat, quatenus nempe fallacia causæ ut causæ admittitur, quodque naturæ & morbo tribuendum, ipsi medico falso adscribitur, quod & PECHLINVS *in suis observationibus* memorat, dum: *Frequens*, inquit, *est in medicorum scholis fallacia causarum & adeo quidem propria, ut neminem adhuc unum cognoverim eorum, qui ad praxin se adjecerunt, qui cum vitio hoc non usque sit colluctatus*; omni modo e re fore judicamus, regulas & monelas quasdam hic annectere, quæ tractationi huic lucem affundere queant. Primum ergo paucis edisserimus, quod naturæ effectus sæpius ab ignaris medicis habeantur pro operationibus medicamentorum & pro actionibus suis venditentur, id optime notante GALENO *l. 2. de medicament. Facult. p.* 21. quo loco ait: *Sæpe propriam cujusque medicamenti vim obscurari necesse est, ubi fallentem aliunde qualitatem acceperit.* Ita v. g. accidit, in variolarum principio vehementissima esse symptomata, & delirium ipsasque convulsiones accedere; si quis ipsa hæc symptomata, quæ vigore & natura morbi ita fiunt, afferat medico, vel medicamento purganti, quorum usum hæc subsequuntur, is magnum ipsi inferet injuriam, & contra, quum circa diem quartum omnia fiunt pacata & tranquilla, ferocia symptomatum remittit, si tum alius medicus gloriari velit, suis datis remediis hæc se sustulisse, is certe inanem gloriam aucupatur, quæ potius victrici naturæ in acceptis ferenda est.

52. Ex febribus intermittentibus eæ, quæ auctumno & hyeme invadunt, sua natura ac indole curationis negotium difficilius reddunt. Si quis autem hanc curandi difficultatem in medicum rejicere velit, etiamsi optima illuc facientia porrexerit remedia, is certe rei ignarus maxime errabit, & vice versa, quandocunque quispiam circa tempus vernum & auctumnale, febris vehementia defervescente, omnem curandi glo-

gloriam certis tum temporis adhibitis remediis velit arrogare, is falsam ipsis tribuet virtutem: tali enim tempore vigorem nacta natura ipsamet par est proscribendæ mineræ febris per transpirationem aliaque excretoria, tanto magis, si idoneum ipsi suppetias ferat medicamentum. Frequenter quoque in febribus malignis continuisque evenit, symptomata adesse gravissima, præsertim in statu, quæ sua sponte sæpius cessant, vel etiam circa dies sic dictos criticos, septimum, nonum vel undecimum pejora fiunt: quando itaque melior vel pejor exsurgit status, quis adscribet hos medico vel medicamento effectus? Adhæc, de febribus inflammatoriis, & præsertim peripnevmonicis constat, has primis temporibus graviter affligere decumbentes, sed die quarto solvi sputo cruento & die septimo plerumque sudore terminari, ipsius naturæ robore. Perperam jam faciet is, qui remissionem morbi sua prudentia & medicatione vel remediis tum temporis datis procuratam esse glorietur.

53. QVANDOQVE contingit, febres continuas, variolis etiam & morbillis solemnes, certis temporibus non adeo mali esse moris, quo casu vel sola natura omnem medicinæ paginam absolvit, vel tantillo adjuta, quod sagacissimus motuum naturæ observator SYDENHAMIVS non otiose perspexit. Si jam medicus offert remedia, quorum nulla adeo erat necessitas, ipse interim morbus placide decurrit, & tum exinde velit concludere, se datis medicamentis illud præstitisse, certe decipietur. Sic dantur quandoque quartanæ æstivæ, quæ sanguineos & juvenes prehendunt, ex fervidissimo aere subnatæ, in quibus china chinæ, salia absterſiva & regulus antimonii medicinalis egregiam ferunt opem, quam si quis credat universalem, & dicta remedia ceu specifica & quæ infallibiliter sanent in omni febre commendet, is tempora & temperamenta distinguere haud novit; cum enim illic natura morbi benignior & mitior sit, facilius quoque obsecundat remediorum energiæ. Sic. v. g. videmus juvenes paralyticos

cos facilius, ſenes ægrius ſanitati reddi, quod certe non ſolis remediis, quæ contra affectum illum diriguntur, debetur, ſed potius in ipſo naturæ vigore cauſa eſt quærenda.

54. IDEM quoque obtinet in Chirurgicis ratione vulnerum, quæ in ſanguineis & benignum ſeu dulcem ſanguinem foventibus levi data opera ad conſolidationem perducuntur, contra quam in melancholicis, cachecticis, ſcorbuticis fit, quos ob ſanguinis dyſcraſiam graviora ſymptomata manent, ut adeo effectuum diverſitas ex unguentis & emplaſtris impoſitis non unice ſit derivanda. Ita porro phthiſis vera in ætate juvenili orta, v. g. ex hæmoptyſi & pleuritide male curata, ſalva reliquorum viſcerum εὐτονία, medelam admittit, quæ in iis, quorum viſcera ſcirrhoſa & obſtructa ſunt hincque naturæ vires vacillant variis ſpaſmis attritæ, haud æque ſperanda eſt, nec facile eadem remedia oppoſita quid proficient, quod iterum argumentum præbet dextri vel ſiniſtri eventus ex ipſa natura decidendi.

55. DEMUM vero quid frequentius, quam febribus ardentibus complicari diarrhœam, ægrorum ſalute in ancipiti verſante, quam in medicamenta mox propinata & medicum rejecturus utrisque faceret injuriam. Taceo, quod ſæpius morbi chronici ſub uno climate obſtinati curam eludant, mutato cœlo, ſub alio, accedente alia inſuper diæta, ſtationem ſuam derelinquant. Maximopere itaque errant, exſolutionem morborum a natura perpetratam ſuis, quæ præſcripſerunt, remediis pompoſe adjudicantes, cujus opinionis falſitatem per ſexcenta alia, ſi per ſpecialem morborum claſſem ſigillatim percurrere animus eſſet, facili negotio evincere poſſemus.

56. QUIS quæſo ex dictis jam non colligere poterit, effectus naturæ & medicamentorum probe ab invicem eſſe diſtinguendos, & non raro naturam, nullis adjutam remediis, aut levi ſaltem medicatione morbum profligare, & hoc jam eſt illud fulcrum, ille clypeus, illa anchora, ſub cujus favore

lati-

latitare, personas suas agere & famam venari possunt summe ignorantes, ita ut per naturam sint medici, minime vero per artem suam ac rationem, naturæ opera pro suis audacter venditantes, quo stratagemate & sagaces quandoque medici naturam & tramitem morbi, quem curant, probe intelligentes, hæc ipsa, quae a natura efficiuntur, ad captandam famam & gloriam, in sua, ut facile est morborum ignaris imponere, transferunt remedia suæque vendicant prudentiæ. Deceptiones itaque in nulla re frequentius & facilius contingunt ac in medicina, ubi alias etiam prudentissimi falluntur, quum, optime notante PECHLINO *in suis Observ. aliquando in medicina eveniant, quæ evenire nec posse nec debere juratus crederes, adeo aliena illa sunt tum a scopo medici, tum medicaminis effectu; nunc etiam quæ speras & fingis animo futura, non eveniunt, aliter quam oportet.* Conf. BAGLIV. *Prax.med. l.* 1. *cap.* 2. *§.* 4. Sed candoris & veritatis amans hæc omnia non curat, sed tanto ardentius inquirit & separat, quid solius naturæ opus sit, & quid per naturam medicamenta operentur, quod alias sibi relicta haud daret effectum. Nam natura semper etiam per medicamenta operatur, sed hoc maxime loco in quæstione est, quid natura sola possit efficere, & quid non, nisi per adjuncta medicamenta, & tum certi sumus de probata remediorum virtute.

57. QVO pacto vero ad illam cognoscendam pervenire possimus, monita quædam ceu regulas ad medicamentorum agendi modum investigandum & determinandum coronidis loco adjicere necessarium duximus, ut quæ hactenus dictorum erunt consectaria. Primum igitur ægre facienda sunt experimenta circa remediorum efficaciam in morbis acutis & continuis, ubi maximus jam dum naturæ est fervor, vel in bonum vel in malum cessurus eventum. Dicimus, obscuram hic fieri genuinam remediorum virtutem, quod hæc naturæ, tum in fastigio positæ, viribus implicentur & involvantur. Aliter sese res habet cum morbis chronicis, obfirmatis & contuma-

tumacibus v. g. epilepſia inveterata, quæ a ſola natura haud excutitur; hinc ſi medicamento diſpellatur, nullis metuendis reduviis, tum certe magna vis adſcribi poteſt illi pharmaco contra eam in hoc vel illo ſubjecto directo. Pari modo febres intermittentes rarius a ſola natura ſanantur, quæ ſi identidem remediis tollantur, tum ſane his cauſa curationis eſt adſcribenda.

58. PORRO mania ſoli naturæ nimis gravis eſt, ut ab ea ſuperari valeat, quam ſi medicamenta ſuſtulerint, ea utique haud exiguam reportabunt conſiderationem. Spaſmodicæ partium contractiones, cardialgiæ, ſingultus, vomitiones, palpitationes, & quæ innumera alia ſymptomata hypochondriacos & hyſtericas diu graviterque exercentia, ſi certis remediis ceſſent, his ſua efficacia eſt relinquenda. Malum ſcorbuticum inveteratum & lues venerea ſunt affectus graviſſimi, quos ſola natura non vincit; quod ſi autem certa medela ipſis paretur, quis non in medico vel remedio hoc poſitum eſſe dixerit. Hæmoptyſis, nimius menſium fluxus, fluor albus, mictus cruentus ſolius naturæ auxilio non facile cedunt, quos qui ſolide curaverit, macte ſua laude dignus erit. Hydrops vel aſcites vel anaſarca non ſaneſcit ſolius naturæ ope, cujus curationis fructus in medicinam omni modo redundat. Moleſtiſſimus ille podagricus affectus, bis per annum ad minimum ægros diuexans, ſi a ferocia ſua deſiſtat, nec amplius revertatur, tum curatio non eſt de nihilo, nec tam naturæ quam medico tribuenda. Oculorum vitia, pannum v. g. exulcerationes partium, capitis tineam, ſcabiem ſiccam vel humidam, & omnes alios in exteriori corporis ambitu conſpicuos morbos, ſola natura rarius excutit, quorum peracta ſanatione ſi ægri valeant, quis remediis hoc acceptum ferre nollet?

59. QVISQVIS ergo gloriari cupit de certa remedii efficacia, de medicamento magnæ efficaciæ noviter invento, huic, niſi in memoratis morbis eodem ſe quid præſtitiſſe demonſtra-

ſtraverit, non facile fides eſt habenda; ſcimus enim, quanti referat medicamentum in paroxyſmo exhibuiſſe, quod extra ejus momentum nihil forte effatu dignum ſiſteret, in quo a PECHLINO non diſſentimus, quando in ſuis *Obſerv. p.* 17. ſcribit: *Non in alio magis medici boni prudentiam conſiſtere, quam in temporis, aut momenti illius æſtimatione, quo natura jam ipſa ſolvere ſe geſtit, ſiquidem illa obluctante* κενεὰ πάντα; hoc ipſum tamen remediorum explorationem relinquere incertam agnoſcimus, cum in febribus continuis & morbis acutis, nec non in paroxyſmis chronicorum motus maxime ſint vegeti & intenſi, qui ſæpius bonum in finem cedunt, & dolores, ſpaſmos, febriles commotiones ac ſymptomata his annexa averruncant. Omnis itaque eorum operatio, quæ in ejusmodi caſibus divulgatur, valde dubia eſt, ſi non infida, cum medicus ſuis remediis motus exſuſcitare hisque corpus humanum reſarcire debeat, non natura ſola, alias immergitur errorum labyrintho.

60. DEINDE quoque, ut certior evadat de remediorum virtute peculiari ac ſpecifica, non ſufficit, ut ſemel vel bis talis ſequatur effectus, ſed ſæpius iterata confirmandus obſervatione. *Multi ſiquidem*, quos merito ſagaciores eſſe admonet BAGLIVIUS *lib.* 1. *Praxeos medicæ c.* 5. §. 1. *&* 8. quodque in initio hujus diſſert. notavimus, *ob fauſtos eventus ſemel aut bis obſervatos ex aliquo remedio, vel potius ob innatam quandam proclivitatem tum laudandi, tum fingendi ad libitum medicamentorum vires, ita erga remedium aliquod afficiuntur, ut putent, illud unum ad curandos quosque morbos ſummam vim ac veluti imperium obtinere, ſed progreſſu temporis re melius perſpecta illud particulare & inſtabile, non vero commune ac perpetuum fuiſſe animadverterunt.* Non equidem ſtatim deſiſtendum aut deſperandum eſt de remedio, quando non in eodem morbo eadem operatio ſequitur, nam cauſa morbi & ſubjectum variat, ſed neceſſe eſt, ut medicus, ſi accuratam medicamentorum notitiam habere cupiat, totius morbi

T 2 hiſto-

hiſtoriam cum adjectis circumſtantiis & remediis uſurpatis graphice concinnet, qua ratione minime eſt dubitandum, ſi ſimilis quoad omnia occurrat, eandem exſpectandam eſſe virtutem & ſe ſpeciales vires in hoc vel illo morbo experturum. Vtinam hac methodo inſtructam generoſorum remediorum haberemus cognitionem, ad quam quis ſine improbo obſervandi ſtudio non pervenerit, niſi medicaſtrum agere ſuique officii negligentiam præ ſe ferre videri velit.

61. PORRO medicamentum exploraturus, hoc ſolum adhibeat, non cum aliis mixtum, ubi ab ingredientibus ad compoſita argumentari haud licet. *Doloſum* enim *eſt*, juxta WALÆVM *p. 49. uti compoſito, ubi ſimplicia ſufficiunt. Compoſita enim ideo inducta videntur, ut medicamentum præcipuum aliorum additione abſcondamus.* Impoſſibile quidem eſt, ut unum remedium omnibus ſatisfaciat, interim tum, cum exhibet ut agat, non adjiciat alia, quæ vel infringere vel augere vim poſſunt, unde dubitatio poſtmodum injicitur de virtute ejus genuina. Quod ſi vero medicamentum compoſitum ſit, cui tanta vis tribuitur, hoc non cum aliis jungatur, vel ſi certa methodus curandi venditatur, ea etiam bene erit attendenda, nec pro lubitu varianda, alias nihil certi inde elicere poſſumus. Optandum foret, ut gloriari poſſemus in praxi medica, plures nobis notos eſſe ſpecialiſſimos effectus in variis individuis remediorum heroicorum, ita majori felicitate, certitudine & fama ſalutem promoveremus ægrotorum. Sed proh dolor! pauca nobis nota ſunt remedia, idque culpa perverſæ methodi: nam cum variis compoſitis pro varietate individuorum pugnamus, quum ipſi medici ſibi contrarientur, hicque hanc, ille aliam eligat methodum, quales autem obſervationes & quales effectus certi ſint, experientur medici.

62. ADHÆC requiritur ad inſtituendum medicaminis examen, ut debita doſi certoque tempore detur & convenienter continuetur: ſunt equidem qui ſciunt certum adverſus morbos remedium, ſed quoniam debitum tempus non attendunt,

deſi-

desideratus effectus haud respondet. Quo faciunt ea, quæ leguntur in Dissertatione superiori *de prudenti medicamentorum continuatione.* Nunquam enim vires innotescent remedii, quod non pro ratione individui vel morbi sub debita dosi & ad certum tempus usui destinatur: crebra enim mutatio remediorum medicinæ pestis est, quæ certitudini in arte medica comparandæ admodum officit. Ad quam vitandam medicus non statim a medicamento desistat, memor moniti HIPPOCR. *Sect. II. aphor.* 52. dati: *omnia secundum rationem facienti, si non succedant secundum rationem, non est transeundum ad aliud, si manet, quod ab initio visum est;* si gravia superveniant symptomata, ipsi prudenter dijudicandum erit, an a vehementia morbi vel medicamenti illa sint arcessenda, quod ipsi constabit, si pluribus experimentis id scit effectum. Nec facile a cognitis usitatisque remediis ut securioribus ad incognita & vulgo dictas panaceas abripi se patiatur, ubi *nil temere experiri* medicum admonet HIPPOCR. *l. 6. Epid. Sect. 2. text. 29.* sed bene fundata ratiocinatione, summa id exigente necessitate, ad alia demum accedat, quod & antiquiores medicos a se non alienum duxisse CELSUS auctor est, *qui non quodlibet ægris inculcaverunt, sed cogitarunt, quid maxime conveniret, & id usu explorarunt, ad quod conjectura adducti sunt.*

63. SI quod autem præter exspectationem impedimentum cum ratione medicamenta præscribenti & de reliquo agenti interveniat, aut longe aliud occurrat phœnomenon, subinde quidem cogitet, memor illius ex CELSO, *morborum in iisdem hominibus alias atque alias esse proprietates, & qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restitui.* At sic diversum suo quem intenderat scopo advertens effectum simul sollicite inquirat, num relationi ægrotantium tuto fidere possit, ut qui non raro ipso inscio alterius cujusdam acciti medicamentis usi priorem anxium reddunt; de reliquo etiam animæ & imaginationis maxime subinde variantis vires in sigillandis remediorum

effectibus non insuper habeat, qua de re miras eleganter annotavit historias PECHLINVS *in suis observ. lib. III.*

64. DEMVM certa ille in experiundis medicamentis incedet via, qui elementa eorum activa, quibus agunt vel agere possunt, a priori cognoscere annititur. Cui tentamini non modo manus porrigit ipse sapor & odor, qui de elementis activis, sale & sulphure testantur, sed potissimum subvenit analysis chymica, variis per ignem adornatis destillationibus, solutionibus per artem, aut mixtionibus, reductionibus cum variis liquoribus celebratis, quibus omnibus naturam, indolem ac principia medicamenti detegere non minus curiosum quam fructuosum existit. Et si quis a priori cognoscit remedium v. g. mediante sapore, illico eo solo noscere poterit quasdam illius vires.

65. PROPTEREA, si ex metallis & quidem mercurialibus desumtum est medicamentum, operabitur minima in mole; si est ex marte, virtute adstrictiva & roborante; si ex venere, irritativa; si ex saturno, constringente pollet; si sulphureum est minerale, præter virtutem anodynam sanguinem promotum a centro ad circumferentiam pellet; si ex regulo antimonii vel arsenico fuerit paratum, gravissimas & vehementes excitabit commotiones. Vegetabilia omnia agunt sale acri caustico vesicatorio, vel resina balsamica temperata, vel sale volatili oleoso, vel principio anodyno, vel oleo æthereo, calido, vel sale nitroso absterſivo, vel terreis, fixis particulis, aut acidis, vel principio constringente. Animalia autem virtutem suam exserunt vel sale suo volatili, vel terra alkalina, vel principio vaporoso oleoso, narcotico. Longe vero excellentius & specialius sensibus nostris sistentur per varia experimenta chymica.

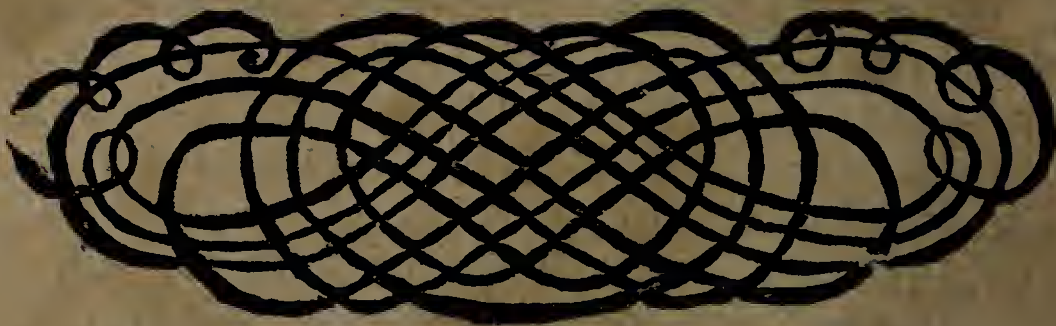
66. QVÆ agendi principia si quis solerter rimetur & accurate calleat, & præterea ex physiologicis & pathologicis morbi characterem designet, symptomatum rationem & subjecti ægrotantis idiosyncrasiam & specialissimos motus attente evoluat, is me-

mehercle ex analogiſmo juſte colligere & determinare poterit, quæ vires, an ſalubres, an noxiæ, ex remediorum uſu ſint exſpectandæ, quæ nec ſuo deſtituentur eventu & uſu magis magisque confirmabuntur ſolerti, & tum longe certius & ſecurius procedet, ac ille, qui ſolam conſulit experientiam & citra rationem via incedit producta & obliqua: *diſcit* enim hic, ut PLINIVS inquit, quodque HIPPOCRATES *in lege ſua* maxime conqueritur: *periculis noſtris, & per experimenta impune mortes agit.*

67. DENIQVE vero & ultimo, cum ad morborum indolem, tum ad medicamentorum efficaciam indagandam, inſerviet exactior quædam ipſius ſubjecti ægrotantis ratione ſuæ conſtitutionis cognitio; non enim omnia omnibus utut eodem morbo detentis conveniunt, quod humorum temperies valde diſcrepet & hinc variam medicamenta nanciſcantur operationem. Habent quæque temperamenta imo individuata ſuos mores, morbos & peculiarem ad hunc vel illum motum ſuſcipiendum proclivitatem, ut hinc non ſine ratione jam ab antiquis ἰδιοσυγκρασίας ſtudium injunctum fuerit. Quam clariorem inſuper dabit ſexus conſideratio, ut qui diverſam ſæpius tractandi methodum expoſcit, quando ſpaſticarum commotionum & phantaſiæ imperium in femininum præ virili cadit. Nec quidem negligenda ſunt ætatis, vitæ generis, anni temporum, tempeſtatum, morborum prægreſſorum, regionum, aliorumque ad conſuetudinem ſpecialem pertinentium momenta, quæ ſingula ut in concinnanda obſervatione deſiderantur, & verum obſervationum uſum conſtituunt; ita ſuis quæque exemplis comprobentur.

68. QVODSI ſic memoratas circa ſubjectum circumſtantias, & circa medicamentum tempus exhibitionis, doſin, applicandi modum ratione vehiculi medicus probe annotaverit, tum demum indicati & exhibiti ſic medicamenti obſervet effectum, qualis mutatio contingat, an illa viſatur in evacuationibus, quas promoveat vel etiam ſiſtat, an vero in incremento

mento virium vel robore functionum animalium, diversa pulsus vel urinæ conditione, aut appetitus vel somni restitutione consistat. Hac methodo genuinas medicamentorum explorabit virtutes, & scientificæ Praxeos non imaginariam, sed experientiæ omnino superstructam & firmam sibi comparabit ideam; & inde est, quod medicum sic comparatum *fortuna minime egere, illam respicere aut exspectare, sed & citra fortunam & cum fortuna recte facere* egregie asserat *de arte medica* HIPPOCRATES noster *de locis in homine text.* 58. imo *illum fortunæ in facienda arte penitus imperare velle, qui medicamentorum certas ac in morborum curationibus non fallentes cognovit facultates*; tum pergit: *deinde vero quid opus est medicinæ fortuna, si enim morborum medicamenta clara sunt & manifesta, velut equidem arbitror, non exspectat sane fortunam ad sanandos morbos, siquidem sunt medicamenta.* Quibus omnibus ut medicamentorum virtus ad ipsam morbi naturam refertur & ex mutuo inter se habitu solide determinatur; ita accuratæ theoriæ cum praxi rationali connubium indissolubile merito infertur & statuminatur.

DISSER-

DISSERTATIO VI.
DE
COGNOSCENDA CORPORIS HVMANI NATVRA EX EFFECTV REMEDIORVM.

§. I.

Deiecit quidem jam dudum indefeſſus ſolertiorum medicorum labor commune illud omnis Empiriæ fulcrum, fallaciſſimum commentum: exiſtere in rerum natura talia corpora, quæ ex inſita quadam virtute ſpecifica, certum morbi genus, quodcunque illud etiam corripuerit ſubjectum, & a quacunque cauſa ortum traxerit, tollere poſſint atque profligare. Verum enim vero licet detrimenta compendioſæ hujus praxeos jam ſatis ſuperque ſint detecta; nihilominus magna adhuc mortalium pars, brevitate hujus ad ſanitatem reducentis viæ magnopere delectatur: hincque multi, cum viderunt, hoc vel illud remedii genus in morbo quodam commodam aliquando præſtitiſſe operam, promti inveniuntur, ad fingendam ſibi compendiariam huncce morbum abigendi methodum. Quam primum enim morbus, reſpectu ſymptomatum, ex parte tantummodo ſimilis ingruit, ſtatim ad idem tanquam ad ſacram anchoram refugiunt auxilium, & facta falſiſſima a particulari ad univerſale concluſione, illud, quod uni vel alteri profuit, omnibus conducibile, non ſinepræſentaneo ægrotantium credunt detrimento.

2. Tantum vero abeſt, ut ſiniſter, qui medicamenta empirice ita applicata utplurimum ſequitur eventus, tales medicos erroris ſui arguere valeat; ut potius plurimi tam ex nobilium quam plebejorum numero de illis rebus, quæ medicamentorum titulo ornantur, perverſe ſentiant, quod ex ſe

& sua natura sint salubres, nequaquam vero ad damnum perniciemque corpori inferendam aptæ atque proclives. Quanta autem ex putrida hac empiricæ ignorantiæ scaturigine indies propullulent mala, copiosissima eaque tristissima testantur exempla. Id quod optime norunt illi, qui ex indefessa attentione practica didicerunt, medicamenta non absolutas, sed certa ad ægrotantis corpus facta relatione limitatas possidere vires; quique porro prudenti medicamentorum analysi physico-chymica cognoverunt, plurima illorum, si quædam forsan ex iis, quæ universalium & auro productorum nomine circumferuntur, excluseris, talia continere principia, quæ in corpore nostro non otiose jacent, sed varias in solidis fluidisque illius partibus eorundemque motu producendo mutationes, activam suam vim, & tam ad juvandum quam nocendum promtitudinem satis superque produnt.

3. QVVM itaque empirica talis, & sine omni habito ad subjectorum causarumque differentiam respectu instituta praxis, sanitatem ipsamque vitam hominum tantis exponat periculis: certe illi mihi singulari ac immortali laude digni videntur, qui securiorem pandunt viam, sedulo inculcando necessitatem, suppeditando simul media differentiam individualem rite cognoscendi, indolem genuinam, causasque morborum veras judiciose eruendi, & sic tandem prudenter inveniendi, quid cuique noxium quidque salutare. Quantum ego quidem hactenus potui docentis munere functus nunquam non ad id curam intendi, ut demonstrata morborum origine ac genio selectissima ipsisque causis morborum removendis apta remedia suppeditem, ex horum vero operatione ac effectu maxime omnium eruam, qua ratione ipsius morbi indoles ægrotantisque natura rite inde cognosci possit ac debeat. Quod scrutinium pragmaticum quum magni in re medica sit momenti eximiæque utilitatis, dignum æstimavi, quod paulo fusius in præsenti specimine pertractetur.

4. PARADOXVM forte meum videbitur institutum, quod ex effe-

effectu remediorum, cognitionem corporis humani indolisque morborum desumendam suadeam; cum tamen ipse paulo ante fassus fuerim, omnem remediorum applicationem, nisi prius hæc omnia probe explorata fuerint, temerariam esse, empiricam atque periculi plenam. Quo itaque objectionem hanc in ipso statim limine removeam, clarius mentem meam hac de re explicare atque declarare placet. Utique ego cum omnibus medicinæ rationalis amatoribus firmiter statuo, quod certa atque sufficiens corporis morbique cognitio, omnem medicamentorum, inprimis vero validiorum exhibitionem semper præcedere, hæcque in illa fundata esse debeat. Id quod suo jam tempore optime cognoverat ARISTOTELES: ille enim medico, quem, ut sibi in morbo quodam auxiliatrices porrigeret manus, vocari jusserat, dum hic statim, nulla antea adducta causa & ratione, pharmacum vellet propinare, his verbis negligentiam exprobrasse dicitur: *Numquid bubulo mederi putas? rationem edissere, cur mihi necesse sit pharmacum bibere, si me facilem vis & obsequentem tibi habere.*

5. LONGISSIME itaque a mente mea aberrarent illi, qui ex dissertationis hujus titulo falsissimam, & a me, & a veritate alienissimam extorquere contenderent opinionem, quasi liceret medico ad ægrotum vocato, naturam illius statim medicamentorum ope explorare, aliis & tutioribus idem illud cognoscendi posthabitis atque neglectis signis. Certe si ullum aliud experimentum medicum, hoc quam maxime, secundum magni HIPPOCRATIS effatum, *Aphor. I. Sect. I.* esset periculosum. Et dolenda sane miserorum illorum conditio, qui, dum ægrotant, in hujus farinæ medicos incidunt: justissimam enim obtinent causam priscas illas sapientis repetere querelas: *Discunt periculis nostris, experimenta per mortes agunt, medicoque tantum hominem occidisse summa impunitas est.* Minime itaque illuc præsens mea tendit pertractatio, ut tali modo effrenatæ empiricorum audaciæ frena ulterius laxet,

xet, sed potius ut injiciat. Mecum enim fusius ostendere constitui, quomodo medicus solida scientia limatiorique judicio instructus, si ad mutationes illas, quas medicamenta in corpore ægrotantis producunt sollicite attenderit, pulcherrimam sæpe obtineat occasionem, intimius adhuc abditos & reconditos naturæ cognoscendi recessus. Cum enim ad feliciorem curationem summe necessaria sit accuratior ægrotantis ejusdemque constitutionis notitia; certe omnia quæ nos ad eandem ullo modo perducere possunt, sedulo quoque erunt attendenda.

6. MINIME igitur credat medicus, se officio suo jam satisfecisse penitus, omniaque jam satis explorasse, si ad ægrotum accedens illius tetigerit carpum, & ex HIPPOCRATIS præscripto ex eo sciscitatus fuerit, *quæ patiatur; & ex qua causa; & quot jam diebus: an venter secedat, & quo victu utatur?* adjiciendæ enim multæ adhuc aliæ quæstiones, ex quibus nec illa omittenda, num patiens jam quibusdam usus fuerit remediis, quænam illa fuerint, & quem habuerint effectum? Et hæc quæstio rarius quidem attenditur, utilissime tamen & peropportune nostris præsertim temporibus instituitur, quippe hodie medicus non facile ad infirmum, præsertim ex plebe curandum vocatur, qui non jam variis, amicorum & aliorum suasu, usus fuerit medicamentis. Inprimis vero, si miseræ conditioni illorum succurrendum, qui morbis chronicis, complicatis, varioque medentium & medicamentorum incongruorum usu corruptis, vexantur, nunquam præsidium aliquod vel solamen ex artis suæ penu depromere illisque porrigere poterit medicus, nisi ad ea, quæ sub priori perversa medicatione fuerunt adhibita, omni cura respiciat, & illorum quoque remediorum: quæ ipse indicationibus quantum potest accommodate præscribit, operationem atque effectum sollicite observet, & quid ulterius suscipiendum exinde judicet atque concludat.

7. UT

7. Ut vero ordine procedam, aliqualem tituli explicationem præmittere placet, ut eo clarius constet, quo sensu illa sint accipienda, de quibus in præsenti acturus sum. Facile quidem huic labori supersedere possem, cum quilibet ex allatis jam facile perspicere queat, quid per naturæ vocabulum intellectum velim. Quo vero omnem verborum ambiguum sensum removeam, mentem meam clarius detegam. Paucis itaque moneo, me sub naturæ nomine hoc loco nihil aliud intelligere, nisi quod communi & in vulgus noto sensu denotare solet, constitutionem nempe corporum internam, sive dispositionem individualem; quo sensu multi dicere assolent, se robustiorem, alii se debiliorem possidere naturam, medicosque ordinarios aliis idcirco præferunt, quod experientia edocti naturam suam melius jam cognoverint. Est itaque natura ex remediorum effectu cognoscenda mihi nihil aliud, quam peculiaris & specialis quædam, quam quilibet homo sigillatim possidet, partium solidarum & fluidarum inter se invicem mutua proportio, & exinde resultans ad motus & functiones tam naturales quam præternaturales dispositio.

8. Quod quilibet homo peculiari proportione solidorum & fluidorum inter se invicem gaudeat, prolixiori non indiget probatione; cum quisque qui corpus suum in relatione ad aliorum corpora paulo accuratius considerat, se ipsum facile de veritate hac convincere queat.

9. Neque illud, quod ex hac peculiari proportione in quovis individuo specialis quædam ad motus dispositio resultet, adeo absconditum, abstrusum atque ignotum est, ut longa & operosa demonstrationum serie & argumentorum concatenatione opus habeat. Dum enim experientia quotidiana docet, illos homines, qui tendines crassiores, vasa capaciora, musculosque compactiores, solidiores & ex durioribus fibris sibi invicem arctius junctis compositos, laudabiliumque humorum temperato influxu irrigatos obtinent, majorem sem-

per ad motus quoscunque & vehementiores quoque labores ſubeundos diutiusque continuandos poſſidere diſpoſitionem & promtitudinem; quam quidem illi, in quorum corporibus ante dicta contrario modo ſeſe habent, qui nempe teneriores nervos, tendines graciliores, minora & anguſtiora vaſa, carnemque molliorem, flaccidiorem & laxioris compagis nacti fuerunt: cuilibet facile conſtabit, diverſam hanc corporum ad naturales motus diſpoſitionem non aliunde elici, quam ex diverſa ſolidorum & fluidorum conſtitutione & proportione; hanc nimirum inferre corporibus debilitatem, quæ nihil aliud eſt, quam motuum languor, defectus atque inertia, illam vero ipſis largiri robur atque vires, ſive quod idem, vigorem motuum atque energiam.

10. FACILIS pariter erit negotii, ſi modo ad ea, quæ experientia rurſus ſuppeditat adminicula rite attendimus, illius quoque aſſertionis agnoſcere veritatem, quod ſcilicet peculiaris quoque ad præternaturales motus diſpoſitio pariter ex ſingulari ſolidorum & fluidorum proportione proveniat. Videmus enim indies, multos ſub ingenti illo morborum rerumque nocentium numero, nihilominus plena & perfecta frui per plures annos ſanitate, nullamque prorſus motuum ſuorum naturalium ab injuriis externis reportare perturbationem morboſam: multos vero miſeram continuo vivere vitam, quotidie fere variis malis, doloribus, tumoribus, inflammationibus, ſpasmis, fluxionibus vexari atque exagitari. Obſervamus porro certis in ſubjectis peculiarem & propriam quaſi ad hunc vel illum morbum propenſionem. Sic feminæ nonnullæ, ex percepto ſuaveolentium, ut moſchi, zibethi vel jasmini odore, in vehementiſſimos ſpaſticos imo convulſivos motus abripiuntur; pluribus aliis ſummo cum delectamento & virium refectione crebrius iis utentibus. Illi ex eſu quorundam ciborum, quos hi ſine ullo incommodo concoquunt, inſignem ſtatim ventriculi reportant gravitatem, præcordiorum anguſtia, torminibus, flatibus & alvi obſtructione adficiuntur.

11. POR-

11. PORRO, nocentissimæ, infensissimæ & summe activæ illæ res, quæ causam morborum epidemicorum & contagiosorum constituunt, non omnes, qui eundem aerem particulis hisce noxiis refertum & inquinatum hauriunt, indiscriminatim hisce morbis subjiciunt. Notatu hac de re dignum mihi videtur cl. RAMAZINI *in Differt. de Peste Viennensi pag. m.* 707. prolatum judicium. Quum plura prius tam ex sua ipsius quam aliorum experientia, & inter illa ex CARDANO *de Peste Basiliensi* adduxisset, quod, pestis sævissima, dum urbem hanc civibus suis pene depopulata esset, Italos, Hispanos aliasque nationes exteras, quæ tunc in urbe aderant, vix attigerit; in hæc tandem erumpit verba: *Hanc nimirum habent epidemici morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diathesis, quæcunque sit causa, sive ab aere, sive ab aquis, aut alimentis ortum habuerint, facili negotio corripiant.* Inprimis vero epidemici & ex communi quadam causa producti morbi, diverso suo, quem in diversis subjectis sortiuntur, decursu atque exitu, nos clarissime docent, magnam quidem interdum morborum causis inesse, motus naturales invertendi vim atque potentiam, hanc tamen nunquam esse absolutam, sed varie semper, peculiari & specifica partium solidarum structura, fluidarum crasi, proportione & dispositione, modificari, limitari, atque determinari.

12. VIDEMUS illud inprimis, quando variolosa febris certis in locis infantilem ætatem hostiliter aggreditur: in nonnullis enim, qui justa solidorum & fluidorum gaudent proportione, consueto tempore, certoque ordine, placide satis atque tranquille eruptio, suppuratio & exsiccatio succedunt, & ægrotantes brevi tempore integram & plenam recuperant sanitatem; in aliis vero, quorum corpora impuris repleta sunt succis, & vel hæreditaria vel acquisita imbecillitate laborant, gravissima & eruptionem & suppurationem concomitantur symptomata, sub quibus plures vel misere pereunt, vel, si forsan aut ipsius naturæ, aut remediorum auxilio ex mortis

fau-

faucibus eripiuntur, ad alia graviſſima diſponuntur mala, ut multis quoque jam exinde præterlapſis annis cum atrociſſimis affectibus, veluti internis apoſtematibus atque abſceſſibus, externis fœdis cancroſis & exedentibus ulceribus, tanquam triſtiſſimis varioloſi morbi reliquiis ipſis ſit conflictandum. Et ſic quoque omnes alii morbi multo mitius decurrunt, ſi in corpore benignos, dulces atque temperatos humores, viresque & robur offendunt; gravius vero affligunt, ſi horum loco multæ ſordes, inquinamenta varia, viriumque penuria præſto ſunt.

13. UTI vero illæ res, quæ cauſas morborum conſtituunt, non abſoluta gaudent nocendi potentia; ſic quoque illæ, quæ in numerum remediorum receptæ, limitata & relativa tantum juvandi virtute inſtructæ deprehenduntur. In omni enim remediorum effectu, ſive proficuus ſive noxius ille fuerit, plures concurrunt cauſæ, quarum nexus ſollicite ſemper conſiderandus. Cum enim omnium medicamentorum efficacia non niſi motu abſolvarur; motus vero unius corporis productum eſſe nequeat, ſed demum ex actione & reactione diverſorum reſultet; quilibet facile perſpicit, quod omnis remediorum effectus non unice dependeat ab activa illorum vi, ſed quod ad eundem, & ſtructura corporis & ipſa materialis morbi cauſa multum conferre debeant.

14. CLARISSIME hujus argumenti veritas elucеſcit ex effectu, quo magneſia nitri, tutiſſimum illud ad acidas primis in viis ſtabulantes impuritates educendas præſidium, hypochondriaco malo laborantes ſolatur. Eſt enim illa nihil aliud, quam ſubtiliſſimus calcis vivæ flos, qui per ſe omni laxante virtute deſtituitur, ſi vero præſente in primis viis copioſo acido aſſumitur, promte cum eodem congreditur, quo facto ex hiſce duobus, tertium quoddam exſurgit corpus, quod ſalibus illis neutris, quæ vel arte parantur, vel in fontium nunnullorum aquis reperiuntur effectu eſt ſimillimum; tunc enim particulis ſuis ſalino amaricantibus & acribus tunicas inteſti-

norum

norum irritat & ſtimulat, quam irritationem poſtmodum excipit frequentior promtiorque fibrarum tam longitudinalium quam orbicularium reciproca contractio & dilatatio, ſive, quod idem, auctior periſtalticus motus, a quo deinde vegetior ſordium alvinarum oritur excluſio. Ex quibus liquido, ut ego arbitror, conſtat, effectum hujus medicamenti laxantem a trium cauſarum dependere nexu. Magneſia enim hoc tantum præſtat, ut acidum imbibat, acidum vero terram hanc calcaream inſipidam ſpiculis armat acribus, quorum ſtimulo poſtmodum fibræ inteſtinorum officii ſui, quod quidem jam antea ſed ſegnius præſtiterant, admonentur, ut nunc illud promtius, vegetius & efficacius abſolvant.

15. His itaque præmiſſis ad ſpecialiorem Thematis pertractationem deſcendo. Quod ſi enim illud prius evictum, quod cujuslibet hominis individualis conſtitutio, morborumque ſpecifica indoles, multum conferant, ut certus quidam medicamenta exhibita excipiat effectus, quodque omnis effectuum horum diſcrepantia atque diverſitas, non ex eſſentia remedii, ſed ex natura ægrotantis morbique qualitate, tanquam a cauſa efficiente proveniat; quisque facili negotio perſpicit, optime a diverſimode ita alteratis remediorum effectibus ad diſpoſitionem individualem, tanquam ab effectu ad ejus cauſam, & a diverſitate effectus ad diverſitatem cauſæ poſſe concludi. Cum vero omnes veritates practicæ in arte medica multo majus pondus roburque ab experientiæ ſuffragio obſervationumque fide, quam ex nudis talique fulcro deſtitutis ſpeculationibus accipiant, nolo & ego in præſenti tempus iisdem conſumere, ſed percurrendo diverſa remediorum genera, nonnulla ex illis accuratiori & ſpecialiori conſiderationi ſubjiciam, ita quidem, ut, recenſitis prius, quos experientia teſte, ediderunt, diverſis effectibus, oſtendam, quantum ex hac effectuum differentia, de ſolidorum & fluidorum conſtitutione & proportione, diſpoſitioneque ad motus, tam naturales quam præternaturales, ſagaci ſcrutinio indagari queat.

16. PRODUCO hunc in finem primo in conſpectum evacuantia, & ex illorum numero inprimis ea, quæ ſordes in ventriculo & duodeno potiſſimum contentas motu horum inverſo ſuperius per os ejiciunt, & emetica medicis audiunt. Si itaque horum effectus, quos in diverſis ſubjectis edunt, paulo curatius conſideramus, tantam in illis obſervamus differentiam, quæ nos manu quaſi ducere poterit ad cognoſcendam ſpecialem corporum conſtitutionem, tanquam differentiæ hujus genuinam cauſam. Sic enim, ſi emetica ſubjectis ætate diverſis adhibentur, diverſiſſimus quoque obſervatur effectus; idem enim emeticum, quod ſufficit ventriculum infantis vel pueri ad ſubverſionem & vomitum concitare, id ætate provectioribus ſub eadem doſi exhibitum, vel inſufficientem, vel plane nullum edit effectum; illud vero, quod huic ætati vomitum ſine noxa movet, in ſenio conſtitutis non absque periculo exhibetur, imo nonnunquam veneni loco eſſe poterit. Quo ipſo egregie confirmatur veritas illa, ex aliis quoque indiciis nota, quod nempe corpora noſtra, pro differentia ætatis & annorum, ratione virium & roboris quoque differant. Dum enim emetica nonniſi ſpaſmo agunt, quem ſpiculis ſuis acerrimis tunicis ventriculi, fibras illarum nerveas irritando & lancinando, inducunt; neceſſario in illis fortiorem validioremque edere debent effectum, quorum fibræ uti in toto corpore ſic etiam in ventriculo ſunt teneriores, ſenſibiliores, minus robuſtæ, & idcirco ad reſiſtendum non ita idoneæ, quam quidem in illis, qui ſolida poſſident robuſtiora, per temperatum ſanguinis & lymphæ ſubtilioris influxum juſto tono & viribus tum ad motus naturales abſolvendos, tum ad inordinatos ab externis objectis imminentes ſuperandos, inſtructa.

17. NEC vero illam tantum differentiam, quæ ratione ætatis humana intercedit corpora, emeticorum effectus indicat, ſed eam quoque prodit, quam unius ejusdemque ætatis homines ex aliis cauſis obtinent. Sic enim unum idemque eme-

emeticum hominibus in eadem ætate conſtitutis æquali doſi eodemque tempore exhibitum, effectus edit longe quoque diſcrepantes. Liceat mihi exempli loco emeticum quoddam, ut ita dicam diæteticum proferre, cum vomitoria pharmacevtica non facile uno tempore eademque doſi plures ejusdem ætatis & cæteroquin ſani homines aſſumere ſoleant. Conſiſtit illud in poculis compotantium vino vel cereviſia repletis, quæ licet omni ſtibio careant, optimo tamen jure emetica dicenda, dum repetitis vicibus pleno hauſtu a ſtrenuis Bachi cultoribus, in perniciem potius quam, ut propinando dicunt, in ſalutem ventriculo reluctanti ingeruntur. Alius enim a longe minori potus ingeſta mole ventriculum ſuum ita diſtendi percipit, ut vi illius expultrici non amplius reſiſtere valeat; alius, qui multo majorem ingurgitavit copiam, ne nauſea quidem, multo minus vomitu afficitur; alius nauſeam ſentit moleſtiſſimam, vomitum vero anxie etiam deſideratum, ſtimulo quamvis adhibito, excitare nequit. Alius, qui ex illorum forſan numero, qui quotidie ejiciendo non vorandi, ut CELSVS *libr.* 1. *cap.* 3. dicit, ſed bibendi facultatem moliuntur, peracto jam vomitu plura adhuc exhaurit pocula, nihilque ſe exinde debilitari oſtendit; cum alii ita enerventur, ut ſomno deperditas recuperare vires neceſſe habeant, imo inſequente die magnam appetitus viriumque perſentiant proſtrationem.

18. Ex his itaque diverſiſſimis effectibus, qui nimiam per copioſiorem potum ventriculi diſtenſionem excipiunt, multa commode deſumi poterunt, conſtitutionis individualis indicia. Sic enim illum, qui minori ventriculi diſtenſione ad nauſeam vomitumque commovetur, non tantum ventriculum ſenſibiliorem, ſed totum nervoſum genus debile & levi accedente ſtimulo in anomalos motus proclive poſſidere, non ſine ratione concluditur, id quod de illis quoque valet, qui ingentem virium & appetitus imminutionem poſt vomitum experiuntur. Robuſtioribus vero annumerandi erunt illi, qui majorem ſine nauſea & vomitu perferre poſ-

sunt ventriculi distensionem, & qui peracto vomitu, nec appetitus, nec virium singulare quoddam sentiunt detrimentum. Monendum tamen, quod, antequam ex dictis effectibus de individuali constitutione formetur judicium, aliæ quoque res concurrentes prius probe sint attendendæ, & inprimis sollicite illuc respiciendum, num subjectum longa consuetudine ad hunc vel illum effectum fuerit dispositum, quæ omnia, si non tantum præsenti in casu, sed etiam circa aliorum remediorum operationem rite semper observarentur, multum omnino lucis afferre possent, ad detegendam peculiarem illam vim motuum solidorum & fluidorum, & quousque actio illorum atque reactio a justa temperie, proportione & æquilibrio recedat.

19. EMETICA melancholia hypochondriaca laborantibus exhibita interdum nullum plane edunt effectum; sin vero præmittantur illorum usui absorbentia & alcalina, vel si unacum infuso ex manna propinantur, facilius feliciusque operationem suam absolvunt. Clarissime hoc ipso discimus, melancholiam sic dictam hypochondriacam multum foveri ab acidis cruditatibus, quæ ob destructum ventriculi & intestinorum tonum in illorum cavitate copiose generantur. Quod enim hæ ipsæ impediant emetica, quo minus suam perficere possint operationem, primo exinde patet, quod acida extra corpus nostrum quoque maximam vim possideant, principium summe activum & subtilissimum emeticorum figendi & destruendi; secundo, quod adhibitis prius antacidis, ut absorbentibus alcalinis, vel etiam manna, quæ pariter dulcedine sua acidum eximie corrigere atque invertere potest, vomitoria vegete satis atque efficaciter officio suo satisfaciant, & ingentem sæpe corruptorum humorum colluviem per os ejiciant.

20. IN ictero emetica nonnunquam ægrotantes in præsentaneum vitæ discrimen perducunt, imo interdum hunc ipsum morbum ante nondum præsentem, in corpore disposito excitant;

citant; nonnunquam vero optime conducunt, imo unicum ad hostem hunc e corpore ejiciendum evadunt præsidium. Diversissimum iterum hoc loco emetica sortiuntur successum, perniciosum scilicet & summe quoque salutarem atque proficuum; quo ipso aperte satis produnt, non unius ejusdemque, sed discrepantis plane indolis hujus effectus esse causam. Quod si enim noxius illorum oblationem sequitur effectus, indicium ille præbet non contemnendum, ictericum malum a spasmodica ventriculi & annexi duodeni, in quod cholodochus ductus bilem exonerat, constrictione, & præcluso hoc modo bilis in intestinorum canalem influxu, ortum suum habuisse. Si ergo partibus hisce spasmo jam adfectis major adhuc emeticorum stimulo inducitur crispatura & contractio, causa icterum producens non tollitur, sed potius confirmatur atque augetur. Imo, si validius fuerit vomitorium, in tantam interdum ventriculus abripitur spasmodicam constrictionem, ut sanguis intra illius tunicas exinde incarceretur & periculi plena oriatur inflammatio.

21. Si vero bono cum eventu adhibentur in ictero emetica, aliam plane indicant huncce morbum excitasse causam, imo illa ipsa, quæ tali in casu horum remediorum ope ex corpore cum euphoria eliminatur copia viscidioris & crassioris biliosæ saburræ, bilis in intestina influxum, non spasmo tunicarum duodeni fuisse interceptum, sed illam propria sua visciditate, qua ductus suos atonia laborantes obstruxerat, exitum sibi præclusisse testatur. Dum itaque emeticorum ope, quæ utique virtutem suam ad biliarios usque ductus extendunt, nervosi hi canales, ad majorem oscillationis & contractionis gradum animantur, illud quoque, quod in illorum cavo hæret, promtius eliminant, sicque emetica dum causam tollunt, ipsum morbum ex voto pellunt. Sed sufficiant hæc, quæ de emeticis huc usque disserui, quamvis enim plura adhuc supersint, ad ulteriorem argumenti hujus illustrationem ex eorum effectu desumenda, nolo tamen longius illis

insistere, sed me potius converto ad ea, quæ contentas in intestinorum cavo recrementitias sordes inferius per alvum eliminant, & quæ si vehementius & impetuosius illud efficiunt purgantium, si vero mitius id præstant, laxantium & lenientium nomine insigniri solent.

22. QVOD purgantia illa drastica attinet, quæ principium tenuissimum causticum & virulentæ indolis possident, rarius quidem illa nostris temporibus a judicioso & conscientioso medico vocantur in usum: Interdum tamen ea est morborum contumacia, ut, dum mitiora omnia eludunt, ad potentiora & sic dicta heroica medicamenta, magna vero cum circumspectione sit descendendum. Hinc ex horum quoque effectu corporum naturam indagandi mihi relinquitur occasio. Sic enim experientiæ testimonio constat, purgantia validiora ad aquas hydropicorum evacuandas vulgo adhiberi, docet vero illa quoque, nonnunquam bono, nonnunquam vero malo illud ipsum fieri cum successu, clarissimo iterum documento: non unam eandemque hydropicorum ipsiusque morbi esse naturam. Dum enim exhibito acriorum purgantium stimulo, & illius ope ad majorem motum contractionemque concitatis nervosis & membranosis partibus salubris aquæ impetratur evacuatio, nulla subsequente virium prostratione & nova humoris inundatione, leviorem tantum subfuisse causam, lentiorem nempe per abdominis summe debilitata viscera, sanguinis atque lymphæ progressum, atque ex horum stagnatione exortam seri per vasorum poros in abdominis cavum musculorumque interstitia secessionem, indicio est. Si vero & hoc in casu plus valet arte malum, & drasticis his adhibitis in pejus ruit misera hydropicorum afflictio, a graviori illam sustentari causa, aquarumque copiam ex ruptis, ob viscerum & glandularum obstructionem plenariam, vasis lymphaticis, tanquam ex fonte nulla arte exantlando, profluere, non obscure concludere licet.

23. QVO

23. Qvo rarius vero purgantia locum inveniunt, eo crebrius contra laxantia & lenientia ob moderatiora & temperatiora quibus agunt principia, vocantur in usum, ita quidem, ut præservationis quoque gratia a multis certis anni temporibus usurpari soleant; quo ipso vero medicus, qui curiosiori animo præditus, pulcherrimam ad cognoscendam & perscrutandam diversam hominum naturam, obtinet occasionem. Adhibui hac quoque in parte, sicuti in aliis omnem, quam potui solertiam: dum enim olim Regio jussu pueris quibusdam ejusdem fere ætatis, eodemque & vitæ & victus genere educatis, tempore vernali infusum quoddam laxans præscripsissem, & postmodum ex singulis operationis quærerem successum, diversissimos infusum præscriptum deprehendi edidisse effectus, quos non solum ipse totidem diversæ naturæ subjectorum indicia consideravi, sed & aliis exempli & incitamenti loco in scriptis meis proposui, ut simili quoque diligentia ad illa respiciant, quæ ad cognoscendam corporis nostri naturam aliquid conferre possunt.

24. Recordor hac occasione, dum quondam aliqua aquæ cujusdam fontis & ex ea excocti salis ad me transmitteretur portio, ut meam de illa, facto examine chymico, declararem mentem, me nonnullis auditorum meorum hujus salis amaricantis & nitrosi saporis præbuisse dosin, ut suo ipsi corpore virtutem illius laxantem explorarent, ubi pariter sub relatione effectuum magna occurrebat differentia; aliis enim bis, aliis crebrius aperuerat alvum, & quidem vel cum vel sine torminibus; nonnulli post assumtionem hujus salis nitrosi magnam, alii vero exiguam, vel plane nullam senserant refrigerationem. Sic quoque memoriam subit, practicum quendam feminæ, corporis laxi & spongiosi, pilulas præscripsisse laxantes balsamicas, quæ ipsi alias familiari in usu, & quas sæpius jam, subsequente lenissima alvi apertione, assumserat, inexpectato nunc cum successu; creberrimæ enim

hac

hac vice illarum usum excipiebant dejectiones, ingenti anxietate, torminum atrocia, & virium prostratione stipatæ.

25. CAUSA hujus nimii effectus minime in essentia & compositione remedii erit quærenda; quod enim si esset, alio quoque tempore pari cum vehementia operationem suam debuisset absolvere; sed potius ad præsentem hujus feminæ variis ex causis alteratum & immutatum internum statum erit respiciendum. Notum vero est, lenissima quoque laxantia drasticorum purgantium acquirere vehementiam, si corpori exhibeantur, cujus in abdomine contenta viscera spasmis obsessa, & quod impuris & acrimonia infectis succis valde repletum est. Tunc enim laxantium stimulo multo vehementius crispantur nimium jam ob spasmum oscillantes intestinorum fibræ, & provocatus hoc ipso acrium & impurorum humorum ad intestina irritata affluxus, non tantum vim remedii laxantem valde intendit atque auget, sed dum diutius quoque continuat, cessante etiamnum medicamenti stimulo, illius effectum sustentat atque producit. Et talem quoque eo tempore hujus feminæ fuisse constitutionem, ex exacerbato & nimium aucto exhibiti laxantis effectu conjicere licet; imo clarissime patet, si insuper consideremus, quod circa instans menstrui fluxus tempus fuerit exhibitum, cum hæc sanguinis excretio nunquam sine spasmodica inferiorum partium affectione contingere soleat, & quod adhibitis postmodum congruis remediis, excrementitia & acrimoniæ non expers purpurata materia per cutis emunctorium fuerit expulsa.

26. PROGREDIOR nunc ad illud remediorum genus, quod serosum & salino-tartareis particulis refertum, in renali vero cribro a massa sanguinis separatum humorem, per urinarias vias e corpore eliminat. Horum vero censum multa sunt, quæ subeunt, neque unius ejusdemque, sed diversæ plane indolis res. Aliæ enim relaxando, crispando relaxatas fibras, aliæ diluendo & demulcendo, aliæ incidendo & dissolvendo viscidiores & crassiores humores,

res, urinæ excretionem facilitant liberiusque promovent, clarissimo iterum documento: diversissimam corporum esse naturam morborumque indolem, quibus per tam discrepantis virtutis remedia provocatus urinæ fluxus convenit atque conducit.

27. Sic in illis, quibus anodyna, antispasmodica & relaxantia diuresin movent, urinæ excretionem a spasmodica viarum urinalium constrictione impeditam sufflaminatamque fuisse certissimum est; si vero roborantia & stimulantia hunc præstant effectum, a relaxatis nimium & a tono motuque, qui in sano & naturali statu hisce in partibus viget, dejectis urinali se- & excretioni dicatis organis, urinæ exitum interceptum fuisse, non est dubitandum. Diluentia vero & quæ incidente & resolvente virtute instructa, quando diureticum præstant effectum, aperte produnt, morbi causam in defectu sufficientis fluxilitatis humorum secernendorum esse quærendam: materia enim secernenda, si justo crassior viscidiorque existit, ad vasa capillaria, ex quibus potissimum excretoria constant, pertingere non potest, vel si vi quadam atque impetu ad ea propellitur ipsisque intruditur, in angustissimis hisce canaliculis subsistit, lentore visciditateque sua obstruit patentia alias illorum orificia, sicque consuetas, & sanitati admodum proficuas se- & excretiones impedit atque sistit.

28. Diureticis his subjungam ea, quæ subtiliores serosas salino-sulphureas recrementitias sordes sub sudoris nomine per cutis amplissimum excretorium evacuant.

29. Quod validiora attinet sudorifera, vehementer illa humorum circulum intendunt, sanguinemque in ingentem commotionem & orgasticam expansionem abripiunt: ex quo facile arguere licet, quod ex illorum quoque effectu multa atque præclara de sanguinis humorumque constitutione & motu desumi possint indicia. Suffragio quoque suo illud indies confirmat experientia. Sic enim multi ex vulgi & indoctorum numero, assumta semel tantum validioris sudoriferi dosi, didicerunt, se calidioris esse naturæ, sanguinemque possidere in

orgasticas ebullitiones aliis multo procliviorem. Quanto magis itaque solidiori scientia instructus medicus ad cognoscendam corporis naturam ex illorum effectu perduci poterit.

30. NOTUM est inter alia, quod magna sæpe sanguinis abundantia in corporibus spongiosioris habitus, quæ copiosis prædita vasis, per longum tempus, sine ullo exinde percipiendo incommodo, latere possit, id quod veteres plethoram ad vasa nominarunt: assumto vero calidiori quodam pharmaco, statim apertius occultus hic insidiasque struens hostis suam prodit infestam præsentiam: aucto enim cordis & arteriarum motu & per medicamenti sulphureo-oleosas particulas in orgasticam & intestinam commotionem abrepto sanguine, tota illius moles mirum expanditur; hinc dum majus affectat spatium, vasorum in quibus decurrit latera ultra eorum resistentiam distendit, ex hoc ipso contractioni illorum nimium resistens, omnia illa periculi plena producit symptomata, quæ a majori sanguinis abundantia, plethora nempe ad vires dicta alias provenire solent.

31. NEQUE minus circumspecta illa methodus, qua rite observata, Alexipharmaca sic dicta remedia summum grassantibus morbis contagiosis & pestilentialibus sunt præsidium, & qua neglecta, maximum quoque afferunt damnum, causam nobis præbet contagii indolem corporumque ad illud suscipiendum dispositionem inquirere. Communi scriptorum de peste testimonio constat, illa, grassantibus morbis contagio & malignitate infestis, prophylacticum habere effectum, qui quidem non aliunde dependet, quam quod cordis & arteriarum motum ob aeris valde vappidi minusque elastici usum mœroremque & mortis metum languidiorem valide augent, atque intendunt, massamque humorum ab impuris serosis & in corruptionem pronis inquinamentis ope sudoris, quem fortiter movent, promte liberant; luculento testimonio, maximam contagiosos morbos subeundi dispositionem, consistere in partium solidarum, nervosarum inprimis & vasculosarum imbecillitate, fluidarumque impuritate. Optimo quoque

que

que cum succeſſu in principio morborum contagioſorum, præmiſſa quadam medicina emetica, exhibentur; maximo vero cum damno, ſi jam per tempus aliquod ſuſceptum contagium corporis penetralibus altius ſeſe inſinuaverit. Ex quibus patet, miaſma tale per os ſuſceptum & cum ſalivali latice in ventriculum delatum, promte quidem ad ſanguinis humorumque maſſam tranſire, in principio tamen illius adhuc eſſe indolis, ut per cutis poros ope largioris ſudoris evacuari queat, brevi vero temporis ſpacio ab ipſis corporis noſtri impuris ſuccis illam induere naturam, ut per cutis emunctorium ſub ſudore excerni renuat, ſed plane peculiare excretorium deſideret, glanduloſas nempe vel muſculoſas corporis partes, in quas nempe ipſius naturæ ſalutari motu bubonum vel carbunculorum forma deponitur & evacuatur.

32. Infelix porro, quem medicamenta ſudorifera, vel regimen calidius in varioloſa febre producunt effectus nos ſatis docet, fermentum quoque varioloſum non ita eſſe comparatum, ut per ſudorem evacuari poſſit, nec velociſſimum maximeque intenſum ſanguinis circulum illius ſe- & excretionem ullo modo promovere, ſed plures potius evolvere & generare ſordes, illas partibus exquiſitioris ſenſus altius infigere, maſſamque ſanguineam, non ſecus ac fluvium quamdiu magna cum celeritate undas ſuas rapidiſſime volvit, nihil admixtarum ſibi ſordium deponere: tunc vero optime depurari poteſt, quando paulo lentius procedere tardiusque moveri incipit. Multa quoque ex ſpirituoſorum & ſalium volatilium frequentiori & nimio uſu, ſub præcedentis ſeculi fine reſultantia damna affatim docuerunt, cauſam illam morborum univerſalem ex acido & viſcido deſumtam maxime eſſe inſufficientem.

33. Longe excellentiori virtute, ampliori quoque & univerſali fere uſu ſe commendant diaphoretica; quippe quæ multo moderatius placidiusque genitos in corpore ſubtiliores ſeroſas ſordes per cutem inſenſibiliter educunt. Pauciſſimi

certe occurrunt morbi, in quibus corpus noſtrum a placida hac & tutiſſima diaphoreticorum virtute producta excretione non inſigne levamen ſummumque ſentiat auxilium. Ut vero & hoc remediorum genus ad præſentem applicemus ſcopum, pauca ex illis perluſtrationi noſtræ ſubjicere volumus; & primo quidem tutiſſimum illud ad diaphoreſin movendam præſidium, corporis nempe ſub libero & temperato cœlo moderatam exercitationem. Conſideramus itaque plures, qui & ſanitatis & recreationis cauſa ſub aere temperato amœna perambulant loca; licet enim omnes pari paſſu incedant, citius tamen alii, alii tardius incaleſcunt, & ad ſudorem commoventur, nonnulli ſudore madidi atque perfuſi redeunt, cum tamen plures ſicco corpore revertantur: certo iterum documento, ad hanc quoque excretionem diverſimode diſpoſitam eſſe corporis noſtri naturam; quæ quidem diſpoſitio a variis oritur cauſis, utplurimum tamen ea corpora, quæ tam prompte ſudore diffluunt, ſpongioſioris ſunt habitus, cutem poſſident teneram atque laxiorem, ſanguinemque in venis alunt copioſo ſero refertum: illa vero quæ intus genitas ſubtiliores ſordes inſenſibili magis tranſpiratione quam aperto ſudore excernunt, cutem carnemque plerumque obtinent denſiorem ſanguinemque recondunt nec nimis copioſum nec nimis ſeroſum, ſed aliquo modo craſſiorem, firmiori nexu, meliorique particularum mixtione gaudentem.

34. NOTABILE porro eſt; quod venæ ſectionem nonnunquam excipiat liberior tranſpirationis ſucceſſus, nonnunquam vero poſt emiſſum e vena ſanguinem protinus ceſſet vel ſegnius minimum procedat cuticularis hæc excretio. Inquirenti in diverſiſſimorum horum effectuum cauſam, pulcherrima iterum ſeſe objicit corporum differentem naturam cognoſcendi occaſio. Si enim ventilatione ſanguinis facta promovetur diaphoretica vel quævis alia cutanea excretio, certiſſimum præbet prægreſſæ nimiæ ſanguinis abundantiæ indicium, & natura hoc ipſo, inſtituto medici qui venam ſecare juſſerat

rat

rat tacite quasi applaudit, quod educto superabundante sanguine, solida & fluida ad temperiem atque æquilibrium conservationi sanitatis summe necessarium iterum reduxerit; hinc novis insurgit viribus, & cum cor & arteriarum canalis antea non suffecerit ad tantam molem rite regendam, nunc demto superfluo pondere, illud, quod reliquum est, eo vegetius circumagit, sordesque sub lentiori circulo sensim conceptas, transpirationis ope per cutis emunctorium eliminat. Quod si vero per sanguinis evacuationem impeditur saluberrima hæc peripherica excretio, inopiam potius quam copiam fluidi hujus purpurei præsentem fuisse indicat. Hinc si magis adhuc per imprudenter institutam venæ sectionem corpus sanguine & viribus spoliatur, non potest non cordis & arteriarum motus valde languescere: latera enim vasorum non sufficienter expanduntur atque dilatantur; quare debiliorem illorum diastolen languidior quoque excipit systole, & deficiente hoc modo vegeto humorum ad corporis peripheriam cutisque emunctorium appulsu, transpiratio eximie læditur, & in salubri suo decursu impeditur. Similem fere virtutem diaphoreticam nonnunquam exserit magnæ virtutis & ex aere progenitum sal inflammabile nitrum, item aquæ frigidæ potus, dum nempe infringendo & imminuendo nimium, qui corpus adurit, febrilem æstum, impedit, ne nimium exsiccetur sanguinis massa, neque orgastica sua expansione ulterius elateri vasorum resistat, systalticamque illorum vim imminuat.

35. ANTEQVAM evacuantium classem penitus desero, brevissimæ adhuc disquisitioni subjiciam illa medicamenta, quæ lymphaticos corporis nostri succos vehementer commovent, & salivam per ductus glandularum faucium & oris copiose fundunt. Propria est & unice atque specifice quasi competit hæc virtus mercurio variis modis præparato & corpori applicato. Hujus enim subtilissimi summæque mobilitatis globuli spiculis salinis armati, glandulosa & vasculosa lymphæ receptacula intime penetrant, solidorumque fibras nerveas

 for-

fortiter ſtimulando & criſpando, contentam in illis lympham in vehementiſſimum abripiunt motum, magnamque ſalivalis humoris copiam, per patentia in ore & faucibus ductuum ſalivalium oſtia, ſub continuo ptyaliſmo e corpore ejiciunt. Quo majorem vero circumſpectionem mercurialia requirunt, eo crebrius tamen generoſo hocce remedio inſcitia illiusque comes audacia abutitur, triſtiſſimisque confirmat exemplis, illud in imperiti manu idem eſſe, quod gladius in manu furioſi. Nonſolum enim ad curandam veneream luem ſæpius indiſcriminatim, neglectisque ſumme neceſſariis cautelis adhibetur; ſed haud raro eo uſque progreditur empirica temeritas, ut in aliis quoque affectibus difficilioribus & contumacioribus, quorum cauſam plane non attingunt, ægros ſialagogis fatiget, hoſtemque incognitum ſub excitato profuſo ſalivæ fluxu exſpuere cogat, inani & fallaci ipſis inſinuata ſpe, malum hac methodo radicitus & ut dicere aſſolent ex fundamento poſſe exſtirpari. At vero infelix qui brevi ſequitur effectus, inſcios iſtos & rem malitioſe gerentes homines graviſſimi ſui, ſed ſero arguit erroris.

36. ECONTRARIO prudentiori ac circumſpectiori medico inde ſuppeditatur occaſio ex damnis ab aliis inductis ſecuriorem ineundi viam, ſuamque medendi methodum morbo atque ſubjecto omni ex parte reddendi accommodatam. Dum enim inter alia vidit, mercurium vivum nullam fere in corpus noſtrum agendi habere potentiam, niſi ſalibus prius fuerit ſolutus, illorumque ſpiculis armatus, itemque tutiora mercurialia, ut mercurium dulcem, ſola admixtione & trituratione cum ſale quodam alcalino vel neutro, tantas acquirere vires, ut interdum veneni ad inſtar totam œconomiam motuum pervertere valeat: nonſolum ipſe penitus a mercurialium uſu abſtinet, ſi corpus, quod curandum ſuſcepit, multas ſalinas bilioſas & acres ſordes vel primis in viis, vel in ipſa humorum maſſa recondit; ſed & exinde prudenter concludit, quod plurima damna, quæ mitioribus & rite præparatis mercurialibus, minus conveni-

venienter applicatis, inferuntur, ex neglecta hac summe necessaria circumspectione profluxerint, quodque corporis humani natura sub illis morbis, in quibus mitiora mercurialia corrosivam & deleteriam induunt indolem, salium fertilissima sit productrix: cumque illud maxime in scorbuto, arthritide, scabie & podagra eveniat; hoc quoque mercurialium effectu evincitur, non omnem Pathologiam salsam esse rejiciendam, multosque affectus, quos alii ex sola sanguinis abundantia proficisci autumant, potius ab humorum impuritate, acrimonia & salina intemperie & generari & sustentari.

37. MISSIS evacuantibus ad illud remediorum genus me converto, quod sub ampliori roborantium titulo multas includit singularis energiæ species, ex quibus primum produco ea, quæ analeptica & confortantia in scholis medicorum audiunt. Duplici vero modo hæc ipsa depressas & imminutas corporis nostri vires erigunt atque augent: nonnulla enim ex illis subtilissimo suo atque fragrante, blando tamen naturæque amico sulphure, tenuissimum illud in cerebro a sanguine separatum & in nervis undulans liquidum ad promtiorem motum inque singulas partes vegetiorem influxum disponunt atque concitant; nonnulla vero substantia sua alimentosa, gelatinosa dulci & moderate spirituosa defectum illorum succorum resarciunt, ex quibus mobilissimum nervorum fluidum erat conficiendum atque elaborandum. Quod priora concernit, agunt illa principio tenuissimo, calore promte in exhalationes & effluvia resolubili, quæ naribus suscepta svavissimum odoris sensum nervis, tunicam internam pituitariam copiose & satis aperte percurrentibus, inprimunt; hinc exterius tantum naribus admota suaveolentia, confortantem exserunt virtutem, imo ipsius cordis motum sub syncope ad tempus cessantem egregie resuscitant.

38. NONNUNQUAM vero eadem medicamenta in sequioris sexus personis ex longinquo etiam talem producunt effe-

ctum, qui satis superque prodit, illas misero hysterica afflictione laborantium numero pariter esse adscribendas. Sævissima enim interdum moschi, zibethi, jasmini, rosarum, & ambræ fragrans odor in feminis nonnullis excitat symptomata: dum præter dolorem capitis anxiamque præcordiorum constrictionem, potens est syncopen, imo convulsivas & spasticas tractiones in locis quoque dissitis producere. Quæ omnia non obscure innuunt, talia corpora debilioris esse naturæ, nervosumque illorum systema ad subeundos anomalos & spasticos motus maxime dispositum. Prudenter itaque & circumspecte agit medicus, qui, dum cernit, lenioribus hisce tantas in ejusmodi corporibus excitari posse turbas, a validioribus medicamentis & inprimis ab illis, quæ ad spasmos producendos apta nata sunt, omni cura in sanandis hystericarum afflictionibus abstinet, & diæteticis potius temperatisque roborantibus dejectum partium, inprimis ventriculi & intestinorum tonum erigere & resuscitare studet, liberumque sanguinis circuitum per abdominis viscera & præcipue uterina vasa restituere contendit.

39. NON minoris momenti indicia de corporum constitutione desumi quoque possunt ex illorum effectu, quæ alimentosa sua & nutritiva facultate virium largiuntur augmentum. Cum enim omnes corporis nostri solidiores partes a fluidis incrementum suum accipiant: fluida vero, quorum magna indies portio consumitur, per alimenta ingesta conserventur atque restituantur; necesse est, ut fluida æque ac solida aliquam cum alimentis tam quoad quantitatem, quam qualitatem retineant conformitatem. Quod quantitatem humorum & inprimis sanguinis concernit, non melior certe ad eandem perscrutandam, datur via, ac si sollicite ad alimentorum, quo quilibet vescitur, indolem & quantitatem, conjunctumque vitæ genus, num otiosum vel laboriosum, respicimus.

40. FLVIT sane ingens illa, quæ integras nationes intercedit cor-

corporum differentia, ſi cœli aeriſque excipias ſtatum, quoad maximam partem ex fonte commemorato, victus nempe vivendique conſueto genere. Sic Galli qui cibis mollioribus, carnibus valde gelatinoſis & vario artificio, quo palato arrideant, præparatis, juſculis maxime nutrientibus, vinoque dulci frequentius utuntur, ad concipiendam ſanguinis humorumque abundantiam ſunt promtiſſimi, eamque ob cauſam ad ſubeundos inflammatorios aliosque ex nimia ſanguinis copia vaſorumque repletione oriundos affectus quam maxime proclives. Hinc quoque hujus gentis Medici & frequentiores & largiores ſanguinis miſſiones inſtituunt, imo in febribus aliquoties hoc auxilii genus cum bonis ægrotantium rebus repetere non dubitant.

41. Porro præſidia modo dicta alimentoſa & nutritiva quam optime nos perducunt ad cognoſcendum ingentem illum virium lapſum roboriſque imminutionem, quam morborum plurimi, vel præſentes corpori noſtro & inprimis ventriculo inducunt, vel jam abacti congruiſque præſidiis eliminati poſt ſe relinquunt. Sic enim frequentiſſime videmus, ſi parentes vel amici ægrotantibus illis, quos ſingulari amore proſequuntur, in ipſo acutarum vigore, ad reſuſcitandas, ut autumant, ſumme depreſſas dejectasque vires, nutrientia valde & alimentoſa virtute inſtructa juſcula renuentibus quoque obtrudunt; vel ſi, quum a morbo quodam graviori convaluerunt, illorumque appetitus, ut plerumque fit, fortior majorque eſſe aſſolet, perverſo huic, minimeque a rationali quodam principio in corporis commodum excitato ciborum deſiderio indulgentes liberaliori manu varia alimenta copioſe porrigunt, quod nihil aliud hoc ipſo efficiant, quam quod viribus ſuis ſpoliatum ventriculum cruditatibus obruant, præſentemque morbum hoc ipſo graviorem reddant atque periculoſiorem, vel delaſſatum corpus denuo in eundem affectum, quem modo ſuperaverat, imo in deteriorem adhuc conjiciant. Neque minus inſigne nutrientia hæc præſidia de cor-

porum impuritate præbent documentum. Multi enim licet optimo utantur cibo atque potu, nihilominus elanguido atque emaciato incedunt corpore, tristique exemplo comprobant HIPPOCRATIS *Sect.* 2. *Aphor.* 10. contentum effatum: *Corpora impura, quo plus nutriveris, eo magis læseris.*

42. ROBORANTIVM ex numero disquisitioni nostræ adhuc subjicienda illa, quæ adstringentis sunt naturæ, fibrasque languidas nimium atque flaccidas arctius adducendo atque stringendo, partibus corporis nostri deperditum restituunt tonum. Multa sane tria illa sic dicta Medicorum regna nobis suppeditant, quæ vel majori vel minori gradu pro principiorum suorum differentia talem edunt effectum. Quo vero brevitati studeam, unicum tantum ex vegetabilium regno desumtum præsenti applicabo scopo. Est illud famosissimus, ex Peruviana regione ad nos delatus Chinæ cortex. Quantum enim febrifugi hujus singularis plane effectus ad detegendam febrium intermittentium genuinam indolem, corporumque iisdem vexatorum differentiam, conferat, præstantissimorum medicorum loquuntur scripta. Placet hanc in rem illa adducere verba, quibus Celeberrimus RAMAZINI *Orat. VIII. p. m.* 107. usus est: *Non absimili ratione,* inquit ibi, *Peruvianus cortex, celebre illud febrifugum, cujus nostra hac ætate tam frequens, nisi forsan nimius & impudens est usus, nondum meditullius febris naturam nos attigisse palam fecit, cum sat virium habuerit, ut omnium antiquorum de natura febris systemata e suo gradu dejiceret, & recentiorum quoque ideas omnes, quæ de hoc affectu hactenus prodiere, non parum dubias reddiderit.*

43. VERVM enim vero, non ad refutanda tantum, quæ minus recte de febrium indole concepta fuerunt commenta, febrifuga hujus corticis virtute usus est, sed ulterius quoque ex remedii hujus differenti effectu febricitantium naturam internarumque partium constitutionem explorare studuit. Eximium nobis hac de re reliquit documentum *in Descriptione Constitutionis Epidemic. anni* 1690. *p. m.* 149. Ibi enim inter alia

alia quæ noxia vel proficua in affectibus tunc temporis grassantibus deprehenderat, corticis Peruviani quoque mentionem injicit, & nonſolum candide fatetur, non admodum ſalubrem ejus in conſtitutione hac fuiſſe uſum; ſed ſemet ipſum quoque infauſto cum ſucceſſu nobili cuidam virgini, quæ per 40. dies cum tertiana duplici conflictata fuerat Chin. Chinam præſcripſiſſe. Illam enim, poſtquam ex vino infuſam reſpuiſſet, ad tres dies ſtupidam & comatoſam evaſiſſe, cum pulſu adeo exili, ut vix percipi potuiſſet; donec tandem ſoliti paroxyſmi redeuntes ſtuporem discuſſerint. Ubi in mox adjecta epicriſi ex inſalubri hujus remedii uſu concludit, maſſam ſanguineam hujus virginis multis cruditatibus fuiſſe refertam, craſſioremque habuiſſe conſiſtentiam, ideoque ad promtum motum circuitumque minus fuiſſe aptam; ſublato itaque fortiori, quem a febre acceperat, impulſu, quandam veluti in vaſis ſtagnationem functionumque torporem inde fuiſſe obortum, quæ vero reſtituto iterum ſanguini velociori motu, redeunte febrili æſtu omnia feliciter diſparuerint.

44. In genere vero illud probe obſervandum, non omnibus indicationibus nominatum corticem ſatisfacere: hinc aliis præſidiis ante ejus uſum omnia ſunt removenda obſtacula, liberandæ prius primæ viæ ab inhærentibus viſcidis, acidis bilioſisque cruditatibus, maſſa quoque humorum a ſordibus vindicanda, ſanguinique liberior per viſcera, inprimis in abdomine contenta, reſtituendus circulus, ſpaſmorum quæ juncta eſt vehementia compeſcenda atque mitiganda; & tunc demum, ſi febriles motus ex aſſuetudine relictaque debilitate adhuc infeſtant, febrifugo modo laudato & debita doſi congruoque tempore exhibito ſiſtendæ atque profligandæ. Certiſſimum itaque ex felici hujus remedii effectu, dum nempe febris poſt ejus moderatum uſum plenarie ſilet, nullæque recidivæ, nec alia ſubſequuntur mala, deſumi poterit indicium, corpus nunc a colluvie ſordium ſufficienter eſſe depuratum, viſcera abdominis ab obſtructione liberata, glan-

dulas reſeratas & liberum ſanguini per omnes partes reſtitutum progreſſum. Si vero, aſſumta jam aliqua hujus corticis portione, nihilominus inſiſtit febrilis ſpaſmus, vel alia ſequuntur incommoda, nequaquam ulterius hujus remedii uſus eſt continuandus; ſed potius exinde prudenter colligendum, materiali febrium cauſæ nondum ex aſſe fuiſſe proſpectum, viſcera nondum plenarie reſerata, ſanguinisque & humorum motum nondum in juſtum ordinem & ad ſufficientem libertatem eſſe productum. Confirmant hæc quæ modo attuli *in Medic. Syſtemat. Tom. IV. Sect. I. cap. 2. de Febr. Quartan.* conſignata verba: *Si his* (congruis nempe paulo ante deſcriptis præſidiis) *febris non diſceſſit, indicium fuit, infarctus viſcerum, aut obſtructionis glandularum in abdomine.*

45. SVBIVNGAM hiſce defectum virium reſarcientibus, motusque excitantibus medicamentis, aliud, & diverſæ quidem plane indolis remediorum genus, illa nempe pharmaca, quæ fluidorum ſolidorumque motum illiusque ferociam componunt atque ſiſtunt, dolores & ſpaſmos ſopiunt, & vigiliis morborumque atrocia fatigatis & delaſſatis corporibus placidum conciliant ſomnum. Præſtat hæc omnia quam maxime opium, vario modo præparatum, correctum, variisque compoſitionibus immixtum, cujus virtus ab antiquiſſimis jam jam temporibus nota fuit atque explorata. Rarior quidem noſtro ævo, quo multo ſecuriora & tutiora innotuerunt anodyna, uſus opiatorum eſſe ſolet; aſt, ſicuti nunquam deſunt, qui in clariſſima & ſerena luce cæcutire non erubeſcunt; ſic quoque imprudentum audacia nondum deſinit, valentioribus pharmacis ægrotantes vita & ſanitate ſpoliare, quæ mitioribus atque lenioribus perfacile potuiſſent conſervari. Plures certe infauſti opiatorum effectus in recentiorum quoque ſcriptis reperiuntur, quos & ipſe in artis exercitio ſæpius animadverti; ex quorum numero præſenti ſcopo illum tantum breviter accommodare lubet, quem aliquoties me obſervaſſe *in Med. Syſtem. Cap. VII. pag. 227. in Scholio* §. 12. his verbis teſtatus

ſtatus ſum: *Non ſemel ſed aliquoties, quod ſancta fide teſtari poſſum, ab immoderato adſtringentium & opiatorum uſu in diarrhœæ vel dyſenteriæ fluxu coercendo, vel cohibendo intermittentium impetu, moleſtiſſimum hypochondriacum, quod in feminis hyſtericum dicitur malum, & quod per omnem fere reliquam ætatem homines miſere exercuit, enatum animadverti.*

46. CERTE, niſi me omnia fallunt, ſiniſter hicce opiatorum effectus, qui tamen ſubito hypochondriacum hyſtericumque malum, in corporibus, quæ antea ab utroque plane immunia vixerant, producere poteſt, de genuina hujus mali indole, veraque illius ſede optime inſtruere convincereque poterit. Si enim, in quo omnes unanimiter conſentiunt, opiatorum nociva & deleteria vis exinde potiſſimum dependet, quod principio ſuo halituoſo vaporoſo-ſulphureo tonum partium nervoſarum & exquiſitioris ſenſationis deſtruant, robur atque vires motrices labefactent atque imminuant: certe nec aliunde infauſta hæc hypochondriaci mali ab improvido opiatorum uſu facta excluſio deducenda erit, quam quod ventriculi & inteſtinorum tunicas, quibus maxime opiata & ſedativa vim inferunt, a robore ſuo atque tono, per ſpaſmos præcedentes jam ſatis imminuto atque deſtructo, penitus tandem dejecerint. Ex quibus luculenter elucеſcit, primariam hujus moleſtiſſimi mali cauſam veramque illius ſedem non alibi eſſe quærendam, quam in ingenti inteſtinorum & ventriculi atonia, ex qua poſtmodum tanquam ex genuino ſuo fonte reliqua omnia, quibus hypochondriaci vexantur, propullulant ſymptomata.

47. ULTIMO tandem & colophonis loco unicum ad hæc ex anodynorum & ſedantium effectu, de ſingulari iſchuriæ ſpecie deſumtum adjiciam judicium. Obtulit ſe mihi quondam inter alias difficiliores pariter ac rariores conſilii dandi cauſa ad me miſſas morborum relationes ſingularis quidam affectus, dignus omnino, quem paulo accuratiori ſcrutinio ſubjiciamus. Quum vero ejusdem completam hiſtoriam in

Medic. Consult. Part. VIII. Dec. V. Cas. III. pag. 334. in publicum usum omnium jam exposuerim perlustrationi, integram denuo repetere minus necessarium æstimans ea tantum huc transferam, quæ proprie ad institutum pertinent: Femina nempe calculosa, variisque spasmorum insultibus ob nervosarum partium insignem debilitatem diu lacessita, inopinato dolore dextri lateris corripitur, cumque a calculo illum provenire crederet, medicamentum anodyno-antispasmodicum assumsit; quo quidem dolor discussus, sed in ejus locum successit ischuria, seu plenaria urinæ suppressio; quæ quidem hac vice post tincturæ tartari & pilularum laxantium usum internum cessavit; ast præterlapso sub variis spasmodicis afflictionibus aliquot septimanarum spatio, rediit dolor iste gravativus lateris, illumque denuo sequuta multo pertinacior ischuria. Frustra ad ea, quæ sub priori insultu profecerant, recurrebat ægra, præsidia: & licet multa postmodum applicarentur antispasmodica & anodyna, ut clysteres emollientes antispasmodici, balnea, pulveres & potiones antispasmodicæ & anodynæ, minime tamen his ipsis per novem jam dies occlusæ urinales viæ potuerunt aperiri atque reserari, unicum solamen percipiente ægra ex clysterum & pilularum laxantium usu, quarum quippe ope ingens semper serosi humoris quantitas per alvum, & aliquot urinæ guttæ per ordinariam viam fuerunt eductæ. Ex tam frustraneo itaque tot remediorum anodynorum & antispasmodicorum usu genuinam veramque hujus affectus causam felici cum eventu erui, atque in suppeditato consilio rescripsi: ischuriam hanc non a spasmodica viarum urinalium constrictione, sed a contrariæ plane indolis provenire causa, nimia nempe tubulorum renalium & ureterum flacciditate & atonia, motusque, qui alias in his quoque partibus viget & contenta in ipsis liquida strenue propellit, inertia atque defectu. Svasor itaque fui, ut ab ulteriori anodynorum, antispasmodicorum & emollientium usu penitus abstineant, & ea potitius

tius adhibeant, quæ confortante & roborante virtute debilitatis hisce partibus deperditum restituant tonum, imo, quæ leniori stimulo elanguidum resuscitent amissumque revocent motum. Fecit hæc omnia ex præscripto patiens, & haud ita multo post de felici exoptatoque successu me reddidit certiorem.

48. HABEMVS certe in enarrata morbi historia insigne saluberrimi ex remediorum effectu desumti consilii exemplum, quod ego eo lubentius colophonis loco dissertationi huic adjicere volui, cum clarissimum exhibeat documentum, non otiosa fructusque expertia me in illa pertractasse, sed talia potius, quæ rite observata in praxi medica usus esse possunt amplissimi.

DISSERTATIO. VII.

DE MEDICINA SIMPLICISSIMA ET OPTIMA, MOTU, INEDIA, AQUÆ POTU.

§. I.

QUEMADMODUM natura, sapientissimum Altissimi DEI opificium, in admirandis suis quas præstat operationibus, non varia, non diffusa, sed simplex est, sive facili, simplici & compendiosa via, ratione ac methodo, in universo systemate, effectus & phænomena sæpius stupenda producit; ita, artificiosissimam corporis humani mechanicam, saluberrimum illud vitæ, sanitatis, atque depellendi morbos negotium, eadem facili & simplici methodo administrare, quibus interiora naturæ & artis medicæ, paulo accuratius, inspicere & perspicere integrum est, philosophi unanimiter utique confiteri tenentur omnes. Hanc demum corporis nostri machinam, ex elateribus & tubulis varii generis, summa & divina arte sapientissime exstructam, ratione mixtionis vero ad extremam corruptionem pronam, solo & unico motu sanguinis progressivo, debitis rerum heterogenearum, per emunctoria convenientia, excretionibus, ab omni corruptione vindicari; quid, quæso, potest esse simplicius, quid unquam compendiosius? Denique illum ipsum progressivum in orbem abeuntem fluidorum motum, solo & simplicissimo systoles & diastoles solidorum elastico motu sustineri, id etiam est, quod omnes solertiores naturæ indagatores in admirationem abripit profundissimam.

2. SICUTI autem non tam multiplices multumque inter se diffidentes, sed perpaucas afflictionum morbificarum esse cau-

causas, quæ non semper tam natura differunt, quam pro locorum quibus insident diversitate, corporis sani & integri functiones varie lædunt & labefactant, saniori pathologiæ qui addiscendæ operam dederunt, non ignorant; ita ad morbos depulsandos, non tam ingenti medicamentorum copia, sed paucioribus saltim ac simplicioribus opus esse remediis in propatulo est: cujus rei veritatem, pauperes & plebeji, non pretiosis, sed solis domesticis a morbo convalescentes, luculenter dant evictam. Quinimo antiquissimis temporibus medicinam tantum paucarum herbarum fuisse, Celsi testimonio, in principio statim operis sui, proditum ac confirmatum habemus. Mirum igitur, nec profecto sapientior quisque admirari satis, quin credere vix poterit, quo fato & infausto sidere factum sit, ut ars hæc salutaris & simplicissima, nostris temporibus, tam immensa medicamentorum compositorum, ex variis, etiam dissitissimis regnis advectorum, pretiosissimorum, omnique arte vel paratorum aut excogitatorum mole ac farragine laboret, ut fere omnem exsuperet numerum; quorum, tot libri practici, pharmacevtici, botanici, omniumque fere regionum, urbium quoque præcipuarum dispensatoria, testes præbent locupletissimos.

3. SED audiamus hac de re magni nominis ingeniique virorum judicia. Inter quæ digna sane sunt, ut animadvertantur, quæ in *limine præfationis* laudatus jam CELSUS proposuit, hisce verbis: *Multiplex medicina, neque olim, neque apud alias gentes necessaria, vix aliquot ex nobis ad senectutis principia perducit.* Et ipse HIPPOCRATES *lib. de victu acutor: mox sub initio*, valde laudat eos, qui paucis numero, bonis, & quæ morbo conveniunt, usi sunt medicamentis. Neque ad hujus veritatis dilucidationem, egregium illum ex PLINIO locum, quem adducit probatissimus ille scriptor JOH. LANGIUS *in epist.* prætermittendum, quin potius in medium proferendum existimavi, *lib. XXIV. cap.* 1. his extantem: *Ex terræ nascentibus nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse re-*

media, paratu vulgo, inventu facilia, ac ſine impendio ex quibus vivimus. Poſtea fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas invenere iſtas, in quibus ſua cuique venalis promittitur vita. Statim compoſitiones & mixturæ inexplicabiles decantantur, Arabia atque India in medio æſtimantur, ulcerique paruo, medicina a rubro mari importatur; cum remedia vera pauperrimus quisque cœnet: Quadrat huc itidem egregie DAMASCENI quod prodidit prudens conſilium, *aph.* 34. *Pharmaca pauca tibi tenenda ſunt, quorum operationes & poteſtates jam multoties expertus es. Totius enim multitudinis notitia incomprehenſibilis eſt, ac cum per ſingulas volueris inquirendo discurrere, multiplici diverſitate diſtentus, neſcies, cui debeas fidem adhibere.*

4. EQVIDEM, ſi quid ego judicem ex animo dicere debeo, artem noſtram, cui utique divinæ laudes habendæ, ſi ad ulteriorem perfectionis gradum perducendam velimus, inter maxima obſtacula, hoc palmarium removendum eſſe duco, ut tam innumerabilium compoſitionum, maxima ex parte ineptiſſimarum & natura pugnantibus ex ingredientibus concinnatarum, tam Galenicarum quam chymicarum penitus in exilium exacta mole; tutis, naturæ amicis, paucis & ſelectis, efficacibus tamen, plus ſimplicibus quam compoſitis, in medicina, cum ad corpora a morbis vindicanda, tum ad ſanitatem amiſſam reſtituendam morbosque vincendos demum uti incipiamus remediis: quippe perpaucis & ſelectis horum generibus, convenienti methodo uſurpatis, & olim & nunc, præſtantiſſimos medicorum, famam ac ſummam medendo celebritatem nactos, fuiſſe uſos, vitas & facta eorum inſpiciendo cognoſcimus. Quod pernobile utiliſſimumque argumentum quum nec dici, nec ſcribi ſatis hodie poſſit, pertractandum inpræſentiarum ſumſimus: rebus nimirum ſimplicisſimis citra magnam artem & laborem conquiſitis, quotidianis, diæteticis & quibus ſemper natura ad conſervandum opus habet, tantam cum in morbis arcendis, tum ſanandis, a

ſapi-

ſapientiſſimo Numine, inditam eſſe virtutem, ut ſæpius his ſolis tutiſſime fidere, & ſine alio magno medicamentorum apparatu, medici officium explere poſſimus exactiſſime.

5. HIPPOCRATES, antiquiſſimus ille & re vera optimus diſciplinæ medicæ Præceptor ac Parens, uti omnia fere, quæ in monumentis immortali memoria dignis prodidit, ſummam in arte peritiam atque in obſervando ſolertiam ſpirant ac declarant; ita obſervatu digniſſimus eſt locus, qui *primo* ſtatim *libro*, *de arte* §. V. in conſpectum venit, ita habens: *Multi ægri etiam citra medicorum opem ſanantur & ſunt ſanati, videtur autem, ut & qui medicis non uſi ſunt in medicinam inciderint, per quam ſervati ſunt; aut enim*, pergit §. VI. *inedia, aut copioſo cibo, aut uberiori potu, aut ſiti, aut balneis, aut laboribus, aut quiete, aut ſomno, & vigilia convaluerunt.* Quo præluſtri loco, venerabilis Senex, complures ægrotantium, citra opem medicorum, citra peculiarem medicamentorum apparatum, remediis familiaribus convaleſcere poſſe luculenter teſtatur. Hæc vero, non alia ſunt, quam quæ claſſis rerum a Galeno ſic dictarum non naturalium, quibus homo ad ſuſtentandam vitam & valetudinem carere nequit, complectitur, ut ſunt: inedia, ſive abſtinentia a cibis, victus largior, uberior potus, ſitis, balnea, labor ſive corporis motus & exercitatio, quies denique & ſomnus. Quibus graviſſimus auctor, magnam tam ad morbos præſervandos, quam ſanandos, vim atque poteſtatem, ſi quis recte iis utatur, attribuit. *Nam* uti §. VII. ſubjicit, *quæ ex hiſce rebus profuerunt, ob rectum uſum profuerunt, quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte uſurpata ſunt, nocuerunt.* Sane, ſapientiſſimum hoc & magni in praxi medica momenti aſſertum, paulo accuratiorem, quam quisque putaverit attentionem & diffuſiorem illuſtrationem meretur. Atque in hoc etiam noſtra jam erit meditatio intenta, noſter labor defixus, ut, quæ & quanta inhæreat rebus hiſce, quæ in vita habentur familiares ac domeſticæ,

& juvandi & medendi virtus, omnibus subinde aliis medicamentis superior, appareat quam clarissime.

6. Ex dictis igitur diæteticis nunc modo recensitis remediis, labor sive motus & exercitatio corporis, merito nobis primum differendi locum, quantum scilicet inde utilitatis, cum ad sanitatem conservandam, tum ad morbosas afflictiones avertendas propullulet, suppeditare videtur. In limine vero hujus disquisitionis statim monendum esse duximus: inter omnis generis remedia sive diætetica, sive pharmacevtica quibus in medendo utimur, nullum dari, cui, vel sanitatem conservandi, vel amissam restituendi vim ab eorum natura absolute dependentem assignemus, sed tantum, relatione facta ad corporis humani naturam, eorum virtutes æstimandas venire; quare non sine ratione cum ipso HIPPOCRATE statuimus: *naturam optimam morborum esse medicatricem*, insuper addimus, vitæ & sanitatis conservatricem, a morbis præservatricem & præcipuam remediorum operatricem. Per naturam vero corporis humani, quæ fundamentum ac principium, juxta laudatum Senem, omnis sermonis sive demonstrationis medicæ est, nihil aliud, quam œconomiam motuum vitalium, progressivi videlicet, combinatorii, secretorii & excretorii, in machina mere hydraulica, sive ex tubulis diversissimi generis, vi elastica contractili & distractili donatis composita, intellectum volumus; qui solidorum & fluidorum motus, si recte, & secundum leges æqualitatis, sive temperamenti se habent, omnes functiones quas partes corporis nostri exercent, secundum regulam fiunt, & non modo vita, sed & integritas corporis & animi conservatur. Hos motus attente observare, sique a proportione & symmetria abeunt, & nimii evadunt, vel etiam vacillant variis ex causis & deficiunt, idoneis remediis in ordinem & moderationem reducere, unicum & vere præcipuum medici esse officium recte judicatur. Quam mirabilem vero hoc nomine & genere, res supra ab Hippocrate recensitæ, motus machinæ nostræ ab ordine & regu-

regula deflectentes, in ipsam moderationem & æquabilitatem redigendi, potentiam habeant, quantumque inter eas maxime motus valeat, id nunc paulo pressius declarabimus.

7. COMPLVRES ex desidi, otiosa & laboris experte vita, præsertim si paulo pleniori victu utantur, inque primis sub cœlo inclementiori, inordinata animi perturbatione & ex neglecta venæ sectione, in difficiles diuturnas & obfirmatas ægritudines incidere; cujus generis quam maxime sunt pathemata spasmodico-flatulenta, hypochondriaca, colica, hysterica, item scorbutum, cachexia, nimiæ hæmorrhagiæ, lentæ febres & cutis defœdationes, immanes etiam dolores qui sæpe numero quoque ex calculo proveniunt, experientia quotidiana obvium est & compertissimum. Quos omnes dictos affectus, a nimis tardo, lento & difficili sanguinis & humorum circulo ac progressu, & exinde impeditiori facta fluidorum utilium sequestratione, humorumque vitalium, per excretionem inutilium depuratione, causam & ortum repetere, identidem, qui puriori pathologiæ præceptis instructi sunt medicis, non potest non esse notissimum. Solus vero conveniens corporis ejusque partium motus & exercitatio, eo præ aliis gaudet beneficii genere, ut æquabili & plane naturali, sive naturæ amico modo labascentem & deficientem solidorum & fluidorum motum excitet & hac ratione saluberrimas & valetudini conservandæ necessarias secretiones & excretiones, eamque præsertim, quæ fit per illud fere catholicum cutis emunctorium promoveat, atque adeo dictas chronicas passiones, quæ omnes a stasibus, stagnationibus, infarctibus viscerum & nimiis ad certa loca sanguinis congestionibus pronascuntur, non modo feliciter avertat, sed & præsentes efficacissime vincat atque expugnet.

8. SVNT quidem nobis, ex remediorum maxime diaphoreticorum, sudoriferorum, confortantium ac spirituosorum classe, multa in promtu, quæ etiam cordis & arteriarum motum augendo, circularem sanguinis & humorum progressivum

motum, neque minus ab eo dependentes secretiones & excretiones adjuvant; sed non æque tam secura, tam facili, tam æquabili & naturæ amica ratione, ac ipse motus & corporis exercitatio, id præstant. Nam hic sine violentia, sine addita interne humoribus quadam materia præcalida æstuante, salino-sulphureo-volatili, orgastica, qua pollent sudorifera, operationem suam, citra virium jacturam exerit placidissime. Deinceps id peculiare & eximium habet motus remedium, præ diaphoreticis & sudoriferis, quod in arbitrio nostro positum sit, virtutem ejusdem, pro rei natura & circumstantiarum ratione minuere, temperare atque intendere, quod a medicamentis intus sumtis, quorum operatio non est in nostra potestate, expectari nequit. Præterea etiam ob id, motus corporis, cum aliis de prærogativa contendere potest, quod præter evacuationes, vires & robur, corpori non secus ac animo addat, appetitum emortuum resuscitet, languentem erigat & digestionem vacillantem confirmet, blande videlicet spirituascentiam sanguinis & humorum promovendo; id quod a plurimis aliis medicamentis, usu familiaribus, sperare nemo unquam poterit.

9. HABEMUS hac in re, quam maxime, experientiam & auctoritatem veterum medicorum suffragantem, qui quidem tanta medicamentorum compositorum & igne chymico excoctorum copia, quæ nostra ætate in pharmacopoliis conspicitur, carebant; sed, re vera, ejusmodi diæteticis, inter quæ primas corporis motus & exercitatio tenet, plus certe, si ingenue veritatem fateri licet, in medicina præstabant, quam nostri temporis medici, innumeris suis pharmacis. Quot autem modos & species motuum, ad tuendam & reparandam, pro cujusvis corporis natura & statu, valetudinem excogitaverint, id quam optime, ex eleganti illo libro, quem doctissimus medicorum MERCURIALIS, ex veterum consignavit monumentis, & *artis gymnasticæ* nomine insignivit, conspicitur. Nos jam potiora, inter innumera ex veterum probatissimorum medi-

corum

corum ſcriptis adducere volumus loca, ut hinc incomparabilis hujus remedii efficacia, ejusque laus & encomium abunde eluceat. HIPPOCRATES enim *lib. I. de diæta* aperte ſcribit: *Homo edens ſanus eſſe non poteſt, niſi etiam laboret*; & *in eodem libro*, ceu regulam ſanitatis univerſalem inculcat: *menſuram motuum pro menſura ciborum ſemper eſſe æſtimandam.* Neque hujus aſſerti ratio intellectu difficilis eſt; quodcunque enim corpori ingeritur, eadem fere menſura, ſi iſtud non amplius augeatur, per evacuationes debet egeri, quas vero motus corporis convenienter inſtitutus, præ aliis omnibus, egregie promovet ac moderatur. Spectant huc verba GALENI, quæ *commentario, in hunc aphoriſmum*, habet: *Exercitatio omnium vitioſorum, qui in corporis profundo ſunt, humorum purgationem ſupplet.* Cui ſententiæ calculum addit AVICENNA *lib. I. F. E. N. c. I.* his verbis: *Poſſent homines, ſi debito tempore, exercitio ac labore uterentur, omnibus medicis ac medicamentis carere.* Intellige venæſectione, purgantibus, ſudoriferis, diaphoreticis, aperientibus, incidentibus, attenuantibus; quippe horum virtus omnis motui ineſt.

10. CONSIDERATIONE porro digniſſimum eſt, quod præter evacuantem, laudatum noſtrum remedium, roborantem quoque virtutem poſſideat. Partibus enim imbecillibus, ipſo HIPPOCRATE teſte, tam internis quam externis robur adjicit. Hinc *Sectione IV. aph. 71. laborem articulis & carnibus cibum eſſe* prodidit: & *lib. de diæta §. 38.* perhibet: *laborem ſiccare & corpus robuſtum facere.* Nec non *lib. I. de diæta* §. 40. *deambulationem & alvum, & corpus, & ventrem ſiccare ac firmare*, affirmat; *lib. II. de diæt.* autem *in nimiis alvi fluxibus*, eam commendat. Cui graviſſimo Auctori noſtro adſtipulatur PLVTARCHVS *Oper. Tom. II. p.* 130. ita eloquens: *uſus ſermonis quotidianus, mirum dictu, quam utile ſit genus exercitationis, non ad ſanitatem duntaxat, ſed etiam ad vires reparandas*: & CELSVS *lib. I. cap.* 8. & paſſim in ſuis operibus, claram vocem in ſtomachi vitiis, qui videlicet

in ejus resolutione consistunt, magnopere commendat. Et profecto laudem suam, eximium hoc motus remedium, quo probatissimi viri & medici illud affecerunt, suo jure meretur, ut etiam quasi medicinam universalem,& præservatoriam & curatoriam ipsi inesse recte putaverint. Hinc gravissimus ille Auctor & Philosophus, VERVLAMIVS *lib. IV. de augm. scient. c. I.* ita differit: *vix aliquam in morbum inclinationem inveniri, quæ non exercitatione quadam propria corrigi possit.* Et PECHLINVS, *lib. II. obs.* 34. hæc habet: *Nulla corpora morbis minus obnoxia reperies, quam eorum, quæ a prima statim infantia, motu gladiatorio, palæstrico, firmitatem sibi contraxerunt, viriumque robur, quod quum in seram ætatem extendant, immunitatem sibi a morbis procurant; quod infinitis obvium est exemplis.*

11. INTER omnes vero motus species equitationi primum concedendum esse locum, & sana medico ratio dictitat, & ipsa experientia confirmat. Siquidem, totius corporis tam internas quam externas partes, æquabili succussione afficit, & motum ac circulum sanguinis, inprimis per mesenterium & viscera abdominis, qui ordinario fere difficilis est, procurando, mesenterii glandulas reserando, tonumque viscerum & stomachi roborando, in malo sic dicto hypochondriaco,hysterico,cachexia, hydrope, ac febribus lentis mirabilem sane præstat opem. Primus fere omnium, ORIBASIVS, magnas sanandi partes equitationi tribuit, quod vel sequentia loca indicant: *lib. IV.* enim *c.* 24. hæc perhibet: *Equitatio magis, quam omnes reliquæ exercitationes corpus præservat, stomachum & sensuum organa confirmat, eaque reddit acutiora.* Et, *in capite de equitatione*, ita scribit: *Si vehementer impellatur equus, quamvis totum corpus laboriose concutiat, tamen aliquid utilitatis affert; siquidem magis, quam omnes aliæ exercitationes, corpus & præsertim stomachum firmat.* Ex recentioribus vero nemo rectius de equitatione, ejusque in medendo viribus, ipso SYDENHAMIO differuit: hinc in *Oper. pag.* 476. in malo hypochon-

chondriaco, & paſſione hyſterica, non ſatis laudare ejus uſum poteſt. Meminit enim ſacerdotis malo hypochondriaco vehementer correpti, qui ſine alio pharmaco, ſola equitatione priſtinum acquiſivit vigorem, & *ibid.* hæc refert: *multi mihi ſanguine juncti, tabidi & phthiſici, multum terrarum, equo vectore, peragrantes, ex meo conſilio, ſanitati ſunt reſtituti, medicamentis aliis fruſtra adbibitis.*

12. VERUM enim vero, cum nullum, etiam efficaciſſimum & tutiſſimum, ſi quis eo recte utatur, remedium ſit, quod non præpoſtero ejus uſu, plus noxæ quam levaminis afferre poſſit: ita etiam id ipſum, de exercitio corporis, ſi imprudenter ſuſcipiatur, tenendum eſſe animadvertimus. Nam plura nobis, intra aliquot annos, innotuerunt exempla, ubi valde imbecillis hominibus, hectica & phthiſi laborantibus, vel quorum, a morbo præcedente, vires & humores vitales penitus exhauſti & conſumti fuerunt, fortior motus, lignorum videlicet cum ſerra ſciſſio, ac ſectio, improvide fuit commendatus, quos dein in animi deliquium, quod brevi excepit mors, collapſos fuiſſe perſpeximus: motus enim paulo fortior, licet vires reſtauret, eas tamen adhuc ſufficientes, licet quodammodo ſuppreſſas requirit. Quin, varia dantur motuum genera, quorum quædam ſunt fortiora, ut curſus, venatio, pilæ luſus, armorum & palæſtrica exercitia; quædam mediæ naturæ, ut aſcenſus ſcalarum, vectura in curru, equitatio paulo validior; quædam ſunt leviora, ut equitatio lenta, lectica, deambulatio, frictio, vox clara. Quas diverſas motuum ſpecies, pro virium menſura, proportione, & corporum robore, vel debilitate, circumſpectum oportet medicum ordinare & præſcribere. Quod diſcrimen & obſervationem, ipſos veteres, inque primis HIPPOCRATEM animadvertiſſe, video: nam, *lib. de intern. affect. Sect.* 33. *ſplenetico ægro, ſi validus fuerit, per tres dies, ut ad ligna ſecanda cogatur*, conſulit. Et *libro cit.* §. 28. *Si potens eſt cachecticus*, inquit, *luctetur ſummis humeris & laboret per circuitus multos in die.*

Et CORNEL. CELSVS *lib. I. cap. 2.* dum ad valetudinem integram servandam, varia motus genera commendat, inter hæc ascensus quoque & descensus mentionem injicit; nimirum *qui quadam varietate*, ut inquit, *corpus movet*; addit: *nisi corpus perquam imbecillum est.*

13. PRÆTEREA & certum tempus, si quis exercitatione, præsertim paulo fortiori, pro remedio uti velit, observare convenit. Nam, nec mox ante cibum, nec mox post eum sumtum utilis est, quia concoctionis opus inde perturbatur; sed commodissime absoluta concoctione, matutino tempore, hora quarta vel quinta a cibo, instituitur. Juxta HIPPOCRATIS enim effatum: *Deambulationes matutinæ extenuant, & quæ circa caput sunt, levia, agilia & promta efficiunt, alvumque solvunt.* vid. *lib. Epidem. VI. Sect.* 4. Siquidem peracta concoctione ciborum in primis viis, & succi chylosi distributione per totius corporis venas facta, perspiratio sive excretio inutilis, qui per cutem fit, humoris, longe liberior atque expeditior reddi, & motu quam facile augeri potest. Demum, si quis exercitationis remedio recte uti velit, & hoc servandum esse monitum arbitror, ut, pro cujusvis laborantis corporis & morbi natura, determinatus & proportionatus modus & mensura, in eo præscribatur. Si virium satis est, in obfirmata chronica passione, diutius corporis labori & exercitationi est insistendum. Novimus melancholia hypochondriaca ad furorem usque affectos, peregrinatione facta, per pedes, viginti imo triginta milliarium fuisse sanitati mentis & corporis redditos. Novimus etiam lenta equitatione, ter vel quater de die per dimidium horæ facta, duorum mensium spatio, atrophia & lenta febre extenuata corpora integre restituta.

14. PRÆTER motum & corporis exercitationem HIPPOCRATES, superius citato loco, ad valetudinem conservandam & amissam, sine medicorum vel potius medicamentorum usu, restituendam, plurimum inediæ tribuit. Neque id assertum, cla-

clariſſimis rationibus & indubia experientia deſtituitur: nimia enim edendi intemperantia ſive ciborum ingluvie, complures & valde difficiles ac diuturnas paſſiones, inter quas hyſterica & hypochondriaca primas merito tenet, cum ſuis quæ ipſam comitantur & excipiunt pathematibus; item, quæ ex nimia ſanguinis vel ſuccorum pravorum abundantia naſcuntur morbi, progigni compertiſſimum eſt. Recidivæ quæ poſt febres intermittentes ſanatas frequentiſſime fiunt, vix aliis cauſis, ac vegetiori appetitui largiorique cibo ſumto, præſertim ſi accedat ex frigido & ex ſeptentrione ſpirante aere, prohibita tranſpiratio, debentur. Cachexiam, hydropem, ſcorbutum & morbos capitis, affectus ſoporoſos, ac paralyſes, a ſanguinis & ſuccorum, ob nimiam voracitatem in vaſis congeſtorum copia, ceu genuina & proxima cauſa proficiſci, rationali pathologiæ & therapiæ deditti quam optime noverunt.

15. PROFECTO nullum corpus, plus morbis obnoxium, difficiliorisque ſanationis eſt, quam copioſis & impuris ſuccis repletum; adeoque peritiſſime CELSUS *lib. I. c. I.* ſcribit: *corpora, quæ more athletarum repleta ſunt, celerrime & ſeneſcunt & ægrotant.* Neque deficit ratio: nam, quando ſupra modum, ac ventriculi & inteſtinorum vis motrix & periſtaltica concoctionem maxime adjuvans, ferre & ſubigere poteſt, cibus ingeritur, multæ emergunt cruditates, atque magna humorum vitioſorum colluvies, quæ primis viis inhærens, ructus, flatus, borborygmos, inflationes, hypochondriorum tenſiones, alvi conſtipationes & interdum nimias fluxiones ſuſcitat, ingignitur. Quanta autem mala & damna, ex vitiis primæ digeſtionis, in viſcera reliqua corporis redundent, & quam graviter inde omnium partium functiones lædantur, nemo rectius, quam medicus ſanioribus philoſophiæ rationalis dogmatibus inſtructus, pernoſcit.

16. QUAMVIS vero major cibi copia probe concocta fuerit, in corpore ſcilicet firmo & robuſto, nihilo tamen ſecius

nimia succi chylosi, & quæ ex eo producitur sanguinis exuperantia, sive plethora, ad multas & graves affectiones sternit viam amplissimam, in quo etiam veterum constans & unanimis semper stetit sententia. Ratio quoque est in procinctu: nam nimia humorum copia resistendo, vim cordis, arteriarum, aliorumque tubulorum motricem, systalticam, elasticam, quæ regit in tota machina vitales motus, progressivum & circularem, quo utilia retinentur, inutilia excernuntur, minuit ac labefactat, quo inde in laxioribus & imbecillioribus, inferioribus præsertim, & multum remotis a corde partibus, inque vasis maxime venosis, stagnationes, humorum decubitus, infarctus, obstructiones, corruptiones, & impetuosæ etiam interdum ad removendas eas, a provida natura, cum fortiori strictura & spasmo institutæ motiones proveniunt; quæ omnia, totam œconomiam animalem perturbant.

17. QVVM vero hæc innumera fere mala, primam suam a nimia ciborum appetentia, victu pleno & largo, ducant & trahant originem; quantum utilitatis & salubritatis ad ea avertenda & sananda, in parco & tenui victu, abstinentia per aliquot dies a cibo, sive inedia repositum sit, quisque clara & sana ratione instructus, quam facile poterit intelligere. Quapropter, non sine, sed certe cum magna & fundata ratione, medicorum antiquissimi & optimi scriptores ad custodiendam vitam & sanitatem, morbosque avertendos id remedii non satis laudare & commendare possunt.

18. IN confirmationem hujus, placet saltim pauca adferre testimonia. Ita HIPPOCRATES, *lib. de morb.* it. *VI. Epidem.* aperte scribit: *sanitatis studium, non satiari cibis.* Et alibi: *nihil magis ad sanitatem facit, quam non satiari cibis & impigrum esse ad labores.* Item: *si quis pauca edat nullum morbum experietur.* Et *libr. de prisca medic.* ita fatur: *fames plurimum potest in hominum natura, ad sanitatem.* Eadem pariter est CELSI sententia lib. II. cap. 16. hæc tradentis: *non ulla res magis adjuvat laborantem, quam tempestiva abstinentia:*

tia: addit, *intemperantes homines apud nos, ſibi cibi tempora, modum curantibus dant.* Sic PLINIVS *lib. XVIII. cap.* 5. longe utiliſſimam eſſe ad ſanitatis conſervationem, in cibis temperantiam affirmat. *Vt enim,* inquit, *tempeſtiva abſtinentia, ſummas in ſecunda valetudine partes ſibi vindicat: ita quoque in adverſa plurimum momenti obtinet; ſanat enim plenitudinem, nimirum obeſos, pituitoſos, vitiaque ex pituita nata, apoplexiam, epilepſiam, comata, vertigines & id genus* alia. Et SENECA, *lib. I. epiſt.* 95. hæc habet notatu digna: *Antiqui medici neſciebant cibum dare ſæpius, & vino fulcire venas cadentes: itaque nil erat opus, tam magna medicorum ſuppellectile, nec tot ferramentis & pyxidibus.* Philoſophi Plato, Zeno, Socrates ſimplici victu, tenuique diæta conſeneſcebant. De quibus PORPHYRIVS *lib. IV. de abſtinentia*, teſtatur: *quod carnibus abſtinuerint, ſponte ex terra creſcentibus contenti; atque ita ſumma illorum vita fuerit cum ſanitate.* Et PLATO *in Charmide, temperantiam vitæ cuſtodem* appellat.

19. NEQVE nobis deſunt literarum monumentis inſcripta exempla virorum, qui a prima ætate valetudinarii fuerunt, & ſine ulla medicamentorum ope, parciori victu, moderata diæta, & abſtinentia ab omni repletione potus & cibi, egregie valuerunt, & ad octuageſimum, imo nonageſimum & ultra annum, ſub vigore mentis & corporis vitam produxerunt. Nam uti doctiſſime ſcribit FERNELIVS *lib. I. de morb. cauſ. pag.* 210. *Inedia ac parcior & tenuior victus, corpus pervium patensque reddit, obſtructiones expedit, flatus, alvi fæces, urinas, cerebri, omniumque partium excrementa movet & excludit; atque, ſi impurum corpus vitioſo humore perfunditur, cruditates concoquit & emendat, tenues & inutiles humores exhaurit aut halitu diſſipat, craſſos vero & cuique parti tenacius inhærentes proritat atque movet.* Ita abſtinentiæ & inediæ tanta ineſt vis medicinalis, ut non modo in vitiis ſtomachi omnibus fere, in quibus eam CELSVS *lib. IV. pag.* 217. commendat, colluviem crudorum humorum abſumendo calorem

& tonum deficientem reſtituat, ſed & copiam ſeri impuri in reliquis corporis partibus evacuando ſolidorumque tonum ac elaterem reſtituendo, iis affectibus, qui ex nimia ſeri proveniunt abundantia medeatur atque occurrat inſigniſſime. Quadrat hinc pulcherrime *aph.* 59. *Sect. VII.* HIPPOCRATIS, ita habens: *corporibus præhumida carne præditis fames commendanda eſt, quæ exſiccat corpora.* HEVRNIVS in hunc locum addit: *quia ſenſim & æqualiter totum corpus exſiccat.*

20. Ex hiſce igitur dictis & adductis facile jam intelligi poſſe arbitror, quare in morbis capitis gravioribus, ut ſunt: paralyſis, affectus ſoporoſi, melancholia, incubus, epilepſia, veteres inque primis CELSVS imo HIPPOCRATES *lib. popul. VII. p.* 858. *exercitium corporis & abſtinentiam a carnibus, præſertim pinguibus, a vino etiam,* maximopere commendarint. Qui iidem auctores in morbo cachectico, icterico inque omnis generis cutis vitiis, ulceribus, ſcabie, elephantiaſi, cibum paucum ſine pinguibus, ſine glutinoſis, ſine inflantibus, item aliquot dierum inediam ac ſudorem per laborem corporis, præ omnibus aliis remediorum generibus mirifice extollunt. Vide ſis CELSVM *lib. III. cap.* 25. Et THEOPHRASTVS *lib. V. philoſ. auctor eſt: abſtinentiam rationis uſum reddere, quia multum edere & carnibus veſci eum adimit, animosque efficit tardiores, & eos immani quadam dementia complet.* Minime vero opus eſſe autumo, in hujus rei illuſtrationem latius divagari, quum mihi liceat provocare ad meam ipſius experientiam. Nam ad obfirmatam luem ſcorbuticam, nec non eam, quæ ex impura venere naſcitur, radicitus tollendam, imo ad ulcera cachecticorum cum ſumma corporis laſſitudine juncta ſananda, non tutius, non certius & quod majorem ægrotantibus opem tulerit remedium me unquam fuiſſe expertum plena fide teſtor, præter curam emaciantem, per menſem vel duos inſtitutam, nimirum quæ in tenuiori victu & abſtinentia a carnibus, præcipue pinguibus, motu corporis convenienti & loco potus decoctorum uſu, ex lignis & radicibus temperatioribus

cum

cum aqua paratorum, interpositis idoneis laxantibus consistit.

21. Et certe, ut non dissimulemus veritatem, sed eam aperte & ingenue profiteamur, posset quidem quisque hominum bene & per totam vitam valere ac penitus omni sanguinis missione carere, si temperanter & moderate viveret, & pro ciborum mensura, convenienti corpus motu exerceret. Quum autem luxuriam & perditam ciborum ingluviem cum otio & desidio declinare homines nolint, ut potius saluberrima hæcce remedia plures & fere omnes abhorreant; utique venæsectione opus est, qua ad nimiam vasorum plenitudinem, quæ subinde præsens & subitum periculum minatur tollendam, ut sunt: apoplexia, hæmoptysis, phrenitis, peripnevmonia, angina, febris synocha, inflammatio & spasmodicus intestinorum dolor, non dari potest facilius, præsentius & efficacius remedium; neque minus hac multæ diuturnæ & dolorificæ passiones, ut rheumatismi, arthritides, phthisis, pathemata hypochondriaco-spasmodica, calculus, ischiaticum malum, si in corporibus copiam sanguinis alentibus ac viribus satis constantibus convenienti tempore & modo administretur, averti possunt quam felicissime.

22. Videmus etiam frequentissime, a nimia sanguinis copia, quæ minuendo solidorum elaterem, promtiorem alias ac liberiorem sanguinis & humorum circulum reddit tardiorem, salutares valde excretiones per transpirationem, per alvum, per urinam, item solennes & criticas sanguinis profusiones per uteri ac per ani venas fuisse suppressas. Neque tamen hoc loco, & hac occasione præterire & reticere possumus, quod nonnulli, nostris præsertim temporibus, efficacissimo hoc remedio cum damno ægrotantium sæpius abutantur, non considerantes, insignem esse differentiam inter plethoram ad vasa, quæ nimium distenta remorantur circulum sanguinis ut vires inde premantur; & inter eam, quæ a veteribus dicitur plethora ad vires, in qua sanguis ebulliens va-

sa

sa nimium distendit & liberum circuitum impedit: revera autem inopia boni & sinceri sanguinis adest. Quo posteriori casu, nimiæ & repetitæ sanguinis detractiones plus utique vires exhauriunt, stomachum infirmant, excretiones retardant & morbos sæpe insanabiles reddunt; igitur hac ratione, optimo & maxime innocuo huic remedio temerarie pessima fama infertur.

23. MISSA perquam utili hac materia, ad aliud genus remedii simplicissimi, quod vulgo vilis habetur pretii, cui tamen maximam & prorsus mirabilem ad conservandam vitam & medendum, inexhausta DEI bonitas indidit efficaciam, nos convertimus. Et hoc est ipsa aqua communis, quæ uti omnium animantium corporum præcipuum est elementum constitutivum, ita etiam summum medicamentum; cujus uberiori potu, juxta *locum* HIPPOCRATIS *citatum ægrotantium* plures, sine medicorum ope convalescunt. Saluberrimum hujus autem in medicina usum, antequam paulo pressius prosequamur, principia & ingredientia illa, a quibus proxime ejus in corpus humanum pendet efficacia, paulo accuratius examinabimus.

24. PRIMVM autem monendum esse ducimus, nos non omnem promiscue aquam, quia magna inter eam differentia occurrit, ad salutarem usum commendare, sed eam potissimum, quæ limpida, levis, pura est, non heterogeneis multis sive alienæ naturæ partibus e. g. terreis, salinis imprægnata, sive ex fontibus sive fluviis vel ex pluviis desumta. In hac ipsa tria potissimum medicam considerationem promerentur. *Primo*, humidum quod præcipuum formale & essentiale est hujus elementum. *Dein*, tenue illud spirituosum sive potius æthereum, quod intime partibus ejus immixtum hæret. Et denique, ipsum frigidum principium. Ab hisce utique singulis, magna & salutifera in animale corpus virtus redundat.

25. SINE sufficienti enim aquei elementi copia, nec vitam nec sanitatem consistere, nec ullum morbum sanari posse, iis

iis plane qui interiora artis noſtræ haud leviter attigerunt perſpicuum eſt. Nam natura veterum, illa vitæ conſervatrix & morborum optima ſanatrix, nihil aliud eſt quam ſanguinis & humorum perennis progreſſivus & circularis motus, cujus beneficio, œconomiæ vitali amica retinentur, quæ vero aliena expelluntur; ut hac ratione, ab interitu corruptibile corpus vindicetur. Quum autem hic ipſe in orbem abiens motus per tenuiſſimum vaſculoſum animale contextum corpus, ſine ſufficienti liquido conſiſtere nequeat, quam neceſſaria & vitæ utilis ſit liquidi copia, jam conſtat planiſſime. Atque id etiam clariſſime evincit experimentum, quo conſtat, in lacte humano quod non niſi chylus eſt, vel in ſanguine arterioſo ſeptem partes aquei, & in ſani hominis venoſo, tres partes ejus ad unam partem ſolidæ & ſiccæ ſubſtantiæ contineri, quod ſi lento calore humidi facta fuerit evaporatio.

26. VNDE manifeſtum evadit, liquidum, ſi quis ſanus perſiſtere velit, longiſſime ſuperare debere ſolidum quod in cibis eſt, ne humores convenienti carentes fluxilitate inſpisſeſcant, in minimis vaſculis ſecretoriis & excretoriis hæreant atque ſubſiſtant; & hinc inde ſalutaribus evacuationibus ſuppreſſis, copia ſanguinis & ſeri impuri increſcens & liberam humorum circulationem impediens, diuturnas & periculi haud expertes concitet paſſiones, cujus generis ſunt: morbus cachecticus, malum ſcorbuticum, arthriticum, nephriticum, neque minus hypochondriaca & hyſterica pathemata, quibus quam maxime obnoxii ſunt ii homines & præſertim mulieres, quæ parciori utuntur potu & deſidi atque ſedentariæ addictæ ſunt vitæ: cum e contrario, eos qui copioſum tenuem & humidum victum, juſcula videlicet, cereviſias valde tenues, imo ipſam aquam puram & frigidam in uſu habent, ac frequentius infuſis herbarum temperatarum ex aqua calida utuntur, motuque ac clamore ſimul corpus exercent, ab omnibus fere

morborum insultibus, tutos ac immunes permanere experientia plane indubia edoceamur.

27. EQUIDEM nos si quid judicare possumus, nullum, sive acutus sive chronicus sit, morbum sine sufficienti & tenui aqueo potu sanari posse, adeo ut huic præcipua & medicinalis virtus adscribi debeat, ingenue asserimus ac profitemur. Nunquam cura febris, sive sit chronica intermittens, sive continua & acuta, sine largo satis aquæ, sive calidæ sive frigidæ, vel cerevisiarum tenuium aut ptisanæ potu feliciter absolvitur; modo debito tempore, ordine & mensura subministretur. Nam sine humidi copia, vehemens ille, qui carnem & vires consumit mixturamque sanguinis temperatam destruit æstus, vix ac ne vix quidem sedari potest. Neque deficiente hoc, stagnationes & obstructiones, quæ maxime febrium caussam constituunt, solvi, neque excretiones & quidem cuticularem illam, qua potissimum id quod febrem fovet & concitavit expellitur, recte succedere posse, res est in aprico posita. Quippe medicamenta fere omnia, febrilibus compescendis motibus a medicis dicata, ut diaphoretica, diuretica, incidentia, laxantia & roborantia, nullius fere effectus sunt, nisi ab humido copioso secundentur & promoveantur.

28. ECQUIS est, qui sine salutiferorum fontium sive aquarum mineralium frigidarum & thermalium usu, tutius, melius & certius tollere, vel minimum minuere ac levare chronicas & difficiles passiones, quibus genus humanum subinde afficitur & cruciatur, majora denique mala avertere, vel quod præcipuum est ab ejusmodi morbis, corpora ad eos disposita, vindicare suis pharmacis specificis & arcanis audeat sibique persuasum habeat? Harum nimirum & summa virtus aliis remediis in affectibus debellandis longe superior, sanæ rationi, ductui & ordini naturæ non modo convenientissima est, sed & per tot secula firma est stabilita experientia, ut profecto derisui se dent, qui vel ex ignorantia, vel ex affectu, hanc a sa-

a ſapientiſſimo Numine, generi humano providentiſſime gratis conceſſam medicinam flocci faciunt vel plane contemtui habent.

29. Peropportunam nobis interea, hæc noſtra, de aqua meditatio largitur occaſionem, curioſam pariter ac utilem movendi quæſtionem: utrum incomparabilis harum aquarum efficacia, eis quæ in viſceribus terræ primario admiſcentur varii generis ſalibus & mineralibus, an aqueo potius elemento accepta referenda ſit? Nos certe tuemur poſteriorem ſententiam, ita tamen, ut ſtatuamus, ipſam aquam ab admixtis hiſce rebus, quæ utique activæ indolis ſunt, majorem vim poros intimius penetrandi, & obſtructiones reſerandi & excretiones promovendi acquirere, quia ſine ſufficienti vehiculo aqueo, parum admodum in dictis hæc præſtare poſſunt morbis.

30. Alterum aquarum ſalutiferum ingrediens eſt ipſum elementum aereo-æthereo-ſubtiliſſimum, quod intime ejus poris innatat & immerſum eſt, quo aqua nulla, præſertim quæ recens ex fontibus depromitur, antequam calore ejus maxima pars effugiat, caret, ita tamen, ut major vel minor ipſis inſit quantitas. Ab hoc elemento dependet aquarum levitas, ſubtilitas & medicinalis poros penetrans ac roborans virtus. Quod ipſum etiam ſubtile ac ſpirituoſum principium, quo acidulæ tam calidæ quam frigidæ copioſo inſtructæ ſunt, multum harum aquarum medicam virtutem adjuvat. Et quo magis aqua fœta hoc eſt elemento, quod maxime ex levitate & promta evaporatione, nec non ex ingenti bullularum copia in vacuo proſilientium cognoſcitur, eo ſalubrior eſt æſtimanda, eoque aptior uſibus œconomicis, in coquendis cibis, in extrahendis vegetabilium, radicum, herbarum per infuſionem viribus evadit. Ad quod hoc notatum volumus: aquam, quo diutius coquatur, eo minus aptam eſſe ad extrahendam gratam & ſapidam ex herba Thee, vel fabis Coffee ſubſtan-

tiam; & hinc ſtatim poſt primam ebullitionem, optime in hunc finem adhiberi.

31. ASSERVIMVS, in ipſo frigore aquæ limpidæ & puræ inſignem ad medicum uſum reſidere virtutem. Veteres medicorum HIPPOCRATES, CELSVS, GALENVS, RASES, potionem aquæ frigidæ plurimis & gravibus in morbis, ut ſunt ardentes & cholericæ febres, magnæ infirmitates ventriculi & inteſtinorum, dolorificæ, flatulentæ, item quæ ex partium nervoſarum reſolutione & infirmitate oriuntur paſſiones, ut paralyſes, catarrhi, rhevmatiſmi, frequentiſſimo in uſu habuerunt & laudabilem ejus in hiſce morbis effectum prædicarunt, id quod ex eorum quæ poſteritati reliquerunt monumentis abunde licet animadvertere.

32. INTER plurima vero quæ extant loca, perpauca ſaltim huc adducere placet. CELSVS *lib. I. cap. 8. iis, qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur ac qui propter ardorem aliquem, noctu ſitire conſueverunt, antequam quieſcant, duos vel tres cyathos frigidæ per tenuem fiſtulam bibendo*, ſuadet. Et ſi meam ipſius experientiam interponere integrum eſt, ex imbecillitate ventriculi & inteſtinorum laborantibus, qui præcordiorum anxietates cum phlogoſi & laſſitudine, ſanguinisque ebullitiones cum pulſu celeri & difficili reſpiratione fuerunt paſſi, ante lecti introitum, ſolam aquam frigidam optimæ notæ paulatim aſſumendam ſæpius optimo cum ſucceſſu ſuaſi. CELSVS *in præfat.* meminit medici cujusdam CASSII, qui febricitanti cuidam & magna ſiti affecto aquam frigidam porrexit, qua protinus eam ſedavit ac ſomno & ſudore diſcuſſit. Et HIPPOCRATES *lib. Epid. VI. Sect. 4. ad refrigerandam calidam naturam, conferre* dicit *aquæ potum & quietem.* Neque minus laudatus jam CELSVS, *lib. I. c. 2. iis qui ex prava concoctione crudum ſine præcordiorum dolore ructant, ex intervallo aquam frigidam bibere & ſe continere* commendat. GALENVS ad ardorem in febribus temperandam præbuit aquam fri-

frigidissimam ad satietatem; qui idem in colica quoque biliosa ejus usum non satis dilaudare potest.

33. CETERVM, illud certissimum est, quod hydropotæ longe melius valeant & maxime ab articularibus doloribus immunes degant, quam qui cerevisiis, vino & potibus inebriantibus utuntur. Namque meo ipsius testimonio, si quis dubitaret, confirmare possum, me ex aquæ puræ ac frigidæ usu & potu, valde tamen cauto & circumspecto, per aliquot annorum spatium, in levandis & sanandis obstinatis affectionibus, quæ vix ullo remedio cedebant, longe præstantiorem vidisse effectum, quam ex aqua calida sive simplici, sive in infuso usurpata; quemadmodum id superioribus annis habita dissertatione, *de potus frigidi salubritate*, fusius ostendi ac demonstravi, varia quoque perutilia quæ hic merito conferri merentur monita adjiciens.

34. QVEMADMODVM vero experientia, quæ optima veritatis medicæ est parens, habemus confirmatum, eos, qui supra modum & quotidie fere potibus spirituosis indulgent, capitis & artuum doloribus, rhevmatismis, calculo, catarrho suffocativo & maxime effrenibus hæmorrhagiis esse obnoxios: ita, qui ab iis potibus abstinentes tenues potiones ipsamque frigidam aquam, vel vinum cum multa aqua dilutum in quotidiano usu habent, a vehementibus hisce malis immunes persistere, identidem observatione constat certissima. Possem omnino hujus asserti veritatem pluribus exemplis ac testimoniis confirmare, si instituti & brevitatis ratio id permitteret; ast, cum plane constet, me superioribus annis, ob ingentem & multiplicem in præservando & morbis oppugnandis utilitatem, aquam tanquam universalem medicinam, in peculiari dissertatione, non ita pridem Parisiis Gallico sermone reddita, quæ ab iis qui medicam praxin intendunt atque intelligunt legi potest, plurimum commendasse, huic labori merito supersedeo.

35. EQUIDEM omne frigidum naturæ humanæ, quæ temperato semper gaudet calido, ac humores valde fluxiles & tenues, motibus vitalibus aptos desiderat, nervosisque pariter ac membranosis partibus solidis, testimonio ipsius HIPPOCRATIS, valde alienum & inimicum habetur; neque ullum fugit, quam subita & gravia imo funesta a largiori potus frigidi haustu subinde fuerint damna oborta: hæc tamen omnia, de imprudenti & inconsulto frigidorum usu intelligenda sunt; nullum enim, ut inter omnes constat, heroicum, nullum forte & magnæ in medendo efficaciæ remedium est, quo non possimus in pernitiem corporis humani abuti. Calidum ipso teste HIPPOCRATE *Sect. V. aph.* 16. naturæ humanæ alias admodum amicum, carnium laxationem, nervorum infirmitatem, mentis stuporem, hæmorrhagias, lipothymias quæ ejus sunt naturæ, ut mortis consecutionem afferant, iis qui eo diu multumque utuntur, inducit. Nam & calido & frigido sua juvandi & nocendi virtus constat, calidum videlicet tenues & fluxiles servat humores, partes duras & tensas emollit & laxat atque salutares movet excretiones; sed ubi jam æstus nimius adest in corpore & omnia in motu sunt ac fluxilitate, vires soluit & dissipat, vimque solidorum elasticam & systalticam vitalem subtrahendo valde nocet.

36. E CONTRARIO, frigus solidis partibus, ubi ab excessivo æstu & humido earum vis elastica systaltica, quæ regit maxime fluida & eorum motibus salutaribus præest, nimium relaxata & soluta est, elaterem, tonum ac robur restituit, intestinumque præcalidum sanguinis motum & orgasmum temperat, circumspecto nimirum, tempestivo & moderato ipsus usu; qui ubi negligitur, & vel solidis nervosisque partibus rigore & spasmo affectis, vel subito & in nimis larga quantitate corpori æstuanti ac sudore diffluenti ingeritur, incrassando humores, eosque circulationi per minima vasorum ineptos reddendo, frigidum utique pernitiosissimum est.

37. DE-

37. DENIQVE, iis rebus, quæ non procul quærendæ & quasi nobis domesticæ magna tamen virtute medicinali instructæ sunt, balnea quoque ipse HIPPOCRATES accenset; quorum virtus identidem ab elemento aqueo, eoque vel frigido vel calido unice venit derivanda. Afficiunt hæc vero quam maxime integumenta corporis, cutim, & qui ei substernuntur musculos, tendines, vasa ac nervos; si in justa temperie non sunt constituta, sed præter naturam nimis relaxata vel constricta: utroque enim vitio si laborant, mox totum corpus propter motuum nexum & conspirationem partium inde male afficitur, etenim internis partibus præter naturam se habentibus, ut videre licet in febribus, convulsionibus, affectibus spasmodicis, etiam externas partes & ipsam cutem ceu valde nervosam & sensilem in consensum rapi conspicimus; unde non modo laborantibus externis, sed etiam internis partibus succurri posse balneis, ratio ac naturæ ductus suadet & experientia confirmat.

38. MIRÆ & fere ineffabiles sunt utilitates, quas balnea, quibus vel inferiorum partium, ut pediluvia temperata, vel superiorum, nimirum capitiluvia, ex aqua tantum dulci parata, accensemus, in doloribus, spasmis, contracturis, omnibusve partibus frigore & rigiditate affectis recte usurpata præstant. Adeoque quam insignes & eximias vires in morbis internis gravioribus & diuturnitate molestissimis, ut sunt affectio hypochondriaca, hysterica, colica, calculosa, in deliriis quoque, mania & melancholia mitigandis ac curandis, balnea temperate calida exerant, iis, qui praxin exercent & intelligunt optime cognitum & perspectum est. Quam materiam, cum fusius olim persecutus fuerim in dissertatione: *de usu balneorum ex aqua dulci*, lectorem eo remitto.

39. PRÆTER balnea calida vero etiam frigida peculiarem plane in medendo promittunt efficaciam. Romanam pariter ac alias gentes balneis olim frigidis, non tam delectationis & mun-

munditiei quam sanitatis causa usas fuisse constat: quod remedium in Anglia retentum fuisse, Buxtoniensia, quæ maximæ in sanandis morbis efficaciæ perhibentur, inprimis testantur, qua de re certe doctissimi Angli FLOYERI *tractatus de usu balneorum* evolvi meretur. Prosunt autem quam maxime in affectibus paralyticis, inque malo hypochondriaco, hysterico, ubi ventriculi & intestinorum tonus solutus est, in malo ischiatico, rhevmatismis, artuum & capitis doloribus, hujusque generis similibus. Neque exempla desunt melancholicorum pariter ac maniacorum balneo frigido curatorum, quale de mania curata *Clar.* MICHELOTTVS in M. N. C. *vol. I. obs.* 102. *pag.* 191. refert.

40. Suffragatur nostræ quoque sententiæ hoc in genere antiquitas. Nam *lib. II. cap.* 5. CELSVS inquit: *Neque his solis, quos capitis imbecillitas torquet; usus aquæ frigidæ prodest, sed iis etiam, quos assidue lippitudines, gravedines, destillationes tonsillæque male habent; his autem non caput tantum quotidie perfundendum, sed os quoque multa frigida aqua fovendum est. Præcipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium est, eo utendum est ubi gravius cœlum austri reddiderunt.* Neque prætermittendus ex eodem Auctore alius de hac materia illustris locus, qui extans *lib. IV. cap.* 5. hic est: *vulgatissimum pessimumque stomachi vitium est resolutio, id est, cum cibi non tenax est, soletque desinere ali corpus ac sic tabe consumi. Huic generi inutilissimum balneum est. Lectiones, exercitationesque superioris partis necessariæ; & perfundi frigida atque in eadem natare, canalibus ejusdem subjicere etiam stomachum ipsum, & magis etiam a scapulis, id quod contra stomachum est. Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Symbruinarumque sunt, salutare est.* Quo loco aperte CELSVS profitetur, balneum calidum minime prodesse, ubi stomachi vis concoctrix fracta ac debilitata est, quam potius frigidum egregie excitat atque erigit.

41. Pau-

41. Paucis ut dicam meam ſententiam: exerit frigidum balneum quam maxime virtutem ſuam, tonicam & elaſticam vim motricem partium ſolidarum, præſertim externarum, etiam ipſius ſtomachi atque inteſtinorum penitus ſolutam vel relaxatam reſtituendo, ut majori vi ac robore fluida regi & propelli per canales poſſint, inprimis ubi eorum infirmitas ex nimia humiditate vel exceſſivo calore, qui ſoluit tonum, oborta fuerit. Certe notatu digna ſunt quæ hanc in rem ſcribit HIPPOCRATES *de humid. uſu* §. 6. item *lib. II. de diæta* §. 35. *calido balneo corpus magis perfrigeratur, poſt frigidum potius concaleſcit.* Sed hæc ſatis de hac materia. Poſſemus adhuc plura, ex ipſius HIPPOCRATIS ſupra citato loco, de quietis, de ſomni, & præter hæc de lactis & ejus ſeri, de juſculorum quoque medicatorum mira in medendo efficacia adducere, ſi uberiorem harum rerum evolutionem & diſquiſitionem, temporis pariter ac brevitatis ſtudium permitteret.

DISSERTATIO VIII.

DE MIRABILI LACTIS ASININI IN MEDENDO VSV.

§. I.

REMEDIA ſimpliciora, parabiliora & velut domeſtica, cum in perſanandis, tum tempeſtive præſcindendis, variis morborum generibus, omnia ſic dicta compoſita, artificioſe concinnata & concentrata pharmaca, non modo ſecuritate, ſed & virtute ac efficacia, longe multumque antecellere: nemo facile rectius intelligit, quam qui in artis ſalutaris exercitio diu cum cura verſatus eſt. Sane, ſi præclara antiquiſſimorum medicorum monumenta evolvimus & curatius excutimus, eosdem medicaminibus ſimpliciſſimis & paratu facillimis, naturæ amicis & ita dictis diæteticis, magis alimenti, quam medicamenti vires obtinentibus, plus detuliſſe & re ipſa præſtitiſſe, omnino deprehendimus, quam recentioris ævi chymiatri, chymico igne excoctis, activioribus pharmacis & pretioſis arcanis proficiunt. Hæc enim, niſi ſumma adhibita cautione & prudentia adminiſtrentur, magis ad nocendum, quam ad juvandum, parata ſunt atque diſpoſita: eamque ob cauſam merito valde inſecura cenſenda, & domeſticis minus ancipitibus longe ſunt poſtponenda.

2. CONSTAT quidem ſubtiliori chymiæ laus ſua & haud translatitia commendatio, ad perſcrutandas maxime rerum naturalium mixtiones ac vires; laudanda quoque in eo eſt quorundam chymiatrorum contentio, quod paucis guttulis & exigua mole ægrotantium faſtidia levare anniſi ſunt: ſed profecto, quum penitus ferme rejectis diffuſioribus & ſic dictis Galenicis medicamentorum formulis, ipſisque diæteticis, a veteribus tantopere laudatis præſidiis, neglectui datis, medica-

dicamenta ex chymia petita, in avertendis & debellandis morbis, nimium in usum vocarunt; factum utique est, ut praxis medica nostra ætate, longe periculosior sit veteri, funestisque plurimis exemplis subinde infametur. Ego vero hanc semper animo imbibi sententiam: ad felicem & auspicatum in arte salutari finem obtinendum, necessarium esse, ut theoria cum praxi, veteres cum recentioribus, remedia Galenica & domestica cum chymicis, perpetuo conjungantur. Quippe, longa demum & multiplici experientia reperi & annotavi, remedia, quæ & alimenti, & medicamenti vi instructa sunt, tanquam affinia & blanda corpori nostro, in morbis curandis & præcavendis, non modo securissima esse, sed etiam efficacissima. Et horum usum ac genuinum adhibendi modum, ex veterum monumentis, longe melius, quam ex recentiorum libris hauriri posse & addisci, identidem iis, quibus antiqua non sordent, apprime cognitum est.

3. Præclaro inprimis & luculento hujus rei exemplo est lac asininum, quod, licet a priscis medicorum mirifice laudatum, & in expugnanda gravissimorum morborum contumacia utilissimum deprehensum fuerit; plurimis tamen ex recentioribus, etiam magni alias nominis medicis, præstantissimæ hæ dotes latent, eamque ob causam, exoptatum hoc sanitatis præsidium, vel parcius in usum medicum traxerunt, vel eodem uti plane non ausi sunt. Nos itaque & solida ratione ducti & multiplici experientia edocti, præsenti specimine nobilissimum lactis asinini usum ejusque virtutes plane mirandas, velut ex ignorantiæ tenebris iterum in lucem proferre & ad pristinum splendorem postliminio quasi revocare, apud animum constituimus.

4. Prius vero, quam ad institutum nostrum exsequendum paulo propius accedamus; e re visum fuit, ostendere in genere: quod omne lac alimentum sit maxime medicamentosum, sive, quod eidem, præter eximiam nutrientem facultatem, singularis & admiranda plane virtus insit medicinalis;

 ob

ob quam merito, nec ſine gravi ratione, ad medicos uſus commendari queat. Et nutritivam quidem lactis efficaciam, eo minus ulli dubiam fore credo, quo magis inter omnes, vel proprio cujusvis exemplo, conſtat, lac corporis noſtri alimoniæ, ſi quid aliud, convenientiſſimum eſſe & quam maxime accommodatum. Etenim fœtus, uteri ergaſtulo adhuc incluſus, lacte, in ſecundinarum compage elaborato, nutritur & augeſcit. In lucem deinde editus, lactis beneficio firmitatem nanciſcitur, ad perfectionem ſenſim deducitur, omnesque ejus internæ partes tantum roboris inde ſortiuntur, ut alimenta aſſumta ſubigere, digerere & in lacteum ſuccum, chylum ſcilicet, convertere poſſint. Ac denique quilibet homo, quousque vita fruitur, chylo, ex alimentis digeſtis & ſolutis extracto, qui non niſi lac eſt, nutrimentum accipit & vigeſcit. Quinimo lac eſt, quod non modo ſanguinis, ſed & omnium quæ vitam fovent ac ſuſtentant liquidorum, pabulum & materiam ſuggerit.

5. QVEMADMODVM igitur lac in alimentorum claſſe principem obtinere locum, certum ac manifeſtum eſt: ita non minus primas in remediorum cenſu meretur. Quod, licet non adeo omnibus cognitum ſit atque perſpectum: facili tamen negotio probari poteſt ac demonſtrari. Vt enim ab experientia, optima rerum magiſtra, omnibusque ſubtiliſſimis ratiocinationum ſpeculationibus ſuperiori, ordiamur: nemini certe, vel levi brachio in artis medicæ cultura verſato, obſcurum eſſe poterit: lac, omnium propemodum animantium, excellentem & prodigioſam fere, adverſus potentiſſima, corroſiva maxime & funeſtis exemplis penitus infamata, tam ex mineralium, quam animalium & vegetabilium ſic dicto regno, petita venena contemperanda, cicuranda & infringenda, vim poſſidere: quæ tanta eſt, ut quilibet toxico infectus, lactis tempeſtive, convenienti tempore, modo & quantitate hauſti uſu, præſentaneum interitum effugere & omni periculo eripi poſſit; eamque ob cauſſam merito dubitandum ſit,

sit, an, præter lacteum humorem, tam promtum tamque excellens antidotum, in universa rerum natura deprehendatur & æquali facultate splendescat. Et hanc certissimam lactis adversus venenorum noxam virtutem, dudum jam veteres & primi medicinæ & materiæ medicæ auctores perspexerunt & prodiderunt. Inprimis DIOSCORIDES, antiquissimus medicinalis materiæ scriptor, GALENO teste, nulli secundus, *lib. II. de mat. med. cap.* 77. ita disserit: *Lac autem, recens etiam, efficax est contra rosiones & inflammationes, a medicamentis exitialibus factas, uti a cantharide, pityocampa, salamandra aut bupreste, auripigmento, dorycnio, aconito aut ephemero.* Id quod etiam PLINIVS *hist. natur. lib. XXIIX. sect.* 21. *&* 33. totidem fere verbis testatur.

6. SI morbos ipsos dispicimus, amplissimus pariter lactis in iis est usus & incomparabilis utilitas, quam unanimi suffragio, testimoniis & exemplis luculenter adstruunt, cum priscis medicorum HIPPOCRATE, GALENO, CELSO & ARABIBVS, neotericorum quidam. Patebit hoc uberius in sequentibus nobilissimo lactis asinini exemplo; in præsentiarum autem suffecerit allegasse MARTIANVM, *Comment. in Hippocr. lib. I. de morb. mul. p. m.* 205. perhibentem: antiquitus lac fuisse veluti sacram anchoram & omnium remediorum caput; ita ut vix ullus morbus esset, in quo lac non administraretur. Eandem quoque in rem pulchre non minus quam ex vero IO. IAC. WEPFERVS, probatissimus auctor & gloriam Helvetiorum medicorum quam maxime exornans, *in epistola ad Verzascham* scribit: *certe, divini aliquid in lacte latet. Antehac nunquam credidissem, nisi id sensibus comperissem. Vidi his meis oculis, quasi novos homines inde factos fuisse. Nam legitimo ejus usu, habitum firmiorem, colorem nitidiorem & vires robustiores plurimi acquisiverunt.*

7. VTVT autem in genere lacti animantium, quæ in usum maxime œconomicum cedunt, ut bubulo, ovillo & caprillo eximia medicamentosa facultas insit: attamen asini-

num lac, PLINIO *l. c. sect.* 33. teste, omnium est efficacissimum, & virtute reliquas lactis species in medendo longe exsuperat, ita prorsus, ut neque tam securum, neque præstantia & efficacia tam excellens remedium, ullibi sit reperiundum. Hoc enim opportuno tempore, debita quantitate & convenienti cum regimine exhibitum, phthisicis, hecticis, marasmo & febribus lentis tabescentibus, tussi chronica & atrophia scorbutica laborantibus, hypochondriaco & hysterico malo afflictis, spasticis pathematibus detentis, viscerum exulcerationi & morbis ab erosione salino-acri proficiscentibus implicitis, summo auxilio est atque præsidio. Quare dignum omnino mihi visum fuit hoc potissimum lactis genus, quod præ ceteris eligerem, meditationi subjicerem, cujus vires eruerem, utilitatem demonstrarem ac testimoniis & exemplis confirmarem.

8. CUR vero asininum lac, aliorum animantium lacti in medendo sit præferendum, primo omnium ratio erit reddenda. Quo ut eo facilius & felicius defungar, supponenda prius & statuminanda erunt nonnulla, de lactis mixtione ejusque ingredientibus, tanquam operationum fontibus. Videlicet, res vulgo notissima est: omne lac ex diversa eaque triplici substantia, quarum quælibet discrepantem facultatem & proprias vires obtinet, conflatum esse. Prima est fluida portio, quæ seri nomine effertur. Altera est oleosa, pinguis, quæ in supernatante cremore sese conspiciendam præbet, & ex qua butyrum elaboratur. Tertia est crassior, terreæ & mucilaginosæ texturæ, ex qua caseus coagulatur & conficitur. Serum, sive aquea portio, reliquas omnes quantitate superat, ita, ut pro differentia lactis, nonnunquam octo vel decem fluidi partes, & una tantum solidi, in eo contineantur. Butyrosa, oleosa, pinguis materia, levissima est & parcissima, naturæ inflammabilis. Et caseosa denique indolis est fixioris & gravioris, quæ ab acido facile densatur, in casei speciem coit fundumque petit.

9. A triplici hac & differenti lac constituentium ingredienti-

entium natura ac indole, omnis omnino lactis, in quibusvis morbis, tam arcendis, quam debellandis, virtus repetenda est ac derivanda. Etenim quodcunque lac tenue est ac liquidum multumque seri alit, illud & humectandi, & diluendi, & abstergendi, & laxandi facultate præ reliquis commendabile est. Vicissim, quod gravius est, multumque caseosæ, crassioris materiæ fovet, incrassandi, constipandi, adeoque rupta vasa consolidandi efficacia maxime splendet. Id autem, quod multum cremoris butyrosi, nec non largum caseosæ substantiæ apparatum complectitur, emolliendi, demulcendi, inviscandi & nutriendi facultate conspicuum est. Iam si diversas & quæ communioris ac recepti usus sunt lactis species lustramus: humanum omnium dulcissimum, tenerioris craseos substantiæque præpinguis est, quare eximie nutrit ac naturæ humanæ maxime est accommodatum. Bubulum pinguius est, multumque etiam terrei & minus seri habet, ideoque minor in eo vis abstergendi est, tanto autem major leniendi, temperandi & nutriendi. Ovillum omnium crassissimum & caseosa terrestri mucilaginosa materia foetum est: unde, teste HIPPOCRATE, minus detergit, conglutinandi autem vasa læsa & ab humorum acrimonia erosa, sive sanguinea, sive lymphatica, utilitate excellit. Caprillum parcius sero imbutum & crassioris tantisper consistentiæ & adstringentis naturæ est, minus butyri largitur, meliorem tamen adhuc bubulo, abstersoriam facultatem obtinet.

10. HÆC autem diversa in lacte ingredientium proportio, & inde dependens quoad operationem & usum differentia, non tam pabulo, quo vescuntur animantia, de quo inferius latius agemus, quam potius diversæ corporum, quæ lac præbent, texturæ & conformationi tribuenda est. Etenim licet singula animalia lactaria eodem tempore, eodem modo eodemque alimento nutriantur; non tamen unius ejusdemque indolis lac fundunt, sed quodlibet proprium & peculiare concedit. Id quod luculento utique est documento, pabuli materi-

teriam & naturam ad lac conficiendum non solam sufficere, sed diversam animantium naturam, quæ non nisi a diffidente fluidorum, sanguinis nempe & reliquorum humorum varia crasi, mixtione & textura, nec non solidorum, maxime glandularum mammariarum, quæ e minimis vasculis conflatæ sunt, fabrica, structura & constitutione petenda est, concurrere maximumque conferre momentum.

11. IAM si medicamentosam asinini lactis facultatem ejusque indolem sigillatim perquirimus, istud multis peculiaribus splendere dotibus deprehendimus, quæ id singulari quadam & eminente salubritatis nota insigniunt. Nimirum ea asinini lactis propria laus est, quod præ reliquis tenue, aquosum sit & seroso humore abundet: id quod dudum jam cum ARISTOTELE *lib. III. hist. anim. cap.* 20. animadvertit GALENVS, qui *lib. X. de simpl. facult.* nec non *lib. VI. de sanit.* lac asininum vocat λεπτομερέστατον, tenuissimarum partium. Quare, quum in confesso sit, plerosque morborum origines ducere ex humorum tenacitate & spissitudine, qui, dum ægrius per minima vasculorum, e quibus præcipua emunctoria & colatoria glandularum organa coagmentata sunt, transeunt, his in angustiis subsistunt easdemque infarciunt, & sic obstructiones gignunt: in proclivi est judicare, lactis asinini, serosa & fluida materia largiter scatentis, ad reseranda obstructorum repagula, spissiores & viscidos in corpore succos attenuandos, fluxiles reddendos & in motum redigendos, usum esse saluberrimum. Similiter, quum in propatulo sit: permultas ægritudinum acri, salsæ & vellicanti humorum constitutioni ortum debere; non minus luculenter patet, lac asininum, multo sero & humido dilutum, huic diluendæ, temperandæ ac obtundendæ apprime ex usu esse: licet non negandum sit, quod in exsequenda saluberrima hac efficacia, oleosum ac dulce simul succurrat elementum, quod intersertas salinas acies involvit & cicurat, quo sic attemperati crudi & male cocti succi, accedente liberalioris seri vehiculo, promte per vasorum excernentium emissaria eliminentur.

12.

12. ALTERA, qua lac asininum dotatum est, prærogativa, in eo constituenda & quærenda est, quod parum caseosæ & crassioris substantiæ alat. Etenim octo primum lactis asinini uncias carbonibus vivis in patina ampliori imposuimus, & post omnimodam seri exhalationem, vix sex drachmas materiæ albescentis dulcis collegimus. Cepimus deinde ejusdem lactis libram medicam, quæ duodecim uncias æquat, & in vase clauso, ad dimidias repleto, ut coagularetur seposuimus. Elapso triduo, ad fundum secessit candidissimum ac tenue coagulum, quod colatu per chartam bibulam a sero liberatum & penitus postea exsiccatum, pondere vix ad drachmas duas accessit, reliqua substantiæ solidioris parte, partim una cum sero per cribrum transeunte, partim filtri vasorumque parietibus firmius agglutinata ipsaque sub operatione dispereunte. Contra vero idem vaccini lactis pondus, eodem modo tractatum, in longe crassius & ponderosius coagulum densabatur, quod transmisso per filtrum liquido, insolatum & ad lancem expensum, decem drachmarum gravitatem exhibuit. Quo manifestatur, perexiguum, comparatione cum aliis lactis generibus facta, esse caseosæ crassioris substantiæ in lacte asinino apparatum, eoque ipsi peculiarem commendationem accedere. Quippe facilius ad extremas venarum angustias pertingit, succos vitales intimius perluit, lentos humores citius eliquat, inertes & impactos attenuat, solutosque promtius evertit.

13. ACCEDIT tertio, & eminentius salubrem lactis asinini facultatem conspectius arguit: quod ipsa caseosa, quam complectitur substantia, longe tenerrima sit, neque in crassum ac firmum coagulum abeat. Calefecimus hunc in finem asininum lac, & asperso acido, ut spissitudinem contraheret exspectavimus; sed præter flocculos paucos, tenues & sparsim sero innatantes, nihil in conspectum venit: quum contra bubulum lac, admixto acido, illico in offas densetur, quæ firmius concrescentes ob pondus fundo adhærescunt. Iam vero in

ro in cura, quæ lactis ope adornatur, nihil æque noxium ac perniciosum est, quam si hoc in ventriculo coagulum contrahit, eamque ob causam, ut hoc avertatur, primaria medentis est intentio. Gravissima enim, quæ factam lactis in ventriculo coagulationem subsequuntur, sunt damna, & a probatissimis auctoribus passim observata & annotata. Quare liquido patescit, longe salubrius & medico usui multo magis accommodatum esse illud lac, quod difficulter coit, vel tenerum tantum & exiguum spissamentum dimittit, cujus genii potissimum est, de quo jam agimus, asininum.

14. QVAM modo in asinino lacte laudavimus teneritudinem & serosi humoris copiam; huic dos quarta eaque electissima proxime adjungenda est, quam exquisita dulcedo ipsi conciliat, & quæ tanta est, ut omnes lactis species, solo humano excepto, superet, eamque ob causam delicatissimum saccharum, seu potius manniforme magma, artificiose longe melius & copiosius ex eo elici possit. Suscepimus experimentum, & duodecim lactis asinini, Iunio mense emulcti, uncias, leni igne incoximus, ac primum unciam concreti crassamenti, admodum dulcis, obtinuimus. Huic affudimus rursus in vitro conservali aquæ pluvialis libram medicam, qua crebriori agitatione dissolutum propemodum est concrementum totum, relicto tantum parco in fundo sedimento. Supernatans liquamen per chartam emporeticam trajecimus & exhalationi commisimus, eaque spissamenti melliformis, saporis mirum dulcis & coloris albi, unciam dimidiam impetravimus. Quum igitur asininum lac liberalius sal dulce intus reconditum habeat: omnino non dubitandum videtur, quin ab eo eximiam quandam medendi facultatem accipiat, quæ non exspectari potest ab aliis lactis speciebus. Melleum enim hoc sal, acrimoniæ humorum, tam acidorum, quam biliosorum, contemperandæ, obtundendæ & cicurandæ egregie inseruit, simulque fibras intestinales blande irritando, alvum officii admonet eamque subducit. Vnde recte HIPPOCRATES *lib. II.*

de

de diæt. auctor est: quod lac asininum magis per alvum secedat, quam ullum aliud. Et idem gravissimus auctor, *lib. de nat. mulier.* in persanando uterino fluxu albo, primum per inferiora lactis asinini potu purgationem absolvit, & post hanc lactis bubuli usum suadet.

15. Ex his igitur, quæ hactenus fusius de nobilissimis lactis asinini dotibus & prærogativis disseruimus, intelligentium judicio luculenter patebit: incomparabilem prorsus ipsi inesse facultatem, ad persanandos quamplurimos morbos, quos ut ordine jam enumeremus, ipsumque usum quoad specialiora exponamus, instituti ratio postulat. Quod si vero morborum censum, quibus asininum lac dicatum & accommodum est, inimus, inter præcipuas præstantissimi hujus remedii laudes, primo merito connumerandum est loco: quod phthisicis & tabe consumtis, hoc, certius ac utilius, neque excogitari, neque suaderi possit, remedium. Antiquissimus certe his in morbis lactis est usus, quem priscæ medicorum scholæ, Cnidia æque ac Coa, propugnarunt, donec ex hac prodiret HIPPOCRATES & illustrius hunc assereret ac stabiliret, cujus auctoritatem ii, quos postera ætas tulit, unanimi suffragio sequuti sunt. Inprimis GALENVS multus est in commendando lactis ad phthisin usu, & *lib. V. meth. med. cap.* 12. mentionem injicit loci, quem vocat Stabias, aeris bonitate, pecudum pabulo & lactis ibi emulcti salubritate celeberrimi, in quem frequentissime confluxerit, ad sanitatem recuperandam elumbis phthisicorum cohors. Quinimo ARETÆVS tantum lacti in gravissimo hoc morbo tribuit, ut *lib. VII. de morb. chron.* non dubitaverit asserere: phthisicos, si multum lactis potent, nullo alio egere auxilio.

16. QVAMVIS vero omne lac phthisicis & tabidis saluberrima eaque optima sit medicina: asininum tamen reliquis omnibus palmam præripit, dum ejus usus cunctis indicationibus, quæ ad phthisin curandam requiruntur, plenissime satisfacit. Quod si enim causam & originem phthisis pulmo-

 nalis

nalis paulo curatius scrutamur; utique ab infarctu & obstructione vasculorum, ex quibus pulmonum compages maxime contexta est, eadem arcessenda erit. Unde apposite non minus, quam mechanice, HIPPOCRATES *lib. de internis affectionibus cap. IV.* phthisici mali generationem hisce delineat verbis: *Quum pulmo sanguinem in se ipsum traxerit, aut pituitam salsam, & non rursus dimiserit, sed in ipso coacta & compacta fuerint, ab his tubercula fiunt in pulmone & suppurantur, ab initio & per totum morbum tussis acuta sicca obtinet, & rigor, & febris, & dolor in pectore & in dorso incumbit, aliquando etiam in latere & erecta cervice spiratio vehemens incidit, deinde corrumpit pus & multum exspuit.* Solemne quidem fuit veteribus, lactis curam in phthisi ita adornare ac præscribere: ut asinino nonnunquam præmitterent, nonnunquam subjungerent, pro varia cujusvis intentione, aliud lactis genus. Sic HIPPOCRATES primo suadet purgationem cum lacte asinino cocto, vel etiam equinum lac excolatum, quod valde persimile est asinino, quotidie mane ad tres heminas hauriendum: postea vero, lac vaccinum, aut caprillum, usurpandum commendat. Et PROSPER ALPINVS, *de medic. meth. lib. IIX. cap. 7.* in exulceratione pulmonum & inde facta tabe, primo lactis muliebris, deinde asinini, & tandem caprilli usum, plurimum laudat. Nos autem, solum lac asininum ad truculentum hunc morbum abigendum sufficere, & ratione, & experientia confirmati, asserimus. Quippe hoc, ad amurcam mucidam in tubulis pulmonum obhærescentem abstergendam, dissolvendam, propter sal dulce detersivum quo pollet, nihil est aptius nihilque magis accommodatum. Vires præterea dejectas egregie instaurat, calorem intestinum temperat, vacuata membra replet omniaque excretoria aperta servat. Neque tamen penitus inficias imus, obstructionibus vasorum pulmonalium sublatis, ad cavitatem, quæ ab erosione & ulcere fit, replendam & consolidandam, lac vaccinum, vel caprillum, ob copiam mucidæ terreæ, qua refer-

tum

tum eſt ſubſtantiæ, optimo cum fructu addi poſſe atque ſubſtitui.

17. Si noſtram licet interponere experientiam, in proclivi foret, plurima recenſere exempla, phthiſicorum, qui contumaci tuſſi, febre, puris & materiæ viſcidæ copioſa ex pectore rejectione & incredibili corporis contabeſcentia afflicti, omnibus aliis fere fruſtra datis, tandem ex conſilio meo, ſolo lactis aſinini, vel etiam vaccini, cum, vel etiam ſine infuſo theiformi, exhibiti, longius extracto uſu, perfecte ſanitati redditi fuerunt. Sed miſſis aliis, recentiſſimum tantum & quod animo noſtro adhuc obverſatur interſeremus. Vir quidam, triginta circiter annorum, prava victus ratione, inprimis ſpirituoſorum ingurgitatione, nec non affectuum intemperantia, primum in hæmoptyſin incidit, qua curata, quum antiquum obtineret, febrem nactus eſt prima facie catarrhalem, ſed progreſſu vires ſumentem & ægrum diu noctuque affligentem. Acceſſit continuus & copioſus purulentæ & viſcidæ materiæ ſcreatus, cum extremo virium lapſu & ſumma corporis contabeſcentia, ut oſſa circumferre non poſſet & morti ab omnibus deſtinaretur. Nihilominus, quum per trium ferme menſium decurſum graviſſime decubuiſſet, ineunte vere, præter omnem, noſtram etiam opinionem, lacte caprillo, mane calide ſumto, poſtquam pulveribus leniter aperientibus ſalino-abſterſivis & nitroſis, infarctui & calori hectico occurriſſemus, adſpirante Deo convaluit.

18. Monendum tamen eſt, quod, licet lac præſtantiſſimum inter omnia in phthiſi curanda remedia ſit, & juſto tempore ac convenienter datum, non facile uſu ſuo deſtituatur; non tamen omnis omnino phthiſis eodem perſanari poſſit, ſed principiis maxime obſtandum, & tum hoc ſubſidium in uſum eſſe trahendum, quando ulcera non adeo calloſa ſunt, ſi cavitas & eroſio non profundior & amplior, neque febris continua, ſine ulla intermiſſione vel remiſſione, urget. Recte enim Celsus *lib. III. cap.* 22. tradit: *Si vera phthiſis*

est, inter initia protinus occurrere necessarium est: neque enim facile hic morbus, quum inveteraverit, evincitur. Inter initia vero, subjicit, *sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis, lac recte dari potest.* Et ALPINVS *l. c.* considerate monet: lactis potionem continuatam sanare posse phthisicos in principio, antequam ulcera augeantur & callosa euadant.

19. PORRO, quum hæmoptysis, difficilis spiratio, tabes & febricula, ab eadem caussa, nempe obstructione vasorum pulmonalium & inde obortis tuberculis, quæ malo consummato in scirrhos & exulcerationes cancrosas abeunt, & individui plerumque phthiseos pulmonalis comites sunt, originem ducant: his etiam malis nullum aliud & præstantius, quam usus lactis asinini, opponi potest præsidium, quod etiam ab antiquis & peritissimis medicis magnopere semper fuit laudatum & commendatum. Meretur huc adduci insignis ex TRALLIANO locus, *lib. VII. p.* 309. dum ait: *quod si corpus totum alimentum non sentiens contabescere manifesto inceperit, neque thorax multum puris contineat, etiam solum lac ipsis dari debet, & asininum omnia alia antecellit, quod probe purgat.* Idem auctor lac asininum in difficili spiratione commendat l. c. scribens: *ægre spirantes asinino lacte adiutos subinde conspexi, quum opportune esset datum, omnia enim, quæ pulmonum cauernis infixa sunt, rejectione reddit morigera.* Et de hæmoptysi *l. c. p.* 304. ita habet: *omnes hæmoptyici lacte utantur. Neque enim medicamentum, aut cibus, aut aliud quippiam, adeo accommodum ipsis aut utile, quam lac: & qui per initia solo ipso constanter, longiori tempore usi sunt, omnes in totum consanuerunt.* Porro addit: *novi quendam, qui cum toto anno lac bibisset & comedisset, & a vino abstinuisset, ab hæmoptysi & puris sputo liberatus fuit, ut nec postea in phthisin inciderit.*

20. TABES cum calore febrili lento plerumque originem ducit ex infarctis, vel obstructis vasculorum angustiis, & inde exorta humorum stagnatione, sive eadem in pulmonibus, sive

ve visceribus abdominis & partibus glandulosis, contigerit. Lactis autem asinini ea propria laus atque facultas est, ut egregie humectet, obstructa expediat, & teste *Prosp.* ALPINO l. c. cap. 8. plus refrigeret, ac refrigerando prohibeat caloris effluvium, humiditateque caloris ignei efficaciam hebetet. Unde luculenter patet: ejus convenienter institutum usum, non solum desideratissimam in omni febre lenta spondere opem, sed reliquis etiam omnibus remediis merito esse præferendum. Quadrant huc quæ HIPPOCRATES *Sect. V. aphor.* 64. perite suadet: *tabescentibus*, inquit, *cum febricula, lac sumere convenit.* Idem testatur RIVERIUS, idque notatu digna observatione *Cent. II. obs.* 78. confirmat, memorans: quod virgo Monspeliensis, XXV. annorum, quæ tussi molesta, dies noctesque urgente, perpetuis vigiliis, dolore pectoris, febre lenta, alvi constrictione & macie totius corporis afflicta diu lecto affixa fuerat, præmissa ptisana laxante, postea solo lacte asinino, per mensem usurpato, plenarie convaluerit.

21. PRÆTER hæc commemorabilis maxime est casus, qui mihi ante aliquot annos contigit: Generosa quædam femina variis a multis annis detenta fuerat morbosis afflictionibus, a dimidio vero anni, nacta erat febrem lentam, cum ciborum fastidio, artuum languore, tussi sicca, insomnia, dolore circa os sacrum, urinæ ardore, copiosis nocturnis sudoribus, summa corporis macie viriumque lapsu stipatam, ita ut pedem e lecto proferre non posset. Incassum adhibita fuerant decocta visceralia, pulveres antihectici, stomachica, antihysterica, resolventia & sexcenta alia: omnia videbantur conclamata, nihilque præter duram moriendi necessitatem superesse. Tandem vero, ex consilio meo, adulto vere lac asininum, interpositis subinde, laxante mannato, pulveribus temperantibus nitrosis & assumtis jusculis nutrientibus, cum radicibus aperientibus paratis, in usum vocatum fuit, tam felici cum successu, ut exactis vix tribus diebus, in melius verterentur omnia, protractaque ad aliquot hebdomades adhuc cura,

ægra

ægra sanitati & vigori penitus redderetur, eademque per DEI gratiam adhuc læta fruatur. Ipsum casum & curationis successum pluribus commemoratum vide in mea *Medicina consult. part. IV. Dec. II. cas. 7.*

22. IN empyemate quoque, quod non raro a pleuritide vera, eaque perperam tractata, præsertim in corporibus spongiosi habitus gignitur & ingenti quotidie puris copiæ per os ejectione manifestatur; mirabilem lactis asinini efficaciam deprehendimus. Quod ut eo testatius elucescat, in confirmationem adducere placet illustre exemplum a FRANCISC. VALLERIOLA *lib. V. obs. 5.* proditum, utpote narrat: mulierem quandam post pleuritidem ingentem sputi purulenti copiam per os rejecisse, & inde totam consumtam, attenuatam, exsanguem planeque tabidam fuisse factam. Ipsum quidem detersoriis potionibus, linctibus, & jusculis, & aliis omnibus auxiliis, illam juvare & a pectore contentam saniem evellere tentasse, sed parum profecisse; tandem vero, quia febris non fuerit gravis, nec in hypochondriis & visceribus obstructio ulla apparuerit, lac asinæ recens mulctum, adjecto pauxillo saccharo, suasisse, eoque per sesquimensem assumto, in integram sanitatem bonumque corporis habitum deductam esse ægram, ac demum post duodecim annos in puerperio obiisse. Memini etiam viri cujusdam nobilis, triginta annorum, temperamenti sanguinei, succi pleni, qui ante plures annos, quum Mindæ medicinam factitarem, a pleuritide male curata inciderat in ingentem, tam purulentæ, quam chylosæ materiæ per os ejectionem, per mensem & ultra durantem, ita, ut primis hebdomadibus, libram minimum unam quotidie exspueret, & mirum inde viribus deficeret macieque consumeretur. Huic quum suasissem lac asininum, & is hoc ad duos fere menses, adhibitis simul pulveribus ex lapidibus cancrorum & bolo Armeniæ, nec non balsamo sulphuris amygdalino, cum spermate ceti & sanguine draconis remixto, quotidie potasset, eundem, fortunante divina gratia, feliciter cum omnium admiratione ad sanitatem reduxi.

23. Ve-

23. VERUM enim vero usus lactis asinini non tantum in morbis, qui pulmones aliaque viscera cum gravi tussi, febre, labe ac tabe attentant, eximiam & plane divinam exserit utilitatem, sed admiranda etiam & exoptatissima virtute in leniendis, demulcendis ac sopiendis atrocioribus partium maxime nervosarum doloribus, e quibus qui articulis incumbunt præcipui sunt, splendet. Oriuntur articulares hi morbi, inprimis chiragra, podagra & ischiadica affectio, a sero tenui acriori, ligamentis articulo-nerveo-tendinosis, ex glandulis a *Clopton* HAVERO inventis, imo tunicis glandulosis, transsudantibus illapso, quod arrodendo incredibiles dolores & spasticas contractiones suscitat, quæ postea per consensum totum systema nervosarum partium afficiendo, febrem, vigiliam, anxietatem, virium languorem, inappetentiam, inquietudinem, si paroxysmus gravior est, inducunt. In ejusmodi rheumaticis & arthriticis passionibus, universa fere humorum massa, impuris, salsis, tartareis, acribus particulis est referta, quæ, licet sæpe antecedentem causam sive plethoram, sive sanguinis excretionem quandam criticam suppressam, affectuum intemperantiam & diætam inordinatam habeant: perperam tamen novaturientes quidam remotas has causas, cum proxima, salina humorum impuritate, confundunt, & sic, quod neque genium hujus morbi, neque remediorum agendi modum intelligant, produnt. Quippe experientiæ calculo constat: omnia ea remedia, quæ succos edulcant, salinos acres contemperant, ipsa salium spicula involuunt & omnis generis excretiones in corpore blande promovent, mitigandæ paroxysmorum atrociæ, ipsis doloribus leniendis ac sopiendis, imo malo, si non plane inveteraverit, vel hereditarium fuerit, penitus submovendo, egregie prodesse & tantum non sufficere.

24. INTER hæc autem, præter diluentia & decocta, ex temperatis radicibus concinnata, maxime eminet, omnibusque superius est lac, præsertim asininum, cujus usum non he-

ri aut nudius tertius neoterici quidam excogitarunt, sed primi medicinæ auctores, omnesque qui eorum vestigia legerunt, magnopere commendarunt & gravissimis rationibus adstruxerunt. Ipse HIPPOCRATES, *lib. de intern. affect.* auctor est: ut in ischiatide primo exhibeatur purgans, & postea lac asininum bibatur. Et in eodem libro prodidit: *arthritidi confert, alvum clystere, aut suppositorio solvere & purgans exhibere, tandemque serum coctum & lac asininum propinare.* PLINIVS *l. c. sect.* 9. plurimos lactis usu ab articulari morbo liberatos perhibet. Cui assurgit CELSVS *lib. IV. cap.* 24. scribens: *quidam etiam, cum asinino lacte poto, ex toto sese eluissent, in perpetuum hoc malum evaserunt.* Ex recentioribus GABRIEL FONSECA, HOLLERIVS, BALLONIVS, BAGLIVVS, SYDENHAM, SACHS A LEWENHEIMB, GREISELIVS, PECHLINVS, DOLÆVS, WALDSCHMIDT aliique plures, lac, & maxime asininum, arthriticorum & podagricorum solatium & sacram anchoram, compluribus exemplis & accuratis observationibus esse affirmant.

25. Nos etiam plena fide testari possumus, quod præmissis lenioribus laxantibus, ex manna, syrupo rosarum solutivo, adjectis absorbentibus, lactis caprilli, si non haberi potuit asininum, potum, remotis omnibus aliis cibis & poculentorum generibus, per aliquot dies continuatum, utilissimum deprehenderimus, ita, ut dolores inde & mitiores & breviores redditi fuerint, & alia consueta symptomata plane cessarint. Plures certe novimus podagricos senes, qui asinino lacte, primis tribus diebus cum manna sumto, & postea illo solo per binas septimanas continuato, mitissimos dolores inde experti sunt; quum intermisso hujus præsidii usu, tormenta essent acerbissima & contumacissima, ut per aliquot menses ægros lecto affigerent. Id vero non prætereundum: quod in omnibus hisce afflictionibus, longe facilius ac certius salutaris effectus lactis usum subsequatur, si ætas adhuc sit juvenilis,

nilis, malum non adeo inveteratum, podagra non fixa ac tophosa, neque per hereditatem propagata.

26. QVEMADMODVM igitur asininum lac præstantissimum inter omnia ad abigendos exteriores corporis partes occupantes dolores remedium est: ita non minus in iis, qui internas nerveas partes, ut ventriculum & intestina, prout in colica convulsiva contingit, infestant, usui est longe exoptatissimo. Ratio saluberrimæ hujus facultatis in eo potissimum constituenda: quod asininum lac, diluendo, acrimoniam humorum biliosorum infringat ac enervet, parte serosa ac pingui constrictas fibras emolliat & laxet, & dulcioribus sui partibus alvum fluxilem reddat; quo caustica illa, dolorum scenam adornante materia, promte per ani secessum exturbata, iidem conquiescant. Quoad experientiam autem, inprimis memoratu digna sunt, quæ de utilissimo lactis usu in colicis doloribus prodidit BALLONIVS *Comment. in lib. epid. p.* 98. *in doloribus*, inquiens, *colicis, iisque biliosis, lactis usum valde contulisse vidi. Et tametsi* HIPPOCRATES *lactis usum interdicat, dum sunt dejectiones biliosæ; tamen nisi insignis aliqua sit febris, quæ corrumpit lac, ab eo abstinendum non videtur. Si enim in ventrem clysmate injicitur, & nulla inde sequitur noxa, cur non in ventriculum injici poterit?*

27. ET quum spasticæ nervosarum partium constrictiones, fere omnia illa, quæ hypochondriacis & hystericis solemnia sunt symptomata, concitent; lac utique, præsertim asininum, eandem ob causam utilissimum a nobis observatum est, modo non adsit viscerum infarctus & obstructio, nec primæ viæ pituita acida & viscida sint obsessæ. Hinc est, quod SYDENHAM *in opp. p. m.* 425. in colica sic dicta hysterica lactis usum mirifice commendat. *Mulieres*, ait, *aliquot, cum affectibus hystericis diu conflictatæ, maximeque ea specie, quam ego colicam hystericam appello, tandem solo lacte aliquandiu vescentes convaluere.* In ipsa autem affectione hypochondriaca lactis asinini, saccharo conditi & modico sen-

næ pulverisatæ subinde dejectorii redditi, potum, ad quadraginta & plures dies extrahendum, BENED. SYLVATICUS *Cent. I. obs.* 65. miris dilaudat encomiis. Et quamvis HIPPOCRATES *aph.* 64. *sect.* 5. lac dare prohibeat, ubi hypochondria tensa sunt, hoc est, si flatibus ventriculus distentus & expansus est, vel abdominis viscera sanguinis infarctu turgent: attamen non semper his hypochondria detineri, sed ventriculum & ei annexa intestina sæpissime ob acrimoniam humorum, & sanguinem in eorum vasis immobiliter hærentem, spasticis stricturis torqueri, & his salutariter lacte succurri, indubia experientia edocemur.

28. EADEM etiam ratio subest, quare in mania ac melancholia hypochondriaca, quæ identidem ex spasmis, qui sanguinem nimium ad caput urgent, ut æqualiter & libere per vasa meningum volui nequeat, originem trahunt, idem præstantissimus Auctor *cent.* 1. *obs.* 54. *item* 57. 58. lactis asinini usuram summopere collaudat & commendat. Siquidem si hoc ipsum per mensis, & longius adhuc spatium, quotidie matutino tempore ad uncias quatuor vel quinque assumitur, humores acres temperat, spasticis fibrarum stricturis leniendis inseruit, alvum subducit & sic atrocis & contumacis morbi causam sensim submovendo, eundem expugnat & abigit. Quod ut eo certius eveniat, expedit dejectoriam & purgantem hujus lactis facultatem, manna adjecta, augere & intendere: id quod multoties felici cum successu a nobis factum esse testamur.

29. QUUM igitur asininum lac nervis tam amicum sit, & mulcente ac lubricante sua virtute ipsorum affectionibus jam enumeratis eximie opituletur; neutiquam dubitandum est, quin in aliis etiam passionibus, ubi nervosæ partes pariter afflictæ sunt & violento motu exagitantur, ut in epilepsia & convulsivis motibus, non sine fructu ejus usus administrari possit. Testatur id disertis verbis laudatissimus auctor SYLVATICUS *l. c.* & nosmet ipsi idem confirmatius asserimus. Plurimis

rimis enim confirmatam habemus exemplis, saluberrimam hanc facultatem, e quorum numero notabilis inprimis est casus, quem ante aliquot annos in nobili quodam puero, quatuordecim annorum & vegeti admodum ingenii, vidimus. Is improviso quodam terrore perculsus, subito convulsivis artuum, pedum nempe & manuum, tractionibus comprehendebatur, & cum praecedente anxietate praecordiorum animique deliquio, gravius torquebatur, ita, ut paroxysmus interdum alternis, interdum etiam singulis diebus, vespertino maxime tempore, vel etiam nocte, appeteret & per duos menses aegrum affligendo eundem viribus exueret. In consilium vocati plurimi medici, adhibita plurima medicamenta, malum vero omnia eluserat, donec tandem, sumto quotidie matutino tempore ad uncias tres asinino lacte, nonnunquam manna sociato, & balneo aquae dulcis alternis diebus tepide usurpato, interposito simul usu pulveris antepileptici, intra mensem atrox morbus superaretur, & aeger pristinae sanitati & corporis firmitudini, Deo favente, redderetur.

30. ACCEDVNT gravissima illa pathemata, quae scorbutico malo complicantur, uti sunt atrophia, lancinantes & spastici dolores artuum, nec non erosiones & exulcerationes partium externarum. Quae omnia sicuti non nisi humorum summae dyscrasiae, & ob sufflaminatum ac imminutum saluberrimum illud excretionum naturalium, quae fiunt per sudorem & alvum, negotium, ac ipsius biliosi humoris in hepate secretionis defectum, obortae salso-sulphureae impuritati, nec non nimiae eorundem spissitudini, legitimum progressum retardanti & vasorum minima obstruenti, originem debent: ita certe, ad meatus occlusos reserandos, obstructiones expediendas, acrimoniam humorum contemperandam, eorumque tenacitatem emendandam & dissolvendam, nihil aptius est diluentibus, humectantibus, refrigerantibus, sero videlicet lactis caprilli, vel, quod huic etiam palmam praeripit, lacte asinino.

31. LVCVLENTVM hujus saluberrimæ in lacte reconditæ virtutis testem citamus optimum qui de scorbuto scripsit auctorem, EVGALENVM, qui p. 62. hunc in sensum disserit: *vidi frequenter cum lætiore colore a morbo surrexisse, qui lacte & lacticiniis in scorbuto usi fuerunt, quam qui ex medicorum præscriptis vixerunt;* & quosdam recenset, qui lactis usu in scorbuticis febribus, in quibus tamen ex præscripto HIPPOCRATIS in aphorismis interdictum est, convaluerunt. Et ego pariter ex multiplici experientia, quam plurima allegare possem exempla arthritide vaga scorbutica, endemio Westphalorum morbo, laborantium, quos ipse, quum olim Mindæ medicinam facerem, lactis, vel asinini, vel alius usu, ab eadem penitus liberavi: nisi in re tam clara exemplorum farragine fidem præstruere supervacaneum foret.

32. ET quum scorbutici ac senes, quorum ætas ad dyscrasiam humorum salsam & impuram admodum proclivis est, nec non ii, qui venereo inquinamento infecti sunt, sæpius ulceribus mali moris & ad cancri naturam accedentibus infestentur; profecto in hisce gravibus vitiis, non certius & præsentius, quam in lacte asinino ejusque sero auxilium est. Quod, quemadmodum ob rationes superius allatas fieri certum est: ita de præstantissima hac lactis asinini facultate uberrima exstant auctorum, veterum æque ac recentiorum, testimonia. Ipse DIOSCORIDES, *lib. II. cap.* 75. in universum in omnibus exulcerationibus, tam internis, quam externis, in summo cutis pruritu, papularum eruptione & vitiatis corporis succis, lac, addito melle crudo vel sale, miris encomiis ornat. GALENVS quoque *lib. X. de simpl. medicam. facult. cap. de lacte,* asininum lac commendat ad ulcera uteri, renum, vesicæ & pudendorum. Quibus accedit SYLVATICVS *cent. IV. consf.* 66. fidem faciens: quod non solum lacte asinino, trigesies vel quadragesies poto, cancrosum cervicis uteri tumorem feliciter subegerit, sed etiam quod idem lac, in ulcere Gallico, cum tabe & febre lenta conjuncto, exoptato cum successu

cessu usurpaverit. Quinimmo idem gravissimus auctor, *cent. IV. cons.* 100. ad elephantiasin, Herculeum illum morbum, persanandum, hoc præsidium magnopere laudat: *in elephantiasi*, inquiens, *accommodatissimum remedium est lac asininum ejusque potus, quotidie mane ad libras duas, cum saccharo & cremore tartari, quo dejectorium fiat.* PARÆVS quoque in *Chirurgia lib. VI. cap.* 28. saluberrimam & utilissimam efficaciam lacti asinino, experientia edoctus, tribuit, in iis, qui cancrosa ulcera gestant, ad acrimoniam humorum corrigendam, tam interne ad potum, quam externe, ad fomenta, usurpato.

33. DENIQVE, in enarratione nobilissimarum virtutum, quibus lac asininum splendet; ceu præcipua non prætermittenda videtur illa, qua senibus non solum tanquam utilissima medicina auxilio est, sed etiam ut accommodatissimum ad vires reficiendas alimentum inseruit. Quod si enim medicamentosam ejus ad senium sublevandum facultatem dispicimus; jam alibi latius deduximus, provecta ætate, ob excretoriorum vasorumque factam angustiam, sanguinem omnesque humores eminentem dyscrasiam & impuritatem contrahere, & ex hac demum varios propullulare morbos, quos inter maxime atrophia, langvor virium, marasmus, seu lenta febris, nec non pruritus eminent. Hisce vero omnibus egregie lac, opportune datum, opitulatur: eoque nomine etiam nunquam non, a veteribus æque ac recentioribus, magni habitum fuit: quippe quod, humores spissescentes fluxiles reddit, salsos & acres diluit, strictas & rigidas fibras laxat, & excretionum turbatarum successum revocando, succos a sorditie non solum repurgat, sed etiam bonos ac laudabiles ingenerat. Suffecerit in præsentiarum in confirmationem citasse TRALLIANVM, qui *lib. XI. p.* 729. senibus marasmo laborantibus asinini lactis usum insigniter commendat, & quidem hanc ob rationem, quia vires habent imbecilles, nec alimentum possunt attrahere, neque in corpus distribuere, quare lac muliebre primum, secundum vero locum asininum obtineret.

34. SI

34. SI nutritivam & analepticam lactis asinini vim, qua tam senio, quam morborum atrocia a viribus defectis, præsidio est, pensitamus; eo minus hanc ulli dubiam fore putamus, quo magis patet, huic præstantia nullum aliud lactis genus esse æquiparandum, & quo major est numerus eorum, qui illud hoc nomine unanimi suffragio concelebrant. Erit vero utile non minus quam gratum, gravissimorum auctorum hac de re percipere testimonia. Primum sit HELMONTII elogium, qui, licet alias injurius admodum sit in lactis usum; asinino tamen *lib. de digest. alim. p.* 179. virtutem, peculiariter reficientem & recreantem, nec non nutrientem, adscribit, existimans asinam, quatenus longæua, lac ceteris animantibus præstantius præbere, dum archeum, longæua vita donatum habeat. *Euryphon*, referente HERODOTO, ad reficiendam senum & extenuatorum corpora tantummodo in lacte asinino fiduciam habebat. Novi etiam quendam militiæ præfectum, venerea lue & diris dolorum tormentis per plures annos mirifice excruciatum & penitus ferme emaciatum, ex lactis asinini usu, exoptatissimum solatium & allevamentum percepisse. Quinimmo HEVRNIVS, *in aphor.* 64. *sect.* 5. lac hoc senium & rugas tollere meminit. Qua, formæ lenociniis studentibus accepta lactis asinini efficacia, inducta procul dubio fuit Poppæa, digna Nerone uxor, ut centum semper asinas aleret & in comitatu duci imperaret, quo harum lacti quotidie in balneo immersa; cutis candorem, mollitiem, lævitatem ac nitorem servaret.

35. EXPOSITA sic nobilissima asinini lactis facultate & præstantissima variis in morbis utilitate: superest adhuc, ut ipsum exhibendi modum attingam, & postea ea, quæ ad dextrum curationis successum necessaria sunt, præcipiam. Antequam vero quæ de usu tenenda tradamus, hæc de animali, e quo lac petitur, monenda habemus. Eligenda est lactaria asina sanissima, non nimis annosa, sed mediæ ætatis, nec nimis pinguis, nec nimis macra, & quæ mense Majo peperit. Hæc non domi nutri-

trienda est, sed ruri, in viretis herbis medicatis obsitis. Potus sit aqua fluvialis, quæ subtilior ac levior est, emunctoria quoque expeditius transit & humores intime perluendo eos puriores reddit, quam quidem fontana. Elegans quoque HELMONTII *l. c.* hanc in rem est monitum, præcipientis: ut asina instar equorum quotidie pectinetur, quum ex lacte statim dignosci possit, an asina isto mane pexa fuerit nec ne? hanc procul dubio ob rationem, quod, si strigili ducantur animalia, transpiratio auctior reddatur, & pluribus excrementitiis salsis partibus sic exhalantibus, humores puriores fiant.

36. PORRO, ipsius etiam pabuli, quo asina nutritur, ratio habenda: eo quod a diversa alimenti, quo animalia vescuntur indole, lac quod præbent, diffidentem quoque naturam & facultates sortitur, ut salubrius vel insalubrius, imo certis morbis magis accommodatum sit. Etenim, quemadmodum pervulgato & domestico exemplo constat, quod medicamenti, tam purgantis, quam alterantis, nutrici oblati, virtus lacti insinuetur, & unacum hoc in infantem transfundatur: ita, quin idem in animalibus, quorum lacte fruitur homo, succedat, non est quod dubitemus. Probat hoc maxime GALENVS *lib. III. de aliment. facult. cap.* 15. exemplo caprarum scammonio aut tithymalo pastarum, quarum lac est catharticum. Idem sentiunt DIOSCORIDES *lib. II. cap.* 62. & HIPPOCRATES *lib. VI. epid.* & *Aphor. 64. sect.* 5. Et *Acta Haffniensia Vol. II.* fidem faciunt, quod absynthio copiosius sumto, lac redditum fuerit amarum. Hinc est, quod *Cœl.* AVRELIANVS *lib. IV. cap.* 3. in passione cœliaca commendat lac, ubi capræ lentisco, vitis foliis, vel quercus aut salicis, polygoni, plantaginis, aut horum similium fuerint nutritæ, rationem addens: *quia constrictiva harum herbarum qualitas, in qualitatem lactis influit.* Inprimis autem notabilis intercedit differentia inter lac, quod verno tempore, e viridi pascuo, & inter illud, quod hieme, e sicco pabulo elaboratur. Testis est peritissimus rei rusticæ VARRO, *lib. II. cap.* 2.

conceptis verbis scribens: *lac, quod ab hordeo fit, & stipula & omnino arido & firmo cibo pecude pasto, id alibile est, ad perpurgandum vero id, quod a viridi pascuo.* Et DIOSCORIDES *l. c. cap.* 75. vernum lac dilutius æstivo judicat, & quod e viridi pascuo est, alvum magis emolliat.

37. Ex quo dilucide patescit, lactis in genere, & maxime asinini curam, non solum tempore vernali commodissime institui, sed etiam ipsius lactis salubritatem adversus certos morbos, per pabulum posse admodum intendi & singulis specialius accommodari. Quare etiam auctor sum, ut asinæ, cujus lac ad curam adhibetur, pro nutrimento objiciantur ejusmodi herbæ, quæ ad morbum, quem curandum suscepimus, virtute apprime specifica gaudent. Sic in phthisi, pulmonum & pectoris affectibus veronica, hedera terrestris, urtica mortua, tussilago, scabiosa, & si consolidatio molienda, sanicula, anserina, nummularia, consolida major, flores hyperici, alchimilla, polygonum & similia inter pabula offerri possunt, vel animal eo agi, ubi sponte pullulant. In doloribus & spasmis, tam internas, quam externas partes excruciantibus expedit, pascui loco nonnunquam objicere millefolium, flores chamomillæ, acaciæ, ulmariæ, tiliæ, meliloti, horminum, maluam, altheam, & alia hujus census. In lentis & hecticis febribus, præter ea, quæ in pectoris affectibus ex usu esse diximus, plantago, prunella, & scabiosa cum scordio addi poterunt. Si hypochondria obstructa & inde exorta humorum impuritas scorbutica, ex aperientium classe seligendæ species, cujus generis sunt: fumaria, centaurium minus, absinthium, scabiosa, trifolium fibrinum, beccabunga, nasturtium, sedum minus, cum aliis. Et hoc modo etiam in aliis morbis, pro medentis intentione & judicio, congruis, tam herbis quam floribus, ipsum lac medicamentosum magis reddi, ejusque usus ad speciales effectus dirigi poterit.

38. IPSAM autem utendi rationem ac methodum quod attinet; his eandem comprehendere regulis e re visum fuit. I. Omni

I. Omni quidem tempore, neceſſitate urgente, lac aſininum propinari poteſt, commodiſſime tamen & efficaciſſime, vernali & æſtivo, quo omnis generis herbæ ſucco turgent, & ab aſinis devoratæ, lacti nobiliorem facultatem inferunt. II. Lac ubere exprimendum in mulctrale aquæ ferventi impoſitum, illico lagenæ anguſtioris orificii indendum, obturaculo muniendum & tepidum ſic ſucceſſive bibendum. Quemadmodum enim omnibus liquoribus ſubtile ætherium, roborantis & analepticæ virtutis elementum innatat: ita ejusmodi etiam lacti ineſſe, extra dubitationis aleam poſitum eſt, quod, ne cum calore ſeſe ſubducat, hoc pacto providendum. Vnde procul dubio GALENVS *lib. V. meth. med. cap.* 12. inculcat: ut lac recentiſſime mulctum, animali adhuc ægro lectove ejus adſtante, bibatur: quippe cujus natura tam facile ab aere alterabilis ſit, quam ſeminis. III. Tempus diei potationi maxime opportunum eſt matutinum, quo, vacuo ventriculo, celerius & efficacius operationem exſequitur, neque hanc ob cauſſam, niſi elapſis quatuor vel quinque horis cibus in prandio aſſumendus. Sunt tamen horæ etiam pomeridianæ, ſi circumſtantiæ repetitum uſum ſuaſerint, non alienæ potui: ita tamen, ut digeſtione peracta, horis circiter quatuor, poſt prandium, dimidia tantum ejus, quæ mane pota fuit, menſuræ portio, bibatur. IV. Lactis hauriendi copiam generatim exacte definire in difficili eſt, ob diverſam ætatis rationem, multiplicem corporum habitudinem & diſcrepantem morborum genium. Non facile tamen ultra tres libras medicas, quæ menſuram civilem circiter æquant, aſcendendum. V. Temporis ſpatium uſui impendendum, morbi indoli ejusque contumaciæ accommodandum, quæ ſi major eſt & obſtinatior, ad duos aut tres menſes, vel diutius adhuc, cura extrahenda erit: inprimis ſi ſpes optati ſucceſſus affulſerit, & vehementia ſymptomatum ſeorſim remittere inceperit.

39. INTERIM tamen prudentis, & ſolidiori, tam doctrina, quam experientia, inſtructi medici erit, lactis hujus uſum ita

disponere, dirigere ac restringere, quo feliciter cedat, neque spes concepta fallatur, & incommoda oboriantur. Erit itaque perutile quasdam eum in finem curiose tenendas ac observandas cautiones subjungere. I. Antequam lactis potatio instituatur, ventriculi ratio habenda & studiose dispiciendum: utrum is lac ferat, ac ejusmodi robore polleat, ut illud concoquere, digerere iterumque expellere possit. Quod si enim atonia laborat, flatibus & pituita viscida turget, vel acidorum humorum sentina scatet, nunquam lac propinandum, eo quod, his prius non emendatis aut sublatis, illud stagnando acorem suscipit, corrumpitur & flatuum cum anxietate incremento favet. Quare expedit ante lactis curam, ventriculum & primam regionem, vel inferne blando laxante mannato, vel, si conditio ferat, superius, adjecto tartari emetici uno vel altero grano, a collecta intus saburra deplere ac repurgare. II. Curiose providendum est, ne lac in coagulum abeat; eaque propter ubi alimenta, sicuti in senibus & plurimis hypochondriacis solemne est, in ventriculo facile coacescunt, tam ante, quam inter ejus usum absorbentia, terrea, alcalina, cum ipso lacte, subjuncta essentia stomachica carminativa, vel sale volatili oleoso, exhibere consultum est. III. Quando per sex vel octo dies æger potationi indulsit, remedium quod alvum ducat mannatum interponendum, quo collectæ interea in ventriculo & intestinis sordes, e corpore proscribantur, ne ulteriori lactis usui obsint. IV. Præstat lac sub initio parcius, ad tres vel quatuor uncias, haurire, ac in copiam magis liberalem ascendere, ne ventriculus nimium simul ac semel obruatur, neque nauseam contrahat & labefactetur. V. Conveniens victus ratio habenda est sub lactis potu, & tenui potissimum diætæ studendum, vitando non solum cibos concoctu difficiles, sed etiam nimis nutrientes carnes, cavendo ab opsoniis flatulentis, horæis fructibus omnibusque acidis, abstinendo ab omni cerevisiarum potu, nec non vino, excepto modico tantum Hungarici aut Hispanici usu

ci usu: neque etiam conducibile est, pane farreo confermentato vesci, sed similagineus potius eligendus.

40. ULTIMO loco, placet nonnulla subjicere, quo perspiciatur, quibus lactis usus minus conveniat. Si dolor capitis ex ventriculi cruditatibus affligit, si febris valde acuta est, viscera abdominis sanguine crasso turgent; lac utique juxta priscum HIPPOCRATIS monitum propinare periculosum est. Neque enim lactis potatio nimis frigidum & acido obsessum admittit ventriculum, neque nimis æstuantem, qualis est in febre, & ubi biliosus nimis redundat humor: inde enim facile in nidorosam putredinem fatiscit & corrumpitur. Nunquam etiam cum bonis ægri rebus lac exhibetur iis, qui ex intermissa venæsectione, vel suppresso aut plane desinente hæmorrhoïdum vel menstruo fluxu, nimia & præternaturali sanguinis abundantia, & inde oborta humorum sorditie laborant; & apprime huc quadrat illud divi Coi: *corpora impura quo magis nutriveris, eo magis læseris.* Nisi enim conveniente sanguinis missione superfluum subtrahatur, & universam humorum massam repurgantibus medicamentis cacochymia tollatur, ab omnibus lacticiniis est abstinendum.

41. TANTUM est, quod in præsenti, de mirabili lactis asinini in medendo usu, commentari placuit, & pro instituti ratione licuit. Id certe ex omnibus his intelligentium judicio luculenter patere arbitramur: amplissimam esse domestici hujus remedii utilitatem, summam virtutem & tam præstabilem facultatem, ut ejus usum omnes medentes merito sibi habeant commendatissimum.

DISSERTATIO IX.

DE SALVBERRIMA SERI LACTIS VIRTVTE.

§. I.

TANTA est divinæ benignitatis & clementiæ in mortalium genus ubertas, ut in morborum tam ingenti multitudine ac mira varietate, non modo ex regno vegetantium, animalium & mineralium, innumera, varia & efficacissima ad morbosas afflictiones tum avertendas, tum persanandas, remediorum genera, largissime concesserit, sed etiam ipsa quotidiani usus alimenta saluberrimis ad præscindenda & expugnanda gravia mala instruxerit virtutibus. Præclaro inprimis hujus rei exemplo est lac, quod sicuti omni ætati, omni corporis naturæ & temperamento, ad nutriendum & sustentandum corpus convenientissimum: ita certe inter magna quoque sanitatis præsidia principem jure meritoque sibi vendicat locum, adeo, ut non facile par subsidium, tam quoad virium præstantiam, quam securitatem, in universa rerum natura sit reperiundum. Ast vero, quemadmodum porro nullum magnum & præstantissimæ virtutis remedium, minus recte præparatum, vel non rite & prudenter usurpatum, noxa caret; ita idem etiam in omnis generis lacte ejusque usu, certissime obtinet: eo quod omnium, & alimentorum & medicamentorum natura & conditio, ita plerumque comparata est, ut præter salutare quod alunt principium, aliud etiam minus salubre & noxium commixtum habeant ingrediens, eodemque, nisi administrantis prudentia quod damnum minatur præscindatur, detrimentum injungant. Quare periti utique medici est, sapienti consilio, ea quæ noxia sunt a salutari-

taribus discernere, dispendiosa arcere, fructuosa admittere & rejectis alienis, ea in usum vocare, quæ sanitatis tutelæ favent; cui scopo obtinendo, paulo exquisitior rerum naturalium, & potissimum chymiæ notitia, plurimum certe velificatur.

2. Et utilis hæc non minus quam curiosa contemplatio, nos etiam permovit, ut, quum omnia in medicina ad veram mortalium utilitatem referenda velimus, lac potissimum meditationi subjiceremus & medicinalem ejus virtutem assertu-ri, clarissime demonstraremus: fluidiorem in lacte substantiam, quæ seri nomine effertur, præsentissimum & fere sine pari remedium præbere; crassiorem vero & graviorem terrestrem ejus partem, præsertim a seri connubio penitus sejunctam, nunquam non, tam nutriendi, quam medendi fine esse perniciosissimam.

3. Quamvis lacte ad alenda animantium ipsorumque hominum corpora nihil detur accommodatius, nihil salubrius, ut recte princeps alimentorum dici mereatur; nihilominus tamen, vix ullum ex alimentorum omnium numero deprehenditur, quod tam insecurum, tam exitiosum tantisque gravibus malis ansam præbeat, quam ipsum lac. Quum enim omne omnino lactis genus, ex duplici potissimum substantia, fluida una, altera solida, compositum sit, & nonnisi his unitis & intimius junctis, salutarem exsequatur effectum & corpori blandum concedat nutrimentum: ita certe densata in coagulum caseosa substantia, alienam plane indolem & integritati corporis inimicam, induit. Nihilo tamen secius, vix reperies ullum alimenti genus, quod tam facile mixti dissolutionem admittat, & in quo tam cito partes mixtum constituentes a se invicem discedant & separentur, quam lac animantium; ita prorsus, ut non solum affusis quibusdam liquoribus, ejus crasis facile destruatur, sed ipsum etiam sponte fatiscat & cogatur.

4. Sci-

4. SCILICET, domesticis admodum experimentis satis notum est, omne lac quieti expositum, æstivo tempore, & hieme in conclavi calefacto, longe fere magis, si tonitru, si fulgur cœlum percusserit, quam promte & facile ultro coire, serosa butyracea & caseosa substantia discedente & seorsim in vase obhærescente. Compertum porro est, ab omni liquore acido, vel qui acidum in recessu habet, asperso e. g. ab aceto, succo citri, vino Rhenano, cerevisia, lac coagulari, quod longe promtius incidit, si hoc prius tepefactum fuerit. Id tamen mirabile videtur, quod forte & valde concentratum acidum, cujus generis est oleum vitrioli, minime lac denset, ut potius fluidius id reddat, hanc forsan ob rationem, quod ætheria illa, oleo vitrioli immixta substantia, nisu suo, partes ad coagulum suscipiendum aptas, ita disraret ac circumagat, quo minus coire ac concrescere possint. De vini autem spiritu hoc commemorabile: quod dilutior is lacti affusus, vix ullam alterationem eidem inducat, rectificatissimus vero, præsertim liberalius aspersus, mox ut in crassam offam transeat, efficiat; quod quidem hanc ob causam fieri arbitror, quod purissimus hic vini spiritus humidum ex lacte sorbens, secessionem crassioris substantiæ ex poris liquidi causetur, non secus ac is ipse saturatum salis ammoniaci spiritum in coagulum vertit.

5. HÆC extra corpus humanum lactis coagulationem promovent: nunc dispiciendum est, quænam in corpore nostro, ad vinculum seri & casei in lacte destruendum, plurimum faciant. Rarius quidem sine acido est ventriculus, quia plurima ex ingestis, tam solidis, quam fluidis, aciditatem recondunt, quæ maxime peracta ciborum solutione remanet, sui juris fit, & firmius ventriculi tunicis inhærescit: attamen, ut natura & viribus hoc acidum differt: ita etiam coagulum, quod lacti inducitur discrepat; aliud nimirum est, lactis mixturam tantum turbari, partes crassiores tantisper coire & adhuc in fluidi sinu natantes hærere; aliud est, illas ipsas in durum,

rum,

rum, firmum & grave, quod fundum petit coagulum transire, quod tenacius ventriculi & intestinorum tunicis agglutinatum, ægre dissolvitur, sed postea pejoris indolis excrementitiis sordibus sociatum, pessimam morborum graviorum mineram constituit. Id vero non facile contingit, licet acidum ventriculi paulo fortius sit, nisi ipse etiam stomachus sit infirmus & imbecillis, ut ingesta diutius in ejus cavo moram nectant, & nisi quoque calore præternaturali, qui multum lactis mixtioni adversatur, sit affectus.

6. Ex hisce jam definitis & expensis, quibus corporibus, & in quibus morbis lac, ob coagulum quod in ventriculo subit, noxium ac perniciosum sit, clarissime intelligi potest. Primo enim observamus, lactentium infantum pessimas affectiones potissimum a lacte coagulato subnasci, si videlicet copia crassioris lactis, præbendo assiduo mammas, infirmus infantis stomachus plus justo infarcitur, ut contentam molem non debite subigere possit, sed illud in coagulum fatiscat, mora valde acidum & corrosivum reddatur, & accedente in duodeno bilioso succo, confermentatum viridescat, & acrimonia acuta, tenerrimas & exquisite sentientes intestinorum nerveas tunicas arrodendo, sæva cum inquietudine & anxietate tormina, quæ subinde epilepticæ convulsiones lethales subsequuntur, excitet.

7. Porro, senibus lac, præsertim id, quod multum caseosæ substantiæ alit, adversissimum est, partim quod omnia ingesta facile in senum ventriculo coacescant, partim etiam, quod ob solutiorem nimisque remissum motum peristalticum, tam lac ipsum, quam etiam factum coagulum, in stomacho diutius hæreant, ut inde anxii in præcordiis dolores, tormina cum tenesmo, ventris inflatio, suscitentur, fæces cum dolore & alvi arrosione & pruritu secedant, corpus lassetur, ipsaque ciborum appetentia concidat. Vix vero ullus alius affectus est, in quo tam detrimentosus sit lactis usus, quam is, qui vulgo vocari solet hypochondriacus, & in quo, ob plane

turbatum concoctionis & excretionis alvinæ a spasmis & copioso flatuum proventu negotium, plures cruditates acidæ ventriculo ingenerantur, quæ quum lac eo delatum promte coagulent atque præcipitent, molestissima afferunt symptomata. Neque etiam ullo modo expedit, lac ad alendum corpus, dare iis, qui a gravi morbo convaluerunt, quia utplurimum adhuc imbecillis ventriculus non subigere hoc validioris materiæ nutrimentum potest, sed diutius retinet, ut stagnatione pessimam induat naturam, variisque malis inducendis faveat.

8. QVIBVS in morbis sapientissimus noster senex lacticiniorum usum prohibeat, *aphorismus 64. Sect. V.* disertis verbis docet, ita habens: *lac dare caput dolentibus malum, malum etiam febricitantibus & quibus præcordia elevata permurmurant; ex siticulosis malum, quibus biliosæ alvi egestiones in febribus acutis sunt, & quibus sanguinis multa egestio facta est.* Quod caput dolentibus noceat, hanc soleo suppeditare rationem. Ingens est ventriculi & capitis ob membranas nerveas consensio, adeo, ut si capiti exquisitus dolor insideat, ventriculus etiam simul afficiatur, & non debite concoctioni, solutioni & ingestorum expulsioni vacet: quin sæpissime etiam capitis dolor ex stomachi vitio ortum trahit, si hic scilicet concoctionis officio minus recte fungitur, & cruditatibus acido viscidis obsessus est. In utroque casu lactis potus perniciem intentat, ob diuturniorem in ventriculo moram & nocentissimum inductum inde coagulum.

9. PRÆTEREA, idem gravissimus noster Auctor valde febricitantibus lactis usum interdicit: neque etiam hujus rei rationem promere erit difficile. Primo enim, intensus æstus mixturæ lactis homogeneæ valde est adversus, & quotidiano admodum experimento constat, ab externo calore lac promte in casei speciem densari. Deinde, alvus in omni febre adstrictior est, vel plane compressa, unde crassior illa, recrementitia & humorum vitalium connubio minus apta lactis mate-

ria

ria remanet, ac febrili causæ accedens eandem auget, ut spasticæ stricturæ quoque increscant. Ulterius, lac malum esse judicat noster auctor iis, qui alvi dejectione biliosa, sive cholera, torquentur; siquidem hujus mali causa subinde in succo valde acido corrosivo, cum sulphureis bilis partibus remixto & lactis texturæ dissolvendæ accommodo, posita est. Improbat quoque lac dare iis, qui nimias sanguinis egestiones experti sunt, per quas utique, subtracto nimium calore & spiritu, robur & tonus ventriculi ac intestinorum, cujus beneficio ciborum solutio, chyli elaboratio & fæcum expulsio administratur, frangitur ac labefactatur, ut hinc lac ingestum mora acescat, crassescat & hostiles fiant prima in regione recrementorum stagnationes.

10. QVOD si vero præter rationes allatas, in confirmationem accersimus probatissimorum medicorum auctoritates & testimonia; multi certe sunt veteres æque ac recentiores, in exponenda gravi noxa e lactis in ventriculo coagulo oriunda. Audiamus quosdam tantum. AVICENNA *L. IV. Fen. VI. Tr. III. §. 96.* de lacte differens, *si,* ait, *lac acidum fit in ventriculo, ab eo vertigo, syncope & punctura in ore stomachi oritur, & quandoque accidit inde cholerica passio mortifera.* Et DIOSCORIDES *lib. II. cap. 64.* biliosis & hepaticis lac omne ob coagulum respuendum esse, perite monet, cujus causam MATTHIOLVS, *comment. in h. l.* hanc adjicit: *lac quod coagulo concrescit angustiam parit, ventriculum opprimit, caput vaporibus replet & ægre concoquitur.* Porro BALLONIVS *in L. II. Epidem p. 211.* hæc prodidit: *Quidam laborabat fluore dysenterico, post multa remedia, consilio medicorum ad usum lactis bubuli recens mulcti adactus est; hoc in ventriculo coagulatum, incredibile, quanta inde symptomata, quantæ defectiones animi & similia.* Refert quoque *Henr. ab* HEER *Observ. 15.* quendam a lacte coagulato sudore frigido perfusum, ægre respirasse, ut suffocationem timeret, nausea pressum esse & quaquaversum in lecto sese volutasse, recurrentibus crebro lipothymiis.

Alium quendam inde in choleram morbum incidisse, idem auctor testatur. Accedit AMATVS LVSITANVS *Cent. VI. curat.* 56. memorans: *lac coagulatum pondus grave cum dolore circa præcordia effecisse, & ægrum, cum vomere volebat, mox strangulasse.* Idem etiam auctoritate AETII in dysenterico pessima symptomata a dato lacte, orta fuisse confirmat. Plura autem eandem in rem exempla annotata sunt in DODONÆI *annot. c.* 17. & apud FORESTVM *lib. XIIX. obs.* 13. quæ tamen prætermittimus, contenti, quod sciamus, optimos quosque medicorum, pessimis a coagulato lacte suscitatis symptomatibus, inductos, lactis coagulum veneni naturam obtinere asseruisse.

11. QVVM igitur tam gravia pericula a lacte in ventriculi cavo densato immineant; quid, si coiverit, e re sit, ad arcenda quæ inde pullulant mala, paucis tradendum. SENNERTVS *Lib. VI. Prax. Part. VIII. Cap.* 34. *& in Paralip. p.* 17. emetica huic scopo apta judicat: & DIOSCORIDES *l. c.* lixivium commendat. Nos autem hanc interponimus sententiam, asserentes: alcalia, sive lixiviosa, sive terrea sint, ante lactis usum data, ejus coagulum, acidum hostile absorbendo, quam optime impedire, & hoc cicurato, solita symptomata, a coagulatione oriunda, opportune præscindere. Si vero densatum jam & coactum sit lac, & quis jam exinde pejus habeat, aquea diluentia paulo largius sumta, ut infusum thee, veronicæ, ad coagulatum diluendum, viscidum lentorem dissolvendum & eluendum, usus sunt quam maxime egregii. Si etiam nausea urget & ad vomitum dispositio adest, hic utilissime promovetur per sufficientem aquæ tepidæ potum, præsertim si adjecto uno vel altero grano tartari emetici soluti, stimulo imbuatur & is facilitetur. Expedit quoque, si vires ferunt, & superne & inferne, evacuationem moliri; cui scopo obtinendo manna ad uncias duas vel tres, in aqueo vehiculo, una cum duobus tartari emetici granis exhibita, plenissime satisfacit. Et hæc tam in adultis, quam infantibus ex

usu

usu esse poterunt, modo medens eadem pro diversa ætatis viriumque ratione prudenter dispensare & accommodare noverit.

12. VERUM enim vero, non solum a solidato lacte intra ventriculi pomœria tantum periculum metuendum, sed etiam ipse frequentior lactis, quod parum seri & multum caseosæ in coagulum pronæ substantiæ alit, quale est lac caprillum, vaccinum & ovillum, potus, non omnibus æque convenit, sed multis exitio est. Etenim, minus tuto tum ad alendum, tum ad curandum, lac datur, si corpora spongiosi & porosi habitus sunt, exilioribus & copiosioribus vasis prædita, neque minus ubi copia humorum spissescentium, ex meris sanguinis tubulis conflata viscera, ut hepar, lien, renes, pulmones, detinet, & infarctu & stagnatione sanguinis canales repleti sunt; quia periculum est, ne a crassioribus lactis partibus, quæ facile seri vinculum deserunt, iidem magis infarciantur & oppilentur.

13. MERETUR in hujus confirmationem egregius adduci locus ex GALENO, quem etiam MARSILIUS FICINUS *de salubri victus ratione p.* 125. allegat, ita habens: *frequens lactis usus cui modicum serosæ humiditatis, casei vero plurimum inest, non omnibus tutus est, præsertim renibus ad calculum generandum paratis; affert quoque obstructiones hepatis illis, quos aptos invenit, tales sunt, qui vasorum hepaticorum fines angustos habent.* Et hæc etiam causa subest, quare AETIUS solicite inculcat, quod, qui lacte uti velit, meatus viscerum apertos & venas latas habere debeat. Præterea, noxium in hepate affecto lactis usum HIPPOCRATES speciali historia, quæ *Lib. III. Epidem.* consignata est, confirmat: *Appollonius*, inquiens, *erat magnis visceribus & circa hepar dolor continuus, & tunc icteritius fiebat, flatuosus, colore subalbido; invaluit primum modicum, decubuit; lacticiniis vero usus coctis & crudis multis, caprillis & ovillis, & victu pravo, omnium læsiones maximæ erant. Febre exacerbata, alvus nihil reddidit, urina tenuis &*

pauca. HIPPOCRATI suffragatur DIOSCORIDES, qui *l. c.* lienosis & hepaticis, comitialibus, vertiginosis & nervorum vitio laborantibus, & capite dolentibus lac omne respuendum esse pronunciat.

14. NEQVE in difficili est, hujus rei rationem eruere ac sistere. Quum enim graves & longæ, quæ in capite vel abdomine nidulantur affictiones, plerumque incunabula trahant ex libero sanguinis & humorum per has partes sufflaminato & intercepto progressu, quem postea stagnationes, obstructiones, infarctus, presso sequuntur pede, & ex his demum in imo ventre cachexia, icterus flavus & niger, hydrops, renum calculus, in capite insania melancholica & furiosa, epilepsia, gravativus dolor, in pulmonibus, polyposæ concretiones, difficilis respiratio, hæmoptysis, phthisis, liberaliter pullulant; in proclivi omnino est judicare: lactis usum, multo magis longius extractum, ob crassiorem & coagulum promte suscipientem substantiam, obstructionis minimorum canalium augmento potius favere & infensissimum esse, inprimis in habitioribus, & qui ex nimia quiete & otio vel unctius vivendi genere, valetudinarium sibi corpus contraxerunt.

15. VERVM, quo magis noxia & plurimis ingenerandis malis aptissima spissescens & ad coagulum prona lactis materia est; eo magis vicissim naturæ humanæ, sive solidorum & fluidorum temperiei & motibus vitalibus amica, salutaris atque ad morbos tam præscindendos, quam superandos idonea est, humida illa lactis portio, quæ seri nomine venit. Hujus saluberrimam virtutem in medendo dudum jam vetustissimi iique peritissimi medici perspexerunt & posteris mirifice commendarunt. DIOSCORIDES, antiquissimus ille & optimus materiæ medicinalis scriptor *lib. II. cap.* 64. hunc in sensum de præstabili seri facultate, differit: *Serum, ubi discessit a lacte, multo potentius ad purgationes redditur; datur, quibus sine acrimonia volumus dejectiones moliri, ut melancholicis, lepris, elephantiacis, & erumpentibus toto corpore papulis.* Huic accedit

cedit GALENUS, ex antiquioribus post HIPPOCRATEM facile princeps, ita perhibens: *lactis serum, ob suas abstergendi vires, ad alvi dejectiones, tum potum, tum per clysterem injectum, assumitur; absque erosione enim abluit & abstergit ab intestinis acrimoniam.* Et alio loco egregias seri virtutes graphice satis, hisce delineat verbis: *serum*, inquiens, *simplicissimum, mollioribus corporibus praecipue convenit, quorum ventres tantum & intestina abluere purgareque cogitamus; item his, quorum intestinum a quacunque medicina facillime ulceratur, & quorum ventres biliosa intemperies vexat, & quos arguunt inania egerendi desideria, quae tenesmi vocantur, & quorum renes, vesica & uterus ulceris periculum subeunt, & gracilibus, qui non aluntur, purgatione vero nihilominus indigent, his omnibus serum exhibendum, nec sale, nec quove medicamento adjecto. Pueris, mulieribus, senibus, tutissime haec medicina datur, vel sub ipso febris fervore, quo praecipue tempore reliqua omnia medicamenta suspecta sunt. Efficaciori sero utetur aliquis, ad corpora & morbos, qui validioribus praesidiis indigent, praesertim ad diuturna exanthemata, liventesque varos & ad omnes humorum depravationes, ad cutim tendentes, ut lepram & consimilia; ad antiqua & ferina ulcera, ad capitis achores & hujusmodi, item ad oculos assiduo fluentes, ad palpebrarum scabiem, ad faciei maculas, imo & ad diuturnas febrium periodos, & ad hos, qui ab adversa valetudine in hydropem pergunt.*

16. EASDEM porro seri lactis eximias dotes, passim in monumentis suis annotarunt & depraedicarunt alii. Et CELSUS *lib. I. cap.* 12. sero & lacti asinino dejectoriam facultatem adscribit: *Dejectionem*, ait, *antiqui variis medicamentis moliebantur, in omnibus vero morbis dabant lac, vel asininum, aut caprinum, eique salis paululum adjiciebant, idque decoquebant, sublatis his, quae coiverant, quod quasi seri supererat bibere cogebant.* Inprimis autem dignum est luculentum MESUES testimonium, quod totum transcribatur: *Aqua lactis caprini-*

vini per se innocuum medicamentum; præfertur quæ fit ex lacte nigrarum caprarum, in laudatis pascuis victitantium recenterque fœtarum; attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua referta est facultate, alvum absque aliqua mordacitate leniter subducit; bilem tum atram ab exustis humoribus genitam dejicit, quo fit, ut mirifice conferat maniacis & melancholicis. Idem præstat ad viscerum infarctus, & morbis inde provenientibus opitulatur, nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis & lienosis; datur utiliter febrientibus ex bile, viscerum ac vasorum obstructione; convenit etiamnum vitiis in cute, a bile & perustis humoribus emergentibus, quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, psoris leprisque admodum convenit. Neque prætereunda AETII, de seri utilitate sententia, quam ita declaravit: *Ad pulmonis, intestinorum, renum, vesicæ uterique ulcera & exanthemata cæterasque cutis asperitates, & cantharides, epotum lactis serum mirifice proficuum est.*

17. MISSIS autem aliis idem conceptis verbis confirmantibus; jam ex allegatis luculenter admodum constare arbitror: summo in pretio priscis medicorum fuisse lactis serum & frequentissimum plurimis in morbis usum. Nimirum, ut compendio exhibeamus, ad unum fere omnes sero lactis, virtutem alvum dejicientem, præsertim ubi humores salsi, acres, biliosi, blande & sine acrimonia expurgandi sunt, assignarunt. Dein, ejus usum in morbis, qui ab acrimonia succorum, cutis teneras tunicas & fibras nerveas & subcutaneas glandulas erodente oriuntur, cujus generis sunt interne ulcera pulmonum, vesicæ, renum, externe vero lichenes, impetigines, lepra, elephantiasis & variæ cutis defœdationes & exulcerationes, quam maxime collaudarunt; non aliam ob rationem, quam quod virtute polleat eximia subtilissimam illam acrimoniam seri, nec non eam, quæ in venenosis cantharidibus delitescit, tam diluendo, quam acies involvendo ac obtundendo, contemperandi, demulcendi & invertendi. Denique etiam, saluberrimam sero veteres tribuunt facultatem ad reserandos & aperiendos obstructos viscerum & reliqua-

rum

rum partium meatus, a quibus graves morbi, prout ſuperius dictum, tam in capite, quam in abdominis regione, originem ſortiuntur.

18. Et hæc fuit veterum de ſero lactis ejusque utilitate ſententia; quæ, an veritati & experientiæ reſpondeat, jam diſpiciendum. Quod ut recte & rationali modo exſequamur, inprimis neceſſarium eſt, genuina ſeri cujusvis elementa ac principia, a quibus, ceu a fonte, virtus manat, eruere atque exponere. Quum vero ex lactis mixto ſecedat & obtineatur ſerum, utile erit, prius perſpicere, qua proportione fluidior & ſeroſa hæc pars, craſſiori & minus ſolubili, in variis uſu receptis lactis ſpeciebus, nupta ſit & ſociata. Experimenta hunc in finem a nobis inſtituta, huc potiſſimum redeunt. Sumſimus primo libram medici ponderis lactis vaccini, illudque in vaſe ſtanneo ſubjectis carbonibus vivis, evaporationi commiſimus, eademque ad ſiccitatem usque continuata, obtinuimus pulverem flaveſcentem, grumoſum, qui ad lancem exactus, unciæ unius & quinque drachmarum pondus exhibuit. Simili modo, lac caprillum recenter mulctum igne ſiccavimus, & idem ferme pondus materiæ pulverulentæ, deficiente tantum drachma dimidia, remanſiſſe deprehendimus. Lac autem aſininum & muliebre inſigne prodidit diſcrimen, & longe minorem ſolidæ ſubſtantiæ apparatum: quippe ex aſinini libra una medica, poſt omnimodam humidi exhalationem, collegimus vix unciam pulveris albi ſubdulcis; & ex eadem muliebris quantitate, unciam unam materiæ ſiccæ albeſcentis.

19. Siccum hunc ex quovis lacte pulverem ulteriori deinde ſubjecimus examini, & reſtibili poſt exhalationem e bubulo lacte pulveri, qui ad unciæ & quinque drachmarum pondus accedebat, aquæ pluvialis duodecim uncias affudimus, carbonibus, ut bulliret & ſolidum illud magma iterum diſſolveretur, impoſuimus, hoc facto, liquamen colatu per linteum trajecimus, relictum in colatorio ſpiſſamentum rur-

sus exsiccavimus, & adhuc ad unciæ unius, trium & dimidiæ drachmarum pondus accedere animadvertimus, luculento indicio, unam tantum & dimidiam drachmam subtilioris materiæ in aquæ contubernium & cum hac per linteum transiisse. Tum percolatam sic aquam, quæ saporis pinguis & subdulcis erat, & colorem ex flavo-albescentem referebat, iterum ad siccitatem l. a. reduximus, & jugi facta ejus agitatione, ne empyrevma contraheret, drachmam magmatis ex albo flavescentis terreo-dulcis impetravimus. Eadem experimenta cum lacte caprino adornavimus & nullam fere differentiam, tam ratione ponderis, quam ratione saporis & coloris, in residua materia notavimus, saltim quod in sero lactis caprini sapor paulo dulcior emicaret, & plus pinguedinis instar guttularum supernataret, ac si pauxillum butyri admistum fuisset. Sed longe major differentia apparuit in pulvere ab evaporatione lactis asinini relicto, quippe qui, unciam unam pondere æquans, libræ medicæ aquæ puræ pariter inspersus & ad ebullitionem & solutionem igne leniori deductus, totus ferme liquatus fuit, ita, ut in colatorio tantum una & dimidia drachma remaneret & septem circiter ab aqua absumerentur linteumque permearent. Liquamen autem quod dulce admodum erat, post omnimodam humidi exhalationem, pulveris siccissimi & albissimi instar sacchari plus quam sex drachmas reliquit. Denique, lac humanum & elicitus per evaporationem ex eodem pulvis, unciæ unius & drachmæ unius gravitatem exhibens, eodem modo dissolutus & percolatus, reliquit tres drachmas crassamenti spissi in colatorio, liquor autem transiens, iterum resiccatus, pulverem dulcem, coloris ferme subfusci, drachmarum sex circiter pondere concessit.

20. JAM, si specialius paulo ipsius seri indolem pensitamus, delibatissimam hoc esse lactis a rudiori, crassa & caseosa substantia liberatam partem, constat, in qua copiosi aquei humoris hospitio, sal tenerrimum dulce, cum substantia mucila-

cilaginosa pingui subtiliori excipitur. Et a tribus his longe saluberrimis elementis omnis quoque omnino seri medicinalis præstantissima virtus repetenda est. Scilicet, palmarium & quantitate reliqua superans seri elementum est, fluida illa & humida portio. Hac igitur viscidos & spissos succos eliquat & diluit, infarctos a lento humore canales eluit & obstructionum in visceribus repagula solvit ac reserat. Alterum ejus ingrediens est salinum dulce tenerrimum, quod velut essentiale sal, ex herbis, quibus vescuntur animantia, extractum & a naturali quasi chymia per varias mixtiones elaboratum, singularem plane excretoria stimulandi & maxime alvum subducendi & urinam movendi, facultatem habet, simulque acrimoniam humorum biliosam causticam obtundit ac contemperat. Hinc est, quod, quo majori dulcis hujus materiæ copia lac turget, eo efficacius sit ad perpurgandum corpus: id quod manifesto patet in asinino, quandoquidem ad dimidias incoctum, disjecto nimio humido & coeuntibus dulcibus particulis, longe validius & promtius purgantem effectum exsequitur; quod HIPPOCRATI in crebriori usu fuisse legimus. Accedit tertium seri ingrediens, mucilaginosa scilicet & subtilior pinguis pars. Hujus ea præcipua laus ac virtus est, ut fibras aridas & crispatas humectet, molliat & relaxet, & salsam acredinem humorum succosque mordaces involvat, deliniat eorundemque noxam arceat.

21. HÆC sunt seri elementa & hæ inde dependentes virtutes, quas si quis curatius perpendit, ultro a priori statim certa & rationali inductione perspiciet: easdem in plurimis morbis spondere & commodare utilitatem longe saluberrimam. Prius vero quam specialiori meditatione hæc ad varia morborum genera applicemus, præmittemus nonnulla scitu necessaria, de seri lactis præparatione, medico usui quam maxime accommodata, nec non de modo illud exhibendi. Nimirum, communissima serum a caseosa, crassiori substantia separandi ratio est, ut accedens calor sub quiete vinculum solvat

& secessionem faciat, vel ut eadem aspersis acidis, prout superius jam meminimus, acceleretur & producatur. At vero, quum, si mora acescat lac, vel etiam adjecto acido seri secessus provocetur, hoc non parum vitietur, & naturæ gratissimam atque in medendo desideratissimam dulcedinem exuat, ac potius acetosam indolem, quæ nunquam corporis integritati blanda & amica est, induat, cogitandum fuit de accommoda quadam & salubriori præparandi ratione, qua ex recenti adhuc lacte, integra manente ejus dulcedine & salva teneriori, pingui & mucida substantia, serosus humor eliceretur & extraheretur.

22. QVOD ut perficerem, aptissimus mihi visus fuit modus, si, uti jam narravi, lac recenter mulctum exhalationis ope penitus resiccaretur, & postea residuo flavescenti grumoso pulveri, tantum aquæ purissimæ, levis & salubris, quantum in forma vaporis in auras disjectum, affunderetur, hæc invicem tantisper bullirent, ut dulcissima, salina & pinguis mucida tenerior portio ab aqua sorberetur, & liquamen denique colatu a crassiori, terrestri substantia liberatum usui servaretur. Et certe parata sic per decoctionem lactis aqua, sive serum artificiosum, multis præ vulgari splendet dotibus & coloris ex flavo albescentis gratissimique dulcis est saporis ac simul pingui & oleosa substantia liquata perfusum; quod sine omni nausea & calide & frigide assumitur, & diutius quoque, salva textura & sapore, durat.

23. AD exhibendi modum porro quod attinet; videbimus primum, qui solennis fuerit tam ratione mensuræ, quam temporis, veteribus, optimis hac in re magistris. Horum monumenta si curatius lustramus; luculenter patet: eosdem non in exigua, sed satis sæpe magna quantitate, & per tempus etiam satis longum seri lactei usum suasisse; hac tamen cum cautione & distinctione, ut, si primam regionem tantummodo a sordibus purgare niterentur, minori copia & ad paucos duntaxat dies, id præscriberent, si vero in longis morbis, &

qui

qui altius viscerum male affectorum penetralibus insidebant, ad ejus usum descenderent, diutius & majori quoque mensura hoc ipsum adhiberent. GALENUS *l. c.* de sero lactis utendi ratione hæc præcepit: *copia seri pro virium ratione expendenda est: ac licet non multum peccaveris, si plus etiam exhibueris; certa tamen mensura ad heminas quinque accedat.* Heminam vero apud priscos duodecim uncias æquasse, pariter ab antiquioribus medicis memoriæ proditum est.

24. HIPPOCRATIS sententia ex *libri VII. sect. I. epidem.* patescit, ubi prodidit: quod in fluxu hepatico, ubi similes loturæ carnis ejectiones copiosæ, a bilis vitio factæ, lac asininum, a quo multo magis argumentari licet ad serum lactis, ad quantitatem novem cotylarum Atticarum dederit, non quidem unica vice totum, sed pluribus, ita, ut spatio duorum dierum, tota quantitas absumeretur. Quinimo, ubi purgandi fine eo usus est, semper, prout MARTIANUS *in comm. in aphor. 64. Sect. V.* probe notat, largius id exhibuit, & quandoque ad congii mensuram accessit. Et VALESIUS *Comment. in Epidem. L. VII.* scribit: *erat veteribus familiaris lactis asinini usus ad purgandam bilem, ut constat ex Lib. II. de natura victus in acutis; quem usum ego non sine magna utilitate sum imitatus, cogens ægrotos accipere hujus seri, aut hujus lactis, quod etiam est valde serosum, plus quam duos sextarios.*

25. QUAMDIU vero potatio extrahenda, iisdem priscis auctoribus ducibus constat. Et quidem, si diuturnior & contumacior affectus, HIPPOCRATES lac asininum, vel serum lactis, maxime caprinum, per plures dies potari jussit; quemadmodum ex *libro Epidem VII.* patet. Serum lactis per mensem & ultra assumi posse, testes gravissimi sunt RIVERIUS & SYLVATICUS, qui, lacte asinino, & sero lactis, summo cum emolumento, in gravissimis affectibus ad XII. XX. vel XL. etiam dies usi, multi sunt in commendando ejus potu. Porro relatum legimus apud HIPPOCRATEM *Lib. de Internis affectionibus §. XI.* illum in tabe dorsali lac per XLV. dies, ter-

tia aquæ mulsæ parte admixta, propinasse. Neque enim in difficilibus & longis morbis, ubi viscera male affecta & obstructa sunt, laudabilem præstare poterit effectum, nisi, ut cum aquis mineralibus fieri solet, liberaliori dosi & per plures dies usurpetur.

26. Nos igitur hunc semper servavimus morem, ut quantitatem pro dosi capiendi seri ægri rationibus accommodaremus, & iis, qui facile nausea tentantur ac teneriores sunt, libram medicam, qui vero firmioris minusque acuti sensus, libras duas propinaremus, & nonnunquam mane tantum, quandoque etiam pomeridianis horis, sed parciori quam matutinis quantitate, potum præciperemus. Tempus vero usui impendendum, pariter ex morbi majori vel minore contumacia mensi sumus, & quosdam duobus hebdomadibus elapsis, quosdam vero vix quatuor aut sex decurrentibus, abactos fuisse novimus. Denique etiam cum MARTIANO *Comm. in Hippocr. Aphor. pag.* 163. laudamus modum exhibendi lac asininum, vel serum lactis, per vices, non simul & semel; tum quia, si æger debilis & stomachus solutior est, tantam molem simul ferre nequit, tum quia ipsum serum, interpolatis vicibus assumtum, longe felicius & expeditius alvum subducit.

27. HIS expensis, dispiciendum: quibus potissimum usibus & morbis dicatum sit lactis serum. Hos inter primo merito connumerandum est loco: quod ipse HIPPOCRATES solenne habuerit, ut sero lactis & lacte asinino, post exhibita fortiora purgantia, ut elleborum, elaterium &c. ad arcendam noxam & infringendam eorum deleteriam vim, uteretur. Is enim *lib. de internis affectionibus* §. 44. post veratrum sumtum, serum caprillum coctum, duorum congiorum mensura bibendum se dedisse testatur; & *l. c.* §. 46. post nigrum veratrum ventrem superne purgantem, & inferne per scammonii succum, serum & lac bubulum, item asininum coctum, pro tempore præbendum esse auctor est. Porro *lib. II. de morbis mulierum* §. *XII.* ita sapienter differit: *Post veratrum datum,*

datum, serum coctum, per plurimos dies, cum modico sale bibendum; & addit: *si non adfuerit serum, lac asininum coquito & exhibito per quatuor dies.* Ratio, quare potus seri lactis caprini, vel lactis asinini, post fortiorem ab acriori cathartico purgationem, maxime salutaris sit, hanc esse reor. Validiora purgantia, caustico & fere virulento sale, tenerrimas intestinorum tunicas arrodente, suam exserunt operationem, & copiosas cum torminibus movent dejectiones, quas ob subtractam nimis intestinis humiditatem & tunicas eorum valde contractas & constrictas, sequentibus diebus, alvus dura, tensa & constricta, non sine molestia sequitur. Serum autem vel lac dilutum, assumtis iis ingestum, succum & humidum intestinis reddit, fibras tensas & crispatas emollit & laxat, spiculorum acris purgantis tunicis exquisito sensu dotatis adhuc infixorum inhærentium acies obtundit, & leniori ac blando stimulo alvum constipatam expedit ac solvit.

28. Nos ipsi quoque confirmatius testamur: quod in hypercatharsi tam metuenda avertenda, quam præsenti compescenda, sive fuerit per catharticum, sive emeticum excitata; certius & præsentius remedium non deprehenderimus ipso lacte bubulo, quod etiam expertissimum ad infringendam arsenici infamem virulentiam est præsidium. Non minus plurimis exemplis confirmatum habemus, eadem plane ratione a fortiori emetico, mercurio vitæ, aut pulvere Monckii, inconsulto & perperam liberalius oblato, enormes vomitiones obortas, solo lacte, vel ejus sero, calide sumto cohibitas fuisse atque sopitas. Ut adeo non sine gravi ratione existimem: convenientius vehiculum, si emeticum, vel purgans dandum, non facile reperiundum fore, quam lactis serum rite præparatum, quippe quod, præter utilissimam humores lentos mobiles & evacuationi aptos reddentem facultatem, egregie simul virulentiam ejusmodi pharmacis propriam contemperat atque emendat.

29. Deinceps, superius diximus, serum lactis, ob insitum sal

sal dulce, excretioni dicata organa stimulare eademque proritare, id quod potissimum de ea, quæ per alvi secessum succedit, intelligendum. Mitior autem & remissior est operatio hæc, eamque ob causam commodissima & utilissima, ubi validioribus alvum exercere virium aliarumque circumstantiarum ratio interdicit, inprimis in morbis, ubi purgatio periculosa est, nec non in febribus & omni fere æstu præternaturali. Veteres quidem lac asininum his in casibus potissimum exhibere sueverunt, & HIPPOCRATES in febre quotidiana ex bile, & in febre interficiente appellata *lib. II. de morbis* illud commendat, nec non in febre ardente *lib. IV. Acutorum v.* 10. & in erysipelate *lib. II. de morbis* lacte corpus purgandum esse præcipit. Sed, ubi lactis asinini copia deest, serum lactis caprini, adjecta mannæ portione quadam, quæ cum sale essentiali dulci lactis magnam alit convenientiam, in iisdem morbis & casibus surrogari, ac præsertim in calore hectico, magno cum commodo exhiberi posse, multiplici nobis compertum est experientia.

30. QVAMVIS vero serum lactis, præsertim asinini, liberalius haustum, egregium admodum sit laxans; expedit tamen sæpius, ubi ventriculus largiorem copiam ferre nequit, parciori dosi illud exhibere, & ejus dejectoriam vim, addito alio laxante clemente, acuere atque intendere. Commodissima autem hunc in finem sunt manna, syrupus rosarum solutivus, syrupus de cichorio cum rhabarbaro, cremor tartari, vel ejus terra foliata; utilissime quoque cum tamarindis & radice polypodii decoquitur, & postea sal polychrestum, sive arcanum duplicatum, manna vel etiam roob sambuci, quod majori in quantitate etiam alvum subducit, adjicitur. Et hoc modo parato sero laxante summo cum fructu eoque non satis prædicando frequentius sum usus, inprimis ubi natura imbecillis, ut in senibus & infantibus, vel ex morbo debilitatis, aut non ita pridem convalescentibus, vel etiam ubi in febribus etiam exanthematicis, variolis, morbillis &c. alvus diutius

tius

tius suppressa detrimentum minatur. Porro, quando in pectoris affectibus, tussi ferina & sicca, vel etiam nimis humida atque catarrhali, aut lenta febre, alvum ducere ex usu est, commodissime id perficitur, si unciæ duæ vel tres mannæ, in libra una seri lactis solvuntur, cremoris tartari vel terræ foliatæ tartari drachma adjicitur, ad palati gratiam duæ vel tres olei de cedro guttæ instillantur, & ita confecta potio tribus vicibus successive assumitur. Flores quoque acaciæ & persicorum, cum sero lactis caprini calido infusi, laxatoriam ejus vim augent, præsertim adjecto sale digestivo, vel manna.

31. QVOD si igitur expedit, ut vere vel æstate, prima corporis regio a sordibus depleatur, vel ad cacochymiam tollendam laxans propinetur medicina: certe ejusmodi serum lactis laxantibus ita acuatum, singulis diebus ad dimidiam mensuram per aliquot septimanas utiliter sumi potest. Et instituta sic cura ita dicta vernalis gracilibus, attenuatis & sensibilioribus corporibus, juvenibus maxime, longe tutior, longeque salubrior est, omnibus aliis vulgaris usus nodulis, sive infusis & vinis medicatis purgantibus & sanguinem purificantibus. Non minus, in principio dysenteriæ apprime conducibile est, ut mordaces caustici succi nervosam intestinorum tunicam gravius infestantes, arrodentes & inflammationem suscitantes, clementer evocentur; quod quidem aptissime lacte asinino perficitur. Vbi vero hoc non suppetit, serum lactis caprilli, adjectis aliquot extracti rhabarbari granis, cum una, vel una & dimidia mannæ uncia eundem exoptatum effectum præstabit. Et sane antiquissimus seri lactis in dysenteria est usus. Ipse HIPPOCRATES, *lib. epid. VI.* quum dolor circa totum ventrem, & labores, surrectio multa & subcruenta fere, jam per viginti dies esset, Adriano & puero Cenæi, caprillum serum & lac asininum coctum propinavit. Recte enim hunc morbum judicat VALESIVS fuisse dysentericum, & *comment. in h. l.* in dysenteria autumnali lactis serum silice

Kk can-

candefactum laudat, & scribit: *egestiones biliosas subcruentas cum vehementi ventris dolore, ubi serum & lac bibisset æger, longe moderatiores fuisse factas.*

32. SI quando etiam validioribus ad educendas copiosas in leucophlegmatia, sive anasarca, opus est remediis, uti sunt extractum esulæ, ellebori nigri, hæc ipsa non modo securissime, sed & optime & accommodissime cum lacte asinino, vel sero miscentur & propinantur; sumendo drachmam dimidiam purgantis ejusmodi pharmaci ad libram unam seri, & per vices mixturam ebibendo. Similiter, quum maxime salutare sit, ut ante usum aquarum mineralium, vel etiam finita cura, primæ viæ a sordibus collectis, vel aquis retentis, liberentur ac depleantur: nihil, nostra quidem experientia, tutius & præstantius ipso sero lactis, in quo minimum unciæ tres mannæ, cum una & dimidia drachma cremoris tartari solutæ fuerunt, reperire licuit; inde enim sex vel octo secessus sine omni molestia motos & miram quantitatem aquarum exturbatam fuisse, non semel, sed sæpius, observavimus. Quinimmo, ubicunque ob fæcum copiam & nimiam siccitatem, alvum mollire & evacuare necessarium est: nil quoque præstantius & efficacius est, quam serum lactis cum manna, addita sufficiente quantitate olei amygdalarum dulcium, assumere & quoque per clysterem, ad lubricanda intestina & stercora emollienda, ano infundere.

33. AT vero, præter has egregias utilitates, quas serum lactis in primis viis ad alvi solutionem præstat: aliis adhuc laudatissimis facultatibus splendet, quas ultra primam corporis regionem explicat, & in iis morbis exhibet, qui lentis adolescunt incrementis & ex visceribus male affectis incunabula trahunt longiusque extrahuntur, quorum in numero haud infimum locum obtinet scorbutus, sive cachexia scorbutica, tot malorum & atrocium symptomatum fons. Sane, si curatius paullo præstantissima peritissimorum medicorum, qui de scorbuto ex instituto egerunt scripta, ut EVGALENI, *Balthas.* BRUNNERI

NERI, *Henr.* BRUCÆI, RONSÆI, WIERI, *Salom.* ALBERTI, *Math.* MARTINI, DRABIZII evolvimus ac lustramus, ad unum omnes ferme candide fatentur: sola diæta lactea, vel sero lactis, cum antiscorbuticis herbis decocto & diutius usurpato, in pessimis, quæ scorbutus importat symptomatibus, ut doloribus acutis, ventris torminibus, vomitibus, atrophia, febribus lentis, se plus præstitisse, quam ullis aliis auxiliorum generibus, & molestissimo malo tabescentes plus etiam virium hinc hausisse, quam ex optimis roborantibus & artificiosis analepticis. Mos scilicet fuit usu exercitatissimis his medicis, ut herbas antiscorbuticas, ut cochleariam, beccabungam, nasturtium aquaticum, comas absynthii, acetosam, fumariam, scolopendrium, epithymum, betonicam, carduum benedictum, centaurium minus, trifolium fibrinum cum lacte decoquerent, & quotidie matutinis horis mensuram dimidiam, vel etiam plus adhuc, scorbuto detentis calide propinarent, & simplici hoc remedio rebellem morbi contumaciam superarent, diraque omnia symptomata abigerent.

34. AUDIAMUS tantisper, quam magnifice de seri lactis in scorbutica labe percuranda incomparabili utilitate senserint probatissimi hi auctores. Primus sit IO. WIERUS, qui in *tract.* de scorbuto p. m. 334. solidum hoc interposuit judicium: *quod*, ait, *in lacte plantas antiscorbuticas coquant, expressumque liquorem felici successu hauriant ægroti, id seri magis, quam lactis ratione, evenire sentiendum; in cribro butyri & casei coagulum remanet, serum autem quod transfluit & tenuium partium est, abstergit, aperit, urinas movet atque ad scorbuticæ luis profligationem cumprimis utile, ex priscorum etiam* AETII, GALENI, *testimoniis est.* Porro, *Math.* MARTINI *Lib. de Scorbuto p. 679.* de lactis in scorbutica lue usu hæc habet: *Rationibus ægrotantium mirifice conducit lac caprinum, totius morbi decursu exhibitum, quod non alvum modo moderate subducit, sed & concoctu facile & adstrictoria sua facultate viscerum atoniam emendat, & ad reparandas vires accommodatis.*

datissimum est; ne tamen hypochondria inflet, & in ventriculo debili coaguletur, aquæ nonnihil, vel salis, aut saccbari momentum, adjiciendum est. At vero, hic metus fere omnis supervacaneus est, si loco lactis caprini, ejus serum, vel lac asininum, in usum trahatur; inprimis quum, herbas antiscorbuticas supra memoratas non in lacte, sed sero coquendas esse, *Bald.* RONSAEVS *Tr. de scorbuto* admoneat. Denique etiam, de sero lactis caprini ejusque præstabili in scorbuto facultate, egregium testimonium perhibet MOLLENBROCCIVS *in Lib. de arthritide vaga & scorbutica p.* 193. *Serum lactis, inquiens, inprimis caprini, multum prodest in scorbuto; & scribunt Salernitani:*

Inciditque, lavat, penetrat, mundat quoque serum.

Serum enim, ratione aquosæ suæ humiditatis, ea quæ salsa sunt, solvit, ratione vero nitri abstergit parietibus venarum adhærentia, ac alvum, absque aliqua mordacitate, leniter subducit; & ratione occulti alcali volatilis refrigerat. Unde agrestes Frisii ac Batavi quotidiano seri usu a scorbuto patrio sese muniunt ac liberant. Magis autem accommodatum redditur, si cum herbis antiscorbuticis ebulliat, aut infundatur.

35. ET, si verum fateri licet: certe in sævissimo illo affectuum chronicorum, scorbuto, non facile certius & præstantius datur auxilii genus ipso lactis sero, dulci nempe, ex lacte asinino, vel caprino nostro modo & methodo paratum. Quum enim origo hujus pertinacis luis nonnisi summa humorum vitalium impuritas sit, orta a salino-sulphureis excrementitiis sordibus, ob deficientem excretionum successum in corpore retentis, & motu intestino calido, variaque partium inter se combinatione, magis corruptis, quæ partes solidas interiores & exteriores, acutioris sensus, lancinando & arrodendo, dolores non modo atroces, sed & varii generis maculas & exulcerationes in summa cute pariunt: ad amolienda dira hæc mala, certe non aliud scopo medico accommodum & salubre est præsidium, quam quod salso-acres humores diluit, contemperat,

perat, minima emunctoriorum vascula obstructa recludit, humores viscidos incidendo, viscera a stagnatione seri & sanguinis liberat, alvinam excretionem, urinæ fluxum, nec non perspirationem, sine ulla noxa & exagitatione, clementissime adjuvat & promovet, ac nervosis præterea partibus blandum atque amicum est.

36. Sed, omnes has nobilissimas facultates in sero lactis rite præparato reconditas, & certo ab eodem exspectandas esse, jam ex superioribus abunde constare arbitror. Quare etiam non sine ratione a medicorum antiquissimis Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Plinio, Aetio, Mesve, in morbis, qui ab humorum impuritate incunabula trahunt, tantopere seri lactis usus laudatus & commendatus fuit. Tenendum tamen est, quod in ejusmodi longis & refractariis vitiis, seri potus, non secus ac cum soteriis aquis solenne est, per mensem & ultra convenienti data mensura extendendus sit & continuandus. Quinimo, licet in biliosis & calidis naturis solum lactis serum sufficiens sit: attamen, si humores sunt crassiores, corpora segniora, frigida & humida, præstat utique herbas amaras, & sic dictas antiscorbuticas, quæ præter oleum volatile, amaritiem maxime in hisce morbis salutarem custodiunt, moderata dosi incoquere, idque sic exhibere.

37. Non minus, eximia & longe præstantissima seri lactis utilitas est in iis morbis, qui motibus spasmodicis & nervosarum partium constrictionibus suam ludunt tragœdiam, & totam œconomiam vitalium motuum, tum secretoriorum, tum excretoriorum, pervertunt, quos inter præcipuum in nostro climate locum sibi vendicat affectus sic dictus hypochondriacus, qui in fœminis hystericus audit, & nostro tempore non solum frequentissimus, sed etiam, ob perversam vulgarem curandi rationem, contumacissimus est. Hic sedem suam obtinet & tyrannidem potissimum exercet in ventriculi & intestinorum canali nerveo-membranoso, per spasmos continuos & flatus, quibus totum nervosarum partium genus in

consensum rapitur, ut iisdem motibus agitetur, unde inæqualis sanguinis & humorum fit cursus, quippe qui a partibus exterioribus ad interiores, præsertim ad caput & pectus ruit, & pessima ibi suscitat symptomata. Præcipua vero truculenti hujus mali causa in summa imbecillitate generis nervosi, ex parte,nativa, ex parte etiam per noxam earum rerum, quæ vires frangunt, texturæque & motui nervosarum partium adversantur, inducta, quærenda est: cui, si postea accedit ob intermissum corporis motum & exercitationem, nec non pravam victus rationem, sanguinis spissioris copia, is in contorto intestinorum volumine ob impeditum per hepar liberum transitum stagnans, flatulentias & spasmos longe magis adauget & exacerbat. Et quod magis adhuc est, quia affectus hic, visceribus in hypochondriorum regione sitis firmius innidulatur & universum nervosarum partium systema afficit, latius quoque noxam spargit & reliquas corporis partes gravi damno mactat, ut inprimis caput exinde graviter luat & vertigines, epilepsiæ, paralyses, melancholiæ, maniæ exoriantur, a spasmis autem, corporis interiora detinentibus, naturalium excretionum saluberrimum negotium mirifice turbetur ac pervertatur, quo tam sanguinis per ani & uteri venas, quam sordium per alvum, urinam, sudorem eliminatio, vel plane cohibeatur, vel inordinate succedat, aut nonnunquam etiam excessu delinquat.

38. AD hæc igitur capitalia sævissima mala efficaciter debellanda & subigenda, non utilius, non tutius & certius sero lactis, vel lacte asinino, aut lacte caprillo, cum fontibus mineralibus mixto, meo quidem judicio & invento, reperitur remedium; si nempe debito tempore, mensura ac regimine, non secus ac cum aquis mineralibus fieri suevit, cum eodem cura instituatur. Et certe ego firmis & momentosis rationibus inductus, asserere non dubito: plus præstari in sævis hisce affectibus hoc modo adornata cura posse, quam cum solis aquis mineralibus. Desiderat enim ejusmodi morbus spasmodicus, remedium quod temperatum & naturæ amicum

est,

est, quod humores tenaces viscidos fluidos reddit, obstructa minima vascula aperit, salsos acres humores contemperat, & clementi stimulo omnis generis excretiones promovet, quæ omnia in sero lactis dulci comprehenduntur, utpote quod virtute omnia reliqua in hoc casu antecellit, modo recte administretur, neque, si non statim notabilem in melius mutationem inferat, ab ejus usu ægri desistant, sed congrua etiam alia præsidia pro diversitate corporum & symptomatum, admisceantur vel interponantur.

39. Et egregias has laudatissimasque sero insitas dotes, omnium optime perspectas habuit, celebris olim Italorum Medicus *Benedictus* Sylvaticus, quippe qui, in consiliis suis passim in gravissimis & maxime rebellibus morborum generibus sero lactis & asinino lacte usum se esse conceptis verbis testatur. Neque alienum erit, brevibus hoc loco memorare, quibus in affectibus & qua ratione id usurparit. Is igitur *Consil.* 58. *Cent. I.* in pathematibus melancholicis & maniacis serum lactis caprini cum sirupo de polypodio & seminibus malorum in emulsionem redactorum, suadet; *Consil.* 6. in affectu melancholico - hypochondriaco idem serum per quindecim dies ad libras quatuor quotidie potum mirifice dilaudat. Porro, *Consil.* 65. serum hoc caprinum, optime depuratum, cum coma absynthii infusum per aliquot dies præscribendum esse præcipit, ac *Consil.* 73. in melancholia - hypochondriaca eidem instillare jubet chalybem potabilem cum oleo citri, & sic propinare. Præterea, in semiparalysi serum lactis caprini cum cremore tartari & rhabarbaro magis dejectorium, & postea cum ceterach. capill. veneris, radic. fœniculi, petroselini, adjectis aliquot guttis spiritus vitrioli, magis diureticum factum, utile esse perhibet. Syncopen quoque epilepticam cum sero caprino persanavit, ita quidem, ut sumeret serum optime depuratum cum succo limonum, idque primum exhiberet, quarta vero die dejectorium redderet, infundendo quatuor ejus uncias, cum drachma una rhabarbari

& fo-

& foliis sennæ, superbibendo tres seri libras & intermediis tribus diebus libram unam seri, maceratis prius in eo floribus pœoniæ, rutæ caprinæ, melissæ & corticibus citri propinaret. Non minus in passione hysterica seri lactis usum *Cent. II. Consil.* 68. mirifice dilaudat, nec non in morbo nigro sic dicto Hippocratis *Cons.* 77. in sanguinis vomitu *Consil.* 82. & in sputo cruento, *Cons.* 34. *&* 35. Idem laudatissimus auctor diarrhæam & tenesmum sirupo rosarum solutivo, julepo tamarindorum, ingerendo postea serum lactis caprilli destillatum, se abegisse prodidit. Similiter tumoris cancrosi in mamilla incipientis minas *Cent. II. Consil.* 32. solutis in sero caprillo tribus mannæ unciis & oblatis repressit ac jugulavit. Et tandem in inquinamento gallico, tabe, febre lenta *Cent. IV. Consil.* 92. idem remedium præstabilem tulisse opem confirmat.

40. Nos quoque confirmatius asserimus: quod incomparabilem seri lactis utilitatem in quamplurimis morbis deprehenderimus. Et ut hoc eo testatius elucescat: placet ultimo loco quasdam subnectere observationes & notabiles casus, quos intra mensis spatium annotavimus. Acceperat vir quidam triginta annorum, non adeo robustus, a studioso medicinæ pilulas, nescio quas, purgantes, quæ tam fortiter & valide operationem suam exsequutæ sunt, ut, licet dimidiam earum partem ipsa sub assumtione vomitu rejiceret, per plures tamen postea dies alvus jugiter flueret & vel centies deponeretur, quo factum est, ut vires penitus collabascerent, appetentia ciborum intercideret somnusque inquietus, accisus & fere nullus esset. Accessit febris erratica intermittens, tandem in lentam, vires & corpus penitus consumentem, degenerans. Conclamatis sic propemodum rebus, ardentissimis precibus a me auxilium flagitavit, tum ego ad lectum ægroti accedens, eundem jam per aliquot hebdomades decubuisse & sudoribus nocturnis colliquativis, nec non febre lenta tabescere, cujus index erat pulsus jugiter celer & debilis, percepi. Suasi igitur, ut sepositis omnibus medicamentis serum

lactis

lactis caprilli, cujus præparationem tradebam, quotidie per vices ad mensuram hauriret, simulque guttas XII. liquoris anodyni assumeret, & crebrius decoctum dilutius avenaceum sorbillaret, quibus per quatuordecim dies continuatis, somnus rediit, appetentia resuscitata, vires refocillatæ & æger ita cum sanitate in gratiam rediit, ut munia sua iterum obire posset.

41. Svccvrrvnt adhuc alii casus memoratu digni. Generosus juris studiosus, iracundia commotus & mœrore affectus, nausea & vomendi conatu infestabatur, quem ut sublevaret, per amicum a pharmacopoeo petit emeticum; sed eodem assumto, non solum crebrius vomuit, sed etiam in summam virium prostrationem delapsus est, cum incendio stomachi, assidua vigilia, siti, & ciborum fastidio. Ego accitus ventriculi inflammationem metuens, nihil aliud, quam serum lactis, ex nostra sententia paratum, cum emulsione ex quatuor seminibus frigidis, ad aliquot uncias, tam interdiu quam noctu, interpolatis vicibus bibendum præcepi, quo ardor cum æstu extinctus, pulsus & somnus ad quietem & ordinem traducti summaque sanitatis spes affulsit.

42. Similiter, nobilis puella, trium circiter annorum, tenerioris constitutionis, ut sese adversus variolarum, populares tum circuitus habentium, incursum muniret, ex consilio medici purgans ex radice jalappa & mercurio dulci deglutit, a quo bis quidem vel ter tantum dejecit, sed appetitus penitus prosternebatur & ipsa corpus jactitando insomnes transigebat noctes ac siti mirifice excruciabatur, cum æstu corporis intenso & pulsu celeri. Accessi & commendavi lactis serum, secundum nostram methodum parandum, cujus usu, symptomatibus successive penitus exspirantibus, sanitati reddita fuit ægra. Ex quibus quum patescat: incomparabilem in variis morbis esse seri utilitatem, nihil jam superest, quam ut nobilissimi hujus remedii usum aliis, qui artis exercitium agitant, de meliori quoque commendemus, &, ut quamplurimis in salutem cedat, voveamus.

DISSERTATIO X.

DE CONNVBIO AQVARVM MINERALIVM CVM LACTE LONGE SALVBERRIMO.

§. I.

INTER omnia remediorum genera, quæ insigni efficacia & virium excellentia, cum ad avertendas, tum expugnandas gravissimas ægritudines præstant, & ob id maximopere iis, qui dextre medicinam facere volunt, commendari merentur, duo maxime eminent, eaque simplicia atque domestica: lac scilicet & fontes aquarum salubrium, hoc est, talium, quæ a Benignissimo corporis humani Medico ingredientibus & facultatibus ad medendum nobilissimis instructæ sunt. Ambo hæc spectatissima valetudinis præsidia, quum principem merito atque primarium inter reliqua obtineant locum, ut non facile, propter eximium & præstantissimum, quo pollent usum, quispiam iis carere possit: mirandum utique est, eadem a plurimis recentiorum, qui tantum remediis chymimica arte elaboratis, aut specificis medicamentis arcanis, ex auro, mercurio & antimonio paratis, morborum curationem tentant ac moliuntur, adhuc magno cum detrimento ægrotantium ignorari, vel ex perverso, e doctrinis Præceptorum hausto præjudicio, negligi penitusque contemni. Permotus hinc ego sum, ut horum remediorum, simplicitate, facilitate & incomparabili virtute præstantissimorum, dignitatem & gloriam restituerem ac postliminio quasi revocarem, id quod multo labore compluribus scriptis perficere hactenus annisus sum. Testantur inprimis de hoc studio plurimæ de soteriis fontibus seorsim editæ dissertationes, jam in *tomo II. opuscul.*

physico

physico medicorum collectæ exhibitæ, nec non *de asinini lactis & seri lactis virtute longe saluberrima* huic præmissæ, in quibus, ut credo, sat dilucide ostendi, in maximo honore ac pretio HIPPOCRATI, DIOSCORIDI, CELSO & his, qui eorum vestigia legerunt, MESVE, AETIO, GALENO ac PLINIO lactis fuisse usum. Quum vero curatius animo perpenderem, quod lac propter caseosam substantiam non omnibus æque conveniat, & quod aquæ minerales, tam acidulæ, quam thermæ, sal alcali ceu prædominans elementum recipiant, & hujus ope præcipuas virtutes exserant, lactis cum medicatis aquis mixturam utilissimam fore, a priori perspexi, & ante viginti & quod excurrit annos, primum in Carolinis periculum faciens, succedente ex voto usu, postea pluribus & medicis & ægrotantibus hoc remedii genus commendavi, eoque refractarios, quin desperatos morbos, adspirante DEO, felicissime profligavi. Vtilissima itaque & maxime digna, hæc de saluberrima lactis cum mineralibus aquis connubio, nobis visa fuit tractatio, quam in præsenti institueremus, & ex experientia paulo fusius explicatiusque prosequeremur.

2. QVVM de miscela lactis & fontium mineralium, præsertim acidularum, hoc loco agere consilium ceperimus; primo omnium ostendendum nobis est, quare talis mixtio, non modo utilis, sed & sæpe necessaria sit. Vt autem id eo luculentius demonstremus, necessarium omnino erit, ingredientia tam lactis, quam etiam acidularum, primo loco exponere, eo quod a natura & indole elementorum, omnes medicinales remediorum vires derivari debent atque deduci. Quod itaque ad lac attinet, notissimum est, illud ipsum ex butyrosa pingui materia, quæ paucissima, ex caseosa, terrestri solida, & denique aquea, tenui, subtili, quæ seri nomine venit & sale quodam dulci blando abstergente foeta est, constare. Ex quo quidem quisque, nisi admodum rudis in rebus medicis sit, facile perspiciet, illam lactis portionem, quæ seri nomen gerit, & aquosam ac salinam dulcem ejus substan-

tiam complectitur, præcipuam medicamentosam virtutem præstare, eo quod plurimi certe morborum, præsertim qui longo tempore corpus affligunt, sanguinis & humorum spissitudine, viscositate, tenacitate & stagnatione in vasis, qua illa opplent, infarciunt, vel obstruunt, & denique ab excretionum, præsertim quæ fiunt per alvum & urinam, retentione & collecta inde ingenti impuritate humorum salino-acri sulphurea, quæ vulgo scorbutica & Græcis cacochymia vocatur, oriuntur.

3. ET hæc etiam causa subest, quod lac asininum, copiosum dulce serum vehens, & pauca caseosa, in coagulum vix abeunte materia refertum, nec non serum lactis, tam vaccini, quam caprilli, ex quo identidem dulce saccharum, licet non in tanta copia ut ex asinino lacte, parari potest, modo sit recenter secundum methodum nostram præparatum, usui lactis puri, longe multumque præferendum sit, propter incomparabilem quam obtinet virtutem abstergentem, diluentem, salium acrimoniam temperantem, obstructiones aperientem & excretionum per alvum & urinam successum facilitantem ac promoventem; prout pluribus a nobis in *differt. de saluberrima seri lactis virtute* expositum est. Quia autem lac asininum, quod revera divinam opem misere ægrotantibus promittit, ut loco arcani haberi debeat, difficilius obtineri potest, serum quoque ex lacte dulce, non acidum, operosam tantisper præparationem requirit; cogitandum omnino fuit, qua ratione lactis medicinalis, quæ maximam partem sero debetur, virtus, augeri possit, ut aquosa ejus pars præ caseosa prævaleret. Et hoc nos commodissime perfici posse putamus, per admixtionem aquarum salubrium, acidularum nempe sic dictarum, idque non tantum eam ob causam, ut aquosæ substantiæ in lacte augeatur quantitas, sed etiam, ut mediante mixtione acidularum, longe præstabilior virtus & efficacia emergat, qua de re infra pluribus differemus.

4. EST vero hæc methodus, lac per aquæ admixtionem corrigendi, non nova, sed antiquissima, HIPPOCRATI jam usitata,

tata, quem postea alii medicorum sequuti sunt, sicuti ex pluribus luculentis, quæ in ejus monumentis consignata sunt testimoniis, patet. Ita enim gravissimus hic auctor in enarratione historica *lib. VII. epid.* testatur: lac aquæ permixtum, Erotholai filio & Clonico Abderite felicissimo successu datum fuisse. Deinde, *lib. VII. Epid.* lac bubulum cum aquæ sexta parte permixtum se exhibuisse memorat. Et *Epid. lib. V. text. V.* recenset historiam Pythoclis, qui lac multa aqua permixtum ægrotantibus propinarit. Porro, TRALLIANVS *lib. IIX. cap.* 7. vult: ut quarta pars aquæ lacti admisceatur, postea ad dimidias coquatur. Sic enim minus in ventre, quod AETIVS monuerit, casei naturam accipere. ARETÆVS quoque in tabe dorsali lac commendat, cujus duæ partes, cum una parte aquæ remixtæ sunt. Et idem auctor *lib. II. cap. 13.* in elephantiasi lac largius, ad alvum molliendam, cum quinta aquæ parte mixtum, quo melius descendat, potui dare suadet. Præterea, HOLLERIVS *de phthisi & febre hectica* eandem in rem egregie scribit; *quod si ructus est nidorosus, aqua incoqui debet cum lacte, quod consilium, ait* PRIMEROSIVS de vulg. error. lib. III. cap. 21. *si plurimi sequerentur, majus ex lactis usu emolumentum persentirent, quam solent.*

5. NEQVE aquam tantum affuderunt, sed ipse HIPPOCRATES, ut lactis facultatem augeret vel corrigeret, & abstersivam intenderet, muriam addidisse legitur. GALENVS serum lactis cum sale ad alvum purgandam exhibere jubet, sal vero removere, ubi purgatio inceperit, sed per intervalla alternatim repetere, donec satis materiæ purgatum sit. *Copia*, præcipit, *pro virium ratione expendenda est, ac licet non multum peccaveris, si plus etiam exhibueris; certa tamen mensura ad heminas quinque accedat.* Et porro dicit: *Cares serum lactis cum aqua marina rursus decoquunt & sic propinant, quod quidem sicuti efficacius, ita longe insuavius est.* Ne dicamus de aliis priscorum methodis, quibus lactis correctionem melle vel mulso tentarunt, ut ex PLINII & GALENI monumentis elu-

 cescit.

cescit. Varia itaque veteres ad augendam facultatem medicinalem lacti admiscuerunt, & quidem maxime aquam, ad diluendum viscidos, tenaces humores & ad caseosum coagulum arcendum, sal vero, seu muriam, ad excretiones, potissimum alvi promovendas, & mel denique, ad acidum, ventriculo inprimis inhærescens, ne lac densaret, obtundendum. Verum, licet hæc tentamina correctoria non improbemus, præsertim cum ipsa experientia eadem haud infructuosa esse docuerit; id tamen asserere non dubitamus, longe meliorem, tutiorem & salubriorem effectum in medendo exspectari posse, si quando ipsum lac, vel asininum, vel caprillum, aut bubulum, prout conditio morbi, corporis ægrotantis & reliquarum circumstantiarum fert, cum mineralibus aquis, tam calidis, quam frigidis, sive acidulis, remisceatur.

6. QVEMADMODVM autem ego ipse, quod sine ostentationis nota dicere licebit, primus medicorum fui, qui asserui atque clarissime demonstravi: omnibus Germaniæ & aliarum quoque regionum acidulis, præter alia ingredientia salina terrea & martiale elementum, inesse potissimum sal fixum alcali eminens, adeoque minus recte acidulas, quum ne vestigium quidem acidi manifesti vel vitriolici salis contineant, vocari; ita etiam primus fui, qui ante viginti minimum annos edixi ac docui: minerales aquas optime & sine ulla noxa cum lacte in pectoris affectibus, & ubi lac solum exhibendi quædam contraindicatio & difficultas incidit, potui posse præberi. Primum hoc perficiendi consilium cepi & tentavi in Carolinis, ubi ante XXV. annos, viro honestissimo rei monetariæ in Hercyniæ fodinis præfecto, qui ulcere pulmonum cum sputo copioso & purulento laborabat, thermalium aquarum cum lacte nuptarum potum exoptato cum eventu suasi, ut postea egregie levatus, licet non penitus ab insanabili morbo liber, vitam per quatuor adhuc lustra extraheret. Succedente sic ex voto negotio, cum Selteranis, quas omnium mitissimas & quam maxime alcalinas esse noveram

veram, idem tentavi & Berolini olim degens, generosissimo viro-juveni, Serenissimi principis ephoro, hæmoptysi & dispositione phthisica affecto, Selteranas cum lacte bibendas commendavi, quarum ita institutum usum, hic pariter saluberrimum expertus pluribus ut probatissimum postea dilaudavi. Factum hinc est, ut aquæ Selteranæ, quas primus pariter, pro eo quo tum fungebar munere, potentissimo augustæ memoriæ Regi demississime suasi, & loco Carolinarum commendavi, ab aliis quoque medicis tot exemplis nobilitatæ in usum vocentur. Haud parum itaque in me iniquus fuisse merito videtur auctor schediasmatis, aliquot annis abhinc Berolini editi, in quo præter alia minus curate scripta, contra omnem penitus veritatem alii medico & archiatro, quod Selteranarum cum lacte usum Berolini ad notitiam traduxerit, tribuitur. Neque etiam, quod falso iterum dicitur, potentissimus Rex, augustæ memoriæ, unquam thermalibus Carolinarum aquis Berolinum advectis, sed, quotiescunque in regia sede minerales aquas potare placebat, Selteranis, ex meo potissimum consilio usus est. Serenissimo autem Principi Marchioni tertiana duplici laboranti, D. G. ut Berolini Carolinas allatas potaret, auctor suasorque fui, neque hoc sine effectu. Interim capto etiam cum successu cum Selteranis tentamine, postea non modo has, sed etiam Pyrmontanas, Egranas, Schwalbacenses & Spadanas, pluribus cum lacte bibendas, præsertim in pathematibus arthriticis, scorbuticis, hypochondriacis aliisque, opem a me efflagitantibus exhibui.

7. MERITO quidem clarissimi nominis Medicus Londinensis & Regiæ Societatis membrum Dn. SLARE, in tractatu Anglico idiomate scripto & Germanice reddito *de aquis Pyrmontanis & martialibus pag.* 67. taxat errorem Germanorum, quod aquas minerales, quæ alcali eminens continent, dicant acidulas, & vel precario nomine inducti, sub earum potu lactis & ciborum cum hoc præparatorum usum, serio interdicant. Et paucis interjectis *pag. 68.* ita pergit: *Quum plu-*

plurimi etiam inter nos hoc detineantur præjudicio, non possum, quin confirmatius asseram, quod sæpius ob symptomata quædam accidentia, per totam martiatis aquis institutam curationem, vesperi exoptato cum effectu lac bibendum suaserim. Quin serius testor, plures martiatas aquas, non nisi admixta tertia lactis parte, ferre potuisse, cum lacte autem per plures hebdomades utilissime potasse. Solenne etiam est, ut sub usu Bathea-narum, mane & vesperi asininum lac bibant, neque ego ea propter unquam lac bubulum potantibus prohibui, si modo alias illud concoquere potuerint. Minus autem ex vero sunt, quæ addit, dum sibi inventionem hujus medicationis tribuit, licet ad *Transact. Angl.* provocet, quibus jam *Anno MDCCXIII. vol. XXIIX.* hanc inseri curaverit. Notavit id jam in notis ad hunc libellum D. D. SEIPPIUS, Consiliarius & Medicus Pyrmontensis celeberrimus, qui cordate & aperte profitetur: me esse auctorem hujus inventi, & allegat dissertat: *de methodo examinandi aquas salutares* habitam Anno MDCCIII. *de thermis Carolinis* editam MDCCV. nec non *de thermarum & acidularum ratione virtutum & ingredientium convenientia* Anno MDCCXII. publici juris factam, in quibus dilucide expositum & experimentis demonstratum sit: in thermis & acidulis eminere sal fixum alcalinum, cui præcipuus effectus & operatio in persanandis morbis, iisque chronicis, adscribenda sit. Et hanc sententiam, benevole scribit laudatus Dn. SEIPPIUS, postea clarissimi Germaniæ medici, ceu veram & experientiæ convenientem, amplexi sunt. Neque ipse Cl. Dn. SLARE se has disputationes vidisse diffitetur, sed potius verba unius adducit, ac testatur, se auctoritatem & testimonium meum ceu chymici & medici peritissimi, absit ostentatio verbis, plurimum facere.

8. INTER alia plura vero experimenta, quæ alcalinam acidularum indolem luculenter evincunt, & ante XXX. & quod excedit annos, cum pluribus germaniæ acidulis, quas inter nominare possumus, Selteranas, Egranas, Pyrmontanas,

nas,Schwalbacenfes,Antonianas,Schlangenbadenfes,Buchenfes & Wildungenfes, a nobis inſtituta funt, inprimis hoc loco comemorabile eft, quod cum omnibus acidis tam validioribus, ut fpiritu vitrioli, nitri & falis, quam mitioribus, ut aceto, fucco citri, vino Rhenano, foluto cremore tartari, confligant & effervefcant, cum infigni bullularum prodeuntium copia. Quid? quod notatu dignum, acida illa fortiffima & ipfa aqua fortis, his penitus obtunduntur & dulcefcunt, fique liquores acidi inftillati fuerint, pro horum differentia, poft evaporationem varii genii magma feu maffa remanet, ita, ut ex mifcela fpiritus vitrioli, tartarus vitriolatus, aquæ fortis, five fpiritus nitri, nitrum inflammabile, folutionis cremoris tartari, fal tartariforme folubile, concrefcant. Ex quo proinde rectiffime colligitur, aquas quafcunque minerales, licet quædam nonnunquam falfo pro acidulis venditentur, quæ non effervefcunt cum acidis & in fal neutrum migrant, acidularum nomen non mereri, eo quod alcali connubio non fufceperunt, ut adeo acidulæ vulgo fic dictæ vocandæ effent alcalinæ, alcalifche fpiritueufe Waffer. Et utut non negandum fit, pluribus etiam fal neutrum ineffe, tamen ne veftigium quidem acidi eminentis ullo modo in iis demonftrabile eft, quo etiam fit, ut lacti affufæ, eidem neutiquam coagulum inducant, quod alias adjecto vel leniffimo acido, promtiffime atque celeriter contingit.

9. Ex hifce jam dictis clariffime apparere arbitramur, ad corrigendas, immo intendendas lactis vires, non melius & convenientius ad curationem morborum, in quibus lactis ufus indicatur & vulgo commendatur, dari medium, quam ejus mixtionem cum aquis medicatis, potiffimum ita dictis acidulis, quas thermalibus, quæ pariter fale fcatent alcalino, in hoc medicationis genere præferimus, quia majori copia elementi ætherii fpirituofi, quod magnam efficaciam aquis infinuat, perfufæ funt, & quod ab illis propter calorem facile aufugit. Etenim, fub hoc connubio, dum lac, liquor facile concre-

 fcens,

ſcens, cum ſubtili & elemento alcalino fœta lympha permiſcetur, iſtud non tantum ab infeſto in ſtomacho coagulo defenditur, verum etiam eximie diluitur, ut longe expeditius per exiliſſimos canalium alveos trajici, colatoria promte ſubire iterumque per excretoria, urinæ maxime & alvi ſeceſſum, exire poſſit. Deinceps, ipſa hac mixtura, lac ob ſalium, tam alcalium, quam nonnunquam mediorum acceſſum, præſtabilem nanciſcitur facultatem, reſolventem, aperientem & abſtergentem.

10. PORRO, ubi lactis ſolius, ob metum coagulationis & obſtructionis, ut in pulmonum infarctu & hypochondriacorum morbis, uſus minus tutus eſt, nec non ubi ipſæ aquæ minerales, propter ſpirituoſam, elaſticam, & commoventem vim, item ſalinam acrimoniam, vel in nonnullis ob martiale conſtringens principium, uti in omnibus ex pulmonum vitio oriundis morbis, articulorum & nervoſarum partium doloribus, roſionibus, irritationibus & exulcerationibus, minus tuto propinantur: ibi utique ambo amico connubio juncta in blandam, naturæ amicam, temperatiſſimam & ſecuriſſimam medicinam coëunt. Denique etiam, in morbis omnibus, quibus lac aſininum, vel ſerum lactis dulce accommodum eſt atque proficuum, hiſce deficientibus, commodiſſime neque minus ſalubri effectu, ſubſtitui poteſt bubulum lac, ſi modo cum ſufficienti ſoteriarum aquarum quantitate nuptum, uſurpetur.

11. SED, paulo ſpecialius nunc expendendum, quibus maxime in morbis, quo tempore & quibus corporibus, aquarum mineralium cum lacte potus conveniat? & quinam etiam fontes, pro diverſitate circumſtantiarum, magis vel minus ad uſum ſeligendi, ſive commodiorem locum inveniant? Luſtrabimus primum pectoris & maxime pulmonum morbos. In his præſtantiſſimum eſſe lactis uſum, experientiæ calculo & antiquiſſimorum medicinæ parentum auctoritate uberius conſtat, quorum teſtimonia in *diſſert. de mirabili uſu lactis aſinini in medendo* adduxi ex HIPPOCRATE paſſim & maxime *lib.*

de

de intern. affect. cap. 4. ex GALENO *de meth. medend. lib. V. cap. 12.* ARETÆO *de morb. chronic. lib. VII.* CELSO *lib. III. cap. 22.* TRALLIANO *lib. VII. p. m.* 304. & 309. PROSP. ALPINO *de medic. method. lib. IIX. cap. 7.* De acidulis vero non eadem medentum est sententia, sed plurimorum potius opinio fert: easdem in pulmonum affectibus, præsertim phthisi & exulceratione, esse nocentissimas. Hinc etiam in commentariis medicis vix ac ne vix quidem relatum legimus, aquas minerales, ab ullo medentum in phthisi esse exhibitas. Vnum e majoribus, quantum quidem novimus, excipimus *Raymundum* Io. FORTIS, qui *Centur. II. consf.* 20. 27. 28. 30. & maxime 34. acidularum usum commendat, *adventante*, inquiens, *tempore, quo aquæ acidulæ in valle solis enascentes opportunæ sunt, quæ pulmonum ulceribus saluberrimæ ac præstantissimæ a nobis quandoque fuerunt expertæ, ad easdem tanquam ad unicam sacram anchoram confugiendum consulimus; cui remedio si malum non cesserit, minus decoctis, lacti aliisque ejusdem facultatis, cessurum fore arbitramur.* Ex recentioribus MORTONVS medicatas aquas in pulmonum morbis salubres esse perhibet, *phthisiolog. p. m.* 68. si pulmones tumoribus steatomatosis, cum calore miti hectico, obsessi, *atque hoc pacto*, scribit, *plurimos phthisicos, multos annos harum aquarum usu, cum appetitus & virium restitutione, caloris hectici & tussis minoratione, atque majori respirationis libertate, restitutos & sine ulla recidivatione sanos redditos, vidi.*

12. Nos autem, licet in morbis, qui ex pulmonum vitio pendent, non facile minerales validioris indolis, stimulantes, purgantes, terrestri ac martiali elemento eminenter imbutas, aut spirituosas nimis aquas, ut sunt Pyrmontanæ, Egranæ, Sedlicenses, & ex thermis Carolinæ, fervidissimi nempe communis fontis, suaserimus; frequenti tamen & multiplici experientia edocti, confirmatius testamur; eas, quæ mite obtinent ingenium ac temperatæ sunt, qua laude conspicuæ maxime Selteranæ, in tussi pectorali chronica, sicca & humida,

hæmoptyſi, dolore thoracis compreſſorio, tenſivo, cum perpetuo ad tuſſim ſtimulo, ſpirandi anguſtia, calore lento, pulſu frequenti & languido corporisque contabeſcentia, quæ omnia phthiſeos haud dubia ſunt indicia, & inſignem labem pulmonum, quod nempe vomicis, vel duris tuberculis, ſæpe tandem in exulcerationem tranſeuntibus, obſeſſi, vel lento ſucco farti ſint, produnt, exoptatiſſimam & maxime præſtabilem opem ferre, eoque præſtabiliorem ac certiorem, ſi cum lacte caprillo, aut ſi hujus copia deeſt, vaccino, remiſceantur. His enim ita amico conſortio junctis, & prudenter ac ſub debita vitæ victusque ratione uſurpatis, ad expediendum in pulmonum tubulis infarctum, ad obſtructiones reſerandas, tumores emolliendos, exulcerationes quoque abſtergendas & conſolidandas, & ad reſtituendum liberum ſanguinis per pulmonum compagem commeatum, auxilium ſuppetit nullum præſtantius, nullum præſentius. Multo magis vero lactis cum mineralibus aquis potus indicatur, quando hæc pulmonum vitia ab affectione hypochondriaca, vel dyſcraſia ſanguinis ſcorbutica foventur, eo quod in his hujus remedii tam excellens & omnibus indicationibus apprime ſatisfaciens uſus eſt, quam ullius mirifice dilaudati. Et certe in proclivi foret, plura de utroque in confirmationem luculenta adducere exempla, ſed ſupervacuum & nimis longum fore putamus, his nobis fidem præſtruere, & malumus, ut ipſi medentes ſaluberrimo magis effectu, quam noſtra auctoritate convincantur, inprimis quum paſſim in ſcriptis meis ejusmodi caſus expoſuerim, e quibus hoc loco allegaſſe ſufficiet deſcriptum in *medicinæ conſultat. Tom. V. Dec. II. caſ. V. pag.* 119. *ſeqq.* de affectu ſpasmodico-hypochondriaco, hæmoptyſi, doloribus vagis aliisque gravibus malis ſtipato.

13. NECESSARIVM tamen eſt, ut ſub hoc modo inſtituta curatione, pro differenti circumſtantiarum ratione, alia accommoda medicamenta interponantur. Sic in hæmoptyſi uſurpandus pulvis temperans nitroſus, adhibenda pediluvia,

&

& si corporis conditio fert, sanguinis missio instituenda. In tussi ex usu erit crocus, sperma ceti, oleum amygdalarum dulcium & sirupus violarum, atque ex his parati linctus. Ad consolidandos abscessus laudem meretur balsamum sulphuris temperatum, nec non balsamum pectorale Meibomianum. In vomicis & tuberculis egregium est decoctum ex scordio, symphito majori, veronica, summitatibus millefolii, floribus hyperici, bellidis & fœniculo. Et quæ plura adhuc ipsum medentis subministrabit judicium. Porro, monendum est: nunquam nec lac, nec soterias aquas, utiles esse, ubi pulmonum jam evidens adest corruptio & ultimus febris hecticæ gradus, vel ubi jam sudores colliquativi, diarrhoeæ vel tumores œdematosi funesti quid præsagiunt, sed tunc potius abstinendum est, ne præstantissimum hoc remedium perverso usu infametur. Præterea, phthisici & phthisico-hypochondriaci, non unum tantum mensem, sed aliquot potui insumere debent, sed eundem parcius & in minori quantitate repetere, recurrente præsertim tempore æstivo.

14. In tabescentia corporis viriumque languore cum lento & consumente calore, si non ex corruptione vel induratione visceris nobilioris originem traxerint, sed potius ex vitio primarum viarum & depravata digestione, alvi nimia siccitate, ventriculo flatibus & spasmis referto, cura lactis, præsertim asinini, cum Selterano fonte permixti, præstantissimam fert opem. Confirmatum id habeo quam plurimis casibus, quarum unum recensui in *Tomo V. medicinæ consultatoriæ Dec. I. cas. III. pag. 18. sqq.* de Serenissima persona ab aliquot annis flatibus & alvi obstipatione, cum languore & debilitate universi corporis, nausea & anxietate præcordiorum, nec non calore volatico & corporis consumtione gravius affecta, quæ Selteranarum cum asinino lacte ad duos menses, interposito ad alvum subducendam Sedlicensis aquæ usu, extracto potu, ab omnibus, quibus affligebatur passionibus prorsus liberata est, ut universa natura inde penitus mutata

videretur. Et nuperius admodum virgini generosæ quadragenaria jam majori, quæ aliquoties vehementi catarrhali febre, admisso incautius frigore, laborarat; nec amplius cibum, nec potum propter ventriculi imbecillitatem ferre poterat, ac inter continuas fere anxietates lento contabescebat calore, lac asininum Selterano fonti nuptum, per duos menses usurpandum suasi, quo pristinum virium robur, appetentiam naturalem, faciliorem digestionem, somnum reficientem & sanum ac pleniorem corporis habitum recuperavit. Hæc enim nobilissima medicina non modo humorum biliosorum acrimoniam, nec non sulphurearum in sanguine partium, quæ motu intestino calido agitantur impetum contemperat atque refrænat, sed & partes solidas ipsasque tunicas intestinales, a spasmo nimis constrictas & rigidas, laxat, lubricat ac mulcet, æquabilem tonum iis reddit, ut tam alvus, quæ dura antea tensa & stricta erat, fluidior ac mobilior fiat, quam etiam ciborum appetentia eorumque digestio, melior reddatur.

15. PORRO, in inveterata affectione spasmodica & hysterica, complicata cum lenta febre, virium prostratione, digestione vitiata, saluberrimum quoque lactis mineralibus aquis sociati usum deprehendimus. Commemorari inprimis hoc loco meretur casus, quem elapso anno annotavimus in virgine Lipsiensi. Agebat hæc trigesimum circiter annum, & jam per duos annos immanibus spasmis, doloribus abdominis, tractionibus artuum, præsertim circa tempus mensium, qui parci, cum maxima anxietate & inquietudine, bis vel ter quotidie divexabatur, cum alvi obstructione pertinacissima, adeo, ut nonnisi intra quartum vel sextum diem, nec sine stimulo, secederet. Tentarat multa, sed frustra, ac tandem pathematibus diutius ferendis impar, ad placanda illa a medico ordinario sumsit pulverem diaphoreticum absorbentem, cum duobus granis laudani hysterici remixtum, a quo conquieverunt quidem mox dolores, ut etiam somnum capere posset, repetebant tamen semper certis intervallis paroxysmi,

ut

ut aliquoties quotidie ſopientem hunc pulverem, per totius anni & diutius ſpatium ingerere cogeretur, poſt momentaneum levamen, novum ſemper inſultum pertimeſcens. Miſera demum meum enixe efflagitavit auxilium, quare eidem, quum purgaretur ægrius, primum Sedlicenſem aquam liberalius propinavi, a quo aliquoties dejecit, & poſtea Egranas cum lacte ſuperioris anni autumno per duos & quod excedit menſes bibendas ſuaſi, a quibus eximie levata & ab anxietate aliisque tormentis libera, ingruente vere ad Carolinas abiit, & uſurpatis ibi thermalibus tam interius, quam exterius aquis, plenius cum ſanitate in gratiam rediit. Eandem quoque in rem apprime notatu digna obſervatio inſerta *Tomo V. Medicinæ conſultator. Dec. IV. caſ. I. pag. 243. ſqq.* de fœmina poſt febrem ſuppreſſam & puerperium dolore in dextro hypochondrio, flatibus, anxietatibus, menſium ſuppreſſione, ventriculi dolore, cum phlogoſi & tabe detenta, quæ uſurpatis cum lacte per aliquot ſeptimanas Selteranis, adhibito ſimul exterius balneo, omnino convaluit & vigori priſtino eſt reddita.

16. SCILICET, lactis aſinini vel alius cum medicatis amico ſale imbutis aquis remixti, ea præcipua laus ac virtus eſt, ut blanda ſua roſcida ac emolliente humiditate efficaciſſime mulceat ac ſoletur ſtrictas, duras & tenſas fibras & tunicas, e quibus potiſſimum canales, qui fluida corporis noſtri vehunt, coagmentati. His enim partibus præter naturam affectis, functiones univerſæ œconomiæ animalis vitium capiunt, ut anxietates, inquietudines, dolores, virium jactura, excretionum naturalium ſuppreſſiones & calor præternaturalis, cum pulſu mutato, inæquali & celeriori corporisque tabeſcentia inde ſuam trahant originem. Quapropter, ad has paſſiones funditus abigendas, eo maxime Medici mentem & animum advertere in cura debent, ut in ejusmodi inveteratis atque in habitum quaſi degenerantibus ſpaſmodicis affectionibus, quæ vulgo hypochondriacæ, in fœminis hyſte-

hyſtericæ audiunt, & quæ potiſſimum a vitio & præternaturali ſtatu nervoſarum partium, quas inter maxime eminet ventriculus cum toto inteſtinorum volumine, originem ſortiuntur, univerſum nervoſum genus vigori ſuo, ſuæ temperiei & motui æquabili reddant, ac nimiam ſtricturam vel atoniam congruis remediis amoveant. Huic autem ex voto obtinendo, ſi quid aliud, certe lac aquatum cum debito regimine & exacta victus ratione diuturno ſatis tempore uſurpatum, eximie inſervit.

17. ACCEDVNT mentis alienationes atque errores, cum depravata fortiori phantaſia in melancholicis, & maniacis ſtipatæ. Hæ, quum proxime & principaliter membranarum cerebri, duræ præſertim matris, quæ ex fibris maxime, carneis & muſculoſis conſtructa, ac motu ſyſtaltico & diaſtaltico gaudet, quo circulum ſanguinis per totum cerebrum, atque ſecretionem lymphæ ſpirituoſæ ejusque influxum in nervos ac totum corpus moderatur, præternaturali affectione, præſertim tenſione, rigiditate & aucta vi elaſtica, nitantur ac contineantur, licet a vitio aliarum partium, præſertim affectione hypochondriaca, in abdomine ſæpius foveantur; certe in horum morborum cura eo reſpiciendum maxime eſt, ut prava ſcheſis & diſpoſitio membranarum ad inordinatos & anomalos motus, convenientibus remediis tollatur, ipſæque ad ſtatum naturalem reducantur, cui ſcopo exſequendo, non certius profecto ſuppetit auxilium, quam in lacte aſinino, aut ſi hujus copia non eſt, bubulo aut caprillo, cum mineralibus aquis remixto.

18. QVVM etiam ſæpiſſime hæ inſaniæ ſuſcitentur a ſale ſubtiliori cauſtico, nervoſis partibus inſidente, quod purpuræ materiam conſtituit & intra corpus remanens, convulſivas motiones atque mentis turbas inducit; ad acrimoniam ſanguinis & humorum contemperandam ac diluendam, nil quoque convenientius eſt, hoc præſidio, quod utique, ſi a tali cauſa proficiſcuntur ejusmodi convulſivi motus cum inſania jun-

juncti, omnibus aliis palmam praeripiet, prout infra pluribus patebit. Edocti porro experientia sumus, a cohibita iracundia mentem fuisse emotam nervosque praeternaturaliter affectos, & propter excretiones per alvum & transpirationem suppressas, subtilem causticam acrimoniam, quae nervosas sensibiles partes infestat, humoribus inductam, horum symptomatum causam exstitisse, quibus tollendis pariter nihil praestantius deprehendimus, lacte cum medicatis aquis aliquamdiu usurpato. Feliciter tamen etiam graves ejusmodi mentis morbos, si nec asininum lac, nec Selteranus fons haberi poterat, divina gratia solo lacte vaccino pingui ejusque cremore, decocto coffée vel infuso theiformi confuso, addito scrupulo nitri purificati, ad mensuram dimidiam quotidie, per duos menses & longius hausto, abegimus ac percuravimus.

19. Praeterea, quia epilepsia & motus convulsivi artuum aspectu horribiles, fixam etiam suam sedem atque domicilium in membranis cerebri & spinalis medullae, quae nonnisi ex cerebro continuatae, obtinent, & ab earum motu systaltico & diastaltico plane depravato & inaequabili reddito subnascuntur; in proclivi est judicare, quod diris hisce & gravissimis afflictionibus levandis & submovendis, non accommodatius nec efficacius inveniri possit praesidium, quam nostra haec toties laudata medicina, infestam stricturam laxans, nervosas membranas mulcens ac firmans & noxium recurrentium insultuum fomitem sensim e corpore proscribens. Confirmatur haec saluberrima virtus exemplo quam maxime memorabili, quod retuli *in Med. consult. Tom. V. Dec. II. cas. III. pag.* 101. *sqq.* pueri, qui affectu spasmodico-convulsivo, gravibus & diris symptomatibus stipato, aliquandiu gravissime afflictus, hoc demum remedio diutius adhibito, non neglectis aliis congruis praesidiis, penitus ab eodem liberatus est, & jam sanus ac incolumis degit.

20. In doloribus articulorum, sive sint in manibus, sive pedibus, genuum ligamentis, dentibus, aut vertebris dorsalibus,

libus, quando primæ viæ prius a colluvie vitiosorum acido bilioſorum humorum purgatæ fuerunt, tam ipſo uſu, quam veterum experientia ſummopere commendabile eſt lac aſininum, vel ſerum lactis, de quo in ſuperius allegatis diſſertationibus teſtes produxi HIPPOCRATEM, CELSUM, PLINIUM, DIOSCORIDEM aliosque, & ex recentioribus *Sachſium* a LEWENHEIMB in M. N. C. PECHLINUM, DOLÆUM & WALDSCMIDIUM. Longe vero certius, tutius & præſtantius hoc remedium evadit, quando lacti admiſcetur mineralis aqua, pro diverſa circumſtantiarum morbi & individui ratione, vel mitior & lenior, ut Selterana, vel paulo validioris naturæ, ut Pyrmontenſis, Egrana, Schwalbacenſis, ita quidem, ut non tantum præſervationis cauſa, verno vel æſtivo tempore, ejusmodi cura, ad duos minimum menſes continuari, ſed etiam ipſo in paroxyſmo ad aliquot menſuras quotidie utiliſſime inſtitui poſſit. Dici enim vix poteſt, quanta in paroxyſmis podagricorum, quibus plerumque febris lenta, quæ ſpeciem catarrhalis mentitur, jungitur, humorum ſit acrimonia, inteſtina ſanguinis & febrili humorum exæſtuatione, ex deſtructa eorum debita craſi evoluta, quæ in ſudoribus, ſedibus, urina & fœtidis ſub perſpiratione exhalantibus effluviis ipſisque doloribus ac ſpasmis, ſeſe abunde manifeſtat. Ad hanc itaque eluendam opus eſt copioſo diluente & temperante potu, neque huc usque hunc in finem immerito commendata fuerunt decocta ex lignis & radicibus temperatioribus, china, ſarſaparilla, ſcorzonera, liquiritia, ligno ſaſſafras præparata, & largius quotidie, adjecta ſufficienti quantitate ſalis tartari aut nitri purificati, hauſta; modo omittantur ex hoc decocto, quæ deſcriptio habet, hermodactyli & lignum guaiacum. Commodiſſime autem, quin cum melioribus ægrorum rebus huic ſubſtitui poteſt lac aſininum vel caprillum, eodem quo diximus modo aquatum & uſurpatum, id quod multoties ſaluberrimo cum effectu præſtiti. Inprimis nuperrime nobili cuidam Variſco, doloribus podagricis & iſchiadicis acrius afflicto, Egranum

num fontem cum lacte bubulo bibendum suasi, qui eodem per menses duos poto, ita se levatum sensit, ut novum alacris iniret conjugium. Et in Saxonia illustrissima femina Comes, diu excruciata fuerat doloribus artuum vagis, cum macie universi corporis, ex dyscrasia valde scorbutica, quam pariter lacte asinino Selteranis nupto, alvo prius laxante mannato subducta, interpositis simul balneis ex aqua dulci & lacte paratis, elapsa vere ad sanitatem reduxi, ut vires cum appetentia augerentur, somnus redderetur placidior, internus calor extingueretur, ipsaque caro renasceretur & corpus fieret habitius.

21. NEQVE etiam hoc loco prætereundus est morbus ante quinquaginta annos fere incognitus, nostro vero hoc tempore admodum familiaris & fere pandemius, qui purpuræ scorbuticæ nomine Medicis notus, varie homines miris symptomatibus excruciat, vires prosternendo, appetentiam & somnum auferendo, junctis interdum anxietatibus internis, cum extremorum frigore & insomniis terrificis. Difficillime hic affectus penitus exstirpatur, sed facile recurrit, nisi seminium, seu fermentum, quod mire sese multiplicando, ipsum chylum inficit & universam humorum massam simili labe imbuit, exterminetur. Præstitimus id fortunante DEO huc usque sæpius feliciter, per lac, aut asininum, aut bubulum, cum Selterano, vel Egrano fonte permixtum, dextre & cum debito regimine ad duos vel tres menses usurpatum, quo infestum hoc miasma atque fermentum obtusum, elotum, eodemque per urinæ & sudoris colatoria maxime proscripto, corpus a perniciali hoste liberatum est. Obversatur adhuc animo notabile exemplum feminæ nobilis, in vicina quadam celebri urbe degentis, quæ per triennium chronica hac purpura, cum colica convulsiva & alvi obstructione conflictata fuerat, ex usu vero hujus nostri remedii, usurpato postea Lauchstadiensi balneo, interpositis simul pulvere bezoardico, præcipitante & liquore anodyno minerali, repetita insequentibus

tribus annis hac cura, integram recuperavit valetudinem, & jam immunis a refractario morbo vivit.

22. DENIQVE, de singulari & eximio usu hujus a nobis commendati remedii, in intestinorum affectibus, diarrhoea & dysenteria quædam dicenda restant. Quam graviter & moleste, nec sine periculo, præsertim si epidemica sint, hæc mala homines affligant, & vires innumeris sedibus exhauriant, proh dolor! præsens jam tempus, quo intestinalis hæc lues grassatur, testatum facit. Pauca vero profecto reperiuntur auxilia, quibus tuto certam laudabilis effectus spem tribuere possimus. Si tamen ex numerosis adversus hunc morbum quæ dilaudantur remediis, ullum spei respondet, certe est lactis vaccini cum Selteranis tepidus potus, nisi maligna & venenata morbi qualitas ipsaque febris interdicat. Dum enim in his cum acerbis dolorum tormentis stipatis alvi fluxibus, succi biliosi acerrimi intestina obsident, quin sub iisdem ex universo corpore quod salsum & acre ad hunc canalem confluit, & sensibiles membranas gravius afficiendo, alvum ad creberrimas dejectiones sollicitat; laudatissima certe tam lactis, quam aquarum mineralium est virtus, dum illud acrimoniam involvit ac contemperat, intestina, deliniendo latera, ab arrosione munit & stricturas dolorificas mulcet, hæ autem copia humoris sui acredinem intus contentam diluunt & dilutam sine noxa simul evehunt.

23. NOTARVNT id jam Veteres nostrique majores, ideoque lactis & medicatarum aquarum usus in eorundem scriptis ad dysenterias & diarrhoeas passim celebratur. De lacte unus in confirmationem sufficere potest HIPPOCRATIS locus, quo *lib. VII. Epidem.* testatur: se lac caprillum cum quinta aquæ parte remixtum utiliter potui in dysenterico fluxu dedisse. Et VALESIVS *comment. in lib. II. Epid. pag.* 193. *lactis*, inquit, *quatuor partes, cum aquæ duabus mixtæ, immissis lapillis ignitis, aut ignito ferro, usque ad consumtionem tertiæ partis, sunt magni usus in dysenteria & omni fluxione, quam succorum mordaci-*

daci-

dacitas peperit. Serum quoque lactis BAGLIVUS & SYDENHAM mirifice commendarunt, quod etiam hodienum in Suevia communissimi & probatissimi ad dysenterias sanandas, tantum non inter omnes est usus. Non minus de mineralibus aquis luculenta prostant testimonia apud RIVERIUM. *Cent. II. obs.* 49. testatur, in dejectione alvi dolorifica subrubra, colorem hepatis referente & interdum purulenta, usum aquarum thermalium ad triduum continuatum, fuisse saluberrimum. Et *obs.* 64. in diarrhoea inveterata thermas Balerucanas utilissimas fuisse notabili docet exemplo. Idem de salutari thermalium aquarum in dysenteria potu adstruunt præter MEERMANNUM *consult. XXV. lib. III.* M. N. C. Dec. II. A. X. *obs.* 29. nec non FALLOPIUS *de therm. cap. XI.* Inprimis autem FABR. ab AQUAPENDENTE inter omnia medicamenta quæ ore assumuntur aquas thermales frigidas, B. nempe virginis Lucenses, Calderianas, præstantissimas esse perhibet, *medic. pract. lib. III. cap.* 51. ac fidem facit, se frequenter vidisse: multos juvenes, pueros ac senes dysentericos, qui alia remedia frustra usurparant, re propemodum conclamata, unico hoc auxilio, quod mirandum, fuisse sanatos. Hinc etiam ratio patet, quare SPONIUS *in aphorism. n. v. pag.* 388. confidenter admodum perhibeat: in dysenteria & diarrhæa aquam calcis vivæ, cum lacte aut sero lactis potam, mira præstare.

24. Nos itaque ex quo vergente hac æstate dysenterici aliique alvi fluxus hic & in vicinis urbibus ac vicis populariter grassari cœperunt, summo, quotiescunque occasio tulit, cum fructu, ægris Selteranum fontem cum dimidia lactis parte remixtum calide liberalius bibendum injunximus, eoque id effecimus, ut dolores cum tenesmo remitterent, tormina placarentur tandemque imminutis dejectionibus, alvus ad naturalem secessum rediret. Si vero copia mineralis hujus aquæ defuit, non minori cum utilitate infusum summitatum millefolii & florum chamomillæ cum semine carvi lacti admixtum, largius potui præbuimus; licet his non omnem penitus

abſolverimus curam, ſed ſimul præter pulveres abſorbentes ac temperantes, ea dederimus, quæ affecta acrius inteſtina ſolantur, dolores tantisper mitigant, acres ſubtiles ſordes leniter ad corporis corticem amandant tandemque proſtratum inteſtinorum robur fulciunt ac firmant, non omiſſis externis proficuis præſidiis, clyſteribus ac emollientibus maxime fotibus.

25. BREVIBVS ſic expoſitis omnibus morbis, quibus lactis cum acidulis potus accommodus eſt atque proficuus; ſupereſt, ut modum dextre præſtantiſſimo hoc valetudinis auxilio utendi tradamus, quem proinde monitis nonnullis complecti utile viſum eſt.

I. Commodiſſime itaque potatio inſtituitur per totum veris & æſtatis decurſum, nec non primum autumni menſem usque ad Octobrem; ſi res tamen & neceſſitas urgeat, etiam brumali tempore, in moderatiori tamen doſi & cum majori cautione, in hypocauſto calefacto bibere poterunt ægri.

II. Antequam vero inchoetur potus, ſi plethora urget, ut in omni medicatione facilitanda, ſic & in hac, ſanguis exundans, qui liberiori progreſſui & excretionum ſucceſſui obſiſtit, tempeſtiva miſſione imminuendus eſt; quod etiam cum bonis ægrorum rebus fieri poteſt, ſi materia purpuræ intus deliteſcit, cujus expulſio ob nimiam ſanguinis molem & turgeſcentiam ad corporis habitum impeditur. Quinimmo, media quandoque in cura, ſumma cum euphoria venam incidi juſſi.

III. Pariter expedit primas vias a cruditatibus & colluvie vitioſorum humorum deplere, quod tamen laxante clementi peragendum, quum experientia edocti ſimus, nihil magis felici ſucceſſui curæ obeſſe, quam acriori purgante ſtatim in principio tonum ventriculi & inteſtinorum dejicere. Apprime autem huic intentioni ſatisfaciet infuſum mannatum, ſumendo uncias duas vel tres mannæ & ſalis abſterſivi drachmam unam; nec non paſſulæ minores, ad uncias

cias quatuor cum rhabarbari drachma una & dimidia decoctæ, additis aliquot olei carminativi, vel de cedro, guttis, vel denique aqua Sedlicensis purgans, sufficienti dosi pota.

IV. Tempus potationi quam maxime quidem accommodum est matutinum, quo vacuo stomacho, sine offensa succedit operatio: interim tamen pro circumstantiarum ratione potest etiam vespertinis horis potus repeti, parciori tamen dosi, & digestione peracta.

V. Ipsa potatio ita instituatur, ut vel lac calidum acidulis confundatur, vel mixtis lacti acidulis, ambo vasi calida aqua repleto immittantur, quo tepefiant, & sic successive, intra quartam aut dimidiam horæ partem, assumantur.

VI. Qua vero proportione lac aquæ sit adjiciendum exacte definire non licet, sed medentis judicio merito relinquitur. Nonnunquam enim lacti tripla, nonnunquam dupla, nonnunquam etiam æqualis aquæ pars affundenda, prout nempe intentio vel diluens tantum & magis excretoria, vel nutriens simul & mulcens explenda.

VII. Dosis lactis ita aquati, una vice capienda, adultis sint tres vel quatuor libræ, ætate minoribus, minor: si autem & mane & vesperi bibendum, matutinus potus libras duas aut tres, vespertinus unam, aut unam cum dimidia attingat.

VIII. Quamdiu porro curæ insistendum, ipse successus morbique decrementum monstrabit; in genere tamen tenendum: diutius paulo hujus remedii usum, & minimum ad duos menses, esse extrahendum, eo quod blande & leniter operationem exsequitur & longos morbos longo usu domat.

IX. Sub ipsa cura abstinendum ab omni cerevisia, quæ raro in morbis utilis deprehenditur, sed vel decoctum usurpandum, vel ptisana potui danda, cum pauxillo vini Burgundici, aut veteris Rhenani. Nos plerumque bibentibus suademus, ut Selteranas cum quarta parte vini Rhenani, vel Mosellani optimi, permixtas, ad potum usurpent.

X. Ad

X. Ad roborandum ventriculum & cruditates præſcindendas, in prandio, vel poſt illud, elixir ſtomachicum, eſſentia corticum aurantiorum, aut elixir amarum balſamicum, cum lixivio paratum, ex vino & aqua convenienti in doſi exhiberi poterit.

XI. Si eminens adeſt ſuccorum impuritas & acrimonia, ut in ſcorbuticis, purpuratis aliisque, ad hanc eo promtius ſubigendam & contemperandam, utile eſt, veſperi circa horam ſomni, pulverem præcipitantem nitroſum cum aqua analeptica offerre.

XII. Fugiendæ autem ſub potu omnes animi perturbationes, vitandi difficilioris ſolutionis cibi, acidi quoque & qui ex vegetabilibus non coctis apparantur. Corpus horis pomeridianis equitatione, vectura, ambulatione, digeſtione peracta, moderate exercendum, nunquam vero auræ veſpertinæ & frigidiori exponendum.

XIII. Quando octo, decem, aut quatuordecim dies potationi indulſimus, alvus, inprimis ſi officii tantiſper obliviſcatur, per ſuperius expoſita laxantia ſubducenda: & perducta penitus ad finem curatione, itidem inteſtina a reliquiis ſunt perpurganda, id quod commodiſſime pilulis polychreſtis noſtris balſamicis, veſperi & mane ſumtis, perficitur.

XIV. Quod ſi autem ventriculus lactis uſum plane ferre nequeat, & diu nimis potui vini vel cereviſiæ ſpirituoſæ aſſuetus ſit; præſtat abſtinere a lacte, & ſolam aquam mineralem bibere: notandum tamen, quod ii, qui a lactis uſu abhorrent, ſemper facilius concoquere poſſint aſininum, quam aliud.

XV. Conſultum quoque & utile deprehendimus in his, quorum ventriculus lactis potum ægre admittit, per unam vel alteram hebdomadem aquæ mineralis ſolius potum ſuadere, his vero exactis, demum lac admiſcere, hanc potiſſimum ob cauſam, quo aquæ miniſterio, acidi, qui lac facile cogunt ſucci, prima ex regione eluantur, & exilia lacteo-

ćteorum oſcula lento muco obſeſſa abſtergantur & aperiantur, ut ſic ad ſanguinis maſſam promtius pertingere poſſit lac medicatum.

XVI. Tenerioribus denique & delicatioribus in lecto ut biberent injunximus; id quod etiam aliis utiliter poterit concedi; quandoquidem calefacto æqualiter toto corpore, ingeſtus humor facilius per primas vias, ventriculum & inteſtina tranſit, excretio quoque per cutis ſpiracula & urinam expeditius ſuccedit.

26. Hæc itaque ſunt, quæ de connubio aquarum mineralium cum lacte longe ſaluberrimo afferre animus fuit. Et quum de ſingulis ad ſpecialem uſum referendis præceptiones tradere plane non ſit integrum; ipſum exquiſitum medentis judicium accedat neceſſe eſt, quo peculiaribus circumſtantiis dicta a nobis accommodentur. Deus autem inexhauſtus ſalutis fons, ut commendatum hoc a nobis ſanitatis præſidium quamplurimis in certam cedat ſalutem, largiatur quam clementiſſime.

DECADIS II.

DISSERTATIO I.

DE SALIUM MEDIORUM EXCELLENTE IN MEDENDO VIRTUTE.

§. I.

IN sole & sale omne illud, quod sapientes quærunt, reperiri, ab omni jam inde antiquitate inter philosophos celebrata parœmia est, ita prorsus, ut qui alchymisticæ arti apprime favent, hoc dictum sibi quam maxime applicent, atque ad suum sibi præfixum scopum transferant. Nos, relictis hisce inanibus & supra captum nostrum positis opinionibus, potius hoc vetustissimum sapientum edictum, simplicissime tantummodo intellectum, ad usum physico-medicum perquam commode traduci posse existimamus. Ecquis enim solis, qui jure meritoque rerum conditarum princeps ac rex, atque universi systematici mundi primum mobile appellari potest, immensam ac pene divinam in immutandis, generandis ac perficiendis rebus corporeis virtutem digne satis æstimare ac prædicare poterit? Hujus calor genuinum chymiæ naturalis instrumentum est, cujus beneficio res germinant & fœcundantur, cujus ope quasi ex nihilo producuntur, & sapida insipida, fixa volatilia, inodora odora redduntur, atque etiam ex succis aqueis bituminosa & inflammabilia generantur. Præterea, illud immensæ magnitudinis ac pene stupendæ & miraculosæ virtutis corpus solare præcipua causa atque origo est tantarum mutationum, quæ hoc in universo subinde contingunt. Prout enim calorem, lucem, motum

tum & vigorem non modo elementis & alimentis, ſed etiam vegetantium & animantium corporibus fœnerat: ita etiam fœcunda & ſalubria, vel etiam inſalubria tempora inde proveniunt. Nam, quod certis locis & climatibus propriæ ſint ægritudines, quod ſingula anni tempora diverſæque tempeſtatum conſtitutiones ſuos peculiares alant morbos, qui populariter graſſentur, id maxima ex parte ſolis operationi acceptum referendum eſt. Is enim eſt ſummus tempeſtatum, caloris, frigoris, pluviarum ac nebularum moderator, hic inteſtino ſuo motu variaque mixtione diverſas & ſubinde alienæ indolis ſalinas ſulphureas progignit particulas, magnorum & undiquaque ſævientium morborum frequentiſſimas procreatrices.

2. Enimvero, præter mirabiles ſolis in ſublunaria effectus & operationes in univerſa rerum natura, quod tam penetrante agilitate, tamque inſigni corpora immutandi varieque miſcendi potentia inſtructum ſit, præter ſalinum principium fere nihil invenies. Neque enim vel in natura vel in arte ulla occurrit operatio, quæ absque ſalium concurſu perficiatur. Præcipuum illud, quo unum corpus in alterum agit, ſalini generis principium eſt, neque animantium vita, functionumque in iis integritas, & corporis humani conſervatio ſine ſalibus perſiſtere aut præſtari poſſunt. Deinde, quemadmodum ſalia diverſi generis præcipuum ſunt generationis morborum fundamentum: ita etiam, quæ a remediis expectanda venit ſalus, potiſſimum ſalibus debetur. Atque, ut mentem noſtram paulo preſſius & liquidius explicemus, profecto ex omnibus medicamentorum generibus, varia etiam arte conquiſitis, nulla dantur uſui medico, in morbis tam avertendis, quam tollendis, ſingulariter accommodata, quæ cum ſalibus comparari poſſint. Tametſi vero plura eaque diverſiſſima ſalium, quæ vel natura ſponte profert, vel quæ arte eliciuntur, ſint genera, quæ uſui medico apta atque idonea deprehendimus, cum non modo fixa & volatilia, acida & alcalina, vel ex hiſce media, ſed & acria corroſiva, oleoſa, ama-

ra, dulcia & austera dentur, quæ omnia & singula aliis atque aliis modis saluti ægrotantium inservire possunt: attamen ex hisce omnibus nulla esse putamus, a quibus major virtus, salus & tutior medendi ratio, quam ab iis, quæ mediæ indolis sunt & neutra vocantur, peti & expectari possint, adeo, ut omnis fere, quæ a medicamentis desideratur, virtus, etiam cathartica, in iis resideat. Atque id maxime est, quod in præsenti tractatione, paulo altius perquirendum demonstrandumque suscepimus.

3. QVVM nobis propositum sit, ingentem illam salium mediorum in tota remediorum silva præ aliis prærogativam atque eximiam in medendo efficaciam paulo penitius & accuratius demonstrare, visum nobis est, primo omnium, quid per salia media intellectum velimus, paulo clarius explanare. Salia igitur media, sive neutra, nobis vocantur ea, quæ ex sale alcali aut terra alcalina & acido sunt composita, ita ut nullum ex hisce habeat prædominium. Quid per acidum & alcali intelligatur, res jam valde obvia & tritissima est, & quemadmodum hæc ipsa admodum excessivo sapore & virtute sunt prædita, adeo, ut utrumque ad corrodentem naturam sæpe accedat: ita proportione convenienti invicem mixta per mutuam allisionem & conflictum ita attemperantur, ut tum ratione saporis, tum aliarum facultatum & virium medium, innoxium & naturæ amicum sal inde emergat. Deinde, salia perfecte media dicuntur ea, quæ nec ad acidi, nec alcalini liquoris cujuscunque miscelam amplius effervescunt, sed quæ perfecte saturata sunt. Quo nomine & virtute maxime eminent inter salia nativa sal commune & nitrum, item aphronitrum, & quæ ex quibusdam aquis medicatis & acidulis coctione eliciuntur; ex arte paratis, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, sal Glauberianum, tartarus vitriolatus: quæ singula nec a quovis affuso acido, nec alcalino liquore ebulliunt, nisi acidum valde forte & penetrans fuerit, quemadmodum oleum vitrioli, quod sali communi vel etiam nitro

tro adjectum non modo ingentem ebullitionem, sed & copiosum ac subtilissimum ex sale communi album, ex nitro rubicundum vaporem suscitat; quale tamen a leviori acido, ut est spiritus salis, vitrioli, acetum, succus citri, vix unquam facile evenit.

4. Hisce jam suppositis, nec ex vegetabilium regno tartarum, neque ex mineralium prosapia alumen vel vitriolum, commodum inter media salia tueri posse locum, quisque facile intelliget; quandoquidem unum eorum quovis affuso alcalino liquore, sive mitioris, sive valentioris generis sit, protinus vehementer commovetur, inque bullulas attollitur, non levi indicio, acidum salem in iis prædominari, neque hoc ipsum intime cum alcali metallico vel terreo esse unitum. Nam ea indoles ac proprietas salium mediorum esse debet, ut arctissime unita neque ab acido, neque alcali affuso facile præcipitentur, quare nec sal lunæ, nec saturni dulce in numerum stricte & proprie sic dictorum salium mediorum jure referre licet. Ubi tamen non possumus non monere, quandam etiam differentiam inter ipsa salia media non inconvenienter ponendam esse, quum alia arctiorem & alcalini & acidi principii, alii paulo laxiorem horum nexum & unionem habeant.

5. Inter ea, quæ arctiorem copulam ineunt, sunt inprimis, quæ valde difficili negotio destrui possunt, ut sunt omnia salia, quæ cum alcalino principio & acido vitrioli parata sunt, ut sunt salia fontium mineralium media, arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, & sal ex calce viva & acido vitrioli vel salis paratum, & ipsum quoque sal commune & nitrum. Ad ea vero, quæ sunt laxioris & minus cohærentis contextus, salia ex acido leniori & terra alcalina composita pertinent, quo in numero sunt sal coralliorum, lapidum cancrorum, tartarus tartarisatus, terra foliata tartari, ex quibus per fortius acidum quam facile corpus solutum rursus dejici potest.

6. QVVM vero noſtri conſilii ratio eo maxime tendat, ut, quod ſalia, quæ ſunt temperatæ & mediæ naturæ, ſint omnium ſaluberrima & tum ad medendum, tum ad præſervandum tutiſſima & valde efficacia remedia, paulo clarius demonſtrare velimus, opus eſt, ut argumentis, quæ id evidentiſſime evincant, ſententiam noſtram corroboremus. Primum vero eſt, quod in omnium animantium ſuccis ſecundum naturam, ſive quum in ſtatu integro conſtituta ſunt, nec acidum, nec alcali purum, ſive fixum, ſive volatile, ſed tantum mediæ naturæ ſalia reperiantur. Ita neque in ſanguine nec lympha unquam offendere licet acidum, qua tale, quod tamen paradoxon ſuperiori tempore a nonnullis parum chymicæ artis gnaris fuit aſſertum. Neque etiam in ſtatu morboſo ſeu præternaturali acidum purum deprehendere licet, nullo artificio eruendum; ut adeo pateat, quam ſterilis non modo, ſed & in praxi noxia fuerit hypotheſis eorum, qui acidum omnium fere morborum cauſam valde audacter ſtatuebant, & ob id omnia acida e foro medico releganda, omneſque remediorum vires eo referendas eſſe, ut vel acidum vel viſcidum deſtruant, acriter ante aliquot luſtra contendebant, quibus etiam jam Diſſertationem *de acidi & viſcidi inſufficientia* maſcule oppoſui, atque tunc ſectam, per univerſam fere Bataviam regnantem, ſolide proſtravi.

7. EQVIDEM, non negare fas eſt, partim ex alimentis & aſſumtis, præſertim ſi diutius in primis viis morentur, acidos ſæpe & crudos ſuccos ibi nidulari, qui naturæ alieni variis de cauſis magnas moleſtias procreant, & ſymptomatum etiam cauſam atque incrementum non raro ſuppeditant; ideoque ea remedia, quæ acidum infringunt ac temperant, præſentiſſimam opem ferre. Minime tamen inde ſequitur, acidos hos ſuccos integros, immutatos & ſalva ſua textura in ſanguine vel aliis humoribus, qui per vaſa in orbem feruntur, contineri, vel mixtionem ingredi animalem; ſed potius peregrina & morboſa prima in regione habenda ſunt, præſer-

tim

tim ſi ibi per digeſtionem & mixtionem aliorum liquorum non contemperata fuerint. Nam, licet acidum temperatius bene ferre poſſit ventriculus, dum blando ſtimulo & appetentiam excitat, & diſſolutionem quoque alimentorum promovet; præter ventriculum tamen purum acidum corpori animantium valde eſt hoſtile, partibusque ejus fluidis & ſolidis quam maxime adverſatur. Illis enim vitæ & motui progreſſivo penitus inimicam ſpiſſitudinem infeſtumque coagulum inducit, partes autem ſolidas, præſertim fibroſas & nerveas, ſtimulando, arrodendo vel etiam conſtringendo mirifice lædit.

8. QVAMOBREM a benigniſſima natura bene proviſum eſt, ut illis in ventriculo ſolutis atque ex eo expulſis protinus ſuccus affundatur, qui blanda ſulphurea & ad alcalinam indolem accedente natura peregrinum acidum in eis contentum attemperet, & venis totique naturæ amicum reddat. Cui etiam ſcopo lymphatici ex pancreate & aliis glandulis affluentes ſucci multum velificantur. Neque ſal alcali purum, ſive fixum ſive volatile, in animantium ſuccis, præſertim in ſtatu naturali, occurrit. Bilis utiliſſimus humor, quem naturalem ſeu a natura conſtitutam omnium animantium medicinam præſtantiſſimam æſtimamus, ad indolem quidem alcalinam tam prope accedit, ut effectum acidum infringendi habeat communem; ſed tamen purum alcali haberi non poterit, quod nullo cum acido efferveſcat, niſi intenſiſſimum ſit, ubi etiam iſta ebullitio non principio alcalino, ſed potius ſulphureo oleoſo adſcribi debet, quoniam olea tam expreſſa, quam deſtillata, cum ſpiritu fortiori, ut oleum vitrioli vel ſpiritus noſter fumans eſt, intenſam eamque calidam efferveſcentiam concitare obſervamus.

9. NEQVE alcali fixum vel volatile ſine ignis & combuſtionis adminiculo ullo modo in ſanguine, lacte, chylo, lympha, imo nec in excrementis, ſudore, urina, ſecundum ſtatum naturalem comparatis, oſtendere licet. At vero, ſi ex ſuccis

succis alcali volatile exspirat, vel in excrementis etiam, sive in bile sive in urina, manifestior alcalina qualitas observatur, tunc certe id indicium corruptionis est, vel putredinis præsentiam manifestat. Sed potius in statu sano salia excrementitia mediæ esse naturæ, ex acido nempe & alcali fixo vel volatili composita, ex sapore salso urinæ animadvertimus. Sal vero illud medium maxime inclinat ad naturam ammoniacalem propter compositionem salis volatilis alcalini urinosi cum acido. Nam si urinæ inspissatæ calx viva vel sal quoddam alcali immisceatur, mox prodit odor salis volatilis. Atque etiam, quod in urina continetur sal, tartareæ est naturæ, ex acido & terrestri oleoso principio compositum, quod apparet partim ex inspissatione, partim etiam ex tartaro illo, qui in hypochondriacis & scorbuticis parietibus vasis urinarii adhærescit, vel ad fundum fertur.

10. SALUBREM vero & naturæ humanæ convenientem salium mediorum indolem ac virtutem vel inde maxime apparere arbitror, quod hæc ipsa ne ullam quidem animantium succis, cujuscunque etiam generis sint, mutationem vel turbationem inferant, quemadmodum id promte fieri conspicimus ab aliis salibus acidis vel alcalinis, sive fixa sive volatilia fuerint. Sanguini enim e vena emisso si quando acidus liquor, ut spiritus salis vel vitrioli, aut solutio salis, quod excessive acidum, ut aluminis vel vitrioli infunditur, mox color & consistentia perit, dum color purpureus in lividum & luridum protinus permutatur, & sanguis fluidus tenuis coagulatur, quod etiam fieri consuevit, si hæc ipsa cum lympha, sero, chylo, lacte, vel ovorum albumine confunduntur. Neque ignota sunt illa experimenta, quæ olim, ad demonstrandam sanguinis transfusionem, varia liquida in venas animantium siphone injiciendo, adornata fuerunt, ubi a liquoribus acidis injectis non ita multo post mortem sequutam esse observatum fuit, sanguine in vasis majoribus coagulato reperto. Quando vero sanguini recenter e venis educto alcalinus liquor,

v. g.

v. g. oleum tartari per deliquium, vel ſpiritus ſalis ammoniaci bene ſaturatus admiſcetur, non minorem etiam mutationem animadvertimus, dum color purpureus inde intenditur, & valde coccineus fit, ac major fluiditas ſanguini conciliatur.

11. Simili modo, hæc ipſa alcalina addita lacti, ſero, albumini ovi, ea reddunt fluidiora. Quamvis vero coloris intenſio & tenuitas, quam alcalini liquores ſanguini conciliant, vitali ejus progreſſivo inque circulum per tot vaſculorum myriades abeunti motui non adeo adverſa videatur; tamen purum alcali paulo largiori doſi vitalem ſanguinis & humorum craſin atque temperiem mixtionemque invertere, vel ex eo liquido conſtat, quod ab injectione alcalini liquoris in venas animantium lethales convulſiones fuerint ſequutæ, quod minime evenit a ſalibus, quæ mediæ ſunt naturæ. Horum enim indoles ita eſt comparata, ut ne minimam quidem alterationem in ſanguinis & fluorum vitalium texturam & mixtionem inferant. Nam ſive ſolutio ſalis communis & ſalis ammoniaci, ſive arcani duplicati, terræ foliatæ tartari, aut nitri antimoniati, fluido ſanguini vel lacti admixta fuerit, ne ullam quidem mutationem inde in hiſce ſequi deprehendimus. Nitrum, quod etiam ſal mediæ naturæ eſt, mixturæ ſanguinis ejusque motibus vitalibus plane non eſſe adverſum, teſtatur inter alia experimentum Malpighii *libr. de Polypo cordis*, dum ab infuſo cani robuſto per venam jugularem nitro ad drachmas ſex nulla obſervata fuit mutatio, præter urinæ copiam majorem inde provenientem.

12. Ex omnibus vero mediis ſalibus vix ullum revera eſt, quod natura corporis humani melius & ſine ulla offenſa ferre poſſit, & quod majorem præſtet utilitatem, quam ſal ſic dictum commune, ſive ex mari, ſive ex fontibus, ſive e terra fuerit eductum. Hoc certe nec homo, nec pleraque animantia inter alimenta carere poſſunt, eo quod non modo ad ſaporem ciborum faciat, ſed & quod ad meliorem alimentorum digeſtionem ſive intimam reſolutionem plurimum conferat.

ferat. Nec vero sal commune in mixtionem humorum vitalium admittitur, sed omne rursus foras per emunctoria propelli debet, quum in corpore relictum subtilium fibrarum texturæ valde adversum sit, & vellicatione & arrosione earum multas procreet molestias. Nihilominus inter alimenta in corpus admissum maximas, præter jam dictas, præstat utilitates. Fibras enim motrices & canales excretorios, ex iis compositos, blande stimulando efficit, ut non modo sanguinis & humorum celerior fiat progressio, cujus beneficio optime partes crassiores atteruntur, triturantur & cum fluidis melius permiscentur, sed & ut saluberrimæ secretiones & vitæ perquam necessariæ rerum alienarum excretiones, quarum ope ipsum simul e corpore expellitur, felicius succedant.

13. SALIBUS mediis iisque valde salubribus & naturæ humanæ amicis jure etiam annumerari posse saccharum censemus, quod convenienter usurpatum non ita sanitatem offendit, ut vulgo accusatur, licet non in omnibus morbis vel omni tempore singulis hominibus conveniat. Id ipsum tamen in paulo excessiva quantitate a quibusdam quotidie sumtum eos plane non offendere, ut potius salvi & incolumes degant, multiplici experientia edocti sumus. Siquidem saccharum æque est sal dulce & blandum, mixturæ humorum plane non adversum, & quod acidos biliosos humores temperat, & lubricando primas vias blandeque fibras intestinales stimulando alvum liquidiorem & mobiliorem reddit. Præterea, aliud adhuc beneficium a saccharo cùm cibis sumto peti potest. Nimirum, omne oleum & pingue corpus unionem & copulam cum aqua prorsus respuere perquam notum est. Hæc autem adjecto saccharo optime perficitur, sequente id luculenter docente experimento: oleum cinnamomi plane non miscetur cum aqua, sed fundum petit; si vero aliquot ejus guttulæ prius misceantur cùm saccharo, idque postea aquæ immittatur, statim, facta prius agitatione, intimam olei cum aqua conjunctionem percipimus, ita ut hac ratione extemporanea cin-

cinnamomi aqua præparari poſſit. Quum itaque homo multa ſæpe pinguedine veſcatur, quæ ægerrimæ diſſolutionis & mixtionis cum aqua in lacteum ſuccum difficulter tranſit, quin beneficio ſacchari & dulcium id fieri poſſit, nihil dubii ſupereſt, quum videamus, & anſeres & capones ſaccharo, eorum eduliis admixto, pinguefaciendi modum dari non meliorem. Huc etiam illud experimentum pertinere exiſtimo, ubi addito cremori lactis ſaccharo impeditur, quo minus butyracea pars ab eo faciat ſeceſſionem.

14. QVEMADMODVM vero inter alimenta ad integram ſervandam valetudinem ſalia mediæ naturæ principem locum tenent: ita profecto in medicamentorum claſſe virtute ſua incomparabili in curandis morbis omnia reliqua remediorum genera longiſſime exſuperant. Et cum inſtituti noſtri ratio hæc ſit præcipua, ut hoc aſſertum paulo clarius & explicatius demonſtremus, placet primo omnium ſalia, quæ mediam præ ſe ferunt naturam, paulo exquiſitius inter ſe diſtinguere, in duplicem claſſem ea diſpeſcendo, quoniam alia naturæ, alia artis producta eſſe comperimus. Inter ea igitur, quæ natura ſponte profert, præter ſal commune, referimus maxime ſalia ſic dicta eſſentialia, quæ ex plantarum plurimarum ſuccis debita encheireſi eliciuntur, quorum præcipua ad tartariformem, quæ ex acido & alcalina terra, intermixtis partibus ſulphureis, compoſita eſt, naturam & mixtionem accedunt. Ab hoc naturali plantarum blando & medio ſale qui earum eximias illas dotes & virtutes, quas in medendo poſſident, derivat, is certe a vero mihi non declinare videtur. Ea enim vegetabilia, quæ convenienti præparatione copioſum ejusmodi ſal elargiuntur, aliis virtute præcellere experientia docemur.

15. HORVM vero claſſem ducunt eæ herbarum ſpecies, quæ vulneribus ſanandis & ſanguini depurando dicatæ ſunt, in quarum numero eminent veronica, ſcordium, carduus benedictus, urtica mortua, millefolium, tuſſilago, plantago,

hedera terrestris, borrago, buglossa, centaurium minus, fumaria, pyrola, bellis, flores chamomillæ, absinthium, anagallis, branca ursina, nasturtium aquaticum, chamædrys, alchimilla, consolida media, scolopendrium, flores chamomillæ vulgaris, scabiosa, quarum succi, decocta, infusa in gravissimis morbis chronicis, qui ex obstructione & infarctu viscerum aut eorum corruptione atque emunctoriorum & tubulorum excretoriorum oppilatione pronascuntur, eximiam certe & pene mirabilem virtutem exerunt, quæ vero unice sali illi essentiali, partim tartariformi, partim nitroso, accepta ferenda est. Hinc fit, ut ob copiam hujus salis eorum extracta non facile sicca sine deliquio asservari in aere possint, quemadmodum id quoque in sale essentiali, sive terra foliata tartari, item in eo, quod ex vini Rhenani acido & oleo tartari mixtis post debitam inspissationem fit, animadvertimus. Atque etiam ob copiosum sal, quo foetæ sunt dictæ plantæ, tartariforme per combustionem insignem salis alcalini fixi quantitatem elargiuntur. Nam sicut tartarus vini vel etiam nitrum combustione in sal alcali fixum demigrat; ita salis alcalini ortum, quod comburendo ex plantis elicimus, a sale hoc medio tartareo ducendum esse judicamus.

16. INTER salia neutra eaque saluberrima, quæ sine commixtione acidi & alcali sponte in ipsa natura proveniunt, jure etiam referri nitrum debet, quod terræ sulphureæ, pingues, alcalinæ, animantium stercora & excrementa, item vegetabilia & animalia in putrefactione posita, neque minus cineres, calx viva, & terræ putridæ, soli & pluviis diu expositæ, ex acido universali aeris, quasi imbibendo & attrahendo, progignunt, cujus virtute in medendo pene divina non facile peritus medicus carere poterit. Est enim hoc sal naturæ animantium ita amicum, ut nullas, nisi nimium usurpetur, non modo creet molestias, sed & ad graves avertendas ægritudines, quæ ab exsuperante bile sanguinisque & humorum vehementiori ebullitione eorumque nimio æstu proveniunt, nihil

datur

datur præſentius; ita ut VERVLAMIVS *in Hiſtoria vitæ & mortis* huic ſali virtutem vitam prorogandi, ſi ſæpius ad ſcrupulum pro doſi detur, non dubitaverit aſſignare: ſique ullum remedium medicinæ univerſalis titulum meretur, & aquæ communi & nitro eum tribui poſſe non ſine ratione judico. Nam ſi alvus ſolvenda, ſi urina movenda, ſi tranſpiratio in nimio æſtu, dolore & ſpasmo liberior efficienda eſt, certe id optime per nitrum fieri poſſe experientia confirmat. Porro, ſi cauſticam & virulentam humorum bilioſorum acrimoniam, quæ choleræ, diarrhœæ, dyſenteriæ, immodicæ vomitionis & nauſeæ, ac febrium bilioſarum, ardentium etiam, & graviſſimæ ventriculi & inteſtinorum inflammationis procreatrix eſt, temperare ac demulcere velimus, nihil certe in tota rerum natura nitro præſentius & efficacius deprehendimus. Si inflammatio partes internas infeſtat, adeo, ut incendio quaſi eæ torreantur, eoque ſubſtantificum humidum cum viribus abſumatur, atque inexhauſta ſitis fiat aſſiduaque vigilia, nitrum inter medicinas admiſſum præcipuum certe curationis punctum fert. Nam inter vera & tuta refrigerantia, febrili & inflammatorio æſtui dicata, in natura nitro haud ſimile reperimus. Si humorum craſſities, quæ obſtructionibus vaſorum & concretionibus polypoſis mire velificatur, diſſolvenda eſt, in nitro certe ejusmodi vis reſidet exoptatiſſima. Nequaquam enim nitro vis coagulandi humores ineſt, quod nonnulli alioquin etiam periti contra manifeſtam oculorum fidem contendunt; quum ad oculum pateat, ſolutionem nitri depurati cum aqua factam, ſanguini coagulato & obſcure nigricanti immiſſam, eum & liquidiorem & coloratiorem reddere, dum obſcuro-nigrum in pulchre miniatum & coccineum colorem convertit. Et quia ſerum & lympham liquandi virtute gaudet peculiari, exſiccatas partes humectat, duras & conſtrictas emollit, ac tenaces humores fundendo obſtructa reſerat.

17. PRÆTEREA, ea quoque eſt nitri efficacia, ut concretio-

nes salinas tartareas in renibus, vesica, & aliis locis impediat. Et quamvis ipsius experientiæ suffragium hanc veritatem satis luculenter confirmet; placet nobis tamen, ut res fiat apertior, quasdam autoritates in medium hoc loco adducere. Ita PENOTVS *de Medicamentis chymicis*, *pag.* 57. calculosis & qui dysuriam passi sunt, sive sint adulti, sive infantes, sive robustiores, sive languidiores, mirifice ejus utilitatem commendat, adeo, ut singulis quatuordecim diebus si sumatur, nunquam arenam in renibus nasci posse polliceatur. TIMÆVS *in consil. consult.* 3. audivit Batavii a Prævotio nephriticum quendam diuturno nitri præparati usu a calculo perfecte fuisse curatum. Et GRÜLINGIVS *in observat. de Calculo p.* 120. scribit: *satis notum est omnibus, sal prunellæ egregium esse auxilium pro præservatione & curatione nephritidis.*

18. QVAM gravia eaque spastica & flatulenta sanguinis in vasis ventriculi & intestinorum stagnatio concitet pathemata, quæ miras in universo corpore creant molestias, id illi potissimum, qui sic dicto malo hypochondriorum vel hysterico laborant, satis luculenter planum ac testatum faciunt. Ego vero, ingenue fateor, in tanta remediorum silva nullum nitro par reperio, quod tam potenter spasmos solvat, flatus discutiat, dolorumque sævitiam mitiget. Hinc ejus usus in colica spasmodica seu convulsiva non satis digne prædicari potest. Si ab atroci dolore & spasmo transpiratio, vel sudor, vel urinæ fluxus præcluditur, si alvus dura & stricta manet, sanguinisque salutares illæ & consuetæ per hæmorrhoides, per uterum, etiam in puerperis, excretiones deficiunt, nitrum decenter exhibitum spasmos & dolores sedat, & hac ratione, liberiori facto per tubulos itinere, saluberrimos hos fluxus restituit. Quum vero ex iisdem vasorum & viscerum spasticis stricturis validioribus, liberiori sanguinis cursu impedito, tanto major humorum motus & impetus ad alias easque remotas partes subinde contingat, hinc vasa a nimia congestione distenta referantur, & immodicæ sanguinis fiunt profusiones,

unde

unde hæmoptyſis, nimius narium, menſium vel hæmorrhoidum fluxus, aut mictio cruenta, ſuam ducunt originem.

19. Si tale quid incidit, ſummum æque in nitroſis medicamentis eſt auxilium, quæ ſpaſmos removendo, non adſtringendo, dum liberiorem curſum ſanguini reſtituunt, profluvia illa immoderata & enormia ſiſtunt. Ego certe ex omnibus ſuperioris ſeculi medicis non invenio ullum, qui frequentiori in uſu nitrum habuerit ipſo Riverio, qui illud cum ſingulari fructu ad compeſcendas hæmorrhagias adhibuit, quemadmodum ejus monumenta practica cum obſervationibus teſtantur. Ita in lochiis immodice fluentibus, *centur.* 1. *obſ.* 96. item in exſuperante menſium fluxu, *cent.* 1. *obſ.* 94. in hæmoptyſi, *cent.* 1. *obſ.* 83. in hæmorrhagiis cum febre maligna, *cent.* 2. *obſ.* 18. nitri uſum mirifice extollit. Poſt Riverium Mynsichtus nitri uſum medicum maximi ſemper fecit, teſtantibus id in ejus Armamentario chymico variis & eximiis compoſitionibus, in quibus nitrum baſin conſtituit.

20. Dicendum etiam aliquid eſt de aphronitro, quod veteribus & maxime Plinio non fuit incognitum. Hoc in ſpeluncis ſaxeis ex alto deſtillat, concreſcit, & partus identidem eſt ſalis univerſalis, quod aer ſecum vehit, acidi & gypſeo-calcareæ terræ. Sal eſt paululum acris & amaricantis ſaporis, ſed fixum, ac vim ignis ſuſtinet, utpote quum nec fluat in eo, nec flammam concipiat, nec avolet. Hujus ſalis largiorem copiam non modo ſpelunca, quæ a diabolo nomen habet, circa Jenæ oppidum, ſuppeditat, ſed in locis etiam ſubterraneis, cuniculis præſertim e ſaxo confectis, in magna ſæpe abundantia colligitur. Hoc ſal incidentem, diureticam & majori doſi catharticam virtutem poſſidere, ſali Epſomenſi ſimilem, experimentis practicis compertum habemus.

21. Sequitur jam ex nativis ſal commune, cujus uſus ſicut inter alimenta ſaluberrimus, ita etiam ex medicamentorum claſſe non penitus rejiciendus eſt. Quanta ſit ejus virtus in tardiori movenda alvo & fecibus exonerandis, ſi clyſteri-

steribus adjiciatur, ubi ejus una drachma plus valet, quam uncia alicujus laxantis, res vulgo etiam nota est. Interne quoque paulo liberalius assumtum inter cibos alvum expedit; quo nomine maxime haleces comesti laudem merentur. Verum hoc ipsum sal commune quorundam fontium mineralium medicatorum, cathartica virtute celebrium, non raro præcipuum ingrediens esse, nos satis cognitum atque exploratum habemus. Ante quadraginta & aliquot annos Hornhusæ in Principatu Halberstadiensi fontes soterii e terræ sinu prodibant, ad quos incredibilis ægrotantium erat confluxus. Hi fontes, quibus ego tanquam physicus ordinarius præeram, examine instituto, nihil aliud continebant, quam sal commune & aliud salsum instar arcani duplicati, quorum illud in crystallisatione figuram cubicam, hoc sexangularem retinebat: salis vero communis pondus longe alterum superabat. Hi fontes ad tres vel quatuor libras epoti clementer alvum solvendo multas efficiebant sedes; insuper prostratam excitabant appetentiam, & crassos viscidosque humores incidendo ventriculi digestioni egregie inserviebant, corpus alacre & agile reddendo. Habebant præterea peculiarem virtutem anthelminthicam, dum omnis generis lumbricos, inque primis ascarides, magna in copia cum fecibus ejiciebant. Externe discutiebant tumores & scabiem & antiqua ulcera sanabant. Atque etiam ante triginta & aliquot annos in pago Resburg, non procul a civitate Stasfurth, fontes oriebantur, qui poti fortiter sedes movebant, & eandem fere virtutem cum Hornhusanis possidebant. Facto examine, nihil aliud arte potui elicere, quam purum sal commune, qualis Stasfurthi ingens copia excoquitur. Nam ex veteribus monumentis constabat, ante aliquot secula ibi salinas & salis cocturam floruisse.

22. SED missis hisce fontibus, qui non adeo diu durarunt, ad eos, qui per multa secula ob saluberrimum usum celebres fuerunt, & a sale potissimum communi suam efficaciam mutuantur, nos convertimus. Hujus generis sunt antiquis-

quiſſimi illi fontes, quorum jamdum *Tacitus* mentionem fecit, Wisbadenſes, quorum uſus antea omni tempore externus jam ab aliquot annis fieri cœpit internus, quem non ſatis laudare poſſunt ii, qui viſcerum infarctu, depravata digeſtione, & malo flatulento alvoque tardiori laborant; ad uteri quoque vitia, quæ ſubinde abortum & puerperium excipere ſolent, corrigenda non ſine eximio fructu uſurpantur. Cum cura eorum chymicum inſtitui examen, nihilque aliud reperire potui, quam præter aquas pondere valde leves ac ſubtiles verum ſal commune, cum quodam ſale alcalino mixtum, quod non modo ſapore & cryſtallis cubicis ſe manifeſtabat, ſed & ab oleo vitrioli acido admixto copioſiſſimum fumum valde penetrantis odoris, qualis e ſale ammoniaco ordinario exire ſolet, emittebat.

23. Ad ſalia medii generis nativa eaque ſaluberrima pertinent etiam ea, quæ ordinario in omnibus thermis & acidulis Germaniæ continentur, & a quibus etiam celebratiſſimi hi fontes virtutem potiſſimam nanciſcuntur. Hoc loco communem veterum errorem præterire non poſſumus, qui de medicatis fontibus quædam prodiderunt. Hi plane aliena & nunquam ibi obvia ex variis terris mineralibus & metallis ingredientia, a quibus eorum virtus deducenda ſit, proponunt, ne ulla quidem eorum, quæ re vera ſecum habent, elementorum facta mentione. Veruntamen, illud adhuc magis mirum eſt, quod communis noſtro etiamnum tempore medicorum ſententia fuerit, imo adhuc apud plurimos, vigeat, acidulas vitriolico ſale eſſe turgidas, atque eminens acidum cuſtodire, quum tamen plane ipſis contrarium ſal inſit, nempe alcali, quod vel ex eo patet, dum cum omni acido efferveſcunt, & medium ſal ſuppeditant; imo plures poſt evaporationem ſal puriſſimum relinquunt, & quod maximum eſt, lac affuſum fluidius reddunt, tantum abeſt, ut ullum coagulum ipſi inferant. Et utut plerique fontes minerales inter thermas & acidulas ſaporis quodammodo vitriolici ſint, minime

tamen eorum virtus & in medendo efficacia a vitriolico sale dependet; nam paulisper saltem calefacti protinus amittunt hunc saporem & virtutem tingendi cum gallis colore obscure purpureo, manifesto indicio, & pauxillum & volatile illud esse martiale, vel vitriolicum, quod in se habent reconditum.

24. MVLTO magis argumentari licet, praecipua, quibus & thermae & acidulae praestantissimos in medendo edunt effectus, elementa & ingredientia praeter spirituosum illud aereo-aetherium penetrans subtile principium, quod bullularum salientium causa est, salia esse, sive alcalina fixa sive media, ad naturam Salis Glauberiani vel tartari vitriolati proxime accedentia, quibus eximia horum vis, qua humores crassos incidunt, resolvunt, obstructiones reserant, acidum primarum viarum invertunt, & omnis generis excretiones, maxime per alvum & urinam promovent, tribuenda est, quemadmodum id *in Dissert. de Thermis Carolinis, de Acidularum & thermarum ratione ingredientium convenientia, de thermarum & acidularum usu & abusu*, copiose luculentissimeque & medicae artis peritis & aliis sagacioribus naturae scrutatoribus ante oculos posui. Ecquis igitur non clare intelligit, quam tuta & plane innoxia atque ab omni vehementi & drastica vi aliena medicatis his fontibus insint ingredientia, a quibus revera nihil prorsus periculi vel damni unquam metuendum est, ut adeo pateat, harum rerum ignaros medicos valde decipi aliosque decipere, qui ob vanum noxae metum & vehementem operandi modum aegrotantibus, qui forte adhuc servari possent, harum saluberrimarum aquarum usum speciosis rationibus dissuadent. Videmus potius ex hisce, quanta vis & energia in persanandis chronicis non raro valde contumacibus affectibus insit salibus, tam mediis, quam alcalinis, si sufficienti aqua diluta & soluta convenienti regimine & tempore assumantur.

25. IL-

25. ILLVD vero circa falia aquarum mineralium nativa quam maxime dignum obfervatione videtur, quod, qui præter falem alcalinum falia mediæ naturæ eaque paulo in majori quantitate continent fontes, præ aliis, qui his deftituuntur, & copiofo tantum fale alcalino fœti funt, longe majorem catharticam virtutem exerant. Et hæc eft caufa, quare ex thermis totius fere Europæ nullæ inveniantur, quæ magis alvum follicitent, ac ipfæ Carolinæ, quum Emfenfes, quæ purum fal alcali habent, id parum efficiant. Nam præter alcalinum & falinum terreum principium etiam fal neutrum habent, ex fale alcalino & acido fulphuris compofitum. Siquidem ex fale illo thermarum Carolinarum, quod poft evaporationem relinquitur, adjecto pulvere carbonum, per fufionem in igne fulphuris hepar, ex quo tinctura fulphuris cum fpiritu vini extrahi, & ex cujus decocto cum aqua lac fulphuris præcipitari poteft, obtinetur; quæ fulphuris vulgaris regeneratio ex fale hoc thermali præfentiam falis medii, & quidem ex acido vitrioli vel fulphuris oriundi, liquido demonftrat; utpote quum fine eo fulphur vulgare & inflammabile de novo componi & regenerari prorfus non poffit. Accedit, quod etiam hoc fal, quod ex Carolinis coquitur, utut eminentioris fit faporis alcalini, in aere, more falium alcalinorum, plane non deliquefcat, quod ab acido minerali juncto fiat neceffe eft.

26. Ex acidulis univerfæ Germaniæ vix ullæ copiofiores dejectiones ipfis Egranis efficiunt; fiquidem ad libras quinque vel fex potæ fex vel octo interdum fedes fine ulla moleftia movent; quum Pyrmontanæ tantum ter vel quater ventrem folvant. Selteranæ vero, Antonianæ, Dünfteiner-Brunnen, Wildungenfes, & in Vogtlandia Elfterianæ, Elfterfäuerling, in Bohemia Buchenfes, Buchfäuerling, in alvo movenda admodum fegnes funt, urinæ fluxum magis promoventes. Cujus diverfi effectus ratio unice a præfentia falium neutrius generis in hisce fontibus petenda eft. Nam ex Egranis debita

bita coctione & inspissatione copia salis medii elicitur, quod ad unciam semis cum sufficienti aqueo vehiculo exhibitum alvinas dejectiones satis valide ciet, atque Egræ non adeo caro pretio in ingenti copia venditur. Fontes Schwalbacenses, præter subtiliorem aquam, principium, quo nobilitati sunt, aereum subtile & sal alcalinum, nec non sal medii generis alunt, hinc dejiciendi etiam gaudent facultate satis opportuna, qua aquæ Antonianæ, Selteranæ & reliquæ destitutæ sunt, quia coctione & inspissatione instituta non nisi purum sal alcali obtineri potest. Ego jam olim utilissime patefeci modum, quo ex tempore hi fontes alcalini minus purgantes virtute cathartica satis eximia imbui possunt, ut Egranis & ratione saporis & ratione virium respondeant, quum tantummodo spiritus vitrioli in debita dosi ipsis adjiciatur, qui congrediendo cum eorum sale alcali salem medium, tartaro vitriolato similem, efformat.

27. NEC vero tantum in Germania, sed aliis etiam Europæ regionibus, in Gallia, Anglia, fontes medicati frigidi, cathartica virtute conspicui, ex quibus etiam coctione sal elicitur ejusdem facultatis, reperiuntur. Inter quos in Anglia eminent & celebres sunt Ebshamenses, qui ob sal salsum amaricans, quod fovent in sinu suo, alvinas sordes egregie expurgant. Permotus hinc est celeberrimi nominis Anglus, *Nehemias* GREW, ut arte & igne per coctionem salem inde neutrum saporis amaricantis purgantem eliceret, qui etiam peculiarem de hujus salis natura & viribus libellum conscripsit. Hoc ipsum verum & non adulteratum, quod ubivis jam ferme vili pretio venditur, non ita pridem ex Anglia obtinui, ac relatum fuit, libram medicam aquæ unam vix drachmam ejus dimidiam suppeditare; feci propterea cum eo experimentum, miscendo & fundendo cum pulvere carbonum, & massam inde sulphuream nactus sum, purpuream, hepati sulphuris exquisite similem.

28. DE

28. De hoc genuino ſale, quas virtutes clariſſimus Grew prædicet, commodum nobis videtur, hic breviter enarrare. De eo enim hunc in modum ſcribit: Hoc ſal nunquam ſua virtute cathartica deſtituitur; in morbis permultis gravioribus efficaciſſimum remedium præbere dicitur, nec unquam aliquid mali, ſi appoſite præſcribatur, procreat. Purgantium fere omnium leniſſimum exiſtit, humores non exagitat, & nunquam ægritudines, deliquia & tormina excitat. Laudatur hujus ſalis uſus in morbis ventriculi, cardialgia, immodicis vomitionibus, & calida affectione hypochondriaca. Commendatur etiam in inteſtinorum & imi ventris morbis, in colico & nephritico dolore, vermibus, urinæ ardore & ſuppreſſione, ictero, in paſſione hyſterica. Præterea, capitis affectibus egregie opitulatur, atque in cephalalgiis, vertigine, deliriis, oculorum inflammationibus cum ſummo fructu porrigitur. Propinatur in aqua fontana ſtillatitia, aliave puriſſima, decocto hordei, avenæ aut lactis ſero: aqua etiam parum coqui & mace condiri poteſt, cujus libræ duæ vel tres ſalis cathartici ſemiunciam vel integram unciam pro doſi recipiunt.

29. Verum enim vero, detexi ante aliquot annos quum in Tœplicenſibus thermis eas inveſtigandi cauſa verſarer, ex fonte quodam Zetlicenſi, qui duobus milliaribus Töplizio diſtat, facto accuratiori examine, ſal amaricantis ſaporis & catharticæ virtutis, per omnia Epſomenſi ſimile, ea tantum intercedente differentia, quod libra una medica beneficio evaporationis drachmam unam & dimidiam hujus ſalis dederit. Aqua, ex qua educitur, eſt ſumme amaricantis ſaporis, ut eum vix lingua tolerare poſſit, & longe amaricantior ipſo ſale. Hoc ad drachmas ſex ſumtum liberaliſſime purgat, & aqua ad quatuor libras medicas ſumta identidem alvum large ſubducit. Et quum nuper ex Carolinis, procurante illuſtri ſacræ Cæſareæ Majeſtatis Archiatro, medico conſummatiſſimo, Domino Garelli, ſatis inſignem hujus ſalis quantitatem

huc asportaverim, feci etiam cum eo experimentum, eumque cum dimidia parte carbonum pulveris mixtum in ignito crucibulo fundi curavi; ita pariter hepar sulphuris obtinui, tetri sulphurei odoris, coloris purpurei, ex quo rectificatissimo vini spiritu vera tinctura sulphuris aurei coloris extracta fuit.

30. NEQVE ita pridem prodiit de nativo sale cathartico, in fodinis Hungariæ recens invento, dissertatio epistolica, Illustri Archiatro Garelli, qui eam benigne mecum communicavit inscripta, auctore D. Hermanno Neosolensi, qui in cuniculis Neosoli subterraneis album & amaricans sal tenerrimum, saxorum lateribus innexum, deprehendit, Epsomensi cathartico forma & sapori per omnia simile, quum etiam majori dosi sumtum alvum frequentius exercuerit. Ejusdem naturæ & virtutis sal postea etiam Chemnitii in fodinarum maxima, auf der Wind-Schacht, it. Dreyfaltigkeit-Stollen, parietibus cuniculi adhærescens, & nivis instar candidum, saporis itidem amaricantis invenit. Et quoniam cum eodem sale beneficio salis tartari & carbonum verum sulphur minerale produxit, nihil dubii est, quin ejusdem cum sale Epsomensi & Zetlicensi sit naturæ. Hujus salis cathartici mineralis genesis, quod partim humidum in fontibus, partim etiam siccum saxis adhærens habetur, multum mihi convenire videtur cum aphronitro, quod ex acido primogenio aeris sulphureo in saxea, calcarea, gypsea, Spath dicta, terra, tanquam matrice sua, coit & coagulatur, & abundantius in montibus excavatis circa Ienam haberi potest, ac ratione formæ, saporis, virtutis in igne & corpore humano a sale Epsomensi, Zetlicensi & Hungarico non differt, sed tantummodo in eo, quod nativum & fossile ex acido sulphureo subterraneo, & alcalinis terris adhærescente progignatur, quod abundantissime ibi reperitur; idque maxime exinde patet, quia ex sale Epsomensi, Zetlicensi & Hungarico terra quædam lapidosa, Spath, ex parte cum alcali præcipitetur, partim etiam facta

cta denuo solutione & depuratione hujus salis cum aqua impetrari possit.

31. Ex hisce omnibus, quæ jam dicta sunt, probe pensitatis liquidissime apparet, quam eximiam & fere incomparabilem virtutem salia mediæ naturæ nativa, quæ partim in sicca, partim in humida forma prostant, in medendo habeant, & quod majori dosi exhibita, præter alias egregias virtutes, vim catharticam exerant, potenterque, tuto tamen & clementer, alvinas sordes exturbent. Sed a nativis salibus jam ad ea, quæ arte conficiuntur & componuntur, salia neutra, in officinis etiam pharmaceuticis & chymicis non ignota, progredimur, num ejusmodi dotes & vires medicinales interque eas catharticæ in iis offendantur, maxime inquisituri. Primum vero nobis occurrit illud sal, quod chymica arte ex acido sulphuris mineralis, mixto cum alcalino sale, conficitur. Nam hoc ipsum ad nativi illius medii, quod fontes minerales medicati complectuntur, naturam quam proxime accedere videtur, unde etiam non dissimiles virtutes ab eo licet expectare. Quum vero specificum illud acidum, quod præcipuum sulphuris mineralis ingrediens est, etiam in aliis salibus mineralibus, ut in vitriolo & alumine, contineatur, varius & multiplex id sal parandi modus existit, utut ejusdem virtutis & efficaciæ. Aliud enim ex nitro & vitriolo, adeoque ex aquæ fortis residuo per debitam calcinationem conficitur, & nitri vitriolati nomine venit, quod *Mynsichtus* arcanum duplicatum, quia ex binis istis salibus producitur, vocavit, & pro arcano olim habitum fuit in aula Gottorpiensi, dum conficiendi modum Fridericus, Princeps Holsatiæ, sat magno pretio, 500. nimirum imperialibus, redemit. Hoc ipsum longe compendiosius parari potest, si nitro in alcali redacto sive fixo vitrioli spiritus guttatim ad saturationis, ut vocant, punctum instilletur. Et certe hic modus longe tutior est priori, quia vitriolum, quod aquæ stygiæ ingrediens est, sæpe de venere participat, quæ nisi probe per reiteratam calcinationem separetur,

retur, arcanum illud Gottorpiense, si liberalius & ultra scrupulum propinetur, vomitum ciet.

32. AT vero, quia sal tartari fixum & probe calcinatum quam parum a nitri fixi indole ac virtute distat, nonnulli idem remedium ex sale tartari & spiritu vitrioli, *Tackenius* ex vitriolo & sale alcali, conficiendum esse existimant, quod alias in officinis tartari vitriolati nomine venit. Et quum spiritus, ex minerali sulphure elicitus, a spiritu vitrioli plane non differat, atque in antimonio purum sulphur minerale sat insigni copia insit, idem sic dictum arcanum duplicatum ex nitro & sulphure, item ex nitro & antimonio, chymici praeparare sciunt: illud sal polychrestum appellant, idque ex aequali portione nitri & sulphuris praevia combustione & calcinatione in crucibulo conficiunt: hoc vero ex antimonii diaphoretici cum tribus partibus nitri & una parte antimonii praeparatione, una cum nitro crystallisato obtinent, inque pharmacopoeis nitrum antimoniatum salutari solet. Nam si comburitur nitrum cum sulphure, acidum ex nitro valde volatile exhalat, & sulphuris acidum fixius sese uniendo cum alcalino nitri sale sal neutrum constituit, paululum amaricantis saporis, detersivae & laxantis virtutis. Ulterius, quia acidum aluminis ab acido vitrioli & sulphuris plane non dissidet, sed similis indolis atque ingenii est, hinc idem medicamentum commode etiam elaborari potest ex alumine cum sale fixo alcalino, sali tartari vel cineribus clavellatis probe mixto & unito.

33. Ex his recte colligere licet, arcanum duplicatum, quod ex residuo aquae stygiae paratur, & nitrum vitriolatum, quod ex nitro fixo & spiritu vitrioli fit, nec minus tartarum vitriolatum, item nitrum antimoniatum & sal polychrestum, nec non sal purgans aluminis, cujus inventor fuit Keilingius, medicus Islebiensis, quod B. HOFFMANNVS *in clave Schroederiana* describit, quia ratione ingredientium plane non differunt, unius ejusdemque indolis, neque minus virium & virtutum

tutum medicarum esse, & unum alteri facile in medendo substitui posse; utpote hæc omnia in minori dosi convenienti vehiculo propinata humores viscidos incidunt, dissolvunt, & tubulos excretorios stimulando & alvum servant apertam & urinæ fluxum promovent. Ubi vero in majori dosi ad unciam dimidiam vel ultra cum sufficienti aqueo vehiculo propinantur, non secus ac acidulæ operationem suam quinque vel sex sedes movendo exerunt; adeoque ubi purgatione opus est, quæ sine sanguinis ebullitione, sine spastica fibrarum intestinalium contractione, sine motuum exacerbatione & virulentia quadam fieri debet, opportunissime hæc salia ad majorem dosin utique sunt offerenda. In dosi vero parciori & refracta si unum ex illis cum nitro, sale tartari, cancrorum lapidibus misceatur, sane habemus sal aperitivum & detersivum incomparabilis in medendo usus, quod in omnibus intermittentibus febribus, malo hypochondriaco, calculo, asthmate, colica flatulenta, alvi adstrictione, ictero, cachexia, summo cum fructu usurpari potest.

34. PROGRESSUM jam facimus ad sal illud, mirabile a Glaubero dictum, & mirifice ab eo, tum ad labores chymicos, tum ad medendum commendatum. Id ipsum etiam est mediæ naturæ, & ex acido vitrioli fortiori & sale communi seu gemmæ componitur, dum nempe acidum vitrioli penetrantius alcalinum & terreum illud sal & principium, quo sal commune constat, aggreditur, seque cum illo uniendo sal neutrum cum acido salis spiritu per copiosum fumum in auras avolante constituit. Hoc eminentis est saporis amaricantis, atque egregia aperiens & stomachica medicina, quæ liberaliori dosi largas movet per alvum dejectiones. Mirabile hoc dictum est a Glaubero, quia si ejus æqualis portio cum limatura metalli & dimidia cum pulvere carbonum misceantur, igneque fusorio invicem tractentur, sulphur ex quovis metallo hac ratione extrahi posse judicavit, dum spiritus vini dephlegmatus superfusus tincturam sulphuream elicit. Ve-

rum enim vero in eo Glauberum erraſſe, vel exinde ſatis apparet, quia, ſine metallo addito ex ſolo hoc ſale & pulvere carbonum, ſi modo tantillum ſalis alcalini adjiciatur, ſulphuream maſſam inſtar hepatis parari, ex quo verum ſulphur minerale educi poſſit, variis exemplis Exc. STAHLIVS docuit. Nam hac ratione tantum ſulphuris vivi regeneratio fit, quod ex acido peculiari in ſulphure contento & phlogiſto combuſtibili principio de novo componitur, quemadmodum ex oleo vitrioli & terebinthinæ Boyle, atque ex opio & oleo vitrioli ego ipſe perfectum ſulphur vulgare deſtillatione facta eduxi, & id jam ante XXX annos in demonſtrationibus phyſicis propoſui.

35. QVVM vero hoc ſal dictum Glauberianum eadem cum ſupra expoſitis ſalibus mediis, arcano duplicato & ceteris ingredientia habeat, nempe acidum ſulphuris & vitrioli ac ſal alcali fixum, quale etiam in ſale communi reſidet, teſtante id experimento, quo ex ſpiritu ſalis & ſale tartari perfectum ſal commune fit, recte & non ſine ratione inde concludere licet, ex omnibus his dictis ſalibus cum ſale tartari & pulvere carbonum, fuſionis cauſa addito, tractatis ſulphur artificiale produci poſſe. Et quoniam, ut ſupra docuimus, cum ſale Epſomenſi, ſale Egrano genuino, ſale Zetlicenſi, nativo Hungariæ, thermali Carolino, idem fieri conſpicimus, quisque inde recte conficere poterit, hæc omnia ſalia & nativa & artificialia, quum unius naturæ, eorundemque ingredientium & effectus ſint, ratione virium in medendo plurimum inter ſe convenire & conſpirare.

36. DEVOLVIMVR jam noſtra meditatione ad ſal illud purgans mediæ etiam naturæ, quod vili admodum pretio pro ſale Epſomenſi jam venditur, & ad plures centenarios ex Anglia ad nos advehitur. Id certe non genuinum eſſe, ex aquis Epſomenſibus extractum, facile ex exigua quantitate ſalis in his aquis contenta & vili pretio, quo vulgare conſtat, conjici poteſt. Nihilominus tamen ejus virtutes & aperitivas &

pur-

purgantes non rejicere, sed potius plurimum commendare & extollere debemus, multiplici experientia edocti. Est vero hoc sal artis productum & sali Glauberiano admodum simile, quum etiam illud ipsum pro sale Epsomensi venditetur; sed quia hujus pretium valde carum est, præ nostro, dubitandum utique minime est, quin ad exemplar salis Glauberiani hoc ipsum ex vilioribus & facilioribus ingredientibus præparetur. Quod etiam revera sic se habet, siquidem ex capite mortuo vitrioli, sive vitriolo bene calcinato & lixivio, in salis coctura residuo, quod vocatur Saltz-Mutter-Lauge, & præter sal commune sal alcali terreum secum habet, non nulli ex chymicæ artis peritis in Anglia parare istud solent; quemadmodum etiam Cl. LENTILIUS *in Miscell. Nat. Cur. Cent. 3. & 4. obs.* 173. id probe & recte notavit. Fecimus cum hoc ipso experimentum, tractando id per ignem calcinatorium, admixto pulvere carbonario, sed renuit fusionem; igne vero acriori administrato, totum fere avolavit, cum ingenti tetro vapore & fœtore sulphuris vulgaris, quo totum conclave repletum fuit. Adjecto vero sale tartari, hepar sulphuris impetravimus. Quo utique certo convincimur, ex sulphuris acido, quod vitriolo inest, cum terra salis marini vel alcalini nupto, ortum & natales hujus salis esse deducendos.

37. MISSIS itaque his salibus, quorum ortus ex acido sulphuris & sale alcalino est, ad alia, quæ usum in praxi habent, remedia eorumque naturam considerandam nos convertimus. Sunt vero hæc primo sal ammoniacum, cujus genesis ex sale volatili urinæ vel fuliginis & sale marino est, quod ab addito urinoso volatili principio longe majorem & acrimoniam & penetrantiam acquirit, & ob id etiam attenuandis & dissolvendis cruditatibus primæ regionis viscidis, tenacibus medicina est aptissima. Et hoc solo sale Cl. MUYS, Medicus Batavus, in peculiari Tractatu omnium febrium intermittentium certam ac plenariam promittit sanationem, si apposite, decenti dosi & tempore usurpetur. Sed ego crediderim, hoc

remedii genus magis robustioris naturæ hominibus & Bataviæ incolis, quam tenerioribus & delicatioribus proficere.

38. EIUSDEM commatis ac virtutis est sal sic dictum Sylvii digestivum, quo frequenter hic medicus ad consumendas cruditates viscidas, ad appetitum & digestionem prostratam restaurandam, atque ad abigendas intermittentes usus est, idque ex spiritus salis ammoniaci cum sale tartari parati residuo per elixiviationem cum aqua conficitur. De hisce salibus id certum est, quod majori dosi etiam alvum vehementer solvendi facultate polleant. Autor tamen suasorque sum, ut a liberiori salium horum dosi in curandis morbis abstineamus, quandoquidem, nisi ejus acria spicula viscosis & tenacibus particulis in corpore quatantenus involvantur, & nisi humido sufficienti diluta fuerint, facile contextum intestinorum villosum & glandulosum destruere possunt. Prostant porro in usu ex tartaro, item ex aceto & salibus vel alcalinis corporibus salia mediæ naturæ, ut sunt tartarus tartarisatus, sal essentiale, sive terra foliata tartari, solutio oculorum cancri, sal coralliorum, matris perlarum, quæ eximiæ virtutis salia olim magno in pretio habita fuerunt, præsertim a Tackenio, qui terram foliatam tartari cum solutione oculorum cancri mixtam pro sale viperarum fixo venditavit, ingentem pecuniæ summam inde lucratus. Habent hæc salia id potissimum peculiare, ut ad sanguinis massam propter subtilitatem salinarum partium magis penetrent, quam alia salia, item quod per urinarias vias noxios humores eximie e corpore exturbent.

39. HACTENUS fusius deduximus, salia media fere pleraque, præsertim quæ amaricantis saporis sunt, valde eximiam validamque alvum movendi obtinere facultatem, idque stimulo suo, quo tunicas intestinales nerveo musculosas lacessendo motum peristalticum auctiorem reddunt, perficere affirmamus. Huic asserto posset quispiam opponere, quod etiam medicamenta, omnis saporis salini ejusque amaricantis exper-

expertia, penitus insipida, non secus ac salia illa, vehementer subinde intestinalem proritare soleant purgationem, quemadmodum id in magnesia, pulvere levissimo, insipido, candidi coloris, omnis stimuli experte conspicimus. Verum enim vero, exponendum hoc loco utique est, quomodo magnesia vim suam exerat purgantem. Certe id non ob terreum suum alcalinæ indolis, quo constat, principium efficit, sed quoniam hoc medicamentum cum quovis acido vehementer effervescit, eoque solvitur, atque in solutione saporem valde salsum, amaricantem acquirit, qualis non ab ullo alio alcali terreo, sive lapidibus cancrorum, sive conchis, vel ovorum testis exsurgit; certe hinc concludere licet, magnesiam tunc demum purgare, quando ab acido in ventriculo stabulante dissoluta in sal tertium amaricans convertitur, quod etiam experientia confirmat, qua constat, hypochondriacos optime hoc remedio purgari, minime vero eos, quorum ventriculus crassa & viscida pituita repletus est.

40. His igitur deductis jam liquidissime demonstratum esse arbitror, id quod instituti nostri fuit, salia mediæ naturæ excellente in medendo gaudere virtute aperitiva, detergente, omnis generis excretoria stimulante, & sub majori dosi etiam cathartica, satisque in aprico est, hujus naturæ salia omnium esse saluberrima, & naturæ amicissima, quibus nec medicus carere, nec facile damnum inferre possit. Veruntamen plura hic in contrarium moveri posse video, quoniam & frequens usus & attenta observatio docet, etiam medicamenta, acido excessivo prædita, imo volatilia urinosa, & alcalina fixa inter optima & classica remedia sibi adhuc locum tueri ac vindicare, tantum abest, ut naturæ corporis humani inimica, vel insalubria dici mereantur. Quibus omnibus id reponendum esse existimo, neque acida, neque alcalina, sive fixa sive volatilia, unquam proficere, aut salutarem effectum in medendo præbere, nisi ea cautione a medico perito administrentur, ut a dispositione humorum interna

& præcipue eorum, qui primis in viis consistunt, in sal medium tertiæ naturæ mutentur, atque hac ratione naturæ corporis, id est fluidis & solidis partibus, blanda & amica reddantur.

41. PROPTEREA, quando copia bilis, præsertim alcalinæ oleosæ, in flexura duodeni collecta & stagnans fortiter genus nervosum afficit, & hac ratione sæpe vomitus biliosi, nauseæ, appetitus prostrati, caloris lenti, cephalalgiæ, febris etiam ardentis, aut inexhaustæ sitis causa est, tunc certe acidula, ut sunt julapia, refrigerantia vel alii spiritus minerales acidi dulcificati egregiam præstabunt opem. Ubi porro intensus febrilis æstus, a fortiori motu intestino partium sanguinis sulphurearum ortus, ipsam sanguinis temperati texturam nimium destruendo corpus & ipsas vires penitus exhaurit, ibi acida plus proficient, quam salia media, alcalina, vel alia remedia, quia particulas sulphureas, a quarum motu fit calor, figendi & enervandi facultate gaudent. In morbis malignis, qui ex interna humorum putredine nascuntur, ab acidis revera plus auxilii, quam ab ullo alio remedio expectare possumus, & quidem ob hanc causam, quia per putredinem gignitur alcali, & a copioso etiam alcali provenit, quod quum protinus ab acido cicuretur, putredo sistitur. In scorbuto & arthritico inveterato malo copiose salia in massa sanguinis generantur, quæ certe magis ad alcalinam lixiviosam, quam mediam naturam pertinent. Hinc etiam eorum sanguis e vena ductus tenuis & floridus subinde apparet, & urina plerumque valde rubicunda & salso-lixiviosa emingitur. Plus sæpe tunc præstare acida temperata, quam alcalina urinosa & volatilia aut calida spirituosa, minus peritos experientia certissime docebit.

42. QVOD attinet ad medicamenta, quæ sale alcalino fixo sive volatili fœta sunt, iis certe non indistincte & promiscue uti oportet, utut prudenter usurpata egregiam utilitatem afferant. Nam quandocunque nimia acidorum succorum

copia

copia primam regionem infeſtat, & gravia ſymptomata, ut videmus in hypochondriacis, hyſtericis, melancholicis, concitant, ut ſunt ventriculi & inteſtinorum roſiones, anxietates, ventriculi inflationes cardialgicæ, tuſſes ſtomachales, cephalalgiæ, nimia alvi adſtrictio vel dejectio cum tenesmo, ventriculi ardor; tunc certe alcalina terrea, præſertim cancrorum lapides, conchæ præparatæ, vel ſolum oleum tartari per deliquium, plus præſtabunt, quam ulla alia, quia acidum abſorbendo in ſal neutrum convertuntur, quod deinde facile & ſine offenſa per tubulos excretorios tranſit atque educitur. Si vero acidi potius defectus, quam exuperantia in primis viis eſt, eæque copioſa tenacium viſcidorum humorum colluvie refertæ ſunt, profecto copioſius ingeſta alcalina terrea multum afferunt detrimenti. Nam quia non ſolvuntur, ſed potius cum particulis terreis limoſis ſe jungendo pituitam augent, hinc appetitum proſternunt, ventriculum gravant, orificia vaſorum lacteorum obſtruunt, neque minus alvum ſegniorem reddunt.

DISSERTATIO II.
DE
SALE MEDICINALI
CAROLINARUM.

§. I.

SI quid in universo rerum naturalium penu, ad varias, easque graves & pertinaces, ab humano corpore tam mature arcendas, quam commode debellandas afflictiones, certæ, securæ & comprobatæ facultatis deprehenditur remedium; profecto hoc nomine jure suo superbire existimo medicamenta ex salium familia prognata, atque inter hæc maxime, quæ ob æquale acidi & alcalini principii connubium vulgari termino apud Medicos vocari solent Salsa, enixa, media & neutra. Quorum agmen constituunt a longinquo tempore ab antiquissimis Medicorum celebrata: nitrum, tartarus vitriolatus, & tartarisatus, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, terra foliata tartari, sal a Glaubero dictum mirabile, digestivum Sylvii, sal polychrestum, quod ex nitro & sulphure paratur, ammoniacum, & pleraque ex optimarum herbarum ac plantarum succis inspissatis præparata salia sic dicta essentialia. Siquidem utilissima eorum virtus duplici potissimum se manifestat ratione: primo, quod in amplissima remediorum sylva, quæ tam ex vegetabilium, quam animalium & mineralium classe prodeunt, vix detur aliquod simplex machinæ nostræ solidis ac fluidis partibus tam amicum atque conveniens, ac ipsa hæc temperata salia: quippe quæ sanguini, lymphæ, omnisque generis animantium succis vario modo permixta, non ullam modo eorum naturali consistentiæ ac mixtioni inferunt notabilem mutationem, sed & in ipso nostro corpore optima sanitate fruente copiosius perpetuo generari, ac cum humoribus circumferri observantur: uti hoc ultimum

timum ex urinæ, nec non ſudoris ſalſo ſapore ſatis manifeſte animadvertimus.

2. VTRVMQVE longe aliter ſe habet cum ſalibus acidis & alcalinis puris & extra connubium poſitis: quippe quæ plane noſtri corporis humoribus adverſa & contraria, iis ſecundum naturam conſtitutis, nec ineſſe certum eſt, nec ſalva eorum, quæ ad vitam apta eſt, mixtione, diu inhærere poſſe, ſatis clare per experimenta chirurgiæ, quæ olim magni habita fuit, infuſoriæ demonſtrari poteſt. Ex his enim conſtat, quod acidi magis vel minus ſaturati liquores, cujus generis ſunt ſpiritus ſalis, nitri, vitrioli, ſolutio aluminis, per ſiphonem animalium viventium venis injecti, ſanguini antea florido & celerrime per vaſa currenti ſpiſſum illico nigri coloris inducendo coagulum, & latera vaſorum membranoſo-nervea conſtringendo & arrodendo præſentaneum vitæ exitum induxerint; alcalina vero fluida, præſertim ſaturatiora, ut oleum tartari per deliquium, vel ſpiritus ſalis ammoniaci copioſius eodem modo in ſanguinem delata, animantibus ob expanſam nimis & rarefactam humorum maſſam citam & violentam præcedentibus convulſionibus mortem intulerint. A qua nociva facultate remotiſſima eſſe ex utroque hoc ſale compoſita, neutrius generis ſalia, vel ſolum illud in præcedente diſſertatione jam allatum MALPIGHII experimentum demonſtrat: qui ab infuſa in canis robuſti viventis venam jugularem nitri ſolutione nullam mutationem, præter urinæ copioſiorem proventum ſe obſervaſſe teſtatur *in libro de polypo cordis*.

3. DEINDE & ſaluberrimam neutrius generis ſalium virtutem exinde luculenter apparere arbitror, quod in expediendis cujuscunque generis ſecretionibus & excretionibus, a quarum ſuppreſſione plurimi contumaces morbi tam gignuntur, quam foventur & acerbiores redduntur, incidendo nimirum viſcidas ac tenaces cruditates, quæ in ventriculo ex alimentis minus ſubactis natæ hoſpitantur, & magnorum fœcundæ fiunt malorum genetrices, ipſo quoque ſanguine ſpiſſo reſol-

vendo, attenuando, per glandulas ac vasa in visceribus promte transprimendo, æque ac noxios humores per omnia excretoria, prævia leni eorum vellicatione, sine tamen sanguinis exæstuatione, sine torminibus & spasmis, uti aliis vehementioribus solenne est purgantibus, blande evacuando, vix in rerum natura sui habeant simile. Quemadmodum vero tam acida suo tempore ad appetentiam & dissolutionem ciborum promovendam & temperandas in primis viis hospitantes bilioso-sulphureas cruditates, quam alcalina ad absorbendam aciditatem, resolvendosque spissos humores moderate & debita cum circumspectione usurpata, multos corpori humano præstant usus: ita præsertim salia alcalica mitiora salibus neutrius generis juncta, horum efficaciam mire exaltare observantur; eo quod acidos, qui aperitivam salium vim infringunt, succos imbibendo, salis medii genium acquirunt, & in solvenda ac educenda præsertim tartarea, quæ in renibus secernitur, mucositate omnia alia diuretica & aperitivâ quam longissime antecellunt.

4. QVAM præstans itaque & multiplex salium mediorum & ex parte etiam alcalicorum in corpore humano est utilitas; tam admiranda quoque divina pro hominum salute cura ac providentia: quod plures ejusmodi generis salibus fœtos saluberrimos tam calidos, quam frigidos fontes huc illuc e terræ latebris sponte promanare voluerit. Et eo magis etiam notandum puto veterum errorem, qui cum chymiæ rationalis plane essent ignari, neglecto accuratiori horum fontium examine, eorum virtutes a variis metallicis, vitriolicis, bituminosis & alienis plane, nescio quibus, subterraneis materiis derivarunt. Enim vero, licet negari penitus non possit, inesse quam plurimis & thermis & acidulis tenuissimum illudque summe volatile martiale vitriolicum principium; quod ex adjectione gallarum patescit, quæ recenter ex scaturigine haustam aquam atro purpureo colore imbuunt, diutius vero a fonte præsertim sine operculo servatam, immutatam linquunt:

hoc

hoc tamen, quia facillime in auras avolat, & pauciſſimis ad aliena loca transvectis aquis inhæret, pro genuino & præcipuo operandi in fontibus fundamento haberi neutiquam poteſt, poſtquam peritiſſimorum in Chymia virorum opera nos docuit, plurimas, ubicunque etiam ortæ fuerint, acidulas & thermas in eo convenire, quod ſale imbutæ ſint medio & alcalino plus minus abundante. Atque ab hoc etiam, potiſſimas omnium fontium ſalubrium virtutes dependere, præ ceteris demonſtrare operam dedi in variis ſcriptis, quæ *de aquarum mineralium elementis ac viribus tam in genere, quam ſpeciatim de Carolinis, Sedlicenſibus aliisque* cum publico communicavi.

5. Eidem etiam laudatiſſimæ naturæ ſcrutatorum operæ acceptum referre debet noſtrum ſeculum, quod jam penitius naturam ac genium iſtorum, quibus ſalutares maxime in Germania pollent fontes, ſalium una cum ſuis differentiis ac viribus diverſis cognoſcamus. Scilicet, multis experimentis phyſico-chymicis jam quidem in vulgum notis demonſtratum eſt: alios fontes tantum alcalino ſale inſtructos eſſe, uti ſunt Selteranus, Emſenſis; alios minori ſalis alcalici cum terra martiali juncti portione præditos; ad quos pertinet Spadanus, Buchenſis qui Carolinis adjacet, Pyrmontanus, Carbenſis in Wetteravia & Tœnſteinenſis, aliis Antonianus dictus; alios vero ſale magis ſalſo amaricante, ut Egrani, Sedlicenſes; alios porro terra alcalina ſubtiliori cum pauco ſale ſalſo & alcalino, ut Wildungenſes eſſe imbutos; quosdam verum ſal commune admixtum poſſidere, uti conſtat de Wisbadenſibus, Tœnſteinenſibus & Egranis. Quos omnes mire antecellunt Carolinæ thermæ, quippe quas præter ſal medium amarum & terram calcaream magneſiæ admodum ſimilem, copioſum etiam alcalinæ & lixivioſæ indolis ſal in ſe recondere, adeoque in gravioribus chronicis morbis, præſertim qui ab acidis & viſcidis humoribus proveniunt, curandis, in aperiendis omnis generis excretoriis, maxime vero urina & aluo fortiter movendis,

dis, hæmorrhoidali quoque & mensium fluxu restituendo, omnes reliquas soterias aquas longissime antecellere pridem in peculiari dissertatione *de thermis Carolinis* docui, & plurimis experimentis atque observationibus confirmavi, quod post me etiam celeberrimus BERGERVS in diss. ejusdem inscriptionis præstitit.

6. AT, cujuscunque demum generis sint ista, a quibus medicinalem suam vim salutares fontes mutuantur, salia, eadem tamen omnibus arte factis tam mediis supra recensitis, quam alcalinis multis nominibus anteponenda esse, constans affirmare audeo. Quippe, subtiliori longe & naturæ magis amico tam acido, quam alcalino principio ea constare, vel exinde elucescit, quod salia ex fontibus prognata pleraque fere in æquali purissimæ pluvialis, præsertim calefactæ aquæ portione penitus solvantur, cum arte facta plurima vel triplo, imo quadruplo majorem menstrui requirant quantitatem, & longiori quoque ad sui intimam solutionem tempore opus habeant; nec non quod calori ignis exposita facillime fluant, quod secus contingit cum artificialibus. Vnde nec dubium est, fore, ut corpori nostri succis facilius permisceantur, atque per vasa minima promtius transeant, quam illa, quæ ex graviori naturæ infenso acido & alcalino sale ab artificibus componuntur.

7. QVEMADMODVM vero non omnibus æqua facultas & occasio est, ipsos fontium medicatorum natales visitandi, & in loco eos usurpandi, neque cuilibet sumtus ad transportationem aquarum necessarii suppetunt; ita Chymiatri plurimorum ægrotantium inopiæ consulturi, diu de salibus per legitimam coctionem & evaporationem ex fontibus præparandis, quibus in sufficienti & adæquato menstruo solutis in sui corporis commodum uti quoque possent exteri, solliciti fuerunt. Primus inter hos fuit celeberrimus Angliæ Medicus D. GREW, qui ex patrio Ebshamensi fonte ejusmodi amarum purgans sal præparare, & magno cum fructu peculiari tractatu de meliori commendare cœpit. Enim vero, cum admodum exigua sit salis, quod ex hoc fonte elici potest, portio, tantum omnino abest,

ut

ut ejusdem ſub nomine quod hodie circumfertur, & viliori certe pretio venditur, Anglicanum dictum ſal amarum, genuinum natiuum, ex fonte eductum ſit, quale Doctoris GREW fuit, ut liquidiſſime potius inter omnes, qui accuratiori chymico examini illud ſubjecerunt, conſtet: id ex ſalis communis cum acido vitrioli, vel aluminis miſcela, ad exemplar Glauberiani præparari, uti id probe annotavit LENTILIVS in M. N. C. *Cent. III. IV. Obſ.* 173. & ego ipſe ulterius demonſtravi *in diſſert. de ſalium mediorum excellente virtute.*

8. PRÆTER Ebshamenſe celebratiſſimum hactenus fuit ſal fontium Sedlicenſium ſive Seidſchutzenſium, quorum uſum per aliquot ſecula oblivione obrutum, una cum ſale ex iis præparando medicinali, primus omnium detexi & in peculiari ſcripto commendavi. At vero, cum ipſi Sedlicenſes fontes, ſale hoc mediæ ſolum naturæ & ab omni alcalini prædominio libero imbuti, virtutibus longe inferiores ſint Carolinis; quippe quæ ob notabile lixivioſi ſalis cum medio commercium in graviſſimis chronicis afflictionibus debellandis omnibus aliis hucusque palmam præripuerunt; ideo diu de eodem ſale ex fontibus Carolinis educendo ſum meditatus, majora ſcilicet inde ſuſpicatus commoda, quam ex ullo alio hactenus vel nativo vel artificiali fuerint præſtita. Quare, cum ſæpius ab illuſtribus perſonis in Carolinas vocatus crebriorem & elementa & præclaras hujus fontis virtutes examinandi habuerim occaſionem, dudum quoque peritis in arte pharmaceutica ejus loci viris autor exſtiti ſuaſorque, ut naturale, quod recondunt thermæ, ſal ex iis juxta artis regulas elicere & publico uſui offerre facerent periculum.

9. FACTVM hinc quidem eſt, ut per plures jam annos ruditer ſaltem coctum in minori copia ad privatos tam ægrotorum Carolinas uſurpantium, quam Medicorum expetentium uſum in pharmacopolio fuerit ſervatum; attamen, diligentiore & frequentiore ejusdem præparatione ut exterorum etiam & a fonte remotiorum commodis conſuleretur, eo usque ob

peculiares forsitan privatam maxime incolarum utilitatem respicientes causas obtineri non potuit; donec abhinc lustro, cum ab Augustissima Romani Imperatoris Majestate ad deliberandum de ejusdem salute cum illustri Archiatro Dno PIO NICOLAO DE GARELLI in Carolinas vocarer, curiosus quidam pharmacevticæ licet scientiæ ignarus, senatorii ordinis vir, Dn. GEORGIVS BERNHARDVS RICHTERVS, tinctoriæ arti deditus, elegans quoddam salis ex thermis Carolinensibus educti, & ab omnibus terræ sordibus liberati specimen offerendo, a nobis examen & disquisitionem ejus peteret. Laudavimus ambo institutum, & compendiosam simul optimum ex fontibus sal eliciendi methodum suppeditavimus. Ex quo tempore etiam tanta virtutum præstantissimarum multitudine se commendavit istud sal, ut non modo a præsentibus sub ipso fontis vsu, sed a remotioribus quoque optimo cum fructu usurpetur, ac copiose jam distrahatur. Sed, ut eximii hujus usus ratio eo clarius elucescat, operæ pretium duxi, peculiarem Carolinensium thermarum salis indolem, elementa ac virtutes, in specie vero præ Sedlicensi, quod hactenus palmam tenuit, prærogativam sequentibus demonstrare.

10. PRIMO quidem, ut, quæ de præparatione hujus salis scire convenit, paucis complectamur, monendum est, materiam huic sali suppeditare fontem illum, qui furioso impetu fervidissimus ex terræ latebris prosilit, & a vulgo in Carolinis dicitur der Prudel. Hujus videlicet feruentissimæ aquæ pro una vice circiter mille libræ vulgares ex scaturigine haustæ in catina ferrea super igne posita usque ad cuticulæ apparentiam inspissantur; & prævia per filtrum colatione, aeri frigidiori exponuntur, ut in crystallos abeat inspissamentum. Remanens autem a prima crystallisatione liquor de novo inspissatus ad crystallisandum reponitur. Atque hoc tamdiu reiteratur, quamdiu in fundo sal coire cernitur. Emergunt inde crystalli prioribus ex asse similes, nisi quod ultimæ a prioribus albedinis præstantia superentur. Massa producti hinc

hinc ſalis, æquat trium librarum medicarum pondus; unde calculi beneficio conſtat, quod ex una libra aquæ drachma circiter dimidia ſalis puri ſit elicienda. Reſiduum, quod in fundo poſt abſolutam cryſtalliſationem conſpicitur, eſt tinctura aurantii coloris, ſaturate lixivioſa, cum acido tamen minus efferveſcens, ſaponacea & oleoſa, quæ ſpiritui vini rectificato permixta ex parte ab eo ſolvitur, & alcalino cauſtico ſapore eum imbuit, ex parte vero in fundum inſtar magmatis ſpiſſi delabitur. Ad filtri vero parietes concreſcit terra martialis adſtringens lutea, & croco martis ſimilis.

11. Exposita ſic quam fieri potuit breviſſime genuina, qua ex Carolinis fontibus ſal elicitur, methodo, propius jam ad ipſius naturam penitius inquirendam, & differentiam a ſale maxime Sedlicenſi oſtendendam accedimus: primo quidem experimenta cum utroque inſtituta expoſituri, & ex his deinde præſtantiam prioris præ ultimo demonſtraturi: Phænomena autem circa utrumque obſervata huc redeunt;

I. Paratum e thermis Carolinis ſal ex cryſtallis conſtat oblongis, niuei coloris, pellucidis, & interſperſis hinc inde variis aquoſis. Sedlicenſe minores exhibet, quæ itidem oblongæ quidem ſunt, ſed albedine, & aquoſa pelluciditate prioribus cedunt.

II. Sal Carolinarum tam in aqua ſolutum, quam ſolida forma guſtu exploratum, ſaporem præbet ex parte lixivioſum, ex parte amaricantem, mitiorem tamen quam Sedlicenſe, quod intenſe amarum eſt & valde nauſeoſum.

III Aquæ puriſſimæ communis calefactæ uncia ſalis Carolinarum drachmas decem & ſcrupulos duos, Sedlicenſis, vero unciam unam recipit; frigidæ vero eadem portio a Carolinenſi præter drachmas ſex cum uno ſcrupulo, & a Sedlicenſi præter drachmas quinque & duos ſcrupulos nihil ſolvit.

IV. Solutio ſalis Carolinarum ex adjecto violarum ſyrupo colorem adipiſcitur viridem; a quo Sedlicenſe nullam patitur mutationem:

V. Aqua

V. Aqua Carolinarum sale saturata ab oleo tartari per deliquium nullam sentit turbam; Sedlicensis vero solutio ab eodem in spissum lactei coloris convertitur coagulum.

VI. Productum ex Carolinis fontibus sal cum omnibus tam mitioribus, quam fortibus acidis vehementer effervescit, hinc ab affuso vitrioli spiritu vel alumine crudo, in aqua prius soluto, desinente effervescentia in sal tertium amarum transit: Quod minus contingit in Sedlicensi.

VII. Spiritus vini rectificatissimus saturatæ salis Carolinarum solutioni affusus, lacteum ei inducit colorem, & in fundum dejicit pulverem tenuissimum albicantem; qui ablato per accensionem vini spiritu in aqua facillime solvitur. Idem vero si Sedlicensi soluto misceatur, præcedente coloris turbidi in lacteum mutatione, spissum niveæ massæ præcipitatur coagulum, in aqua tamen post combustum vini spiritum promte solubile.

VIII. Cum sale ammoniaco per triturationem probe subactum sal Carolinense, sponte liquescit, & odorem spargit volatilem penetrantissimum; quod frustra expectatur a Sedlicensis cum eodem miscela.

IX. Eductum e Carolinis thermis sal fornaci calidæ injectum cito fluit; frigidioris vero aeris accessui diutius expositum non liquescit quidem, sed instar magnesiæ in tenuissimas moleculas dissolvitur. Sedlicense nec a calenti nec frigido aere mutatur.

X. Etiam igne difficilius fluit vltimum quam prius.

XI. Vna salis Carolinarum pars cum dupla antimonii crudi portione permixta, & in crucibulo candenti fusa præbuit regulum antimonii medicinalem, intense rubicundum & fragilem; qui ab eadem salis Sedlicensis & antimonii miscela sine sale tartari obtineri non potuit.

XII. Sal Carolinarum cum sexta pulveris carbonum parte mixtum, in crucibulo ignito facillime fluit, & massam hepati

pati ſulphuris æmulam largitur, quod in aqua ſolutum atramenti inſtar eſt ſympathetici, & literas ex ſolutione ſacchari ſaturni vel aceto lithargyrii chartæ impictas, antea plane non cognoſcendas, luteum iis inducendo colorem, manifeſtat. Sal Sedlicenſe idem nunquam præſtat, ſine additione ſalis tartari.

XIII. Ejusdem hepatis ſulphuris in aqua facta ſolutio virideſcit, ſed aeri libero diutius expoſita colorem adſciſcit limpidum, delabente interea in vitri fundum terra viridi, a qua ſi purior aquæ portio ſeparetur, & ſeparatæ ſpiritus vitrioli affundatur, penetrans admodum fœtidus emergit odor, & ſulphur ex albo cinericeum præcipitatur; quod ipſum cum oleo terebinthinæ vel amygdalarum intime ſubactum balſamum ſulphuris conſtituit: Sal Sedlicenſe eadem proportione cum pulvere carbonum mixtum, & eodem modo in crucibulo candente tractatum, prævio magno ebullitionis motu ſulphureum præbet odorem, neque fortiſſimo igne fluit, & calcinatum in fundo relinquit terram in aqua minus ſolubilem; quod ſi vero miſcelæ huic ſub initio ſal tartari addatur, eadem contingunt phænomena, quæ a Carolinarum ſale jam memorata

XIV. Iidem quoque ſinguli effectus obſervantur, ſi loco pulveris carbonum, nigricans illa, quæ a liquoris mei anodyni mineralis deſtillatione remanet, ſubſtituatur terra, ac cum eadem Carolinarum ſali juſta proportione nupta ſimili ratione adornentur experimenta; luculento teſtimonio, quod iſta terra multum ſulphureæ & inflammabilis materiæ in ſe complectatur. Nihil horum ſuccedit cum Sedlicenſi ejusdem deſtillationis capiti mortuo juncto; niſi conveniens ſalis tartari portio adjiciatur.

XV. Vltimo denique, per deſtillationem noſtrum ſal exploraturi, tres ejus uncias indidimus retortæ vitreæ, ex quibus fortiſſimi ignis beneficio præter omnem ſpem atque opinionem unam cum dimidia unciam & drachmas duas aquæ lim-

pidæ dulcis & empyrevmaticum odorem exhibentis, quæ nec cum acido nec alcali ebullit, obtinuimus. Residuum in retorta cinericei erat coloris, solvebatur in aqua, & ab affuso oleo tartari per deliquium penitus non mutabatur, cum acido vero mixtum effervescebat. Cum sale ammoniaco trituratum volatilem penetrantissimum spargebat odorem, absque tamen colliquatione, quæ ab ipso Carolinarum sale ante destillationem observata fuit. Par salis Sedlicensis quantitas retortæ indita, aquæ insipidæ unciam unam & drachmas tres, phlegmatis aciduli autem drachmas duas dedit. Remansit hinc terra spongiosa calcarea nivei coloris, cum aqua frigida instar calcis vivæ fortiter ebulliens & eam calefaciens; quæ cum sale ammoniaco mixta omnis odoris expers manet, & in aqua soluta ab adjecto oleo tartari per deliquium in spissum vertitur coagulum.

12. Ex adductis his experimentis satis luculenter apparere arbitror, quæ utriusque salis sit indoles ac differentia. Quippe cum thermarum Carolinarum sale suscepta, ejus omnia sunt tenoris, ut pleraque a quovis alcali, sale tartari & cineribus clavellatis, nonnulla vero etiam ab omnibus mediæ naturæ salibus, nitro, arcano duplicato, tartaro vitriolato, aliisque observentur. Quare nec dubitare quempiam spero, quod sal ex Carolinis fontibus eductum duplex diversi genii contineat principium, alterum alcalinum, alterum mediæ salinæ naturæ, cujus ultimi præsentia vel exinde satis manifeste cognosci potest, quod in crystallos abeat oblongas, ab aere in liquamen fluidum non dissolvatur, & præter lixiviosum etiam amaricante sapore sit præditum. Quæ omnia contrario modo in salibus mere alcalicis contingere, nemo hodie non novit. Et licet negari non possit, salis alcalici portionem sal neutrum in Carolinensi superare, id tamen ex observatis vero admodum videtur simile, quod a dimidia parte salis medii quantitas parum recedat. Ad Sedlicense vero quod attinet sal, eo colludunt omnia cum eo facta

ten-

tentamina, ut idem ad ſalia perfecte neutra referendum ſit, quæ nec acido nec alcali eminenter abundant, ſed ex æquali utriusque portione nupta ſunt compoſita: quemadmodum omnes & iidem effectus obſervantur, quando per artem præparata ſalia neutrius generis, ut arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus & tartariſatus aliaque ejusmodi chymico examini ſubjiciuntur. Deinde vero & illud ex adductis experimentis elucere arbitror, quod ſal e Carolinis elicitum longe ſubtilioris ſit indolis, quam Sedlicenſe; quod in aqua & difficilius ſolvitur, & majorem menſtrui copiam requirit. Curioſum denique & hoc obſervatu eſt, quod tanta in ſalibus delitеſcere poſſit aquæ portio; quam etiam fuiſſe cauſam exiſtimo, quod Carolinum ſal & ammoniacum ſicca invicem mixta liquefacta ſint: cum educto per deſtillationem humido, id non contigerit cum reſtitante ſale.

13. Partium atque elementorum, quæ ſal Carolinenſium thermarum conſtituunt, hactenus expoſita natura, & proportio ſtatim nos docere poterit, quisnam in corpore humano uſus, & quæ vires in variis morborum generibus tam arcendis, quam tollendis ab eo ſint expectandæ. Quas vero omnes partim ab alcalino, partim a medio, quod continet ſale, partim ab utriusque conjunctione deducendas eſſe, neminem puto, quin perſpiciat. Primo itaque ut ab alcalina ejus ſuperabundante parte initium faciamus, præſtans utique illius eſt virtus in abſorbendis, quæ in primis viis, partim ab alimentis acidis, quibus pleraque hominum pars delectatur, partim ab imminuta ciborum digeſtione, ſæpe reſtitant, aciditatibus, quæ incraſſando reliqua alimenta, præſertim ex lacteorum familia deſumta, item mucilaginoſa & ex fructibus horæis parata, non modo infenſiſſimarum cruditatum genetrices ſunt, ſed & vaſa, quæ ventriculum percurrunt, ſanguinea & nervea, a quorum legitimo elatere omnis fere concoctionis vigor pendet, conſtringendo fluidi & ſanguinei & nervei ingreſſum arcent; adeoque ad ſpaſmos

inteſtinorum, colicam, cardialgiam, ructus, flatus, & anxietates præcordiorum, capitis dolores, appetitum incoërcibilem, febres, aliosque graves morbos quam facillime diſponunt. Quibus omnibus, ſi a contento in primis viis acido, originem eos trahere indicium ſit, ipſo hoc ſale vix ſalubrior ac promtior opponi poteſt medicina. Vnde nec mirum eſt, quod hypochondriacis & hyſterico malo laborantibus perſonis, quæ ob debilitatam ſtomachi & inteſtinorum vim periſtalticam, parum digerunt, & cruditatibus acidis tam fovendis quam generandis admodum aptæ ſunt, præ omnibus aliis ſtomachicis ac roborantibus inſignem præſtet utilitatem.

14. DEINDE, cum omnibus alcalinis & hæc ſit propria facultas, ut ſi cum acidis congrediantur, eadem in ſal convertant tertium amaricans, purgante præditum virtute; ideo & hoc nomine peculiariter commendari meretur ſal alcalinum thermarum Carolinarum, quod, ſi ſufficienti & acido in primis viis hoſpitanti proportionata ingeratur quantitate, illud hoſtile cum omnibus cruditatibus per alvum evacuet, & adeo omnibus, qui ex obſtructa alvo ſentiunt incommoda, opem afferat longe ſaluberrimam. Quo ipſo multum antecellit ſal Sedlicenſe, quippe quod, niſi alcalino quodam pulvere, ut lapidibus cancrorum & conchis præparatis acuatur, in corporibus, ubi acidum primas vias occupat, plures ſæpe moleſtias, quam levamina creare obſeruatur.

15. MAIORA autem his ſunt, quæ ab utriusque tam alcalini, quam medii ſalis combinatione in corpus noſtrum derivantur commoda. Eminet hinc maxime noſtri ſalis virtus in incidendis viſcidis ac lentis humoribus, qui in ventriculo atque inteſtinis ſæpius colliguntur, & tunicam nerveam inviſcando æque ac menſtrui ad digeſtionem neceſſarii affluxum intercipiendo, & ſenſum & motum ſtomachi imminuunt, hinc appetentiam proſternunt, nauſeam & vomitus cient, & plurimarum cruditatum geneſi velificantur. Vnde non modo appetitui, ſed & digeſtioni ab hac cauſa læſis egregie opitula-

tulari noſtrum obſervatur ſal. Porro, cum iſta cruditatum in primis viis ſtabulantium ſit indoles, ut, non modo ventriculum aggrauando & diſtendendo, reſpirationem reddant difficilem, pectorisque anxietates inferant, ſed & latera tam vaſorum percurrentium, quam adjacentium viſcerum, hepatis, lienis & renum comprimendo, & vaſa lactea ac glandulas ſecernendis & attenuandis humoribus deſtinatas obſtruendo, ſanguinem efficiant ſpiſſum, ſalſum ac cacochymicum; hinc patet, quam ampla ſit Carolinarum ſalis utilitas in omnibus iis avertendis & averruncandis afflictionibus, quæ ab humorum ſpiſſitudine, viſcerum infarctu, & impedito ſecretionum ſucceſſu oriuntur.

16. Neqve vero ſolum inter alterantes, ſed & præcipue inter evacuantes medicinas noſtrum ſal peculiari pollet prærogativa. Enim vero, commune hoc cum omnibus aliis tam alcalicis, quam mediis habet ſalibus, ut non modo humorum viſcidorum cohæſionem imminuere, ſed & ſolidas molliores, præſertim vero nervoſo-membranaceas partes ſtimulando, elaterem & vim contractilem earum augere adeoque & reſolutas cruditates evacuare valeat. Quare peracta humorum, qui in primis viis obvii fuerunt, acidorum correctione & viſcidi glutinis a cruſta villoſa abſterſione, incipit primo in fibras inteſtinales agere, & proritatò per leniorem vaſorum vellicationem majori liquidi nervoſi affluxu vim periſtalticam intendit; quæ adaucta, non modo vaſa, quæ inter membranas inteſtinales currunt, ſeroſa, ſanguinea & lymphatica conquaſſando, majorem fluidi in caua inteſtinorum transſtillationem provocat, ſed & attenuatis & dilutis hac ratione cruditatibus minus tunc reſiſtentibus per alvum copioſe eliminandis quam promtiſſime inſeruit.

17. Hac ipſa vero alvum aperiente facultate quantum omnia alia leniora & fortiora etiam purgantia, cita, jucunda & tuta operatione noſtrum ſal antecellat, dici vix poteſt. Siquidem tenerioribus & exquiſitiori fibrarum ſenſu præditis,

ſufficienti in copia, & ſub convenienti menſtruo oblati vix horæ dimidium expectat effectus. Jucunditate vero & saporis & lenioris operationis mire ſe omnibus commendat, qui delicatioris gulæ & ſenſus pleraque ideo averſantur evacuantia, quod partim amaricante & tædioſo ſale nerveas palati & œſophagi fibrillas irritent, hinc nauſeam, ſæpiusque vomitum producant, partim quod in ventriculum delata moleſtas inteſtinorum tenſiones ac criſpaturas inferant, nec ſine acerba inteſtini recti roſione feces ſubducant: quod plane alienum eſt a ſale Carolinarum.

18. SECVRIVS denique eſt omnibus aliis vehementius alvum moventibus medicinis: eo quod ſine motuum exacerbatione, ſine ventriculi, ejusque toni & appetitus dejectione, ſine ſanguinis exæſtuatione, efficaciſſime ſubducit noxios humores, nec aluum relinquit obſtructam; qui omnes peſſimi effectus aloeticis, reſinoſis & acrioribus purgantibus ſolennes ſunt. Qua propter omni ætati, ſexui & temperamento, ſummo cum fructu exhiberi poteſt. Imo vero multiplici compertum eſt experientia, quod plurimi, quibus a multis annis nunquam ſine pilularum aſſumtione, aut clyſterum injectione alvus ſoluta fuit, ex continuato præſertim noſtri ſalis uſu tam eximiam perſenſerint virtutem, ut poſtea ſine moleſtia & ſine medicamentis aluum habuerint apertam, liberam & ordinariam. Neque vero hoc tanto ſedum numero efficit, quam Sedlicenſe, cujus aſſumta unica uncia vel robuſtiſſimos octies & decies deſidere cogit, & in nonnullis etiam ob copioſum & frequentem acris ſeri ſeceſſum moleſtas inteſtini recti roſiones, imo ſæpe per aliquot dies alvum obſtipatam cum teneſmo relinquit. Non facile autem id obſervatum fuit a Carolinarum ſale, quod mitiſſime potius ſordes educit, & ſi robuſtis ac ſanis corporibus ad ſex vel octo drachmas porrigitur, vix ultra quatuor vel quinque ſedes ſine moleſtia ciet, & ſubſequentibus diebus alvum fluxilem cum appetitus incremento conſervat.

19. CVM

19. Cvm itaque tam nobili & naturæ tam amico purgante effectu polleat ſal Carolinarum; idcirco tam in anteveertendis, quam abigendis, quæ ab alvo diutius obſtructa originem trahunt, vel exacerbantur, afflictionibus conducit. Neque enim rara eorum ſunt exempla, qui, cum ſolenni alvi obſtipatione laborantes quotidianis fere cephalalgiis, pectoris anxietatibus, reſpirationi difficili, phlogoſi, hypochondriorum tenſionibus, aliisque chronicis infimi ventris paſſionibus obnoxii fuerunt, a noſtro ſale, inſigne omnium malorum experti ſunt allevamentum. Præterea,plures proſtant obſervationes,quod ab alvo diutius conſtricta, ſpasmos inteſtinorum inferente, ac ſanguinis per abdominis vaſa circuitum impediente, impetuoſæ ſæpius humorum ad ſuperiora & viſcera contigua fiant regurgitationes. Quæ ſi in capite contingant, dolores acerbiſſimos, vertigines, apoplexiam, melancholiam, gravia inſomnia, agrypniam cum terrore, ſenſuum ſtuporem, ophthalmiam, aurium tinnitum, æque ac auditus difficultatem cauſantur; in pectore vero anxietates, cordis palpitationes, hæmoptyſin, peripneumoniam, inflammationes producunt; in hepate inflammationes, veſiculæ felleæ ſpasmos, hinc icterum; in liene, vaſorum brevium rupturam ac vomitum cruentum efficiunt, in renibus & veſica ad mictum cruentum & calculoſas concretiones anſam ſuppeditant. Quæ omnia graviſſima pathemata ſaluberrimi noſtri ſalis tempeſtivo uſu arceri poſſe, extra omnem dubitationis aleam eſt poſitum.

20. Proinde peculiaris quoque eſt illius virtus in promovendis ſanguineis, quæ per uterum ac vaſa hæmorrhoidalia ſolennes ſunt, excretionibus: eo quod ſpiſſum, qui vaſa comprimit, mucum incidendo & educendo, vaſorum liberiorem reddit & contractionem & dilatationem, atque hinc expeditiorem humorum transitum & exitum conciliat. Præſertim vero hoc præſtat, ſi per aliquot dies cum pilulis balſamicis, ex depurata aloes parte, extractis amaris & gummatibus ad exemplar Beccheri paratis, quæ ſanguinem ad loca dicta promtius

tius compellunt, exhibeantur, & infusorum ex herbis sic dictis uterinis, pulegio, melissa, millefolio, matricaria, mercuriali, floribus cheiri, chamomillæ, croci &c. paratorum potu secundentur. Qua ratione & irregularem aut suppressum mensium & hæmorrhoidum fluxum ad ordinem reductum, & varicosas venarum in utero ac ano distensiones ac tumores cum emolumento sæpius solutos fuisse, plurimis exemplis manifestum est. Neque vero in convulsivis spasmodicis hystericarum passionibus hoc sal effectu carere ut ex compluribus aliorum observationibus, ita novissimo exemplo mihi constat, de virgine nobili singulis mensibus per integrum biennium epilepsia & suffocationibus hystericis afflicta, quæ ex sæpius repetito salis Carolinarum cum pilulis balsamicis juncti usu optime convaluit, & menses sine tentaminibus spasmodicis, habet liberas ac sufficientes.

21. SIMILI quoque ratione nititur peculiaris nostri salis in aperiendis viis urinariis, & educenda, quæ in renibus a sanguine segregatur, salso-sulphurea mucositate efficacia: qua pariter laudatissima alias diuretica mire antecellit. Hæc enim cum sulphureæ volatilis, & causticæ ut plurimum sint indolis, non modo stricturas vasculorum in renibus, ureteribus & vesica exquisite sentientium adaugent, adeoque dolores vehementiores inferunt, sed & sanguinis vorticosum motum accelerando, sæpius vel omnem urinæ fluxum sufflaminant, vel subtiliori ejus parti transitum tantum præbendo, pluribus gravioribus morbis januam aperiunt. Quorum nihil a nostro sale debet metui: quippe quod incidente sua virtute tartareas concretiones soluit & tubulos renales, hisque connexas ureterum ac vesicæ membranas leniter stimulando majorem urinæ sequestrationem, & expeditiorem exitum procurat. Minor est hæc in Sedlicensi sale vis; quod copiosius per alvum, quam per urinam serum educere observatur.

22. HINC est, quod in obstructionibus renum, vesicæ & ductuum urinariorum præcavendis, & si adfuerint solvendis;

no-

noſtrum ſal, ſi mature & crebrius præſertim cum aliquot nitri granis uſurpetur, multis nominibus Sedlicenſe antecellat. Et cum ob abſorbentem ſuam facultatem, acidum, cujus cum terra connubium gignit calculum, cicurare & in medium ſal convertere valeat; hinc tam ad avertendam tartarei coaguli geneſin, quam exturbandum mitiorem calculum inſignis eſt efficaciæ. Quo nomine etiam iis commendari ſatis vix poteſt, qui vel ob nativam vel ab alio qualicunque errore diætetico contractam renum ac urinariæ veſicæ imbecillitatem ejusmodi calculoſis concretionibus & generandis & fovendis ſunt idonei. Quemadmodum pariter ſingularem ejus experiuntur efficaciam, qui vehementes a calculo in arctum & nervoſum ureterum cavum intruſo dolores ſentiunt; quibus præ omnibus aliis medicinis lithontripticis, tam reſolvendo, præſertim ſi recens fuerit, tartarei muci concrementum, quam exturbando illius copiam, egregie & cito opitulatur ſal Carolinarum. Quos ſaluberrimos effectus fruſtra a Sale Sedlicenſi expectaveris.

23. SUPEREST alia non inferioris dignitatis in Carolinarum ſale virtus diapnoica, quam accedente præſertim copioſo calidi infuſi potu iis maxime præſtat, qui vel ob ſicciorem vel cachecticum corporis habitum, aut impeditam a quacunque cauſa tranſpirationem multos viſcidos in ſubcutaneis tubulis firmiter impactos ſuccos continent. Quos & fluxiliores reddendo, & vaſorum excretoriorum contractionem a tergo promovendo, promte per corporis corticem expugnat. Et cum omni calefaciente virtute careat, ideo quoque merito cunctis volatilibus, oleoſis, ſulphureis ac reſinoſis præfertur diaphoreticis; quippe quæ ſanguinem quidem ſatis commovent & exagitant, ſed quia ſpiſſum, qui ſeri per poros exitum præcludit, mucum non diſſolvunt, ſæpius plus noxæ, quam emolumenti afferunt.

24. TRIPLICI itaque hac aperitiva tam alvum laxante, quam diuretica, & ſudorem movente facultate omnibus iis ſal noſtrum

ſe commendat morbis, quorum cura ad ſingulas harum excretionum ſpecies ſimul reſpicere medentes jubet. Eo autem felicius hæc ſingula exſequitur, ſi cum aliis hiſce indicationibus adæquatis conjungatur medicamentis. Miram hinc in hydrope anaſarca, cum oedematoſo pedum tumore, virium proſtratione & urinæ ſuppreſſione juncta, cum pilulis balſamicis alternatim exhibiti virtutem eſſe, noviſſimo exemplo comprobatum eſt. Siquidem copioſum per alvum & urethram ſerum educendo & leniorem mane in lecto diaphoreſin movendo id effecit, ut detumeſcentibus intra paucas hebdomades ventre & pedibus, appetitus & priſtina ſanitas ægro redierint. Eadem ratione egregiam in febribus intermittentibus, quartana, & tertiana pertinacioribus ſiſtendis exſerit efficaciam, ſi vel ſolum, vel cum æquali corticis chinæ aut chaccarillæ in pulverem redacti portione mixtum, diebus intercalaribus bis vel ter, imo aliquot ante paroxysmum horis ad drachmam unam aſſumatur. Quem in finem & ſub connubio lapidum cancrorum præparatorum, nitri & cinnabaris, loco pulveris famigeratiſſimi antiſpaſmodici dicti, ad præparandos, ut eo commodius evacuentur, noxios humores, & imminuendam ſpaſmorum febrilium vehementiam, tam ante paroxyſmum, quam ſub eodem ad æſtum in ſanguine præternaturalem ſupprimendum, & capitis dolores ex ſtomachi vitio ortos leniendos, ſummo cum fructu poteſt exhiberi.

25. PORRO, cum ſæpius contingat, ut ex febribus juſto citius ſuppreſſis, graviores viſcerum labes, vaſorum ſanguineorum, inprimis hepatis et lienis infarctus, ac glandularum meſenterii & pancreatis obſtructiones oriantur, hinc appetitus pereat, digeſtio vacillet, nauſea cum vomitibus familiaris fiat, corporis externus habitus fiat cachecticus, ictericus, cum virium languore, & capitis debilitate; ibi ad hoſtilem materiam, quæ a febre cohibita remanſit, e corpore expedite proſcribendam, hoc ſale cum amaricantibus & balſamicis extractis mixto, non neglectis ſpiſſam lympham incidentibus & diluen-

luentibus potibus mira effici pluribus obſervationibus nobis comprobatum eſt. Quo ſcopo & elixirium ex extractis amaricantibus cardui bened. abſynthii, centaurei minoris & ſale Carolinarum, ſingulis ad unam drachmam ſumtis, in aquæ menthæ cum vino paratæ unciis ſex ſolutis, magnæ in ejusdem indolis morbis efficaciæ deprehendimus. Atque hac ratione in cachexia, chloroſi, ictero, atrophia, expeditius ſanandis, obſervato ſimul convenienti vitæ & victus regimine, feliciſſimos nos fuiſſe, ingenue teſtamur.

26. Neqve vero prætereundum hoc loco eſt, quod vulgatis laxantibus additum noſtrum ſal, eorum virtutem mire exaltare valeat. Ita, ſi mannæ unciæ uni in aqua veronicæ, aut menthæ diſſolutæ, ſalis Carolinarum drachma una adjiciatur, mixtura hæc, interpoſito calidi infuſi Thée uſu, epota, plus præſtabit, quam ſi duæ vel ſolius mannæ unciæ aſſumtæ fuerint. Deinde, quum pilulæ, quæ a variis hodie ad normam Becherianarum paratæ nomine balſamicarum proſtant, ſæpius ægrotantium, præſertim robuſtiorum, & medentium exſpectationem in laxanda alvo fallant; certe vix melior iisdem addi poteſt ſtimulus, quam ſi aſſumto veſperi ſufficienti earum numero, inſequente mane duæ vel tres Carolinarum ſalis drachmæ ſubjungantur. Pari ratione cum anthelminticis maritatum, in ſubducenda verminoſa colluvie, & ſiſtendis, quæ ab infeſtis hiſce hoſpitibus humano corpori familiares ſunt, atrocibus pathematibus egregie conducit; uti id recentiſſimo infantis exemplo comprobatum habemus; e quo beneficio ſupra deſcripti pulveris ex cortice chacarillæ & ſale noſtro concinnati, magnam aſcaridum farraginem evocatam vidimus.

27. At, quam præſtans ſalis Carolinarum in variis corporis afflictionibus virtus deprehenditur, tam impar eſt cauſis morborum & imminentium & præſentium ſuperandis, niſi convenienti & ſufficienti fluido ſolutum in corpus deferatur. Conveniens illud primo debet eſſe, & ſale recipiendo &

cum humoribus nostris permiscendo; sufficiens autem, ut corporis vascula subtilissima transire & cum humoribus omnis generis virtutem suam medicinalem communicare possit. At vero, cognoscimus natura ipsa duce, aquam communem simplicem thermarum fluido similem, purissimam, a calcareis sordibus liberam, ex fonte vel communi, vel, si fieri potest soterio, recenter haustam ac spirituoso ætherio elemento copiosius imbutam omnibus aliis liquoribus jure meritoque anteferri. Hinc est, quod vel ipsas Carolinas vel Selteranas, Schwalbacenses, Egranas aliasque, quæ medicinali facultate se nobilitarunt, aquas, præsertim si in loco natali usurpari possint, pro vehiculo hujus salis præ omnibus aliis multiplici usu confirmati commendemus. Dici enim vix potest, quantum ipsorum fontium adaugeatur virtus, si eorum potus crebriori nostri salis usu secundetur; quod præsertim ii cum fructu faciunt, quibus aquæ potatæ in primis viis restitantes viscerum imbecillitatem atque atoniam minitantur. Neque vero minoris efficaciæ est nostrum sal, si aliis aquarum speciebus, præcipue cum salutaribus, sanguinem purificantibus herbis & radicibus, ut scorzoneræ, cichorei, veronicæ, decoctis, ipso etiam sero lactis solutum, vel calide vel frigide, prout optime fert ventriculus, sufficienti copia successive hauriatur.

28. DE proportione vero menstrui ad salis efficacem non tamen ingratum usum accommodanda hoc tenendum est, quod, quo largiori sal excipiatur fluido, eo & citius, in primis viis repurgandis, ac reserandis viscerum obstructionibus, eoque potentius operetur. Optima, qua sensibiliorum etiam gustui consulitur, hæc erit methodus, ut decem vel duodecim fluidi partibus una saltem salis portio addatur. Quare qui robustiori fibrarum systemate instructi & ægrius commovendi sunt, ex libra una medica aquæ, unam salis unciam haurire poterunt, sensibilioribus autem, ut feminis & viris mitioribus fibris præditis semuncia vel drachmæ sex ex libra medica di-

ca dimidia vel octo unciis fluidi assumtæ satisfacient. Pueris etiam pro diverso virium ac corporis statu, unam vel duas drachmas ex quatuor liquidi unciis potandas commendamus. Hac successive epota portione commodum erit, plura infusi medicinalis theiformis ex herbis resolventibus & roborantibus parati vascula calida tamdiu subjungere, dum aliquot sedes provocatæ fuerint. Quum vero ad earundem liberum ac promtum successum multum faciat, si ventriculus alimentis, quæ spicula salina involuendo eorum vim infringunt, non gravatus fuerit; hinc est, quod assumtionem nostri salis potius matutino, quam pomeridiano aut vespertino tempore suadeamus.

29. Varias hactenus, quas interne sumtum Carolinarum sal exserit virtutes, commemoravimus. At monendum quoque est, illud & externe non omni fructu carere: Primo quidem clysterum ingrediens esse potest, eo potissimum tempore, ubi a flatibus aut stercoribus induratis relaxatæ intestinorum crassorum fibræ toni augmento egent, ut in ejiciendis sordibus officio suo satisfaciant. Quo scopo vel solum sal Carolinarum, aqua calida solutum, & satis dilutum injici, vel aliis oleosis, mannatis & demulcentibus salis communis loco ad unciæ unius vel dimidiæ pondus commodissime admisceri potest. Deinde, cum salium mediorum in purificandis & consolidandis externis foetidis ulceribus alias non infructuosa sit efficacia; ideo quin & hoc nomine ad externos usus sal nostrum commendari possit, nulli dubitamus.

30. Expositis itaque variis ac præstantissimis Carolinarum salis, in plurimis nostri corporis gravioribus ac pertinacibus afflictionibus tam avertendis, quam expugnandis, utilitatibus, superest, ut de cauto ac circumspecto illius, pro varia subjectorum æque ac morborum differentia, usu pauca adhuc subjiciamus. Quare notandum est:

I. Quod cautius hoc uti debeant omnes, qui teneriori fibrarum & membranarum compage, quæ facilius per salina spicu-

ſpicula ad ſpasmos irritatur, inſtructi ſunt: unde nec infantibus, nec adultis, qui a nativa generis nervoſi debilitate ad varios ſpasmodicos affectus inclinant, nec feminis ſenſibilioribus largiorem & frequentiorem ejus uſum commodum judicamus.

II. Quantum cachecticis, obeſis & ſero abundantibus perſonis confert ſal Carolinarum, tantopere copioſior & crebrior illius aſſumtio iis diſuadenda eſt, qui vel a natura macilentioris ſunt corporis habitus, vel a morbo graviori langueſcunt, vel denique per ætatis rationem vaſa exſucca & collapſa gerunt: eo quod humidum copioſe educendo fibras ventriculi rigidiores & ad motum ineptas reddit, hinc digeſtionis & nutritionis negotium labefactat.

III. Eadem eſt ratio, quare nec feminis poſt partum ad educenda lochia, ſaltem non ſine pilulis balſamicis uterum roborantibus atque expurgantibus, exhiberi debeat.

IV. Similiter iis non conducere videtur ſal e thermis productum Carolinis, qui ſpasmodicis afflictionibus crebrius tentantur, & a leviori cauſa diarrhœa, torminibus ventris, cardialgia ac colica convulſiva infeſtantur; quapropter & abſtinere ab eo penitus debent, qui ab acri in ventriculo & duodeno hoſpitante bile, vehementes ilei roſiones, vomitus, ructus & diarrhœam patiuntur.

V. Homines, qui ſcorbuticis & ſalſis humoribus fœti, catarrhoſis capitis ac pectoris defluxionibus, variis quoque in cute efflorescentiis, ut ſcabie, purpura, febre miliari ſæpius infeſtantur, ſal Carolinarum copioſius exhibitum, augendo humorum dyſcraſiam & arrodendo vaſa ventriculi magis lædit, quam juvat; Proinde nec in ulceribus internis, ad quæ vera phthiſis etiam pertinet, nec fluore albo, nec lue venerea, gonorrhœa inveterata, bonis cum ægrorum rebus uſurpatur.

31. QVAMVIS egregia ſit noſtri ſalis vis reſolvens atque per varia emunctoria evacuans; ubi tamen inveterata præſto fue-

fuerit glandularum obſtructio, aut viſcerum pertinacior infarctus, incaſſum adhibebitur. Nihil itaque in ſcirrhoſa glandularum meſenterii, omenti ac pancreatis induratione, & pulmonum tuberculis efficiet. Quemadmodum porro in omnibus tam internis partium nobiliorum, ut ventriculi, diaphragmatis, pleuræ, quam externis inflammationibus conſultius eſt diaphoreticis, ac demulcentibus inſiſtere, quam fibras nerveas ſalinis multis irritare: ita & in iisdem, noſtri ſalis uſum merito interdicimus. In catarrho ſuffocativo vel apoplexia, ſive ſeroſa fuerit ſive ſanguinea, ſal noſtrum plane eſt inefficax.

32. Sed ſufficiat hiſce viam medentibus monſtraſſe, qua ratione ad varia afflictionum genera præſtantiſſimi Carolinarum ſalis uſum ſecure & cum emolumento adaptare debeant. Attentos plura forſitan docebit uſus & meditatio. Nos ſi de ſingularibus quibusdam ejus virtutibus amplius inſtruxerit experientia, easdem data occaſione cum publico fideliter communicare minus dubitabimus.

DISSER-

DISSERTATIO III.

DE

MANNA EIVSQVE PRÆSTANTISSIMO IN MEDICINA VSV.

§. I.

VITAM cum ſanitate non tantum ingeſtionibus, ſed maxime etiam excretionibus ſuſtentari atque abſolvi, indubia plane in re medica eſt veritas. Tametſi vero tam multa, tamque diverſa hunc in finem in machina corporis noſtri ſapientiſſime conſtructa ſint organa, per quorum oſtia jugiter ſuperflua, inutilia & noxia foras dimittuntur: vix tamen ulla excretionum eſt, quæ, ſi a perſpiratione longe ſaluberrima diſcedimus, tam inſigniter vitæ ac ſanitati patrocinetur, quam illa, quæ per alvum ſuccedit. Hujus enim beneficio, non ſolum craſſioris naturæ & ab extractis alimentis reſiduæ effoetæ fæculentiæ, nec non plures alieni, ſalſo-ſulphurei, bilioſi, mucidi & lymphatici in glanduloſis inteſtinorum tunicis ſeparati humores in maximam ſanitatis tutelam excluduntur; ſed ipſi etiam morbi mirifice debito ejusdem ſucceſſu levantur; ita prorſus, ut hac deficiente, neque acutarum, neque chronicarum paſſionum, tuta ac felix ſuccedat ſanatio, & providiſſima natura, ſæpe has ſibi eligat vias, quibus id, quod in vitio eſt exturbet & ægritudines expugnet.

2. QVARE is qui ſaluti & integritati corporis invigilat, utique exactam quidem ſaluberrimæ hujus excretionis habere debet rationem ſummaque cura providere, ne unquam alvus officii ſui obliviſcatur; ſed multum etiam intereſt, ut congrua ſeligat remedia, quibuscum tuto & ſine ſubſequente noxa eandem expediat. Etenim ampliſſimus quidem pharmacorum

corum eſt apparatus, quæ in purgantium claſſe ad alvum ſolvendam commendantur; at hæc ita ſunt comparata, ut iisdem uti anceps admodum ſit, quin plane damnoſum. Nimirum, ineſt validioribus purgantibus acre & virulentum ſalino-ſulphureum elementum, quo non modo nerveas ventriculi & inteſtinorum tunicas aggrediuntur & fortiori ſpaſmo exagitant, ſed etiam vehementi criſpatura bilioſum & lymphaticum humorem copioſius exprimunt, ut delaſſatis nimium & reſolutis motricibus fibris, magna periſtaltici motus excipiat imbecillitas, & deficiente bilis ſtimulo, nec non lymphæ inteſtinalis lubricatione, alvus poſt eorum uſum magis conſtipetur & occludatur. Accedit, quod draſtica hæc remedia tam pernicialis indolis ſint, ut teneras & valde ſenſibiles inteſtinorum tunicas nonnunquam graviter lædant & plane arrodant, aut ſpaſmum longius in reliquas nervoſo-muſculoſas corporis partes explicando, dira tormenta & graviſſima progignant mala.

3. Repudiatis itaque merito omnibus his, quæ violenter & virulentia quadam naturam laceſſunt, ejusmodi potius inſtrumenta & remedia in uſum vocanda ſunt, quæ temperatius ſtimulant, naturæ amica ſunt, & nullam noxam iis, in quibus operantur partibus, affricant: quo nomine virtutis longe præſtantiſſimæ ſunt laxantia & lenientia, a veteribus ob id *benedicta* nuncupata. Sicut vero lenientium & laxantium affluens pariter eſt copia: ita facile patet, non unam eandemque omnium eſſe utilitatem atque præſtantiam, ſed alia aliis eſſe præſtabiliora, tutiora magisque proficua. Sunt enim nonnulla ex horum familia, quæ licet mitioris & temperatæ ſint indolis: nihilominus tamen ſanguinem nimis commovendo, aut flatus gignendo, nonnunquam detrimentum inferunt.

4. Sed omnis ejusmodi infeſtæ qualitatis expers, & præterea ſpectatiſſimæ virtutis eſt *manna*, vel ipſa denominatione ipſoque ſapore, gratiſſimum ſuaviſſimumque medicamen-

tum: ut certe mirandum ſit, quod nobiliſſimi hujus laxantis eximia virtus inter medicos pæne eviluerit, & vix quispiam ſit, qui eandem curatius perſpexerit & ad uſum traduxerit, multo minus pro dignitate expoſuerit. Quare non inconſultum aut infructuoſum fore duxi, ſi præſtantiſſimi hujus medicamenti pertractationem uberius paulo & perueſtigatius ſuſciperem: & maxime quidem præclaras & multiplici experientia confirmatas, quas in medendo poſſidet, vires enucleate traderem.

5. DVM itaque conſtitutum eſt, de manna ejusque inſigniſſima in arte medica utilitate diſſerere: rerum dicendarum ordo exigere videtur, ut prius de iis, quæ ad pleniorem hujus medicaminis cognitionem faciunt, ſermonem inſtituamus, & tum eximium illius in variis morborum generibus uſum, explanate tradamus. Quum vero mannæ vox latius tantiſper pateat, & plura ſint, quæ hac denominatione inſigniantur: haud ſupervacaneum fore putavimus, ſi paucis præmoneremus, quo ſenſu nobis veniat. Eſt nimirum hæc vox originis Hebraico-Syriacæ, & proprie denotat donum gratioſe immiſſum, ſine vinculo obligationis, quo teneatur is, qui illud elargitur. A propria hac ſignificatione translatum fuit verbum *man*, primum in ſacris litteris, ad illud cibi genus, quo populus Iſraeliticus, ex ſingulari Dei clementia, in deſerto per quadraginta annos vitam ſuſtentavit. Et quum hoc alimentum antelucano tempore roris inſtar in terram deſcenderet, & præterea ſaporem referret ſubdulcem, ulterius translatio facta, ut Græcis & Latinis manna poſtmodum idem eſſet, ac ros melleus matutinus, prout notat CÆLIVS *lib. XIII. c.* 46. Tandem vero ſenſu ſtrictiori mannæ denominatio impoſita eſt a veteribus medicamento cuidam, quod roris progeniem eſſe opinabantur, ut adeo Medicis manna audiat, ſubſtantia illa grumoſa, ex albo flaveſcens, saporis dulcis, ſubacris & pinguis, virtute laxante inſtructa, de qua nobis in præſentiarum ſermo erit. Præter hanc, datur adhuc alia

man-

manna, quæ vocatur thuris, & nihil aliud est, quam micæ thuris, concussu, dum convehitur, elisæ, teste PLINIO & GALENO *de composit. medicam. lib. IV.* ob figuram forsan & colorem mannæ nomine insignitæ. Denique mannæ etiam nomen gerit semen graminis dactyloidis esculenti, semini milii solis non absimile, quod in *Silesiæ* & *Poloniæ* confiniis pullulat, ita vocatum, quod ex vulgi opinione ex aere decidat.

6. HISCE præmissis, primum jam meditationis nostræ argumentum erit, ut mannæ hujus medicæ natales ac genesin pervestigatius paulo rimemur. Quod si vero eorum, qui hoc de argumento nonnulla prodiderunt, monumenta evoluimus & curatius perlustramus, in tres potissimum partes medicorum de mannæ generatione abire sententias, deprehendimus. Nimirum, CHRISTOPH. a VEGA singularem plane confinxit mannæ ortum, autumans: eandem adhuc liquidam, guttatim ex cicadis & apibus paruis defluere, foliis imponi & solis calore indurari. Sed quemadmodum hæc opinio omnium maxime a veritate recedit; ita merito a B. parente meo in *clav. Schroeder. p. 637.* tanquam imaginaria & falsissima explosa est.

7. ALIA magis trita & a veteribus tantum non omnibus exposita sententia est, qua mannæ natales ex aere arcesserunt & exhalationibus suauibus sulphureis, a terra & aquis solis calore prius in die calida & sicca elevatis, & frigore sequentis noctis condensatis, ac demum sublucanis horis in arbores & terram roris instar delapsis tribuerunt. Nam PLINIVS *H. N. lib. XI. c. 12.* auctor est, quod veniat ex aere & maxime siderum exortu sublucanis temporibus, & sive sit cœli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus. Et GALENVS *de aliment. facult. lib. III. cap. 39.* mannam vocat mel aerium, & memorat, quod peritis naturæ interpretibus halitus e terris & aquis prodeuntes, solis calore exacte attenuati & cocti, a frigore secutæ noctis in unum coacti & condensati esse videatur. His accedunt ZACVTVS LV-

SITANVS *Med. Princ. hist. pag.* 949. nec non in *Pharmac. pag.* 88. FVCHSIVS *de comp. med. lib. I. cap.* 76. *Opp. pag.* 111. SCHROEDERVS *Pharmacop. medico-chym. pag.* 256. nec non alii, mannam itidem pro rore melleo, ex aere descendente, venditantes. Inprimis MATTHIOLVS *Comment. in lib. I. Dioscorid. p.* 95. acriter in contrarium sentientes invehens, contendit, quod manna sit quidam ros, siue liquor suauis, qui ex aere veniens sublucanis temporibus, brevi temporis curriculo coalescens, grumosus, gummi in morem efficiatur.

8. AT vero, præter ea quæ itineribus in loca mannæ feracia de ejus genesi comperta sunt, plures & momentosæ sunt rationes, quæ luculenter demonstrant, eam neque rorem, neque roris esse progeniem: ut etiam FALLOPIVS *Opp. Tom. I. pag.* 114. de hujus sententiæ veritate dubitare inceperit, & alii clarissimi viri eandem gravissimis argumentis oppugnarint & confutarint. Quod si enim manna ros esset aut roris fœtus, procul dubio ad caloris occursum colliquesceret & absumeretur, aut omnes herbas, arbores, rupes, totumque eius tractus solum irroraret; sed notum est, quod a solis æstu condensetur potius, & nonnisi in certis quibusdam arboribus, deprehendatur, ac in his quidem modo parcius, modo copiosius, prout nempe magis vel minus succo turgent.

9. SVCCEDIT tertia, eaque ad veritatem maxime accommodata de mannæ origine sententia, qua asseritur: eandem esse succum nutritium ex arboribus, fraxino maxime & orno stillantem, aut prolectum. Nam sicuti in genere notandum, quod rores sic dicti mellei, e cœlo in arbores & maxime frumentorum species defluentes, nostra quidem sententia, inter non entia sint referendi; eo quod, non tam in superiore, quam aversa & supina foliorum parte concreti inveniuntur, & præterea certis tantum vegetabilium speciebus, nec omnibus eidem plagæ ac regioni expositis arboribus, fruticibus & plantis insident: ita profecto ad veritatem quam maxime accedit, substantiam illam roscidam, subdulcem, pinguiuscu-

lam,

lam, quæ circa solstitium, æstivum maxime, tempestate præcedente fervidissima, in frumentis, præsertim tritico & secale, post pluviam tenuiorem delapsam, deprehenditur, non nisi succum esse nutritium, qui in tubulis plantarum concretus subsistit & stagnat, ac solis calore dulcescit & quasi maturescit; accedente vero postea pluvia, in canaliculorum alveis dissolutus, ad extremitates culmorum propellitur ibique erumpit. Accedit, quod melleus hic succus, ex secale potissimum exsudans, insignem alvum movendi virtutem possideat, si culmi eodem obliti decerpantur; eodem plane modo, ac notum est, quod succus ex tenuioribus adhuc frumenti foliis, vulgo der Saat, expressus, aut infusione cum aqua calida extractus, egregie alvum subducat. Inprimis autem efficacissime hanc nostram sententiam adstruit succus ille nutritius subdulcis, qui primo vere, ex vulnerato betulæ cortice prolicitur & colligitur; quandoquidem, si evaporationis moderatæ beneficio condensatur, instar mellis concrescit & itidem facultate laxante instructus est.

10. QVARE nullum utique dubium est, quin mannæ natales eidem origini, succo nempe arborum nutritio debeantur: ita ut fraxini potissimum & orni succus, in Calabria, Apulia & Sicilia, calidissimis locis, acuto solis æstu ad maturitatem subdulcem perductus, rore nocturno in æstuosis ejusmodi plagis frequentissimo, & interiora arborum facile pertranseunte, eliquetur, in foliorum stamina protrusus erumpat, aut facta incisione ex trunco effluat, solisque igne tandem spissescat & coalescat. Confirmatur id maxime testimonio & propria observatione Io. RAII, quam *Sam.* DALE *in pharmacol. p. II. pag.* 449. nec non CHARAS *in pharmacop. Reg. pag.* 300. *seq.* allegant. Is enim quum in Italia peregrinationis causa commoraretur, curiosius in mannæ genesin inquisivit, & compertum habuit, quod eadem in arboribus fraxini de industria tectis, ut rori omnis aditus intercluderetur, reperta fuerit. Et idem auctor aliorum fide confirmat, quos-

dam ramos arborum linteo involuiſſe, aut plane præciſos in cellis per noctem recondidiſſe, & nihilominus mannam in iisdem concretam collegiſſe.

11. EST itaque manna ſuccus nutritius, qui ex arborum foliis, vel cortice, aut ſponte exſtillat, aut prolicitur. Contingit autem hoc in plurimis regionibus, unde varia etiam mannæ proſtant genera. Scilicet, datur manna liquida, HIPPOCRATI ex quorundam ſententia mel cedrinum vocata, cujus uber admodum proventus eſt circa montem *Sinai*, teſte LINSCHOTO. Aliud mannæ genus largitur *Perſia*, ex ſpinoſo frutice, quem Arabes Algul & Alhagi vocant, ſemen coriandri figura & magnitudine granorum referens, auctore RAVWOLFFIO *in itinerario*. Nota porro eſt mannæ ſpecies, quæ ex *Syria* adfertur, veteribus maxime cognita, & ab ipſis in maſtichinam, optimam, & bombycinam, ignobiliorem, diſtincta, de qua MATTHIOLVS *Comment. in Lib. I. Dioſcorid. pag. 94.* pluribus agit. Denique etiam ex *Armenia* adportatur manna, quæ id peculiare obtinet, quod fruſtis majoribus pugni magnitudine conſtet fuſcique coloris ſit. Omnium vero copioſiſſime manna in *Sicilia*, *Apulia* & *Calabria* ſtillat, unde etiam ad noſtras oras defertur, & a patria dicitur *Calabrina*. Quare quum *Calabrina* hæc manna recepti tantum in noſtris officinis pharmaceuticis ſit uſus, miſſis reliquis ſpeciebus, huic potiſſimum exponendæ immorabimur.

12. VT autem hoc noſtrum propoſitum eo felicius exſequamur, ipſum mannam Calabrinam eliciendi & colligendi modum tradere juvabit. Quem quum omnium optime ex IO. RAIO, aliorumque teſtimonio confirmatum conſignarit CHARAS *in pharmac. reg. pag. 300. ſeqq.* licebit ex hoc auctore depromere, quæ ſcopo noſtro maxime erunt accommoda. Is autem perhibet: quod manna ſit ſuccus, manans quum ſol cancri ſignum ingreditur e fraxino vulgari, aut ex ſylveſtri, quem ornum vocant. Hunc ſuccum ſingulis annis colligi tempeſtate calida, non imbrifera, circa vel paulo ante

te caniculares dies & sextiles pluvias, eo quod simul ac pluere incipiat, stillare cesset. Triplex vero esse hujus mannæ Calabrinæ genus, unum, quod Italis *manna di corpo* audit, esse elegantissimum & aut sponte defluere ex trunco & ramis arboris crassioribus, liquoris crystallini instar, & in grana candida vel majora vel minora concrescere, quæ postridie, postquam ex arbore exsudarunt, summa cura colligantur, ne a pluviis aut nebulis iterum colliquescant. Aut corticem arboris exorto sole cultellis tenuioribus dividi, & liquorem exeuntem illico colligi in vasa, & chartæ inditum soli ad resiccationem exponi. Secundam speciem vernacula dici *Forcata*, h. e. coactam, & ex iisdem arboribus, quum prior sponte stillare desiit, mense Augusto elici, incisione facta per corticem ad lignum usque, ex hac a meridie ad decimam usque noctis mannam per rivulos quasi copiose manare, & postridie soli obversam exsiccari; hanc tamen minus probari, ob flavedinem & quod turbida admodum sit: Tertiam speciem vocari, *mannam di fronda*, & sponte prodire sudoris instar ex foliis arborum, quibus insidentes erumpentes guttæ indurentur. Sed postremam hanc non tanta cura colligi, eo quod ægerrime divellatur a foliis.

13. Est autem manna antiquissimum medicamentum, quod priscis Medicorum aliisque rerum naturalium ex veteribus peritis jamiam innotuit, utut Hippocrati non adeo cognitum fuisse videatur. Nam superius jam meminimus, quod Plinius & Galenus de ejus origine quædam prodiderint: Matthiolus autem *l. c. p.* 95. memorat, quod dudum ante horum tempora ejus mentionem fecerit Theophrastus, Hesiodi auctoritate *Lib. III. cap.* 9. *de plantarum historia.* Sed quia nullus horum de mannæ usu & purgante facultate mentionem injicit, eandem ipsis incognitam & ab Arabibus demum perspectam fuisse verisimillimum est. Arabes enim Medici ut Avicenna, Mesves, Serapion, Averroes, quum affluens apud illos esset mannæ proventus, non solum passim

ejus

ejus ſub nomine *Tereniabin ſiracoſt & mellis de Cuſuram* mentionem injiciunt, ſed ſimul etiam varios illius uſus & miras virtutes primi expoſuerunt, aſſerentes, eandem temperamento ſymmetram & in activis primo ordine calidam, in paſſivis temperatam eſſe.

14. HORVM veſtigiis poſtmodum inſtiterunt ii, qui in Italia artem exercuerunt, inprimis BRASSAVOLVS, RVELLIVS, FERNANDVS aliique, & frequentiſſime manna maximo cum emolumento uſi ſunt in gente, quæ ob exquiſitam generis nervoſi teneritudinem & ſenſibilitatem, acriora & validiora pharmaca ferre non poterat. Serius autem in Germania eique conterminis temperatis regionibus præſtantiſſimi hujus remedii uſus exſplenduit, quandoquidem medici robuſtis, firmis & minus mobilibus Germanorum corporibus, lene ejusmodi medicamentum minus accommodum & ſine effectu fore opinabantur. Sed hunc errorem falſamque perſuaſionem ipſa poſtmodum experientia irrefragabili teſtimonio confutavit.

15. EXPOSITIS ſic quæ de mannæ origine & geneſi, nec non antiquiſſimo ejusdem uſu præmonenda erant: progredimur nunc ad exactiorem ejus contemplationem, examinaturi, quibus elementis agat & quem potiſſimum edat effectum. Quod ſi igitur principia, quibus manna componitur, curioſius rimamur, animadvertimus, quod in eadem ſubtilis quædam & volatilis acrimonia deliteſcat, quæ promte difflatur atque exhalat, quo fit, ut non ſolum vetuſtate inertiam contrahat, & diuturna, aut vehementiori coctione, plurimum efficaciæ ſuæ perdat, ſed etiam ut nauſeoſus ſubacris ſapor guſtu ſeſe in ſenſus ingerat. Quapropter, quemadmodum in genere pro comperto eſt, crebriores alvi dejectiones fieri a motu periſtaltico inteſtinorum auctiori & celeriori, hunc vero ſuſcitari maxime ab iis, quæ ſubtiliſſima quadam & penetranti acrimonia, tenuiſſimas tunicarum inteſtinalium fibrillas nerveas, quibus ſeſe intime inſinuant, attentant & ſtimulando ac vellicando, eas ad contractiones ſyſtalticas celeriores

riores & magis repetitas animant: ita facile patet, idem acre subtile, volatile salino-sulphureum in manna contentum elementum, eandem pari virtute instruere, alvum nempe stimulante ac movente.

16. QVIA vero hæc, qua purgantia operantur acrimonia, varii generis est, non modo ratione ipsius suæ magis causticæ, fixæ, vel volatilis indolis, sed etiam, prout magis vel minus cum particulis sulphureis, vel etiam mucilaginosis, terreis aut amaris unita est atque permixta: diversi etiam eorum tam in evacuando, quam alterando contingunt effectus, ita ut unum præ alio tutioris ac præstantioris sit efficaciæ. Iam si consideremus substantiam illam mucilaginosam, temperatam, dulcem, terreo-oleosam, cujus commodissimo hospitio acre illud & stimulans in manna elementum excipitur: in proclivi est judicare, eandem potissimam, blandam nempe & clementem, nobilissimæ suæ facultatis partem ab illa trahere. Nam in propatulo est, omnia mucilaginosa & terrea egregie humectare, emollire, partes duras delinire, salinas, acidas, biliosas, nec non alias acres volatiles particulas contextu suo & involucro mucilaginoso temperare & obducere, & sic submovendo quæ excretionem retardare possent, eandem facilitare ac secundare: ut adeo nullum plane dubium sit, quin dulcis hæc & mucilaginosa mannæ substantia, cicurando acrem noxiorum humorum indolem, ipsisque viam ad commodum exitum pandendo, egregie ipsi evacuatorio effectui velificetur.

17. QVOD autem succi mucilaginosi & subdulces vegetabilium insigni facultate temperante, emolliente & laxante polleant, non solum ex iis patescit, quæ superius de succo tenuiorum & recentium pullulantis frumenti foliolorum expresso, nec non ex betula stillante memoravimus, sed etiam aliorum succorum, maxime cum saccharo subactorum exemplo, luculenter adstruitur & confirmatur. Præclaro hujus rei argumento sunt succus pisorum, cicerum rubrorum, pomo-

rum dulcium, recentium & putridorum, ſyrupus de pomis putridis, ſuccus prunorum, malorum Armeniacorum, florum perſicorum, acaciæ, roſarum, & ex iis parati ſyrupi, rob passularum majorum & minorum, ſambuci, ſuccus liquiritiæ, polypodii, de ſpina infectoria, nec non ipſum mel, pulpa caſſiæ, myrobolani, pruna Damaſcena aliaque ex vegetabilium familia depromta, & ſucco dulci turgentia.

18. QVVM itaque mannæ ea ſit indoles & tam præſtans facultas, ut non ſolum alvum officii ſui admoneat, ſed etiam corrigente & temperante facultate polleat: recte utique hæc ipſa tanquam clementiſſimum purgans, tutiſſimum & naturæ amicum, ſummo in pretio habenda eſt. Nam licet, aucta inprimis doſi, primas vias ab omnibus ſordibus efficaciſſime repurget, & ad tres vel plures uncias aſſumta, in quibusdam vel viginti ſedes moveat: nihilominus tamen tam mira tamque ſalubris ejus eſt virtus, ut ſine dolorum tormentis, virium proſtratione, ſanguinis ebullitione, ſitis & pulſus augmento, aut præternaturali calore, effectum ſuum promte exſequatur. Quare in genere de nobiliſſimi hujus medicamenti uſu id pro certo affirmari poteſt, quod latiſſime pateat, & longe præſtantior, multoque pluribus accommodatus ſit, quam ullius alius lenientis vel purgantis medicaminis: ita, ut peculiaribus quibusdam virtutibus ſplendeat, quarum alia alvum vacuantia medicamenta plane ſunt expertia.

19. EA vero hujus remedii eſt facultas; ut omnis generis humores, tam ſeroſos quam biliofos & acidos, promtiſſime e corpore educat: quandoquidem bilioſorum acredinem ſimul contemperat & involuit, acidorum vero occurſu, prout reliquis purgantibus ſolemne eſt, neque ligatur, neque infringitur, ſed ipſos potius cicurando, ut per ani ſeceſſum exturbentur, efficit. Porro, ejus uſus maxime accommodus eſt omnibus iis, qui ob virium debilitatem & exquiſitam generis nervoſi ſenſibilitatem, acriora ferre non poſſunt, & tamen a ſaburra prima in regione contenta liberandi ſunt: cujuscunque

æta-

ætatis, sexus, temperamenti & nationis sint. Quare scite non minus quam ex vero præstantissimas mannæ virtutes compendio complexus est ZACUTUS LUSITANUS *Medic. princ. hist. Lib. VI. hist. 8. pag.* 951. dum inquit: *Manna in omni temperamento exhiberi potest; corpus enim impurum ab excrementis purificat universum, præcipue a bile, detergit pectus, lenit, & viscidos ex thorace humores, unaque tenues, citra capitis aut spiritualium partium noxam, expellit, viscera firmat, roborat ventriculum, sanguinem puriorem reddit, exhilarat cor, auget spiritus, sitim sedat, appetitum excitat; demum nulla est corporis pars, quæ ex ejus usu mirabile levamen utilitatemque maximam non suscipiat.*

20 INPRIMIS autem per experientiam compertum est, quod manna admodum proficua sit infantibus. Sæpissime enim contingit, ut lac in ventriculo stagnans coaguletur, & confermentatione cum bile facta, enormem acredinem, quin plane corrosivitatem induat, & ad sensibiles intestinorum nerveas tunicas delatum, sæva ventris tormina, cum inquietudine, convulsionibus & lethalibus sæpe epilepsiis concitet. Hinc ut exsuperans & rodens acrimonia contemperetur, & corruptus humor educatur, primaria utique medentis erit intentio. Hanc autem ut ex voto impetret, neutiquam acriora purgantia & evacuantia accommoda sunt præsidia; quippe quæ, efficaciter quidem purgant, sed ob summam nervearum ventriculi & intestinorum teneritudinem, universum genus nervosum gravissime lædunt & majora longe mala inducunt, tantum abest ut prosint. Quin potius palmam ejusmodi in casu omnibus præripit manna, quæ ob clementem indolem nulla plane violentia infesta est, sed inerti reddita acrium humorum saburra, eandem summo cum emolumento promte ejicit. Et hoc nomine inprimis sirupus de manna, usus est longe præstantissimi, quem proinde vel solum, vel cum rhabarbaro nuptum, vel etiam sub forma mixturarum & potionum propinare expedit, quæ pro diversorum aliorum additio-

ne, varie etiam concinnari possunt. Inprimis autem crebriori experientia edocti sequentem commendamus egregiæ utilitatis mixturam: Recipe aquæ florum acaciæ, cerasorum nigrorum, florum tiliæ, singulorum unciam unam, lapidum cancrorum drachmam unam, extracti rhabarbari grana XII. sirupi de manna unciam dimidiam, spiritus salis ammoniaci anis. guttas X. M. D. S. Mixtur zu 1. biß 2. Löffel.

21. EADEM prorsus ratio subest, quare usus mannæ senibus quam maxime est proficuus. Quum enim in senili ætate ipsius CELSI effato omnia assumta acescant, & ingens humorum impuritas ob secretionum defectum contrahatur, maxime quidem ex usu est, primam regionem subinde a sordibus deplere. Sed si quis validioribus & vehementioribus earum per alvum expulsionem moliretur, gravissimo certe damno & irreparabili noxa afficeret eos: quandoquidem purgantium ea propria & pernicialis est facultas, ut vires mirum dejiciant, ut adeo hæc iis, qui senio fracti, genus nervosum debile obtinent, propinare piaculum certe foret. Contra vero blanda est mannæ indoles & ad acidam sentinam educendam quam maxime apta, eamque ob causam, ad alvum in senibus laxandam, eadem nihil aptius est, nihil præstantius.

22. PRÆTEREA iis, qui lenissimis tantum evacuantibus tractandi, annumerandæ etiam sunt gravidæ. Nam prægnantibus quam maxime familiare est, ut ex plethora incidant in cacochymiam: ideoque omnis certe cura adhibenda est, quo hæc succorum impuritas decenti auxilio a corpore arceatur; quod eductione impurorum e primis viis humorum potissimum perficitur. Ast huic scopo obtinendo neutiquam conveniunt fortia purgantia; quæ validiori spasmo intestinorum membranas & nervosas corporis partes contorquendo, uterum ad elidendum fœtum sollicitant, vel etiam tonum ventriculi destruunt: sed potius ea, quæ clementer evacuant, inter quæ præter pilulas balsamicas, rhabarbarina & passulata, inprimis etiam connumeranda est manna, præsertim si addantur

tur ea, quæ ventriculum & universum genus nervosum roborandi facultate pollent. Id quod luculenter etiam testatur ZACUTUS LUSITANUS *histor. medic. princip. lib. II. pag.* 951. *Manna*, inquiens, *tuto exhiberi potest feminis uterum gestantibus, quum & commoditas vocat & necessitas urget.*

23. ULTERIUS, si specialius paulo dispiciamus, quibus potissimum morbis mannæ usus dicatus sit: ex facili est iudicare, eandem utilissimam locare operam, tam in morbis, qui acidorum & biliosorum succorum colluvie & magna humorum acredine foventur & stipantur, quam etiam ubi partes nervosæ spasmo stringuntur & inordinatis commotionibus exagitantur. Quare quum in tussi, coryza, affectibus rhevmaticis, podagricis, arthriticis, scorbuticis insignis humorum subsit acrimonia & impuritas, præstabile utique manna in iis est remedium, eo quod illius usu humores prima in regione obhærescentes acres attemperantur & una cum seri copia educuntur, ne novam dolorum & passionum scenam instruere possint. Inprimis vero spectatissima mannæ virtus est in tussi ferina diuturna stomachali: ita ut vix, ac ne vix quidem, sine hujus medicaminis usu, sopiri & abigi possit; unde etiam ALPINUS *de medic. method. lib. IX. cap.* 12. *p.* 344. auctor est, ut alvus in tussi laxetur per mannam. Hæc enim non solum mucilaginosa sua insita dulcedine id, quod acre est ac intus stimulat involuit & infringit, sed partes etiam tussi attritas, hispidas & aridas factas, delinit ac mulcet, & præterea viscidam illam & acrem saburram per alvum, aut quandoque etiam per vomitum, utiliter exturbat.

24. PRÆTEREA, ad arcendos, mitigandos, vel præscindendos catarrhales & tussiculosos affectus, nec non dolores artuum, nihil æque conducit, ac si inter initia insultus horum morborum, manna cum lacte, jusculo avenaceo, vel infuso Thée assumatur, & postea lac aut asininum, aut caprillum, cum, vel etiam sine aqua Selterana, matutinis horis per ali-

quot dies bibatur: quo omnis intus delitescens acrimonia subigatur & sensim evertatur.

25. PORRO etiam manna exoptatissimam spondet medelam in omnis generis febribus. Nimirum quum fomes & minera intermittentium plerumque in prima regione & præsertim duodeno latitet, collecta ibi acidorum, biliosorum & male concoctorum humorum saburra, nihil certe magis ex usu est, quam ut hæc ipsa promtissime excutiatur & corpus ab eadem liberetur: id quod commode & efficaciter mannæ ope perfici potest. Vt vero eo certior & morbo exquisite respondens succedat operatio, eadem sapienti consilio, cum amaris, decocto absynthii, centaurii minoris, nec non salibus detersivis, aut si necessitatis est, stimulo emetico armatur & die intercalari propinatur, quo sic omne id, quod febrilibus motibus concitandis fauet, submoveatur. Pariter, si in febribus causis, biliosis, tertiana biliosa & duplici, repurgandæ sunt primæ viæ: aptissimum & medentis scopo apprime inserviens laxans subministrat manna; quandoquidem etiam in his bilis delinquit indoles & nonnunquam sponte eximia cum utilitate alui suboritur fluxus morbumque solvit. Commodissima autem mannam in ejusmodi biliosis febribus exhibendi ratio est, ut mannæ tamarindi jungantur & ex his julepus laxans concinnetur.

26. MAXIME omnium vero præstantissima mannæ facultas elucet in affectibus spasticis hypochondriacis & melancholicis: in quibus alvus non tantum ex defectu humidi & copia acidorum succorum prima in regione occluditur, verum etiam ob spasticas tunicarum intestinalium stricturas obseratur, ut obstructio ad aliquot dies etiam duret. Iam vero certa & constanti experientia edocemur, pessimum in hisce affectibus contumacis morbi signum præbere, si alvus continuo clausa est, & nisi clystere aut laxante admonita, ad officium redit. Accedit, quod si per spasmos his morbis solennes, tantopere læsus est peristalticus intestinorum motus, nec chy-

chylosa ingestorum massa tenuia intestina permeare, neque fæces per crassorum cavum transire, neque flatus perrumpere possint, sed sordes subsistant, mora deteriores fiant & acriores, flatus maxime ad superiora reprimantur & ventriculum inflent, ut per consensum, ob male affectum nimia hac distensione octavum nervorum par, nervosæ universi corporis partes, maxime capitis & pectoris, simul gravius affligantur omniaque in deterius ruant.

27. QVÆ cum ita sint, primarium utique & præcipuum curationis momentum in eo versatur, ut motus in intestinorum volumine vigens peristalticus corruptus in integrum restituatur & alvus iterum expediatur, quo sordibus & flatibus liber pateat exitus. Sed hoc maxime artis & prudentiæ est, & dici vix potest, quam graves errores in eo a vulgo medicorum committantur. Purgantia enim & acrius stimulantia stricturam adaugent, motum intestinorum magis pervertunt viresque debilitant, eamque ob causam nociva potius summopere sunt quam proficua. Aloetica temperatioris quidem sunt indolis, sed sanguinem exagitando conatus ad hæmorrhoides gignunt, & denegato cruori exitu, doloribus suscitandis & symptomatum augmento fauent. Senna & ex ea depromta medicamina, licet neque acriora sint, neque sanguinis ebullitionem inducant, nihilominus tamen flatus ingenerant, ideoque si unquam, certe in flatulento hoc malo obsunt. Quum vero manna clementissimum & securissimum sit laxans, merito hæc laus ei tribuenda, quod in passione hypochondriaca aptissimum ad alvum movendam sit præsidium. Hæc enim rigido spasmo constrictas intestinorum fibrillas mulcet, lenit & laxat, humorum acrem indolem, ne nova vellicatione stricturas inferant, corrigit, & tandem sine roboris intestinorum diminutione purgamenta educit. Tenendum tamen est, quod amicum admodum & fructuosum eius in ejusmodi affectibus sit cum salibus mediis nec non rhabarbaro connubium, quippe horum accessu, non solum efficacia

cia mirifice intenditur, ſed flatuum etiam proventus impeditur.

28. QVEMADMODVM itaque ſumma mannæ in malo ſpaſtico-flatulento ſic dicto hypochondriaco eſt utilitas: ita non minori præſtantia ſplendet in aliis morbis, qui ſpaſmis in abdominis cavitate contentas partes exercent. Nobili inprimis hujus rei exemplo eſt, colica ſic dicta ſpasmodica, quæ ſævis dolorum tormentis ægros excruciat & plerumque pertinaci alvi adſtrictione ſtipatur. Nam licet ſolenne ſit ad mitigandam dolorum acrimoniam clyſteres infundere alvumque fatigare: ſæpiſſime tamen tanta eſt morbi vehementia, ut applicatis iisdem, nihil plane levaminis accedat. Quare ipſius rationis dictamine & experientiæ calculo conſtat: optimum præſidium collocari in iis, quæ univerſum inteſtinorum volumen intus obliniunt, quo criſpatura remittat, ſimulque acrium humorum illuviem, novam ſemper dolorum ſcenam adornantem, ad inferiora ducunt atque exturbant. Proinde quum manna, ob inſitam præſtabilem ſuam facultatem, utrique indicationi opportune ſatisfaciat, luculenter admodum patet, illius uſum in colicis doloribus ſummopere eſſe proficuum, inprimis ſi ex conſilio & obſervatione *Laz.* RIVERII *prax. Tom. I. lib. V. cap.* 1. cum oleo amygdalarum dulcium & juſculo gallinæ pinguis exhibeatur.

29. SVCCEDVNT vitia, quæ renes, veſicam & vias urinarias affligunt, & ſævis dolorum facibus infeſta ſunt, quarum in numerum referenda potiſſimum cum calculo iſchuria & urinæ ardor. De his pervulgata eſt practicorum ſententia, quod medicaminum, quæ per inferiora evacuant, uſum expoſcant, quo per alvum, quæ ſolenniter conſtipata eſt, recrementitiæ morbum foventes & exacerbantes ſordes removeantur. Bene autem monet FVCHSIVS *de medend. morb. lib. I. cap.* 38. quod a validiorum uſu meatus urinarii angantur & comprimantur: ideoque iis maxime erit utendum, quæ blande id, quod in vitio eſt, evocant, & ſine nervoſarum partium jamjam

jam

jam afflictarum exagitatione, operationem suam exsequuntur. Quare quum ex hactenus dictis clarissime constet, mannam lenissimum & tutissimum esse laxans, prona admodum consequentia elicitur, eandem in hisce etiam affectibus egregie opitulari & alvo aperiendæ velificari.

30. NEQVE tamen evacuandi tantum fine manna in vesicæ & viarum urinariarum morbis commendabilis est, sed succedit alia eaque longe præstantissima ejus efficacia, qua dolorificam partium harum exquisite sentientium contorsionem & stricturam sopit & componit, id quod inprimis ex voto succedit, si cum oleo amygdalarum dulcium remisceatur & sic ad usum transferatur. Nam licet hoc remedium non immediate affectas partes attingat, sed proxime intestinorum cavo virtutem suam impertiat: nihilominus tamen, ob miram partium abdominis & maxime quidem crassiorum intestinorum cum viis urinariis consensionem & vicinitatem, medicamentosa facultas ex una in aliam transit. Hinc si fibræ intestinorum mirifice contortæ atque crispatæ, assumto mannato hoc remedio leniuntur & laxantur, in ureteres quoque, vesicam & urethram saluberrimus hic effectus propagatur, & spasmo delinito & conquiescente, dolor exspirat & nonnunquam calculus sævissimus hostis, reseratis viarum repagulis, eliditur. Commemorabile inprimis hanc in rem est SYDENHAMI exemplum, cujus ipse mentionem facit *Opusc. p. m.* 702. memorans, quod mannæ cum sero lactis usu aliquandiu continuato, non solum ab atroci circa renes dolore, sed etiam mictu sanguineo liberatus sit: ita ut post singulas catharseos vices melius habuerit. Haud vero inconsultum erit, si hic loci ipsius præscribendi methodi mentionem injicimus, ordientes a potione in nephritide & calculo Celeberrimo huic Medico usitatissima: Rec. Mann. el. uncias duas, Cremor. tartari drachmam dimidiam, decoct. nephrit. Foresti unc. IV. Hanc excipit altera potio in mictu cruento eidem commendatissima, quæ constat ex Mann. unciis duabus & dimidia in seri lactis

libris duabus solutis, addita portione succi limonum vel citri.

31. DENIQVE non prætereundum est, quod manna virtutem quodammodo obtineat diureticam, quam in dysuria & urinæ suppressione conspectius exserit. Vt enim complura alia quæ crebrius observavimus mittamus, non possumus, quin luculentum hoc interseramus exemplum. Laborabat nimirum ante aliquot annos septuagenarius quidam per septem dies urinæ suppressione, post mictionem cruentam infestante, cum exquisitissimo circa regionem pubis dolore & plenaria alvi constipatione. Placebat catheteris immissione fluxum proritare, sed frustra, quum ne gutta quidem prodiret. Exhibebatur tandem decoctum nostræ ordinationis mannatum, cujus usum tam auspicatus subsequebatur effectus, ut non tantum alvus aliquoties summa cum euphoria solveretur, sed urina etiam ad aliquot mensuras efflueret.

32. QVAPROPTER, sicuti hujus suppressionis causam in grumos sanguinis, in ureterum obliquo ductu circa insertionem obhærescentes rejicimus: ita nullum etiam est dubium, quin, si renibus a flatibus compressis, aut ductibus urinosis tartareo mucilaginoso sabulo oppletis, urinæ exitus intercludatur, præstantissimum manna pariter spondeat præsidium, promovendo una cum alvinis dejectionibus seri urinosi effluxum. Nam verisimillimum est, quod subtile illud acido-sulphureum volatile mannæ elementum, intestinorum nerveas tunicas exstimulans, pari ratione urinosos renum tubulos stimulo quodam exagitet & ad urinosi laticis secretionem ac expulsionem sollicitet: adeoque simili fere efficacia pollere videatur, ac inspissatus betulæ succus, qui ad drachmas aliquot assumtus, liberaliter urinam provocat.

33. PLVRES quidem adhuc superessent morbi enumerandi, ad quorum persanationem manna eximiam confert opem: sed suffecerit inpræsentiarum eos adduxisse, in quibus conspectius sese exserit nobilissimi hujus medicaminis virtus. Ex his

his enim facili negotio de utilitate mannæ in aliis morbis, præsertim qui a spasticis internarum partium stricturis, ut fere omnes deliriorum, dolorum & convulsionum species, proficiscuntur, judicium poterit desumi: siquidem jam ex supra dictis constat, amplissimum ejus esse usum & nunquam intermittendum, si corpus a sordibus quibusvis repurgandum, nec tamen validioribus attentandum.

34. Proinde missis his, paucis addemus, quæ de eximio & singulari plane usu mannæ, in cura, quæ medicatarum aquarum beneficio in sanitatis tutelam adornari solet, silentio non sunt prætermittenda. Perquam nimirum notum est ac cognitum, quod ante usum mineralium, tam frigidarum acidularum, quam thermalium aquarum, corpus per blandum evacuans præparandum sit, quo expurgata sordium sentina, hæ soteriæ aquæ inoffenso cursu primam regionem perluere & transire possint. Sed cauendum maximopere est, ne pharmaca, quæ acre quoddam purgans recipiunt, hunc in finem adhibeantur, eo quod motum peristalticum lædendo & tonum intestinorum dejiciendo, officiunt potius transmittendis libere per tubulosam & villosam intestinorum substantiam aquis, tantum abest ut prosint. Pariter deducta ad finem cura, opus est, ut reliquiæ aquarum e visceribus evacuatione paulo validiore exturbentur, eamque ob causam ubivis fere medici, qui regimini ægrotantium ibi locorum præsunt, fortiora purgantia, nunquam non venenosa & viribus inimica, ex scammonio, gummi guttæ, extracto colocynthidis, resina gialappæ, &c. pilularum maxime forma præscribere solent. Ast, quam gravia inde ægrotantes patiantur damna, dici vix potest. Nonnulli enim, qui tenerioris sunt naturæ & ventriculum cum genere nervoso ad spasticas contractiones pronum obtinent, in anxietates cardialgicas, virium defectionem & sæva incidunt ventris tormina. Alii vehementissime ad animi usque deliquium dejiciunt, viribus ex toto prostratis, ut

nonnunquam corpus multo magis causarium a soteriis fontibus referant, quam illuc attulerunt.

35. INDOLENS sane ego, ex quo vigesies ferme Carolinas frequentavi, crebrius observavi, a præpostero hoc purgantium usu, penitus eversum fuisse salubrem aquarum mineralium effectum, & sanitatem insigniter labefactatam: ideoque ratione exacte putata primus consilium inire cœpi, ut pharmacis naturæ magis amicis & blandis eundem obtinerem effectum, & restilium in visceribus aquarum colluviem, sine detrimento eliminarem. Et quum mannam inprimis appositam huic scopo fore judicarem, eandem ad uncias tres vel quatuor, in appropriata aqua solutam, addendo nonnunquam cremoris tartari drachmas duas, propinavi, exoptato respondente successu; quippe sequutis sæpe decem vel ultra sedibus, ingentem aquarum copiam eductam esse summa cum euphoria, deprehendi. Quare non dubitavi eadem methodo tam ante, quam post salubrium aquarum usum, uti, & rejectis penitus, inprimis a sedecim annis, omnibus valentioribus drasticis, sanitati eorum, qui curæ meæ sese commiserunt consulere: ita, ut uno vere vel viginti mannæ libras consumserim. Neque defuerunt, qui ex sagacioribus medicorum eandem medendi formam summo cum fructu postmodum inirent. Sed hæc de mannæ præstantissima facultate & in diversis casibus utilitate.

36. DEVOLVIMUR jam ad ea, quæ de ipsa oblatione & mannam exhibendi ratione dicenda restant: ad quam primo omnium requiritur, ut justam ejus dosin determinemus. Sunt enim quidam, qui nobilissimum hoc laxans flatulentiæ accusant & hanc ob causam ejus usum rejicere conantur. At vero, re penitius inspecta, ipsorum potius naturæ, omnia dulcia plane aversanti, vel minus congruæ præscriptioni, quam medicaminis facultati hæc culpa tribuenda videatur. Nam solemne ipsis est mannam tantum ad unciam dimidiam vel unam exhibere: ideoque non mirum est, si mota quidem, sed non emota materia, viscidæ sordes in flatus explicentur, præsertim

tim in ejusmodi corporibus, quæ jam flatuum proventu torquentur, cujus generis potissimum sunt, quæ malo hypochondriaco & hysterico detinentur. Vt itaque noxa hæc prævertatur, tenendum est, quod manna infantibus a drachmis duabus ad unciam dimidiam, & in adultis a duabus ad tres usque & quatuor uncias, pro majori corporis firmitate offerenda sit. Et hoc pondere propinata, non facile flatibus vel torminibus infesta erit, sed purgantem virtutem efficaciter edet, quinimo quandoque obruto saburra ventriculo, lenissimum eliciet vomitum.

37. Ipsvm exhibendi modum quod attinet: is non minus ita erit instituendus & imperandus, prout is, quem artifex concepit effectus desiderat. Nimirum, quemadmodum in genere in propatulo est, quod omnia evacuantia longe citius, expeditius & felicius operationem suam exsequantur, si prius soluta assumantur: ita idem etiam de manna ejusque usu tenendum, quod nimirum utilissime dissoluta exhibeatur. Sunt autem varii liquores qui mannæ solutioni inserviunt. Ægyptiis, teste Alpino *lib. III. de med. method. cap.* 9. familiare erat eandem in aqua Nili clarefacta, aut ex jure pulli propinare: ideoque simplici admodum ratione manna nostris etiam temporibus in lacte, sero lactis, aut jusculo avenaceo poterit dissolvi, vel etiam decocto coffée & succolade, nec non infusis theiformibus sacchari loco injici & sic deglutiri. Si vero pharmacum ex eadem artificiose conficiendum, plerumque quidem adhibentur aquæ ex floribus & herbis destillatæ, e. g. fl. acac. sambuc. ulmar. ceras. nigr. veronic. sed quia non omnes æque suaveolentes ejusmodi aquas ferre possunt, commodissimum vehiculum præbent aqua pura fontana, & pluvialis destillata, nec non acidularum temperatarum, ut Spadanarum, Wildungensium, Antonianarum portio, aut si placuerit, ipse ros majalis. Inprimis solenne est nobis, potiones laxantes ex manna præscribere & ejusmodi præparationem imperare, ut eadem leni coctione in aqua appropriata dissol-

vatur, recipiendo ad mannæ unciam aquæ unciam & dimidiam. Monendum tamen eſt, quod coctio ad liquandam mannam leniſſime inſtituenda ſit, ne videlicet vehementiori aut diuturniori coctura ſubtile & volatile illius ſtimulans elementum in auras dejiciatur.

38. VT vero paratum ejusmodi mannatum decoctum eo magis voto reſpondeat, ipſique palato acceptum reddatur: apprime ex uſu eſt, quædam addere, quæ huic ſcopo velificantur. Inprimis utiliſſimum eſt, ſalia adjicere, inter quæ nominaſſe ſufficiet cremorem tartari, arcanum duplicat. terr. fol. tartar. ſal Ebsham. Sedlicenſe, quippe quæ, dum viſcidas potiſſimum ſordes incidunt, reſolvunt & abſtergunt, ac præterea ſtimulo quoque imbuta ſunt, ipſam purgantem mannæ efficaciam mirifice ſecundant & intendunt. Poterit autem ejusmodi potioni drachma una vel altera ſalis commiſceri, & ſi hoc paullo difficilioris ſolutionis ſit, antequam mannæ coctio inſtituatur, ſeorſim liquari. Deinceps, ut palati gratiam captemus, ſimulque roborationi tantiſper proſpiciamus, coctione peracta, colaturæ inſtillare expedit guttas XX. eſſent. cortic. aurant. aut guttas duas vel tres olei fragrantis, vel aromatici deſtillati, cujus generis eſt oleum de cedro. Et hoc modo parata potio medicata, ita poſtmodum erit aſſumenda, ut non ſimul & ſemel ingeratur, ſed partitis vicibus bibatur, ſuperbibendo ſub ipſa aſſumtione aliquot decocti avenacei hauſtus.

39. PORRO etiam mannæ pro varia medentis intentione, morbi & ægrotantis conditione, plura adhuc alia admiſceri, & ex ipſa alia remediorum genera concinnari poſſunt. Nam præterea, quæ in antecedentibus paſſim in enumeratione morborum, qui mannæ uſum utiliter admittunt, inſeruimus, non omittendum eſſe putamus, quod manna in febribus ardentibus nec non bilioſis, cum ſirupo acetoſitatis citri vel rob tamarindorum & decocto hordei, ptiſana aut ſero lactis caprilli commode offeratur. Deinde, ad enecandam & exturbandam

dam verminosam progeniem, fructuosum mannæ connubium cum mercurio dulci & extracto rhabarbari instituitur. Porro in asthmate suffocativo, tussi ferina & convulsiva infantum, commode cum spermate ceti, oleo amygdal. dulc. & pauxillo croci in jusculo avenaceo propinatur. Denique, si indicatio urget, ut sordes acres, biliosæ viscidæ tam per inferiora, quam superiora evocentur, decocto ex duabus mannæ unciis adjicienda sunt aliquot tartari emetici prius soluti grana, & pharmacum interpolatis vicibus assumendum, ita ut aliquoties sub assumtione liberalis decocti avenacei dilutioris haustus potetur. Hac enim ratione primo vomitus exoritur, & paullo post dejectiones numerosæ subsequuntur. Est vero hæc medendi forma potissimum commendabilis in principio febrium, tam intermittentium, quam acutarum, quando haud fallax saburræ copiosæ prima in regione latitantis suspicio adest. Novimus etiam, ejusmodi emetico-laxans medicamentum singulari & præstantissimo cum fructu in febribus exanthematicis petechialibus, purpura, variolis, morbillis, castrensibus præcipue, & morbo Hungarico statim inter initia fuisse oblatum.

40. DUM inter alia hactenus recensita morborum genera, in quibus mannata profuisse diximus, in variolarum quoque initiis & eruptione excellentem eorum usum deprædicavimus, expedit omnino inquirere, num sub ipsarum etiam maturatione illis uti æque conducat. Quis non novit, quanta in variolis, præsertim confluentibus reformidanda sint medenti pericula, quantaque ad ea avertenda opus sit prudentia & circumspectione. Sicut enim utplurimum in variolis, ita maxime in confluentibus fieri solet, ut circa nonum potissimum diem ob novum quasi febris insultum auctioremque inflammationem & doloris vehementiam omnia intendantur symptomata & in pejus plane ruat misera afflictorum conditio. Oriuntur tum summæ circa præcordia anxietates, moventur anhelitus, augetur corporis inquietudo, pertina-

tinaciori ſubſiſtente alvi obſtipatione. Quæ vero ſingula, quemadmodum aliunde non proveniunt, niſi a materia vellicante, acri, cauſtica in ſanguine aut retenta, aut eo, quo prodierat, redeunte, ubi exitu per cutem præcluſa denuo exagitatur tantasque in univerſo corpore creat moleſtias: ita judicatu erit facillimum, in debita & convenienti ejusdem excretione omnem ægrotantis contineri ſpem atque ſalutem.

41. CONVENIRET tum quidem omnino naturæ ductum ſequi materiamque ad peripheriam corporis propellere, utpote quæ methodus & tutiſſima & ſola tantummodo ſufficiens habita ab omnibus fere hucusque fuit. At vero, ſat graves quoque ſunt rationes, quæ ejus applicationem interdum prohibent. Quum enim ſæpe ſæpius eveniat, ut materia variolarum nocentiſſima ad interiora & præſertim ad nervoſam inteſtinorum compagem delata ab alvi obſtructione mirum ſuſtentetur, ſuſtentata majoris ſæpenumero inflammationis cauſa exiſtat; facile perſpicitur, omnia bezoardica, alexipharmaca aliaque expulſionem ad cutis corticem promoventia remedia tunc temporis minus præſtare, ut potius majorem noxam inferant. Et temerarii ſane auſus exiſtimandum puto, materiam in inteſtinis altius radicatam ad cutem revocare velle. Longe tutior commodiorque via eſt, conſtipationem ſolvere additoque ventri leniori ſtimulo per anum feces putridas & impuras ſordes educere.

42. CVI ſcopo, niſi ſufficiant ex appropriatis confecta ſpeciebus enemata, quum nihil ſit ipſa manna accommodatius, nihil ob benignam operationem præſtantius, non poſſum non eandem præ ceteris hoc loco commendare quam maxime. Id quod non mea ipſius ſolum experientia edoctus ſcribo, ſed teſtes etiam hac in re habeo locupletiſſimos, quos inter nominare præ ceteris lubet experientiſſimos Angliæ Medicos, SYDENHAMIVM & FREINDIVM, qui ambo lenientia cathartica tali in caſu eximie collaudant & mannata tantum non omnibus hoc fine longe præferunt. Inprimis autem *Cel.* FREIN-

Freindius in libro quem inscripsit: Commentarii novem de febribus, usum purgantium & præcipue mannæ in febre putrida variolis confluentibus superveniente admodum extollit variisque tum suis tum aliorum observationibus & morborum historiis de felici mannæ effectu testantibus luculenter confirmat.

43. Sed ut redeamus, quo digressi sumus, subjungimus nonnulla ex manna conficienda eaque saluberrima remediorum genera. Primum esto potio, qua Sacratissimus Romanorum Imperator sub potu thermarum Carolinarum utebatur: Rec. Cremor. tartari drachmas duas, solve & coque in libra una aquæ fontanæ usque ad medietatem: adjice mannæ el. uncias tres, clarificetur albumine oui, addito succo integri pomi citri succolenti: denuo fiat parva ebullitio. Coletur denique frigide per linteum album, cui flavi cortices citri inditi fuerunt, aliquoties, donec fiat potio clarissima, quæ insigni virtute gratissimoque sapore egregie sese commendavit. Neque minus porro laudabilis quorundam mos est, ut ineunte vere corpus a sordibus sub hiemis intemperie collectis repurgent, eumque in finem varia concinnari & præscribi solent præsidia. Nos certe ad instituendam vernalem eiusmodi, uti vocant, curam, summopere commendamus hoc infusum, de quo alternis diebus unciæ sex ad octo hauriendæ: Recipe mannæ el. uncias quatuor, passul. min. uncias duas, rhabarb. elect. tartari crudi aa. unciam unam, summit. centaur. min. pugil. IV. cinnamomi acuti, cardamom. ana drachmam: infundantur cum vini Rhenani mensura una & dimidia: calori per XXIV. horas exponantur.

44. Præterea, varia in officinis pharmaceuticis præparata prostant medicamenta, quarum vel basis vel ingrediens est manna. Ex horum numero potissimum sunt electuarium diacassia cum manna, electuarium lenitiuum de manna, nec non syrupus de manna, cujus vicem commodissime & utilius sustinere potest ita parandus: Recipe mannæ el. libram, solue

& coq. len. cal. in aquæ fl. acac. libra una & dimidia, infunde calide fl. persicor. acac. viol. singulorum manipulum, colat. leni igne inspissa, eadem refrigescente, adde olei de cedro guttas XX. Ad præparata pharmaceutica referenda porro manna liquida, cujus confectionem SCHROEDERVS *in pharmac. chym. p.* 267. tradidit & B. Pater meus *in clave pag.* 637. emendavit, nec non manna sic dicta julepata a Parente meo *l. c.* exposita, una cum manna tartarisata: quæ etiamsi sua non defraudanda sit laude, nihilominus tamen facillime contingit, ut spei non respondeant, eo quod sub incautiori earum in officinis pharmaceuticis confectione, manna subinde a vehementiori igne & coctura virtute sua privatur.

45. VLTIMO loco quædam de iis, quæ ignis tortura e manna eliciuntur, dicenda restant. De his autem in genere verissimum est HELMONTII *de potest. medicam. p. m.* 383. iudicium, quod chymico ministerio parentur ea, quæ antea non erant: mannamque inprimis per ignem acrimoniam assumere. Adornavimus tamen nosmet ipsi mannæ destillationem in arena, & inditis retortæ circiter IV. ejus unciis, prius cum arena subactæ, subdito paulo fortiore igne, liquorem acidum & post hunc ex bruno-rubrum crassiorem empyreumaticum obtinuimus, ita quidem, ut prior ad unciæ, posterior autem ad unius & dimidiæ drachmæ pondus accederet. De acido hoc ex manna prolecto liquore, quem spiritum dicunt, omnium suffragio confirmata sententia fert, quod sudorem moveat, cujus effectus causa procul dubio permixtis empyreumaticis partibus tribuenda videtur. Suggerit vero etiam hic liquor menstruum ad dissolutionem quorundam corporum. Cepimus experimentum eidemque tam corallia, quam martem injecimus, & liquatione facta, & coralliorum, & martis prodiit tinctura, iisdem viribus armatæ, ac illæ, quæ communi more acidiusculis menstruis parari solent. Contra vero non successit sulphuris cum illo exacte tentata solutio, cujus SCHROEDERVS *l. c. p.* 258. & ex hoc forsan CHARAS *in pharmac. reg.* mentionem injiciunt.

Crassus

Crassus autem ille rubicundus oleoso-gummosus liquor, empyreuma gravius redolebat, haud secus ac saccharum carbonibus injectum, & neque aquæ, neque spiritus vini renuebat consortium, sed in utroque promte dissolvebatur: neque dubium est, quin ad guttas decem assumtus, sudorem liberalius eliciendi facultate gaudeat.

46. ATQVE hæc fere sunt, quæ de manna inpræsentiarum disserere placuit & pro instituti ratione licuit. Confidimus certe, nos ita defunctos esse hoc labore, ut unicuivis exinde innotescat, injustissime huc usque mannam a medicis neglectam ferme esse, & dignam, quæ postliminio quasi a practicis ad usum revocetur. Serium enim meum est monitum, quod in gratiam eorum, qui exercitium artis suscipiunt, huic tractationi addo, ut nimirum ab omnibus vehementioribus & drasticis purgantibus abstineant: siquidem vix dici potest, quam ingens damnum inferre soleant, & quod nonnunquam tantum est, quantum vix a gravissimo morbo metuendum foret; ut adeo hanc ob causam justissime a CAMPEGIO *de cribr. medicam.* venenosa & maledicta appellentur. Rejectis potius colocynthide, scammonio, helleboro albo, turbith, elaterio, esula & quod sequioribus seculis innotuit, gummi gutta in usum vocent & substituant tuta & securissima remedia, cujus generis sunt salia mediæ naturæ, manna, rhabarbarum, tamarindi, cassia & aloe recte correcta & præparata, inprimis quum hisce laxantibus & lenioribus idem effectus, si majori paulo dosi exhibeantur, obtineri possit, quam acrioribus & nocivis.

DISSERTATIO IV.

DE

RECTO CORTICIS CHINÆ VSV IN FEBRIBVS INTERMITTENTIBVS.

§. I.

EA quidem innata quasi & per manus tradita tantum non omnium animis hæret opinio: dari certas medicinas, ad hunc vel illum morbum sanandum aptas semperque salutares; nec quisquam fere ex doctis, æque ac indoctis est, qui non Empiricum agat, & viso quodam ægrotante, salubre remedium in promtu habeat idque ultro commendet. At vero, erronea utique atque perversa hæc est sententia, contra quam, ceu genuinum temerariæ Empiriæ fundamentum, merito omni pugnandum studio. Vti enim in universa rerum natura corporum vires & effectus non dantur absolute tales: ita etiam nec alimentorum, nec pharmacorum facultates sunt absolutæ, sed omnes relativæ, conditionatæ & limitatæ, respectu scilicet corporis humani vivi, in quod agunt & cum quo operationem suam exsequuntur. Hinc quippe est, quod, experientia teste, medicamenta eodem modo, tam ad juvandum, quam ad nocendum, sint apta, & quod omnia, quibus Medicus utitur præsidia, ita sint comparata, ut nonnullis prosint, nonnullis vicissim, in eodem etiam morbo, obsint.

2. PROFESSVS id jam pridem est antiquissimus artis nostræ parens HIPPOCRATES, *lib. de art.* §. 6. ita differens: *non quivis cognoscere potest ea, quæ commodo & detrimento sunt. Et sunt nihilominus ea, quæ damno fuerunt, quam ea, quæ opem tulerunt, in testimonium arti, quod ars ipsa sit. Quæ enim profuerunt, ob rectum usum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt.* Neutiquam scilicet

licet gravis hic Auctor omnis generis medicamentis absolute certam adscripsit salutis afferendæ virtutem, sed certo tantum respectu, nec ob id, quod in certo morbo exhibita, sed quod recte, hoc est, cum judicio, explorata prius corporis ægrotantis natura morbique caussa & indole, itemque convenienti tempore, ordine, dosi ac proportione, usurpata sunt, profuisse; neglectis vero hisce cautionibus, nocuisse edixit. Quumque adeo sint medicamenta, quæ & damnum, & auxilium afferre queant, dari artem, recte omnino colligit, atque ex eo peritum atque præstantem judicat Medicum, qui diversos remediorum effectus variasque operationes probe discernere novit.

3. PROPTEREA vehementer optandum, ut quisque medentum verissimum hoc HIPPOCRATIS effatum curate pensitaret ac ad usum transferret. Sic sane exspiraturæ demum forent opprobriosæ illæ in hunc usque diem inter Medicos de remediorum virtutibus vigentes discordiæ atque dissensiones. Nam turpe quidem dictu, ast verissimum, plebejos non tantum & rudes, verum eruditos etiam magnique nominis Medicos, raro admodum in determinandis viribus, effectu & usu medicaminis cujusdam, in hoc vel illo morbo convenire, sed alios miris illud dilaudare encomiis, alios contra idem, in eodem morbo, damnare prorsus atque rejicere. Nemo non novit, quam diversis, immo perversis judiciis, potissimum exposita sint ipsa valida & heroica sic dicta remedia, uti quidem maxime sunt ex mercurio parata, emetica antimonialia, martialia, opiata, drastica purgantia, narcotica, ex chirurgicis, vesicatoria, fonticuli, setacea & venæsectiones, quin, quod magis mirandum, ex simplicissimis & diæteticis, fontes medicati calidi & frigidi, balnea, lactis cura & cura per inediam.

4. IDEM hoc fatum expertus est allatus ex America in Europam ante LXX. circiter annos cortex, chinæ chinæ dictus. Mirum erat, quanto applausu hic primum excipiebatur, quan-

tisque encomiis, ceu certum & incomparabile ad vincendam intermittentium contumaciam præsidium, ornabatur, nec desunt, qui hodienum magno illum habent in pretio atque honore. Sed non minori agmine surrexerunt, qui eundem impugnarunt & ceu insecurum, quin plane noxium, venditarunt & adhuc infamare non erubescunt. Plura quidem in utramque partem prodierunt scripta, experientiam ipsam in partes passim vocantia; nos tamen ita potius censendum esse arbitramur; bonum, efficax & tutum esse hoc remedium, si quis, secundum allegatum HIPPOCRATIS edictum, eodem recte uti sciat; valde vero noxium & insecurum, quando empirice, hoc est, imprudenter, imperite, nulla corporis ægrotantis, causæ febrilis, temporis & aliarum circumstantiarum ratione habita, usurpetur. Quod ut eo testatius patescat, elegimus hoc argumentum in dissertatione præsenti, propitio Numine divino, penitius paulo evolvendum, ita quidem, ut adducamus primum testimonia eorum, qui magnifice de hoc cortice sentiunt, his deinde adjungamus observationes & rationes eorum, qui illum noxium, infidum & insecurum esse asseverant, postea ex rationali febrium doctrina causarumque, quæ has movent explanatione, nec non principiis & modo agendi nostri corticis, & nocivam, & salutarem, ipsius facultatem, evictam demus, simulque ad dissentientium objectiones solide atque modeste respondeamus.

5. SVNT vero oppido multi, qui in laudes hujus Peruviani corticis eunt. Vt primum enim in Europam delatus, Romæ innotuit & a Patribus societatis Jesu, ut præsentissimum febrifugum, caro admodum pretio divenditus fuit; in schedula, modum usurpandi habente, de eodem jactarunt; quod omnes fere intermittentibus, etiam quartana, laborantes, purgato prius, si opus fuerit, corpore, sine ulla alia adhibita medicina, liberaverit. BARTHOLINVS *Cent. V. hist.* 50. Cardinalem de Lugo, plus mille testimonia, hoc cortice anno MDCLIII, quo quartanæ duplices & simplices gras-

graſſatæ, curatorum habuiſſe, memorat; de FONSECA vero, celeberrimo ſui ævi Medico, ibidem refert, quod exploraverit noſtrum corticem eundemque non innoxium tantum, verum etiam ſaluberrimum deprehenderit. FR. REDI *de experim. nat. a.* 143. miraculoſum hujus corticis effectum vocat, & TOZZI *comment. in aph. XXV. ſect. II.* perhibet: febres quartanas, quas antea medici longiſſimas & fere immedicabiles habuerunt, hac noſtra ætate, unius corticis Peruviani ope, cito tutoque fugari.

6. Ex Italia in Galliam pervenit poſtea hujus febrifugi notitia ibidemque varia pariter ſuſtinuit experimenta, tam felici tamen ſucceſſu, ut ipſi Regi ac Regio Principi, febre laborantibus, non ſemel, ſed aliquoties, inſigni cum fructu, potiſſimum a TAGOVLTIO, ſit oblatum. Eodem quoque tempore in Anglia ipſius fama percrebuit, applaudentibus tantum non omnibus. WILLISIVS quippe *de febr. cap. VI.* diſertis ſcribit verbis: ex centum hoc remedio uſis, vix unum non convaluiſſe. Cui accedit illuſtre illud Angliæ decus ROBERTVS BOYLE, in *tr. de philoſ. experim.* fidem faciens: ſe una vel altera doſi corticis febrifugi, ad drachmam unam propinati, ſæpius quartanas, quæ per annum durarant, abegiſſe. Quin DYGBÆVS *tr. de medic. ſecret.* ſancte affirmat: ex triginta quartana detentis, quos hoc remedio liberarit, ne vel duos in eandem relapſos, & addit: culpandum potius eſſe medicum, quam nobile medicamentum, ſi poſt ejus exhibitionem unquam revertatur febris. Ipſe felix ille & circumſpectus Medicus SYDENHAMVS, in *tr. de febrib.* mirifice, ceu optimum remedium, hunc corticem extollit & methodum eadem recte utendi fuſe tradit. Magno etiam adhuc apud Anglos eſt in pretio, uti patet ex FREINDII, LISTERI, nec non MORTONII ſcriptis, qui in *tr. de febribus* ita differit: *cortex Peruvianus, conſenſu medicorum hodie omnium, eſt catholicum febrifugum, quod omnes febres intermittentes, in quavis anni tempeſtate, in omni ætate & temperamento, penitus, cito, tuto & feliciter ſanat, neque*

que

que opus est, ut medici ingenia sua amplius torqueant in febrifugis explorandis.

7. QVIN in omnibus fere Europæ regionibus corticis hujus virtus spectata enituit. Inter Helvetos quidem Medicos multum ipsi detulit MVRALTVS & M. N. C. *Dec. II. An. IIX. obs.* 2. aliquot inseruit historias, quod eodem, tam in senibus, quam in pueris, tertianas & quartanas curarit, tandemque enarrationi finem his memoratu dignis verbis imposuit: *in immensum volumen excresceret, si, quæ curæ nostra ex hoc pulvere experientia alienaque factæ, describere satageremus.* In Belgio celebres & peritissimi Medici plurimi hoc nostrum antifebrile fecerunt & adhuc faciunt, cujus testes citamus BOERHAAVII & DECKERI scripta. Potissimum in nostra etiam Germania corticis chinæ ad debellandas intermittentes usus, ut laudatissimus fuit celebratus, ejusdemque efficaciam salutarem tam BOHNIVS in *diss. de minus suspecta febrium fuga*, quam BERGERVS *diss. de cortice chinæ ab iniquis judiciis vindicato*, pluribus & solidis argumentis asseruerunt. Fuit præterea frequenti in usu WALDSCHMIDIO atque DOLAEO, nec non celebri quondam Ducis Cizensis Archiatro, ZAPFIO, qui electuario antifebrili, cujus basis chinæ cortex, & famam & opes acquisivit, eodemque adhuc ipsius gener, Dn. STREIDEL, clarus atque peritus in arte nostra vir, non minori crebrius utitur successu.

8. CONTRA ea, sunt pariter & fuerunt permulti periti, docti & clari Medici, qui minus favent huic cortici, illumque infidum, insecurum, quin plane noxium vocare medicamentum, haud erubescunt. Videas complures, qui experientia & observationibus fidem sibi præstruere contendentes asserunt: usum Peruviani corticis non modo recidivas longe graviores, sed & novos prorsus & insanabiles morbos insequi, cachexiam scilicet, tumores pedum œdematosos, hydropem, pertinacem alvi obstructionem, præcordiorum angustiam, pathemata hypochondriaca & hysterica, febres lentas & hecticas, cum viri-

virium proſtratione, appetitu dejecto & tabe, in pueris nonnunquam convulſivos & epilepticos motus. Inprimis acriter in febrifugum noſtrum invehit BAGLIVUS *opp. lib. II.* perhibens: febrem tertianam nonniſi elapſo decimo quarto die, quo quidem ſponte finiatur, febrifuga pati, & irrito prorſus conatu ante illud tempus remedia quævis, vel ſine fructu, aut certe non ſine ingenti damno adhiberi. Medicos intempeſtive febrifugis febrem veluti in ovo jugulare conari, quum paucis interjectis diebus, vel ipſa redeat velocius, vel ejus loco quamplures graviſſimi morbi, aſthmata, hydropes, febres lentæ, phthiſes aliaque graviſſima mala emergant.

9. IDEM fere ex noſtratibus cenſet ETTMULLERUS, qui *opp. tomo II. pag.* 277. chinam non ſolum infidum vocat remedium, ſed etiam *pag.* 598. aſſerit: ordinarie fere alvi præcluſionem, tumorem abdominis ejusque duritiem atque dolores tenſivos conſequi ſolere, iisdemque vel ſucceſſive remittentibus, vel per purgantia, aut ſpiritum ſalis ammoniaci irritatis, eandem febrem ſimilem, interdum intenſiore frigore, recurrere. PALLILIUS quoque in epiſtola ad BAGLIVUM ſcribit: Gallos quidem feliciter china chinæ in febribus uti, ſed minime id ſuadendum in agro Romano, quin ridet hujus corticis uſum, niſi in fine ad roborandum ſtomachum adhibeatur. Plura præterea de noxa hujus antifebrilis remedii memoriæ conſignata exempla evolvi poſſunt in BLEGNY *Zodiac Gall. med. phyſ. An. IV. menſ. Auguſt Anno. V. mens. Januar.* necnon in M. N. C. *Dec. III. Ann. IX. obs.* 109. item *Cent. III. p.* 51. Et noſtro demum hoc ævo, *cl.* STAHLIUS tam in *theoria med.* quam *opuſc. phyſico-med. p.* 432. neque minus ex STAHLIO, JUNCKERUS in *conſp. medic. theoret. pract. pag.* 261. *ſqq.* & paſſim chinæ in febribus uſum & impugnarunt & rejecerunt. Quin nosmetipſi teſtamur, corticem hunc, promiſcue atque empirice uſurpatum, multum detrimenti intuliſſe, & vel recidivas ægre expugnabiles, vel alios

ſæviores morbos, potiſſimum poſt quartanam hydropem, poſt tertianam pathemata hypochondriaca, acceſſiſſe.

10. INTERIM tamen neutiquam cum iis facere poſſumus, qui hunc corticem abſolute & fere ſemper noxium in febribus eſſe cenſent ejusque uſum rationibus quibusdam infeſtum plane reddere conantur, quaſi febrium indoli, ſalutari ſucceſſui ipſiusque naturæ intentioni contrarius eſſet atque inimicus. Putant ſcilicet, febrem nihil aliud eſſe, quam exacte methodicam naturæ medicationem, qua auctiori ſolidorum & fluidorum motu, cauſas, quæ febrem movent, per congrua ſecretoria & excretoria è corpore proſcribere nititur. Ad hoc ex voto perficiendum opus eſſe humoribus fluxilibus visque apertis; adſtringentia autem, quibus cortex Peruvianus accenſendus ſit, ſuccos fluidos incraſſare, excretoriorumque tenues canaliculos anguſtare, quin occludere, ideoque retineri, iis uſurpatis, morbificam in corpore materiam, ac recidivas, vel graviores alios morbos, produci.

11. AVTVMANT porro, præcipuam providæ naturæ in intermittentibus eſſe intentionem, ut redundantem ſanguinis vitali conſervationi ſemper infeſtam copiam auctiori inteſtino calido, ex progreſſivi acceleratione reſultante motu, diſſolutoria quadam in ſerum excrementitium reſolutione, imminuat ſimulque fortiori appulſu, viſcera ab inhærentibus vitiis atque obſtructionibus liberet. Atque adeo motus hoſce febriles eſſe præſidio ac medio, quo morbi curantur, graves arcentur & ea quæ vitæ inſidias ſtruunt eliminantur, nec ea propter, niſi cum ingenti damno, ſiſti ac cohiberi. Adhæc anceps admodum eſſe molimen, ſuſceptum ſapienter naturæ, in expellendis per ſecretoria & excretoria, noxiis, opus turbare, impedire planeque contrarium adſtringentibus inducere effectum, quem non poſſint non, præter peſſimas recidivas, acerbiora longe pathemata, hypochondriaca ſcilicet, hyſterica, lentæ febres, obſtructiones viſcerum, icterus, cache-

chexia, hydrops, melancholiæ quoque & pertinaces alvi obstipationes, presso pede insequi.

12. Et quod maximum esse volunt, tertianæ mineram prima in regione, seu ventriculo, tenuibus, præsertim primis intestinis, nec non adjacentibus organis, mesaraicis nempe vasis & glandulis, consistere perhibent. Hæc autem quum utplurimum viscidus & tenax humor sit, provido certe consilio stringi in principio porosas & externas partes, sanguinem ad interiora agi ibidemque aliquamdiu detineri, quo sufficiens humoris seroso-lymphatici quantitas per tunicas & glandulas viscerum in ipsorum cavitates transudet ac postea partim liquandæ & emolliendæ febrili materiæ, partim ipsi eo commodius egerendæ serviat. Hinc colligunt, perniciosa esse omnia ea, quæ motus hos tam apprime morbi causæ oppositos sistunt, febrilem illum lentum primis in viis humorem spissiorem reddunt & excretoria constringendo utilissimas secretiones atque excretiones tam per alvum, quam urinam & cutis spiracula, sufflaminant & cohibent. Id vero præstare chinæ manifesto constringentis naturæ corticem, hinc rejiciendum & usurpanda potius esse ea, quæ naturæ opus juvent, febrilem materiam solvant, & redundantem sanguinem dissolvendo omnisque generis excretiones promovendo, a materia, quæ in vitio est, corpus liberent, non vero eandem, febrilibus tantum motibus suppressis, cum periculo reprimant.

13. Sic quidem ratiocinantur corticis nostri adversarii, & fatemur sane, primo intuitu, hæc nonnullius videri momenti; an vero sint tanti, ut medentes penitus ab ejusdem usu deterrere possint, paullisper jam perquirere juvabit. Nititur autem omnis propemodum argumentatio supposito principio, quasi corpori inesset agens quoddam, quod prævia intima cognitione, rationali postea intentione, ad certum finem, motus vitales, e quorum familia etiam febriles; nec non remediorum effectus, efficiat ac dirigat. Sed tantum certe abest, ut ejusmodi principium in rationali medica the-

oria æque ac praxi ullo modo locum habere, aut quicquam utilitatis præstare possit, ut potius in explicandis intelligenter & demonstrandis medicis rebus, nec non inveniendis & applicandis remediis, confusiones & errores inducat.

14. Hoc qui tenet, facile conjicere poterit, quid de concitatis ab hoc principio febrilibus motibus sit sentiendum. Dicunt quidem, hos in se & sua natura esse salutares; sed ita potius sunt comparati, ut perniciem intentent & sapientem naturam imprudentiæ, quin plane dementiæ, aperte arguant. Ecquis enim in arte exercitatus est, qui ignoret, illum in febribus omnibus obvium a circumferentia ad centrum motum, cum vehementi partium externarum ac nervosarum spasmo & convulsiva quadam agitatione, pertracto simul in consensum universo nervorum systemate, fieri, & cum tam gravi omnium functionum læsione, quin ipsius mortis periculo, accidere, ut, qui intermittentibus decedunt, sub hoc ipso pereant. Sane, si pro arbitrio motus vitales dirigere posset agens hoc, tutius longe & facilius foret, sine tam perniciali spasmo universali habitusque corporis constrictione, copiosiorem sanguinis & humorum motum ad morbi sedem sensim, amica magis ratione, amandare atque dirigere. Et quamvis tantisper largiamur, febres, præsertim quæ intermissionem habent, corporibus crassis, copiosis & impuris succis farctis, quandoque præstare medicinam & imminentes ex viscerum oppletione longas & graves affectiones, motu humorum progressivo extra ordinem cum intensiori calore aucto, ceteris paribus arcere: neutiquam tamen omnes intermittentes sanguinis & succorum abundantiam, impuritatem, nimiam spissitudinem, aut viscerum infarctum juncta habent, multo minus hæc veram & adæquatam febrium causam & materialem fomitem constituunt, ut nec ea propter opus sit, tam impetuoso solidorum & fluidorum motu, atque humorum vitalium dissolutione.

15. QVOD

15. Qvod porro ad illud aſſertum attinet: naturam maxime in febribus occupatam eſſe, quo ſanguinem redundantem, diſſolutoria quadam per motum inteſtinum reſolutione, in corporis ſalutem imminuat; prorſus & quidem recte negamus, ſanguinis & humorum abundantiam febris cauſam eſſe. Hoc enim ſi eſſet, plethorici frequentius ſane febricitarent, & omnis generis febres tempeſtiva venæſectione certo ac cito arceri poſſent atque præſcindi. Eveniens autem ſub febre ſanguinis conſumtio & in partes excrementitias diſſolutio, eſt potius effectus & neceſſarium conſequens febrilis caloris, naturæ per ſe plus inimica, quam amica, quia ſimul vires, a quibus motuum vitalium vigor pendet, diſſipat ac deſtruit.

16. Eivsdem commatis eſt illud, quod humores crudi, viſcidi, tenaces ex depravata maxime digeſtione oriundi & in primis viis hisque conterminis organis hærentes, fomitem præbeant intermittentium. Rariſſime enim evenit, ut ob vitium in diæta commiſſum, vel pravam digeſtionem, intermittentes gignantur. Longe magis vero copioſi acres, glioſi prima in regione ſucci, tertiana laborantibus moleſtias creant, inprimis quum obſervemus, & juvenes, & cholericæ conſtitutionis homines, nec non iracundos, ſub æſtate ferventiſſima tertianis corripi, & his vomitus bilioſos, dejectiones bilioſas, ſolennes admodum eſſe urinasque flammei coloris, ob admixtas copioſas ſulphureas & bilioſas particulas, ſecedere. Ac licet demum noſmet ipſi vehementer improbemus adſtringentium in cujuscunque etiam generis febribus uſum, minime tamen concedimus, chinæ corticem, cum judicio, habita naturarum & circumſtantiarum ratione, debito ordine ac tempore oblatum, talem præſtare effectum, ut potius, uti fuſius infra docebimus, ad promovendas excretiones ipſamque perſpirationem liberiorem reddendam, eundem aptiſſimum eſſe remedium, asſerere non dubitemus.

17. JAM non incongruum, aut infructuosum erit, ut nostram de intermittentibus earumque generatione promamus theoriam, quo postea eo melius de methodo iis medendi accommoda & de remediis adversus ipsas idoneis judicare queamus. Id vero primo omnium tenendum, quod experientia constat, rarissime scilicet intermittentes unum vel alterum individuum ex vitio diætæ, vel digestionis invadere, sed plerumque grassari epidemice & ex præcedente insolita diuturna calida & sicca aëris intemperie oriri, tum quidem, quando corpus incautius vel borealibus ventis, vel auræ frigidiori & humidiori, sole maxime occiduo, exponitur, ut inde frigus notabilemque persentiat horrorem. Pari ratione, plura novimus loca, humiliora nempe, paludosa, compluviis, stagnis atque piscinis cincta, crebro febrium proventu adeo infesta, ut indigenæ & advenæ perpetuo fere omnique anni tempore iisdem exerceantur & tardius ac difficulter sanescant, nullam certe aliam ob causam, quam quod ob aerem ejusmodi in locis densum, frigidum ac humidum insectorumque copia refertum, perspiratio languescat & sufflaminetur. Nulla enim unquam febris, præsertim intermittens, vel etiam catarrhalis, arthritica, rhevmatica, nisi post imminutam & cohibitam excretionem cuticularem, accedit; nulla facile recidiva, quam hoc facto, repetit, neque minus etiam febrilis morbus eo gravior & diuturnior esse solet, quo magis hic saluberrimæ evacuationis successus interceptus atque cohibitus.

18. IGITUR, quando ingens recrementorum per poros cutis eliminandorum copia, sive ex aeris intemperie & præternaturali constitutione, sive ex malo in animi affectibus & victus ratione regimine fuerit contracta, perspiratio autem, quæ pro tanta sordium activæ, halituosæ & salino-sulphureæ indolis, multitudine necessario sufficiens, quin auctior esse debuerat, constrictis nervosis & excretoriis cutis tubulis, valide potius impeditur; fit utique, ut motus seri excrementitii aliorsum & ad interiora vertatur. Quod quidem, sicuti in febri-

febribus catarrhalibus, ad glandulosa narium, faucium & bronchiorum loca, in rhevmaticis & arthriticis ad membranas musculorum & nervoso-glandulosa artuum ligamenta, in diarrhoeis ad intestinorum tunicas evenit: ita intermittentibus in febribus idem ad abdominis secretoria & depuratoria viscera, hepar nempe, pancreas, ventriculi & intestinorum glandulas & glandulosas tunicas contingit. Heic vero confluens malignus humor, fermentales, lymphaticos, salivales & biliosos, digestioni & chyli elaborationi servientes succos, inquinat, corrumpit ac intemperatos reddit, qui congesti, in duodeni maxime cavo, mutuo confermentantes & cum cruditatibus vitiosæ digestionis permixti, mora pejorem nervosisque partibus valde inimicam indolem contrahunt. Sic depravati & tam per poros, quam tubulos, successive ad sanguinem delati succi, quando ad nervosas, quæ cerebrum & spinalem medullam cingunt membranas pertingunt, infesta sua indole, universalem demum in vasorum & nervosarum partium systemate spasmum concitant, qui febris essentiam constituit.

19. Febris quippe nihil aliud est, quam affectus & effectus systematis nervosi præter naturam affecti. Etenim, omnia illa, quæ sub accessione febris affligunt symptomata, dolor scilicet capitis, dorsi, maxime circa primam lumborum vertebram, dolor contusivus omnium artuum, ingens lassitudo & languor, frigus, rigor, horror, totum quandoque corpus concutiens, summa præcordiorum anxietas, spirandi angustia, cum inquietudine, pulsus arteriarum contractus, celer, parvus, inæqualis, vomitus, vel conatus ad vomendum, sitis sæpe sub ipso frigore, alvi fortior strictura, vel etiam fluxus, in nonnullis stimulus ad mingendum, mentis quoque ac sensuum, quam sæpe observavi in senibus, præsertim quartana laborantibus, obnubilatio, satis superque testatum faciunt, graviter læsum & affectum esse nervorum systema. Dum autem sub hisce symptomatibus ab exteriorum strictura, sanguis ad interiora & vasa majora, pulmones, caput & cor urgetur,

tur, ipſa ſua copia cordis muſculum ad vehementiorem pulſum celerioremque ſyſtolen exſtimulat, quo fit, ut ſanguis celerius & valide per vaſa trajiciatur, arteriarum motus vehementior & citatior micet, æſtuque ſic majori facto, ſpaſmi nervoſarum partium iterum laxentur, materia quæ hos excitarat excutiatur, ſanguis ad ambitum corporis appellatur, & adapertis, remittente ſtrictura, cutis ſpiraculis, ſudor erumpat.

20. HAC ratione febris primum generatur atque ſuccedit, quod vero interpoſito aliquo tempore novus impetat paroxyſmus, ita concipiendum eſſe arbitramur. Conflata illa, ex corruptis bilioſis & lymphaticis ſalivalibus, cum indigeſta alimentorum maſſa, ſuccis, febrilis in duodeno potiſſimum hærens materia, non omnis ſimul & ſemel, ſed ſucceſſive, ad ſanguinem & nervorum ſyſtema tranſit. Deinde id, quod ab hoc, ut ita loqui liceat, fermento reſtitat, ab affluentibus ex hepate, pancreate & glandulis duodeni impuris ſuccis, novum ſubinde accipit pabulum ac nutrimentum. Tum inteſtino illo mirum adaucto in paroxyſmo motu, ipſe ſanguis & ſerum in mucidas ſalſo-ſulphureas ſordes fatiſcit quæ quum non omnes die vacuo difflentur, intus manent & ſuccos lymphaticos ſalivales ipſamque bilem inquinant magis atque corrumpunt. Accedit, licet a nemine, quod ſcimus, annotatum ſit, quod intercalari die pulſus admodum languidus & debilis, partes quoque externæ ipſaque cutis magis frigidæ, quam calidæ ſint, & perſpirationem remiſſam minusque ſufficientem, intuitu ſordium excernendarum, eſſe, luculenter arguant. Demum etiam veriſimillimum eſt, univerſale illud nerveo-fibroſum & tubuloſum corporis emunctorium, cutem, tot impetuoſis & plane contrariis ſpaſticis, conſtrictoriis, ſubſequente nimia remiſſione, motibus, nec non vehementi æſtu, quoad tonum, robur & functionem ſuam admodum labefactari & vitiari, ut ſaluberrimum illud excretionis periphericæ negotium, ſub toto febris decurſu minus recte ſuccedat ipſaque adeo ſanguinis & humorum depura-

puratio multum elangueſcat. Quibus omnibus junctim expenſis, in promtu eſt judicare, novum ſic ſuccreſcentem ſenſim fomitem, & certo interpoſito temporis ſpatio ſufficienti quantitate collectum, novum iterum proritare febrilis paroxyſmi inſultum.

21. QVOD autem rediens ejusmodi paroxyſmus, non in omnibus intermittentibus idem recurſus tempus ſervet; ſed vel ſingulis, vel ternis, vel quaternis diebus repetat, quandoque typum ſuum & acceſſionis periodum mutet, interdum etiam duplicet; id omnino ob impuritatum, ratione copiæ, & indolis plus minus activæ & mobilis differentiam, largioremque vel parciorem earundem ad primas vias affluxum, nec non ob diverſam viſcerum, præſertim hepatis, lienis & pancreatis, conditionem & ſtatum, fieri, cenſendum eſt. Luculenter certe id conſiſtit elapſo anno, quo, propter inſolitam diuturnam calidam & ſiccam æſtatis & autumni conſtitutionem, per univerſam fere Germaniam febres graſſatæ, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, ſimplices & duplices, nimirum anomalæ, nullam omnino aliam ob cauſam, quam diverſam humorum indolem viſcerumque conſtitutionem, pro varia temperamenti victusque eorum, quos invaſerunt, ratione.

22. POST intermittentium geneſin & naturam, ſpectanda nunc adverſus eas præſidia, quæ inter principem merito locum obtinet chinæ cortex, cujus ideo principia & quos in corpore vel cum emolumento, vel damno, præſtat effectus, penitius paullo examini ſubjiciemus. Eſt vero inter hujus corticis elementa primo loco connumerandum adſtrictivum. Pateſcit hoc ex ſapore linguam conſtringente, quem tam pulvis ipſius, quam infuſum cum aqua fervente factum, nec non liquor, affuſo ipſi ſpiritu vini puriſſimo, confectus, exhibet. Idem quoque confirmatur chymico experimento, dum ſolutio hujus corticis, adjecto vitriolo, more omnium adſtringentium, nigreſcit & atramenti colorem induit. Alterum, quod in complexu fovet elementum, eſt amarum, naturæ pla-

ne aperientis, quod unanimi medicorum consensu febribus perdomandis aptissimum, quandoquidem omnia fere amara, uti herba absynthii, cardui benedicti, fumariæ, centaurii minoris, radix gentianæ rubræ, lignum colubrinum, antifebrilia suppeditant præsentissima.

23. ACCEDIT tertium chinchinæ ingrediens, naturæ admodum gratum, balsamicum scilicet, quod sapore & odore, non tam pulveris, quam potius ex prolecta destillationis ope aqua, nec non vini spiritu, manifestatur. Quartum demum elementum est terrestre fixum, peracta solutione, & extractione conspicuum, quod quidem hucusque penitus ferme neglectum fuit, egregiæ tamen virtutis, ad corrigendam, obtundendam & involvendam materiæ febrilis, præsertim biliosæ, acrimoniam, eodem modo ac notum est, sola terrea, ut conchas, matrem perlarum, terram sigillatam & corallia, in sistendis febribus efficacia pollere haud spernenda. Agit igitur hoc simplex tota ut GALENI loquendi formula est, substantia, & plura continet principia ad febres sanandas proficua, quæ rarius, vel plane nunquam, in ullo alio medicamento reperiuntur, eaque propter vehementer errant & falluntur ii, qui a sola facultate adstringente, febrifugum corticis Peruviani effectum derivare satagunt.

24. HÆC autem hactenus allata tam febrium theoria & pathologia, quam vera febrifugi nostri principia, expeditam monstrant viam, ad rectam intermittentibus medendi methodum, & quo pacto chinæ cortex cum bonis ægrorum rebus propinandus. Diximus scilicet superius, mineram, sive caussam intermittentium materialem, ex affluxu copiosioris corruptæ bilis & salivalis laticis maleque digestis alimentis conflatam primis viis, & quam maxime flexuoso intestino duodeno, firmiter impactam hærere, ac inde successive certa quantitate ad interiora & nervosarum partium systema translatam, motus istos spasticos febriles concitare. Hinc utique in persanatione rationalis Medici intentio eo dirigenda, ut peccans

hæc

hæc materia attemperetur, obtundatur, eliminetur ipsiusque ulterior & largior affluxus ex glandulis ductibusque biliariis cohibeatur. Et his certe indicationibus peritum corticis Peruviani usum, si non ex toto, tamen maxima ex parte, satisfacere posse, existimamus.

25. LARGIMUR quidem, minus proficuum esse hoc antifebrile, quando prima corporis regio, redundante vitiosorum, præsertim viscidorum, acidorum, & tenacium succorum saburra obsessa, ut hos potius inviscando, magisque immobiles reddendo, & simul adstrictiva sua vi alvinam evacuationem supprimendo, multum noceat, ut tum quidem non modo materia febrilis retineatur, sed & dolores tensivi & anxietates circa præcordia augeantur, quemadmodum in his, qui diuturna laborarunt quartana, senibus inprimis & pueris, nec non oggesto crebrius & liberalius cortice multoties vidimus. Quare tutius tum omnino & consultius est, hoc medicamentum vel plane omittere, vel non prius admittere, quam præmissis, quæ crassos, viscidos & tenaces humores attenuandi, incidendi & per alvi secessum evacuandi facultate pollent. Merentur hoc nomine laudem ex salium familia depromta, sal scilicet ammoniacum depuratum, sal digestivum Sylvii, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal Glauberianum, Ebshamense. Potissimum tamen in vincendis chronicis febribus spectatæ virtutis salia ex aquis medicatis prolecta, ut Sedlicense, & Egranum, quippe quæ paulo majori dosi, ad unciam scilicet dimidiam, vel unam, in sufficienti quantitate aquæ soluta, & aliquoties pro circumstantiarum ratione oblata, a colluvie viscidarum sordium intestinorum canalem egregie expurgant. Magna quoque amarorum ad mucidos, tenaces, & acidos succos incidendos, detergendos, ac evacuandos facultas, quorum in numero celebria sunt extractum centaurii minoris, gentianæ rubræ, cardui benedicti, absynthium, rhabarbarum, aloes rite prius correcta & cicurata, quæ in lixivioso aqueo menstruo soluta & die vacuo, vel

cum vino, vel cum ſpiritu vini oblata, egregie proſunt. His autem præmiſſis, cum ad intercipiendum nimium humorum vitioſorum ad primam regionem confluxum, tum ad facilitandum perſpirationis ſucceſſum, cortex noſter cum aliis, quæ operationem ipſius ſecundant, utiliter propinari poteſt.

26. PARI ratione, ubi cruditates ex male digeſtis & corruptis cibis cum bile ſuccoque ſalivali vitiatis, fomitem febris ſubminiſtrant, & ratio dictitat, & experientia confirmat, liberandas, ante ſpecificorum antifebrilium & roborantium uſum, eſſe ab illuvie tam acidorum, quam bilioſorum & corruptorum humorum, primas vias. Quod ut obtineatur, convenientiſſima ſunt blanda emetica, vel *ἄνω* ſimul & *κάτω* evacuantia, rejectis omnibus acrioribus draſticis purgantibus, & validis emeticis, quippe quæ ventriculo & nervoſis partibus admodum infeſta, vires dejiciunt, & motus efferos potius intendunt, quam minuunt. Nos, quam hunc in finem commendemus, habemus mannam, cujus uncia una, vel duæ, cum uno, vel duobus tartari emetici granis ſufficienti aquæ fontanæ quantitate ſolutæ clementiſſime, ſatis efficaciter tamen, ſurſum ac deorſum evacuant, ac, ut multiplici compertum habemus experientia, egregie intentioni ſatisfaciunt. Et hoc facto, majori cum fructu & feliciori cum ſucceſſu, antifebrile noſtrum uſurpare licet.

27. CONTRA ea plurimæ dantur febrium ſpecies, ut bilioſæ, quartanæ & tertianæ æſtivæ, duplices, continuæ, gravibus & acerbis ſymptomatibus ſtipatæ, quæ plerumque poſt diuturnam præcalidam & ſiccam tempeſtatis conſtitutionem, a bile nimis intemperata, acri, calida & volatili incunabula trahunt. Ad hanc earundem materiam figendam, cicurandam, obtundendam ejusque copioſiorem ad inteſtina affluxum impediendum, cortex chinæ, præſertim in pulvere oblatus, abſorbentibusque ac nitroſis remixtus, egregie ex uſu eſt,

est, eaque propter paucos post paroxysmos propinandus. Sic multoties, largas biliosas dejectiones, præsertim in corporibus biliosæ naturæ & cholericæ constitutionis, felici admodum successu erupisse novimus, discedente paullo post penitus febre.

28. Quod quidem, sicuti experientia edocti scribimus; ita non minus eodem fundamento nitentes, de hoc cortice asserimus, quod perspirationem fulciat ac promoveat, in quo, si non præcipuum, certe non minimum, intermittentes curandi, repositum est momentum. Hæc enim, ut supra diximus, saluberrima evacuatio, quando supprimitur & sordes per eam evehendæ ad interiora recedunt, primordialem suppeditat intermittentium causam, eo magis, quo major restitantium recrementorum biliosorum in sanguine & humoribus est proventus. Deinceps eædem hæ sordes, ob succedentem parcius & languidius die post paroxysmum vacuo hanc excretionem, copiosius denuo collectæ, palmariam repetentis paroxysmi causam præbent. Ipsæ recidivæ non aliam accedunt ob rationem, quam quod materia febrem movens exitu præclusa, uti potissimum fit, quando superata vix febre corpus paulo liberius frigido & humido aeri, circa stagna aquarum, in humilioribus locis, & templorum concamerationibus, vel etiam borealibus ventis exponitur. Liberiori quoque æstatis tempore cuticularis excretionis successui tribuendum, quod æstivæ tertianæ, & quartanæ, facilioris sint sanationis, quam autumnales, quin, diuturnæ & contumacissimæ, etiam quartanæ, per autumnum, hiemem & ver affligentes, accedente solstitio æstivo, sponte, sine medicina, conquiescant. Hinc demum petenda ratio, quare, ut observationes fide dignorum auctorum confirmant, sæpe sola fortiori corporis, cursu, saltu, equitatione, ad sudorem usque exercitatione, nec non prolecto in balneo sudore, aut largiori vini potu, intermittentes admodum rebelles expugnentur & abigantur.

29. TANTA utilitas, tantaque neceſſitas hujus evacuationis in febrium eſt curatione, eaque propter, quod etiam hoc nomine cortex noſter laudem mereatur, penitius paullo evolvendum. Videtur quidem huic facultati obſtare, virtus ipſius adſtrictiva, qua cutis poros ſtringi potius, & perſpirationem ſufflaminari vulgo creditur. At vero, non pure & poſitive adſtrictivam, ſed potius ob admixtum amaricans & balſamicum ingrediens, roborantem virtutem noſtro cortici adſcribimus. Nam, utut eminenti facultate adſtringente dotata, cujus generis ſunt aluminoſa, vitriolica, & ex vegetabilibus radix tormentillæ, biſtortæ, ſi convenienti tempore & regimine in intermittentibus uſurpantur, non penitus ſpernendam habeant efficaciam, præſertim quando poſt eorum uſum decoctum vel infuſum calidum ſuperbibatur & fortiter corpus motu exerceatur; ſed tamen longe alia eſt ratio, natura & virtus roborantium, quæ non tam terrea, conſtringente, quam potius ſimul balſamico, amaro elemento, in ſolidas corporis noſtri a tono dejectas partes agunt, iis robur, tonum atque vigorem & potentiam motricem conciliando, ut motus fluidorum catholicorum vitalium, qui potiſſimum a ſolidorum motu pendet, per compagem corporis mere vaſculoſam, promtior, citatior, & expeditior fiat; quem nunquam non major & auctior, per inſenſilem tranſpirationem, impuritatum excretio, ſummo cum fructu ſequitur, ut longe tutiora ſint puris adſtringentibus. Et profecto, quæ ex remediorum genere roborante & ſubadſtringente, paulisper balſamica virtute ſplendent ſimplicia, in morbis longis & difficilibus perſanandis, magna præſtare ſolent, & aliis longe ſuperiora ſunt. Hinc enim eſt, quod decocta herbarum, quæ vulnerariæ dicuntur, ut ſunt nominatim: fragaria, ſanicula, meliſſa, agrimonia, veronica, ſcabioſa, marrubium, pulmonaria, hepatica, ſcolopendrium, nummularia, plantago, millefolium, conſolida Saracenica, flores bellidis, hyperici, muſcus pulmonarius, polychreſtam & mirabilem certe, non tantum in vulneribus con-

conſolidandis, verum etiam longis, inſanabilibus fere morbis, cachexia, phthiſi, ſcorbuto, ictero, hæmoptyſi, atque identidem febre quartana, ſanguinem depurando, viſcera obſtructa reſerando, nec non excretiones languidas promovendo, exſerunt effectum, quæ tamen non proxime in fluidas partes, earum vitia corrigendo, ſed potius in ſolidas, tonum & robur reſtituendo, agunt, atque ſic operationem ſuam exſerunt. Neque noſtro tempore, ſingularis corticis chaccarillæ virtus, qui paullo calidioris & plus, noſtro cortice, balſamicæ naturæ eſt, in ſiſtendis nimiis alvi fluxionibus, etiam dyſentericis, ignota eſt, qui cortex etiam decenter uſurpatus in febribus intermittentibus, item lentis, quæ ex ſtomachi & digeſtionis vitio proveniunt, curandis, non ſpernendam opem confert.

30. Est itaque tam ſalubris & ſpectata corticis chinæ virtus, ut roborando ſolidorum tonum, circulum ſanguinis, excretiones, maximeque inſenſilem, per cutis ſpiracula, egregie promoveat, eaque propter per ipſam experientiam confirmatum habemus, ab ejus uſu, mox virium accedere augmentum, vigorem corporis & animi reſtitui, appetitum antea emortuum reſuſcitari, cum omnimoda paroxyſmorum febrilium ceſſatione. Obſervarunt etiam hos inſignes & eximios effectus alii præclari Medici, cujus rei teſtes citamus Listerum, Bohnium, Sydenhamium, Deckerum, Bergerum, Jones, Mortonem, D' Aquin, qui unanimi ſuffragio teſtantur, quod cortex egregie ventriculum roboret, appetentiam acuat, ac deficientem corporis calorem excitet, vires reficiat, nec ſolum perſpirationem promoveat, ſed etiam urinam, ſubindeque alvum, præſertim ſi recens ſit, moveat. Et perite demum adjiciunt: omnes, qui cortice in febribus hoc effectu uſi, a febre liberos manſiſſe, nec ullo inde oriente ſymptomate atque incommodo fuiſſe afflictos. Monendum tamen, has tam egregias operationes, non a ſola excretione cuticulari aucta, derivandas eſſe. Nam, non modo pluries a nobis obſer-

obſervatum eſt, ſub largo etiam & continuo diebus vacuis ſudore, paroxyſmos nihiloſecius repetiiſſe, nec vires, nec appetitum, inde accepiſſe incrementum, ſed & ipſa experientia compertum eſt, ea, quæ ſudorem movent efficaciter, ad ſiſtendos febriles paroxyſmos, non adeo eſſe apta atque conducibilia. Ingens quippe eſt differentia, inter ſudorem, qui ſæpius a virium proſtratione & dejecto cutis tono provenit, & inter perſpirationem auctiorem, quæ ex vegetiori ac celeriori ſanguinis per univerſum corpus circuitu, ex pulſuum vigore & æqualitate dignoſcendo, reſultat. Et hæc non tam poſitive ſudoriferis, motum inteſtinum calidum in ſanguine cientibus, procuratur, quam potius iis, quæ tonum ſolidorum, cordis, vaſorumque dejectum fulciunt & adducunt, quorum in numerum noſter quam maxime referendus eſt cortex.

31. NEQVE etiam noſtra fert ſententia, ſemper, & omni tempore unicum hoc noſtrum præſidium, roborando, & circulum ſanguinis, & perſpirationem augere, in iis, qui febre laborant, ſed utique opus eſt, ut corpus ſit diſpoſitum, viæ & excretoriorum tubuli patuli, nec ſpaſmo conſtricti, humores tenues & fluxiles, non craſſi, viſcidi & immobiles, ipſius quoque remedii virtus integra, nec a vitioſis primarum viarum ſuccis obtuſa, aut enervata. Eadem enim corticis noſtri eſt ratio, ac martialium bene præparatorum, quæ itidem adducendo ſolidorum tonum, ſicque univerſum ſanguinis & humorum progreſſum promovendo, egregios quidem in longis ac rebellibus morbis expugnandis præſtant effectus, non tamen ſemper & abſolute tales, ſed tunc demum, quando & ſolidorum, & fluidorum, apta & conveniens eſt ad aperiendum & excretionum ſucceſſum diſpoſitio. Atque adeo, quum roborando perſpirationem moveant ex marte confecta, in proclivi eſt ratio, quare flores ſalis ammoniaci martiales, nec non cum hæmatite parati, in pulvere, vel cum ſpiritu vini in eſſentiam redacti, crocus martis tenuiſſimus, limatura martis in

in rubiginem versa & in subtilissimum pollinem comminuta, ad compescendos, immo tollendos febriles motus, cum prudentia usurpata, idem fere ac chinæ cortex, præstare soleant, contra vero, quando empirice, nulla corporum, naturarum, circumstantiarum & temporis ratione habita, ingeruntur, noxam inferant non levem.

32. QVÆ quum ita sint, speciosum omnino videtur dubium, vel monitum: tutius forsan esse famæque & conscientiæ Medici magis conducibile, tam in quorumvis morborum, quam speciatim intermittentium medicatione, penitus ab ejusmodi remediis, quæ tam exactam in applicatione, ne noxam inferant, exigunt circumspectionem, abstinere, & potius præcipuum sanationis negotium naturæ committere, adhibitis duntaxat iis, quæ humorum intemperiem corrigunt eosdemque mobiles ac fluxiles reddunt. Sed tenendum utique, non semper tuto & cum bonis ægrorum rebus hoc fieri posse. Docet enim experientia, adeo rebelles & infensas nonnunquam esse intermittentes, ut observato quantumvis exquisito regimine, adhibitis quoque tutis & selectis remediis temperantibus, diluentibus, blande evacuantibus & diaphoresin, finito paroxysmo, elicientibus, nihilo tamen secius per complures menses, quandoque integrum annum & longius perdurent, corpus emacient viresque penitus dejiciant. Quin, licet his febris vehementia tantisper fracta fuerit, ob magnam tamen diuturnitate inductam imbecillitatem, quæ CELSI effato omnibus morbis patet, accedente levi in vitæ victusque ratione errore, ex facili vel febriles motus, leviores quidem, recrudescunt, vel alii morbi, præsertim si copiosior cibus ingestus, cachexia febrisque lenta pullulant, ut etiam, qui minus favent huic nostro febrifugo, ipseque BAGLIVVS *l. c.* fateri cogantur, in fine, quando febris vires per longum tempus contriverit, ad ventriculum totumque corpus roborandum, nostrum usurpari posse corticem. Et certe multi & magni morbi, præsertim qui ex abundantia & impuritate succorum

ſuccreſcunt, ſine medicina, ſola abſtinentia & inedia, feliciter arceri poſſent atque ſanari, ſed quia plures has moleſtias ſubire recuſant, venæſectio in auxilium vocanda, abſtinentia longe tutior. Providendum igitur, ut modo ſine noxa fiant omnia.

33. ALIUD, quo multi, etiam periti Medici, corticem noſtrum ſuſpectum reddere nituntur, argumentum eſt, quod ejusmodi conſtringentia & roborantia motus & paroxyſmos febriles ſuſpendant quidem, cauſam vero & materiam febris non tollant, quæ poſtea vel recidivas, vel novos pejores morbos inducat. Verum ſuperius jam evicimus, ita comparatum eſſe chinæ corticem, ut, ſi recte, debito ordine aliisque accommodis remediis nuptus, uſurpetur, febris etiam cauſam tollat, promovendo nempe perſpirationem deſtructumque tonum reſtituendo. Ad hæc incidunt ſæpe caſus, ubi motus morboſos, etiam febriles, relicta tantisper cauſa, compeſcere & ad tempus tollere expedit. Tam atrociter enim quandoque ſæviunt paroxyſmi in tertiana, v. c. continua & duplici, ut conſumtis ob vigiliam & jugem æſtum nimium viribus, corpus morbo diutius ſuſtinendo vix amplius par ſit. Heic omnino utile, immo neceſſarium eſt, infeſtos hos motus ad tempus ſuſpendere, quo majori cum fructu ad tollendam febris cauſam applicari poſſint remedia, tam corrigentia, quam evacuantia, quæ ſub tanta inſultus febrilis vehementia, & turbata plane tamdiu motuum & functionum naturalium œconomia, vel nihil proficiunt, vel contrarium prorſus interdum exſerunt effectum.

34. MAIORIS momenti ad evertendum chinæ uſum excogitatum quorundam argumentum eſſe videtur, quod, teſte experientia plures febricitantes ab eodem exhibito in graves, eosque immedicabiles morbos; quales ſunt lentæ ac hecticæ febres, cachexia, hydrops aſcites & tympanitis, contractura, pathemata, in viris hypochondriaca, in feminis hyſterica, nec non motus in pueris convulſivi & epileptici, præcipita-

pitati fuerint. Verum enim vero, quamvis non negandum sit, periculosas ejusmodi afflictiones intermittentes sæpenumero subsequi, unde tamen id ipsum eveniat, non tam clare semper & plenarie liquet, sed pervestigatius paulo hujus rei ratio inquirenda venit. Propterea sciendum omnino est, ante febrem plerumque humores & viscera ad dictos morbos per se apta esse & disposita; dein accedit etiam perversa regiminis, diætæ & vitæ ratio, concurrunt graves animi perturbationes, & forsan quoque intempestivus plane & imprudens, ratione molis siue doseos & temporis, chinam exhibendi modus suum confert momentum. Quis itaque sub tali rerum statu & conditione circumspectum pariter hujus corticis usum pro sola iniqui effectus causa agnoscere, vel eundem in genere suspectum, infidum & noxium reddere velit.

35. Præterea, satis omnino constat, summæ efficaciæ præsidia, venæsectionem, emetica, purgantia, opiata, mercurialia & martialia, item ex auro & antimonio parata, nec non salia volatilia animalium, balnea Laconica & medicamenta spirituosa, si empirice & non cum judicio atque discrimine in usum trahuntur, æque perniciem noxasque inferre posse plane lethales. Nemo autem facile hanc inde formabit conclusionem: ergo hæc omnia medico usu carent & prorsus sunt rejicienda, sed ita potius argumentandum; quia tam promta ad juvandum, quam nocendum hæc generosa sunt remedia, ergo recte iisdem utendum. Longe majori vero jure eadem argumentatio valet in usu nostri corticis, qui ne quidem his magnæ activitatis remediis accensendus. Illa quippe in complexu suo quidpiam fovent, quod exili mole subito ingentes in corpore suscitat mutationes, hic autem non ita; sed si effectum exserere debet, majorem molem, ad uncias aliquot, successive sumendam, exigit. Neque etiam adversum naturæ humanæ remedium esse corticem chinæ, ex eo recte colligitur, quod in morbis, ubi vires imbecilles nervorumque systema affectum, eximio cum fructu exhibeatur, ac ob

id non modo in febribus, sed &, experientia teste, in alvi fluxu, vomitu, dysenteria, malo hypochondriaco, hysterico & podagricis doloribus, ad firmandum ventriculi, intestinorum & nervosarum partium tonum, apprime ex usu sit.

36. DEMUM, id quidem omnes fere concedunt, superata propemodum, naturæ auxilio, febre, ad compescendos, qui in habitum & consuetudinem abierunt febriles motus, febrifugum nostrum cum fructu usurpari posse; quod vero statim in principio, post unum vel alterum paroxysmum tuto in usum vocari possit, pernegant maxime isti, qui naturam febre tanquam remedio sapienti consilio uti censent, ad amoliendas caussas, quæ vitæ periculum struunt, persuasi, optimam & salutarem naturæ intentionem hac ratione turbari. Sed supervacaneum plane esse hunc metum, experientia, optima medicarum etiam veritatum magistra omnibusque ratiociniis superior, luculenter admodum docet. Nobis certe innumera fere nota sunt exempla eorum, qui tertiana epidemica gravibusque symptomatibus invadente correpti, hac methodo feliciter sanati sunt, ut expurgata, post tertium vel quartum paroxysmum, per superiora & inferiora, efficaci medicina, corporis regione, altero post die antifebrile ex cortice chinæ electuarium, congrua dosi, ordine ac tempore, sumserint; & hoc facto, post secundam vel tertiam statim accessionem, nullum amplius experti sunt insultum, sed perfecte cum sanitate in gratiam redierunt, præsertim, quando post hujus medicaminis usum, corporis exercitatione perspirationem auctiorem provitarunt & medicamenta roborantia stomachica simul usurparunt. Atque etiam id ingenue affirmare possumus, nos frequentiori observatione didicisse, & longe difficiliori negotio, & longe majori cautione, corticem nostrum febri opponi, ubi hæc aliquandiu per aliquot hebdomades, vel menses, corpori inhæsit, quam ubi haud ita pridem illud invasit; eo quod, quo diuturnior febris est, eo major recrementorum ex disso-

diſſolutione ſanguinis, per motum calidum inteſtinum, naſcitur copia, quæ poſtea ægrius & corrigitur, & educitur.

37. IDEM nobiſcum cenſent præſtantiſſimi in arte viri, inter quos nominaſſe ſufficiet BOHNIVM, qui peculiari *diſſertatione de fuga febrium minus ſuſpecta*, id pluribus adſtruxit, nec non BERGERVM, qui in citata ſuperius docta *diſſertatione de chinchina ab iniquis judiciis vindicata*, ita apprime ad veritatem §. 9. ſcribit: *non poſſum probare vulgari medicorum cantilena ſeductam* SYDENHAMI *cautionem, ut ne præmature nimis antequam febris ipſa ſuo ſe marte aliquantiſper protriverit, in uſum hic cortex ducatur, ne ægrotantis vita periclitetur, ſi ſanguini omni fermentationis niſu ſe deſpumanti, derepente remoram injiciamus. Rectius* PADVS, DONZELIVS, LISTERVS, MORTONVS, IONES *& maxime* BOHNIVS, *docent, præmiſſis quidem, ſi opus fuerit, evacuantibus, ac præſertim emeticis, mox ineunte morbo & antequam febris radices egerit & ſuccos viſceraque ac vires corporis labefactarit, uſu corticis vires illius feliciter frangi & atteri. Hic nec recidivarum, nec illorum metus eſt malorum, quæ* BAGLIVVS *uſui corticis adſcribit, quum potius febris perverſæ curationi & corporis impuritati debuiſſet cauſam dare, quia recto corticis uſu egregie adjuvantis, cauſam illorum malorum una cum febre tolli, & ratio ſuffragatur, & experientia monſtrat, ita, ut laudatus* BOHNIVS *teſtetur, innumerabiles fere, quibus, ab initio morbi, corticem præbuerit eoque febrem ſanaverit, nihil damni percepiſſe.*

38. AD rectum igitur, ſecurum & efficacem hujus medicamenti in febribus debellandis uſum ſtabiliendum & confirmandum, annectemus ultimo loco ſalutares quasdam cautiones & præceptiones, quibus rite obſervatis, non facile quispiam cortice noſtro nocebit.

I. Corticem chinæ non exhibere oportet, niſi primis viis, a multa vitioſorum humorum ſaburra, qua ſcatent, probe prius liberatis; id quod optime fit per ſalia deterſiva, vel ſola, in debita quantitate ſumta, vel cum accommodato laxante

aut emetico nupta. Neque ad ejus usum, præsertim in majori copia instituendum, facile descendendum est, si abdominis viscera obstructa, vel sanguine & humoribus infarcta existunt, sed prius potius obstructiones reserentur, infarctusque expediantur, necesse est, quod per potum aquarum mineralium, per salia neutra & amara thermarum & acidularum, per rhabarbarina cum sale tartari vel terra foliata tartari permixta, per iuscula cum radicibus & herbis aperientibus decocta, per sufficientem motum corporisque exercitationem efficitur quamoptime.

II. Nec facile cura intermittentis cum cortice chinæ suscipienda est in corpore aperte plethorico, cacochymico, cachectico & hypochondriaco, aut criticis sanguinis evacuationibus suppressis; sed præstat omnino per sanguinis decentes missiones, per elixiria temperata balsamica, pilulas balsamicas polychrestas, interponendo salia neutrius generis amaricantia, impedimenta removere motusque istos febriles medicamenti instar ad hæc vitia submovenda aptos impendere nec repente unquam supprimere.

III. Majori cautione opus est, si corpora, quibus exhibendum est nostrum febrifugum, viribus sanguineque exhausta, si animi affectibus obnoxia, si senilia sunt; nec non si ipsæ febres in hecticam continuam & lentam inclinant, si alvi obstipationes, urinæ sine sedimento tenues incidunt, si hypochondria tument & febris autumnalis vel hyberna per longum jam tempus inhæsit: quod si accidit, expedit potius febriles, si præsto sunt, motus lenioribus evacuantibus & roborantibus blande moderari, donec tandem, quod sæpius fit, vel loci mutatione, vel exquisitiori observato vitæ victusque regimine, vel aere salubri, levi, sereno & calido accedente paroxysmi sponte conquiescant.

39. QVVM ad rectum & salutarem nostri medicamenti usum multum omnino conferat, qua forma, dosi, tempore & sub quo regimine exhibeatur, tenendum est:

I. Quod

I. Quod ad formam attinet, ante omnia corticem purum, solidum, bene sapidum nulloque fracido vel vappido odore imbutum eligendum esse. Hic ipse in minutissimum pulverem comminutus simplex in substantia, sine ullo alius additamento in quovis vehiculo commodissime datur. Si quis autem hunc pulverem reformidet, cum sola aqua & saccharo in electuarium redactus deglutiri potest. Testari ego sane certa explorataque fide possum, me efficaciorem semper præstantioremque animadvertisse hunc corticem simplici hac methodo exhibitum, quam multis aliis ingredientibus permixtum varieque hinc inde mutatum. Vbi manifesta ventriculi adest imbecillitas cum fastidio pulverem assumendi, in infuso cum aqua vel vino & ad gratum saporem cum pauxillo cinnamomi parato in forma potus Thée, facta pro lubitu edulcoratione, calide vel etiam frigide ad decentem quantitatem sumatur. Dein, si febris biliosa magno cum æstu juncta urget, ejus pulverem cum quarta nitri purificati parte remixtum exhibere præstat. Vbi vero ob obstructionis & viscerum a viscidis & crudis humoribus infarctus suspicionem major ab eodem adstrictio metuenda est, in forma vel solida vel liquida salia addenda sunt lixiviosa, & inprimis alcalina, quæ adstringentem corticis nostri virtutem egregie corrigunt & cicurant. Potest hac ratione extemporalis liquor parari roborans & antifebrilis securissimus, quando uncia una corticis chinæ & salis tartari drachmæ duæ in aquæ cum vino dilutæ libra una coquuntur. Denique ego quoque in arte exercenda ad domandos febrium insultus optimo cum successu usus sum sequenti electuario: Rec: Rob Sambuci unciam unam, cortic. chin. drachmas VI. extracti fl. chamomill. vulg. nitri depurati, antimon. diaphor. singulorum drachmam unam semis, julepi rosarum q. s.

II. Quoad dosin hujus specifici hæc monenda duxi: quod excessiva valde quantitate ad drachmam unam vel ultra pro una vice nunquam sit exhibendum; sed longe erit consultius, di-

versis

verſis vicibus unum alterumve tantummodo ſcrupulum die intercalari, finito paroxyſmo, intra trium horarum ſpatium, ſufficientem ſuperbibendo vel aquæ, decocti, brodii, vel cereviſiæ quantitatem, inter cibum quoque porrigere. Mirifice autem operationem hujus medicamenti adjuvat motus & exercitatio corporis, qua ſaluberrima ad febrem fugandam perſpiratio inſigniter promovetur & omnis ſuſpecta adſtrictio aut humorum coagulatio prohibetur.

III. Tempori proſpicitur, ſi curæ ad minimum per unam hebdomadem, dicta ratione inſiſtimus. Tum ſublata febre & appetitu redeunte ſemel quotidie, ac demum alternis diebus doſis noſtri corticis capienda erit.

40. SEQVVNTVR adhuc aliæ in cura febris per hunc corticem neceſſario tenendæ cautiones:

I. Durante uſu, quando alvus adſtricta, ea primum non niſi clyſtere emolliente & leniter ſtimulante officii admonenda; haud vero tentanda per purgantia, ne recidivæ accedant, eo quod horum uſu perſpiratio retrahitur & humorum excrementitiorum affluxus ad inteſtina revocatur. Poſtea vero manna cum cremore tartari locum habere poteſt, nec non pilulæ balſamicæ Beccherianæ, Stahlianæ, vel noſtræ, cum ſale quodam aperitivo, intermedio tempore & ſub finem propinatæ, ita tamen, ut poſt alvi ſubductionem, ſemper iterum exhibeatur doſis electuarii.

II. Diſcedente demum penitus febre, corpus aliquandiu in libera perſpiratione adhuc ſervandum, aer gelidus, venti boreales & ſeptentrionales, nec non omne externum frigus, loca humida, vappida vitanda, & uſurpanda elixiria amara, ſtomachica, roborantia, uti eſt elixirium noſtrum quæ mane, vel in prandio ſumta, non modo ventriculum roborando, ſed excretionem per cutis poros fulciendo, egregie proſunt.

41. VLTIMO loco non poſſum, quin peculiare, quod diſſertatio hæc experta eſt, fatum commemorem. Prodiit videlicet

licet Froncofurti ad Viadrum diſſertatio, de cortice chinæ noxio licet recto uſu in febribus, directe noſtræ oppoſita, in qua auctor intempeſtivo contradicendi ſtudio jam tum ſatis clarus chinæ corticem, licet ſumma cautione uſurpetur, infidum, ſuſpectum & in ſe noxium eſſe medicamentum multis, ſed plane friuolis & inanibus rationibus affirmare omni conatu contendit. Contra hæc quædam ex profeſſo movere vix operæ pretium duxi, quoniam in arte periti & recte judicandi facultate præditi viri ſterile & inane contradictionis argumentum cum præjudiciis pariter ac affectibus junctum ſponte deprehendere poterunt. Nihilominus in gratiam juniorum medicorum, qui facile diverſis opinionibus confunduntur, perpauca hoc loco monere & attingere placuit.

42. Omne earum, quæ in memorata diſſertatione in contrarium adducuntur, rationum momentum unice hypotheſi notiſſima Stahliana innititur, animam rationalem motus febriles ſalutarem in finem, ad cauſam febris e corpore eliminandam inſtituere, qui nullo modo, præſertim adſtringentibus, inter quæ præcipue cortex chinæ referendus eſt, ſint cohibendi. Quum vero in ipſa hac noſtra diſſertatione jam ſatisfactum fuerit huic opinioni; eo magis ſane miror, auctorem veritatem facti, ſive experientiam innumeris caſibus & exemplis a Medicis non modo Germaniæ ſed aliarum quoque nationum peritiſſimis fideque dignis, per longum annorum ſpatium diverſis temporibus adſtructam & comprobatam, corticem videlicet Peruvianum in chronicis febribus, quæ nulla alia arte expugnari poterant, feliciſſime & ſine ulla noxa fuiſſe adhibitum, ſola hypotheſi minus adhuc probabili in totum negare penitusque rejicere conari. Eſt enim a vera philoſophandi methodo prorſus alienum, ſolis ſibi mente fictis hypotheſibus vel rationum momentis experientiam æſtimare, aut medicaminis ſalutarem uſum metiri velle, cum potius, ſi ordine procedere velimus, veritas facti prius conſulenda ſit, & tum demum rationes inquirendæ hypotheſeſque applican-

dæ veniant. Quapropter, Dnus Auctor differtat. quod ipsi incumbit, demonstret, corticem nostrum, etiam caute & circumspecte adhibitum in febribus indistincte omnique tempore damnum attulisse. Quod meam attinet experientiam, ego quidem, qui ultra quinquaginta & quinque annos, in diversis locis idque primum in Westphalia, ubi corpora crassis succis sunt referta, morborum curationibus vacaui, certa fide affirmare possum, a cortice chinæ prudenter, & non adeo magna dosi dato me nec immedicabiles morbos, nec facile recidivas, si exacta accesserit vitæ ratio, observasse, ut potius conspicuum inde & securum effectum animadverterim. Id quod in meo ipsius corpore expertus scribo, quippe ter per ætatem meam febre intermittente pertinacissima detentus, omnibus aliis incassum adhibitis remediis, solo corticis nostri recto usu integræ restitutus sanitati fui. Econtrario vero susceptæ ab aliis Medicis sine cortice chinæ aut cascarillæ febrium intermittentium curationes satis superque me docuerunt, quod non ægri solum sat diu macerati, verum etiam sæpenumero in graves passiones chronicas præcipitati fuerint; imo, quod mirandum, ipsos ejusmodi contemtores ad nostrum remedium, quasi ad ultimum refugium, sæpe coactos vidi.

43. SED ut ex ratione quoque pateat, an ita sit, ut falso dicitur, corticem chinæ etiam recte usurpatum febriles quidem motus propter vim suam adstrictivam deprimere, neutiquam vero causam febris tollere, necessarium erit, ut ipsum operandi modum hujus corticis penitius paulo inquiramus. Gaudet vero hic cortex particulis fixioribus, terreis, gaudet adstringentibus & amaricantibus suis, quibus virtutem suam febrifugam exerere debet. Quis autem saniorum est, qui non perspiciat, in his ipsis chinæ principiis aptum natum, si decenter usurpetur, contineri remedium, ad subtilem bilis acrimoniam causticam, a qua maxime epidemice grassantes tertianæ oriuntur, in primis viis antea prorsus infringendam, quam ad sanguinis massam aut ex hac ad genus nervosum delata universum nervorum systema ad truculentas tractiones spasticas irri-

irritet. Deinde, quum roborans chinæ principium, qua partes relaxatas intendere, & a tono dejectas firmare valet, inter omnes plane constet, quid mirum est, quod auctiori reddito, præsertim die intercalari perspirationis negotio, novo paroxysmo materiam præbentes reliquiæ e corpore eliminentur & hac ratione totius febris impetus optime evertatur.

44. NVNC quidem ultro largimur, medicamentum hoc perverso plane modo exhibitum, nullo ad plenariam morbi historiam, ad individui naturam, constitutionem internarum partium, ad causam febris aliasque morbosas dispositiones & res circumstantes, ad tempus, ordinem & dosin, habito respectu, insignem corpori noxam, imo majora, quam antea fuerunt, mala affricare possit. Sed nihilominus, quum ita, ut supra docuimus, argumentari haud liceat, sponte exinde sequitur, corticem nostrum recto usu prodesse, iniquo nocere. Cujus ratio in eo consistit: si quando in majori & sæpius continuata dosi data china obstructiones minimorum vasorum in visceribus & copiam viscidorum humorum in corpore ob fibrarum motricium crassitiem & inertiam male disposito offenderit, hoc casu omnino propter vim adstrictivam & simul incrassantem malum augere & graves chronicas excitare passiones valet.

45. ATQVE hæc sunt, quæ inpræsentiarum exponere placuit, eum maxime in finem, quo omnibus constaret, chinæ corticem, non tam suspectum & pertimescendum in febribus aliisque morbis esse remedium, ut perperam a quibusdam creditur, sed tutum, efficax & innocens, modo accedat medens, qui cum judicio & ratione sua perficiat, nec ea propter noxam subinde emergentem medicamento, sed vel perverso usui, vel erroribus ægrotantis, vel etiam neglectæ reliquiarum remotioni, merito esse tribuendam. Iis autem, qui præcepta rationalis Medicinæ non ad amussim callent, auctor suasorque sum, ut ab omnibus heroicis pharmacis, & hoc etiam cortice, penitus abstineant, ne plus noceant quam prosint.

DISSERTATIO V.

DE PVRGANTIBVS FORTIORIBVS EX PRAXI MEDICA MERITO EIICIENDIS.

§. I.

QVOD multi ægrotantium ex medentum imperitia pereant, qui poterant servari, res proh dolor! per sollicitam peritiorum obſervationem eſt certiſſima. Delinquunt autem potiſſimum in eo, quod non motus naturæ conformes, quæ optima morborum medicatrix eſt, adminiſtrent, dum vel præter neceſſitatem nimios provocant, vel utiles intempeſtive ſiſtunt, quocirca magna requiritur prudentia in exhibendis iis remediis, quæ inſigni potentia prædita ſunt, vel motum fortiorem provocandi, vel eundem cohibendi. Peccatur in eo ferme toto die: perpauci enim ſunt, qui validiſſimis & heroicis hiſce recte & convenienter utuntur. Paſſim enim triſtiſſima exempla a longo tempore litterarum monumentis prodita loquuntur, ab improvide propinatis opiatis, purgantibus, vomitoriis, mercurialibus & volatilibus, multos ægrotos vel in ipſam mortem, vel in extremam miſeriam & perniciem fuiſſe conjectos. Vnde omnibus, qui praxin exercere cupiunt, hoc ſedulo & perpetuo inculcandum, ut cum hiſce memoratis cautiſſime agant atque mercentur, niſi homicidii crimine conſcientias polluere velint. Hoc autem deplorandum eſt, quod, quo perículoſiora exiſtunt, eo frequentius idiotæ & imperitiſſimi temerario & nefando auſu, ſine ulla prudentia in uſu promtiſſimo illa habeant: cum tamen, ſi exactius paulo expendimus, rarius ipſa in praxi locum inveniant, utpote ea naturæ microcoſmicæ indoles eſt, ut non cogi ſed duci velit.

2. VE-

2. VERUM enim vero, non majores & frequentiores in praxi committuntur errores, attenta experientia teste, quam per purgantia validiora & drastica, quibus multæ ægritudines, vel in pejorem statum labuntur & exacerbantur, vel plane immedicabiles & funestæ fiunt. Persuasio enim vulgo est perniciosissima, quasi noxii humores ex corpore fortiori purgatione optime possint eliminari, hinc non saltim præservationis causa, sed & curandi fine sine vehementi purgatione nihil solidi præstari posse existimant. Peritus autem & prudens Medicus, qui causas morborum scrutatur, & methodum, qua natura adversus morbos propugnandos utitur, callet, perfacile videt, iis rarius vel plane nunquam utendum esse. Placuit itaque perutile hoc thema in præsenti ventilare, & solido ratiocinio nec non irrefragabili experientia demonstrare, quod vehementioribus purgantibus penitus fere carere queamus in praxi.

3. CUM itaque nobis propositum sit hac disquisitione noxam & violentiam catharticorum vehementiorum exponere, & quod plane ab hisce insecuris abstinere possimus, ostendere, non abs re judico, ut recenseamus & denominemus ea, quæ sub titulo horum velimus intellecta. Dicimus itaque, per potentia & drastica cathartica nos ea significare, quæ in parua dosi celeriter & fortiter humores per secessum vel alvum educunt, cum ventris torminibus viriumque lapsu. Ad hanc classem autem referimus nominatim colocynthidem, euphorbium, elaterium, succum & corticem rad. esulæ, helleborum alb. scammonium, g. guttæ, grana tilli, jalappæ resinam, helleborum nigrum, turbith, quorum usum vel plane nullum, vel minori dosi & corrigenti associatum esse debere statuimus.

4. VT autem hanc nostram sententiam firmissimis rationum solidarum momentis corroboremus, primam rationem desumere placet ab eo, quod hæc recensita pharmaca, virulentum, quo agunt, in se custodiant principium. Videlicet, medicis audit hoc venenum, quod brevi tempore adeoque ce-

lerrime in exili dosi œconomiam motuum vitalium in corpore nostro turbare & pervertere aptum est. Quod attinet ad materiale principium venenorum, hoc ipsum maxime consistit in eo, ut sit indolis valde activæ subtilis, penetrantis, adeoque maximam potentiam & efficaciam motus in se contineat, deinde ut sit sal causticum, quod intime in poros etiam angustissimos membranacearum & nervosarum partium sese insinuat, & vehementi irritatione, istius principii, quod regit & mouet machinam nostram, nimias & inordinatas motiones provocat, quibus postmodum totus motuum naturalium ordo, & inde dependens usus & functio partium conturbatur & evertitur. Etenim, si ad examinis incudem revocare velimus venenorum, ex quibus partibus constent, mixtionem ac crasin, deprehendimus, eorum operationem a tenui penetrante sale sulphureo caustico dependere, uti arsenicum, mercurius sublimatus, antimonii vitrum: ex animalium regno: cantharides, morsus tarantulæ, viperarum, canis rabidi, vel miasmata peste vel aliis contagiosis morbis infectorum: ex vegetabilium regno, cicuta, napellus & variorum fungorum species hoc diserte testantur.

5. IAM vero, si paulo accuratius perlustremus purgantium dictorum elementa activa, non nisi sal tenuissimæ indolis, causticæ, septicæ invenimus, quod irritando, inflammando, spasmodice convellendo sensibiles corporis nostri partes exercet, hoc est, quod virulentum effectum habet. Primo autem, quod sit volatilis & penetrantis naturæ purgantium principium, ex eo patet, quod eorum virtus non modo in ventriculi regionem, sed & in sanguinem immo remotissimas partes transeat. Non enim ignotum est, lacte nutricis, quæ purgans assumsit, ipsum infantem purgari. Deinde sternutationem, ptyalismum, imo stimulum quandoque immodicum ad venerem ex purgante assumto ortum fuisse variis observationibus proditum est. Memorabile est, quod refert hanc in rem LENTILIVS *Part. I. pag.* 174. dum Illustris Comes, quoties-

cun-

cunque assumserit electuar. lenitivum ex tamarindis, marigosstino, hermodactylo constans, semper ultra 20. sternutationibus vexatus fuerit. Tacemus, quod convulsiones epilepticæ, singultuosæ, cordis palpitationes, anxietates præcordiorum summæ, & efflorescentiæ in cute variæ satis superque demonstrent, activitatem hujus principii intime cum succis corporis misceri. Notum etiam porro est, in quantum suam vim exterius tantum adhibita in corporis interiora euibrent. Veteres pedes suos decocto hellebori lauantes per alvum se purgabant, ut habet HEVRNIVS *Comment. in Hipp.* Helleborum fonticulis pro mundificatione impositum per vomitum & alvum purgare testatur WALÆVS *meth. med. pag.* 124. Per unguenta ex colocynthide composita & umbilico inuncta purgari posse infantes, imo etiam adultos, in vulgus notum est. Ulterius subtilitatem & exiguitatem principii, quod in purgantibus residet activi, & odor gravis, & diffusus diuque perseverans ex gustu minimæ portionis, nauseosus & molestus sapor in lingua clarissime evincit.

6. CAVSTICÆ autem quod purgantium elementum sit indolis, irritatoria & inflammatoria efficacia, quam diversimode in corpus exserit, clarum facit. Fortis sternutatio, si naribus tenuis saltim horum purgantium portio attrahatur, irritationem satis vehementem arguit. Externe paralyticis partibus applicari solita cataplasmata ex purgantibus acrioribus concinnata vesiculas & pustulas ardentes copiosas progignunt, manifesto indicio inflammatorio-causticæ virtutis. Tormina truculenta & spasmi intestinorum & exinde proficiscentes nonnunquam graves dysenteriæ, aluique fluxiones, a nullo alio fonte, quam ex principio caustico irritante & vesicatorio derivari possunt. WEPFERVS *in Hist. Cic. aqu. p.* 220. *& seq.* curiosis experimentis catharticorum & speciatim helleb. albi & magist. gialap. inflammatoriam vim demonstrat: ipse enim catellis cum lacte hæc propinavit dosi certa; & secuti mox fuerunt vomitus, convulsiones & mors. Sectione facta ventri-

culus

culus inflammatus & tenuia inteſtinorum maculis rubicundis hinc inde notata fuerunt. Similia effecta conſpicere licet in iis, qui arſenico, vel corroſivo veneno perierunt, quod patet per conſenſum variarum obſervationum; hinc præcedente experimento clariſſime adſtruitur virulenta in purgantibus qualitas.

7. DENIQVE, pernicialem ineſſe vim purgantibus vel ex eo intelligitur, quod etiam ſana & robuſta corpora graviter ab iis aſſumtis afficiantur, unde HIPP. *ſect.* 2. *art.* 57. prodidit: Qui ſunt ſano corpore dum purgantur, celeriter exſolvuntur; rationem addit HEVRNIVS, quia medicamentum fruſtra exhibitum liquefacit & conſumit ea, quæ morbo reſiſtunt, i. e. partes ſolidas atterit. Nullum enim remedium obſervatur tam vehementer vires convellere & conſumere, quam draſticum purgans, idque non tam ratione evacuationis, quam ratione virulentiæ, quam partibus noſtri corporis & ſolidis & fluidis infert, unde appetitus pervertitur, urina turbatur, pulſus fit major, laſſitudo inducitur: qua de re judicandum, ſi robuſtis corporibus tam graviter noceant, quod multo magis offendere debeant infirmos & morbo oppreſſos. Quod autem partes tenues ſepticæ, cauſticæ purgantium in ſanguinem transmiſſæ ejus maſſam ac craſin, nec non ſpirituum indolem inſigniter alterare & corrumpere poſſint, manifeſtiſſime comprobat diſpoſitio prava corporis, quam ex iis contrahit Auctor variorum affectuum. Non eſt de nihilo, quod vulgus adeo pertimeſcat, ſi quando pharmacum minus operetur, ne virulentia per moram contracta & derelicta, poſtquam diu in corpore delituit, tandem affectus aliquando malignos producat. A tali occaſione interdum pathemata quaſi leproſa excitari, ſcribit WILLISIVS, qui *Pharm. rat. ſect. III. c.* 1. in hujus rei memorationem memorabilem refert hiſtoriam: Oxonienſis cujusdam filiis duobus pulvis catharticus ab empirico exhibitus fuerat, unus eorum ſpatio 48. horarum centies ad minimum cum torminibus & magna ſpirituum fatiſcentia purgabatur:

tur: alter autem ætate paulo majore nullam habuit ſedem, verum intra paucos dies capilli ejus decidebant, ungues nigricabant, inſuper & brevi poſtea puſtulæ aquoſæ in toto corpore erumpebant, quibus continue in ſcabiem cruſtoſam induratis & ſubinde recidentibus ſtatim novæ repullulabant. Cujusmodi affectus ob ſanguinis craſin ſumme vitiatam & quaſi venenatam nullis remediis cedens ultra biennium, antequam ſanari iterum potuit, miſellum iſtum graviſſime exercebat.

8. Tandem, virulenti principii energiam abunde accuſat ſummum damnum ad mortem etiam quandoque ducens, quo creberrime afficiuntur ii, qui utuntur draſticis iſtis catharticis.. Quamvis autem hanc in rem complures a me notatæ obſervationes poſſent adduci, ſufficiet tamen paucas easque notabiles h. l. attingere. Aliquot abhinc annis contingebat hic loci, quod chirurgus aſſumeret purgans ex G. guttæ, diagr. ſulphurati an. gr. 12. reſin. Ial. gr. 8. & tartari ſcrupulo uno compoſitum, dejecit inde 10. vicibus cum magna virium jactura, torminibus ac ſiti. Circa veſperam ad eam extinguendam duas menſuras cereviſiæ Martisb. potabat. Mox ab eo tempore percipiebat nauſeam, anxietates præcordiorum, abdominis intumeſcentiam, in eo roſiones, ſitim, calorem p. n. faucium inflammationem, virium ſummum defectum, quibus per 14. dies conflictatus, fruſtra omni medicina adhibita, extinctus fuit. Et quod memorabile, duo adhuc alii chirurgi eodem anno, unus ex vomitorio, alter ex purgante ſumto vita privati ſunt. Ex qua hiſtoria diſcimus, ventriculum & inteſtina, ceu partes ſumme ſenſibiles a veneno purgantium corroſivo, texturæ ſenſibiliſſimæ admodum contrario facile periculoſiſſime inflammari poſſe, præſertim quando frigidus potus, qui vires ſtaſi inflammatoriæ humorum ſemper addit, accedat.

9. Novi etiam in praxi multa exempla, ubi non modo adulti ſed & infantes a laxativis ex foliis ſennæ & rhabarbaro paratis per longum tempus ſeſe male habuerint, appeti-

tus & virium dejectione, calore p. n. diu perseverantibus, aliis eruperunt exanthemata per cutem. Merentur huc adduci casus quidam maxime notatu digni ex inconsiderata purgantium exhibitione oriundi, quorum mentionem faciunt *Eph. N. C. Dec. III. A. IV. Obs. II.* Quædam lanionis vidua in contumacissima mensium suppressione ab opilione drasticum quoddam accepit catharticum, & tantum non ob ejus vehementiam ad patres abiit. Itidem puella quædam Witembergæ Ao. 1692. intempestiva matris sollicitudine ab agyrta vehemens purgans sumere cogebatur, quod atrocitate sua misellam ita exagitavit, ut intra paucas horas extrema liuerent & frigerent cum naso, supervenirent tormina & jactitationes, ipsaque eodem die periret. Sic & studiosus a balneatore purgans acceperat, cujus tanta erat vehementia, ut non solum post 100. & plures dejectiones sincerus promanaret sanguis, sed & extrema frigerent, superuenientibus etiam lipothymia & convulsionibus; ægre tandem in amicitiam cum sanitate rediit. Notatu quoque digna sunt quæ scribit COBERUS *Obs.* 3. *p.* 16. ubi ait: Plures & in his magni nominis heroes ex intempestive assumtis purgantibus in graviores morbos & mortem ipsam præcipites datos fuisse scimus: cum scil. turgens materia catharticis irritata bilis acredine intestina vellicans & pungens, primo diarrhæas, tandem dysenterias lethales excitasset. DOLÆUS *in Encycl. chir. Libr. V. cap.* 9. *§.* 19. hæc affert. Novimus exemplum, quod viro 40. annorum scabioso pulveris jalappæ scrup. I. cum crem. tartari scr. semis fuerit exhibitus; eodem mane quo assumserat mors subsecuta est.

10. VERUM enim vero, scammoniata & ex gialappa parata, tametsi vulgo credantur secura & tuta purgantia, nihilo minus tamen & hæc ipsa caustico virulento, naturæ humanæ hostili principio imbuta sunt, attestantibus id ipsum observationibus. Placet ex pluribus ea quæ scribit THONERUS *Obs. p.* 357. huc afferre, sequentis argumenti: Bona fide assero mihi cognita utriusque sexus exempla, quibus dyagryd cum sul-

phure

phure licet præparati, & ut opinio correcti, gr. IX. ad XIII. tantum cum vino exhibita tam enormem hypercatharsin excitarunt, ut de vita periclitati & veriti, ne cum excrementis ipsam etiam animam exterminarent. Quidam medicus cuidam feminæ primariæ illius scammonii cum sulph. præparati gr. 21. haud pridem præscripsit, tanta cum hypercatharsi illa ἄνω καὶ κάτω evacuata, & ita debilitata, ut vix se recolligere potuerit. Cum ego ante 20. annos Advocato cuidam Vlmensi, corpore alias sat robusto praedito, eff. scamm. gr. X. tantum obtulissem, hypercatharsis sat gravis caussata. Percontanti de nomine medicamenti cum respondissem, appellari scammonium, ille haud inscite regessit, rectius *Schelmonium* (nebulonem intelligens) nuncupandum, ob exorbitantem operationem.

11. Notatu non minus digna sunt, quæ passim clarissimorum virorum monumentis tradita reperiuntur de jalappa. Sic ex *Eph. Germ. Dec. II. A.* 7. *Obs. CLXII.* discimus, quod resina gialappæ dissoluta in quinta eff. Matthioli vel elixir citri, & rotulis manus Christi vel syr. rosf. edulcorata, licet non ingratiorem sua gratitudine apud multos præstiterit operationem, tamen & per plura exempla infelicem post se traxerit eventum, nimirum vomitus largos, aut tormina summe lancinantia, aut plane hypercatharsin; imo memorat ibidem gravissimus Autor, quod viderit generosam feminam, quæ biduo post idem assumtum ac toleratos dolores fere intolerabiles abdominis & copiosissimas excretiones alui, pati demum coacta fuerit convulsiones epilepticas aliquot septimanis durantes, & quidem adeo, ut vix morti erepta fuerit. Idem alias gratissimum purgans alteri cuidam tormina creavit miseranda, & quidem sine ulla excretione fæcum purgatoria; verum tertio tandem die sola per alvum excreta resina in globulum compacta & incrassata. Huc etiam trahendum quod Harderus *Obs. anatomico-practicis p. 268.* memorat: Mirari subit, pulverem rad. gialapp. quibusdam sæpius

exhiberi, ceu hydragogum ad ſeroſitates evacuandas utiliſſimum & aptiſſimum; notavimus tamen dejectiones creberrimas inde ſubortas cum ſiti. Et Excell. WEPFERVS *Hiſt. cicut.* radicem hanc notiſſimam inflammatoriam quoque eſſe erudite demonſtrat. Et porro ſcribit: Ex extr. cathol. cum mercurio dul. in pill. forma aſſumtione frequentiſſimi ipſi dejecimus cum ſubſequente febre ſynocha. Vir alius 30. circiter annorum ex el. de ſucco roſar. quod chirurgus imprudenter propinavit, ipſeque incautus hauſit, vomuit immaniter & creberrime per inferiora dejecit per triduum fere, concomitantibus primum horrore ac frigore, hinc nauſea, ſingultu, deliriis, urgente juxta ſiti, viriumque proſtratione, extremisque ad attactum frigentibus. Ex dictis & adductis liquidiſſime eluceſcet, virulentiæ particeps eſſe elementum, quo fortiora purgantia operantur, adeoque inſecura & periculoſa eſſe remedia. Verum enim vero, inſtare quis poſſet, in ipſis emeticis, præſertim antimoniatis, ſimile quid virulentæ, ſepticæ, cauſticæ indolis deprehendi, quæ tamen ceu generoſa magnificæ famæ remedia ab omnibus temporibus habita fuerunt, & quibus in praxi vix poſſumus carere. Quibus reſpondemus, nos neutiquam negare & ipſa vomitoria agere principio irritativo naturæ humanæ plane adverſo venenatoque: at vero non ita nocivum eſt corpori, quam illud, quod operationis cauſa in purgantibus ineſt. Rationem in promtu hanc habemus: eſt emeticorum materia magis ſpirituoſa, ſui juris, non involucro fixi vel viſcidi principii obducta, uti eſt purgantium, quare non modo ſtatim, antequam accedat in ſanguinem vel per os evacuatur, vel delata ad fluores vitales facilius tranſpirat: ſecus autem ſe res habet cum purgantibus, quorum principium tenue quidem & cauſticum eſt, inuolutum tamen reſinoſo viſcoſo vehiculo, quod vim ſpirituoſam elaſticam textura ſua ne facile aufugiat complectitur. Vnde etiam pendet ratio, quare non dentur aquæ deſtillatæ purgantes, quoniam per alembicum non tranſit elementum

illud

illud viſcoſum, quod vim purgantis continet, qua de re fuſius legi meretur PECHLINVS *in tract. de purgantibus & obſ.* 58. 59. Igitur patet, poſſe diutius purgantium pernicialem vim in ſuccis humani corporis permanere, majoremque noxam inde eſſe exſpectandam quam ab ipſis emeticis.

12. ALTERA ratio, quare in medicina facienda omnium validorum, ſive vti veteres nonnulli loquuti fuerunt, eradicativorum vacuantium uſum disſuademus, eſt quod motus violentos in corpore efficiant, i. e. humores ex una parte in alteram impetuoſiſſime commoveant, circulique æquabilitatem & liberum tranſitum vehementer turbent. Videlicet, quando placidus, liber & æquabilis ſanguinis per omnium partium tubulos curſus eſt, univerſum actionum vitalium ſanitatisque negotium recte ſeſe habet; ſimul ac vero hic motus ſanguinis liber impeditur, aut inæqualis fit, actionum vitalium ſtatus mox turbatur & pervertitur & morbus præſto eſt. Iam autem nihil magis motum regularem placidum ſanguinis evertit & cruoris translationes ad partes quasdam impetuoſas efficit, quam ſpaſmus. Hoc enim conſtringitur muſculoſa & membranoſa partis ſubſtantia, & inter hanc interiacentes tubuli comprimuntur, quo fit, ut denegato ſic libero tranſitu ſanguis in alias partes copioſe & impetuoſe irruat, ubi ſtaſes, infarctus, diſtenſiones, apertiones efficiendo cauſa & fons eſt dolorum, inflammationum, hæmorrhagiarum, variarumque fluxionum, nec non ſenſus, motusque in partibus aboliti. Cum autem purgantia fortiora ſale ſuo cauſtico inteſtinorum tunicas nerveas violenter vellicante ſpaſmos in abdominis regione inque magno inteſtinorum canale & meſenterio vehementer efficiant, teſtantibus id torminibus & roſionibus, quæ perpetui ſpaſmorum inteſtinalium comites ſunt; perfacile apparet, purgantia, præſertim in corporibus ſanguine & ſuccis impuris repletis, gravia machinari poſſe pathemata.

13. PROPTER violentum autem quem injiciunt ſpaſmum, primo tonum ventriculi & inteſtinorum valde lædunt, unde

etiam ii, quos purgantia fortiter exercuerunt, diu laborant appetitu dejecto & digestione alimentorum depravata, id quod jam suo tempore notavit CELSUS *Lib. II. p. 90.* dum scribit: purgantia stomachum lædunt. Deducimus quoque ex læso intestinorum tono adstrictionem alvi, quæ a forti purgatione diu cum maximo sanitatis incommodo remanere solet. Et observavimus sæpius in praxi, quod sani, qui vehementius pharmacis ventrem præservationis ergo agitare consuescunt, ad flatulentias & colicam passionem disponantur; unde non sine magna ratione ipse HIPPOCR. *aph. 16. lib. IV.* purgationem periculosam iis dicit esse, qui sunt integra valetudine, & addit in eundem aphorismum HEURNIUS sequentia: Vidi sanos, quos in perniciem traxit solum simplexque apozema purgatorium ex fumaria cum sennæ fol. temere exhibitum. *Misc. Dec.* II. A. VIII. *Obs.* 72. mentionem injiciunt rustici robusti, annorum 40. alias sani, qui ex pyris sylvestribus in tantam alvi stypticitatem incidit, ut nullo purgante reserari posset. Quin imo, purgantibus fortioribus assumtis non solum in abdomine ingentes dolores & contorsiones sensit, verum etiam intestinum rectum ad spithamæ longitudinem ad extra protrusum fuit, constipatione alvi semper permanente ad 40. dies. Superveniebat inflammatio, gangræna & inter mille tormenta mors. Etenim magnus error est, alvum constrictam purgantibus solvere, docet enim praxis, si a principio acido terreo, vel a spasmo orta fuerit alvi stypticitas, sicuti evenit in hypochondriacis, quartanariis, hystericis feminis, vehementissima purgantia nihil operari, sed potius tormina ventris augere, & vires dejiciendo mirum in modum nocere. Tali in casu potius mucilaginosa, oleosa, & quæ relaxant spasmo contractas fibras, alvum expeditam & lubricam reddunt.

14. PROPTER eandem causam, nempe spasmum intestinalem & mesenterii, a purgantibus, tumores aquosi abdominis sæpius increscunt & augmentum sumunt, id quod plus vice sim-

simplici observavi. Ita quoque referunt *Eph. N. C. Dec. III. A. IV. Obs. XI.* civem Wittenbergensem post sumtum a circumforaneo purgans drasticum, incidisse in hydropem ascitem & ægre tandem valetudini pristinæ restitutum fuisse.

15. PROPTER spasmum, quem faciunt purgantia acriora, paralysis non raro quoque invadit. Notum enim est, quod paralysis ex colica, quæ paresis dicitur, frequens sit, quoniam nempe propter spasmos in intestinis & vicinis partibus non tantum per consensum afficiuntur nervi, verum etiam humores redundantes impuri motu illorum libero per abdomen impedito in cerebri medullam irruunt, ibique subsistentes hunc affectum procreant. Eodem modo ex torminibus & spasmis a purgantibus excitatis malum paralyticum prognascitur. Ita ante aliquot annos hic loci femina obesa resinæ gial. XII. gr. ad purgandum assumebat, & paulo post paralysi totius dextri lateris corripiebatur cum aphonia, stupore mentis & maximis intestinorum torminibus. *Rein.* SOLENANDER in *consiliis* refert: multos in una latere paralysi liberatos, si a principio fortiora purgantia exhibita fuerint, humoribus exagitatis, etiam in altero paralysi tentatos & tandem exstinctos. Ita etiam vir 40. annorum antea podagra & impetigine vexatus, postea autem ab his liber, nisi quod tempore auctumnali gravissimo aliquando corriperetur catarrho cum febricula quadam, assumto purgante ex G. guttæ, mox incidit in paralysin dextri lateris cum dolore in occipitio. Post duos menses insultu corripitur apoplectico & moritur. Quod autem purgantia spasmo agant & infensa machinæ microcosmicæ sint, vel ex eo clarissimum evadit, quod, qui moriuntur ex purgatione, teste HIPPOCRATE, convulsione pereant. Exemplum insinuat ipse HELMONTIUS, ubi Marchio scrupulo uno Helleb. alb. sumto convulsione totius corporis periit.

16. TERTIA ratio quare purgantia fortiora exitiosa & inimica naturæ humanæ censenda sint, hæc est, quod defraudent sanguinem seroso & lymphatico succo, cujus tamen præsen-

tia

tia non modo ad ſanum ſtatum conſervandum, ſed & ad morbos curandos ſumme eſt utilis. Res nempe extra omnem dubitationem poſita eſt, circulum ſanguinis eſſe fundamentum ſanitatis, & omnis curationis morborum: aucto enim circulo ſanguinis ſtaſes humoresque reſolvi, obſtructiones reſerari, viſcidum attenuari & omne ſuperfluum & moleſtum per debita evacuatoria eliminari, nemo in dubium vertit. Certum & porro eſt, quod circulus ſanguinis imminutus ſit cauſa omnium morborum acutorum & malignorum, quorum nempe cauſa generatur intra corpus. Ad circulum autem ſanguinis fluxilitas ſumme eſt neceſſaria, quæ dependet ab elemento aqueo; ſanguis enim ex vena animantis emiſſus duplici conſtat ſubſtantia, una ſolida, altera fluida: ſolida eſt illa rubicunda, fibroſa, quæ ſicca in cucurbita remanet, quando ſanguis per Mariæ balneum deſtillatur, & hæc eſt pauciſſima, copioſa autem aquea, adeo, ut una pars ſit ſiccæ, decem autem humidæ, quæ vehiculum ſiccæ, ſulphureæ rubicundæ terreſtris partis eſt & efficit, ut hæc ſolida moveri poſſit per anguſtiſſimos corporis canaliculos. Si itaque abundet craſſa & ſulphurea terreſtris ſolida ſanguinis ſubſtantia, ut ne ſufficienti aquæ quantitate dilui poſſit, graviſſimis iisque chronicis affectibus via panditur: ſtaſes enim, obſtructiones emunctoriorum, & inde motus ſpaſmodici violenti fiunt, quos non niſi magna copia aquarum ingeſta in corpus vel mitigare vel tollere poſſumus; quare perſpicua eſt ratio, quod in morbis rebellibus & chronicis curandis nunquam ſatis laudandus ſit uſus thermarum, acidularum aquarum ſalubrium, infuſorum hb. Thee, veronicæ, ſcordii, betonicæ, & cur potus congrui liquidi copioſus in curandis morbis acutis febribus, inflammationibus avertendis, morbis chronicis, egregii ſit uſus. Ex eo, quod jam adduximus clariſſime perſpici poſſe arbitror, purgantia, quoniam evacuant plus juſto ſerum tam utile, maxima damna inducere poſſe.

17. HA-

17. HACTENVS magnis rationum ponderibus ſtabiliuimus exitialem potentium pharmacorum uſum in medicina; e re præſenti fore arbitror, auctoritates & teſtimonia veterum, nec non recentiorum quorundam in medium afferre, ut iis roborata veritas eo minus dubitationis penes prudentem practicum relinquat. Primus autem ſit PLVTARCHVS *in præc. ſanit.* quem citat BEVEROVICIVS *p.* 185. qui ita ſcribit: Purgationes ventris per medicamenta turpia redundantiæ remedia ſine magna neceſſitate non debent uſurpari. Alui conturbationes ubi medicamentis corrumpuntur atque liquantur certi humores, plus addunt ſuperflui, quam educunt, & ſicut Græcus grauiſſime erraret, qui Græcæ in urbe turbæ multitudinem moleſte ferens Arabibus & Scythis convenis urbem impleret: ita nonnulli longiſſime a recta ratione abſunt, qui ejiciendorum e corpore redundantium humorum cauſa, qui familiares & corpori conſueti, in corpus injiciunt coccos gnidios, ſcammonium aliaque medicamenta a temperie corporis aliena & ſæua, ac quæ expurgari debeant potius, quam corpus purgare poſſunt. Quibus verbis graviſſimus Auctor vult innuere, purgantibus iſtis vehementioribus & virulentis in corpus aſſumtis plus addi ipſi materiæ peregrinæ hoſtilis e corpore potius eliminandæ, quam quod materiam peccantem e corpore euellant.

18. IPSE magnus medicinæ parens HIPPOCRATES in tractatu de purgantibus hoc aureum litteris mandauit: medicamentorum purgantium res non ita ſe habet, quemadmodum vulgo putatur: eodem enim medicamento purgantur & non purgantur; quandoque vero alia purgat, quam quæ purgare ſolet, aliquando nimium purgat, aliquando ea, quæ debet, facit, quare fieri non poteſt, ut quis purgantibus confiſus ea temere exhibeat. Hiſce magnus Vir abunde declarat, quam intutum ſit purgantia trahere in uſum medendi fine, & quam parum ipſis fidere debeamus, dum præter intentionem medici ea non faciunt, quæ facere debebant. Et *lib. II. aph.* 57. ait: Plurimum

evacuare vel quovis alio modo corpus temere movere periculosum. Omne enim nimium naturæ bellum indicit. Ipse CELSUS damnat etiam validas purgationes. Hinc *lib. II. c.* 12. hæc habet: Alvus si vehementius fluit, aut sæpius ducitur, hominem infirmat: ergo nunquam in adversa valetudine medicamentum ejus rei causa recte datur. HELMONTIUS, *acutus Scriptor* venenosam laxantium & purgantium vim incusans sequentia prodit tractatu, cui titulus: *respondet Auctor:* Solutiuum virus adhuc tantisper ac in stomacho detinetur, putrefacit, & contaminat, quicquid in mesenterio eminus, ad meliores usus, erat depositum, trahitque in vicem putrefacti thesauri depuratum cruorem e vena cava, eumque sensim contagio virulento contaminat, & fœtido fermento cadaveris liquat. Hinc nempe virium jactura a laxantibus & monarchiæ vitalis turbatio, citra spem sanationis. Et *Dispensat. moderna* egregia hæc affert: Cum ea quæ nocent intus subinde vix pendeant drachmam, oportet omnem purgationem, quæ ad sanitatem terminatur, esse evacuationem, vel imperceptibilem, vel saltem valde moderatam, & cum restauratione virium.

19. PORRO, *Doctissimus* FERNELIUS *Pathol. Lib. III. c.* 2. scribit: ut sanguis in plethora exsuperans non simul & semel affatim totus ex aperta vena: ita multus humor e corporis habitu non statim simul elabi profluereque potest. Atque, si id medicamento quopiam præstari possit, necesse tamen fuerit, corpus graviter concuti, humores varie permisceri, torsiones molestas inferri, ac spiritus dissipari: hinc tandem vires concidere, prosterni, ac plerumque exsolvi. WILLISIUS *Pharmac. rat. Sect.* 3. *cap. I. ita sentiens* hæc notabilia scribit: cathartica, uti gialappium, colocynthis, elaterium & quædam mercurialia præparata, particulis acrioribus & non raro quasi septicis constant, quæ ab intestinis suscepta & sanguini transmissa massam ejus insigniter fundunt, & in serositatem valde præcipitant: imo interdum quasi venenant, & crasin corrum-

rumpunt. RIEDLINUS *Ao.* 1697. *Obs.* 16. hæc insinuat: a fortioribus, quantum licet, abstinendum, quibus non exigua non raro mala inducuntur. Sic novi quendam ex purgante fortiori ad mortem usque ischiadicis doloribus tortum fuisse. Et HARDERUS *Obs. Anat. Pract. p.* 268. in medicamentis catharticis exhibendis, si usquam alibi, Medici prudentiam requiri, a nullo sanæ mentis negatum iri confidimus: circa hæc autem plures decipi autumamus, quod non examinatis medicamenti particulis, earumque genio ac indole, indeque neglecto operandi modo, ad illorum frequentiorem propinationem satis proni sunt, contenti vel qualitate purgantis occulta, vel humorum in corpore stagnantium saburra, cui elective educendæ illa sufficere creditur: equidem drastica, scammoniata, diagrydiata, hujusque generis medicamenta alia, omnibus fere veteribus suspecta sunt ob spicula acerrima & tantum non corrosiva.

20. CUM jam abunde a nobis demonstratum fuerit, exitialem perniciem tam sanis, quam ægrotis corporibus a vehementioribus vacuantibus introduci, hinc opus est, ut jam monstremus, quod dejectio copiosa & crebra ferme sit inutilis & potius noxia. Cum Medicus per consensionem omnium saniorum Medicorum tam Veterum quam recentiorum, sit minister & imitator naturæ, quæ summa sapientia agendi & corpus conservandi causasque morbosas expellendi instructa est, & longe felicius sæpius sola sanat affectus prægraves, quam ipse Medicus pharmacis suis: necesse etiam est, ut ipse Medicus in expurganda alvo sese dirigat ad naturæ ductum. Iam autem certum est, quod pauci morbi ex acutis & chronicis critice a natura solvantur per alvum, plerique per sudorem. Quin immo, illud ipsum, quod excernitur singulis diebus ceu superfluum & inutile per cutis meatus insensili modo, secundum SANCTORII doctrinam, quadruplo magis est eo, quod indies per alvum simul & urinam ejicitur. Ex quo patet, sudore & transpiratione aucta, sive id fiat naturæ sive artis beneficio, longe plus super-

flui & morbosi humoris proscribi, quam per purgans; unde diaphoretica plus indicantur a natura quam purgantia, & transpiratio magis necessaria est ad sanitatem servandam quam alui dejectio. Equidem, quandoque natura in febribus critice movet alvum & in sanis quoque nonnunquam non sine magna euphoria per crebriores sedes ejicit illud, quod onerat primas vias, unde spontaneæ diarrhææ sæpius sunt saluberrimæ. Discimus exinde, talis indolis sæpe sordes esse excrementitias in primis viis atque interioribus partibus, quæ commode per intestinalem canalem possunt eliminari, neque talem salubrem motum criticum naturæ esse sistendum.

21. AT, quam difficile sit, nosse naturæ viam, modum & ductum, si ipsa eum non monstret, dici vix potest. Vnde securius agunt, qui non naturam cogunt & irritant ad excretiones, quæ forsan non sunt congruæ, sed potius expectant eas aut earum inclinationes a natura, & tunc si insufficientes sunt molitiones per alvum, eas ipsas promovent. Peccatur in eo toto die, quod nos pro lubitu siue ad præservandum, siue ad curandum excretiones quasdam efficiamus, quibus mirum in modum naturæ ordinem peruertimus & sanationem in longum protrahimus. Non autem nostra est sententia, quasi non plane sollicitare debeamus aluum, quod utique sæpius magnæ necessitatis est, ad eliminandos eos succos, qui debent & qui possunt per has vias transire; sed hoc volumus: quod cum ductu naturæ molienda sit evacuatio, idque fiat oportet per mitiora, neutiquam autem fortiora. Aureus est *aphor.* HIPPOCRATIS: quæ ducenda sunt, eo ducenda, quo maxime natura viam adfectat. Ejusdem valoris est *aphor. 25. lib. 1.* si qualia purgari oportet excludantur, confert, perferuntque alacriter, sin contra, difficulter ferunt. Item *aphor. 22.* Concocta medicamento purgare & movere oportet, non cruda. Item *aph. 10. lib. II.* Si quispiam corpora purgare voluerit, meabilia ut reddat est necesse. Vult nempe hisce HIPPOCRATES, quod tunc purgatio per aluum locum habeat, quando humo-

humores viſcidi, bilioſi, ſeroſi, quales ordinario per glandulas inteſtinales & bilis ductus ſecernuntur, ſint congrui atque convenientes alvino emunctorio: ſecundo, nulla peregrina ſtimulante cauſtica qualitate debent eſſe ſtipata, quæ vacuari debent, ſed prius ea ipſa eſt corrigenda, invertenda, id quod per coctionem innuunt veteres, ne ad inteſtinorum ſenſibiles partes pertracta ibi graviſſima paret ſymptomata.

22. ANTE purgantium igitur exhibitionem quisque attendat, an adſit materia ducenda per alvum, eamque, ſi adſit, prius fluxilem, meabilem, correctam reddat, ſi vero hoc factum fuerit, certe non opus erit magno ſtimulo, aut enim tunc natura ipſa excernit, aut ſi vigor in motu deficit, paruo opus eſt ſtimulo; unde liquido conſtat, fortiorum purgantium plane nullum eſſe uſum. Ponamus autem, humores evacuandos per alvum adeſſe debito modo conſtitutos; tamen nunquam repente ſimul & ſemel dejiciendi foras ſunt, natura enim ab omni ſaltu, & ab omni vehementia abſtinet. Præclare HIPP. *aph.* 51. *ſect.* 2. omne nimium, intelligit de vacuantibus, naturæ inimicum; item, plurimum & repente vacuare vel quovis modo temere corpus movere, periculoſum eſt. Quod autem fit ſenſim ac viciſſim, periculi expers eſt. Egregia quoque hanc in rem ſunt, quæ habet SYLVIUS *lib.* *III.* *c.* 4. §. 125. Obſervandum, a purgantibus blandioribus, quantitati minore uſurpatis corrigi humores noxios & ad ſequuturam poſtea euacuationem præparari, adeo ut nunquam ægris noceat, ſemper ipſis proſit uſurpatio purgantium parca; ſi præſertim brevibus aliquot horarum intervallis eadem repetantur, donec deſideratus obtineatur evacuationis effectus. BAGLIVIUS *in Praxi p.* 246. idem ſentit, & mirifice commendat laxantium uſum, hiſce verbis: A nullo remediorum genere tantam utilitatem percipiunt urbis Romæ incolæ, quam ab exercitio & prudenter repetito lenium purgantium uſu.

23. VERUM enim vero, contra hæc dicta objici varia poſſunt. Qui enim liberaliorem καθαρσιν amant in praxi ſua, hiſce

hisce fundamentis nituntur. 1) Dicunt, variare invicem subjecta & ita etiam purgantium successum; quædam fluxiles & mobiles habent humores, ac fibras intestinales valde teneras atque sensibiles, quæ a leviori stimulo fortiter commoventur. Alia corpora sunt succis crassis, viscosis repleta, quorum intestina obtusioris sensus non nisi majori stimulo obtemperant. In illis laxantia & leniora felicem præstare effectum, his autem hæc non sufficere, sed valentiora esse in usum trahenda, pronunciant. Deinceps, hoc inprimis urgent, corpora cachecticorum, hydropicorum, & qui seri vitiosi copiam in venis alunt, fortius purgari debere, cum non sufficiens tantæ moli humorum euellendæ sit parua dosis purgantis, vel mitior lenientium vis, unde hisce in casibus fortioribus purgationibus opus esse, communis practicorum est opinio. Quibus reponimus, verissimum esse, differre inter se subjecta, quorum quibusdam facile mouetur aluus, aliis difficilius, sed ex eo tamen minime evinci posse opinor, drastica in subsidium esse vocanda. Potius, qui humores fovent crassiores & tenuiores majorem quantitatem alterantium exposcunt, nec non majorem quantitatem lenientium & diuturniorem usum desiderant; & testatur certa observatio, quod in majori dosi eadem laxantia usurpata, plus in segnioribus præstent quam fortiora. Ad hydropicos autem tumores quod attinet, persuasissimi sumus, si ullo in affectu, certe in hoc enormiter peccari per violentas purgationes drasticis adornatas, utpote aqua non causam hydropis constituit, sed tantum productum est, & licet omnem auferamus aquam, tamen non curamus hydropem. Deinceps, si humores non sunt mobiles, si extra vasa positi sunt, frustra irritabis, etiam fortissimis, alvum; potius hujus naturæ remedia, cum tonum ventriculi & intestinorum hoc morbo jam labefactatum penitus lædant ac destruant & violenta constrictione flatulentiis & lymphæ stagnationi magis occasionem præbeant, non possunt non irreparabile damnum hoc malo correptis inducere.

24. Et

24. Et hæc palmaria nobis videtur ratio, cur tam pauci ſerventur hydropici, quoniam methodus, qua tractari ſolent, plerumque tantum dejectoria eſt, quæ tamen removendis iſtis magnis indurationibus & obſtructionibus viſcerum plane inidonea; potius amaricantibus, ſalibus aperitiuis, & fixioribus metallicis craſſities humorum reſolvenda eſt, & obſtructiones tollendæ, non omiſſis iis, quæ hoc, quod liquatum & reſolutum eſt, per alvum, urinam & ſudorem evehunt, cui ſcopo attingendo nulla violentia quadrat. Ita obſervavimus, a ſcrupulo uno Mechoacannæ, humoribus prius factis fluxilibus & maturis, hydropicos ultra X. ſedes copioſiſſimas habuiſſe. Brevibus ut rem univerſam complectamur, peccant in eo practici quam ſæpiſſime, quod non velint uti tempore & patientia, præſertim in rebellibus & chronicis affectibus, ſed plerumque nimis præcipitanter, nimis violenter ſuſcipiant curas, & quaſi domini ac magiſtri morborum velint eſſe, cum tamen in univerſo ſanationis negotio tantummodo ſub favore, ſub ductu, ſub methodo naturæ, quæ optimus Doctor & Medicus eſt, agere & medicamina applicare debeat genuinus Practicus.

25. Vlterivs patroni purgantium ſeroſis & catarrhoſis non modo ſubjectis, ſed & morbis a colluvie ſeri ortis, majorem in modum catartica fortiora commendant, quoniam ſerum vitioſum opportune per aluinas vias deduci ſolet. Verum enim vero, ſi ſerum eſt fluxile, per ſudorem & urinam major copia ejus evacuatur, virtute cujusdam diaphoretici quam per alvum, & tunc quoque laxativa & citra noxam inteſtina ſtimulantia blandiſſime educunt magnam ejus copiam; ſi autem tenax ſerum eſt, neque tunc fortiora operam collocabunt, ſed potius res conficienda eſt ſalinis abſterſivis, & laxantibus mitioribus per aliquod tempus repetitis. Et utut non mox eorum uſum ſequatur effectus dejectorius, tamen egregiam utilitatem fœnerabunt in corrigendis, reſolvendis

&

& præparandis, dum ad sanguinem eorum virtus abit, humoribus.

26. NEQVE etiam consultum semper est, vi, repente, & simul ac semel humores aptos ad purgandum per alvum ejicere, quoniam mox nimis vacuum factum in vasis spatium occupare solent ex cibo & potu eductæ humiditates.

27. EXSTAT hanc in rem elegans locus in SANCTORIO *de statica Medicina, Sect. I.* §. 48. qui hic est: Cassiæ pauxillum non divertit perspirationem, non lædit vires, sed solum confert e corpore inutile pondus: aliæ vero Medicinæ magis evacuant & remotiores partes attingunt, & corpus magis leve efficiunt. Cibus tamen & potus subsequentes implent evacuatos meatus, inde alvus & vesica exsiccantur & paulo post corpus sæpe ponderosius redditur. Ex quo eleganti statico experimento discimus, parum prodesse fortiorem & celeriorem evacuationem, cum potius ad cruditates & impuritates humorum in vasis accumulandas ansam præbeant. Nam, verissimum est, si nimia sit seri in vasis imminutio mox subsequentis cibi & potus portio eorum locum replet. Vnde, uti recte SANCTORIVS observavit, alvus siccior fit, urina parcior & transpiratio difficilior. Possumus ex hisce clarissime deducere rationem experientiæ infallibilis, qua constat, a frequentioris sanguinis missione, & purgatione vehementiori, corpora admodum disponi ad febres intermittentes, hydropem, flatulentias, hypochondriacum malum.

28. POSTQVAM itaque perspicue exposuimus causas, ob quas non valida purgantia in praxi possint servari, proximum jam erit, ut eos morbos, quibus præsentissime noceant, enumeremus. Sicuti autem semper venerabilis mihi existit summi HIPPOCRATIS auctoritas, ita etiam quæ de purgantium abusu nobis litteris reliquit, in medium afferre allubescit. Ipse autem ita scribit in libro *de veratri usu*: Vitare oportet in pharmacorum potionibus eos, qui bona habent corpora, ma-

xima

xima autem nigros & humida carne præditos, ſed & ſubſiccos; quibus rejicere videtur purgantia in omni temperamento habituque corporis. Quicunque autem, pergit, inflammata in principio morbi ſtatim medicamento ſolvere adgrediuntur, ſic de eo quidem quod diſtentum & inflammatum eſt, nihil auferunt, ea vero, quæ morbo reſiſtunt & ſana ſunt, conſumunt. Corpore vero debili fiente, morbus ſuperat & immedicabile malum habent. Damnat his verbis in omnibus inflammationibus purgationem, quoniam nempe cauſam, quæ ſanguinis infarctus & ſtaſis eſt, non tollunt; auferunt autem id, quod morbo reſiſtit, id eſt vires, & ſerum ſanguinis tenue, quorum beneficio humor ſtagnans reſolvendus eſt. Addit porro: Neque danda ſunt decoloratis, raucoſis, lienoſis, exſanguibus, ſpirituoſis & ſiccum tuſſientibus, ſiticuloſis & his, qui præcordia & latera ac dorſum diſtenta habent, & torpentibus & obſcure videntibus & quibus aurium ſonitus ſunt, & urinæ meatus impotentibus: neque item morbo regio laborantibus aut ventre debilibus, aut his, qui ſanguinis eruptiones aut tubercula habent.

29. HORVM dictorum rationem facile quis inveniet, qui conſiderat, hos ab HIPPOCRATE recenſitos affectus a viſcoſitate, craſſitie, infarctu & ſtaſi humorum enaſci, quibus tollendis minime aptum eſt purgans, quod fluidum ſubtile ſubtrahendo, quo vinci obſtructiones debebant, hæc mala exaſperat. Tandem ſubjicit hæc: Non ſunt danda his, qui nigra evomunt, neque cibum averſantibus, neque deliris & parum dormientibus, neque dolore vexatis, neque viſum temerarium inclinatum habentibus, neque tumefactis, neque vertiginoſis, neque decoloratis, neque his, qui in febre æſtuoſi ſunt & confracti. Videlicet, in nullo morbo ſpirituum, ubi vel ipſi deficiunt, vel inordinate moventur, ſicuti fit in prædictis affectibus, purgantia locum habere poſſunt, quoniam magis frangere & labefactare vires ſolent.

30. VLTERIVS quæstio non immerito oritur, num in febribus locum inveniant purgantia? Id autem unus instar omnium definit summus quoque noster HIPPOCRATES, qui libro *de purgantibus* hæc præclara affert: Quicunque a febribus fortibus corripiuntur, his medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, sin minus, saltim non intra 14. dies. Carnes enim eorum & ventres quum calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgantur & febris major fit & color evertitur & morbi regii speciem præ se ferunt. Commota enim bile & non purgata, non sorbere vult æger neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit.

31. RATIO quare noceat purgatio in febribus nulla alia est, quam hæc, quoniam serum, quod servandum erat, quod caloris temperans est, absumitur; unde calor augetur. Et quoniam plerumque febris materia magis qualitate nociva, quam quantitate & copia peccat & illa sanguineæ massæ altius immersa est, nihil proficies purgantibus, sed vel ægrotum jugulabis, vel febrem exacerbabis, sique fuerit simplex, duplicabis. Aureus aphorismus est HIPPOCRATIS 22. *Sect. I.* Concocta medicamento purgare & movere decet, non cruda, neque ineunte morbo, nisi materia turgeat, plurimum autem non turget. Mens hujus aphorismi est: rarius in febribus quantitatem materiæ morbificæ esse copiosam, sed potius qualitatem peccare, id est, subtilem acrem causticam, quæ quamdiu talis est, dicitur cruda; cocta autem vocatur, quando textura particularum oleosarum & terrearum sanguinis involuta est. Quapropter, si purgare in febribus acutis convenit, ante dies criticos neutiquam illud faciendum est.

32. CORONIDIS loco adjicimus, ex tutioribus & mitioribus laxantibus esse rhabarbarum & folia sennæ, tamarindas, immo ipsam aloen, ubi notandum, quod folia sennæ & rhabarbarum optime per infusionem citra coctionem adhiberi possint, tamarindi in decocto, aloe in forma pilularum, nun-

quam

quam autem ſola exhiberi debeat, ſed ſemper addenda ſalia ſtimulantia, aromatica, amara. Hæc mirifice non modo augent laxantium vim, ſed & corrigendo humorum pravitatem, tonum roborando divinam porrigunt medentibus manum. Denique & pulverem mechoacannæ & gialappæ, item diagrydium ſulphuratum pauca tamen & refracta doſi, cum admixtione ſalium admittimus quandoque in uſum, qui modus applicandi purgantia tutiſſimus eſt; & felicius atque expeditius hoc modo ſumta operantur, quam ſi magna doſis ſolius purgantis ſit adhibita. Cum autem laxantium legitimus uſus ſpecialem tractationem efflagitet, hanc materiam pertractandam hic omittimus.

DISSERTATIO VI.
DE
MEDICINA EMETICA ET PVRGANTE POST IRAM VENENO.

§. I.

QVEMADMODVM in theoria medica ſive rationali rerum, quæ ad medicinam pertinent, explicatione, plures adhuc deprehenduntur errores & longe inter ſe diſſidentes opiniones: ita etiam in artis noſtræ exercitio & uſu communes & perverſos curationum modos graviaque in medendo errata non tantum ex improviſo committi, ſed ſtudio etiam foveri & ad humani generis perniciem ſub veritatis aliquo prætextu propagari, vehementer ſane dolendum eſſe exiſtimo. Nam, quo facilius, ſi tantum in mente reſidet, inanis, confuſa, ſolidæque rationis expers & mere ſpeculativa opinio tolerari poteſt, eo difficilius & gravius ferenda eſt, ſi extra mentem in actum deducatur atque in hominum detrimentum non raro irreparabile impendatur. Turpe quidem dictu eſt, ſed tamen veriſſimum, uſu quaſi receptos & ſumme perniciales hinc inde in praxi medica committi errores non a vulgo ſolum Practicorum, ſed & a doctis & in celebritate verſantibus medicis. Hos inter mihi maxime is carpendus videtur, cum, ſi quis graviori ira commotus minus recte valet & de anxietate circa præcordialem regionem, nauſea & vomendi diſpoſitione conqueritur, protinus ad evacuandum bilioſum humorem, qui horum ſymptomatum cauſa & fons cenſetur, vomitorium vel purgans medicamentum porrigitur. Solent id remedii genus utplurimum urgere ipſi ægrotantes, dum nauſea preſſi perſuaſum ſibi habent, evacuata bile, cujus ſapor usque ad os ſæpius adſcendit, mox ſe meliuſcu-

liuſcule habituros. Neque facile denegare petentibus id auxilii genus obſervamus medicos, præſertim eos, qui ſibi imaginantur, naturam, ſapientiſſimam corporis noſtri conſervatricem, intentam eſſe materiæ biliosæ per ſuperiora educendæ, unde putant, ejus ductum ſequi & adjuvare debere medicum. Verum enim vero, quam funeſto & fatali eventu iſtiusmodi vehemens medicina evacuatoria tali in caſu exhibeatur, compluribus admodum triſtibus exemplis, ubi lethalis ventriculi inflammatio brevi e medio ægrotantes ſuſtulit, ſatis ſuperque ſumus edocti. Quamobrem non ſine ratione, adſerere contendimus, fortius emeticum & purgans pharmacum, poſt vehementiorem iram adſumtum, loco veneni eſſe habendum. Hanc itaque adſertionem in præſenti tractatione, accurate inſtitutis obſervationibus, & ſolidis rationum momentis ac demonſtrationibus, non ſine ſingulari, quem inde accipient mortales, fructu ſtabilire ac firmare allaborabimus.

2. Ante vero, quam inſtituti noſtri rationem perſequamur, non alienum nobis viſum fuit, canonem illum practicum, in ſe ſatis eximium, dextre explicare & quam turpiter eo in praxeos exercitio plures medicorum minus ſolide ratiocinantium maximo cum ægrotorum damno abutantur, proponere. Equidem, hic aphoriſmus practicus ſummum & antiquiſſimum profeſſionis noſtræ ſalutaris Parentem auctorem agnoſcit, qui paſſim in iis, quæ poſteritati reliquit, monumentis inculcat, inque primis *Sect. I. aph.* 31. *eo ducenda eſſe, quo maxime natura inclinet, quæ ducere oportet per convenientes locos.* Quæ regula, inſignis alias uſus, male intellecta & adplicata ſolenne errantium medicorum ſolet eſſe refugium. At vero, valor ejusdem non ultra terminos eſt extendendus, uti exemplis jam ſubjungendis patebit. In inſultu apoplectico, aut gravi ac violenta partium capitis læſione ſtomachum ad vomitum irritari, quotidianæ experientiæ res eſt. Si quis itaque medentium hanc ad vomitum inclinationem pro ductu

naturæ habere eundemque vomitoria medicina ſecundare velit, is certe non absque inſigni ægrotantis damno id conficiet.

3. PORRO, atrocibus ex calculo tormentis ordinario vomitum jungi, notum identidem in praxi eſt; nihil vero nocentius excogitari poterit, quam ſi quis ad illum naturæ motum promovendum emeticam medicinam porrigere vellet. In principio quoque peſtis, febrium malignarum & variolarum vel vomitus vel alvi fluxus ægrotantes infeſtant, ubi ſane ſummæ eſſet res imprudentiæ, ſi quis hunc ductum naturæ vacuantibus & irritantibus adjuvare anniteretur. Cachecticis, qui labem in viſceribus contraxerunt, & hepar vel lienem infarcta & obſtructa habent, ſanguinis per venas ſedis fluxus valde familiaris eſt, & levi ex cauſa, animi nempe vel corporis motu, aut medicina quadam exagitante ſuſcitatur: tantum vero abeſt, ut ægrotantes inde ſolamen quoddam ſuarum miſeriarum accipiant, ut potius magnus virium languor conjungatur & vis morbi valde adaugeatur.

4. ECQVIS itaque pro ductu naturæ ſalutari, quem medicus omni modo ſecundare & promovere debeat, id genus excretionis æſtimare velit? Tacemus ſexcenta alia exempla male intellecti naturalis ductus, ubi medicus miniſterio ſuo præcoci inſigniter fallitur & fallit. Neque enim omnes excretiones vel motus, qui in corpore noſtro contingunt, pro ſalutaribus naturæ ductibus a prudenti & perito medico haberi debent, quippe horum ea ſæpe eſt natura, ut potius vergant ad damnum & deſtructionem corporis, quam ad ejusdem curationem & conſervationem.

5. MAXIMAM itaque partem prudentiæ medicæ in eo ſitam eſſe arbitror, ut pernicioſi & noxii motus apte probeque a ſalutaribus diſcernantur, utpote cum illi moderandi & ſedandi ſint, hi vero adjuvandi, imitandi & non ſiſtendi, utique ex parte medici requiritur, ut motus hos ſollicite ab invicem diſtinguat. Judicium vero hac de re eſt arduum atque diffi-

difficillimum: nisi enim quis corporis ægrotantis naturam, partium solidarum ac fluidarum constitutionem, viscerum & generis nervosi dispositionem prius exacte cognoverit atque perspexerit, nisi etiam causam, quæ motus & excretionum est effectrix, ejusque indolem plane prius exploraverit, vix in exactam & distinctam horum motuum cognitionem perveniet. In morbis acutis salutares naturæ ductus atque vacuationes criticas & laudabiles ab ipso ordine, tempore & successu motuum & maxime omnium ab ipso effectu, qui est virium augmentum & morbi decrementum, addiscimus. Ex hisce omnibus jam clare conficitur, quam graviter delinquant illi medici, qui accuratiori cognitione morborum causarumque morbificarum neglecta & posthabita male fundatis & speculativis theorematibus inhærere malunt. Hi sane in perpetua ignorantia versantur &, si ad lectum ægrotantis vocantur, ejusdemque corpus extraordinariis motibus vel excretionibus affectum vident, quid in cura faciendum vel omittendum sit, raro penetrant.

6. QVOD vero non omnis naturæ motus pro salutari sit æstimandus, solenne satis & manifestum exhibet documentum ipsa præsens hæc, quam publicæ luci tradimus, dissertatio, ubi videbimus, a vehementiori animi motu provenientem constrictionem ductuum biliariorum & intestini duodeni, nec non dextræ & inferioris partis ventriculi cum inclinatione ad vomendum pessime pro salutari & secundando naturæ ductu atque conatu venditari. Equidem, negari minime potest, aliquando ventriculo & duodeno copiosa vitiosi, corrupti, viscidi ac biliosi humoris saburra, quæ nauseam movet & appetentiam prosternit, obsesso, nihil utilius esse remedio emetico: sed longe diversa est ratio nostri argumenti, ubi in vitiosis iisque copiosis sordibus causa mali non residet, sed potius in magna agitatione generis nervosi & constrictione ductuum biliariorum atque ipsius ventriculi a valentiori animi motu inducta, unde bilis etiam commoveri &

sur-

ſurſum adſcendere nititur. Hoc igitur in caſu omnia ea, quæ nervoſas partes magis exagitant, earumque motus anomalos plus excitant, non poſſunt non eſſe ſumme noxia. Ponamus quoque, ira impetuoſiori liquorem bilioſum ingenti copia ex ductibus hepatis ad inteſtinorum volumen deferri, ibique exonerari atque adeo ejus evacuationem indicari, non tamen video, quare hæc ipſa per ſuperiora inſtituenda ſit, cum humoris bilioſi ſuperabundantis excernendi commodus & conveniens locus non ſit œſophagus, ſed potius alvina regio, per quam ordinario recrementa bilioſa cum fecibus foras projiciuntur. Quapropter etiam in eo peccatur contra aphoriſmum egregii uſus practicum, qui ab HIPPOCRATE *lib. I. aph.* 21. adducitur & ſic ſe habet: *quæ ducere oportet, quo maxime repunt, eo ducere oportet per convenientes locos.*

7. VT igitur is error communiſſimus æque ac perniecioſiſſimus de adminiſtratione emeticorum ac purgantium draſticorum poſt iram paulo clarius eniteat & cuivis in oculos quaſi incurrat, ea utique via nos procedere oportet, qua in demonſtrandis veritatibus medicis omnes, qui non perfunctorie, ſed ſolide & ſcientifice res tractare norunt, uti ſolent. Jam vero ad veritates medicas ſtabiliendas id maxime eſt neceſſarium, ut primo obſervationes & hiſtoriæ accuratæ & cum omnibus circumſtantiis notatæ præmittantur, poſtea vero hæ ipſæ methodo analytica per connexa ratiocinia explanentur & reſolvantur, ut hac ratione illud, quod demonſtrandum erat, planum evadat. Inhærebimus itaque huic methodo & communicabimus potiores & notabiliores hiſtorias & obſervationes, quas hanc in rem collegimus & annotavimus. Singulas enim enumerare nimis longum foret, ut vaſtum opus vix ſufficeret.

8. PRIMA igitur hiſtoria hæc eſto. Juvenis nobilis, triginta annorum, temperamenti cholerici, inter rixas cum ſodalibus ſuis vehementi ira excanduit & vinum valde potens ac ſpirituoſum, quod Sect vocant, ſuperbibit; die ſequenti into-

intolerabiles præcordia obsident dolores, conatus perpetuus est ad vomendum & internum quendam sensum percipit, quasi aliquid ex ventriculo adscendere perque os exitum affectare vellet. Advocatur medicus, qui frequentius utebatur pharmacis chymicis in suis curationibus. Is sulphuris aurati antimonialis grana quinque porrigit in jusculo, quo adsumto medicamine terna quidem vice vomuit abunde, sed absque levamine, utpote anxietates & angustiæ circa præcordia augmentum cœpere, vomitio quoque ulterior protinus desiit. Jungebatur præterea internus incredibilis circa stomachi regionem ardor, partes externæ frigore, tremore & vellicatione quadam corripiebantur, ac sudor frigidus caput & pectus tenebat, pulsus percipiebatur nullus, mox ægrum mens deseruit, accesserunt convulsiones & intra decem horas mors vitam abstulit. Dissecto cadavere ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conspiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hisce partibus inhærentibus; cetera viscera perfecte sana apparebant.

9. EIUSDEM quoque tenoris est sequens historia. Vir in statu Ecclesiastico constitutus, quadraginta & aliquot annos habens, indolis valde sensibilis & ad iram pronæ, faciei floridæ, rubicundæ, post vehementissimam iram conqueritur de anxietate & dolore pressorio ardente circa scrobiculum cordis versus latus dextrum, omnis ciborum appetentia est prostrata, noctem egit inquietam & facies incepit flavescere, adfuit perpetuus cum nausea conatus, sed tamen irritus ad vomendum. Hic petiit a medico consilium, qui grana tria tartari emetici præscribit in jusculo pingui, calido sumenda: inde vero anxietates increscunt, vomit aliquoties, sed parum, conqueritur de incendio circa cordis regionem, inquietus est, mox lectum petit, mox surgit, de constrictione & summa anxietate præcordiorum lamentatio fere perpetua est. Præscribuntur antispasmodica castorina, clyster quoque adplicatur & nitrosa atque anodyna identidem in usum vocantur, sed citra

omne levamen, increſcit potius virium languor, pulſus fit debilis & celer, extremæ partes inhorreſcunt & frigidæ fiunt, & tertio die æger miſere periit, qui ante quatuor dies perfecta gaudebat ſanitate.

10. NEQVE vero minoris conſiderationis ſunt ſequentes duæ hiſtoriæ. Femina in urbe finitima ſana & vegeta, annorum quadraginta, ob damnum in re domeſtica perpeſſum vehementi ira exardeſcit & paulo poſt cibum adſumit. Ab eo tempore conqueſta eſt de languore, impotentia & tremore artuum, preſſione atque anguſtia præcordiali, nauſea; os eſt amaricans, facies, quæ antea florida erat, contracta, pallida & livida fit, tertio die a medico quodam juniore accipit medicinam emetico purgantem in pulvere, qua ſumta dejectiones crebras per ſuperiora & inferiora habuit, poſtea de ſummo incendio interno inſtituit querelas, nullus eſt ſomnus, corpus valde inquietum, corpore erecto animi obrepit defectio cum faſtidio ciborum, præſertim carnis. Succedit poſtea reſpiratio difficilis, tuſſis & dejectio copioſa materiæ viſcidæ, & lentus calor depaſcit vires & corpus. In conſilium multos medicos adhibebat per aliquot menſes decumbens, tandem vero polychreſtis & vulgaribus remediis, herbarum decoctis & pinguedine canina ſucceſſu temporis convaluit. Ante duos circiter annos vir primarius in vicinia æſtate uſus eſt acidulis Ægranis, poſtea ob varias motas lites cum conſanguineo vehementi afficitur ira, a quo tempore perit edendi deſiderium, dolor anxius & preſſorius ſub ſcrobiculo cordis circa dextrum latus urget, qui ſeſe extendit ad umbilici usque regionem: conſulit chirurgum, qui medicum ſimul egit, cujus auxilio ſæpe uſus eſt. Hic cum percepiſſet, ægrum ſimul laborare alvo adſtricta, habuit affectum pro colica, cujus, alvo aperta, mox remiſſio ſit ſperanda. Ordinavit hinc pulverem ſalinum ex arcano duplicato, qui aliquot grana trochiſcorum alhandal una complectebatur. Sex inde habuit dejectiones, ſed dolor, ardor & anxietas circa præ-

cor-

cordialem regionem mirifice increverunt. Tertio die summe debilitatus fuit æger, pulsus deprehensus est valde imbecillis, celer & inæqualis, & inquietissime se gessit, nullo somno vel quiete succedente, tandem mente fuit alienatus, paucis post horis omnis sensus & motus ipsum destituit, sopore gravi detentus multa fœtida & aquosa sine omni sensu per alvum reddidit, accesserunt convulsiones & quarto die vitam cum morte commutavit.

11. CVM hæc omnia hic loci acciderent, scriptum mihi est ex Silesia de simili casu, ubi puerpera, quæ bene lochiis purgata est, vehementi ira commota sumsit pulverem ex antimonio diaphoretico, arcano duplicato & granis tribus trochiscorum alhandal, inde præcedentibus summis præcordiorum anxietatibus, inquietudine, torminibus ventris cum dejectionibus, singultu, conatu ad vomendum, internorum ardore, extremorum frigore, tertio ab adsumto purgante die extincta est. Sic memini etiam, quendam ex præcipuis hujus civitatis chirurgis ante viginti aliquot annos intra breve temporis spatium e vita excessisse, quia post iræ affectum pulverem emeticum sumsit, eique, cum non sufficientem operationem exeruisset, aliquot horarum intervallo pilulas, ex purgantibus valde acribus compositas, superingessit. Nolo jam longius commemorare tristissimum casum, qui pronuper hic loci contigit, ubi virgo nobilioris conditionis, sanguinei temperamenti, ex mensibus non rite fluentibus plethorica, post animi graviorem commotionem suasu feminæ cujusdam dosin sumsit pilularum purgantium, quæ vocantur geschärffte Haupt-Pillen, & ab extracto hellebori nigri & trochiscis alhandal acrem suam purgantem vim mutuantur: inde mox oborta est inflammatio ventriculi, anxietas, alvi adstrictio, accessit inquietudo, febris, summa virium prostratio, delirium & septimo die mors, & post mortem cum fœtore totius corporis intumescentia.

12. Ex hisce jam commemoratis historiis & observationibus practicis quisque medicorum, etiam qui judicio pollet non admodum acri, & levi tantum rerum medicarum notitia est imbutus, haud difficulter colliget, ægrotantes antea sanos, bene valentes nullaque labe in visceribus correptos, a nulla alia causa, quam ab ipsa ira & imprudentissima medicatione, partim per emetica, partim per acriora purgantia administrata, funestum effectum expertos fuisse. Ecquis enim hic non evidentissime per experientiam, optimam rerum magistram, hujus rei certitudinem ac veritatem perspicit? Si enim iram tam ingens turbatio functionum corporis, tamque gravia symptomata consequuntur, quæ a fortiori evacuante medicina non levantur, sed augmentum capiunt ac funestum sæpenumero eventum sortiuntur, quis non exinde satis firmiter argumentari posset, hujus catastrophes infelicis causas tam in iram, quam in hanc medicinam esse conjiciendas. Sed quia judicium, ex sola experientia & observatione desumtum, sæpe fallax est, hinc solidiores medici, ut certitudo & scientifica veritas emergat, exigunt, ut experientia firmis & inconcussis rationibus ac demonstrationibus stabiliatur, id quod etiam jam breviter strictimque exequi animus est.

13. VT vero ordine procedamus, dicendum ante omnia erit de iræ effectu atque operatione in corpus humanum. Exposita enim iræ indole, facili opera postmodum rationes apparebunt, quare emetica & purgantia instar veneni sint habenda, si exhibeantur graviori ira correptis. Est vero ira ejus naturæ, ut vehementiori partium nervoso-musculosarum constrictione totum systema nervosum celerrime commoveat & systolem cordis eique contiguorum vasorum & tonum etiam partium fibrosarum universo in corpore mirifice adaugeat. Manifestum hujus rei, sanguinis nempe & fluidi nervei motus impetuosioris, testimonium & argumentum in ira percitis præbent pulsus intensio, respiratio concitatior, sitis, calor, inflatio & rubor faciei, arteriarum capitis, præsertim

circa

circa tempora, major pulsatio & intumescentia, oculorum ferocia, tremor extremarum partium & actionum mentis præcipitantia. Quid quod, uti ex practicis observationibus habemus, nihil æque celeriter febres acutas, biliosas, intermittentes, inflammatorias concitare potest, ac ipsius iracundiæ vehementior affectus. Deinceps, ira spasmodica partium, qua agit, strictura vim suam inprimis in ventriculum & intestina, ceu partes valde nervosas & membranaceas exerit, unde tanto graviora exurgunt symptomata, quanto major est consensio ventriculi & intestinorum cum aliis partibus nervosis & universo fere corpore.

14. PECULIARIS vero etiam iracundiæ vis est in ductus biliosos & hepatis; siquidem eorum constrictione intensiori facile hepar scirrhosum redditur, imo non raro calculi in cystide fellea ac ductibus biliariis generantur. Habent hæc accidentia vix aliam originem, quam a libero motu & effluxu bilis fortiori hac strictura impedito. Contingit autem hoc potissimum ab ira suppressa, wenn man das Aergerniß, ut vulgo dicere amant, gleichsam in sich fressen muß, und den Zorn nicht ausschütten kan, ubi nimirum ultionis expetitæ deest occasio vel facultas, aut tristitia cum metu simul juncta est.

15. PROPTER constrictionem quoque horum ductuum icterus enascitur, qui facile postea temporis successu calculosæ in vesica biliaria concretioni velificatur. Quando etiam bilis ab iræ affectu vehementius commovetur & copiose ex ductibus biliariis & cysticis in duodenum & ventriculum effunditur, ex ejus ibidem facta stagnatione & concepta per diuturniorem moram acredine, nausea, vomitiones, diarrhoeæ, cholericæ passiones, cephalalgiæ, anxietates, febres biliosæ, continuæ & intermittentes suscitantur. Hinc est peculiare illud iracundorum symptoma, quod in latere dextro sub scrobiculo cordis sentiant dolorem quendam constrictivum, in ore autem amarorem. Originem suam hæc pathemata non aliunde ducunt, quam a motu bilis ejusque effusione in intestina

ſtina impetuoſiori, dum ductus biliarii, nervoſis ac muſculoſis tunicis contexti, ab influxu ſpirituoſi liquidi in nervis contenti citatiori nimium compreſſi, ingentem quantitatem bilis exonerant & infundunt duodeno, unde etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhœa, quam HILDANVS *Cent. VII. Obſ. XVIII.* annotavit, cum affirmat, alvum ſubductam fuiſſe ab ira, ac ſi pharmacum adſumtum fuiſſet. Quodſi bilis acrimonia delinquit & in hoc adfectu nimium effunditur, inteſtinorum & ventriculi eroſiones cum lenta febre ſequente non raro vidimus. Imo, quo acrior eſt bilis, quo magis a ſtatu ſuo naturali deſciſcit, eo nocentior etiam eſt ira, eoque etiam ſæviora juncta habet ſymptomata.

16. DENIQVE, ab intenſiori partium nervearum & fluidarum per iracundiæ affectum reddito motu ſive ſpaſmo ſanguis copioſior cum impetu ad certas partes pellitur, unde accidit, ut eæ nimium diſtendantur & venarum ibi repentium orificia aperiantur. Conſtat experientia practica, iram maximam habere facultatem enormes ſanguinis excretiones ſive per nares, ſive per arteriæ pulmonalis aperturam, ſive per venas ani & in feminis per uterum excitandi, cumprimis in conſuetis ac diſpoſitis. Ita, ſi quis in juventutis annis hæmorrhagiis narium fuit adſuetus, is ira ardentiori in eandem promte poteſt incidere. Quis enim vel ex vulgo neſcit, invadente hoc affectu vultum ſtatim rubore ſuffundi & venas capitis, præſertim frontales, mirum quantum intumeſcere, non raro etiam illico ſanguinem e naribus copioſe effundi. Pariter vidimus, feminas ab iracundia in uteri hæmorrhagias collapſas vel etiam hæmorrhagias narium fuiſſe paſſas. Et hæc quoque eſt ratio, quare in ſenibus & plethoricis vehemens ira apoplexiam ſanguineam, quæ fit ab arteriolis plexus choroidæi in capite perruptis, ſubito ſæpe producat. Jam vero nunquam gravis facile congeſtio ſanguinis ejusque effrenis effuſio fit niſi a ſpaſmodica eaque fortiori conſtrictione partium nervoſarum & muſculoſarum.

17. EVO-

17. Evolutis hac ratione iræ effectibus modoque operandi, deveniendum jam etiam eſt ad præcipuum diſſertationis hujus momentum, ubi oſtendendum, quare medicina purgans & emetica tantopere noceat in iræ affectu, ut veneni veri nomen jure obtinere queat. Prius vero, quam hanc rem plene decidamus, ratio tractationis noſtræ expoſtulare videtur, ut de veri veneni indole ac modo operandi pauca adjiciamus, ne commoda explicatione neglecta variis confuſionibus, a quibus omnium errorum origo promanare ſolet, cauſam atque occaſionem ſubminiſtremus.

18. Per venenum igitur hoc loco intelligimus materiam cauſticam, ſale tenuiſſimo volatili acri inſtructam, quæ exigua in quantitate ſpaſmos enormes in ventriculo & inteſtinis concitando ſub truculentiorum ſymptomatum celerrimo decurſu univerſam motuum vitalium œconomiam pervertit ac deſtruit, ſignis funeſtæ ſphacelationis in cadavere relictis. Venena itaque vera pro fundamento ſuæ activitatis agnoſcunt ſal quoddam tenue, acre, ſumme cauſticum, quod membranaceo-nerveis ventriculi & inteſtinorum fibrillis ſeſe altius inſinuat, illas lancinat, arrodit, inflammat & ſpaſmodice contrahit. Celeriter vero & exigua in quantitate opprimit homines venenum: in cauſa hic absque dubio ſunt vehementes ſpaſticæ nervoſi ac membranacei generis in univerſo corpore conſtrictiones, quibus fluidi nervei ac tenuioris ſanguinis in organa motuum & ſenſuum influxus, quo ceſſante omne robur, tonus & motus partium perit, partim intercipitur, partim etiam ad alia loca majori copia compellitur.

19. Symptomata, quæ a veneno concitantur, longe ſunt truculentiſſima & ſpasmis unice debentur, qui non modo in ventriculo & inteſtinis conſiſtunt, ſed & in remotas partes, ſubtiliori ſenſu ac motu præditas, propagantur, unde a veneno deglutito obſervantur anxietates cardialgicæ, nauſea, vomitiones, tormina atrociſſima, diarrhææ, vel etiam alvus contumaciſſime clauſa, ſingultus, conſtrictiones thoracis vehemen-

hementes, angustia spirandi & summa præcordiorum anxietas, languor omnium virium, syncope cardiaca cum extremorum frigore & sudore frigido, debilis, celer planeque intermittens pulsus, convulsiones, epilepsiæ, inquietudines & deliria. Hæc sunt solennia utplurimum venenorum symptomata. Cadavera si dissecantur post obitum, conspectui sese offert intumescentia totius abdominis, maculæque purpureæ aut nigræ in ventriculo cum erosione & quandoque perforatione, & quæ sunt alia, reperiuntur. Hæc de veneno proprie sic dicto memorasse sufficiant, prolixiorem qui desiderat hac de re explicationem, is consulere potest *Pathologiam nostram Rationalem Tom. II. Part. II. Cap. II.* ubi venenorum doctrina ex instituto pertractata est.

20. QVODSI igitur effectus emeticorum, post iracundiæ affectum adsumtorum, probe pensitamus ac ponderamus, haud difficulter apparebit, illa ipsa non aliam, quam veri veneni operationem in corpore humano exerere; siquidem omnia emetica, præsertim quæ ex antimonio præparata sunt, sale pollent subtili, acri, caustico inflammante, quod ventriculi & duodeni tunicis membranaceo-nerveis insidens, eas rodit ac spastice contrahit. Deinceps, paulo largiori dosi data homines jugulant, ubi ventriculus male affectus est, celerrime, qualia exempla passim prostant, quæ hic commemorare angustia temporis prohibet.

21. SI symptomata ipsa, quæ emeticorum deglutitionem consequuntur, penitius inspiciamus, illa identidem ab iis, quæ venenum proprie sic dictum propinatum comitantur, plane non abludentia deprehenduntur. Adsunt enim protinus anxietates & præcordiorum constrictiones enormes, ardor circa stomachi regionem exquisitus, conatus ad vomendum inanes: partes extremæ refrigescunt, tremere & convelli incipiunt, sudor frigidus caput vel pectus tenet, respiratio difficulter procedit, nullus est somnus, corpus jactitant ægroti & valde inquieti sunt, virium summa jungitur prostratio, alvi ad-

ver-

vertitur vel ingens adstrictio vel fluxio præter modum, pulsus est vel celer, debilis vel plane intermittens, mens alienatur, convulsiones oboriuntur & quæ sunt hujuscemodi alia. Hæc, quæ lethum inferunt, symptomata a violentiori spasmo, qui universum fere partium membranacearum systema vehementius exagitat atque convellit, proficisci, nemo facile in dubium revocabit. Ex quo sane non fallax de venenata post iram vomitoriorum indole depromi potest argumentum. Accedit, quod post mortem aperto cadavere indubii virulentæ violentiæ characteres in conspectum veniant, uti ex sectione supra communicata patet, ubi ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conspiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hisce partibus inhærentibus.

22. Non minus periculi adferunt post iram administrata purgantia acriora & valentiora. Est enim illis eadem cum emeticis, imo ipso proprie sic dicto veneno perimendi ratio, siquidem subtili itidem & caustico, penetrante sale sunt instructa, & spasmis agendo inflammationes in ventriculo & intestinis concitant, tragica producunt symptomata, celeriter interficiunt & post mortem sphacelationis funestæ signa in ventriculo ac intestinis relinquunt. Quoniam itaque emetica perinde ac purgantia, post iræ vehementiorem affectum intra corpus adsumta, spasmos faciunt & adaugent atque inflammationem suscitant, deinde symptomata veneno alias familiaria inferunt, prætereaque celerrime vitam finiunt & post mortem stigmata veneno demortuorum similia in cadaveribus relinquunt; hinc utique recte concluditur, jure meritoque medicinam & emeticam & purgantem veneni in numero esse habendam, præsertim si ira correptis exhibeatur.

23. Emetica igitur & purgantia drastica post iram cumprimis sunt damnosa & utplurimum morti tradunt ægrotantes. Quodsi enim ex superioribus repetimus, iram in spasmos ventriculum, duodenum & ductus hepatis conjicere, jam ex hoc colligere erit facillimum, in ejusmodi casu nequaquam con-

venire vomitoria, cum ad ſpaſmos teneras ventriculi fibrillas, ira modo laceſſitas, magis irritent & inflammationem acerbiorem inducant, vix ulla arte & ingenio medici expugnandam. Viderint proinde medici, quam recte, quam methodice, quamque prudenter faciant, ſi ventriculum ira commotum vomitoriis oppugnant atque exaſperant. Tantum enim abeſt, ut hæc remedia in hoc adfectu aliquid expediant, ut potius ipſum dolorem atque morbum reddant longe ferociorem. Concedamus hoc omnino, ipſam naturam pronam ac proclivem tunc videri ad vomitum & ad hunc urgeri quaſi ac ſtimulari, pyloro nempe fortiter ſe contrahente. Concedamus etiam, ipſos ægrotantes utplurimum anceps hoc remedii genus anxie poſtulare & maximam in eo fiduciam ponere, dum ſibi firmiter perſuaſum habent, evoluto e ventriculo hoc onere gravante & foras expulſo, protinus ſe melius eſſe habituros. At vero, hæc omnia, quibus allici poſſet incautus medicus ad dandum vomitorium, ſagacem, prudentem & ſingula ſumma cum ratione ſuſcipientem philiatrum potius commonere debent, ut quovis modo emetica reſpuat & cane pejus ac angue illa ipſa tali in caſu abhorreat.

24. NOCENT autem ira, huicque ſubjuncta emetica & purgantia maxime omnium iis, qui ſpaſmis ſic dictis hypochondriacis atque hyſtericis obnoxii ſunt & doloribus cardialgicis multum vexantur. Ratio hujus rei non e longinquo petenda videtur, ſiquidem ejusmodi ſubjecta jam tum ob ſpaſticam, qua premuntur interiores nerveæ partes, ſtricturam infirmata ſunt, vel ad inflammationem pronum ac diſpoſitum habent ventriculum cum annexis inteſtinis. Quodſi igitur graviori ira, quæ ſpaſmis ſuas tragœdias ludit, corripiuntur, non poſſunt non ſpaſmodicæ ventriculi contractiones augeri, quarum vero ſævitia vomitorio vel purgante ſuperingeſto adeo non mitigatur, ut potius paratiſſima hoc modo ad inſuperabile incendium & totalem corporis interitum ſternatur via. Cavendum itaque cumprimis eſt, ne ejusmodi perſonis

ira debilitatis hujus generis remedia propinemus, ni funestum exinde expectare velimus eventum.

25. OB eandem quoque rationem emetica & alia fortiora evacuantia insigniter nocent, si circa paroxysmos febrium intermittentium exhibeantur, præsertim si forte iræ affectus præcesserit, quia tunc temporis ventriculo & primis viis spasmo exagitatis ad nauseam & vomitum est inclinatio. Obsunt præterea & ira & ejusmodi medicamenta omnibus debilioribus. Ita observavimus, eos, qui corpus antea per laxativa, purgantia, thermas & acidulas strenue purgaverant & hoc modo insignem ventriculi debilitatem sibi contraxerant, a sumtis post iram denuo emeticis vel purgantibus pessime se habuisse subque dirissima symptomatum facie non ita multo post exspirasse. Valet id etiam in puerperis. Notum enim mihi est præter superius allatum exemplum puerperæ, quæ tertio a partu die iracundia affecta sumsit purgans e drasticorum numero & intra duos dies, optimis quibusvis remediis frustra adhibitis, misere periit.

26. DEINCEPS, & ira & emeticum vel purgans insignem noxam adfert feminis circa mensium instans tempus, itemque viris, qui hæmorrhoidum fluxui adsueti sunt & imminentem eum expectant. Quum enim solennes illæ & salutares per menses & hæmorrhoides fluxiones cum spasmis continuo fiant, facile patet, nocentissima tunc esse & purgantia & emetica, præsertim si post iram administrentur. Truculenta circa instans mensium tempus ab emeticis, etiam non adeo validis exhibitis, symptomata vidimus. In hæmorrhoidariis validior vomitus abscessus cum lenta febre excitavit. Vbi sanguinis congestio inclinat ad pectus, periculosa a validiori vomitu nasci solet hæmoptysis. Tandem quoque ira & fortiora evacuantia potissimum iis nocent, qui paulo ante vino largius se inebriarunt incendiumque corporis copioso haustu frigido extinguere voluerunt: quandoquidem ex hisce facile spasmus accedit ventriculo & ejus dextræ parti pylori. A sumto eme-

tico intolerabiles ſtatim fiunt anxietates, vigiliæ continuæ incommodant, virium ingens ſequitur lapſus, jungitur inquietudo, jactatio corporis & partes extremæ valde frigidæ fiunt.

27. VLTIMO loco, paucula adhuc adjicere lubet de præſervatione incommodorum, quæ iram ſæpenumero, ſi is vehementior paulo fuerit, preſſo pede inſequuntur. Prudentis hoc in caſu medici eſt, ut ſpaſmos, in ventriculo & duodeno exortos, quovis modo leniat ac demulceat, ſanguinem & humores in circulum æquabilem reducat & acrimoniam, ſi qua ſubeſt, corrigat. Commendari hunc in finem merentur præter infuſa herbarum v. g. herbæ veronicæ, ſcordii, florum ſambuci, bellidis, chamomillæ vulgaris & Romanæ, ſeminis fœniculi, pulveres bezoardici, nitroſo - cinnabarini, vel etiam nitrum cum pauxillo camphoræ, aut ſequens Mixtura: Recipe ſpiritus nitri vel vitrioli dulcis, eſſentiæ caſtorei ana drachmam unam, camphoræ grana tria, quæ ad guttas viginti vel triginta ſumi poteſt. Hæc duo remedia ad inflammationes præſervandas, a quacunque cauſa oriantur, ſummi ſunt præſidii loco. Si ex iracundia bilis nimia in copia ad inteſtina præcipitata fuerit, tunc non inutilem, ſed prorſus eximiam opem fert pulvis ex rhabarbaro, nitro & lapidibus cancrorum compoſitus. Hac enim ratione non modo bilis acrimonia mitigatur, ſed & blandiſſime educitur; adiici huic quoque poteſt magneſia alba, quæ non modo egregie corrigit acrimoniam humorum, ſed & leviter ſubducit. Hiſce in uſum vocatis adjungi poterit Eſſentia cort. aurant. bene præparata, Elix. ſtomachale Michaelis, vel noſtrum cum liquore anodyno minerali noſtro commixtum. Sed hæc hac vice circa nobilem hanc materiam ſufficiant.

DISSER-

DISSERTATIO VII.

DE IMPRVDENTI MEDICATIONE MVLTORVM MORBORVM ET MORTIS CAVSA.

§. I.

QVANDO imprudentem & præposteram medicationem multorum morborum, imo mortis causam statuo, verendum utique mihi est, ut nonnulli in id incidant, me vel universæ artis certitudinem in dubium vocare, vel in medicorum ordinem iniurium esse velle. At vero, mihi nulla artium maiori veritatis fundamento niti videtur, præterquam medicina, eo quod naturæ ordinem, qui nunquam non immutabilis est, pro principio agnoscit, & observatione eorum, quæ nocent vel prosunt, & denique solido medici iudicio continetur. Ceterum, qui me measque vivendi rationes exploratas habent, optime sciunt, me ab eiusmodi criminandi moribus esse alienissimum, cum per omnem meam ætatem nihil magis optaverim, quam ut concordia in medicina valeat vigeatque. Huius rei evidens testimonium non pauca numero scripta mea edent, clarissimeque comprobabunt, me nullius unquam opiniones acerbiori stylo perstrinxisse, sed potius ingentes inquietorum animorum insultus patienti & æquissimo animo semper tulisse. Neque unquam facile ulli practicorum, propter errores in praxi admissos, gravis vel injurius fui, sed ubi vel officii, vel conscientiæ, aut summæ salutis ratio, ut de quibusdam monerem, deposcebat; erranti, qua potuit fieri, comitate, monstrare viam allaboravi, nunquam mihi persuadens, ex saluberrimis admonitionibus tantum periculi subnasci posse, quantum viri boni subinde experiuntur.

2. ILLVD tamen, ſi non diſſimulare ſed libere dicere velimus, evidentiſſimum eſt & res ipſa monſtrat, nullam artem tantæ hominum ignorantiæ & tam magnis tamque ingentibus periculis & malis patere, quam eam, quæ mortalium vitam & ſanitatem, qua nihil eſt præſtabilius, procurat. Equidem, innumerabilis eſt practicorum copia; ſed pauciſſimi ſunt re & opere medici. Plurimi, non tantum ex vulgo, ſed etiam ex doctioribus, medicinæ ſummam nec capiunt, nec intelligunt. Omnes in ſuis operibus ad experientiam confugere cernimus, quæ ipſis talis eſt, ut, ſi quando ſemel vel iterum fauſtum a medicina in morbo propulſando effectum percipiunt, protinus remedio virtutem hunc morbum certo ſanandi ineſſe, ſibi perſuaſum habeant. Hinc, ſi quis ſimili morbo laborare dicitur, confeſtim eandem medicinam in uſum adhibent: rarius tamen ſimili effectu. Nihil autem magis medicis imponere, quam experientiam, ſolere, res ipſa oſtendit. Tot enim ſunt diverſi medicamentorum effectus & experientiæ, quot ſunt corpora, quæ ratione temperamenti, ætatis, conſuetudinis, victus, climatum, anni temporum, ceterorumque mirum inter ſe differunt; neque una ſemper ejusdem morbi eſt cauſa, ſtatus, conditio ac tempus. Et quid familiarius in praxi medica occurrit, quam quod duo medici circa idem remedium in morbo adhibendum diverſas, imo plane contrarias habeant ſententias, & uterque ad experientiam ſeu obſervationem crebriorem concurrat?

3. TAMETSI vero experientia, accurate notatis circumſtantiis omnibus, magni uſus ſit; quia tamen tantummodo particularis eſt, & tanta differentia individuorum & circumſtantiarum obſervatur: hinc plures hominum ætates veræ in morbis experientiæ non ſufficerent enodandæ. Potius itaque alia ineunda eſt in medicina via, quam pauci norunt & intelligunt. Videlicet ex iis, quæ ſenſu & experientia longa comperta ſunt, ratio univerſales regulas & leges medendi elicere debet: deinde medicum accurate individuorum naturam, morborum

borum ſtatum, cauſas, tempora, virtutes alimentorum & medicamentorum exquiſite pernoſcere oportet. Tum omnibus circumſtantiis, quas morborum hiſtoria accuratior communicabit, bene conſideratis, prudenti deliberatione & ſolido judicio univerſalia applicare & ex hiſce methodum, qua æger ſanandus eſt, invenire debet, quæ remediorum genera, doſin, ordinem, tempus adhibendi & regimen recte tradat ac explicet. Quam pauci vero ſunt medici, qui ex particulari experientia univerſalia extrahere norunt? quam pauci in praxi attendunt ad morborum hiſtoriam & exquiſitam omnium circumſtantiarum rationem? quam pauci differentiam corporum perſpectam habent? quam pauci morborum cauſas & occaſiones medendi norunt? quam pauci denique ſunt, qui deliberatione, conſilio ac judicio in curationibus utuntur & cum prudentia & ſolida ratione medicamenta adplicant? quam pauci numero rurſus verum uſum & abuſum medicamentorum diſtinguere ſciunt? & quam pauci ſunt, qui leges, quibus natura in medendo utitur, accurate obſervant & imitantur.

4. Ex quibus intelligi poteſt, medicinam non tam facilem & experimenti rem eſſe, ſed magnam ſcientiam & acre quoque judicium deſiderare. Vnde non mirum, quod his deſtituti vulgares illi practici perverſa ſua methodo & remediorum abuſu tanta mala, morbos, imo & mortem miſerrime ſubinde hominibus inferant. Scio atque non levi mœrore angor, quando animo perpendo, quam gravia mala, præſtantiſſimis alias remediis, imprudentes practici ægrotantibus invehant. Poſſem certe de morbis & damnis a medicis inductis, quæ mihi adhuc in recenti memoria hærent, ingens volumen componere, niſi res eſſet odioſiſſima; nihilominus tamen, ſecundum *Plautum Trinumm. Act. I. Scena II. Nota mala res optimæ ſunt*, quia quæ nocent, etiam proſunt & docent. Quare, utique ex iis obſervationibus, ubi male & non ex voto ceſſit medicina, ingens lumen & incrementum arti noſtræ ſalutari accedit. Ex aliorum enim periculis optime ſapimus & cau-

cautiores reddimur. Igitur operæ pretium & non alienum a noſtro inſtituto erit, in præſenti oſtendere, quomodo imprudens medicatio multorum morborum origo & cauſa eſſe poſſit. Cum vero in quibusdam obſervationibus recenſendis erimus occupati, ſtudio ſpeciales & quæ ad perſonas pertinent circumſtantias præterire volumus, quia veritas in hiſce tanto magis odioſa ſolet eſſe, quanto eſt plenior. Nunquam enim noſter eſt animus in ullius hominis vel medici famam injurium eſſe: errantibus tamen monſtranda eſt via, ſalebræ in praxi detegendæ, & offuſa menti caligo abſtergenda eſt.

5. VT vero in præſenti tractatione ordo quidam obſervetur, placet initium facere a recenſendis iis damnis, quæ ex venæ ſectione omiſſa vel male adminiſtrata ſuborta annotavimus. Si ullum auxilium tam operationis celeritate & ſecuritate, quam utilitate & tolerantiæ facilitate commendandum eſt: certe eſt venarum ſectio, cujus eximiam in medendo efficaciam præter veterum teſtimonia longus & comprobatus uſus abundantisſime oſtendit. Nihilominus medicorum & imprudentia & temeritate ſubinde pervertitur, id quod ſequentes obſervationes ſatis confirmare videntur. Fuit nempe vidua ſanguine plena in optima ætatis flore conſtituta, habitus corporis ſpongioſi, facie rubicunda: hæc ſingulis annis per longum temporis ſpatium bis vel ter venam incidi curavit & optime ſe habuit, poſtea ex menſibus paucioribus redditis, pedes tumeſcere incipiunt, hinc venæ ſectio, metu exinde ſecuturæ cachexiæ, disſuadetur. Elapſo anno incidit in febrem cum magnis artuum doloribus, & dolore ac rubore fere totum corpus adficitur, interea venæ ſectio omittitur, ſequitur maxima ſanguinis ad caput congeſtio, unde delirium, & mors. Quandocunque itaque ſagax & peritus medicus principaliores has circumſtantias probe animo ſuo perpendit, vix aliter poterit concludere, quam omiſſam per annum & ultra venæ ſectionem ſtatus plethorico cacochymici & ſequentis morbi fuiſſe cauſam, cujus vehementiæ ſine dubio quoque matura venæ

ſectio-

ſectione medicus potuiſſet occurrere. Supervacaneus hic omnis fuit metus cachexiæ vel hydropis, quia pedum iſte tumor a plethora & difficiliori ſanguinis per pedes tranſitu ortus fuit.

6. PLACET quoque ulterius ex ſexu nobiliori utilem circa præſens negotium obſervationem inſerere. Vir triginta & aliquot annorum, habitu corporis ſpongioſo præditus, ſanguineæ complexionis, ante anni dimidium incipientes habuit hæmorrhoides, diætæ lautiori & vinoſæ deditus, tandem incidit in diros cruciatus ac dolores, quibus lumbaris & abdominis regio adfligitur, perit appetentia, percipitur quoque compreſſio circa præcordia, color faciei rubicundus mutatur in lividum & flavum, alvus eſt adſtricta, caput dolet, manus tremunt, extrema refrigeſcunt. Nonnulli ex medicis affectum pro calculo, alii pro cachexia & obſtructione hepatis, quidam pro malo hypochondriaco habuerunt. Et quamvis multo & vario medicamentorum uſu mali vehementia aliquantum remiſerit, maiori tamen atrocia circa æquinoctia ſemper malum eſt reverſum. Nunquam ipſi ſecta eſt vena, tandem vero prudentioris medici conſilio quater de anno venam pedis incidi curavit & Carolinis uſus eſt, unde per DEI gratiam longo tempore a vehementia mali immunis factus eſt. Ecquis eſt, qui re bene conſiderata addubitare velit, immanes hos, qui præcordialem & abdominis regionem fatigarunt, ſpaſmos a plethora & ſanguine in viſceribus & plexibus meſaraicis ſtagnante, qui per ſedis venas moliebatur exitum, ſubortas fuiſſe, quem utique & matura & crebrior venæ ſectio potuiſſet avertere.

7. RVRSVS, vir plethoricus, quinquaginta annorum, ſcarificationibus & venæ ſectioni olim adſuetus, quæ ob provectiorem ætatem, ne vires corporis depaſcantur, jam a medico diſſuadentur, poſt annum fixum & acerbum dolorem in regione lumborum percipit, qui cenſebatur a calculo eſſe, ad hunc itaque depellendum varii generis diuretica, etiam cali-

diora & juniperina & ſpiritus minerales acidi dati ſunt. Secuta poſtea eſt lenta febris, cum ingenti virium languore, appetitu proſtrato, urina purulenta. Poſt mortem ren dexter in abſceſſum abiiſſe inventus fuit, qui ſimul totum muſculum pſoas exulceravit. Diſcimus ex hac hiſtoria, quam male dolor lumborum, qui utplurimum fit a ſanguinis ſtagnatione, habeatur pro calculo, cum tamen hic maioris etiam magnitudinis in renum ſubſtantia ſubſiſtens, ne quicquam doloris procreet, ſed tum demum, quando iter ſuum per uretheres conficit. Cuivis etiam prudentiori dijudicandum relinquimus, num venæ ſectio maturior, ſubjunctis nitroſis & abſorbentibus, hunc morbum & mortem non potuerit avertere.

8. AD præſentis rei confirmationem pertinet quoque ſequens obſervatio: Degit in vicina urbe generoſus quidam vir, ætate quadragenarius, floridæ faciei, aulicæ vitæ addictus & lautiori victui ac vini generoſioris potui aſſuetus. Is currente autumno incidit in vehementem in regione lumbari dolorem, qui ad coxas & genua porrigebatur, noctuque maxime ingraveſcens, ſomnum impediebat atque quietem. Implorabat opem Medici, qui affectum eſſe arthritico-ſcorbuticum & originem ex acri & ſcorbutica humorum dyſcraſia trahere fategit, decocta antiſcorbutica & ſanguinem repurgantia ex radicibus & lignis ad ſudorem mane eliciendum porrexit, pilulisque ex mercurio dulci, reſina ialappæ, gummi ammoniaco extractoque panchymagogo Crollii, viſcidos & tenaces humores per alvum exturbare contendit. Sed tantum abfuit, ut quicquam levaminis attulerit, ut potius dolores perſeverarint in affecta non modo parte, ſed & caput, collum manuumque articulos adhuc infeſtarint, cum notabili virium decremento. Alius itaque morbi artifex advocatus, qui curam per inediam, (die Hunger-Cur) ceu probatiſſimum præſidium in ſcorbuticis & arthriticis ejusmodi affectionibus, mire commendavit; tertius vero accitus hanc improbavit, & thermarum Teplicenſium uſum unice proficuum fore edixit. Demum

ad

ad me re delata, de omnibus certior factus, judicavi, mali, quod jam per aliquot menses ægrum misere torserat, causam, neque in humorum tenacitate, neque scorbutica quadam acrimonia, esse quærendam, sed potius in abundantia sanguinis, ejusdemque non modo stagnatione, in vasis mesaraicis, sed & lentiori circuitu per iliaca, ac secedente ob moram hanc serosa parte atque ad articulationes ossis coxendicis descendente, fieri. Iussi igitur, ut, quam priores Medici neglexerant, venæsectio in pede, adornaretur, qua depletis canalibus per ilia excurrentibus, dolor in parte affecta ipsoque capite remisit ægerque insequenti nocte melius dormivit. Ex medicamentis vero usurpata mixtura ex aqua florum sambuci, rob sambuci, antimonio diaphoretico & nitro, cum liquore anodyno minerali, nec non pulvis bezoardicus, sulphure antimonii correcto maritatus & potui data ptisana. Et quum pulsus validus ac venæ tumidæ essent, sanguinem exundare adhuc conieci, eaque propter iteratam venæ sectionem tam salutari effectu institui, ut æger pristinam intra mensem perfecte reciperet sanitatem.

9. Eandem in rem apprime facit hic casus. Laborabat ante annum illustrissimus Comes impensis abdominis cruciatibus, qui ad vesicam & genitalia propagabantur, ac non modo lumbos, sed & ilia infestabant: aderat continuus ad mingendum stimulus, urina vero difficulter reddebatur, interdum tenuis, interdum rufa, quandoque sabulum ponens. Pugnabat contra hæc pathemata Medicus ordinarius carminativis & discutientibus, nec non diureticis ad calculum cum urina pellendum, sed invalescebant inde magis symptomata. Quum vero ego quoque ipse in consilium vocarer, omissam ab ordinario venæ sectionem cumprimis necessariam esse edixi eamque in pede instituendam curavi, tam præsentaneo salutari effectu, ut illico æger notabile continui doloris perciperet levamentum. Adhibita præterea essentia corticum aurantiorum, liquori anodyno nupta, nec non pulvis præcipitans ni-

trosus, ac demum Carolinis interne & Teplicensibus exterius usurpatis, disparuit omnis dolor, nec postea rediit.

10. QVEMADMODVM vero ex intermisso venæ sectionis usu, ita etiam ex ea largiori, vel intempestive celebrata, gravis morbus vel etiam ipsa mors consequi potest. Laborabat vir quadraginta & aliquot annorum diu ex ventriculi inflatione, quam mala diæta sibi contraxit, alvique erat durioris, texturæ sensibilioris & natura debilis. Hic, propter graves occurrentes animi commotiones, per aliquot septimanas quiete, appetentia & viribus privatus fuit, post varia data remedia, admissa tandem fuit venæ sectio, qua pejus se habuit & mox exspiravit. Quid hic potuit imprudentius excogitari, quam in viro extreme debilitato venæ sectionem concedere, quæ virium reliquias una cum sanguine simul sustulit. Nunquam enim corporibus exhaustis suadenda est sanguinis missio, ubi vires diuturno animi mœrore fractæ & enervatæ fuerunt.

11. PVERPERA triginta annorum, manu obstetricis imperita in extrahenda secundina læsa, de dolore in pube conqueritur, accedebat febris, per lochia sanguis sufficienter purgatus fuit: ob inflammationem præcavendam intra sex dies tribus vicibus & singulis largissimam venæ sectionem admisit, remansit lentus calor cum summa virium prostratione, vigilia, post mortem nihil fere sanguinis in vasis majoribus fuit repertum, sed profundior tantum nigra macula in collo uteri. Quis non animadvertit? imprudentissime hic toties reiteratam fuisse sanguinis missionem, quæ omnem fere sanguinem consumsit, quo tamen utique opus fuisset ad inflammationem resolvendam: nam stasis sanguinis in vasis inflammatoria, non aliter, nisi sanguinis & citatiori & crebriori adfluxu removetur, unde sanguine, plus quam par est, subtracto sanguis subsistens ut putrescat necessarium est. Alia puerpera triginta & aliquot annorum, obesa, nimio laborabat lochiorum fluxu, nihilominus in manu aliquoties secta fuit vena & laxantia data, quibus ita emaciata & exhausta sanguine ac viribus fuit, ut

ut lentus calor, cachexia, tumor pedum per dimidium fere annum ipsam corripuerit, bona tandem diæta & cœli mutatione restituta. Quodsi enim sanguinis nimium subtrahitur, non tantum vires, quæ digestioni & excretionibus præsunt, consumuntur, sed & a nimium exinanitis vasis pori ac meatus viscerum & emunctoriorum subsident ac clauduntur; & hac ratione ex obstructione & induratione viscerum longus, gravis, periculi plenus morbus nascitur.

12. NEQVE minus digni sunt qui annotentur hac de re sequentes casus: Vir erat triginta & aliquot annorum, constitutionis admodum teneræ, hypochondriacis symptomatibus a prima juventute obnoxius, maximeque ventriculi inflationibus cardialgicis & asthmaticis divexatus. Hic tempore hiemali, post intensiorem corporis refrigerationem, pessime se habuit summoque affectus est languore, & subito quodam ita afflictus dolore, ut per tres fere hebdomades somno plane caruerit, appetentia simul pereunte & corpore contabescente. Medicus currente Martio mense, quo ægro antea sanguinis missio semper solennis fuerat, eandem iterum suasit & aliquot uncias extraxit, sed longe alio quam sperarat effectu, ægro scilicet altero statim die post placide exspirante. Ex funesto hoc eventu nemo non videt, summe perniciosam esse sanguinis missionem, ubi vires penitus ob inopiam succorum & sanguinis exhaustæ, in causario iam & debilitato corpore, & tum potius analeptica, diætetica & pharmacevtica, vires & succos roscidos restaurantia, ex usu esse. Et quamvis æger hic in Martio sanguinem mittere suetus, perperam tamen Medicus tempori adstrictum esse hoc auxilium judicavit, eo quod venæ sectio non propter tempus juvat, sed quia circa hoc sanguis, calidiori aere facto, majus spatium affectat seseque expandit, ac venis eodem nimium oppletis periculum minatur.

13. IDEM fere contigit viro macilentæ & cholericæ constitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa dispositione

pulmonum aluit vitium ac præterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis ſedentariam variasque animi ex ira commotiones, corporis & ſtomachi ſibi contraxit imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viſcidæ copiam ſcreatu ejecerat, hæcque ejectio mirum demum copia increvit & per duos fere menſes cum lenta febre, ſpirandi difficultate viriumque jactura, nec non exquiſito ſub urinæ emiſſione ardore, duravit. Tum quidem æger emulſionibus, juſculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpoſitis clementer alvum laxantibus, cum ſanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus eſt. Alium igitur in conſilium adſcivit Medicum, qui licet ſemper adfuiſſet anxia reſpiratio, tuſſim tamen non phthiſicam, ſed ex ſtomacho æſtuante & hypochondriacum ſymptoma eſſe judicavit, putavitque, ceſſatura omnia, ſi tempeſtivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incaſſum adhibitis, de vena ſecanda conſilium dedit, floridumque e pede extraxit ſanguinem. Sed eodem adhuc die, veſperi ægrum horror per univerſum corpus inceſſit, ſubſequente intenſo æſtu, nocte inſomni, virium jactura gravi, & perfecta acceſſit hectica.

14. EADEM ratione, qua in priori caſu factum, medicum alium in pernoſcenda vera cauſa morbi aberrare vidimus in generoſo quodam viro, quinquagenario maiore. Solenne huic erat, ut vernali & autumnali tempore podagræ experiretur inſultum, cum febre catarrhali, appetentiæ defectu, torminibus ventris, doloribusque dorſi accedentem, ita ut his tres vel quatuor dies affligentibus, dolor poſtea & tumor in majoribus utriusque pedis digitis prodiret. Licet autem nunquam hæmorrhoidum fluxum habuiſſet, medicus tamen hypotheſi addictus, quaſi omnis podagra a defectu hæmorrhoidum ortum traheret, autumnali tempore, quo podagra impetere ſolebat, paullo ante ſuetam periodum, venæ ſectionem inſtituit, ſed paucos poſt dies atrocia tormina & dolores

lores pressorii in latere sinistro, cum appetitu prostrato invaserunt accessitque febricula circa tertium diem auctior facta. Erant qui morbum colicam esse asseverabant, sed a carminativis internis & externis exacerbabatur, alii febrem vocabant; ego vero quum dolores subito sæpe in digitum pedis transire exaudirem, subesse materiam arthritico-podagricam intus retentam iudicavi, quæ symptomata suscitet, febrem autem catarrhali similem, a refrigeratione corporis post venæ sectionem, ortum ducere. Suasi hinc liquorem anodynum mineralem, essentiæ scordii nuptum, cum aliquot granis extracti croci & guttis aliquot olei fœniculi, exhibui quoque pulverem bezoardico - nitrosum, cum infuso theiformi ex veronica, scordio & liquiritia, quietem & decubitum in lecto iniunxi ægro ac ut pediluviis uteretur. Ita demum comparuerunt dolores in pedibus & per aliquot hebdomades perstiterunt, cessantibus penitus internis passionibus. Primus Medicus ulterius quidem urgebat, adhuc ob hæmorrhoidale negotium venam esse secandam, sed æger damno sapiens constanter renuit: & recte quidem, quum ipse non esset plethoricus, sed ad cachecticum magis affectum inclinaret, neque dubium est, quin, si iterata sanguinis missione naturæ subtracta fuisset energia materiam nervis inimicam internis partibus altius infixam, ad exteriora pellendi, infelix subsequuturus fuisset eventus.

15. MULTA certe nobis nota sunt exempla, ubi instante podagrico morbo, obortis torminibus in ventre & spastico dorsi dolore, affectus, præsertim in plethorico corpore, pro sanguinea, sive hæmorrhoidali colica fuit habitus, & ad provocandum fluxum iterato venæ sectio administrata, oblata carminativa & pilulæ balsamicæ polychrestæ; quibus tamen nihil aliud effectum, quam ut dolores tensivi in abdomine, inflationes & anxietates mirum adauctæ fuerint; propinatis vero diaphoreticis fixioribus & mineralis prosapiæ, mox conquieverunt omnia, simulac rubor ac tumor in extremis pedum prodiit. Sæpius tamen ejusmodi intus latitans arthritica acris materia meden-

medentibus imponit, ut omnia alia ſubeſſe putent, ac, ut ſubinde vidimus, oborto hinc aſthmate convulſivo, tumore pedum oedematoſo abdominisque inflatione ſtipato, hydropem præſcindere velint & fortiora purgantia, ex gummi guttæ, extracto eſulæ aliisque offerant, invaleſcente inde malo, tumore increſcente, anxietate adaucta, inquietudine, inappetentia, quin morte ſubſequente; quum alii, aſthmate ex hac cauſa laborantes, potu thermarum Carolinarum tempeſtivo, facile convaleſcant, propulſa ad extrema ab interioribus perniciosa materia.

16. ITA vero eſt, ex ſpeciali obſervatione, univerſalem formant inductionem plurimi medentum, alii ex ſola ſcorbutica ſuccorum dyſcraſia, alii ex ſola plethora morborum origines petunt; ſed ſicut illi, ita & hi maxime errant, quum plures morborum ſint cauſæ, de quibus ſingulis, obveniente uno morbo, prudenti Medico cogitandum. Licet enim non negandum ſit, plethoricum ſtatum, præſertim in ſpongioſo corpore, ſub lauto & vinoſo victu, circa ætatem virilem, inſignem morbos eosque graves inferendi vim habere, niſi tempeſtive, vel per ſanguinis miſſionem, vel per abſtinentiam, aut aquarum mineralium uſum, Medicus eosdem avertat, vel ipſa natura per ſalubres ſuperflui ſanguinis per ſedis venas diminutiones ſeſe levet: licet etiam longæ hinc oriundæ ægritudines, potiſſimum doloribus in inteſtinis viisque urinariis contineantur; neutiquam tamen, nec nephritici, nec iſchiatici, aut colici dolores, ſemper a ſanguinis mole exundante, ſed ſæpius a ſero impuro tartareo, vel ſcorbutica humorum impuritate, incunabula trahunt. Hinc perperam Medici horum affectuum curationes moliuntur per repetitas venarum in pedibus ſectiones, per crebriorem uſum pilularum ex aloe & gummatibus reſinoſis extractisque amaris, atque adeo fruſtra hæmorrhoidum elicere nituntur fluxum, qui nunquam adfuit, neque per vias minus diſpoſitas exitum habere poteſt. Vidimus certe gravia & diuturna mala hac medendi ratione indu-

inducta, dum intercepta per crebriorem sanguinis missionem sordium per cutis poros excretione, sanguis impuris scorbuticis salibus conspurcatus, ad partes in pelvi sitas, vesicam & rectum intestinum allectus, intolerandos dolores in regione pubis, cum continuo ad meiendum & desidendum stimulo, urinæ difficili mictu, vel plane retentione, stipatos creavit. Quin occurrunt exempla, hac medendi ratione, inflammationes, exulcerationes & sphacelationes vesicæ & adjacentium partium lethales, fuisse productas.

17. POTISSIMVM dolor ille intestinorum acerbissimus & per intervalla affligens, cum extremorum frigore summaque virium dejectione, sæpissime exercet scorbuticos, suamque trahit originem a sero acri impuro, quod alias naturæ beneficio ad summam cutim sub forma exanthematis ablegatur, ac purpura dicitur. Quod si enim cuticularis hæc excretio, vel frigore, vel alia causa intercipitur, inquinatus & salsus hic humor ad intestinorum tunicas, nec non vesicæ membranas, admodum nervosæ & sensibilis texturæ, recedit, iisdemque sese insinuans, acutum in abdomine dolorem & enormem simul dysuriam, qua urina difficillime & cum summo ardore ac dolore exprimitur, ingignit. Quam gravia damna sic laborantibus intulerint, qui molimina hæmorrhoidalia subesse rati, unico venæ sectionis in pede, hirudinum aliorumque huc facientium usu medicationem aggressi sunt, pluribus quidem confirmatum habemus exemplis, quæ tamen cum circumstantiis enarrare studio prætermittimus. Id tamen in genere asseverare licet, sopitum quidem subtracto sanguine, esse doloris ad tempus sensum, sed brevi post majori recruduisse atrocia, quin, quum ob crebram sanguinis depletionem, impulsus materiæ perniciosæ ad exteriora magis fuerit cohibitus, in humoribus vero impuritas salsa scorbutica magis adaucta, quandoque funestus plane est subsequutus eventus.

18 VENIVNT nunc proxime quædam dicenda de insigni noxa, quæ ex inconsulto & præpostero eorum usu, quæ ven-

triculum utrumque, tam majorem, quam minorem, quo nomine duodenum insignimus, vitiosorum humorum illuvie deplent atque exinaniunt, præsertim si fuerint prosapiæ antimonialis, resultat. Hanc per superiora evacuationem non sine inverso, tam stomachi, quam duodeni peristaltico motu, & convulsiva quadam harum partium contractione fieri posse, inter omnes constat; quod si vero paulo pensiculatius causas, quæ eandem provocant inquirere lubet, varii eas generis esse inveniemus. Vel enim a mole, seu saburra humorum vitiosorum, præsertim acido viscidorum, in his latibulis hærentium, vel a subtili acrimonia humoris caustica tunicis ventriculi inhærente, vel etiam a solo vitioso motu partium nervosarum, ventriculi & duodeni nervoso-musculosa systole & diastole gaudens machina ad inversionem, contenta cum violentia expellendi, exstimulatur. Jam facile quisque ex sagacioribus medicis perspiciet, si causam nauseæ & conatus ad vomendum humores mole & vitio peccantes præbent, salutarem quam maxime esse horum per vomitum excretionem, quam, si natura paulo languidior est, sublevare utique & adjuvare per idoneum emeticum oportet. Contra vero, quando dispositio ad motum harum partium inversum & molimen vomitorium ab exigua quidem, sed causticæ & virulentæ indolis materia, eaque intra tunicas ventriculi hærente, vel a solo animi perverso motu, vel a consensu partium nervosarum ex spasmo evenit, patet omnino, plane nullum locum habere, sed potius perniciosissima esse, quæ penetranti & valentiori stimulo, ut stibiata solent, ventriculum & totum systema nervosarum partium graviter afficiunt atque exagitant, ut tristissima etiam mortis exempla inde in promtu habeamus, quorum profecta singulo asserti hujus veritatem abunde testantur atque confirmant.

19. LICEBIT proinde ex multis quædam tantummodo memoratu digna exempla enumerare, quæ aliis quam maxime

me in meliorem cautionem, cum deliberatione & prudentia exhibendi emetica, inservire poterunt. Vir triginta aliquot annorum, sanguineæ complexionis & habitudinis spongiosioris, liberaliori & continuato vini spirituoso potu se exercuit, aliquot post diebus corpori, propter incitatiorem motum sudore perfuso, copiosum frigidum potum immittit, a quo mox male se habuit, coorta febricula & anxietate, cujus avertendæ causa emeticum antimonialis prosapiæ sat potens oblatum fuit: vomuit, sed anxietas, inquietudo & ardor circa præcordia, cum summa virium prostratione, aliquot dies sequebatur, tandem convulsio & mors. Facta sectione ventriculus mire inflammatus repertus fuit. Quis non perspicit, nullam plane hic adfuisse propinandi emeticum indicationem, quod vel jam a frigidiori potione factam inflammationem exacerbare, vel eam, in ventriculo ad illam disposito, excitare debebat.

20. FEMINA sensibilioris & teneræ constitutionis, spasmis hystericis obnoxia, tumidam & cachecticam faciem habens, sumsit emeticum, quod vehementes vomitiones movebat, non multo post caligant oculi & plenarie visio amittitur, neque restituta fuit. Quis non hic clarissime intelligit, pessimi hujus mali causam fuisse fortius vomitorium in femina, quæ jam laborabat spasmis, quibus ordinario sanguinis & seri copia ad caput fertur, quod, cum jam ipsa in operatione violentius factum fuit, a sanguine stagnante serum secessit per poros & descendens ad nervorum opticorum thalamos, eos comprimendo, immedicabilem hanc læsionem oculis attulit.

21. QVIDAM sanguine plenus, annorum quadraginta & simul hypochondriacus, spongiosi corporis habitus, vere, cum nondum sanguinem misisset, sumsit purgans cum emetico, quod ultra viginti sedes excitavit, nox erat inquieta, mane cum surgeret & frigido aeri sese exponeret, protinus in maximas anxietates, virium languorem, vertiginem cum extremorum refrigeratione & tremore, incidit, secta fuit vena &

 datis

datis diaphoreticis & confortantibus paulatim symptomatum atrocia sese remisit. Plethoricis atque hypochondriacis nunquam fortiora purgantia dare expedit, eo quod fortes spasmos concitando, cum vehementia sanguinem in partes pellant, ubi congestus magnis malis procreandis idoneus est. Virgini ex defectu mensium laboranti, eo tempore, quo natura incepit spasmis uti ad superfluum per uterum expurgandum, ex medici consilio datum fuit emeticum validum, a quo quidem vomuit, sed cruorem copiosum, cum lypothymiis; nihilominus tamen, magna cura adhibita, vitam servavit. Non levis in praxi error est, dare eo tempore, exagitantia, emetica & purgantia, quo natura in motu est & molimina spastica facit ad sanguinis evacuationes, quæ nec turbari neque ad alia inconvenientia loca facile transferri debent.

22. DE noxio emeticorum intempestivo usu notabilis porro sequens est historia. Vir circiter quinquagenarius, sanus & integer viribus, gravissima correptus ira, mox tremore, horrore & frigore extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione tentabatur & sequentem noctem insomnem, persistentibus adhuc hisce symptomatibus, transigebat, continuam percipiebat nauseam & ad vomendum dispositionem atque conatum, unacum labiorum tremore & oris amaritie. His symptomatibus jactatus importune flagitabat a medico vomitorium, qui dare illud primum renuebat, victus tamen continuis precibus porrigebat, sed quia sumto pharmaco cum summa difficultate & anxietate bis, vel ter tantum, pauca mucosa & biliosa vomebat, ad meliorem operationem efficiendam, aliam poscebat dosin, quæ ipsi etiam concessa. Hinc non ita multo post in deterius versa omnia, aderant quidem continui singultuosi ructus, sed nullæ rejectiones humoris: affligebat præterea summa inquietudo, oppressio, spiritus gravis, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigastrio, unacum extremorum refrigeratione, pulsu parvo & nonnihil intermittente. Petitum demum a me au-

auxilium, tum ego accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, eo quod vehementia ſpaſmorum omnes fere corporis nervoſas ſenſui & motui vacantes partes occuparat. Et quum mecum perpenderem, a ſumto veneno arſenicali eadem ſubortа ſymptomata largiori potu lactis & olei cujusdam expreſſi, v. g. amygdalini, feliciſſime ſæpe ſublata & hominem ex mortis faucibus ereptum, pariter lac bubulum temperate calidum ſucceſſive, at copioſe, ebibendum ſuaſi. Inde inſigniter quidem atrocia hæc ſymptomata conquieſcere & remittere per noctem videbantur, ſed ſubſequenti mane ipſe patiens, ſine medici præſcitu, unciam unam ſalis Ebshamenſis ad aperiendam, quæ firmiter clauſa, alvum flatusque & anxietates tollendas ſumſit, quo priora ſymptomata & majori adhuc atrocia reverſa, ut aſſumtis licet analepticis, antiſpaſmodicis, animam, intra tertium a ſumto primo emetico diem, efflaverit.

23. Est certe allata hæc hiſtoria vel hanc ob cauſam memoratu digna, ut quisque Medicorum inde diſcat, innocens alias emeticum ſtibiatum, moderatiori doſi, uti tartarus emeticus, ad grana duo datum, pro certa diſpoſitione ſpaſmodica, nempe ventriculi & partium nervoſarum, veri veneni vim habere & lethalem effectum exſerere poſſe. Qua de cauſa quisque circumſpectior Medicus, non tam facilis ad dandum emeticum eſſe debet, niſi prius probe corporis ægrotantis natura, ventriculi diſpoſitione & cauſa urgente ejusmodi remedium, perſpecta. Deinceps illa quoque utiliſſima cautio ex funeſto hoc caſu elicienda: ſalia neutra eaque amaricantia, ut ſal Egranum, Ebshamenſe, Sedlicenſe, ad deducendos efficaciter & ſine moleſtia per alvum vitioſos humores egregia, tali in caſu, ubi primæ viæ ſpaſticis ſtricturis tenentur, neutiquam poſſe habere locum, adeo ut præſentiſſimam etiam hoc modo & hac ratione poſſint noxam inferre.

24. De eodem hoc incongruo & lethali emeticorum uſu, ob Medici errorem, falſo cauſam morbi dijudicantis, digna notatu hæc eſt hiſtoria, quo inde Medici in inquirendis cau-

ſis circumſpectiores eſſe diſcant. Generoſa erat puella, annos habens quindecim, tenerioris admodum ratione corporis conſtitutionis, ſedati etiam valde & compoſiti animi, quæ nondum paſſa menſium profluvium, per aliquot hebdomades male habuerat & ingenti preſſa fuerat languore, qui vires dejecerat, ad animi fere usque defectionem, unacum anxio quodam circa præcordia ſenſu, quem Germani dicunt, das Ubelſeyn, defecerat præterea ciborum appetentia, & pauco ſumto cibo, non tantum compreſſionem, ſive preſſorium dolorem in epigaſtrii regione ſenſerat, verum etiam eructationem nauſeoſam & vomibundam, urgente ſimul tuſſi ſicca, alvo clauſa & pauco ſomno. Medicus conſultus firmiter ſibi perſuadebat, contradicente licet matre, cauſam horum malorum eſſe pituitam tenacem, copioſe ventriculo inhæreſcentem, quæ vomitu ſit ejicienda, eamque excretionem ac viam quoque ipſam commonſtrare naturam. Annuit tandem mater aſſumtumque emeticum, neſcio quod, quo puella ingentem quidem pituitæ viſcidæ copiam multumque liquaminis pituitoſi ejecit, ſed tantum ab eo virium ſenſit decrementum, ut, quum erecta in ſtatura eſſet, mox animo linqueretur, reſpuit ſimul omnem medicinam & cibum, eo quod anxius dolor inde augeretur, & tertio a ſumto pharmaco die placide exſpiravit.

25. MEDICVS in hoc caſu ad menſes, qui ſub hac ætatis periodo erumpere ſolent, neutiquam reſpexit, & quod a ſanguine per uteri oſtiola liberum exitum non inveniente, ſed refluente ad ſuperiora, præſertim ventriculum, illa ſymptomata, quibuscum conflictata fuit virgo, originem ſuam traxerint. Hoc enim ſi incidit, emetica omni modo evitare expedit, ne impetuoſiori concitato ſanguinis ad venas ſtomachi affluxu, vel ipſæ ruptæ cruentum cieant vomitum, vel ſanguis, præſertim impurus, ibi incarceratus, lethalem ſphacelum producat, maxime in tenerioribus, delicatis & ſenſibilioribus naturis. Vidimus quidem, emetica purgantibus in pilulari forma admixta, in habitioribus & plebejis, ubi menſes retar-

dati

dati fuerunt, non sine fructu data, sed tamen ubi nondum fluxerunt, vel per uteri vias exitum invenerunt, aliter longe procedendum, & hæc medendi ratio neutiquam locum invenit.

26. PARI ratione periculosum est, vomitoriam propinare medicinam, quando ventriculus citra materiam ibi inhærentem peccantem, solo motu per consensum & actu quodam, quasi immateriali, ad fastidium & vomendum lacessitur. Memini pariter feminæ, quæ post annum quinquagesimum, quo ordinario mensium finis esse solet, propter congestionem sanguinis circa venas & vasa majora in lumbis, & ob urinam secedentem sabulosam, quæ exquisite sentientem ureterum substantiam arrodere & irritare solet, dolores pressorios in ventriculi regione usque ad dorsum pertingentes, cum nausea & stimulo ad vomitum subinde, præsertim noctu, patiebatur, sanguine nimium a situ in dorso incalescente. Medicus hujus symptomatis causam esse censebat cruditates in stomacho & suadebat mixturam, quæ grana duo tartari emetici habebat, qua quidem vomuit multa cruda & pituitosa, ab eo vero tempore id consequutum est, ut gravissimi cardialgici dolores, sive vehementes spasmi præcordialem regionem per intervalla sæpius tenuerint, quotiescunque vel dolor circa renes suscitaretur & sabulosa urina secederet, vel cibus difficilioris solutionis, aut flatulentus assumeretur, vel femina leviter ira commoveretur. Nam mira est consensio renum, seu potius ureterum, cum ipso stomacho, propter communem, valde nervosam harum partium texturam; quo etiam fit, ut, quod quotidianæ observationis, a calculo firmius & diutius uretheri impacto, nulla cibi sit appetentia, sed continua nausea, ructatio & ad vomendum dispositio, cum summa molestia.

27. NEQVE minus crebriori experientiæ suffragio constat, quod ubi genus nervosum in quadam parte, etiam remota, in morbis patitur, ventriculus non modo inde afficiatur, sed

&

& ipſa emetica & purgantia illum plus debilitent ejusque functionem lædant; id quod etiam ſequens hiſtoria uberius confirmat. Novimus feminam ſeptuaginta annorum, quæ poſt refrigeratum nimis tempore hiemali corpus, in vertiginem incidebat, quam brevi poſt inſultus ſequebatur apoplecticus, convulſivis colli motibus ſtipatus. Venæſectione in pede & antapoplecticis refocillata, conatum experiebatur ad vomitum, & aſſumto calido juſculo, multum etiam pituitæ viſcidæ eructavit. Medicus igitur cauſam hujus inſultus in ventriculo deliteſcere ratus, ad hanc novique paroxyſmi recurſum præſcindendum, poſtquam ægra noctu bene dormiiſſet, ſequenti mane porrexit emeticum, ex granis XX. radicis hypecuanhæ & grano uno tartari emetici, quo tres provocati vomitus cum maximis cruciatibus & anguſtiis, paulo vero poſt novus acceſſit inſultus apoplecticus, cum intumeſcentia & magno circa oculum tumore, difficillima reſpiratione & ſtertore, donec poſt duodecim horas ægra animam efflaret, effluente poſt mortem ex naribus, auribus & oculis ingenti ſeri putridi copia. Perperam oblatum eſſe huic apoplexia tactæ vomitorium, merito judicandum; quandoquidem in ventriculo nec vomitus, nec apoplexiæ fuit cauſa, ſed is potius fuit ſymptomaticus. Notum enim eſt, in omnibus capitis & nervorum, etiam a cauſa externa, morbis, ſtomachum in conſenſum trahi & ad vomendum adeſſe inclinationem, eaque propter ſiſtendos potius eſſe hos ſpaſmos, quam promovendos & intendendos. Compertum quoque ex pathologicis eſt, apoplecticum inſultum a ſanguinis & humorum congeſtione ad caput, ob ſpaſmos inferiorum partium oboriri, quumque hæc congeſtio ſub vomitu augeatur, patet utique, novo inſultui per emeticum anſam fuiſſe ſuppeditatam.

28. PORRO, ſecurus quidem emeticorum uſus eſt in febribus, ſi prima regio ſordium ſentina ſcatet ac remiſſionis tempore evacuatio inſtituitur; ſed quando ſub ipſo paroxyſmi cum frigore acceſſu, quo ventriculus & partes nervoſæ ſpaſmo

affici-

afficiuntur, propinantur & corpus præterea commotum ira, quam ſemper ſpaſticæ circa ventriculum comitantur ſtricturæ & qua totum nervorum ſyſtema præter naturam afficitur, veneni naturam & virtutem induunt. Confirmatum id habemus memorabili exemplo feminæ viginti & quod excurrit annorum, ad iram admodum pronæ. Hæc quippe iracundiæ affectu percita, refrigerato ſimul corpore cibisque pravæ materiæ ingeſtis, incidit in tertianam, gravibus ſymptomatibus, horrore, rigore, ſtimulo ad tuſſim ac vomitum, nec non anxietate ſtipatam. Inſtante tertio paroxyſmo, paulo ante ipſius acceſſionem a chirurgo tria tartari emetici ſumſit grana, ſed adeo exaſperata inde ſymptomata, cum extremorum frigore, horrore, rigore, vomitu alvique dejectione, ut lethalem adeſſe cataſtrophen putarent omnes, ſubſequente tamen æſtu, atrocia remiſit ſenſimque conquievit febris impetus. Interim remanſit virium proſtratio inſignis, & redeunte nova acceſſione, eadem ſymptomata eadem reverſa ſunt vehementia, licet nullam plane interea aſſumſerit medicinam, & plus quam decies vomuit totiesque etiam alvus ſeceſſit. Repetente æſtu, iterum remiſerunt ſymptomata, ſed magis quam antea languuit nihilque cibi vacuo die aſſumere potuit ægra, ac inſultante vehementiori adhuc quam prius unquam paroxyſmo, ob virium defectionem in lipothymiam incidit, cum ſudore frigido, pulſu parvo & inæquali perpetuoque ad vomendum conatu, mens quoque emota ac demum mors ſucceſſit, halitu ex ore reddito frigidiſſimo. Licet igitur ea motuum ſpaſticorum ſit ratio, ut ab impetu ad tempus remittant ac poſtea iterum repetant; ſumto tamen in paroxyſmo emetico & introducto per illud pejore in nervorum & nervoſarum partium ſyſtema ad ſpasmos diſpoſitione, non mirandum, inſigniter increviſſe motuum febrilium vehementiam & junctas febrium inſultui vomitiones alvique dejectiones adeo fuiſſe adauctas.

29. LVCVLENTA porro de noxa emeticorum præpostere datorum hæc est obſervatio. Generoſa quædam femina ſexaginta & quod exceſſit annorum, ſanguinea, ob diuturnum mariti morbum ipſiusque obitum gravi & longo afflicta fuit mœrore & ab aliquot hebdomadibus multum conqueſta de ſummo languore virium, de tenſivo circa hypochondrium ſiniſtrum dolore, nec non ardore ſub cordis ſcrobiculo. Alvus ſimul erat valde adſtricta, noctes inſomnes, appetentia dejecta, omnia cum nauſea & faſtidio ingerebat, neque propter impenſam debilitatem lectum relinquere poterat per integrum menſem. Secta fuerat vena in pede, data analeptica temperata, quia calida ferre non poterat, alvus per clyſteres aperta, liquor anodynus & pulveres temperantes nitroſi propinati, ſed eo usque incaſſum. Viſitabat autem interea ægram alius quispiam Medicus, qui primum Medicum malum non intelligere & ventriculum ſaburra vitioſa obſeſſum penitus eſſe aſſeruit, ſimulque ſe brevi tempore ægram ſanaturum eſſe confidenter pollicitus eſt. Obtulit hinc poſtera die pharmacum, quo ſumto mox ejecit miram cruoris nigri quantitatem, ita, ut ſex vomitibus plus quam ſex libræ eructarentur; videbatur etiam ægra a vomitu melius ſe habere, ſed mox in tam grave animi incidit deliquium, ut paucis poſt horis obdormiſceret. Femina hæc, omni dubio procul cachectica, viſcera, præſertim lienem & hepar, ſanguine infarcta habuit, vaſaque ventriculi cruore turgida. Id enim poſt impenſiorem luctum ac diuturnum mœrorem ſæpe evenire ſolet in feminis maxime debilibus & ætate gravibus, ut lenta gliſcere videatur febris & quaſi hectica, cum dolore circa hypochondrium ſiniſtrum, languore & inappetentia. Licet igitur hæc femina ab interitu vindicari non potuiſſet, Medicus tamen mortem ex errore acceleravit, quia mali cauſam in ventriculo hærere iudicans, vomitus elicuit, quibus vaſa ſtomachi brevia rupta & cruor tam copioſus per os egeſtus eſt, cum lethali lipothymia.

30. DE

30. De cruenta vomitione quoniam jam facta eſt mentio, incidit in memoriam obſervatione non indignus caſus, de femina idemtidem generoſa, vix XXII. ætatis annum egreſſa, tenerioris & ſenſibilioris conſtitutionis, a matre hyſterica prognata & ipſa hyſtericis paſſionibus obnoxia alvique adſtrictioris. Laborarat hæc duobus abhinc annis tertiana, quæ a medico, quibus neſcio, abacta quidem fuerat, ſed langvuerat ex eo ciborum appetentia, ægra male ſemper habuerat menſesque per tres menſes reſtitarant. Primus in conſilium vocatus medicus gravidam ipſam eſſe judicabat, quod tamen plane ipſa negabat; alter vero extraneus medicus ad menſes emovendos miſit elixirium quoddam aloeticum, ſuccinatum, amarum, cum oleo ſabinæ mixtum, quod ter quotidie ad gtt. XXX. ſumſit, a quo tamen aucta circa præcordia anxietas & ardor cum virium languore. Accerſor hinc ego ædesque intrans obvium habui in hypocauſti limine maritum, phialam argenteam liquamine inſtar loturæ carnis, innatantibus atris grumis, repletam, quod vomitu rejecerat ægra, manu gerentem, & lecto poſtea aſſidens, iterato ægram maiorem grumoſi & corrupti cruoris quantitatem eructare vidi, donec accedentibus lipothymiis pulſuque facto inæquali, viginti quatuor poſt horas, mors vitæ faceret finem. Scilicet, ſæpe accidit, ut poſt febrem, præſertim male curatam, menſium ſubſiſtat fluxus, & regurgitante ab utero ad ventriculum, lienem & hepar ſanguine, ejusmodi, quæ meminimus, ingruant pathemata. Sed hoc ubi contingit, perniciosum maxime eſt emmenagoga calida offerre, eo quod ſanguinem exagitant eidemque orgaſmum & turgeſcentiam inducunt, qua facile ventriculi venæ demum rumpuntur.

31. A noxa emeticorum remediorum veniendum eſt ad damnum, quod validiora purgantia data adferunt. Feminæ cachecticæ & valde repletæ, obeſæ, quæ pedes habebat tumidos, exhibetur purgatio, quæ drachmam ſemis extracti panchymagogi Crollii & grana octo reſinæ gialappæ habebat,

quarum uſum mox cum cardialgia atrocia tormina excipiebant, altero die nec manum nec pedem poterat movere, memoria quoque erat imminuta. Non aliunde hujus mali origo, quam a forti purganti petenda eſt, nam gialappæ reſina firmius inteſtinorum tunicis adhæreſcens, ingentes ſuſcitat ſpaſmodicas contractiones, quarum vehementia impurus & ſeroſus ſanguis ad caput & ſpinalis medullæ principium pellitur, ubi periculoſæ ſeri ſtagnationes hæc mala protulerunt. Femina tenerioris & ſenſibilioris texturæ, ſub principium autumni in febrem catarrhalem cum coryza, tuſſi, alvo adſtricta & glandularum tumore incidit. Præter pectoralia & emollientia datur quoque purgans, quod mercurii dulcis grana decem & extracti panchymagogi Crollii grana viginti habebat, hoc ſumtum de nocte incredibiles fecit anxietates cardialgicas cum vomitu viridi, ventrem quoque tormina fatigant, cum aſpectu faciei miſerrimo, ut crederes illam morti vicinam. Clyſtere infuſo ex lacte & carminativis & ſupra dato cremore hordei cum diaſcordio Fracaſtorii & oleo amygdalarum dulcium, ſedibus aliquot ſubſecutis & ſudore oborto melius ſe habuit. Non dubitandum eſt, quin intempeſtive hoc caſu datum purgans ſymptomatum horum gravium cauſa fuerit: nam, quandocunque natura eſt in motu, & ſpaſmi adſunt ad aliquid expellendum, alvusque ſimul ob ſpasmos dura & conſtricta eſt: tunc conſultum nunquam, acri ſtimulo membranoſas ventriculi & inteſtinorum partes exagitare. Multo vero deterior res eſt, ubi acidi corroſivi prima in regione humores reſident, qui juncta acrimonia purgantium nervos præcordiales vehementer adfligunt, unde anxietates & id genus plura pathemata.

32. INFANS aliquot menſium a nativitate bene ſe habuit, dormivit & per alvum excrementa reddidit. Menſe ſeptimo, ſub acceſſu dentitionis, male ſe habet, alvus non bene reſpondet & excrementa ſecedunt viridia, corpus calet; inquietus eſt, ingeruntur multa & varia remedia, frequentius quoque

que offertur ad alvum laxandam pulvis radicis gialappæ ad grana sex cum syrupo rhabarbari, clysteribus quoque crebrius alvus tentata, subsecutæ fuerunt cum febre convulsiones & mors. Tametsi dentitio in infantibus facile convulsiones producere possit, minime tamen adprobamus hanc methodum, quando omnia sunt propter dolorem in spasmo, motu & constrictione, acria quod dentur purgantia & copia ingeratur medicamentorum, eo quod hæc spasmos graviores efficiant & naturæ vires mirum fatigent, potius dolor blande demulcendus est anodynis, diaphoreticis & nervinis & clysteres blandi ac oleosi injiciendi, hinc, remittente dolore & spasmo, sæva symptomata sponte quiescunt vel facile avertuntur. Auro enim carior debet esse hæc practica regula, naturam a morbo irritatam non ulterius acribus medicamentis esse irritandam. Novimus infantes, quibus, cum alvus non recte responderet, datum ex gialappa purgans aliquoties ita dejecit intestinorum tonum, ut alvus nunquam ad pristinum statum redierit. Nihil enim pejus est, quam ventriculi & intestinorum tonum infantium purgantibus pervertere, quo salvo & incolumi ipsi optime valent, quo deperdito semper eorum vita & sanitas periclitatur.

33. Sanus & robustus homo, tempore verno, post venæ sectionem petit, præservationis causa, a medico purgans, quod constabat ex extracto hellebori nigri, gummi guttæ, resina gialappæ, trochiscis alhandal ana granis octo: forma pilularum sumsit, inde anxietates passus est cum duobus vomitibus & quatuor sedibus, circa vesperam pulsus fit celer, siti afficitur, nox est inquieta. Medicus altero mane accersitus, existimans multos pravos succos in primis viis latere, qui non sufficienter evacuati essent, iterari hoc purgans jussit, sed secuta fuerunt ingentia tormina, cardialgiæ & colicæ inflationes, aliquot sedibus subsecutis: appetentia dejiciebatur & summus aderat virium languor, juscula data fuerunt hordeacea, melius quidem se habuit, sed ex eo tempore nunquam

non de tensivis flatulentiis, mala digestione & alvo non recte respondente conquestus est. Hic casus nos docet & insimul admonet, purgantia fortiora, etiam in sanis corporibus, ventriculi & intestinorum motum peristalticum ac tonum ita lædere & invertere posse, ut ad eum reparandum non facile rursus locus detur: sique id præstant in sanis & robustis corporibus, multo magis offendent imbecilliora. Et hæc quoque historia veritatem *aphorismi XVI. Sect. IV.* qui est: *veratrum periculosum est sanas carnes habentibus & aphorism. XXXVI. Sect. II. sana habentes corpora, dum medicamentis purgantur, cito exsolvuntur*, eximie corroborat.

34. INTEMPESTIVE quoque data sudorifera morbo præbere posse causas; selectiores observationes & morborum clinicæ historiæ luculenter testantur. Vir sanguine plenus & robustus, quadraginta annos natus, ante sanguinis missionem vel alvi ductionem, cum ex dolore tensivo scapulæ dextræ laboraret, sumsit a medico tincturam bezoardicam, cum spiritu cornu cervi succinato mixtam, paulo largiori dosi, lecto probe tectus circa noctem & summo mane, non sudavit, sed dolor scapularum non mitior, sed potius gravior redditus, in consensum pertraxit colli musculos, ut in nullum latus flectere posset, jungebatur ingens dolor capitis in latere dextro, quem postea sequebatur acris defluxio calida ex oculis cum rubore diuturna, adhibita venæ sectione & purgatione, nec non admotis pediluviis & infusis herbarum calidis, quæ transpirationem movebant, se remiserunt quidem hæc symptomata, defluxio autem ex eo tempore mansit in palato per annum & ultra, cum perpetuo fere uvulæ delapsu, cui malo tabaci fumus tandem egregie succurrebat, nihilominus, humida regnante tempestate, hæc relaxatio mox fauces & uvulam rursus petebat. Quæ vitia non aliam agnoverunt originem, quam quod sanguine & succis repleto datum fuit cum regimine forte sudoriferum, quod cum impetu tenacem sanguinem in angustias vasorum & glandularum protrusit, ut

adeo,

adeo, circulatione ſanguinis ita impeditiori facta ſerum per poros ſecedere coactum acres has defluxiones concitaverit.

35. FEMINA præter morem gravi concitatur iracundia, ſenſit exinde anxietatem & conſtrictionem circa præcordia cum appetentiæ dejectione artuumque tremore. Sumſit ex conſilio amicæ ſpiritum cornu cervi volatilem paulo liberaliori doſi & ad ſudorem corpus compoſuit. Ab hoc tempore in artuum dolorem, univerſi corporis languorem ac lentum calorem diu adfligentem incidit, ut hectica & phthiſi laborare ab omnibus crederetur, lacte tandem caprino diluto cum infuſo veronicæ & pulveribus nitroſis & bezoardicis & laxante ex manna vires, ſed non in totum recuperavit. Quid abſurdius hic potuit excogitari, quam calido ſudorifero ſaburram bilioſam primis viis inhærentem, quæ per ſedes debebat vacuari, ad habitum corporis & nervorum ſyſtema propellere, ubi has torturas excitavit; ſaluberrimum enim eſt monitum ſapientiſſimi medicinæ parentis HIPPOCRATIS *aph.* 21. *Sect. I.* per convenientia loca materiam, quæ educi debet, eſſe ducendam: ſique loco remedii, quod ſudorem movebat, oblatum fuiſſet clementer laxans cum temperante pulvere mixtum, immunis certe ægra a pernicioſis hiſce ſymptomatibus vixiſſet.

36. NEQVE vero facile majora damna ac detrimenta in medicina, quam per opiatorum abuſum, fiunt, in quorum confirmationem perpaucas hoc loco obſervationes placet inſerere. Vir triginta annorum ſanguineo-phlegmatici temperamenti per omnem vitam integer, ſanus ac incolumis, vino Rhenano per frequentes compotationes ſe nimium opplevit, a quo tempore in alvi incidit fluxum aliquot ſeptimanas durantem, cujus ſiſtendi fine, medicus porrigit pulverem, qui opium torrefactum capiebat, de quo intra viginti quatuor horas duodecim ſumſit doſes, quarum quævis duo grana opii habebat, quo facto minuebatur quidem nimia alvi dejectio, ſed ingentes paſſus fuit anxietates, abdominis flatulentias, ſpas-

mos.

mos, somnus erat inquietus, virium languor & digestio depravata fuit & subinde conquerebatur æger, totam ipsius naturam esse in pejus mutatam & mire debilitatam. Diu durarunt hæc symptomata, ad quorum vehementiam tollendam plures medicorum in consilium sunt adhibiti, qui morbum habebant pro hypochondriaco & variis usi sunt remediis, sed plane frustraneo effectu, siquidem perpetua aderat ructuum & flatuum copia, anxietas, inquietudo & alvi crebrior cum dolore dejectio & tantus in ventriculo & ore acor observatus, ut aquam fortem æmulari videretur; juncto calore præternaturali, urina rubicunda cum sedimento, extremæ partes utplurimum refrigescebant, & tunc in dorso sudor observatur. Laboravit ex hisce symptomatibus jam per plures annos, frustra adhibito thermarum & acidularum martialium, absorbentium, decoctorum ex lignis aliorumque usu. Evidentissime apparet ex hac morbi historia, quod copia vinorum acidorum, quæ tunicas intestinales læserunt, non minus, quam maxime per sinistrum opii usum, ventriculi & intestinorum tonus ac motus ex toto fuerit destructus, cui unice gravia, quæ adfligunt, symptomata, accepta referenda sunt. Simili quoque ratione annotavimus in femina, quæ ex dysenteria laborans præpostere adstringentibus & opiatis tractata fuit, eadem fere symptomata. Discimus exinde, quam graviter opiata ventriculi & intestinorum tonum, quo nihil ad sanitatem tuendam est præstabilius, offendere possint.

37. TAMETSI vero innumera, quæ minus prudens opiatorum usus intulit, mala compluribus observationibus a nobis notatis ostendere possemus, suffecerit tamen adhuc duas memorabiles attingere. Prima ita se habet: Vir quinquaginta annorum, sanguineus & bono corporis habitu præditus, podagra per multos annos detentus, incidit ob infortunium in diuturnum mœrorem, cohibetur alvi fluxus cum virium languore, ciborum inappetentia. Medicus hisce malis opponit aquam liliorum convallium vinosam cum grano uno extracti opii

opii quotidie ſumendam, quod remedium per aliquot fere ſeptimanas continuat propter ſomnum paulo quietiorem redditum, ſed languor virium ingraveſcit, ſudor fit frigidus, tandem pulſus fit celerior & ſimul debilis ac ſingultu accedente æger moritur. In diſſectione corporis hepar, quoad concavam partem, nigrum, corruptum & ſphaceloſum inventum & latior macula nigra in dextro ventriculi latere, nec non in diaphragmate conſpiciebatur, exiguus vero in vaſis ſanguis reperiebatur. Quam inepte corpori raro ac ſpongioſo, cujus robur ventriculi & univerſi corporis mœrore fuit exhauſtum, opiatum datum fuerit, ſaniorum judiciis relinquo.

38. ALTERA non minus notatu digna obſervatio hæc eſt. Alius vir triginta annorum, naturæ admodum imbecillis, ſenſibilis, hypochondriacus ob inſalubrem diætam ſæpe incidit in anxiam ventriculi & præcordiorum inflationem, alvi eſt ſegnioris, & incredibilis in ventriculo aderat acor, quem ſubinde abſorbentibus contemperabat. Corripiebatur ſæpius vere & autumno tuſſi diuturna humida, cum inquietis noctibus & alvo tardius ſecedente; ad catarrhum itaque ſiſtendum & ſomnum quietiorem reddendum, datur crebrius doſis pilularum de ſtyrace cum vel etiam ſine ſtimulo aloetico laxante. Neque male ceſſit medicina, nocte meliori ſecuta & tuſſi moderatiori. Non multo vero poſt conqueritur æger de maximis anguſtiis circa præcordia, & vomitu ſpontaneo ejicit viſcidam materiam bruni coloris, urgentibus anxietatibus affertur emeticum, quo ingens colluvies materiæ viſcidæ, bruni coloris non ſine euphoria ejicitur. A medicis hæc habita fuit pro atra bile veterum ſive potius cruore ex vaſe brevi in ventriculum effuſo & cum alimentis fermentatis permixto. Ejusmodi materiæ vomitiones etiam ſpontaneas poſtea ſemper fere incurriſſe obſervatum fuit, quoties medicamentum, quod pauxillum opii continebat, ſumſit, at color materiæ, quæ vomitu rejecta fuit, brunus, potui ſuccoladæ, quo non advertentibus medicis interdum uſus fuit, debebatur. Nam

ſub febrili & catarrhali inſultu ordinario ſtrictior eſt alvus, quæ adhuc difficilior per opiatum facta eſt, unde ob ventriculi & duodeni atoniam auctam viſcida & glutinoſa, pinguis, qua gaudet ſuccolada, maſſa diutius inteſtinorum tunicis adhærens, tandem naturæ robore & ſtimulo addito ejecta fuit. Nos admonere hæc obſervatio debet, quod nec unquam, niſi vel cum magna cautione in omni febrium genere, nec non in corporibus hypochondriacis, opiata præbenda ſint, ob id quod alvum retardando, impuras ſordes in prima regione accumulent.

39. AB opiatis ad mercurialia, ſalivationis fine adhibita deveniendum, utpote quæ proh! dolor haud levem corpori adfricare ſolent noxam, plurimorum malorum fundamentum conſtituendo. Quam in rem etiam juvat caſum hoc loco proponere, qui adhuc ſub noſtris manibus verſatur. Vir quadraginta annorum, macilentioris habitus, ob aſſuetam duram & falſam diætam, non adeo benignos ſuccos in venis fovens, inficitur ex impuriori venere maligna lue, quæ artus & caput acerbiſſimis doloribus & tophis excruciabat. Poſtquam plurima incaſſum data fuerunt, tandem ad ſalivationem deventum eſt, quam argento vivo, intus & extus uſurpato, promovere anniſi ſunt, ſed plane non fuit levatus, potius ab eo tempore de perpetua tenſione, duritie abdominis, alvi tarditate & urinæ difficultate ac ſuppreſſione conqueritur, & niſi balneis emollientibus, nitroſis & balſamicis carminativis ac diureticis & laxantibus opem feramus, alvus dura, inflata & denſa manet ac multum moleſtiæ procreat: reliqua ſymptomata, ut tophi, dolores acerbi capitis & artuum, remediorum a nobis datorum ope, ſublata ſunt, tantum quod illa noxia & ſpaſtica ſtrictura, quæ in membranis inteſtinorum & veſicæ remanſit, nondum ex toto vinci potuerit. Novi feminam generoſam, quæ a mercuriali ſalivatione per plures annos moleſto ptyaliſmo laborat, capitis imbecillitate & dolore ſæpius ad dentes atroci revertente, pedes plerumque

ſunt

ſunt frigidi, parum appetit & corpus marcore conficitur. Atque adeo ex hiſce vel ſatis evidenter apparet, mercurium non eſſe tam inſons & innoxium remedium, ut imperiti volunt, ſed ſatis potens & validum in concitandis gravibus malis, ſi eo velut heroico, cujus dexter uſus magnam prudentiam deſiderat, abutamur. Vix enim datur in rerum natura ſimile remedium, quod tam valide, ſtringendo nervos ac glandulas, humores lymphaticos in motum fortiorem ciere atque in palato & faucibus glanduloſis, vel etiam capite congerere, præter argentum vivum poteſt, cujus operatio ex parte eſt conſtrictorio-ſpaſtica, ex parte relaxatoria, unde lymphæ congeſtio.

40. Dein, innumera mala ſunt, quæ ab adſtringentibus incaute adhibitis ad ſiſtendos nimios ſanguinis vel etiam alvi fluxus proficiſcuntur. In memoriam incidit caſus, ubi vir ſanguine & ſuccis plenus, Baccho & Veneri admodum deditus in nimium hæmorrhoidum, cui adſuetus erat, profluvium dilapſus eſt. Medicus in conſilium accitus ipſi præſcribit electuarium ex conſerva roſarum, ſemine hyoſcyami, hæmatite, ſemine papaveris albi, quod larga ſatis quantitate ſumſit, ſiſtitur fluxus & mens ſimul emovetur ac turbatur, non multo poſt incipit venter intumeſcere & verus fit hydrops. Ratio non adeo difficilis, ſed in promtu eſt: nihil enim in lædendo ventriculi & viſcerum tono potentius eſt narcotico, & quia jam in hæmorrhoidario nimia venere & vino debilitato, hepatis & omnium viſcerum adfuit labes ac imbecillitas, effectum utique eſt, ut hepar & lien, quæ obſtructionibus ſunt opportuniſſima, craſſis & lentis ſuccis infarcta, liberum lymphæ circulum ac iter intercipiendo, ſeri ſeceſſioni & vaſorum lymphaticorum ruptioni cauſam atque occaſionem præbuerint. Et, cum medicus curationem hujus morbi validioribus purgantibus adgrediebatur, noſtro quidem judicio plus detrimenti, quam emolumenti attulit: nam viſcera indurata & infarcta & vires imbecillæ medicamenta ſolventia,

tia, quæ vacuandis craſſis & lentis humoribus idonea ſunt, non facile admittunt, in minori vero doſi nihil aut parum o-pis ipſa conferunt, ſed ſemper imbecillior ex horum uſu fit corpori natura & ventriculus magis læditur.

41. MENSIUM fluxus & fluor albus in feminis paulo fortioribus adſtringentibus & externis & internis cohibitus, quæ non profert mala? gignuntur inde varia in uteris tumorum & ulcerum genera, ſcirrhi, phlegmones, cancri & hujus generis plura, quæ recenſere nimis longum eſſet. Placet hanc in rem ſequentem hiſtoriam adferre. Quadraginta annorum femina, tenerioris & ſenſibilioris texturæ, diæta minus ſalubri & incauta utens, alvo laborat obſtructa, capitis dolore & præcordiorum tenſione, excernit inſtar albuminis ovi per uterum materiam ſingulis menſibus, quæ procedente tempore coloratior & acrior facta eſt. Medicus, præmiſſo purgante, utitur Grammaniana tinctura, quæ ob ſaturni ſaccharum & vitriolum martis ſiſtebat hunc fluxum. Ab hoc vero tempore ingenti anxietate præcordiorum, languore, inquietudine & dolore lumborum premitur: accipit ſudoriferum & inde univerſum corpus maculis rubris perfunditur, hinc anxietas præcordiorum & internus calor ex parte minuitur. Quando corpus frigore excipitur, purpura protinus recedit & priſtina ſymptomata revertuntur. Tandem uſu bezoardicorum purpura corpus deſerit, & fluor albus revertitur. Quibus docemur, nunquam tuto adſtringentibus ſiſti fluxum, ſed materiam, quæ in vitio eſt, dum ad alia & interiora loca fertur, graviora ſuſcitare pathemata. Diſcimus quoque ex præfata morbi hiſtoria, purpuram ſexui feminino adeo familiarem morbum, ex lympha putrida & corrupta maxime ſuam originem & incunabula trahere.

42. PHTHISIS vera, quæ nunquam ſine pulmonum exulceratione eſt, plerumque originem debet hæmoptyſi, quando ipſa a medicis validioribus adſtringentibus tractatur, quæ ſanguinem ad hoc debile viſcus ex inferioribus congeſtum,

forti-

fortiter coagulant, inque motu ac circulo ſiſtunt, unde dura oboriuntur tubercula, quæ cum tempore exulcerantur & inſtar carcinomatis pulmonum ſubſtantiam depaſcuntur. Temporis ratio non permittit per ſingula ire morborum genera & errores in praxi commiſſos oſtendere; plures adhuc reſtarent detegendi, qui circa topicorum uſum occurrunt: ſed quia jam alio tempore pernobile hoc argumentum a nobis tractatum fuit, hinc candidum lectorem eo remittimus. Nihilominus pauca tantum addemus.

43. NON minus cenſura digni ſunt illi medentum, qui ſymptomata, neglecta morbi cauſa, oppugnant, & quando a ſolo motu per conſenſum vitiato illa oboriuntur, cauſam eorundem materialem quærunt falſasque ſibi formant medendi indicationes, in cujus confirmationem hanc adjicimus hiſtoriam. Femina ſpongioſioris & ſanguine turgidi corporis habitus, ſuperato quinquageſimo ætatis anno ſubinde media nocte gravem dolorem preſſorium ex dorſo ad ſcrobiculum cordis excurrentem, cum ſumma anxietate, extremorum frigore & languore virium patiebatur, qui poſt quinque vel ſex horas ſponte iterum evaneſcebat, tertia vero, vel quarta quavis nocte iterum repetebat. Quum igitur ob victum lautum, vitam ſedentariam ac ceſſans menſium profluvium, ſanguis & humores nimium redundarent, idque ſi non cauſam, effectum tamen ipſa cauſa deteriorem præſtare poſſet, e pedis vena ſanguinem detrahi juſſimus, quo facto, exſpiravit hic dolorifico-ſpaſmodicus affectus ac per menſem & quod excurrit ſiluit, poſtea vero recruduit, & non interrupta ſerie, non quidem interdiu, ſed noctu, afflixit. Stipabatur tamen longe aliis quam antea ſymptomatibus, continuo ſcilicet vomendi conatu, eructationibus & dolore, qui in regione lumbari incipiens, omnem abdominis regionem cum torminibus occupabat, aderat quoque ictericius faciei color. Medicus alius cauſam horum pathematum eſſe impeditum ſanguinis per hepar infarctum vel obſtructum, curſum autumans, elixiria & extracta amara, nec non ſalia aperitiva neutra & alcalia, pi-

lulas etiam Beccherianas frequentius obtulit, sed sæpius inde & sævior rediit affectus, appetentia penitus destructa, color ictericius intensior factus, vires quoque magis fractæ. Demum ego non modo in, sed & extra paroxysmum liquoris anodyni usum suasi, cum pulvere præcipitante nitroso, ter intra diem & noctem ex aqua menthæ & cerasorum nigrorum sumendum, quo etiam feliciter evanuere dolores cum vomitionibus, & urina prodiit rufa sabulumque crassum cum concrementis calculosis dimisit, disparente sensim flavescente faciei colore, licet postea ægra sæpius iisdem adhuc pathematibus fuerit attentata, quæ tamen, urina secedente sabulosa, iisdemque remediis semper iterum conquieverunt. Scilicet, ventriculi spasmus, sive dolor cardialgicus, nec non ictericius color, non modo a calculo & obstructione in receptaculis biliariis, sed & a rudiori sabulo, quod in angusto ureterum canali hæret, oboriri possunt. Accessit vero etiam in hac ægra nimia sanguinis congestio ad renes, ejusdemque regurgitatio ad ventriculum & intestina dolori in lumbis totoque abdomine, nec non vomitioni ansam præbuit, ipseque affectus hanc ob causam merito pro nephritide cardialgica & colica venditari potest. Pro præservatione hujus mali venæsectio cum fructu imperata fuit.

44. ET profecto mirandum est, adeo nonnunquam incuriosos esse in conquirenda morbi historia medentes, ut haud raro ne quidem de mali origine sint soliciti, sed pathemata vix inaudientes, cœco ausu medicationem aggrediantur non modo frustraneam, sed & perniciosam, cujus rei illustre præbuit exemplum vir generosissimus XXXVIII. annorum, aulæ Saxonicæ minister, sanguineæ constitutionis. Commotus hic fuerat gravi iracundia, & post hanc sumserat cibum in convivio simulque liberaliter hauserat vinum, ex eo vero pessime habuerat, asthmate nempe convulsivo spasmodico oppressum fuerat pectus, noctu maxime ingravescente somnumque impediente, nil fere appetere potuerat, sed anxio pressus fuerat

rat dolore, quotiescunque nonnihil assumserat, hinc corpus contabuerat, facies facta icteritia summaque imbecillitas subsequuta, ut Medici ipsi ægrum pro conclamato habuerint. Demum accessit ad me formularumque medicamentosarum a variis Medicis præscriptarum apparatum, ad octogenarium fere numerum ascendentem, mihi exhibuit, in quo nullum fere medicamenti genus omissum, sed purgantia, laxantia, emetica, salina aperientia, anodyna, carminativa, confortantia, stomachica, comprehensa, omnia tamen incassum usurpata. Etenim omnium, quotquot in consilium asciverat æger, indicationes & consilia, scripto etiam tradita, eo tendebant, ut crederent, hepar esse obstructum & sanguinis per hoc viscus progressum non recte succedere naturamque moliri hæmorrhoidalem fluxum, ideo promovendum, utut æger ne vestigium de hoc unquam percepisset. Ego vero, expensis curate singulis, in hanc ivi sententiam, ab ira sola subnatum fuisse hunc affectum & ex eo spasmodicas & convulsivas in nervis, qui ad ventriculum excurrunt, esse stricturas itemque in tunicis nervosis ductuum biliariorum, nec non in nervis diaphragmatis. Hinc medicationem aggressus sum pulvere diaphoretico, nitroso-cinnabarino & liquore anodyno minerali, loco potus ordinarii suasi decoctum demulcens, unacum infuso theiformi ex summitatibus millefolii, floribus chamomillæ, cum semine fœniculi, post aliquod vero tempus datum fuit sal nostrum aperitivum, cum pilulis balsamicis, & sic, adspirante divina gratia, intra mensem, derelictus ab omnibus æger, perfecte sanitati fuit redditus.

45. Perpauci etiam sunt Medici, qui naturam & causas intermittentium, præsertim earum, quæ ex intemperata & diuturna aëris constitutione oboriuntur ac populares habent circuitus, recte perpendunt atque pernoscunt. Vidimus id elapsis aliquot abhinc annis, ubi ob tempestatem per totam æstatem & Septembrem nimis calidam & siccam, invaserunt intermittentes frequentissimæ, tertianæ, quartanæ, quotidia-

næ,

næ, mirum anomalæ & pertinaces, quippe quæ ex ſimplicibus in duplices, ex quartanis & tertianis in quotidianas degenerarunt, ſæpe ac, ut annotavi, vel decies recidivarunt, nonnunquam etiam purpura chronica demum accedente. Cauſa vero hujus irregularis & refractariæ indolis, meo quidem judicio, vix alia eſſe videtur, quam quod Medici firmiter perſtiterunt in præjudicio pathologico-therapevtico, febrium cauſam eſſe humores tenaces primas vias obſtipantes & in viſceribus infimi ventris hærentes. Hinc enim factum, ut nonniſi evacuantibus, aperientibus & incidentibus totum curationis negotium conficere anniſi ſint, & datis liberali manu, vel quadrageſies ſalibus neutris & abſorbentibus, item pilulis ad imitationem Beccherianarum confectis, alvinam evacuationem provocare voluerint, omiſſis antiſpaſmodicis & roborantibus, inter quæ utique chaccarillæ & chinæ cortex, crocus martis ignem non expertus, liquor noſter anodynus mineralis, nec non extractum & pulvis florum chamomillæ, primas tenent, utpote quæ ſanguinis motum ad corporis ambitum dirigunt & perſpirationem, qua ad febres ſanandas nihil ſalutarius, inſigniter promovent. Sic igitur non mirum eſt, deteriores factas febricitantium res, ut diu & miſere fuerint afflicti, quin novi exemplum tertianarii, qui mole abſorbentium & incidentium obrutus, prævia lipothymia, plane fuit extinctus.

46. DETRIMENTOSVM non minus his in febribus eorum fuit molimen, qui autumarunt, declinante paroxyſmo, ſudorem, qui ſponte prodit, medicamento ſudorifero, tinctura, vel eſſentia alexipharmaca, eſſe eliciendum, quo natura in ſalutari hoc negotio adjuta febrilem eo facilius e corpore proſcribere poſſit materiam. Tametſi vero & rationis & experientiæ ſuffragio nitatur, tempore a febre vacuo, quo ſanguinis progreſſus, pulſu teſte, lentior, cum bonis ægrorum rebus perſpirationem congruis præſidiis ſecundari; nihilo tamen minus, quum ſuperioris anni febres ex valde bilioſa, ſa-

lina

lina sulphurea sanguinis & humorum intemperie ortum traxerunt, minus tutum ac e re fuit, medicamentis sanguinem commoventibus, nec non pulveribus stomachicis ex radice ari, pimpinellæ, galangæ aliisque acrioribus compositis, extra paroxysmum exhibitis, magis adhuc rarefacere succos & ad progignendas ejusmodi acres biliosas sordes disponere, a quibus postea summæ virium dejectiones ad lipothymiam usque, sudores colliquativi cum purpura prognati. Magis potius rationi & experientiæ consentaneum fuit, succurrere pulveribus temperantibus, roborantibus nitrosis & leniter evacuantibus mannatis, unacum recto corticis chinæ usu, nec non leniter roborantibus salinis, cujus generis sunt mater perlarum & conchæ succo citri irroratæ &, quæ magni usus sunt, testæ ovorum in spiritu salis maceratæ.

47. Alii epidemicis his febribus decumbentibus incongruo corticis chinæ usu nocuerunt. Fuerunt enim, qui hunc in pulvere, una vel altera ante paroxysmi accessionem hora, plena dosi ad drachmam unam exhibuerunt, quum febris jam per aliquot menses corpus detinuisset. Tum quippe paroxysmus sequutus longe acerbior, majori anxietate, inquietudine & corporis jactatione, ob auctos internos spasmos, stipatus, horror longe diutius perstitit viresque longe gravius fuerunt attritæ. Nihil enim perniciosius, quam chinam chinæ paullo ante paroxysmum, antequam sordes biliosæ in primis viis, vel sanguine contemperatæ & leniter expurgatæ sunt, offerre, eo quod hæ sic retinentur, & spasmi horum symptomatum auctores intenduntur.

48. Novimus sane præter hæc innumera adhuc exempla de intempestivo & imprudenti ad coercendum febrium intermittentium impetum chinæ chinæ abusu, cujus tamen usus tempestivus & prudens ob vim tonicam & roborantem, non modo in febribus, quæ intermittunt, verum etiam in aliis magnis vitiis plane mirabilem adfert opem. Et solemus sæ-

Ppp pius

pius hoc in ſermone uſurpare: nullum remedii genus melius, quid ſit ars medica rationalis, oſtendere, quam corticem iſtum febrifugum, qui, quando decenti ordine, doſi & tempore, habito reſpectu ad corpus & cauſam morbi, adhibetur, præſtantisſima eſt medicina; quibus non conſideratis, quando ſine diſcrimine & promiſcue præbetur, innumerabilium malorum fit cauſa. Perpaucas ſaltim non ita pridem nobis obvias hiſtorias adjiciemus. Vir triginta ſex annorum ante annum laborans tertiana, chinam chinæ copioſius ſumſit: febris eſt ſuppreſſa, ſed menſis ſpatio revertebatur & ſæpius atque iterum ex eo tempore dolore circa coſtas ſpurias, ab uno hypochondrio ad alterum vergente, tentatus fuit, præterea cordis palpitatio, difficultas ſpirandi, oppreſſio conſtrictiva in pectore, conatus ad vomendum frequenter ægrum fatigant. Ira quando corripitur, ingens æſtus, vertigo, gravitas capitis, caligo oculorum, quibus nihil ferme ob maculas exterius obverſantes cognoſcere poteſt, ſopor & fluxus ſanguinis quandoque e dextra nare accedunt. Quando dolor abdomen adfligit, ipſe in regionem usque lumbarem pervadit, quæ quaſi flatu impleta & tenſa cum refrigeratione percipitur, & tunc flatibus abdomen intumeſcit, quibus per alvum transmiſſis malum miteſcit. In artubus, item in humeris, ſentit ſubinde dolorem vagum & ingentem in pedibus languorem & impotentiam. Thermis Carolinis & pilulis noſtris balſamicis & roborantibus ſtomachicis, Dei ope concurrente, tandem ſanatus fuit. Affectus unanimi medicorum conſenſu habebitur pro hypochondriaco, neque is alius eſt, quia flatulentiis & ſpaſticis conſtrictionibus abdominis imo univerſi corporis, quibus natura hujus mali continetur, ægrum exercet; ob ſpasmos vero fiunt preſſiones & congeſtiones ſanguinis ad caput aliaque loca, unde ſymptomatum ratio petenda eſt. Ex quo apparet, turbatum febrilem motum per adſtringentia, neque prius viſceribus ab infarctu viſcidorum humorum liberatis, neque materia

teria febrili expulsa, chinam chinæ tam graviter tonum ventriculi & intestinorum lædere posse, ut affectus isti spasmodici, qui vulgo dicuntur hypochondriaci, resurgant, qui, si non matura succurras medicina, in viscerum inexpugnabiles obstructiones vergunt & insanabiles fiunt.

49. NEQUE vero alienum, sed operæ potius pretium videtur hanc in rem adhuc unum casum in medium adducere. Femina succi plena, sanguinea, in optimo ætatis flore constituta, quæ per omnem vitam alvum habuit adstrictiorem & acidis, præsertim ex citrio malo, multum delectabatur, ab insalubri diæta & aura nocturna frigidiori, in febrem incidit tertianam, quæ post tertium paroxysmum china chinæ fuit sublata, remansit vero languor, inappetentia, dolor tensivus præcordiorum ac hypochondriorum, aspectus faciei miserabilis, pedes vero & abdomen ita successive pauco tempore intumuerunt, ut hydropica ab omnibus censeretur: tandem emeticis, amaris, diureticis & roborantibus sanata fuit. Causam hujus mali in nihil aliud, quam in nimium & intempestivum chinæ chinæ usum rejiciendam puto, qui, præsertim in habitioribus, infarctus viscerum augendo & tonum partium debilitando sanguinis & lymphæ circulum, præcipue in pedibus & abdominis regione, segniorem & impeditiorem efficit, unde ingentes seri in habitum corporis porosum fiunt secessiones.

50. MAIORIS momenti est curatio intermittentium in gravidis, de qua bina notatu digna memoria tenemus exempla. Corripiebatur scilicet generosa femina sanguinea, septimestrem foetum gerens, quartana, gravibusque jactabatur pathematibus, Medicus tamen opinioni addictus, sanguinis missionem in intermittentibus nunquam esse utilem, sed exacerbare febrem, ut vena pertunderetur admittere noluit, sed essentiis amaris, spiritu vini extractis, nec non pilulis balsamicis, iterato & larga manu datis, contra febrem pugnavit. Aegra vero inde ardorem persensit acriorem & calorem in-

tensiorem, ad viginti horas durantem, cum exquisito dolore & ventris torminibus, præsertim paroxysmi tempore, ut metus etiam esset abortus. Secta demum tamen fuit vena & pulveres temperantes nitrosi cum aliquot granis corticis cascarillæ & chinæ fuerunt exhibiti, tam salubri effectu, ut febris omniaque symptomata brevi post evanuerint penitusque desierint. Etenim a nullo facile, vel efficacissimo remedio, tantum levaminis, in intermittentibus, si manifesta plethoræ adsunt indicia, exspectandum, quam a tempestiva venæsectione, eo quod, exsuperante nimium sanguine & in majoribus ac mesaraicis abdominis vasis progressu libero intercluso, nec natura, nec ars, officio in curando morbo rite potest defungi.

51. ALTERA femina, cholericæ constitutionis, octavo mense gravida, incidebat in tertianam simplicem, quæ illico quidem electuario cum cortice chinæ sistebatur, sed relinquebat pressorium & cardialgicum quendam circa præcordia dolorem, qui post sumtum cibum ingravescebat. Paullo post rediit non tertiana simplex, sed quotidiana, longe acerbioribus symptomatibus stipata, dum continui vomitus sub paroxysmo urgerent æstusque nimium intensus corpus & vires mirum consumerent. Sanguinis missionem interdicebat virium defectus & crebra vomitio, optime vero profuerunt pulveres temperantes bezoardici nitrosi, infusum florum chamomillæ & externe cataplasma, quod ex fermento panis, aceto, spiritu vini, nucista, caryophyllis & cardamomo paratum, calide ventriculo post paroxysmum impositum. Censura merito digna est prima medicatio, qua electuarium tempore quidem intermittente, sed non proportionata dosi propinatum, neque correctis prius & liberatis a saburra vitiosa primis viis. Nunquam enim hoc medicamentum antifebrile dare expedit, sub nimia sanguinis & humorum redundantia, nisi ubi prius omnia emunctoria sunt aperta & excretiones recte succedunt.

Libe-

Liberior etiam esse debet perspiratio, urina crassa & sedimentum ponens & viscidarum & biliosarum sordium promta per alvum egestio, procurante hæc natura, sive sola, sive arte adjuta.

52. Ex hisce itaque adductis & probe perpensis liquidissime constat, nos non sine ratione medicos imperitos inter causas & fabros morborum constituisse. Optandum certe vehementer foret, ut res aliter sese haberet. At vero, de veritate rei luculentum præbent testimonium tot morborum historiæ, si modo satis completæ paulo curatiori studio ac diligentia conficerentur. Nam sæpe sæpius facto ægrotantis scrutinio obtingit, ut mali, præsertim chronici, causa ac fundamentum medicus sua præpostera medicina & methodo fuerit. Et jam suo tempore hac de re conquestus est HIPPOCRATES, *dum de victu acutorum* §. *XIV. prodidit. Novi medicos maxime contraria facere his, quæ fieri oportebant.* Sicut vero nihil tam noxium & exitiosum est, ex quo non utilitatis quidam fructus peti possit: ita etiam non serenior lux vel majus incrementum universæ praxeos studio accedere poterit, quam si quisque medicorum omni candore, fidelitate ac diligentia ejusmodi casus, ubi medicina male successit vel damnum intulit, observet, annotet ac citra ullius læsionem & cum silentio eorum, quos res tangit, in publicum proferat. Idem nobiscum sentit HIPPOCRATES *L. d. victu acutorum* §. *IV. Videntur mihi digna esse, quæ scribantur maxime hæc, quæ a medicis ignorantur scitu commoda & quæ magnas utilitates aut magna detrimenta adferunt.* Etenim, ejusmodi observationum si copiam haberemus, certe futurum esset, ut longe majora incrementa ars & doctrina nostra salutaris ab hisce capere posset, quam ab ullo alio præsidio vel doctrinæ genere unquam factum fuit.

53. RELIQVVM jam est, ut causas explicem, quare medici tam facile & tam frequenter in medendo delinquant & noceant.

ceant. Princeps quidem & primaria causa hæc procul omni dubio est, quod ea, quæ ad bene medendum pertinent, ignorent; & hæc quoque a sapientissimo nostro HIPPOCRATE *lib. de vet. Medic.* §. 16. allegatur, cum ait: *quapropter operosum est, ita exacte medicinam condiscere, ut parum in alterutram partem delinquas, quanquam ego etiam eum medicum vehementer laudarem, qui parum delinquat.*

54. SUNT vero maxime quædam præjudicia, quæ plurimorum animos invaserunt, causa multorum errorum. Plurimi sibi persuadent, medicamentum in se & sua natura quidpiam salutare custodire, quod salutem in morbis adferat ægris, unde non facile exitiale damnum ab ipso expectant, sed potius credunt, medicamenta pugnare adversus malum in corpore, neque ideo desistunt eorum copia ac varietate vim morbi expugnare. Denique & hoc malo præjudicio laborant, ac si dentur remedia certo morbo curando propria & accommodata. At vero, in iis omnibus toto cœlo errant: nam optimum etiam alimentum, & quod naturæ congruum & amicum est, imbecillo & in vigore morbi constituto corpori obest; quanto itaque magis, si non recte eo utamur, id præstabit medicamentum, quod neutiquam naturæ amicum est, sed eam alterat & *corporis statum*, ut HIPPOCRATES loquitur *lib. de locis in homine*, *permutat.* Neque ignorari debet, validiora & sic dicta heroica, quibus ars multum in retundenda rebellium morborum vehementia præstare potest, veneni quidpiam secum fovere, quod majori dosi celeriter universam motuum vitalium œconomiam penitus destruere valet; veluti res clara ac evidens est de acrioribus purgantibus, emeticis, narcoticis & de iis, quæ ex regno minerali mercurialis sunt prosapiæ.

55. DEIN, non minimo præjudicio laborant medici, quod nimium fidant libris & auctoritatibus aliorum in praxi medica: nam quando perspiciunt, medicamenta in morbis miri-

mirifice laudata vel morborum adjectas curationes, statim hæc ipsa imitantur & similem sibi effectum pollicentur. Verum enim vero, provide certe & caute utendum libris practicis est, & magno judicio legi & ad severum unguem excuti debent, hinc doctissime a DAMASCENO *aph. 2. & 3.* dictum est: *operari secundum libros absque perfecta ratione & solerti ingenio molestum est: quod videlicet ingenium solers ac perspicax juvet artem, ut idem ait, hebes vero ac torpidum contrarium omnino efficiet.* Nam climata, eorum qui practica ediderunt, valde differunt, differt & hominum victus & vivendi ratio, differunt etiam anni tempora & morbus ipse, qui alio tempore alium induit morem ac genium, hinc non eodem modo cura vult tractari.

56. DENIQUE inter causas, quare medicus multum damni sua medicina corporibus invehat & hæc non infimi momenti referenda est, quod pauci norint, naturam corporis nostri esse optimam morborum medicatricem, ut ab HIPPOCRATE in *Epidem.* præclare dictum est, quæ & sanitatem in nobis tuetur & morbos pellit & per convenientia loca debito ordine ac tempore, perniciale quod est de corpore separat. Quare ob id HIPPOCRATES *Lib. I. de arte*: multos quidem sine medicis, verum non sine medicina curatos esse ingenue confitetur. Hanc vero methodum, hunc ordinem, has leges, hos motus, quibus natura sua sponte morbis medetur, paucissimi medicorum sciunt, observant, tuentur ac imitantur, alias non tam præcipitanter agerent, nec copia medicamentorum ægros obruerent & infirmarent, neque medicamentis vel arti effectum, qui solius naturæ opus est, tribuerent & sibi vendicarent.

57. TUM in eo admodum delinquere & nocere, qui medicinam faciunt, multoties observatum fuit, quod in medendo non tanta, quanta opus est, selertia & cura ad ægrotantium vires, robur vel eorum imbecillitatem, aut sensibilitatem respi-

ſpiciant, in quo tamen innoxiæ & ſalutaris praxeos plane præcipuum momentum conſiſtit, quod maxime HIPPOCRATES in ſuis curationibus urget, cum paſſim in ſcriptis ſuis velit, non tantum in medicina, ſed etiam in victu adminiſtrando ad vires attendendum eſſe, adeo ut quod robuſti ſuperare & ferre poſſunt, debiliori natura præditos vehementer lædat, ſicut id patet in *lib. de victu acutorum* item *de priſca medicina.* Et Lib. *de locis in homine inprimis* §. 55. ſolerter & expreſſe id monet, ut fortibus fortiora, debilibus debilia medicamenta exhibeantur. Multum quoque delinquere ſolent, quod, quando animadvertunt, medicamentum homini nihil grave patienti vel etiam in morbo chronico non nocere, idem velint dare, ſi vehementer viribus dejectus eſt, vel ex gravi morbo laborat. Et ut exemplo rem confirmemus, inter alimenta juſcula nutritiva, vinum, inter medicamenta ſal volatile oleoſum, liquor ſpirituoſus non facile illi, qui leviter vel etiam ex morbo chronico laborat, noxam adferunt, quæ tamen graviſſima erunt, ſi homini debili & in acuto ac periculoſo morbo conſtituto & ubi natura eſt in vehementi motu, hæc ipſa exhibeantur. Et placuit mihi hanc in rem bene quadrans inſignis locus, qui extat apud HIPPOCRATEM *Lib. de vet. medic.* §. 17. *Non manifeſti fiunt mali & plurimi medici, quum curant homines, nihil grave patientes, in quos, ſi quis etiam maxime delinquat nihil grave faciat. Sunt autem multi tales morbi, & multo ſæpius, quam graves, hominibus accidunt. In talibus ſane delinquentes non fiunt manifeſti idiotis hominibus. Ubi vero obtigerit magnus & fortis & periculoſus morbus, tunc ipſorum delicta & ars omnibus in conſpicuo ſunt.*

58. ULTIMO loco & temperamentum medici, quo quisque gaudet, ad perverſas morborum curationes multum contribuit, ut ſcite non minus ac vere BAGLIVIUS *Lib. I. Cap. III.* prodidit, dum ait: ſæpe Medicus natura timidus & melancholi-

cholicus, vel temperamento præditus, ut ajunt, frigido & humido, ob naturalem sui animi habitum, abhorret a remediis spirituosis, volatilibus, impetum facientibus, aliisque potentioribus; omniumque morborum curationem adgreditur per medicamenta humectantia, infrigidantia, pacem humoribus conciliantia & reliqua minus activa. Contra, qui temperamento fuerit calidus, biliosus, natura impatiens, ferox &c. posthabitis omnibus refrigerantibus ac levioribus remediis, nihil libentius præscribet quam volatilia, spirituosa, alcalia, aromatica, ferrum, ignem, vesicantia, purgantia vehementiora & similia maximi impetus & activitatis.

59. Ut itaque non noceat, sed prosit medicus opus est judicio, quod secundum edictum Hippocratis *Lib. I. aph.* 1. non adeo facile, sed difficile est; & optime idem gravissimus Auctor *Lib. de victu acutor.* §. 2. *Mihi placet, ut in universa arte mentem adhibeamus.* Etenim, si ulla in arte accurata & longa deliberatione, consilio & circumstantiarum consideratione opus est, profecto est in arte medica: nisi enim quis in specie hominis, qui laborat, naturam, ætatem, consuetudinem, regionem, temporis statum, victum ac morbi indolem, morem ac statum accurate consideret, quæ ad morborum curationem necessaria esse, tum Hippocrates *Lib. II. de rat. vict.* tum Galenus *in Comment.* dixerunt, prorsus a scopo rectoque medendi fine aberrabit, cum non omnes naturæ, ut belle dixit Galenus *in Comment. & Libr. de componend. medicamen.* eadem medicamenta postulent & quod uni salutare est, alteri noxium sit futurum.

60. Ex quibus omnibus clarissime constare arbitror, non sine ratione egisse nos, quando medici imprudentiam multorum & gravium morborum causam diximus. Nec illud quidem dissimulandum puto, plures hic bono animo errare medicos, neque ipsos animadvertere, quod, vel quantum sua medicatione damnum attulerint. Cum enim in morbis illud non assequantur, quod salutariter ipsa natura molitur,

nec ad remediorum, quæ exhibuerunt, indolem & operandi rationes satis attendunt, nec tempora dignoscere laborant, sed ea promiscue exhibent, quæ ab aliis justo loco & tempore exhibita profuerunt: facile hinc fit, ut securi ipsimet tum maxime noceant, quum minimum verentur, & morbi contumaciam aut alterius & novi propullulationem accusent, quum tamen ipsi has tragœdias adornarint. Adeoque concludimus cum serio voto, ut omnes, qui salutem hominum procurare aliquando volunt, in id præcipue allaborent, ut sufficientem corporis humani & præsidiorum, quibus illud juvare & conservare student, cognitionem sibi acquirant vere fundamentalibus in hunc finem studiis anatomiæ & solidioris physicæ fideliter tractatis, ut ne cæci sint, sed cum optima conscientia optimos semper successus in praxi medica consequantur.

DISSER-

DISSERTATIO VIII.

DE REMEDIORVM BENIGNORVM ABVSV ET NOXA.

§. I.

ATTENTIONE maxime digna ſunt ſummi Medicorum HIPPOCRATIS verba *Lib. de arte §. 7. Quæ profuerunt ob rectum uſum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte uſurpata ſunt, nocuerunt. Nam non minus ea, quæ damno ſunt, quam ea, quæ opem ferunt, teſtantur, quod ars ſit. Vbi enim rectum & non rectum utrumque ſuum habet finem, quomodo quis hoc artem eſſe neget.* Hiſce vir ſapientiſſimus univerſæ artis & exercitationis fundamentum compendioſe & dilucide complexus eſt. Nam quicunque in auxilium prona remedia probe callet & prudenter iis uti ſcit, eorumque noxam atque exitium, quod improvida adplicatio adfert, intelligit, is certe in artis exercitio magna cum felicitate verſabitur. Neque enim in natura, ſicut perverſa cum vulgi, tum indoctorum Medicorum fert opinio, dantur adverſus morbos certi effectus remedia, quin potius, ea tam ad ſalutem, quam ad damnum inferendum parata eſſe, cenſendum ſit. Etenim omnia remediorum genera ejus virtutis ac indolis ſunt, ut cum prudentia ac ſolida ratione data ſaluti & præſidio ſint, incaute vero, turbulenter & temerarie exhibita præſentiſſimum damnum adferant. Præcipuum itaque artis ſalutaris momentum eſt, uſum & abuſum remediorum probe addiſcere: quamobrem, quo quis majori experientia hac in re verſatus eſt, eo melior certe Medicus eſt habendus.

2. QVEMADMODVM vero non unius ejusdemque indolis ſunt remedia, ſed ingens ratione virtutis & potentiæ in ipſis

discrimen annotatur: ita etiam eorum incauta adplicatio plus vel minus damni aut periculi habet. Non igitur sine ratione remediorum genera in blanda & benigna, vel in fortiora & valentiora, sive securiora & minus secura solent dispesci. Equidem, nec ullum in se & sua natura absolute tutum vel intutum, id est, quod semper & omni tempore prosit vel noceat dicendum est, nam posterius e foro medico esset proscribendum, sed tutum illud Medicis vocatur, quod temperatum & naturæ conveniens est, neque multum corporis vim alterat; insecurum vero illud dicimus, quod validiori naturæque minus amico principio instructum vehementer commovet, fortes evacuationes vel provocando vel valide motus naturæ sistendo, in quorum classem omnia validiora purgantia, vomitoria, salivantia, narcosin inferentia & fortiter adstringentia sunt referenda, eo quod magna hisce vis insit in corporis nostri tam solidas, quam fluidas partes agendi, unde vulgo generosa & heroica audiunt, quibus, si quid eximii ars præstare debet, non facile possumus carere.

3. Ex quo unusquisque, nisi penitus judicii expers sit, clarissime intelligit, validiorum usum majorem attentionem & prudentiam, quæ praxeos & rerum medicarum optima est moderatrix, desiderare, quam circa tutiora & benigniora opus sit, utpote quod illorum abusus vehementius noceat. Quum vero de medicamentis insecuris, eorumque ex male administratis noxa alio tempore dictum fuerit, idcirco jam opere non indignum fore existimaverim, si de nocumentis, quæ a remediis mitioribus atque benignioribus male adhibitis profluant, sermonem faciamus, idque laboris in præsens suscepimus.

4. ACTURI itaque de benignis remediis & de noxa, quæ ab eorum improvida adplicatione proficiscitur, non sine fructu arbitramur, ante, quam ulterius progrediamur, exponere, nos per remedia non tantum intelligere stricte medicamenta e pharmacia petita, sed omnia ea, quæ ad salutem & auxilium idonea & morbis oppugnandis apta existunt, sive ad alimen-

mentorum, sive pharmacorum, vel etiam elementorum classem, vel alias res externas sint referenda, complecti. Per τὸ benignum vero indigitamus illud, quod moderate agit, blandum est, neque facile, majori etiam quantitate exhibitum, corpus sanum & validum afficit, quibus ea, quæ minori dosi magnas turbas excitant & vehementiora ac validiora jure dicuntur, opponimus. Nostri igitur jam instituti erit, breviter & dilucide ostendere, benigna sic dicta remedia, alias non facile nociva, citra rationem tamen adhibita ad ingens damnum inferendum esse paratissima. Id quod observationibus atque experimentis non minus quam solidis ratiociniis confirmare jam contendimus.

5. Non vero displicet, hujus tractationis exordium capere ab iis, quibus etiam pro alimentis uti solemus, ut sunt aqua, vinum, dulcia, lac, jufcula, infusa herbarum calida & id genus plura. Quid aqua dulci pura ad sanitatem est innocentius? nam communissimus & velut universalis multarum nationum potus est, quo ad ciborum dissolutionem sanguinisque circulum & excretiones tuendas non facile datur præstantior: neque ipsam frigidissime, etiam copia ingestam in se noxiam esse, acidularum potatores clarum edunt exemplum, qui summo mane in jejunum stomachum ex intervallo non adeo longo aliquot harum aquarum mensuras sine omni sanitatis offensa gelidissime hauriunt: si modo non ventriculus ipsorum infirmior fuerit: nihilo secius aquæ frigidæ tanta est vis, ut non modo irreparabilem corpori noxam inferre, sed & hominem brevi e medio tollere possit. Quid enim magis experimentis compertum est, quam, cum corpori motu intensiori calefacto frigidæ aquæ ingens quantitas immittitur, statim in extremam perniciem hominem antea sanum conjici? collabuntur exinde protinus vires, languor omnes artus occupat, ciborum cupiditas exstinguitur, vomitus, distentio & anxietas circa præcordia oritur maxima, ut huc & illuc agitent corpus; vigilia adest assidua, interiora uruntur, exterio-

ra frigent. Quæ cuncta feralia pathemata non aliorſum, quam ad ruinam & interitum corporis, niſi principio ſtatim convenienti medicina ſuccurramus, ſunt comparata. Plures novimus hóc modo præmatura diſceſſiſſe morte, alios immedicabilem contraxiſſe labem, ut tota ætate cum morbis fuerit colluctandum. Nihil certe frequentius in praxi medica occurrit, quam ſi Medicus contumacium morborum originem ſcrutetur, laborantes edicant: ich habe es von einem kalten Trunck bekommen.

6. NEQVE vero extat eadem apud omnes ſymptomatum ratio idemque viſitur periculum. Nam, qui venas latiores habent & macilentioris habitudinis ſunt, non tam graviter a frigido potu adfliguntur, quam qui ſpongioſam carnem, laxas ac copioſas fibras a natura obtinent, ſiquidem in his ſanguinis & humorum curſus longe facilior quam in illis intercipitur, unde ad ſphaceloſam viſcerum corruptelam paratior etiam eſt via. In hujus rei illuſtrationem placuit notabilem ſed triſtiſſimum caſum ad publici ſaltim utilitatem communicare. Princeps excelſa indole non minus, quam corporis habitu elegantiſſimus, ſanguine & ſuccis redundans, paullo obeſior, non ultra viginti quinque annos natus, perfecte antea ſanus, ex vehementi corporis motu ferventior redditus ingentem cereviſiæ ebibit hauſtum & frigido & aperto cœlo corpus objicit, ex quo mox de languore, horrore, calore intenſiori, vigilia conquerebatur: quæ ſymptomata poſtea adhuc atrociora excipiebant, virium nempe proſtratio tanta fuit, ut non ſine lipothymiæ metu corpus erigere potuerit: pulſus languidus, inæqualis & celer fuit, conatus ad vomendum perfrequens, perpetuaque ipſum premebat anxietas, quæ ex intervallis increſcens tanta fuit, ut huc & illuc non modo agitaret membra, ſed in uno loco diu detineri non potuiſſet. Oris halitus extra ordinem fœtens notabatur. Die demum ſeptimo cum ſummo ſuorum luctu præmatura morte infeliciter vitæ finem clauſit Princeps ob rariſſimæ indolis do-

tes

tes longævitate digniſſimus. Sequenti die facultas Medicis conceſſa eſt corpus aperiendi, ubi ſequentia notatu admodum digna obſervabantur: ventriculus propemodum totus inflammatus videbatur, inque eo, quod rarius uſu venit, aliquot cochlearia fœtidi & corrupti ſanguinis continebantur, lien ultra modum erat extenſus, flaccidus, male colorato ſanguine impletus & corruptioni tam propinquus, ut ad levem digitorum attactum ejus ſubſtantia diſſolveretur, dein totus ſiniſter pulmonis lobus niger, corruptus, fœtidiſſimus erat, a quo ſumme putridus, intolerabilis fœtoris ſimilisque coloris humor in thoracis cavum deſcendit, qui, quod mirandum, tam erodentis erat indolis, ut ſpongiam, qua detergebatur, atramento ſimili penetranti colore tingeret, ut nullo artificio nigra inde macula elui potuiſſet. De reliquo vaſa ſanguinea maxima ex parte inanita, cor minoris magnitudinis erat.

7. Ecquis vero repentinam & feralem hanc viſcerum cataſtrophen tam brevi temporis intervallo inductam non mirabitur? hanc enim corruptivam lienis & pulmonum labem firmo atque alacri Principi de nullo unquam incommodo conquerenti ante morbi acceſſionem jam dum adfuiſſe nequaquam vero ſimile eſt. Igitur, frigidam cereviſiæ potionem celerrime ex ventriculo ad ſanguinem translatam hanc corruptelam præcipue jam dictis viſceribus attuliſſe, plane cenſendum eſt. Quodſi enim ſanguis ſine motu in partibus extremis ſubſiſtens non multo adeo tempore corrumpitur, iisque cadaveroſam naturam inducit, quidni etiam cruor in viſceribus ſanguineis, neque adeo ob relaxatas fibras robuſtis, ut ſunt lien & pulmo, hærens & motu exutus aliquot dierum ſpatio in putrilaginem abire, ipſaque viſcera eadem labe adfligere poterit? Nihil certe impedit, quo minus ſtatuamus, in eundem modum viſcerum perinde ac membrorum externorum ſphacelationem procedere. Quid autem ipſo frigido potu copioſe & celeriter admiſſo citius ſanguinem in coagu-

lum

lum mittere & progreſſivo motu ipſum privare poſſit, equidem neſcio. Intelligimus exinde, quam brevi & quam facile funeſta corruptio viſceribus inferri, ipſaque mors robuſto & vegeto homini parari poſſit. Huic vero internæ putredini ſummam virium ad animi usque deliquium proſtrationem debilemque atque exilem arteriarum pulſum nec non ex ore fœtorem adſcribimus. Maximas vero cum inquietudine anxietates, quibus indies magis magisque premebatur, & inſequentes convulſivas artuum tractiones præcordiorumque æſtum & tam ſubitam mortem inflammati ventriculi fœtum fuiſſe jure cenſendum eſt.

8. CETERVM, quam exitioſa ventriculo ſit frigida potio, innumeris aliis notis exemplis confirmatum habemus. Is enim paullo poſt a frigido potu, præſertim vehementi animi excandeſcentia prægreſſa, vel validiore purgante aut vomitorio dato, laceſſitus inflammatione, quæ ſingultum, anxietatem, inquietudinem & ſummam infirmitatem comitem habet, corripitur; idem fit in illis, qui diuturno mœrore aut ſpirituoſorum abuſu, inclinante præſertim ætate, robur corporis & ventriculi minuerunt, ubi, ſi excandeſcunt & frigidam potionem hauriunt, lethalem facile inflammationem internam ſibi contrahunt, quod plurimis exemplis, ſi inſtituti ratio permitteret, poſſemus corroborare.

9. RECENSITIS ſic magnis variique generis noxis, quæ frigida interne ſumta inferat aqua; videndum nunc quoque proxime erit, quid mali ex eadem perverſo modo externe adhibita propullulet. Permulti vero numero ſunt morbi, qui hanc noxam abunde comprobant, ex quibus paucos tantum in conſpectum daturi primo omnium producimus eryſipelatem. Quid in hoc affectu poſſit aqua frigida, teſtatur HAGENDORN *Hiſt. Med. phyſ. Cent. I. Hiſt. 38.* ubi femina inflammatione faciei laborans, peſſimo auſu linteamina aqua frigida imbuta parti affectæ applicaverat, inde quidem dolor ſopitus, aſt malum interiora petens, delirium tam horrendum cauſavit,

vit, ut mortem inferret. Idem Auctor gangrænam ex appliplicatione aquæ frigidæ faciei observavit. Et ego ex haece eadem methodo periculosam faucium inflammationem ortam fuisse recordor, quæ adeo increvit, ut deglutitionis actum impediret. Nec præterire licet alium in applicanda aqua frigida errorem communissimum, quo multi in inflammatione gingivarum & inde proveniente dolore sic dicto dentium, temerario consilio & infausto plane successu parti affectæ applicant sive nivem sive aquam frigidam: nam inde oris abscessus satis ingratos, molestos & dolentes sæpe sæpius ortos observavimus.

10. POSTHÆC considerandæ veniunt hæmorrhagiæ, quæ plus, quam optandum est, perversis consiliis obnoxiæ sunt & quotidie fere inconsulto adstringentibus, repellentibus, refrigerantibus, inter quæ aqua frigida merito referenda, tractantur. Exemplo sit hæmorrhagia narium, salutaris sæpe sanguinis excretio, quæ uti variis aliis modis, ita præcipue quoque aqua frigida ab imperitis medicastris reprimitur. Sistitur utplurimum quidem inde fluxus, sanguis autem huc translatus exitu prohibitus, ad alia loca transit & ibi sæpius tragœdias suas ludit. Si ad interiora cerebri ruit, cephalalgias, phrenitidem & apoplexias, si ad aures, susurros aut surditatem, quod in puero 12. annorum vidi; si ad oculos, dolorificas inflammationes, sive cœcitates, si ad fauces inflammationes anginodes, vel dolores dentium, si ad pectus, summas anxietates præcordiales, quin in magis succulentis catarrhum suffocativum causat, quod in puella irregulariter menstruata aliquando annotavi.

11. NEC inconsuetus vulgo mos est hanc excretionem sanguinis per terrorem sistere, ad quem excitandum inter varia subsidia, ut est applicatio ferri candentis in nucha, adhibent quoque aquam frigidam, quam improviso capiti superfundunt, aut nivem, vel glaciem adplicant. Methodus vero hæc æquales sæpius habet eventus, quos superiori loco

enumeravimus, imo interdum periculosiores, diuturniores, perfacile etiam lethales. Cæcitatem ex hæmorrhagia per terrorem obstructa observarunt *Annal. Vratisl. an.* 1726. *April. Cl. IV. p.* 503. Valent hi errores etiam in aliis hæmorrhagiis, de quibus singulis exempla proponere nimis prolixum foret.

12. NVNC me accingam ad affectus, qui cum dolore fiunt, ex quibus dolores arthriticos & podagricos præ ceteris nominare arridet. Incredibile est, quantis hi damnis obnoxii fiant ab imperitissimis juvantibus. Primarium quod censendum venit, est, quod præcipua fere intentio vulgi sit, quo dolores sopiantur, materia, morbi fomitem præbente, in corpore relicta, & tantum a partibus ignobilioribus ad magis nobiliores protrusa, a qua curatione maximum infertur sanitati corporis damnum. Proveniunt inde periculosissima interdum mala. Si materia morbi protruditur ad caput, facit epilepsiam, uti habet RIVER. *Cent. III. obs.* 85. vel apoplexiam, vid. WEPFERVS *de apoplexia p.* 2. 3. Si fluit ad pectus, oriuntur inde anxiæ pressiones, respiratio difficilis, tusses feroces, siccæ, & nonnunquam catarrhus suffocativus; si ruit ad ventriculum, fiunt inde singultus, cardialgiæ, inflammationes, si ad intestina, creat dolores colicos immanes, si ad renes, producit calculum, quid quod plures alios facit sinistros eventus, uti infarctus viscerum, inflammationes, & non raro hecticas febres. Subsidia vero, quibus vulgus ad sistendos demulcendosque dolores vti solet, innumera fere sunt. Nos transimus varia vario modo ex alumine, aceto, farina fabarum, succo citrorum in hunc finem composita linteamenta parti adfectæ applicata, mentionem tantum injicientes noxæ ex aqua frigida oriundæ. Præcipue vero solennis compluribus est pedum immissio in aquam frigidam, vel in nivem, vel in aquam, in qua plumbum ustum solutum est. Sed quanto cum detrimento ægrotantium id ipsum fiat, dici vix potest. Nam a methodo priori immanes dolores colicos, a posteriori vero tumo-

tumores pedum aquosos, quibus ulcera mali moris supervenerunt, sæpissime in artis exercitio adnotavi.

13. VERUM enim vero, non tantum frigidus aquæ usus sed & calidus, alias corpori nostro longe amicior, detrimentum quoddam sanitati adfert. Neque alienum a scopo nostro erit, nonnullis observationibus id ipsum illustrare. Notavimus videlicet plus vice simplici in hypochondriacis, quibus in prima regione multus & perpetuus acidi proventus est, ortas fuisse in facie ardentes rosaceas pustulas, in aliis os & fauces ulcusculis ferventissimis, erodentibus, quæ Græci ἀφθὰς adpellant, obsessas fuisse, alios pruritu in toto corpore fuisse vexatos. Quorum vitiorum vix alia subfuit causa, quam liberalis & fere assidua infusi herbæ Thee potio. Quæ cum parciori manu concessa fuerit, indies molestiæ hæ ceperunt decrementum, siquidem primarum viarum acidum, quod corrigi potius & alvo exturbari debebat, cum calidissima aqua volatile fit, inque sanguinis massam translatum valente natura ad circuitum corporis, ubi hærens partes erodit, dejicitur.

14. NOTAVIMUS præterea in variolarum morbo, item in purpura, quæ nostræ regionis incolis est endemia, idem infusum, paulo largius exhibitum male habuisse laborantes, quod non modo purpura inde contumacior & ardentior facta fuerit, sed & pustulæ in variolis suppurari renuerint, anxietate præcordiali cum febre aucta & diutius persistente: Hos enim morbos a sale subtili erodente ad habitum corporis diffuso subnasci, quod roscido temperato lymphæ succo, qui calido hoc potu nimis dissolvitur, temperandum erat, nemo facile medicorum in dubium revocabit.

15. ATQUE minus feliciter infusi hujus potum ingenti copia datum in tertiana & biliosa febre cessisse annotavimus. Cum enim harum febrium causa ex consensu plurimorum medicorum sit bilis corrupta in primo intestino hærens, quæ convenienti medicina prius cum corrigi tum expurgari debet,

non poteſt aliter fieri, quin illa nimio calore aquæ ad interiora ſanguinis transvecta non modo fervorem & vigiliam, ſed & anxietates adaugeat. Neque minus moleſtiæ imo periculi oboritur, ſi quando poſt vehementem animi excandeſcentiam, quæ bilioſum humorem cum impetu ad duodenum præcipitat, calidiſſimus potus uſurpatur, inde tremores & dolores artuum, cephalalgiæ quandoque non ſine magna corporis infirmitate ſequuntur. Præſtat potius bilioſam colluviem abſorbente pulvere prius temperare & poſtea per alvum ceu congruum ejus emunctorium foras exterminare.

16. POTVM Coffée nemo facile in ſe noxium pronuntiabit, utpote cum non modo Turcarum, ſed & Germanorum noſtris temporibus ſolemnis mos ſit, & ſummo mane & mox a cibo ſumto eum in maxima copia adſumendi, nihilominus non ſine noxa ſæpenumero id fieri, experientia multiplici habemus confirmatum. Ejus enim nimius & fere quotidianus uſus, infirmioribus maxime feminis valde nocet, quæ nervorum & virium inſignem inde debilitatem reportant, dum morbo vel puerperio accedente tam notabilis languor oritur, ut vires ſymptomatibus evincendis vix ac ne vix quidem ſuffecerint. Novimus complures quoque viros a frequentiori ejus uſu tremorem manuum contraxiſſe, alios vigilia & ſenſuum imbecillitate preſſos fuiſſe, ſiquidem fabæ hæ Arabicæ perinde ac aliæ fabarum ſpecies oleo non adeo nervis blando & amico, ſed gravi & adverſo ſunt imbutæ, quod jam debiles & languidos nervos plus debilitat.

17. SVCCOLADA ex Hiſpania ad nos delata delicioſum conſtituit potum, qui ob præſtantiſſimæ virtutis & temperatioris naturæ ingredientia corpori plus amicus, quam infenſus eſt, attamen, quo plus ab hypochondriacis aſſumitur, eo majori ipſis eſt malo, fiunt inde ructus, appetentia dejicitur, dolor & anxietas circa præcordia oritur, procul dubio ob ventriculi inde factam inflationem. Etenim acidum fortius, quo primæ viæ hypochondriacorum nunquam non ſunt ob-

ſeſſæ

ſeſſæ cum ſubſtantia hujus remedii terreo-oleoſa congrediens maſſam parit lentam, viſcoſam minusque mobilem, quæ plicis ventriculi & duodeni firmius adhærens amplam ad dicta mala ſuſcitanda cauſam & occaſionem ſubminiſtrat. Eo caſu moderatum emeticum præſentaneam opem tuliſſe vidimus, utpote quod miram paulo nigricantem humorum colluviem ab aliquo tempore jam contractam inſigni cum virium tolerantia & laborantis allevatione rejectavit. Evenit id facilius, ubi ingenti ventriculus laborat atonia atque alvus difficilius deſcendit.

18. IVRA carnium & quæ ex illis cum ovis, vino & ſaccharo mulierculæ parare ſolent roborantia juſcula ad reſtaurationem ſanguinis, morbo & diuturna abſtinentia abſumti, multum contribuunt, nihil tamen nocentius eſt, ac ſi intempeſtive, inprimis in febrium ſtatu vel etiam ſub earum declinatione dentur, ægerrime enim inde ægri revaleſcunt, interdum etiam recidivæ fiunt, vel lenta inſequitur febris diutius adfligens. Longe vero plus periculi talismodi carnium jura in febribus putridis & malignis largius data habere percrebra experientia teſtatur, qua de re inprimis *Idea febris petechizantis* D. DONCKERS meretur evolvi, qui pluribus obſervationibus confirmat, peſſime inde habuiſſe etiam eos, qui in declinatione morbi verſabantur, ſecuta inde vel recidiva vel morte.

19. HVIVS ſiniſtri effectus rationem invenire haudquaquam difficile erit. Ecquis enim eſt, qui ignoret, nihil promtius, quam quod animantibus ineſt humidum, putreſcere, quare ob id malignarum vis, quæ potiſſimum in putredine tam partium ſolidarum, quam fluidarum ſita eſt, multum augetur. Accedit, quod tam forte alimentum in convaleſcentibus natura & ventriculus adhuc infirmior non ſatis ſubigere poſſit; unde cruditates, novorum morborum fomites, generantur. Et hæc quoque procul dubio eſt cauſa, cur jura carnium ſaturata puerperis primis diebus non bene proficiant,

ant, eo quod impuritatum, quibus ſcatet prima regio, majorem faciant proventum.

20. NEQVE jura carnium convenire iis, qui graviter in capite vulnerati ſunt, auctor eſt ARCÆVS egregius Auctor, quo non facile quis curatius de recta curandorum vulnerum ratione ſcripſit, qui *Lib. I. p.* 53. in hæc verba erumpit: *jure carnium interdicendum omnibus, qui gravia capitis vulnera patiuntur, utpote quod nocere vehementer ſoleat.* Effectus vero tam noxii ratio nobis hæc videtur, quod jura ejusmodi valde alimentoſa nimis nutriant & abundantiam ſanguinis faciant, quæ ob graviorem ſtaſin humorum metuendam in talibus capitis læſionibus plus nocet, quam prodeſt, eaque propter peritos Medicos hiſce in caſibus victum tenuem, nec non ſanguinis miſſionem ac alvum leniter ducentia prudenter ſuadere arbitramur.

21. VINVM generoſum & vetus ad fovendas & augendas vires magno eſſe præſidio, quo non datur excellentius, neminem inficias facile ire arbitror. Neque illud tam alienum naturæ noſtræ eſſe vel ex eo conſtat, quod citra ſanitatis ſingulare diſpendium quidam aliquot ejus menſuras quotidie ebibant; nihiloſecius vel parca etiam manu in ardentibus febribus & quæ internas inflammationes junctas habent datum, gravibus noxis corpora adfligit: poris enim occluſis, ubi interiora fervent, non modo major ardor, ſed & periculum vehementioris inflammationis fit. Et hæc eſt ratio, quare in omni acutarum genere a peritioribus plane interdicatur. Novimus in variolis ac morbillis & pectoris inflammationibus a vini improvido hauſtu phrenitides ortas. Recordamur quoque talismodi triſtis hoc loco caſus, ubi, cum ante aliquot annos ſpectatiſſimus vir ex peripneumonia fere convaluit & vinum Sect adſumſit, recidivam lethalem inde ſibi contraxit. In omnibus quoque capitis morbis, epilepſia, convulſionibus, adfectibus ſoporoſis, vel externis ejus læſionibus, vulneribus, uſus vini nocentiſſimus eſt. Etenim omnia ſpirituoſa, cum ſan-

sanguinis & humorum impetum urgeant ad caput, læsiones ibi factas deteriores reddunt.

22. DVLCIA, sive quæ multum mellis ac sacchari habent remedia impune & sine noxa a compluribus maxima in copia devorantur, eorum tamen in morbis usum ab omni damno non esse plane immunem, complura nos edocent experimenta. Nil in praxi solemnius est, quam quod in pectoris morbis, tussi & acribus ad asperam arteriam delabentibus humoribus dulcia eclegmata acrimoniæ deliniendæ causa præscribantur, sed quam infelici successu id sæpius fiat, haud incognitum est: ventriculi enim inde digestio invertitur & liquor fermentalis enervatur, unde ingens cruditatum fit proventus, quæ ad massam sanguinis delatæ viscera infarciunt, obstruunt, & hac ratione ad cachexiam vel hydropem viam parant expeditissimam. Elegans hanc in rem extat apud MONTANVM locus *Consult.* 77. qui sic scribit: *Ego maxime abhorreo ab electuariis, ubi imbecillitas ventriculi suspecta est. Vidi homines sæpe dum illis volumus catarrhum curare, ex frequenti & nimio usu electuariorum incidere in hydropem, dum enim illa frequenter sumunt die noctuque: impeditur inde concoctio & augetur catarrhus, observavimus malum ex pulmonibus hac ratione ad abdominis partes præcipitatum, ubi quidem respiratio liberior reddita fuerit: at ingens tumor pedes & abdomen occupavit.* Neque hac de re aliter sentit prudentissimus ille trium Imperatorum Archiater CRATO, qui *Lib. V. Consil.* 7. hæc promit. *Videmus*, inquit, *propter nimis frequentem usum eclegmatum, eos, qui pectoralibus morbis laborant, interdum in hydropem incidere, nam dulcia rapta ad hepar, obstructiones pariunt.*

23. ETENIM, dulcia sive alimentorum, sive medicamentorum locum subeant, utut in sanis corporibus non adeo sint formidanda, cum summa tamen cautione, ubi lentior sanguinis per viscera præsertim abdominis cursus, tardiusque humorum iter & transitus est, iis est utendum: promte enim ac

per-

perfacile ob lentorem, quo gaudent, viſcera hæc infarciunt & ad obſtructiones graves longorum morborum genitrices expeditam viam parant, vel eas jam præſentes obfirmant. Qua de cauſa etiam jam olim excelſi ingenii Medicus CELSVS *Lib. IV. Cap. 23. in lienis morbis vel ubi viſcera ſcirrho laborant, dulcia non tuta eſſe pronuntiavit.* Maxime omnium vero hypochondriacis ſic dictis eorum uſus infenſus eſt. Vidimus frequentius a fructuum ſaccharo conditorum modica parte adſumta in feminis ſic dictis hyſtericis ingentes cardialgias, præcordiorum anguſtias & ventris borborygmos ſubortos non ſine magna virium & adpetitus depreſſione, ubi enim in prima regione fortior ſuccorum ab exſuperante acido asſumtorum eſt fermentatio, qualis in hypochondriacis viſitur, ibi omnia, quæ facilem fermentationis motum ſubeunt, ut ſunt dulcia, in acidiſſimum liquamen convertuntur, quod vehementius laceſſendo nervoſas ventriculi ſenſu præditas tunicas jam recenſita mala concitat.

24. PRÆTEREA, dulcium uſus in febribus, quibus ſedes & domicilium primis in viis vel viſceribus eſt, inſigniter omnino nocet, unde non injuria hunc in modum conqueritur *Henricus ab* HEER, *Lib. I. Obſ. 5. multos ægrorum divitum interire in febribus propter abuſum ſyruporum & dulcium ſaccharatorum utpote quod nimium febres exaſperent.* Hujus rei ratio in procinctu eſt, nam in omni febris genere natura corporis occupata eſt, illud, quod ſuperfluum, quod ipſi inimicum, quod ſtagnat, obſtruit aut putreſcit, auctiori motu reſolvere, amovere & foras eliminare. Jam vero per talismodi dulcia viſcidioris & immobilioris indolis natura in reſolutionis & excretionis deſiderato negotio non modo multum impeditur, quin potius etiam novus quaſi fomes & materia febrium hac ratione ſubminiſtratur. Neque adeo diverſa, ſed eadem fere eſt ratio, quare omnia quæ valde nutriunt, ut ſunt carnes quadrupedum & ex iis parata valde alimentoſa juſcula nulla in febre proficua ſint & recte a ſagacioribus practicorum interdicuntur.

25. CE-

25. Ceterum non exiguum damnum est, quod sacchara-ta & dulcia largius exhibita in contumaci tussi, cujus causa prima in regione resídet, infeliciter adferunt. Vtpote cum viscidam, acrem, quæ nervosas partes stimulat, pituitam adaugeant, plus detrimento, quam emolumento sunt. Præter enim id, quod cupiditatem ciborum & digestionis vim imminuant ac gravitatis sensum in præcordiis generent, simul amplam flatuum materiam ac causam suppeditant. Potius tussis ex stomacho orta prætermissis dulcibus temperantia & clementer evacuantia carminativa, blanda aromatica, balsamica & roborantia desiderat. Denique in genere notari velim, ubi humorum stagnationes vel in primis viis vel in visceribus sunt, minus commode & proficue dulcia offerri.

26. Lac naturæ humanæ non adversum, sed perquam amicum esse, tenerrimi infantes, qui hoc nutriuntur, suo exemplo comprobant, nihilominus tamen cum ipsi infanti, tum adultiori etiam homini sæpenumero fit venenum. Lactantium gravissimas, imo funestas, quibus colluctantur, ægritudines potissimum a nutricis lacte in infantis ventriculo coagulato, corrupto & in corrosivam acredinem mutato proficisci, nemo facile in dubium revocabit. Etenim, quo natura infantis tenerior & ventriculus est imbecillior, eo plus molestiæ lac crassum, butyrosum, in coagulum pronum ipsi facessere jure censendum est, utpote si diu prima in regione stagnet nec promte per canalem alimentarium transeat, ex mora acescit, corrumpitur, & bile admixta viridescit & valde corrosivam indolem, tunicas ventriculi erodentem induit, unde torminum, anxietatum, convulsionum, asthmatis, inflationis ventris, epilepsiæ origo. Multum itaque peccant, qui imbecillos & teneros adhuc infantes subinde ipsis mammas præbendo lacte alias optimo nimium adimplent. Non dissimili ratione lactis usus in adultioribus, si ventriculus debilis est, inque eo largus acidi proventus gignitur, miras turbas, anxietates, flatulentias, borborygmos, nauseas, tormina exci-

tat atque adeo, quo naturæ blandius & amicius hoc medicamentum, imo alimentum sit, eo majori cum cautione atque prudentia administrari debeat. Laborabat nuper admodum egregius vir stomachali febre cum vomitione acidorum succorum & ipse cum adsuetus esset potum Coffée cum lacte præparatum usurpare, insignem die quodam ejus quantitatem hausit, a cujus vero usu protinus pessime se habuit, maxima præcordiorum angustia & anxietate cum extremorum frigore inde consecuta: demum tam per superiora, quam per inferiora materia instar coagulati casei secessit magna cum allevatione. Novimus etiam dysenterico non sine magna offensa lac datum fuisse; ab ejus enim usu mox cardialgia, singultus & magna circa præcordia anxietas cum vomendi desiderio sequebantur, tandem lac coquebatur, & aqua calida affundebatur, qua ratione non nocuit, sed valde potius profuit. Est quoque lactis usus multum infensus hypochondriacis, quorum ventriculus exsuperante acido onustus male alimenta digerit, unde lac cumprimum descendit, protinus coagulatur & inflationi ventriculi ac intestinorum, a qua plurimorum pathematum ipsis familiarium ratio pendet, mirifice lenocinatur.

27. LACTIS curam, in qua nihil solidi vel fluidi præter hoc ipsum adsumitur, veluti summum ad dolores podagricos tollendos & deliniendos nostro tempore celebrari remedium notissimum est. Novimus quoque tali adflictionum genere pressos per biennium, quamdiu nempe id remedii genus usurparunt, ab omni dolore fuisse liberatos. Quamprimum vero victum mutarunt, remoto lactis usu, mox in alios morbos grauiores, cachexiam, stranguriam & vesicæ calculum inciderunt & brevi diem obierunt supremum. Nam, qui viscera non habent sana, integra & aperta penitus ab hoc remedio abstineant auctor suasorque sum; nihil enim ad eorum obstructiones & fovendas & firmandas, nihil quoque ad calculi generationem aptius & convenientius ipso lactis usu observatur.

Verum

Verum enim vero, quo magis noxium & infensum lac est cachecticis, calculosis & scorbuticis, eo utilius & salubrius ejus serum, præsertim si cum succis herbarum antiscorbuticarum & aperientium coquitur, dictis in morbis notatur. Equidem, sicuti lac infarcit, obstruit, excretiones retardat: ita ejus serum potius alvum laxat, viscerum & meatuum obstructiones reserat, acrimoniam humorum, nec non interiorum partium fervorem attemperat. Vtpote crassa illa, caseosa & butyrosa materia, facile coagulabilis & minores canaliculos obstruens naturæ corporis nostri inimicissima est, quare quo tenuius lac est, eo salubrius recte existimatur.

28. Et hanc ob causam veteres lac asininum tantopere æstimarunt, quia tenuissimum est, nec multum crassæ caseosæ materiæ habet & ob nitrosam, qua pollet, detergendi vim, egregie humectat, neque minus clementer laxat. Ad purgandum enim lacte asinino veteres usos fuisse ex Hippocratis monumentis *lib. de victu p.* 44. evidentissimum est. Et, quia pulmonum scirrhosa tubercula, quæ exulcerata instar cancri maximam pulmonis partem in phthisicis consumunt, virtute sua absterforia præ aliis remediis eximie solet reserare, hinc istud magno cum fructu, teste Plin. *Hist. Nat. Lib. XXIV. cap.* 9. & Celso *Lib. IV. cap.* 24. in phthisi usurpatum legimus. Optimus vero modus est, si qui morbi lactis curam desiderant, illud miscendi cum aquis mineralibus, inprimis iis, quæ sale alcalino fixo, ut Selteranæ acidulæ, thermæ Embsenses & Carolinæ imbutæ sunt: in harum vero defectu infuso Veronicæ oleum tartari per deliquium commodissime additur, qua mixtura efficitur, ut lac primis in viis nec facile coaguletur, nec diutius ibi subsistat, sed meatus corporis subeundo obstructiones partium felicius reseret.

29. Quæ de sinistro lactis usu jam commemoravimus, ea quoque jure meritoque ad emulsiones, quæ nil nisi lac artificiale sunt, & quarum frequentior in medicina usus, possunt adplicari; & quamvis ex tenuioribus seminum vel nucleo-

rum oleosis vel mucilaginosis partibus constent, nec tantum crassæ substantiæ quantum animantium lac obtineant, nihilominus earum incautum usum in cachecticis, hypochondriacis, & ubi insignis ventriculi debilitas vel atonia est, plus nocumenti quam emolumenti attulisse experientiæ fide comprobatum habemus.

30. PINGVIA & oleosa, quæ ex fructibus artificiali expressione eliciuntur, præterquam quod locum in alimentis teneant, in medicamine, præsertim ad partes spasmo constrictas relaxandas & vias lubricandas mirabilem utilitatem præstant. Etenim, in atrocioribus abdominis tormentis in colica sic dicta convulsiva, qualis frequens est in metallurgis, qui improvide saturninos fumos hauserunt, neque minus in truculentis ex calculo doloribus oleo amygdalino dulci paulo largius tam interne, quam externe adhibito nihil quidem præsentius exhibetur, eo quod ab ejus usu mox dolorum sævitia quadantenus sese remittat. At vero, quam proficuus pinguium usus dictis in morbis est, tam nocivus est apud hypochondriacos, quorum ventriculi actio admodum languida est. Nam acidum, quo abundant, corrosivum cum pinguibus congrediendo non modo propter effluvia acria calida ingentem ardorem in œsophago & faucibus excitat, sed & in coagulum paulo firmius, multis modis nocivum, degenerat.

31. IN hujus vero adsertionis evidentiorem confirmationem sequens historia multum facit. Juvenis quidam, vix trigesimum annum transgressus, structuræ gracilioris & naturæ sensibilioris, a multo jam tempore hypochondriaca symptomata passus est. Is ex mutato potu & aperto paulo frigido cœlo in gravem ilei dolorem, quem vulgo colicam adpellant, incidit, utpote circa umbilici regionem intolerabili cruciatu premebatur, alvus aderat tensa, dura, valde adstricta, nulli clysteri obediens, & potius dolores & anxietates augebat, interne vero maxima copia oleum amygdalarum dulcium, quod alias in hujusmodi doloribus miras suppetias

fert,

fert, sed sine omni allevamento hausit. Tandem ex consilio meo mannam paulo liberaliori dosi ad uncias nempe quatuor in cremore avenæ solutam, modica nitri & salis tartari adjecta portione, ex intervallis adsumsit, a cujus usu mirabilem durorum globulorum avellanæ minoris crassitiem æquantium copiam per inferiora excrevit, quorum mox ingens adhuc quantitas secuta fuit. Globuli tactu duri erant, instar seui coagulati, quos cum paululum siccati essent, facto experimento, candelæ admovi, tum ardebant & lucidissimam dabant flammam; aquæ communi injecti innatabant. Vacuata hac copiosa sebacea materia melius habere æger cœpit, interim amygdalini olei usum continuabat, & pinguia carnium juscula alimentosa adsumebat, inde protinus atroces abdominis dolores resurgebant, & cum ventrem inferiorem tangeret, ecce ipsa manu duros illos globulos in intestinis restagnantes, præsertim cum macilentius erat corpus, deprehendebat, unde superius decoctum mannatum rursus propinari jussi, quo denuo excreta ingenti horum globulorum copia ulterius abstinendo ab omnibus pinguibus æger omni dolore vacuus incolumisque jam vivit.

32. HORUM vero globulorum genesin ex nulla alia causa, quam quod oleosum tam alimentum, quam medicamentum cum acido fortiori primarum viarum congrediens coagulum tale produxerit, non secus ac cum commixtione spiritus acidi & olei fieri contingit, esse derivandam duxi. Notavi quoque simili ratione in hypochondriacis vomitus pure sebaceos, eo quod materia flammæ admota, lucidissime exardesceret. Neque pro re insueta habendum est, quod in infantibus quandoque ex lacte nimis pingui, concursu acidi, tales globuli non sine vitæ periculo progenerentur. In hujus rei confirmationem juvat egregiam historiam a B. *Laurentio* HOFFMANNO *de vero usu & abusu medicamentorum chymicorum pag.* 38. consignatam adducere: Matrona quædam obesioris constitutionis, quatuor enixa partu est filiolas, quæ o-

mnes vix annum egressæ interventu epilepsiæ vitam cum morte commutarunt. Neque adeo Medicus, nec mater hujus interitus causam adæquatam pernoscere potuit. Cumque tandem quintum partum edidisset, isque primum ætatis annum fere complevisset, non dissimilia motibus convulsivis se præbuerunt indicia. Medicus in consilium vocatus advertebat grana butyracea instar cerasorum vel pisorum copiose fuisse excreta, qualia mater quoque in filiolis quatuor antecedentibus observaverat, unde solis clysteribus abstergentibus & liquore hordeaceo usus est HOFFMANNVS & sic sanitati ægrum restituit & epilepsiæ truculentiam avertit. Ratio procul omni dubio hæc est, quod infantes tenerrimi circa ablactationis tempus pultibus pascantur, quæ ex lacte, butyro & simila paratæ sunt, ubi ista lactis pinguedo non cedit in alimentum, sed ab acido in coagulum concrescens in intestinorum cellulis ex diuturna mora corrumpitur, acescit & convulsionum ac dolorum occasionem præbet amplissimam.

33. NON minor est, quæ corpori subinde inducitur labes ab usu pinguium & oleosorum externo. Cujus rei luculento potest esse testimonio curatio illa symptomatum, quæ variolis superveniunt. Inprimis vero quotidie delinquitur in præservandis cicatricibus. Sic enim ex mediis istis unguinosis & butyraceis in puero quodam octo annorum post retrocessionem exanthematum epilepsiam; in alio post illinitas in facie pustulas cum butyro insulso catarrhum suffocativum ortum memini. Cui adjungo observationem, quam *Annal. Vratislau. Ann.* 1721. *Cl. IV. p.* 320. habent, ubi parentes puero variolis confluentibus laboranti totam superficiem cutis, pustulis nondum maturatis, oleo olivarum illiverunt, unde ipse catarrho suffocativo mortuus. Pari ratione, eadem hæc remedia male cessisse constat in erysipelate: ita nos quondam per inunctionem faciei inflammatæ, catarrhum suffocativum productum novimus. Neque silentio prætereunda est insignis illa noxa, quæ pleuriticis utplurimum infertur topicis

picis oleosis & unguinosis. Inde enim malum eorum mirum augetur, aut in majora sæpius mala transmutatur.

34. PAVCA hisce addenda sunt de perniciosa pinguium applicatione in morbis serosis & primario quidem in affectibus, qui exanthemata seroso-lymphatica juncta habent, uti est scabies. Dici vix potest, quam incongruis hujus sanatio suscipiatur medicationibus, quarum fere singulæ, omissis internis, solam excretionem pustularem per externa removendam respiciunt. At præter innumera alia, quæ censuram mererentur, remedia, ut sunt mercurialia, adstringentia, refrigerantia hoc loco unguenta maxime improbamus & oleosa, utpote quæ ingentem in modum nocent. Proveniunt enim inde pessimæ morbi transmutationes, quales sunt angustiæ præcordiorum, asthmata, cardialgiæ, catarrhus suffocativus, tusses, febres intermittentes, tormina colica, inflammationes, deliria, febres hecticæ, cachexia, tumores pedum œdematosi, quin hydrops universalis, anasarca, quemadmodum post inunctionem butyri sulphurati tumorem totius corporis & in femina asthma humidum observare mihi evenit.

35. ALIÆ adhuc dantur excretiones exanthematicæ, speciatim capitis, quæ sub nomine achorum & tineæ capitis veniunt. Quanto in his æque oleosa sint nocumento, sequentia docent exempla: Ipse in puero ex tinea capitis per butyrum majale, cui creta admiscebatur retropulsa, notavi insequentem graviorem oculorum inflammationem. Ab oleo olivarum capiti inuncto originem traxit in puella achorosa surditas per VII. menses durans. Digna dein est quæ legatur de achorum repulsorum noxa observatio apud HAGENDORN. *Cent. I. hist.* 8. *l. c.* quæ ab inunctione olei amygdalarum dulcium provenit.

36. QVID pediluviis potest tutius atque innocentius excogitari? siquidem cum cursum sanguinis expeditiorem reddendo perspirationem in universo corpore adjuvant, tum humorum & sanguinis impetum a capite & pectore revocando & ad inferiora incitando in omnibus fere, qui pectus & caput

put obſident, morbis, præſentiſſimi effectus præſidia obſervantur: ſed tamen plures ſunt caſus, ubi eorum minus dexter uſus ingenti nocumento eſt. In corporibus videlicet præhumidis & ſpongioſis, declinante præſertim ætate, perquam facile pedum tumores arceſſunt, eo quod fibrarum tonum nimis relaxando efficiunt, ut ſanguinis curſus per inferiores partes, per quas ſemper difficilior eſt, ſegnior atque impeditior fiat, unde tam promte fit ſeri a ſanguine in habitum carnis poroſum ſeceſſio. In morbis quoque catarrhalibus, ubi natura ſuperfluum ſerum per faucium & aſperæ arteriæ glandulas critico veluti motu exonerare nititur, non ſemper tutus pediluviorum uſus eſt, quod aliorſum invitando & quaſi retrahendo materiam, ſalutare hoc ſecretionis negotium perturbent, unde languor & laſſitudo corporis facile conſequuntur. Neque eo tempore, quo menſes fluere incipiunt, pediluviis uti expedit, ut quæ plus eos ſiſtunt, quam promovent, dum ſanguinis motum ad uterum quaſi revocant inque poroſa pedum ſubſtantia blando humido calore majus pro divertendo ipſo ſpatium efficiunt. Sic quoque in affectibus quibusdam ſpasmodicis obſervare licuit, quod ab uſu pediluviorum horripilatio & frigus univerſum corpus pervadat. In pedum fœtore nunquam non mala ſunt: ita exinde hypochondriorum tenſiones, cordis palpitationes, graviſſimos artuum rheumatiſmos & ingentes capitis dolores ſubnatos fuiſſe vario exemplo edocti ſumus. Nam quemadmodum capitiluvia in tinea capitis vel aliis exanthematibus materiam peccantem ingenti ſæpius cum vitæ periculo, præſertim in infantibus, repellunt: ita etiam pediluvia ad ſudorem fœtidum repulſandum magnæ ſunt efficaciæ. Videtur enim aqueum humidum ejus eſſe naturæ, ut cutis tonum ſecundum naturam & glandularum ſubcutanearum vim, quibus excretio ſudoris fit, minuat atque deſtruat. Ad probandam talis noxæ veritatem facit huc ſequens notatu digna hiſtoria: Patiebatur ſtudioſus quidam continuas pedum excretiones cum fœtore ingratiſſimo, quæ ma-

magno ipsi erant incommodo. Impatiens igitur morbi consilium petit a contubernali, qui pediluvia, multæ, ut jactabat, experientiæ, ex aqua simplici, in qua alumen dissolutum erat, commendat. Probato consilio curam cum pediluviis per duas septimanas instituit, unde pedetentim sudores supprimuntur & emanent. Succedunt vero vertigines capitis, fœtor oris intolerabilis & sæpius in die tremor artuum gravis, quæ multis patientem negotiis ineptum faciunt. Qui mali genii effectus adhuc usque durant, cum nulla hactenus arte sudor pedum prolici denuo potuerit.

37. A pediluviis ad balnea devenimus, quorum usus in medicina, ubi dura & constricta sunt mollienda & laxanda, obstructio removenda, atque viæ ad excretionem præparandæ, incomparabilis est; unde in atrocioribus doloribus colicis & calculosis, in spasmis, contracturis partium, corporis & membrorum languore divinam ferre solent opem. Quodsi vero sine prudentia & sine debita cautione usurpantur, sæpe accidit, ut irreparabilis noxa inde consequatur. Primo corporibus cachecticis & repletis nunquam fere proficua sunt. WELSCHIUS *in hypomnematibus p.* 39. notavit hydropicum, qui balnei usu fusis humoribus in epilepsiam incidit. Postea plethorici & cacochymici, vel quibus naturales sanguinis excretiones suppressæ sunt, quandoque capitis & nervorum læsiones, affectus etiam soporosos sibi contrahunt. Laborabat non ita pridem vir sanguine redundans ex calculi doloribus, medicus præscripsit balneum, quo cum nimis calide uteretur, protinus citatior cum aucta respiratione redditus fuit ipsius pulsus, fervore totius corporis ac capitis dolore vehementi insequente, ut febre correptus ab omnibus haberetur: quem in finem etiam missus sanguis fuit, & pulveres ex nitro & præcipitantibus non sine fructu oblati. In Gonorrhœa inque fluore albo & catarrhosis affectibus nunquam non balnea nocuisse observatum est, utpote cum glandulosas partes jam ni-

mis relaxatas & a tono ſuo dejectas plus reſolvant atque emolliant, ut majori humorum adfluxui atque congeſtioni pateant. Quæ vero jam diximus de balneis, ea multo magis circa thermas earumque uſum externum tenenda ſunt, utpote quarum incautus vſus ingentem corpori noxam adfricat. Inſtar omnium exemplo ſint Carolinæ, quæ incautius & nimis calide a plethoricis uſurpatæ acutas febres cum deliriis accendunt, tum maxime cordis palpitationes, aſthmata, cephalalgias & graves ſopores, membrorum languores ſæpe non ſine periculo concitant.

38. AB uſu externorum atque eorum, quæ etiam alimenti vice funguntur, magis ad medicamenta nos convertimus, & quidem primo ad abſorbentia ſeu ſic dicta præcipitantia, quibus terrea, quæ acidum atque humidum imbibunt ac invertunt, intelligimus. Horum uſus ampliſſimus & maxime ſaluberrimus deprehenditur, eo quod motui ſanguinis progreſſivo nihil magis quam coagulans & obſtruens ſit infenſum. Nihilominus & horum exhibitio non parum prudentiæ deſiderat; ſub ventriculi enim atonia, ſi is viſcidorum colluvie ſcatet, & ſalſi magis, quam acidi ibi hærent humores, eorum uſus plus nocuiſſe, quam profuiſſe obſervatus eſt: appetitus exinde magis dejicitur, gravativus & compreſſivus ſenſus præcordiorum exinde infertur, præſertim in ſenſibilioribus. Nam ardor quidem ad tempus mitigatur, ſed mox vehementior reſurgit, doloribus & tormentis inferioris ventris ſæpe inſequentibus. Igitur tutior iis utendi via ac ratio eſt, ſi ſalibus neutris admiſceantur vel leniora laxantia, rhabarbarina, mannata, aut modeſte aloetica iis ſubjungantur, ut acidum primarum viarum ab iis caſtigatum vel per urinarias vel per alvinas vias ſimul educatur.

39. SVNT quoque exempla; ubi in lentis & hecticis febribus abſorbentes & præcipitantes pulveres largiori doſi atque intempeſtive dati fuerunt, qui poſtea in ventriculo

per

per sectionem aperto magno pondere fuerunt inventi. Horum quoque immoderatior usus intermittentem perfacile in lentam continuam cum anxietate corporis, languore & copioso sudore febrem permutat. Maxime omnium vero in quartana horum usus esse debet circumspectior, quod acidum primarum viarum cum hisce terreis concrescens paulo adstrictioris fiat indolis, postea ad massam sanguinis & viscera delatum, obstructionem hepatis, quæ quartanam potissimum fovet, augendo, ad hydropem, non raro male curatæ hujus febris symptoma, viam sternit paratissimam. Multo minus vero hæc præcipitantia terrea ad febrem sopiendam invenient locum, ubi corpora sunt infirma & colluvie humorum vitiosorum primæ viæ scatent. Ita novi, ea puerperæ, quæ mox a partu febri intermittente corripiebatur, largiori & crebriori dosi oblata, sævissima hysterica spasmodica, convulsiva pathemata concitasse, ut mors in propinquo visa fuerit: quæ acerba vero symptomata clementiori laxante & clystere adplicato protinus a vehementia sua remiserunt. Caveant quoque sibi a nimio præcipitantium usu omnes, qui sunt obesi, otiosi, cachectici & qui alvo adstrictiori laborant, eo quod ventriculum, qui alias in ejusmodi subjectis valde debilitatus est, magis infirment. Ceterum, ad œsophagi ardorem temperandum nil præsentius est absorbentibus pulveribus, quia acidum, confligens cum acri bile, veluti hujus ardoris causam, edomant.

40. NITRUM si ullum sane hoc magnum & certum in medicina effectum præstat, qualem de paucioribus remediis nobis vix possumus polliceri, utpote ingentem interiorum ardorem ipsamque sitim exstinguit, & gustu non modo sed & virtute evidenter refrigerat. Quare ejus usu in omni calore febrili deprimendo nihil potentius est. Præterea flatus valide discutit, atque in doloribus & spasmis sedandis non mediocrem fert opem. At vero, quam nobilis & valens est medi-

cina, tam nocentis quoque est facultatis, si non rite ipso utamur. Etenim, ubi natura infirma ac debilis est, & eget robore ac interno motu ad expellendum illud, quod infensum corpori est, ibi magna cum prudentia, ut nitrosa adhibeantur, necessarium est. Id potissimum fit in febribus malignis, petechialibus, peste, sique variolæ & morbilli mali moris corpora obesa, spongiosa vel cachectica invadunt, his enim robur ad sanguinem regendum & expellendum ab eo superfluum deficit; quibus casibus cautissime utique cum nitrosis mercandum est, quia, cum vim fibrarum motricium nimis deprimunt, nocent. In genere enim notandum hoc est: ubi metus est stagnationis, corruptionis humorum vel sphacelationis partium, ibi convenit plus progressum humorum promovere, quam eundem sistere. Ceterum, ad arcendas inflammationes ipso nitro nihil est præstantius, id quod experientia indies confirmat. At, ubi inflammatio magna, præsertim corpora præhumida & cachectica occupat & ubi illa in sphacelum inclinat, nitrosa omnisque generis refrigerantia amovere oportet, hanc nimirum ob causam, quia sanguinis stasin corruptivam non tollunt, sed potius promovent. Notavimus quoque, ex nitro parata medicamenta in variolis, morbillis, purpura, vitæ exitium attulisse, ab eorum enim usu aucta mox diuresis fuit, vt claram & aqueam urinam in insolita quantitate emiserint: unde suppuratio variolarum periculose fuit impedita.

41. NEVTRA salia, qualia sunt arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, tartarus tartarisatus, sal polychrestum, sal Epsoniense eximias in medendo præstant vires, dum aperta servant omnis generis emunctoria, obstructiones reserant, tenacem viscidam humorum massam colliquant, quare in chronicis passionibus submovendis operam laudatissimam collocant. Attamen hæc ipsa præpostere adhibita sæpenumero insigni esse nocumento, plura sunt, quæ id nos docuerunt. Ita, qui cardialgia gravi premuntur, hypochondriaci & hysteri-

ſtericæ feminæ, & quorum cuticula acribus ſuccis quaſi eroſa eſt, caute hæc ipſa uſurpent, neceſſe eſt: ingentes enim exinde ſequuntur præcordiorum anxietates, magni ad vomitum conatus cum extremorum frigore. Simile quid haud raro viſitur in febribus tertianis continuis, ubi talismodi ſalini pulveres repetita & majori doſi exhibiti in magnam perniciem ægros adduxerunt, adeo ut inflammationis metus ventriculi adfuerit. Neque eorum uſus in variolis, morbillis, purpura, rheumatiſmis, arthritide, catarrhis, tuſſi, optatos effectus producit, ſiquidem hi morbi a ſale proficiſcuntur, quod magis magisque exaſperando, ſymptomatum vehementiam non mediocriter adauget.

42. ACIDORVM, quibus inter alimenta & medicamenta utimur, non adeo formidabilis videtur effectus, nam inter cibos ſucci citri & aceti frequentior eſt uſus: attamen, qua poteſt fieri ſolertia, ab hiſce ſibi caveant neceſſe eſt omnes, in quorum ventriculo adſumta facile inaceſcunt, ſive in corroſivum liquamen abeunt, ut ſunt hypochondriaci, calculoſi & podagrici, quorum nonnulli, ubi acidum quoddam vel modicum Rhenani vini adſumſerint, protinus inde moleſtias in univerſo corpore percipiunt. Novimus quoque ab acidis doloris ſopiendi cauſa externe adplicatis in deterius plane converſam miſerandam podagricorum conditionem. Nam ſupervenerunt non raro vomitus, cum enormi anxietate præcordiorum & ventriculi inflammatione, orta dyſuria cum mictu cruento, ſubnatæ ſunt febres, deliria & denique mors. Siniſter identidem acidorum uſus eſt in cohibendis alvi fluxionibus. Sic memoriæ ſuccurrit caſus, ubi faber quidam ferrarius ab ingurgitato ad diarrhœam ſiſtendam aceto pedes ſibi contraxit œdematoſos. Notabile eſt, quod plures qui fontanellas geſtant, ab acidorum uſu non ita longe poſt pruritum & dolorem ibi ſentiant. Spiritus ſalis bene præparatus eſt egregium ſtomachicum, appetitum erigens, eſt quoque o-

ptimum diureticum & calculosis non incongrua medicina. At vero, illud peculiare habet, quod pectori sit inimicus, hinc tussim facile provocat, quare in omnibus morbis, qui pulmones & asperam arteriam obsident, cautissime debet usurpari. Reliqui minerales spiritus acidi inter iulapia exhibiti ad ardorem febrilem compescendum, celeberrimi semper usus fuerunt, cum quibus tamen provide etiam & caute procedendum esse non sine ratione auctor suasorque sum.

43. SPIRITVOSA, ut inflammabiles vegetabilium spiritus & ex ipsis cum saccharo paratæ aquæ vitæ ad acuendum sanguinis motum & calorem in humidis subjectis neque minus ubi multa cruda, difficilioris coctionis adsumta fuerunt, quo digestio eorum promoveatur, in frequentissimo nunquam non sunt & fuerunt usu. Non levis tamen ab his fit sanitatis jactura, si iis vel nimium vel non convenienti tempore utamur. Quemadmodum enim, ubi pituita & ingens humiditas primas vias obsidet, non sunt spernendi effectus: ita vero sub adsumtione eorum, quæ multum chyli suppeditant, horum usus plus nocet, quam prodest, quia nihil tam celeriter chylo coagulum inducit, quam spirituosum. Vidimus a talismodi aquis vitæ stomachicis, ventriculi roborandi causa circa lecti ingressum frequentius adsumtis, digestionem potius turbatam, quam adjutam fuisse, cum flatulentiæ & ructus, vomitusque inde facti fuerint crebriores, forsan, quod chylosum alimentorum extractum coagulaverint. Pessimus etiam error est & detestandus mos, quod post adsumta duriora & compactiora, velut carnes infumatas sale conditas, pisces marinos, spiritum vini vel spirituosas aquas ingenti haustu ingurgitent, eo nempe fine, ut facilior inde fiat digestio; sed plures hac ratione valide lædi multiplici experientia conuictus sum. Ortæ enim exinde fuerunt magnæ viscerum obstructiones, ex quibus postea cachexia, phthisis, hydrops aliique letha-

thales & funesti morbi propullularunt. Prætermittimus jam ejusmodi spirituosa & vaporosa, capiti totique nervorum generi valde infensa, atque adeo in morbis cerebri vel nervorum, parcissima manu ea concedenda esse statuimus.

44. Quid nuce moschata inter aromata potest esse innocentius, cujus quotidianus fere inter cibos usus est? quod tamen ejus abusus valde noceat ex sequenti observatione, quam doctissimus SCHMIDIUS *in miscell. curios. A.* 11. *Dec.* II. *Obs.* 120. communicat, clarissimum est. Quidam nobilis triginta sex annorum, vegetus alioquin ac sanus, nisi quod ventris torminibus per aliquot dies adflictus fuisset, ad quos sopiendos quatuor nucistas inter cerevisiæ pocula comedit: quibus adsumtis mox calore præternaturali, capitis dolore, vertigine, mentis alienatione, ac stupore corripitur & visu penitus ac loquela privatur, comate vigili simul laborans; exhibitis cephalicis volatilibus die quarto paulisper ad se rediit, relicta tamen memoriæ abolitione & postremo paralysi membrorum, octiduo sermonis usum recuperavit, referens, primis quatuor diebus se nil nisi densum glaucoma vidisse scintillis continuis innumeris oculos infestantibus: ab hisce malis omnibus ac singulis post delapsum trium mensium spatium demum liberatus est. Ex hac historia facile intelligi posse arbitror, cum omnibus sedativis etiam naturæ amico principio instructis caute, præsertim in corporibus repletis & atonia laborantibus, agendum esse. Nec approbanda est illa vulgaris methodus, qua nucem moschatam cum vitello ovorum incoquere & ad sistendam diarrhœam adsumere solent. Non raro enim pariter ac post alia cohibentia periculosa sequuntur symptomata, ut dolores colici acutissimi, translationes materiæ ad alia loca, caput & pectus, unde catarrhi suffocativi, tusses, vertigines & innumera adhuc alia.

45. DISCUSSIS hisce pervenimus ad alia efficacia remedia, quæ vaporoso sulphureo elemento exorbitantes in nerveis

veis & membranaceis fibrillis motus ſiſtendo, doloribus & ſpaſmis egregie medentur. Ex quibus Caſtoreum principem jure meritoque locum obtinet. Quam magnificæ famæ ſit medicina non modo medicis, ſed & vulgo ipſisque mulierculis non eſt incognitum, utpote cum in omni convulſivo & ſpaſmodico affectu ad hoc tanquam ad ſacram anchoram confugiant. Novimus tamen Caſtorina, promiſcue & ſine diſcrimine exhibita damno non fuiſſe exiguo. Ita ſcimus in hyſtericis ea fuiſſe uſurpata, ubi quidem cardialgiæ & præcordiorum ſpaſmi primo intuitu videbantur imminuti, aſt diutius perſiſtebant. Quamprimum vero prima regio a vitioſa humorum ſaburra per balſamica temperata laxantia fuit liberata, protinus dolorum vis exſpiravit. Scimus etiam caſtoreum, puerperis paulo liberalius & frequentius adhibitum, inſignem torporem capitis reliquiſſe & ſomnum gravem & turbulentum effeciſſe. Et quamvis omnia, quæ ſulphure blando conſtant, ubi ingens dolorum ferocia urget & ſpasmi intenſiores adſunt, laudabilem edant effectum, certum tamen eſt, quod, ubi malignitas præſens, i. e. ubi viſcera ſphacelo corripi & putreſcere incipiunt, vel inflammationes nobiles partes ut ventriculum occupant, aut ubi caput torpet & grave eſt, leniſſima etiam non ſine noxa fuiſſe: nam ubi motus excitandi ſunt, ibi vix ullum anodynum vel ſedativum locum invenit.

46. DENIQVE inter ea, quæ ſatis clementer & benigne inferiorem ventrem expediunt, alvinas ſordes educendo, rhabarbarina & mannata primi potiſſimum ordinis ſunt. Nam ubi alias tuto purgare non licet, ſicuti in puerperis & gravidis vel catarrhoſis & pectoris affectibus, ibi tamen jam commemorata laxativa ſuum officium egregie faciunt: interea tamen dantur caſus, ubi iis abſtinere conſultiſſimum eſt. Id vero accidit non tantum, ubi ad corporis circuitum e ſanguinis maſſa peregrinum expellitur, ut in morbillis, variolis &

pete-

petechiis; sed & in hecticis morbis, ubi magna intestinorum atonia est: tunc enim lenissimum purgans sæpenumero officit, nam quia natura sponte ad alvi fluxum inclinat, creberrimæ sedes fiunt, quas summa virium prostratio insequi solet, unde Medicus perperam suæ famæ & existimationi consulit, si quando talia præscribit. Sic novimus hectico desperato diagrydii sulphurati unum saltim granum cum antimonio diaphoretico & cremore tartari datum ita ipsum per aliquot dies exagitasse, ut vel centum sedes spatio duorum dierum non sine virium maxima diminutione habuerit.

47. Ex hisce jam dictis & adductis clarissime intelligi posse arbitror, nullum in rerum natura extare remedii genus, quod & prodesse & nocere non possit: si enim ea quæ naturæ amica & congrua sunt a noxa minus sint immunia, perverso usu, multo magis validiora, quæ multum corporis motus alterant id præstabunt, quare majori prudentia ut adhibeantur necessum est.

DISSERTATIO IX.
DE
VESICANTIUM ET FONTICULORUM CIRCUMSPECTO IN MEDICINA USU.

§. I.

DUPLEX est, quod explicandum in præsenti suscipimus, dissertationis argumentum; unum quod vesicantium, alterum quod fonticulorum usum medicum monstrat. Ideo maxime ambo hæcce remedia conjungenda existimamus, quia conveniunt in eo, quod externam requirant adplicationem. De utroque tamen seorsim agemus, incipientes a vesicatoriis.

2. TOTUM hominem morbum esse, vetus quidem & vera est paroemia, nec ulla in corpore humano pars, quæ non multifariis vitiis ac morbis pateat: sed tam immensa quoque summi Numinis benignitas, ut tota natura sit medica, nec quicquam fere in tota rerum universitate, ipso veneno, aut vilissima fere quacunque re non excepta, quod medicinali non gaudeat virtute. Testes jam producimus cantharides, abjectum insecti genus & muscas vere venenatas, singularis tamen & mirabilis plane in gravissimis etiam morbis, vesicatorio scopo perite usurpatas, utilitatis. De harum usu acris inter celebris nominis Medicos viguit contentio, aliis ipsas ob virulentam nervosas partes in vehementes præter naturam motus abripientem indolem, penitus e foro medico proscribentibus; aliis contra ipsarum usum in multis & valentibus morbis, reliquis omnibus incassum adhibitis, spectatissimum & in magno pretio ceu secretum habendum, contendentibus. Neminem certe in medica historia vel leviter versatum latet, quam

quam acriter de hoc argumento elapso sæculo in Italia HERCVLES SAXONIA & ALEXANDER MASSARIAS, illo utilitatem, hoc noxam defendente, publicis scriptis decertarint. Et qui practica Medicorum scripta lustrat, perspicit ultro, ex recentioribus BAGLIVVM minus favere vesicantibus, quæ a SEVERINO, SEPTALIO, HOLLERIO, mirifice commendantur. Longe magis adhuc in determinando specialiori cantharidum usu in diversum abeunt medentes, & quæ a quibusdam in continuis, malignis & exanthematicis febribus, ad materiæ virulentæ prolectionem ad corporis corticem, quam maxime laudantur vesicatoria carpis manuum apposita, ab aliis penitus rejiciuntur & pro gravissimorum symptomatum, immo ipsius mortis causa, venditantur. Ne dicam, recentiores multos, post inventum sanguinis circulum, vesicatoriorum æque ac fonticulorum usum sterilem plane censere atque inutilem. Quod vero maxime mirandum, neminem ex omnibus his invenies, qui non rationes in demonstrationem afferat & ipsam experientiam demum confidenter in partes vocet, ut certe in difficili sit judicare, cui tandem assensus præbendus. Vt igitur veritas eruatur & quid cantharidibus tribuendum patescat, exuto omni auctoritatis aut alio quocunque præjudicio, methodo rationali utendum, & ex plurimis observationibus ac morborum historiis in vesicantium effectus, vires & facultates inquirendum, ac postea indagando principia & modum, quibus ejusmodi remedia agunt in corpus, certis atque indubitatis rationibus, eorum usus salubris, vel insalubris evolvendus & adstruendus.

3. AGEMVS igitur de vesicatoriis, cujus virtutis quidem plura innotuerunt præsidia, ut euphorbium, flammula Iovis, ranunculus, succus esulæ variique generis insecta, potissimum tamen cantharides, Germanis die Spanischen Fliegen, sunt solenne illud instrumentum, quocum vesicatorius perficitur effectus. Quare missis aliis, has inpræsentiarum maxime disquisitioni subjiciemus, inquirendo primum in earundem indolem,

lem, modum & principium agendi. Iam autem de cantharidibus aſſerere non dubitamus, eam illarum eſſe indolem, ut inter formalia referri mereantur venena. Venenum enim illud merito nobis audit, quod exili mole corpus ſubiens, nervoſas maxime partes ſubito & vehementer, tam interne, quam externe adoritur, ac tenui penetranti ſuo principio, brevi tempore magnas mutationes easdemque pernicioſas inducit.

4. TALEM vero cantharidibus ineſſe venenatam facultatem, plura ſunt quæ confirmant. Nimirum, is quem in corpore præſtant effectus, teſtatum primo facit, ipſas virulentum quoddam cauſticæ indolis recondere elementum. Etenim DIOSCORIDES jam notavit, easdem interius ſumtas renes & veſicam exulcerare, mictionem cruentam, pruritum in pudendis venerisque ciere ſtimulum. GALENVS *lib. IV. de med. ſimpl. facult. cap. 18.* monet: ne quis easdem deguſtare audeat, propter eroſionem interimentem. AVICENNA *lib. II. tr. II. de virt. medic. ſingul. cap.* 205. ipſis acrem, acutam, putrefactivam & adurentem facultatem conceptis tribuit verbis. Quibus addenda merito ſingularis BARTHOLINI. *Cent. III. hiſt. anat.* 16. obſervatio, de devorato ex errore veſicatorio, quo fauces corroſæ & cruciatus circa veſicam exquiſiti fuerunt inducti. Inprimis BAGLIVVS *opp. pag.* 647. *ſeqq.* virulentam cantharidum naturam pluribus luculenter adſtruxit experimentis, memorans: binos canes, injectis in apertam venam jugularem per ſyringam duabus tincturæ cantharidum cum aqua cardui benedicti factæ unciis, primum aquea & viſcoſa vomuiſſe, poſtea humi cecidiſſe, vehementiſſime ſitiiſſe, alimenta reſpuiſſe ac demum convulſos periiſſe. Hinc etiam eſt, quod deleterius ipſarum effectus, nonniſi iisdem fortiſſimorum venenorum antidotis, lacte nempe & pinguibus, obtundi poſſit atque præſcindi, ut quidem ex priſcis jam PLINIVS, DIOSCORIDES ipſeque CELSVS teſtantur.

5. ADHÆC tenue admodum, ſubtile & maxime penetran-

tis indolis est id quod in cantharidibus delitescit elementum, ut vel extimæ corporis parti admotæ, promte intima penetralia subeant ibidemque gravia multa inducant pathemata. Vberius hoc & quasi totidem argumentis omnia ab auctoribus de vesicantium noxa passim annotata exempla evincunt. Inde enim mictum cruentum cum vesicæ exulceratione productum TIMÆVS *lib. VII. cap.* 20. ZACVTVS LVSITANVS, *Medic. princip. hist. lib. II. hist.* 117. PASCHALIVS *meth. cur. morb. cap.* 44. BRASSAVOLA *comment. ad aph.* 17. *lib. I.* perhibent. Deinceps HILDANVS *cent. VI. Obs.* 98. 99. vesicatorium ex cantharidibus febres, dolores & urinæ ardores concitasse testatur. THONNERVS *lib. I. Obs.* 20. convulsiones epilepticas in febribus inde derivat. BAGLIVVS *cap. II. de incommodis ab usu vesicantium*, in iis qui graviter capite vulnerati; inde vomitum cum abolitione sensuum & vehementissimis convulsionibus, alios lethalibus frigidis sudoribus perfusos, sequenti nocte convulsione mortuos, annotavit. Idem etiam *l. c.* meminit, quendam torminibus spasmodicis cum febre moleste laborantem, post appositum vesicatorium multum sanguinis rubicundi per secessum excrevisse & paulo post periisse. Neque minus RIVERIVS *Cent. IIX. obs.* 88. cantharides externe applicatas gangrænam induxisse auctor est, quod etiam ROLFINCKIO in extrema senectute obtigisse ipsumque e medio sustulisse constat.

6. QVOD autem subtili hac & caustica cantharidum acrimonia exquisitæ sensationis partes nervoso-membranaceæ afficiantur & ex parte corrodantur, vel in vehementes spasmodicos motus abripiantur, præter jam enumerata symptomata, ut ingentem ad urinam stimulum, vesicæ excoriationem, mictum cruentum, vomitum, intensam sitim, pulsuum celeritatem; is de quo jam agimus vesicatorius ipsarum effectus, quem in pulvere, cum saliva aut fermento panis in pastam redactæ & applicatæ cum dolore exsequuntur, testatur. Subjectum enim hujus operationis non est extimum illud, te-

nue, ſenſus expers & ex multis ſquammulis emergentibus inter interſtitia porulis conflatum corporis integumentum, ſed ſubſtrata huic proxime ſuprema & corticalis quaſi cutis, ex tenuiſſimis papillulis nerveis & fibris tendinoſis, nec non innumeris vaſculis, quæ fines ſunt arteriolarum, & partim humorem nutritium, partim ſalinum excrementitium, qui vel ſub vaporis forma in perſpiratione inſenſibili modo exhalat, vel ſudoris forma conſpectius ſtillat, vehunt, conflata ſubſtantia. Ad hanc dum tenuiſſimæ ſalino-acres cauſticæ cantharidum moleculæ penetrant, obvias nerveas fibrillas vellicant, tubulos humore plenos ſtringunt partim, ut advectum liquorem largius effundant, partim tenuiſſima eorundem oſcula corrodunt & exulcerant, ut non ſecus ac poſt ambuſtionem divulſis ac diſſolutis iisdem, humor copioſe exſtillet. Qui quum ob copiam & craſſitiem exiles cuticulæ porulos permeare nequeat, abſcedente hac, ſubtus colligitur & collectus eandem in veſicam elevat.

7. PROPRIVS quippe eſt hic agendi modus omnibus venenis, quæ penetrantiſſimæ indolis & tenuiſſimis particulis effectum exſequuntur, ut nervoſas, in quibus adhuc ſenſus & motus viget, partes aggrediantur & per ſpaſticas ſtricturas humorum congeſtiones, inflammationes, ac demum plane ſphacelationes efficiant. Et hinc utique ratio petenda, quod veſicatoria ex cantharidibus nec tam craſſo modo, ut actuale vel potentiale cauterium deſtruant & exedant cutaneam cum muſculari ſubſtantiam, nec in cadavere, nec membris ſenſu deſtitutis, veſicantem exſerant effectum, haud ſecus ac de arſenico albo, vitro antimonii & croco metallorum conſtat, quod vulneri, vel ulceri vivi corporis inſperſa, inſitam ſepticam vim efficaciter edant, in mortuo ſecus. Quare etiam attentiores practici non modo minus fauſti eventus, ſed & plane certum mortis ſignum eſſe perhibent, quando veſicatoria appoſita, in morbis præſertim acutis, veſicas non excitant, ſed effectu prorſus deſtituuntur, uti quidem inter alios auctor eſt FREIND *comment. de feb. pag.* 142.

8. QVVM

8. Qvvm itaque cantharides in nervosas corporis partes agant, & salubris ipsarum effectus non tam ab illa lymphæ, quam eliciunt per vesicas copia, quam potius a stimulo, quem nerveis fibrillis ad motum auctiorem & excutiendam incumbentem, quæ in vitio est, materiam inferunt, dependeat; in proclivi est judicare, easdem in illis affectibus, qui ex languore & imbecillitate motus proficiscuntur, ubi stimulo & incitamento opus est, in corporibus temperamenti & naturæ segnioris, phlegmaticæ & melancholicæ constitutionis, habitus spongiosi & obesi, nec non sequiori sexu, item in regionibus septentrioni vicinis, frigidis & humidis, eximii & saluberrimi esse usus. Quum porro nervosæ omnes corporis partes conspectius conspirent & mutuo annuant, ita ut ex una in alteram oblati medicamenti effectus promte propagetur; identidem luculenter patet, vesicantium ex cantharidibus virtutem, ex nervea quam proxime afficiunt cute latius diffundi & amplissimum illorum in variis remotarum partium vitiis esse usum. Egregie hanc in rem scribit & vesicatoriorum virtutes in compendio exhibet Freind *l. c. pag.* 143. *Verisimile est*, inquiens, *cantharides etiam cum cuti admotæ sunt, altius pervadere. Aliter enim quomodo contingeret, ut in pleuritide, in peripnevmonia, in distillatione, in gravedine nervorumque distensionibus, egregie valeant cantharides cuti appositæ? ut dolores coxarum præcipue, pervetustos tollunt obstructionesque liberent? ut iis demum appositis, humores sese ad perspirandum magis accommodent, ut sudores facilius fluant, ut pustularum omne genus a cute promtius foras emicet?*

9. Sed, quo spectatissima vesicantium ex cantharidibus in variis morbis virtus testatius paulo patescat, e re omnino erit, ut, quid per experientiam de ea constet & in observatis Medicorum passim annotatum, edisseramus. Nimirum, ut a capite ordiamur, inter eos qui magnifice admodum de cantharidibus sentiunt, præter Septalium, Herculem Saxonia & Freindium est maxime Severinus, qui in *pyrotechn. chirurg. lib. II.*

cap.

cap. 8. vesicatoriorum usum ad plurimos affectus conducibilem tradit, eo quod revellant, divertant, attrahant & evacuent simul, non solum ex propinquioribus, sed & remotioribus locis. Potissimum tamen in dolore capitis essentiali & contumacissima cephalalgia frequentissime applicanda suadet, ita quidem, ut capillitio deraso, vel parti solum dolenti, vel toti capiti, in forma cucuphæ imponantur. Idem censet HOLLERIVS, qui inter Gallos maxime & primus fere vesicatoriis usus est, in *instit. chirurg. lib. III. cap.* 5. ubi de pyroticis agit, asserens: quod ope vesicarum, quas cantharides excitant, coxarii, podagrici, hemicranici, cephalalgici sæpenumero releventur, viscera repurgentur atque corpus a sordibus & excrementis liberetur & sexcenta vitia vetusta contumaciaque percurentur. Neque minus incomparabilem opem vesicantia in contumacissimo capitis dolore præstitisse uberius confirmat SEPTALIVS *in animadv. & caution. lib. VI. caut. 18. & 55.* nec non RIVERIVS *Cent. I. obs.* 37. TVLPIVS cephalalgiam periodicam per vesicatoria occipiti admota se curasse *lib. I. obs.* 37. testatur. Et MVYS in *prax. chirurg. rational. Dec. II. obs.* 2. dolorem capitis, apposito parti affectæ cantharidum pulvere cum saliva in pastam redacto, sequenti die evanuisse memorat. Quin ipse HIPPOCRATES vesicantium ad capitis cruciatum usum innuisse videtur, dum *lib. I. coac. sect. I. p.* 23. eruptionem capitis dolorem solvere prodidit.

10. PARITER in aliis capitis affectibus vesicatoriorum usus ut laudatissimus a quamplurimis celebratur. In mania quidem ROLFINCKIVS in *ord. & meth. cogn. cap. aff. diss. V. pag.* 23. eadem summe proficua esse asserit, si scapulis, si brachiis admoveantur. In epilepsia idiopathica, derasis capillis, per universum caput vesicantia applicare jusserunt SEPTALIVS *lib. VI. cap.* 29. RIVERIVS *Prax. lib. I. cap.* 8. PISO *de morb. ex colluv. seros. cap. XIX.* hac cum præceptione, ut vesicæ diu serventur apertæ, quo continuo per easdem fluat humor. Sympathicam epilepsiam TRALLIANVS herba lepidii vesicante, lo-

co

co illi a quo aura frigida ascendebat apposita, abegit. Et quæ plura de vesicatoriorum in epilepsia salubri virtute consignarunt PLATERVS *prax. lib. I. cap. 2.* HENR. *ab* HEER *obs.* 20. WEDELIVS *amoenit. mat. med. lib. I. sect. II. cap. 6.* In epilepticis infantum convulsionibus *Th.* WILLISIVS de *morb. convuls. cap.* 4. in nucha & pone utramque aurem vesicatoria apponere suasit, quo per eadem, cum reliquo latice seroso plures heterogeneæ & morbificæ particulæ simul effluant. In cujus confirmationem idem auctor *l. c. cap.* 3. exemplum affert puellæ, quæ, quum epileptico insultu correpta in candentes carbones cecidisset, facies quidem & sinciput tam misere concremata sunt, ut cranio cute & carne denudatis eschara lata & profunda inusta sit, sed ægrota interim quamdiu ulcera inusta manarunt, paroxysmis caruit, simulac autem sanata sunt, caducus rediit. Quo etiam referenda HIPPOCRATIS observatio, qui *lib. de morb. sacr.* perhibet, ulcera capitis manantia si fiant pueris, eos a comitiali morbo liberare.

11. ACCEDVNT soporosi affectus, ipsaque apoplexia, ad quos dispellendos quam maxime proficua celebrantur vesicatoria, sed augenda dosis. Commendantur autem in soporosis passionibus a RIVERIO *lib. I. cap.* 4. SEPTALIO *lib. VI. caut.* 35. vertici & sincipiti apposita. Et licet PISO *de morb. rect. cogn. & curand. lib. I. cap.* 2. eadem in lethargo, cui febris complicata, damnet: SEPTALIVS tamen *lib. V. caut.* 44. in lethargo etiam symptomatico, in febre, pestilentiali quoque, nullum præstantius iisdem se invenisse præsidium testatur; SYLVATICVS vero tutiora ex ranunculo, quam cantharidibus parata judicat, propter urinæ suppressionem.

12. AD oculorum porro vitia & mitiganda & abigenda spectata quoque vesicantium virtus. Ipsam cœcitatem TVLPIVS *lib. I. cap.* 10. vesicatoriis amplis femoribus appositis se persanasse fidem facit; & in lippitudine mirifice eadem profuisse testis est FORESTVS *lib. I. obs.* 11. In ophthalmia quoque egregii sunt usus, sed observavi, quod in nucha non adeo

conducant, sed potius dolor inde augeatur, quum contra pedibus admota, sæpe simulac humor stillare incipit, dolorem levent. Neque minus in gutta serena, suffusione & cataracta, vel incipiente, vel acu jam deposita, vesicas diu apertas gestare suadet RIVERIVS in *prax. lib. II. cap.* 10. Atrocem illum dentium dolorem vesicatoriorum usu promte componi memorant *Misc. nat. curios. Dec. II. An. V. pag.* 313. PARÆVS *lib. VI. cap.* 25. SCHOLZIVS in *consil. med.* 72. *§.* 195. In tinnitu aurium & surditate recenti ad derivationem vesicam in primis colli vertebris palmæ amplitudine excitare jubet RHODIVS *lib. I. cap.* 32. Ad abolendas fœdas, rubras & ardentes faciei pustulas PARÆVS *opp. chirurg. lib. XX. cap.* 28. vesicantia laudat, & ad ulcerosas resiccandas, idem remedium apprime conducibile judicat PLATERVS *Prax. lib.* III. *pag.* 619.

13. PRÆTER capitis morbos in aliarum quoque partium vitiis eximie opitulantur vesicatoria. Nimirum, ex pectoris affectibus truculentum illud asthma spasmodico-convulsivum, præsertim si ex retrocedente, vel remanente podagra prognatum, egregie levari vesicis in suris excitatis, multiplici compertum habeo experientia, & idem confirmant *Misc. nat. curios. Cent. I. & II. obs.* 164. Vix vero ulla passio est, in qua tam conspicuam opem præstent vesicantia, quam dolores rhevmatici & arthritici, potissimumque contumax ille & chronicus ischiadicus dolor, nullam pariter aliam ob causam, quam quod serum acre nervosis & tendinosis partibus firmius impactum in motum cieant & ad evacuationem sollicitent, uti maxime auctor est LAVRENTIVS *in annotatt. ad Guidon. de morb. artic.* LENTILIVS certe in *Misc. med. pract. I.* 285. conceptis scribit verbis: *in ischiatide, reliquis non juvantibus, vesicatorium applico, sed magnum, vesicam apertam teneo per integros octo vel decem dies.* RIVERIVS autem roborans & vesicans emplastrum miscet *prax. med. lib. XVI. cap.* 2. & fortioribus utendum esse præcipit PARÆVS *lib.* XVII. *cap.* 23. id quod

quod etiam inculcant M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 95. Huc quoque referenda, quæ SCHEFFERVS in *descript. Lappon. cap.* 27. *pag.* 351. prodidit, memorans: Lapponiæ incolas, quando dolorem articulorum persentiunt, fungum betulæ instar placentulæ inhærescentem, ignitum loco affecto imponere, quo ulcus pravos succos attrahat & dolores componat. Et licet ad podagram abigendam passim decantatissimum præsidium sit moxa Indorum, BORRICHIVS tamen *Vol. V. Act. Hafn. pag.* 183. eandem vix plus præstare asserit, quam usu recepta vesicatoria.

14. NEQVE minus ea vesicantium præstantissima est facultas, ut humorem acrem malignum intus retentum, vel repulsum, ad extimum corporis corticem alliciant & damna inde oriunda arceant. Certe quam gravia pathemata ab internis partibus incumbente arthritica materia immineant, notissimum est; ad quæ omnia præscindenda magnum utique vesicatoria sunt præsidium, eamque ob causam magnopere dilaudantur a PISONE *observat. sect. V.* RIVERIO *Prax. lib.* II. *&* in M. N. C. *Dec.* I. *An.* II. *obs.* 214. *An.* IIX. *obs.* 34. Idem salubris effectus exspectandus, quando materia acris caustica in variolis & morbillis, febre quoque petechiali, purpurata, quin ipsa etiam pestilentiali, vel ob languorem retenta, vel ob spasmum retroacta, nobilibus incumbit visceribus & atrocia ciet symptomata. Potissimum, multiplici edoctus sum experientia, infantibus succulentis, variolis aut morbillis, mox prodeuntibus, mox relabentibus, exoptatas tulisse suppetias vesicatoria, brachiis vel manibus admota, ipsa vesica, imposito emplastro diapalmæ, per aliquot dies aperta servata. Laudantur hinc merito in variolis a SYDENHAMO *opp. p. m.* 274. nec non MORTONO, si non prodeunt, vel mox recedunt. BARTHOLINVS quoque *Act. Hafn. Vol.* III. *obs.* 36. repercussis variolis, quatuor brachiis & femoribus applicuit vesicatoria, eoque facto, ipsæ redierunt, suppurarunt & sanitas sequuta.

15. IN febre petechiali hoc præſidium egregiæ pariter virtutis, ut eandem *Io. Dan.* HORSTIVS *epiſt. medicinal.* 10. vel juramento confirmet. Ex uſu quoque eſt in febre caſtrenſi, nec non peſtilentiali, præſertim ſi quicquam comatoſi complicatur. Ipſam peſtem veſicatoriis & arceri & ſanari auctor eſt LOTTICHIVS *obſ. lib* I. *cap.* 7. cui aſſurgit HEVRNIVS *de febr. peſtil. cap.* 19. cum WILLISIO *de febr. cap.* 13. nec non SEPTALIVS *l. c. caut.* 42. qui eadem extremis partibus, ſuris, femoribus & coxis applicare juſſit, ut virulentum humorem ad inferiores partes traherent. MERCVRIALIS *de peſt. cap.* 26. in peſte, quæ anno MDLXXVI. & ſequenti Venetiis ſæviit, inter præſtantiſſima remedia fuiſſe veſicantia teſtatur. Inprimis eorum appoſitio ad excretionem cutaneam & eliciendos bubones & carbunculos, quibus prodeuntibus ſymptomatum ſævitia conquieſcere ſolet, commendatiſſima, cujus rei teſtes producimus RIVERIVM *Prax. lib.* XVII. *ſect.* III.. *cap.* 1. SYDENHAMVM *p. m.* 281. HODGES *de peſt. Londinens.* & DIEMERBROCCIVM *de peſte.* Pariter in bubone peſtilentiali eadem proficua judicat HEVRNIVS *de peſt. cap.* 9. nec non ab AQVAPENDENTE.

16. ATQVE hi ſunt præcipui illi morbi, in quibus, ratione ſuffragante, experientia teſte & peritiſſimorum quoque Medicorum conſenſu præſtabilis veſicatoriorum ad juvandum facultas. Interim, quum hæc remedia ob ſummam agilitatem & promtam in partes, exquiſito ſenſu præditas nervoſas actionem, tam proclivia ſint ad nocendum, quam juvandum: e re utique erit, ut quasdam ad fructuoſam illorum in variis caſibus applicationem neceſſarias cautelas annectamus. Nimirum, ante uſum curata omnium circumſtantiarum habenda eſt ratio, ac non modo in morbi genium, ejusdemque cauſas, ſed & ipſius corporis ægrotantis naturam & conſtitutionem ſolicite inquirendum, morbi quoque tempus conſiderandum & locus accommodus eligendus. Quod ſi enim corpus acutioris eſt ſenſus, æger a leviſſima cauſa animo

mo-

movetur, magnasque ex facili in corpore experitur mutationes, ſi porro ætas juvenilis, regio præcalida, tempeſtas fervida, habitus corporis ſtrictior & macilentus, corpus ſuccis & ſanguine fartum, morbus etiam in paroxyſmo & impetu conſtitutus, vel locus cui apponitur admodum nervoſus, longe major motuum exacerbatio cum præſentaneo damno inde exſpectanda; & ob id abſtinere a veſicantibus tum conſultius. Hinc apprime utique ad veritatem ſcribit AETIVS; *in ſegnioribus, ubi carnea moles, utile remedium veſicantia, in calidis autem & ſiccis corporibus & affectionibus, his ego non utor.*

17. DEINCEPS, ubicunque totum genus nervoſum vehementibus jam agitatur ſpaſmis, ut fit in febribus, acutis præſertim & inflammatoriis, & cauſa exorbitantium horum motuum non tam craſſa & materialis, quam potius tenuis atque ſubtilis, ubi vigiliæ aſſiduæ & deliria adſunt, vel imminent, ſumma inquietudo, corporis jactatio & præcordiorum anxietates urgent, multo magis, ſi accedunt tendinum ſubſultus & convulſiones, veſicantia penitus abſint. Nam nihil certius, quam, ut admotis his, quæ nervoſas partes ad ſpaſticas ſtricturas magis exſtimulant, nec tamen cauſam tollunt, motuum impetus & anomalia cum irreparabili damno longe magis increſcat & plane lethales conſequantur convulſiones. Gravis hanc in rem teſtis eſt BAGLIVVS *Prax. pag.* 102. perhibens: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida & indiciis magnæ viſcerum inflammationis, ſi applicentur veſicantia, omnia in pejus ruunt & magna ex parte moriuntur convulſi.* Idem perite monet ALPINVS *de medic. method. lib. V. pag.* 173. *nunquam,* inquiens, *probare potui, in acutis febribus veſicantium uſum, quod calorem febrilem augeant, vigilias doloremque concitent & deliria inducant, coctionem impediant, non minus & motui humorum critico obſint, quum incertus ſit locus ad quem, vel per quem criſis eſt futura.*

18. AN in febribus malignis veſicatoria conducant? vexatum inter Medicos eſt dubium. Et nonnulli quidem maxi-

meque RAMMAZZINI in conſtitutione epidemica anni MDCXCII. XCIII. & XCIV. eadem minus proficua annotarunt, alii contra ipſa plurimum opis tuliſſe confirmant. Sed lis facile dirimenda. Nimirum, quando pulſus exiles & debiles micant, vires languent, ad ſoporem inclinatio, & corpora ſegnioris naturæ, ex uſu ſunt, ubi alia omnia, ſecus. Quare recte utique de veſicatoriorum his in febribus utilitate *Acta Vratislav. An. MDCC. pag. 64.* ſentiunt, *ſi*, verba habent, *corpora ſucci plena & plethorica, nihil fere effecerunt veſicatoria, ſed febres exacerbatæ, deliria & inflammationes auctæ, majorque orgaſmus ſanguini inductus; ubi vero humores craſſi, viſcidi & ad ſoporem inclinatio, eximiam attulerunt utilitatem, ſed opus eſt, ut in principio ſtatim applicentur.* RIVERIVS *prax. med. lib. XVII. cap.* 1. hanc adjicit cautionem: ut, ſi malignitas totum jam corpus occupavit, variis in locis ſimulque admoveantur, eandemque GALENI *lib. V. meth. med. cap.* 12. auctoritate confirmat.

19. LICET porro in varii generis doloribus, ut odontalgicis, arthriticis, eximie proſint veſicantia: nihilominus tamen, quando corpus plethoricum & febris acuta conjuncta, ab iis abſtinendum. Idem tenendum de capitis doloribus, ſi ceu ſymptoma febrilibus commotionibus ſuperveniunt; quando vero ab humore viſcido acri pericranio & membranis cerebri inhæreſcente oboriuntur, cum fructu, eoque magis in phlegmaticis corporibus, applicantur. Si contumax capitis dolor, aut alius affectus, amplum apponendum toti calvariæ raſæ veſicatorium, quod quidem veſicam non excitat, copioſum tamen viſcidum ſeroſum humorem ex porjs cum levamine prolicit, uti quidem diſertis verbis auctor eſt WEPFERVS *in epiſt. ad* LENTILIVM, inſerta *Miſcell. medico. pract.* In iſchiadico quoque dolore, ut latum applicetur & veſica per aliquot dies aperta ſervetur, ex uſu eſt, quo tam diuturniori ſtimulo, quam liberaliori affluentis humoris ſubtractione, ipſum demum malum abigatur.

20. In

20. In apoplexia ſanguinea, quæ ſpaſmis infimi ventris, pulſu intenſo & reſpiratione auctiori ſtipatur, veſicantia exulent: in lenta autem & ſeroſa, ſenibus potiſſimum ab externo frigore familiari, egregiam ſpondent operationem. Pari ratione cum diſtinctione de veſicatoriorum uſu in hydrope ferendum eſt judicium. Septalivs quidem eadem in hydropicorum cruribus applicari poſſe penitus negat, & in *animadv. med. lib. VII. caut.* 56. fidem facit, ſe quadraginta annorum ſpatio, quo Medicinam fecerit, nullos unquam, quibus a Medicis veſicantia admota, curatos vidiſſe, ſed ſemper fere gangrænas ſubſequutas curatu fere impoſſibiles. Verum in anaſarca, hydrope ſubito, ut ex menſium vel hæmorrhoidum ſuppreſſione, prognato, ſi viſcera adhuc ſunt ſalva, vires non adeo proſtratæ, urina non parca & tenuis & febris quoque deeſt, locum habere poſſunt; quandoquidem ipſa natura ſponte ſæpe veſicas excitat & per easdem a copia ſeri cum euphoria ſeſe liberat, tenendum tantum, quod veſicæ diutius per plantaginis vel braſſicæ folia aut alia, non cantharides, apertæ ſint ſervandæ & humor copioſior eliciendus.

21. Mvltvm etiam refert, ut congruo loco applicentur veſicantia. Quando enim ſtimulo intenſiori & auctiori motu opus eſt, locis, qui exquiſitioris ſenſus & eminentius nervoſi ſunt, apponantur, nuchæ nempe, collo, pone aures, carpis manuum & genubus: contra ea ſi febris adeſt, pulſus valide & celeriter vibrant, morbi impetus eſt, vel etiam per periodos paroxyſmi ſpaſmodici, convulſivi, epileptici accedunt, in inferioribus minusque acuti ſenſus muſculoſis partibus, ſuris, coxis & femoribus, eadem admovere magis expedit. Nunquam etiam imponenda parti, cui dolor, inflammatio & ſpasmus inſidet, vel partibus exulceratis, quia ſtimulo ſuo dolores & pathemata exaſperant, tantum abeſt ut levent, & ſemper conſultius, ut non loco affecto & proximo, ſed remotiori ad derivationem adhibeantur.

22. Præ-

22. PRÆSENTISSIMA quidem & maxima cantharidum ex vesicantibus facultas; sed tota quoque sua substantia, ut symptomata inde oriunda evincunt, fluidis & solidis corporis nostri partibus sunt adversæ. Hinc utique quæstio non infructuosa: annon prostent ejusmodi remedia, quibuscum deleteria ipsarum indoles possit corrigi, cicurari & perniciosus effectus præscindi? Iam quidem tria sunt potissimum, quæ per experientiam hunc in finem proficua innotuerunt. Primum est lac, cujus egregia cantharidum virulentiam coërcens virtus priscis jam innotuit. Testem citamus ARETÆUM, qui primus quasi cantharidibus externe usus est, quum HIPPOCRATES interni tantum usus mentionem faciat. Is enim *in curat. diut. morb. l.* 14. perite monet, ut triduo ante usum lacti adsuescat æger, ne vesicam lædant cantharides. Alterum ex iis quæ cantharides castigant, camphora; quæ si ipsis in pulverem tritis admiscetur, medicina emergit, quæ interne innoxie non modo, sed & magno cum fructu dari potest in lue venerea, gonorrhoea inveterata, calculo & bubonibus, uti pluribus adstruit GROENEVELT in *tr. de cantharidum usu interno*. Et tertium denique cantharidum correctorium acetum, quod acrimoniam illam volatilem salinam in ipsis ligat quasi & contemperat, quò minus adeo diffundi & nervosas partes exagitare queat.

23. VERUM, quia hæc antidota ita sunt comparata, ut ipsam cantharidum vim plus minus infringant & obtundant, cum distinctione utique usurpanda, ne speratus deficiat effectus, & non addenda, ubi fortiori stimulo opus est. De acidis quidem MUYS in *prax. rational. chirurg. Dec. II. obs. 2.* observavit, quod cum cantharidibus scopo vesicante admota, adeo hebetent earum virtutem, ut longe debiliorem edant operationem, quam si cum saliva in pastam rediguntur. Hinc quando fibræ mitius exstimulandæ tantum, & a validiori vellicatione periculum metuendum, utiliter cantharides cum fermento panis & aceto destillato subiguntur; id quod maxime

ex

ex usu est in affectibus periodicis spasmodicis & convulsivis, item in febribus intermittentibus, quas idemtidem egregie sufflaminare solent vesicantia, quo etiam nomine ut potens antifebrile allium commendatur in *Misc. Nat. Curios. Dec.* II. *An.* IX. *obs.* 125. Camphora vero cantharidibus commodissime sociatur in febribus malignis, petechialibus ipsaque peste, ac tum quoque acetum & theriaca addi possunt, quorum virtus in his febribus ad corpus ab interitu vindicandum insignis. Et lac exhibere tum maxime ex usu est, quando periculosa symptomata, ut mictus cruentus, vomitus, convulsiones, a cantharidum usu suscitata; quippe quod non modo causticam ipsarum acrimoniam hebetat atque obtundit, sed & ipsas fibras mulcet atque laxat, quo minus infensis spasticis stricturis afficiantur. Hinc PLINIVS jam *Hist. Nat. lib.* XXXII. *cap.* 9. *&* 10. lac adversus cantharides commendat, & CELSVS *lib. V. cap.* 27. eandem in rem scribit: *si cantharidas aliquis ebibit, panaces cum lacte contusa, vel galbanum vino adjecto dari, vel lac per se debet.*

24. POSTREMO monendum etiam est, quod non semper opus sit iis, quæ vesicas eliciunt; sed quod sæpius sufficiant topica ex paulo acrioribus parata & lenius stimulantia, inprimis si locis, in quibus acutior sensus, ut nuchæ, carpis manuum & plantis pedum applicentur. Celebrantur hæc passim phænigmorum, rubefacientium, sinapismorum, epispasticorum & attrahentium nomine, & a vesicantibus gradu tantum differunt, haud secus ac laxantia a purgantibus, diaphoretica a sudoriferis, errhina a sternutatoriis, longe tamen securiorem his præstant effectum. Quare si vitium levius & desiderata operatio mitioribus his impetrari potest; hæc adhibere utique magis e re est. Optima autem ex iis, quæ hunc in finem commendantur, sunt semen sinapi, piper album, allium, sal volatile cornu cervi, sal ammoniacum, caryophylli, terebinthina & fuligo, item theriaca, quæ in epithematis vel emplastri formam redacta, in contumaci quartana, carpis ma-

 nuum,

nuum, in podagra & arthritide, ipſis locis affectis, in febribus malignis, plantis pedum, in motibus convulſivis & epilepticis, itidem plantis pedum, vel etiam nuchæ, ſummo cum fructu admoveri poſſunt.

25. ALIUS adhuc exquiſitæ ſenſationis locus, cui cum omnibus nervoſis partibus conſenſus intercedit, eſt ſub axillis, ob grandiores ibi diſcurrentes nervorum ramos, glandulas nerveas & cutem ſuperinductam admodum tenuem. Huic minus commode & non ſine periculo gravioris noxæ imponi poſſunt veſicantia, quam optime vero ſtimulantia, inter quæ ceu tutiſſimum merito connumerandum ſemen ſinapi, quod linteo tenui incluſum, balſamo vitæ irroratum & ſub axillis geſtatum, ex frequenti obſervatione mea in affectibus capitis, qui ex atonia membranarum & vaſorum humorumque ſtagnatione proficiſcuntur, uti quidem ſunt affectus epileptici, paralytici, cephalalgiæ ſeroſæ, tinnitus aurium, auditus difficilis, oculorum vitia & defluxiones, inſultus vertiginoſi & apoplectici, præſtabilem confert opem. Ita enim & rubefacientia operationem ſuam exſequuntur, ut oſcillatorium nervoſarum fibrillarum motum ſtimulo ſuo intendendo, impellendis & dimovendis ſtagnantibus non modo ſerviant humoribus, ſed & motus vitioſos loco cuidam incumbentes derivent & aliorſum divertant. Hinc etiam, ubi nervis robur addendum & ipſarum motus reſuſcitandus, commode nervinis & balſamicis ſociantur, iisdemque ſic locis nervoſis, plantis pedum, carpis manuum & ſub axillis appoſitis, efficacior & magis penetrans emergit operatio. De qua tamen non eſt ut in hac veſicantium conſideratione pluribus diſſeramus. Tranſimus potius ad alterum diſſertationis noſtræ argumentum explicandum, quod agit de fonticulis.

26. ITA quidem artificioſiſſima machinæ microcoſmicæ comparata eſt fabrica, ut in ipſa innumera diverſiſſimæque figuræ & ſtructuræ fabrefacta ſint organa, quæ ad tuendam cum ſanitate vitam, arcendos etiam & percurandos graves

mor-

morbos, utilium ſuccorum ſecretioni & præparationi, inutilium vero, ſuperfluorum & recrementitiorum excretioni, egregie ſerviunt. Nihilo tamen ſecius ſæpiſſime contingit, ut natura novos alios moliatur ductus novaque efformet emiſſaria, per quæ depravati, inſolentis & plane peregrinæ indolis ſucci, maxime ipſis in morbis, præſertim chronicis, denuo prognati, ſumma cum utilitate e corpore proſcribuntur. Abunde hoc teſtatum faciunt obviæ ſubinde in externis corporis partibus ulcerationes & facti per eas impuri & morbifici humoris fluxus, quibus ſuccedentibus corpus ſanum eſt & integrum, reſiccatis autem & cohibitis, illico graves & ancipites patitur morboſas paſſiones.

27. Scilicet, quem latet, quam egregie in puerorum infantumque ſalutem illa materiæ ſeroſæ & purulentæ per ſic dictam tineam, achores & favos evacuatio cedat, ita prorſus, ut ad arcendos æque ac perſanandos atroces affectus, cephalalgiam, epilepſiam, lippitudinem, ophthalmiam, catarrhum ſuffocativum & aſthma maximo ſit præſidio, imprudenter autem ſuppreſſa, omnia hæc invehat iterumque reducat. Per plicam, quam vocant Polonicam, qua, per cutis & radicum capillorum nimis laxatos meatus, copioſi viſcidi & impuri ſucci eliminantur, intolerabilem cephalalgiam, maniam, melancholiam, epilepſiam aliosque truculentos capitis affectus abactos, & viciſſim abſciſſa illa, iterum ſuſcitatos eſſe, innumeris certum & confirmatum eſt exemplis. Nobis quoque plures cogniti ſunt caſus, quod ulcera pedum, præſertim in ſcorbuticis & ſenilibus corporibus, aliquandiu manantia, aſthma ſpaſmodicum, motus convulſivos, dolores iſchiadicos, arthriticos diu infeſtantes, feliciter diſcuſſerint, & quod eadem mala, conſolidatis exulcerationibus, longe graviori quam antea inſultu repetierint. Nuperius admodum notatu hanc in rem digna fuit obſervatio in ſene fere octogenario, qui quum diu jam graviter dolente laboraſſet dyſuria, eryſipelate affectus eſt in pede, quod reliquit ulcus quotidie inſignem ſeri icho-

ichoroſi copiam fundens, tam ſalubri ſucceſſu, ut ex eo nunquam moleſtum amplius perſenſerit mictum.

28. VT mittam id, quod omnibus, qui in artis exercitio verſantur, notiſſimum, apprime ſcilicet pro ſanitate eſſe, quando ex ſuccorum vitalium connubio ab internis nobilioribus partibus ad externum corporis corticem, materia corrupta, acris, deleteria amandatur, & ſcabies, purpura, gutta roſacea, phlyctænes, tubercula purulenta, quæ vocant Schwären, aliaque exanthemata ſponte efflorefcunt, adeo, ut hoc pacto rebelles chronicæ paſſiones, febres intermittentes, præſertim quartanæ, affectus arthritici, epileptici & convulſivi, maximeque capitis & nervorum morbi ancipites, eximie & mitigentur, & penitus ſanentur. Hanc itaque inſignem extraordinariarum ejusmodi evacuationum ſalubritatem quum perſpicerent Medicorum ſagaciores, laudabili utique conſilio, providum hoc naturæ inſtitutum & ſequi & imitari animum induxerunt, ac per artificium in congruis locis excitarunt ulcera, quo per eorundem emiſſaria intus deliteſcentem & ad excretionem per conſueta emunctoria minus accommodum humorem ſic longe feliciori & faciliori ſucceſſu foras evocarent. Hinc merito repetenda fonticulorum origo, quorum quidem ſaluberrimus effectus & præſtans in medicina uſus ex allatis jam abunde patet: ut vero eo luculentius innoteſcat, quibus maxime in morbis, quibusque cum cautionibus, hoc ſanitatis utendum ſit præſidio, plenius paulo atque curatius *de fonticulorum uſu medico* demonſtratum dabimus.

29. FONTICVLI nomine quid in Medicorum ſcholis inſigniatur, omnibus notum: ulcus nimirum cuti variis modis artificioſe inductum, quo per iſtud diutius apertum noxius in ſanitatis tutelam effluat humor. Hæc quidem fonticuli vox nullibi, quantum quidem novimus, in HIPPOCRATIS, CELSI, GALENI aliorumque ex veteribus monumentis reperiunda, modus tamen varii generis morbos per ulcera artificialia & arcendi, & curandi, a primis inde medicinæ incunabulis cogni-

gnitus fuit. Perfecerunt id maxime priſci cauterio actuali, ignito nempe ferro, quo modo levius, modo gravius aduſſerunt cutem & ulcus ſic concitando humorem elicuerunt. Ipſe jam antiquiſſimus artis noſtræ parens HIPPOCRATES *lib. de intern. affect.* §. 19. ſi dolor ex coxæ acetabulo corripit & infra deſcendit indeque rurſus ad caput fertur, id fortiter premit, ut æger caput ſibi diffringi putet & oculi pituita repleantur, itemque totum corpus, adhibita incaſſum purgatione & lactis cura, ſuadet, ut in acetabulum coxæ cruſtæ urantur tres, ſub nates duæ, ſupra gena una, & ſupra malleolum una, quippe quæ nec morbum ſurſum, nec deorſum procedere permittant. CELSVS quoque *lib. VII. cap. 7. §. de pituita oculor.* in diuturnioribus oculorum vitiis cutis in capite inciſiones, nec non venarum aduſtiones commendat, cum cautela, ut antiqui cutis fines inter ſe committi impediantur. Quam frequenti porro in uſu ejusmodi cauteria fuerint Methodicorum antiquiſſimis THEMISONI, ARCHIGENI aliisque, paſſim confirmat COELIVS AVRELIANVS, id quod etiam de Arabibus dicendum, uti potiſſimum ex RHASIS *lib. de affect. junct. tit.* 16. patet. Et hinc omnino factum eſt, ut plurimis ex veteribus fonticuli audiant cauteria, quemadmodum conſtat ex SOLENANDRO *ſect. II. conſ* 13. item *Io. de* VIGO *lib. IIX. cap.* 15. alii vero, ut AETIVS, RHASES, AVICENNA eosdem communi ulcerum nomine inſigniant.

30. PROBE itaque veteres utilitatem hujus per ulcera artificialia medendi rationis perſpexerunt, & poſt ipſos creber uſus & multiplex idem uberius confirmavit experientia. Fuerunt tamen, ex HELMONTII maxime & CARTESII ſchola prodeuntes, qui invento ſanguinis circulo, particularium ejusmodi per ſetacea & fonticulos evacuationum nullum amplius uſum eſſe, aſſerere haud erubuerunt. At vero, una, quod dicitur experientia, plus profecto valet, quam centum acutiſſimæ rationes, ideoque id primo omnium agemus, ut ex probatiſſimis priſcis, æque ac recentioribus auctoribus obſervationes

 tiones

tiones & exempla de præstabili fonticulorum virtute colligamus & quasi totidem argumenta in medium adducamus. Et in genere quidem quam spectata fonticulorum ad arcendos varii generis morbos sit facultas, testatur Siculorum inprimis mos, qui teste AQVAPENDENTE *oper. chirurg. Part. I. cap.* 95. etiamsi sani sint, sibi tamen fieri fonticulum volunt, ut sani conserventur. Quin barbari Lybiæ populi, memorante HERODOTO *lib. IV.* pusillis suis quarto ætatis anno venas cervicis, ad avertendos morborum ipsis solennium insultus usserunt; quibus addi merentur ea, quæ *Casp.* BARTHOLINVS, *exercit.* III. *ad h. l.* disserit. Idem quoque moris fuit apud Italos, qui teste RODERICO a CASTRO *de morb. mulier. lib.* II. *cap.* 2. frequentius quam ulla alia gens fonticulis utuntur, ita, ut SCIPIO MERCVRIALIS im Heb-Ammen-Buch, *cap.* 26. fidem faciat, eosdem statim post baptismum infantum cervices ferro candente adurere, felici cum successu, & AQVAPENDENS *chirurg. op. cap. VI. pag.* 44. perhibeat, Florentiæ potissimum vel plane nullos, vel paucos tantum pusillos, hanc capitis exustionem evadere.

31. QVOD vero ad ipsam morborum curationem attinet, multiplex & varius in hac fonticulorum est usus, & veritate utique nituntur in genere, quæ quidem AQVAPENDENS *operat. chirurg. P. I. cap. I. pag.* 12. sigillatim de fontanellis in capite prodidit: eosdem nempe inprimis conferre ad capitis morbos frigidos & humidos, ut puta, scotomiam, vertiginem, capitis dolores ac defluxum ad oculos, nares, aures, columellam, fauces, dolorem dentium, gingivarum, gutturis & ad defluxum ad stomachum, nec non ad eos revellendos conferre, qui ad thoracem descendunt & membra spiritualia offendunt, phthisin, asthma, empyema & omnem spirandi difficultatem, denique etiam artuum potissimum dolores juvare. Jam si specialius paulo morborum censum inimus, eminent hos inter maxime, qui caput obsident, in quibus fonticulos maximum & mirandum præstare auxilium SCVLTETVS *armament. chirurg. tab.* 43. affirmare non dubitat. Et

de

de doloribus quidem, qui caput ſæpe graviter infeſtant, luculenta paſſim proſtant teſtimonia, quod fonticulis & ſetaceis ad eosdem levandos nihil ſit præſtantius. Sic GRAMMIVS *in M. N. C. Dec.* I. *A.* III. *obſ.* 81. meminit: fonticulum, in capite profundius inuſtum, virginem, quæ per multos annos cum atrociſſimis doloribus capitis, noctu maxime, miſere conflictata, ab iisdem penitus liberaſſe. SOLINGEN *operat. chirurg. P. I. cap.* 1. *pag.* 3. in cephalalgia inveterata mirifice commendat fonticulum in capite excitandum. Neque minus WEPFERVS *obſ.* 41. ſuadet, ut ad cephalalgiam fonticulus in brachio conficiatur, quia ſenſim a loco affecto derivet, ſimul evacuet & ab apoplexia præſervet. Et idem auxilium ad hemicraniam *obſ.* 51. *&* 60. tollendam utile iudicat. De ſetaceorum autem ſaluberrimo effectu multa potiſſimum prodidit HILDANVS, qui *Cent.* IV. *obſ.* 6. exemplum habet de adeo rebelli cephalalgia, ut nec internis, nec externis, nec ipſis narcoticis potuerit mitigari, ſetaceo autem facto ſenſim conquievit. Et *obſ.* 7. caſum exponit diuturni doloris, qui ſetaceo ſtatim levatus, & mutato ſetaceo in fonticulum, penitus abactus. Quibus accedit memorabilis RVYSCHII obſervatio XL. de cephalæa rebelli, quæ ſetaceo admoto ceſſavit, hoc conſolidato, recruduit, denuo excitato, rurſus evanuit, iterum coeunte, tertia adhuc vice repetiit.

32. IN oculorum quoque affectibus ſpectatam eſſe fonticulorum & ſetaceorum virtutem, plurimis exemplis Medicorum obſervata confirmant. De fonticulis fidem faciunt *Acta Hafn. Vol.* III. *obſ.* XII. *pag.* 23. *ſeqq.* quod puer omnimoda oculorum imbecillitate laborans, ut lucem ægre ferre poſſet, uno in brachio, altero in pede excitato, convaluerit. Alium, cui muſcæ & culices ante oculos verſari viſæ, fontanella in brachio viſus claritatem, evaneſcentibus muſcis, recuperaſſe. Et Chiliarcham viſus imbecillitate & acri defluxione oculorum cum rubedine afflictum, uſurpatis fruſtra omnibus ophthalmicis, a fontanella tam ſingularem percepiſſe fru-

ctum

ctum, ut ea, quæ antea vix perſpicillorum ope viderat, poſtea acute ſine his cernere potuerit. Neque minus WEPFERVS *obſ.* 180. ſe guttam ſerenam ſubito invadentem, veſicatoriis, ſetaceo, hisque demum coeuntibus fonticulo in brachio ſiniſtro percuraſſe, tradit. Inprimis tamen præſentanea in viſus vitiis pollent facultate ſetacea. WEPFERVS hinc non ſolum in imminente gutta ſerena *obſ.* 60. 80. 182. ſetaceum commendat, ſed etiam teſtatur, ſe quater eundem morbum hoc auxilio ſanatum vidiſſe. Pariter HILDANVS *Cent. I. obſ.* 41. duplex conſignavit exemplum ophthalmiæ poſt variolas ſetaceo diſcuſſæ; ubi ſimul notabilem affert obſervationem de puella, quæ præ defluxione & inflammatione oculorum viſum plane amiſerat, ſetacei autem beneficio, videndi facultatem in eo oculo, ubi tunicæ nondum exeſæ & corruptæ erant, recepit. Idem remedium *epiſt.* 67. in ſuffuſione incipiente ſuadet, & *epiſt.* 59. perhibet: ſe cuidam, qui viſum pæne perdiderat, eadem ratione, ita opem tuliſſe, ut elapſis jam decem annis, ſexagenario major, optime ſine perſpicillis videat. Quin ipſam fiſtulam lacrimalem trajecto in cervice ſetone, bis ſe conſolidaſſe idem gravis auctor *Cent.* IV. *obſ.* 19. memorat. Vt mittamus quæ SYLVATICVS in *conſiliis* de ampliſſimo hujus remedii in affectibus oculorum uſu paſſim annotavit.

33. ATROX ille epilepticus morbus, qui pariter in cerebri membranis ſedem obtinet & exinde univerſum corpus graviſſime quatit & concutit, hac noxiæ materiæ per ulcera artificialia ſubtractione, tam egregie, quam vix ullo alio auxilio & mitigatur & expugnatur. Iam dudum enim HIPPOCRATES *lib. de morbo ſacro*, ulcera capitis pueros a morbo caduco præſervare prodidit, & TVLPIVS veritatem hujus effati in binis comperit puſillis, *lib.* I. *obſ.* 8. narrans: ulcera in capite ab epilepſia eosdem liberaſſe, illisque occluſis, repetiiſſe iterum priorem morbum, ut neceſſum fuerit hiatus reſerare. ARETÆUS quoque *lib.* II. *de diut. cur. cap.* 4. hunc in finem commendat uſtionem, cui aſſurgit RONDELETIVS *meth. curand. morb.*

morb. cap. 36. ubi cauterium actuale in parte posteriori capitis suadet, & addit, est præstantissimum remedium. MONTANVS *conf.* 50. refert: senem LII. annorum solis cauteriis in brachio ab epilepsia esse liberatum. Et CRATO *epist.* 118. *ap. Scholz.* cauteria optima adversus epilepsiam esse prophylactica, conceptis scribit verbis. Idem vero præstans effectus a fonticulis & setaceis exspectandus. Digna memoratu hanc in rem est observatio, quam consignavit MECKREN de juvene, qui horrendis convulsionibus epilepticis misere affectus, frustra sumsit omnia antepileptica, ac demum inusto cum cauterio actuali suturæ coronali fonticulo, ab insultu tam trucis mali immunis factus. Epilepsiam quotidie accedentem per setaceum abactam vidit HILDANVS *Cent.* I. *obs.* 41. Hinc magnifica passim in Medicorum commentariis de hoc præsidio encomia, e quibus nominasse sufficit FONTANONVM *lib.* I. *de morb. intern. curat. c.* 15. MARCELLVM DONATVM *hist. mirab. lib.* II. *cap.* 4. SEVERINVM *pyrot. chirurg. lib.* II. *P.* I. *cap.* 6. RIVERIVM *Cent.* II. *obs.* 93. SYLVATICVM *Cent.* I. *conf.* 42. 43. 45. 48. WEPFERVM *obs.* 108. 117. 131. 125. 135.

34. ACCEDVNT aliæ quæ caput infestant morbosæ passiones, quibus idem hoc præsidium egregie accommodum per experientiam compertum. Nimirum, fonticulos in melancholia, mania, catarrhis, paralysi, cephalalgia aliisque prodesse fidem faciunt RONDELETIVS *meth. curand. morb.* HORSTIVS *lib. II. obs.* 19. GROSSIVS *de morb. cap.* VIGO *lib. IIX. c.* 15. MERCVRIALIS *lib. I. cap.* 27. CRATO *conf.* 80. COELIVS AVRELIANVS *lib. III. c:* 1. Potissimum in apoplexia utiles deprædicat NYMANN *de apopl. cap.* 46. nec non FAVENTINVS *in med. empir.* De catarrhis capitis hoc pacto resiccandis luculenta sunt SOLENANDRI verba *conf. XI. sect. I. vix credi potest*, inquientis, *quam eximium in destillationibus sit remedium fonticulus, ratio hoc ipsum docet, & frequens experientia facile comprobat.* Multus quoque est in commendando hoc auxilio WEPFERVS, quippe qui istud *in observat.* suadet in obtusione

capitis, hemiplegia, vertigine, aurium tinnitu, auditus difficultate, narium fœtore, memoriæ abolitione ejusque defectu, ozæna, genæ ulcere. Idem passim facit SYLVATICVS, ut *conf.* 38. *Cent. I.* in vertigine, 29. in gravitate capitis, *conf.* 46. & 74. in melancholia, *conf.* 100. in catarrhis, *Cent. IV. conf.* 23. in herpete menti, *conf.* 83. in aurium tinnitu; in locutione læsa *conf.* 28. vitiis gingivarum *conf.* 27. tuberculo in naso *conf.* 26. ulcere cancroso narium *conf.* 25. narium angustia *conf.* 24. sibilo & gravi auditu *conf.* 21. gravi auditu *conf.* 17. Quo etiam referenda observatio de salubri effectu fonticuli in polypo narium, inserta M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 28.

35. A capite descendimus ad pectus, inquisituri, quid de hujus chirurgicæ medendi rationis usu in ipsius affectibus, per experientiam constet. De hoc luculenta sunt SCVLTETI *tab.* 43. *armam. chirurg.* verba: fonticulos in thoracis, cordis & pulmonum affectibus magnum & mirandum præstare auxilium. WILLISIVS allegatus in *Praxi Barbett. pag. m.* 121. *ad pectoris*, inquit, *morbos fontanellæ inter homoplatas, item in brachio, aut crure, ad humores versus pulmonem affluentes, evacuandos, aut anticipandos, etiam propter eosdem illuc depositos avocandos, conducunt.* Inprimis ad phthisin laudantur fonticuli a *Christ.* BENED. *theatr. tabid. pag.* 29. Et HILDANVS *ep.* 49. *fonticulorum*, ait, *beneficio, phthisicos & semiphthisicos, qui sanguinem simul & pus exspuebant, sanatos fuisse, his meis oculis vidi.* Idem de setaceis affirmat *Cent. I. obs.* 41. Quin *Cent. III. obs.* 28. exemplum affert matronæ, quæ non solum materiam purulentam, sed etiam sanguinem exspuit & in hecticam cum totius corporis extenuatione & virium prostratione incidit, setaceo tamen cum omnium admiratione sanitati perfecte reddita; nec non *epist.* 66. antistitem a catarrhis pulmonum tabem inducentibus setaceo liberatum esse, prodidit. AQVAPENDENS etiam *l. c. p.* 15. graphice scribit: *ego libere & ex animo testor, me in praxi vidisse empyematicum, quotidie pituitæ catinum extussientem, per fonticu-*

ticulum ſanitati fuiſſe redditum. De difficultate autem ſpirandi CAPIVACCIVS. *conſ.* 97. *ap. Scholz.* tradit: quotidiana exploratum eſſe experientia, anhelitus difficultate vexatos, fonticulo in brachio incredibilem percipere utilitatem. Hinc ſæpe admodum in conſiliis ſuis adverſus pectoris morbos hoc remedium eximie ſuadet SYLVATICVS, ut *conſ.* 56. adverſus palpitationem cordis & ſpirandi difficultatem, *conſ.* 51. tuſſim & aſthma, *conſ.* 46. ad tuſſim, raucedinem & difficultatem ſpirandi, *conſ.* 39. 40. 42. 43. ad phthiſin, necnon *conſ.* 36. contra tuſſim & ſputum cruentum cum febre.

36. AD morbos, qui in abdomine ſedem obtinent plurimos, fonticulos utiles eſſe perhibet SYLVATICVS, & eosdem *Cent. II. conſ.* 74. *&* 75. commendat ad dolores ventris, *conſ.* 92. in diarrhæa & dyſenteria, *Cent. III. conſ.* 3. 4. 8. in dolore colico, *conſ.* 26. in cachexia, *conſ.* 65. 67. 68. 69. in dolore renum, vitiis veſicæ & mictus, *conſ.* 92. 96. in nephritide & colica, *cent. IV. conſ.* 1. 2. in pollutione nocturna, *conſ.* 7. 9. 14. in affectibus hyſtericis, *conſ.* 19. 20. 28. 29. in fluore albo *conſ.* 40. in ſterilitate. Maxime omnium vero dignum eſt quod totum tranſcribatur SCVLTETI *l. c. tab.* 43. teſtimonium de egregia fonticulorum in affectibus uteri utilitate, ita habens: *fonticulus in femore in hyſtericis affectionibus efficaciſſimus, revellendo & derivando, curavi eo mulieres, quæ ob ſuppreſſionem menſium uteri furores aliaque ſymptomata ſunt paſſæ;* cui addenda merito obſervatio in M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 46. de eximio ad fluxum menſtruum ex fonticulis præſidio. Neque minus egregie de fonticulorum in morbis infimi ventris uſu ſcribit WILLISIVS l. c. *fontanellæ,* inquiens, *in dorſo, ad nephritim & colicam omnem morbi fomitem anticipando eamque, dum ad nidos ſuos tendit, intercipiendo, egregie conferunt.*

37. SVPERSVNT vitia, quæ artus externumque corporis ambitum obſident. Ex his primum commemorandi varii generis dolores. In coxendicis quidem afflictione dolenti pri-

dem ustiones commendavit HIPPOCRATES *sect. VI. aph. 60.* & vix in ulla passione tam magnifice de fonticulorum & setaceorum usu, quam in hac, sentiunt scriptores medici. In hac ipsa enim magnopere prodesse fonticulos testatur SCHULZIUS M. N. C. *Dec. I. Ann. III. obs. 156.* MERCATUS *lib. I. de rect. præs. art. med.* 115. *cap. 16.* FORESTUS *lib. XXIX. obs.* 22. Instar omnium vero esse poterit SCULTETI *l. c.* testimonium, asserentis: se ipsum sibi contra hoc doloris genus summo & felicissimo cum successu fonticulum parasse inter principia musculi gastrocnemii. *Quare*, pergit, *si in futurum in tali cruciatu ischiadis diuturno, tam interna, quam externa remedia sine successu usurpata fuerint, meo consilio & bona spe salutis, ad hanc Chirurgiam tanquam sacram anchoram confugiant.* Idem sentit WILLISIUS l. c. scribens: *per fontanellam in inguine lumbaginam immanem, quibusvis aliis remediis obstinatam, inque alio affectionem ischiadicam inveteratam, feliciter olim sanavi.* Neque minus HILDANUS *Cent.* IV. *obs.* 75. dolorem ischiadicum, cum pruritu totius corporis, fonticulorum solummodo usu discussum esse, auctor est. Et idem remedii genus in eodem morbo dilaudat SYLVATICUS *Cons.* 88. *&* 90. Setaceo quoque per suras trajecto ischiadicam passionem discessisse RIVERIUS *Cent.* II. *obs.* 100. pluribus fidem facit.

38. PODAGRÆ apprime conducere fonticulos SCHOLZIUS *epist. X.* SCHORERUS *tr. german.* von Fontanellen, nec non CAPIVACCIUS *sect.* I. *lib. V.* pluribus confirmant: & adversus dolores artuum & arthritidem eosdem ex usu esse non sine ratione SYLVATICUS *Cent.* III. 99. 100. *&* 83. censet. Quin in M.N.C. *Dec.* II. *An.* VII. *obs.* 189. narratur exemplum rustici, qui diu arthritide afflictus, ulcere, quod vocant einen Schwär, in tibia demum affectus est, quod ad consolidationem perducere noluit, sed fonticulum ex eo paravit, tam salubri effectu, ut ab omni dolorum recursu immunis posthac manserit. Pruritum manuum fonticulo in brachio sustulit GLANDORPIUS, & pruritum scroti fonticulo in femore WEDELIUS, allegante FA-

SCHIO.

SCHIO in *differt. de fonticulis.* Denique etiam ad ulcerum antiquorum & mali moris consolidationem magnum quoque in fonticulis repositum præsidium, ut etiam SCVLTETVS *l. c.* plures, qui ulcera in tibiis habuerunt dysepulotica, iisdem se curasse tradat; & AQVAPENDENS *l. c. p.* 382. senem, tibiam mirum tumidam cum ulcere gestantem, fonticulo supra genu in coxa sanatum esse, perhibeat. Quibus omnino penitus respondent, quæ SYLVATICVS de fonticulis in ulcere ani, tumore scroti, doloribus & ulceribus ex inquinamento venereo, inurendis, identidem *in consiliis suis* præcipit, & quæ in M. N. C. *Dec.* I. *Ann.* III. *pag.* 396. relata leguntur.

39. TAM spectata igitur in variis chronicis passionibus fonticulorum & setaceorum est, ipsa experientia teste, virtus. Ex acutis autem potissimum in peste eorundem usus in commentariis medicis ut salubris deprædicatur. Testatur id proprio exemplo SCIPIO MERCVRIALIS, nec non HILDANVS *Cent. VI. obs.* 92. memorans: se peste Bernensi cum uxore quidem peste correptum, sed non adeo periculose laborasse, & causam rejicit in fonticulos, quos in cruribus gestarint, eo quod fonticuli & setacea sint præstantissimum præservativum tempore pestis, ut in bina peste observarit, ita ut ex viginti sex, vix tres obierint, licet perpetuo circa ægrotantes versati sint. CLAVDINVS quoque *emp. f.* 197. neminem Venetiis peste correptum fuisse refert, qui fonticulum in pede gestarit. Hinc WILLISIVS *de febrib. cap.* 13. *fonticulos*, ait, *a cauteriis excitatos, adeo omnium pæne suffragiis præservationis gratia contra pestem usurpantur, ut eorum usus vulgo frequentissimus existat.* Eadem est sententia FINCKENAV in *diss. de fonticulorum usu tempore pestis*, qui eosdem præservatorie & curatorie commendat. Præservatorie maxime, quod semper aliquid de materia corrupta evehatur & sic, quo minus omnimode a peste corripiatur corpus, præcaveatur, idque se crebrius observasse scribit in iis, qui infecti tumores nacti, fonticulo excitato evaserunt. Curatorie autem adhibendos esse tum, quando a contagio pestifero a-

 liquid

liquid ad glandulas delatum, & periculum, ne relabatur ad interiora, ideoque ipſi tumori inurere ſuadet fonticulum. Et quæ plura eandem in rem memoriæ prodita ſunt a KIRCHERO *de peſte*, FONSECA *conſ.* 49. DIEMERBROECK *de peſt. lib.* IV. *hiſt.* 110. FORESTO *lib.* VI. *obſ.* 15. QVERCETANO *lib.* II. *cap.* 2. nec non DOLÆO *encyclopæd. pag.* 426.

40. ADDVXIMVS hactenus ex probatiſſimis tam priſci, quam recentioris ævi auctoribus luculentas obſervationes, quæ inſignem uſum & ſetaceorum & fonticulorum in multis & valentibus morbis, iisque maxime chronicis, mitigandis, æque ac ſanandis, abunde confirmant. Jam ſequitur, ut hanc experientiam, ne fallax, ſed fida & certa ſit, ſolidis & firmis rationibus ſuffulciamus, & modum, quo ſalubris hic ſuccedit effectus, dilucide monſtremus, addendo demum utiles cautiones in applicatione ſtudioſe tenendas. Et primo quod attinet ad operandi rationem, hæc quidem multis obſcura adeo viſa fuit & imperceptibilis, ut ipſum remedium omni propterea uſu carere putarint. Autumarunt quippe, quum ſanguis & fluida perenni motu per vaſculoſam corporis compagem circumagantur; omnem illum qui ex ſauciatis, ſive per vulnera, ſive per ulcera, vaſculis effluit humorem, a ſanguine, mediante cordis & arteriarum impulſu, ad partes advecto, materiam & ortum nanciſci, ita, ut qualis ſanguinis & ſeri ſit conditio ac ſtatus, etiam ſit illius ſucci, qui ex ruptis & diſciſſis fibris & canaliculis effluit. Iam autem ſuppoſito, quod corrupta & impura materia inſit ſanguini & corporis ſuccis, quæ morbi materiam præbeat, adeo tamen exiguum dicunt eſſe id, quod quotidie exſtillat, & præterea adhuc noxium cum utili & nutritio intime ſic eſſe mixtum, ut parum utilitatis ab hac excretione ſperari poſſit. Et quod maximum, longe commodius & efficacius ſerum morbificum, vel quantitate, vel intemperie perverſa peccans, per alia loca & emunctoria, uti per cutis cribrum, per renum tubulos, vel etiam per alvum, inteſtinales glandulas & excretorios hepatis poros, quin ipſas etiam ſalivales glandulas poſſe ſecerni & excerni, quam per ejus-

modi

modi præter naturam plane novas & largiori evacuationi minus aptas vias.

41. Alii Philosophiæ Cartesianæ & corpuscularis præceptis imbuti, uti Muys *in prax. ration.* modum, quo fonticuli & setacea effectus suos edunt, mechanica prorsus ratione ita concipiendum esse contendunt, quod serum in omnibus omnino ulceribus, adeoque etiam fonticulis, stagnans fœtidum primum fiat & corrumpatur, corruptum postea efformet poros & canaliculos in carnosa & vasculosa substantia sibi similes, id est, qui figura sua respondeant figuræ particularum impuri & corrupti in sanguine humoris, ut adeo in tale ulcus nihil aliud emittatur & admittatur ab humoribus eo circulationis lege allatis, quam quod corruptum & a porulis suscipi potest. Afferunt etiam in confirmationem experimentum, de filtro ex charta emporetica confecto, quod intinctum prius in aquam, & infusa postea mixta oleo aqua, tantum aquam, oleo autem immersum, indito eodem mixto liquore, nonnisi oleum transmittat. At vero, quam infirmis in genere argumentis nitatur, & quam longe a veritate discedat, illa a pororum figura desumta secretionum ratio, nemo non novit; de experimenti autem allati veritate merito dubitandum, quum non modo alii istud contrario plane successu, teste *Cl.* Wedelio, ceperint, sed & nosmetipsi oleum & aquam simul per chartam emporeticam transudasse viderimus, licet prius vel oleo, vel aqua, eandem imbuerimus.

42. Qvamvis vero non negandum, sufficere in statu naturali & ad tuendam valetudinem fabrefacta in corpore humano emunctoria impuris & superfluis humoribus educendis, atque etiam excretiones per alvum, per cribrum cutis, renes, glandulosas intestinorum & narium tunicas, ipsasque salivales glandulas ad curandos morbos multum facere & sanguinem egregie depurare; nihilo tamen secius extraordinariæ per ulcera partibus inductæ evacuationes egregii sunt usus, effectu nempe non tantum evacuatorio universali, verum etiam

iam particulari derivatorio. Etenim, quamvis exiguum ſit humoris ſeroſi, quod effluit; tamen quia fluxus & continuus & quotidianus, poteſt utique quippiam conferre ad imminuendam copiam ſeri præternaturalem. Derivatorius autem & particularis effectus longe eminentior eſt. Scilicet, cauſæ materiales, quæ motus præternaturales & turbulentos morboſos in corpore creant, ſunt potiſſimum ſtaſes & ſtagnationes ſanguinis, ſeri, vel etiam alius humoris in nervoſis & exquiſite ſentientibus locis, quæ vel acrimonia hoſtili rodente vellicant, vel copia ſua premunt & comprimunt, & ſic dolores, ſpaſmos, inflammationes, tumores & alia gravia ſymptomata cient. Et ſtrictius quidem loquendo, conſiſtunt hæ ſtaſes & ſtagnationes, præſertim ſeri, in vaſculis minutiſſimis capillaribus, quæ ex finibus arteriolarum ad latera emergunt, & ſuccum vel nutritium, vel excrementitium vehunt, in quæ ſi delabitur, vel etiam impetuoſe urgetur humor intemperatus nimis & præter naturam craſſior, obhæreſcit ibi, nonnunquam perrumpit & partem cui inſidet, moleſte afficit, ut variæ conſequantur morboſæ paſſiones, pro diverſitate loci qui patitur diſcrepantes.

43. HINC ſi contigerit, ut pericranium totum a ſubſiſtente humore patiatur, atrox oritur capitis dolor, ſi dimidia tantum hujus pars, hemicrania, ſi circumſcripta regio, clavus. Vbi ſtagnans acris liquor in membranis, quæ inveſtiunt cerebrum, ſedem figit, epileptici, ubi in membranis ſpinalis medullæ, convulſivi præſto ſunt artuum motus. Quum principiis nervorum opticorum tenax incumbit, gutta fit ſerena, ſpinalis autem medullæ, paralyſis & hemiplexia. Quando humor ſanguineus in tunicis quæ oculi bulbum cingunt incarceratur, ophthalmiæ, & quando ſeroſus acris ibidem copioſius colligitur, vaſa diſtendit tandemque exſtillat, lippitudines, ſeri ſalſi, acris ſæpius corroſivi, cum dolore & ardore defluxiones ac viſu imminuto emergunt. Humores ſeroſi, vel lymphatici, membranis muſculorum nerveis firmiter inhæreſcen-

ſcen-

ſcentes, dolores preſſorios ſpaſticos moleſtiſſimos, præſertim nocturno tempore, cum notabili frigoris ſenſu junctos excludunt, qui rhevmatiſmi nomine veniunt, & plurima loca, ſolenniter vero homoplatas & humeros, infeſtant; & in affectis ſic partibus a lympha acri tanta eſt conſtrictio, ut ex iisdem ne gutta ſudoris profluat, licet totum reliquum corpus ſudore diffluat, ſi vero ſcarificantur, plus ſeri, quam ſanguinis extrahitur. Idem vitioſum & acre viſcidum ſerum intra membranas & ligamenta nervea & glanduloſa articulorum ſubſiſtens, pro locorum diverſitate eorumque diverſa denominatione, modo iſchiadicos, modo podagricos, modo gonagricos, nec non arthriticos parit dolores; in cutis autem tubulis & glandulis firmius detentum, impetigines, herpetes, lichenes, puſtulas ulceroſas, in facie guttam roſaceam & varos gignit.

44. Hisce omnibus morbis, quia partim a firmius inhærente, partim & extravaſato humore fiunt, ulcera arte facta, quæ fonticuli audiunt, omnino ſuccurrere poſſunt, eo quod, facto ejusmodi in parte vicina emiſſario, corrupto & incarcerato quaſi humori, exitus paratur & facile præbetur. Nam in genere in excretionis, quæ per veſicatoria & fonticulos fit negotio id merito tenendum eſſe arbitramur: non omnem ſecretionem & humoris excretionem intra vaſa & tubulos fieri mediante motu progreſſivo circulatorio, ſed per poroſam etiam partium ſolidarum ſubſtantiam, dum vaſorum alveis elapſus humor, calore & motu tonico extraordinario fibrarum ab una parte ad alteram dimovetur tandemque emovetur. Teſtatum hoc faciunt varia, quæ ſubinde obveniunt phænomena. Quando pedibus hydropicorum œdematoſis levis plaga infertur, brevi tempore magna quantitas ſeri extravaſati, hac data porta exſtillat, quod neutiquam per arteriolarum pulſum ejicitur, ſed ipſa ſua gravitate & motu fibrarum interno adjutum, elabitur atque prodit. Materia purulenta in abſceſſibus & ulceribus partium externarum collecta, ſolo terrore

aut refrigeratione intenſiori, vel medicamento dolorem excitante reprimitur & transfertur ſæpe ad loca vicina & interna, non ſine periculo. Novimus glandularum colli & parotidum inſignes in infantibus & adoleſcentibus tumores medicamentis reprimentibus abactos, ubi humor deleterius e ſede pulſus ac in pectus delapſus aſthma convulſivum, immo ipſam phthiſin & ulcus pulmonum inſanabile fere excitavit. Et nihil quoque familiarius, quam quod materia ulceroſa in ſcabie humida, per poroſam fibrarum & vaſorum texturam repellatur cum præſentaneo ſubſequente damno. Quidni etiam humor interius obhæreſcens eodem modo per poros ad loca externa meare, foras propelli & excludi poterit? Certe copia ſeri, quæ in hydropicis per forte draſticum alvo excluditur, non adducitur, mediante pulſu, per arterias ad tunicas inteſtinorum glanduloſas, ſed veri eſt ſimillimum, quod per poros vaſorum foras intro ſpectantes & per poroſam partium fibroſarum ſubſtantiam ad inteſtina tranſeat. Atque adeo clariſſime patet: fonticulos non modo evacuationem humoris præbere univerſalem, id eſt, quæ ex tota ſanguinis & humorum maſſa procedit, ſed præcipue localem, ſive partialem & derivatoriam, dum ex imis ad extimas ad ſe quaſi alliciunt, trahunt vel etiam revellunt.

45. NVNC facilius explicanda venit cauſa, cur conſolidatio fonticulorum magno ſæpe conjuncta ſit cum periculo, ut non modo morbi priores ſublati repetant & recrudeſcant, ſed non raro etiam graviores, immo funeſti affectus, in aliis & remotis locis ſuboriantur. Vberius hanc noxam teſtatam faciunt peritiores medentum ex antiquis & recentioribus. CRATO longævus ille, felix & prudens Medicus, in conſiliis & epiſtolis, quas collegit SCHOLZIVS *epiſt.* 174. item *conſ.* 221. ſcribit: *multis exemplis erudimur, quam graves ſubito affectus, immo mors ipſa, fonticulos, præſertim in pede clauſos, conſequantur.* Ex Arabibus RHASES *lib. de aff. junct. tit. XVI.* graviſſima ſæpe vidit ſymptomata fonticulo coeunte. LAE-

LIVS a FONTE *consil. pag.* 56. asthma, MERCVRIALIS *tom. IV. pag.* 175. podagram, HORSTIVS *lib. IV. Part. II. obs.* 15. spirandi difficultatem cum anasarca, coalescente fonticulo, annotarunt. Quumque ab antiquis pedum ulceribus ad consolidationem perductis pulmones labe & ulcere affecti, multoties a Practicis observati sint; nullum utique dubium, a fonticulis diu cum fructu gestatis & intempestive clausis, præsertim in impuris corporibus, quin idem possit contingere. Causa hujus effectus non alia videtur subesse, quam quod ab ulceribus, sive arte, sive sponte factis, ob effluxum qui simul contingit humidi nutritii, debilis & imbecillis omnino pars cui insident reddatur, ideoque, deficiente debito ad propulsionem toni robore, major fiat ibi affluxus & stagnatio humoris, qui tam copia, quam qualitate delinquens, si exitum sortitur, pro sanitate est, ubi vero ipsius excretio, viis & orificiis ductuum clausis & constrictis, impeditur, remanet ob partium vicinarum infirmitatem, copiosior humoris serosi affluxus & stagnatio, majorque ex longiori quiete accedit corruptio, unde non mirum est, in laborante parte, aut pristinum vitium resurgere, aut, si humor inquinatus & malitiosus, vel vitalibus succis immixtus manens, vel receptus iterum per poros in vasa, mediante sanguinis circulo ad alia loca defertur, pessimas passim propullulare ægritudines. Nos certe sæpius observavimus, post morbillos vel variolas in pueris oculorum acres defluxiones, quæ nonnisi apposito in nucha setaceo cessarunt, sublato autem postea setaceo, protinus de novo oculos infestarunt.

46. IAM etiam facile ratio patescit, quare a tinea capitis, vel scabie humida in pueris perperam curata, insultus epileptici, vel asthmata convulsiva subnascantur, quæ postea appositis vel vesicatoriis, vel fonticulis in brachiis, aut pedibus, conquiescunt. Novimus exempla, ubi a materia arthritica & podagrica ad internas partes relapsa, vel etiam non sufficienti vigore expulsa, spasmodicæ constrictiones diaphragma-

 tis,

tis, ventriculi & inteſtinorum non levem formidinem inducentes, omnibus aliis fruſtra datis internis, appoſitis in brachio vel pedibus fonticulis, ſublati fuerunt. Neque certe experientiæ ſuffragio deſtituitur, phthiſin poſſe eodem pacto præcaveri, ſi nempe ortum trahit ex acri & impuro humore a partibus ſuperioribus capitis, faucibus, vel tumoribus glandularum internis & externis deſcendente ad pectus, & huic ulcere in coſtis, vel in ſcapulis excavato, via ad exitum paratur. Atque adeo luculenter utique innoteſcit: magni in arte medendi momenti eſſe medicationem, quæ ad ſeri impuri, non tantum evacuationem, verum etiam derivationem, immo revulſionem directa, uti quidem jam in ſanguinis miſſione aliisque excretionibus pridem eſt nobilitata.

47. ALTIORIS indaginis quæſtio: qua ratione cauteria, fonticuli & ſetacea, partibus capitis externis applicata, apoplexiam ſeroſam, hemiplexiam, paralyſin, guttam ſerenam, cephalalgiam inveteratam, vertiginem aliosque graves admodum cerebri morbos, qui ab humore ſeroſo firmius inſidente imis cerebri partibus, originem trahunt, abigere & partes internas liberare queant? Iam vero experientia uberius confirmat, quod in his morbis ſetacea nuchæ injecta, vel cauteria applicata loco ubi ſuturæ coronalis & ſagittalis concurſus eſt, egregiam tulerint opem, potiſſimumque majores noſtri mirifice hunc in finem commendarunt fonticulum capiti, ubi ſuturæ committuntur, inductum, uti quidem patet ex AQVAPEND. *pag.* 12. 13. SOLINGEN *oper. Chirurg. P. I. c.* 1. FIENO *de cauteriis cap.* 22. SEVERINO *lib. II. pyrot. chirurg. p.* 2. Sunt quidem nonnulli ex recentioribus, qui periculoſum modum applicandi cauteria tam actualia, quam potentialia, in hoc tam ſenſili & nervoſo loco, ubi in commiſſura ſuturæ coronalis & ſagittalis duræ matris & pericranii eſt connexio, cenſent, eo quod ob dolorem ibi quam facile poſſit inflammatio ſuſcitari. Verum fruſtraneus eſt metus, propter multiplicem jam ab omni ævo innoxium & felicem uſum, & potius

tius admodum credibile, quod dolor major, quem producit chirurgica hæc operatio, multum ad feliciorem operationem conferat, eo quod recenſiti capitis morbi a lympha glutinoſa, intra anfractus & membranas cerebri detenta & a torpore ſpirituum & motuum maxima ex parte oriuntur. Proſunt itaque hoc in loco appoſiti, non tam ad evacuandum humorem noxium intus latentem, quam potius ad tonum excitandum & motum aliter determinandum, ut quod ſubſiſtit e loco ſuo dimoveatur, non ſecus ac ipſa veſicatoria, præſertim ea quæ cantharides habent, non tantum excernendo, verum etiam ſyſtema nervorum afficiendo motusque excitando, conducunt.

48. SINGVLARIS adhuc fonticulorum in arte medica uſus eſt, quod conditionem atque temperiem & fluidarum & ex parte etiam ſolidarum partium extraordinariam prodant ac detegant. Nimirum, firma & quotidiana conſtat experientia, quod, qui fonticulos gerunt a paulo diuturniori uſu inſalubrium & valde intemperatorum alimentorum, v. g. acidorum, ſalſorum, acrium, calidiorum, ut piperis, allii, moleſtas quasdam affectiones, punctiones, dolores, rubores, tumores & alia inſolita accidentia ibi percipiant. Crebrius quoque obſervatur, quod a graviori animi affectu, præſertim ira, triſtitia ac terrore, item ab inſigni & præternaturali temporum & tempeſtatum conſtitutione, extraordinaria quædam ſenſatio in locis, ubi fonticuli appoſiti, ipſiusque fonticuli inſolitus aſpectus, adſit. Præterea, quando in morbis intenſior ſpaſtica contractio, vel ſtomachum & inteſtina, vel diaphragma petit, ut in hyſtericis & hypochondriacis, item in colica convulſiva, aſthmate convulſivo, tunc ſtatim etiam compatiuntur fonticuli, ut vel exſiccentur & claudantur, vel dolorifice cum rubore afficiantur. Quinimmo præternaturalis ſiccitas, livor & pallor fonticulorum arguere aliquid damni in œconomia animali ſolet, & nihil familiarius eſt, quam quod

ante mortem fluxus humoris per hæc ulcera plane ceſſet. Ex quibus quidem omnibus merito eliciendum eſt, tum ingentem partium fluidarum & ſolidarum in corpore humano dari conſpirationem & una parte affecta alteram ſtatim etiam pati, tum quod non ſecus, ac ex naturalium excretionum, quæ per veſicam, alvum & cutem fiunt, conſtitutione, ita etiam ex ulcerum & excerniculorum horum inſueta & extraordinaria conditione, ſanitatis & morborum indicia, fluidarum & ſolidarum partium natura, indoles atque conſtitutio a prudenti Medico perſpici poſſit.

49. NEQVE etiam omittendus aut floccipendendus ille fonticulorum ſecundarius quaſi uſus, quem in corpore, cui jam inducti, in ſanitatis tutelam præſtant, dum præbent emunctorium, in quod velut incile confluit & rejicitur, ſi forſan corpus noxia & morbum minitans ſubiit materia. Et certe plura ſunt quæ hoc confirmant obvia ſubinde phænomena. Crebrioris quippe obſervationis eſt, loca illa, ubi fonticuli exiſtunt, præſertim in pedibus, ex facili tentari eryſipelate, ſive animi affectus, ſive alii errores commiſſi cauſam præbuerint. Attentior quoque docet experientia, ſuſcepto intus morborum epidemicorum contagioſorum ipſiusque peſtilentiæ miaſmate, protinus fonticuli excerniculum inde mutationem experiri & frequentiſſime inflammatorii quippiam cum dolore & rubore in ipſius confiniis comparere. Luculento utique indicio, autocratiæ naturæ tribuendum eſſe, ut ad partem hanc debilem & languidam humor, qui in vitio eſt & morbum minatur, ad promtam ſecretionem & felicem excretionem transmittatur.

50. RESTAT demum, ut expoſita fonticulorum operandi ratione, de recto eosdem uſurpandi & perite tractandi modo utiles pariter ac neceſſarias practicas regulas ſubnectamus.

I. Quando morbi capitis a congeſtione & impetu ſanguinis

nis & humorum ad ſuperiora oboriuntur, fruſtraneus, vel plane noxius eſt fonticulorum uſus, ſed præſtat tunc potius ſanguinis, quam ſeri excrementitii, evacuationi invigilare.

II. Vbi dolores capitis acuti, item motus convulſivi & epileptici, tenera & ſenſibilia corpora diu detinent, minus tuto in locis ſenſibilioribus & nervoſis, ut in nucha, vel pone aures, vel in ſuturis admoventur cauteria & fonticuli, ſed ſi forſan indicatio eſt, melius brachiis vel pedibus imponuntur.

III. Non tam facile nec ſtatim, ad ejusmodi moleſta & diu vexantia remediorum genera deſcendendum eſt, ſi res commodiori ratione expediri & cauſa morbi per præparantia, corrigentia & per naturales excretiones tolli poteſt, ſed tunc demum, quando hæc fruſtra adhibita, & morbus diutius partem afficit ac detinet; verbo: ſi læſio magis particularis, quam univerſalis eſt.

IV. Neque etiam in morbis externis his ſolum fidendum, ſed præmittenda, imo adjungenda, interna & alia externa, quæ morbo expugnando ſerviunt præſidia, quibus etiam adhuc paulo longius inſiſtendum, inprimis quando ſpes ſanitatis per eadem recuperandæ affulget.

V. In ſenibus, qui ſolenniter dyſcraſia ſalſa ſcorbutica laborant; item in ipſis ſcorbuticis, ad præcavenda, vel minuenda ſymptomata, non inutiliter parantur ejusmodi per artem ulcera, tutius tamen id fit in brachiis, quia facilius ibi inflammationes & ulcera tolli poſſunt; ſed ſi ſemel inducta, ſedulo providendum, ne forſan coeant aut conſolidentur, eo quod, quo magis corpus eſt impuris ſuccis refertum, eo majus periculum imminet, quando exitu præcluduntur & emiſſarium aboletur.

VI. Magnam cautionem conſolidatio & exſiccatio horum ulcerum deſiderat, ne inde gravius damnum emergat. Proinde non facile admittenda in ſenibus & adultis, ſed potius

tius in adolescentia, juvenili ætate, & corporibus quæ adhuc crescunt, sique prius probe constiterit, omne vitium & omnem intemperiem massæ sanguinis esse sublatam. Hinc, antequam id fiat & postquam factum, temperantibus & evacuantibus commodis utendum, & pars ubi constitit fonticulus subinde spiritu vini camphorato inungendus, vel vino calido diligenter fovendus.

VII. In cachecticis & hydropicis corporibus non sine periculo fonticulus excitatur, quia facilis est in sphacelum transitus. Perite enim monet AQUAPENDENS *operat. chirurg. P. I. pag.* 222. *Maximum*, inquiens, *imminet periculum dum fiunt, ne sphacelus partem calore depauperatam apprehendat & occupet, qui brevi hominem interimat.*

VIII. Quando exulceratio, ut interdum fit in senibus & scorbuticis, circa partem, in qua gestatur, nascitur, vel etiam dolor & tumor urget, tunc epithema, quod aquam calcis vivæ, aquam florum sambuci, l'eau d'arquebusade, saccharum saturni & camphoram habet, cum fructu applicandum, quo in ejusmodi casibus nihil præstantius, nihil utilius.

IX. Incidit interdum, fonticulum nihil amplius humoris fundere, sed siccescere & consolidationem subire, tum utile globulum ex cera viridi indere, vel si hoc fluxus non repetit, pauxillum emplastri vesicatorii admiscere.

X. Quando caro spongiosa in cavo fonticuli succrescit, pulvis ex alumine usto & mercurio præcipitato rubro compositus & inspersus instar omnium est.

XI. Locus cui tutissime & quam optime inducuntur fonticuli, est inter spatium duorum musculorum, vitando eorum tendines & nervos, ubi nostro tempore incisione lancetta, rejectis omnibus cauteriis, tam actualibus, quam potentialibus, commode & cum minori dolore excitari solent.

51. HÆC itaque sunt, quæ de præstantissimo fonticulorum usu medico edisserere placuit, ex quibus luculenter satis

appa-

apparere arbitramur, quosdam inter celeberrimi nominis viros, ut HELMONTIVM, CRAANIVM, BONTEKOE, GEHEMAM, DAELMANNVM, ALBINVM, LIMMERVM, multum erraſſe, qui veſicatoria & fontanellas e foro medico rejicere & pro remediis mortiferis venditare haud veriti ſunt. Neque minus ex hac noſtra rationali diſquiſitione modi, quo operantur ulcera hæc arte facta, irrationales illi mechaniſmi medici, quo optime noſtro tempore res medicæ ad rationes revocantur, oſores intelligent, ſterile & ignorantiam prodens molimen eſſe, in explicando ſalutari fluentium, & detrimentoſo coeuntium fonticulorum effectu, ad internum rationalem & moralem corporis noſtri œconomum confugere & loco cauſarum obſcura verba dare, uti quidem nuperius larvatus ille *Vrſinus* Wahrmund, præjudiciis occœcatus contra præjudicia in therapia medica infeliciter pugnans fecit, quaſi poſſeſſor œconomiæ vitalis per fonticulos omnibus ſeſe exoneret purgamentis, quando autem contra vitalem conſuetudinem, invito vitali principio iidem coaleſcant, exſpectandum ſit, quid vitaliter eventurum.

DISSERTATIO X.
DE
ERRORIBVS VVLGARIBVS
CIRCA VSVM TOPICORVM IN PRAXI.

§. I.

NVLLVM, elogio ipſius GALENI, generoſum remedium eſt, quod non poſſit prodeſſe & ſimul etiam nocere. Valet hoc ſapientia graviſſimi auctoris edictum non modo de uſu interno remediorum efficaciſſimorum; verum etiam de applicatione eorum, quæ vocantur externa ſeu *topica.* Non immerito univerſa auxiliorum pharmaceuticorum claſſis in duo diſpeſci poteſt genera; alterum complectitur ea, quæ intus aſſumuntur, & intimæ admiſſionis ſunt in vitalia corporis noſtri, quam ob cauſam etiam plus efficaciæ & virium ſecum recondunt: alterum eſt eorum, quæ extrinſecus affectis vel læſis partibus opem quandam afferunt. Vtrisque ſua laus, virtus, & gloria in medendi arte manet atque relicta eſt. Et tametſi interna longe majore prærogativa præ externis gaudeant, utpote eorum uſus magis univerſalis & longe magis patens eſt; nihilominus & externa in certis caſibus non deſtituuntur ſuo uſu & fructu, ita ut perſæpe iis carere vix queamus. Verum enim vero, quemadmodum eorum quæ intus aſſumuntur maximus eſt abuſus; ita etiam illud ipſum deprehendimus in exhibitione topicorum. Et ſicuti rationalis medicina in vero uſu inveniendo remediorum tantummodo occupata eſt, eoque non tam generali, quam ſingulari & individuali: ita nihil magis ignorantiam, imperitiam, & temerariam empiriam facit & conſtituit, quam nocens & præpoſterus uſus remediorum tam internorum quam externorum.

Qua-

Quapropter totus cardo & omnis nervus totius practicæ Medicinæ in eo versatur, ut usum & abusum remediorum quoad morbos & individua, imo quoad omnes vel minimas circumstantias temporis, doseos, ordinis probe ab invicem separemus ac disjungamus, & ubi prodesse & ubi nocere queant remedia, demonstremus. Noster labor in præsenti erit, ut externorum præcipuum in praxi vulgari abusum & communes circa eorum applicationem errores prosequamur atque indigitemus, eo tamen, quo fieri poterit, brevitatis studio, cum alias ipsa tractatio, pro rerum varietate ac multitudine, nimis diffusam & laxam requirat ventilationem.

2. Cum itaque aggredimur *vulgares in Topicorum applicatione errores* ostendendos, pretium erit operæ prius, quam id faciamus, de *Topicorum* nomine, & quid eo significare velimus, quædam in medium proponere. Equidem vocabulum *topici* nimis est generale, dum omnia, quæ certis locis seu partibus exterius applicantur, sub se complectitur; & hac ratione, quæ in vulneribus, ulceribus, membrorum quibuscunque læsionibus contingunt, sive ea consistant in applicatione instrumentorum variorum chirurgicorum, sive in emplastris, unguentis, injectionibus, turundis, ad topica, generali vocabuli acceptione, referri queunt. Attamen, mens nostra hac vice ea attingere neutiquam potest, sed paulo strictiori acceptione vocabuli sub nomine topicorum ea tantum intellecta volumus, quæ in affectibus, qui proficiscuntur a causa interna, adeoque a Medicis potius, quam ab ipsis Chirurgis, commendari debent. Nolumus autem prolixiores esse aut magna uti ambage in recensenda ex variis naturæ regnis desumta topicorum materia, vel enumerandis variis compositionibus, sed tantummodo ad rem ipsam nos accingimus & simplici via incedentes initium faciemus a capitis morbis, progrediendo sic ordine ad reliquorum membrorum affectus morbosos.

3. Primum autem locum teneant ipsa capitiluvia, quæ sive cum aqua simplici & lixivio, sive cum vino, variis herbis

emollientibus & cephalicis incocto, composita sint, non sine gravi noxa a medicinæ imperitis sæpenumero usurpantur. Contingit autem hoc ipsum plerumque in omni capitis, cerebri vel nervorum vitio vel imbecillitate, maxime omnium autem nocentissima sunt in catarrhis, achoribus, aurium tinnitu, gravitate auditus, ophthalmiis, &c. Et nota nobis non pauca sunt exempla, ubi ex capitiluviorum præpostero usu in infantili ætate epileptica passio succrevit. Vt paucis mentem meam explicem, ego quidem existimo, a capitiluviis plane nos abstinere, & in eorum locum surrogare potius posse frictiones capitis, & earum rerum, quæ siccant & roborant nobilissimam corporis partem, usum esse substituendum. Ratio autem dictorum in promtu est: videlicet progigni prægraves capitis memoratos morbos ex humorum ad caput delato impetu a partibus inferioribus, sanguinisque vel puri vel serosi inibi facto decubitu atque infarctu, res penes rationales pathologos extra controversiam posita est. Quid vero magis disponit caput ad recipiendum humorum impetum, ad detinendas ibi serositates, quam usus eorum, quæ calida vel tepida humiditate fibras relaxant, flaccidasque ac lubricas reddunt, quo minus congesti ibi humores iter suum per venas recipere possint? Potius in omnibus qui caput vel superiora petunt morbis, inferiores partes, nempe ipsos pedes, lavare & de vapore humido fibras subcutaneas & carneas relaxare oportet, ut sic ex superiori regione derivatio & diversio fiat ad inferiora; id quod etiam non sine maximo fructu & emolumento medentum peritiores norunt.

4. IMPROBAMVS adhuc ulterius *emplastrorum* sic dictorum *cephalicorum* in nonnullis capitis vitiis usum, eumque penitus e foro medico exesse posse censemus. Intelligimus autem hoc emplastrorum genus, ubi raditur totum caput & emplastro quodam obtegitur; quale quid in usu solent habere in gravi hemicrania, in epilepsia quoque, vel aliis gravissimis pathematibus, quæ subsequi solent vehementes capitis a cau-

sa

sa externa contusiones vel percussiones. Et quamvis nonnulli hic inter talia emplastra, quæ ex balsamis, gummatibus composita sunt, & inter illa, quæ ex viscosis glutinosis parantur, distinctionem faciant: nostra tamen est sententia, cujusque naturæ vel generis sint, ea plus nocumenti quam utilitatis afferre, non excepto etiam famigeratissimo illo de betonica emplastro. Ratio autem hujus asserti hæc esse videtur, quod transpiratio in omni læsa vel affecta parte, quo magis libera est, eo felicius semper succedat curationis negotium, & contra ipsa testatur experientia, nihil magis officere & sanationem impedire, quam quod liberam lædit transpirationem. Addimus & hoc, quo magis sunt remotæ a fonte caloris partes, vel minori sanguinis quantitate perluuntur, in his ipsis certe transpirationem quavis ratione juvare & promovere res magnæ peritiæ ac prudentiæ est. Quivis autem, qui rationem cum experientia in consilium adhibet medicus facile perspiciet, emplastra, quæ totam cingunt calvariam, mirifice obstipando oblinendoque poros, aeris & subtilis fluidæ materiæ ex cœcis illis, quibus cranium & cutis capitis gaudet spiraculis, transitum intercipere ac præpedire.

5. COMMENDAMVS itaque eorum loco, ex ipsius experientiæ fide, pulveres siccos, vel ipsi capiti inspersos, vel sacculis inclusos, tales nempe, qui balsamica subtili blanda sulphurea enthymiasi tam roborando quam demulcendo nerveas istas vel frigidas partes solantur, & liberum materiæ fluidæ & aëreæ transitum sartum tectumque servant. Vel si ipsa sicca ex usu secludere indicatio quædam foret, substitui possunt sacculi cum spec. cephalicis in vino decocti, aut linimenta, ex iis, quæ penetrantem indolem habent & sale gaudent oleoso volat. & resina balsamica pollent, conflata, inter quæ balsamus Peruv. camphora, spirit. vini rectificatus, sal amm. vel lumbricorum volat. cum ol. lavendul. majoran. anthos, nucistæ non adulteratis roboratus & castorei essentia nobilitatus eminet; qualia linimenta in omni capitis affectu, sive sit convulsionis, & epilepsiæ particeps, sive cum dolore

aut ſenſus cujusdam interceptione conjunctus, levamen inferunt commendatiſſimum. Noſtra autem non eſt intentio omnia removere emplaſtra, quæ certis in caſibus ad frontem, ad nucham poſita, non ſua privari virtute poſſunt: ſed ſermocinatio tantum noſtra eſt de iis, quæ totam vel dimidiam calvariam tegunt. Inſinuandum hoc quoque loco eſt, inſperſionem pulverum Cypreorum ſic dictorum in caput receptisſimam non ſine noxa quandoque deprehendi, præſertim quando ex amylo ſunt confecti & paulo immoderatius & crebrius crinibus ingeruntur: ita mihi conqueſtus eſt Halberſtadii ampliſſimus conſiliarius, quod ex frequenti in juventute uſu horum pulverum miram debilitatem oculorum ſibi contraxerit, quæ in ſenectute in perfectam cataractam, qua adhuc laborat, tranſivit; neque ratio hujus rei e longinquo petenda eſt; utpote talia tenacia poros capitis oblinendo tranſpiratum tam neceſſarium ſanitati & robori partis vehementer cohibent.

6. TANDEM attingere quoque communem in praxi errorem placet, videlicet applicationem variorum linimentorum & balſamorum in affectibus plerisque capitis, & nominatim in vertigine, capitis dolore gravativo, caro, apoplexia, ſenſuum torpore, & hemicrania quoque. Vulgaris praxis eſt, ut balſamis fragrantibus, quæ moſchus, ambra, zibethum, oleum roſarum ingreditur, tempora non modo & nares, ſed & ipſum verticem & cervicem inungere ſoleant, quoniam magnum id præſidium adverſus hos affectus reputant. Enim vero, admodum falluntur ii, qui talia tam amica hiſce capitis & cerebri morbis credunt. Vaporoſa hæc ſunt auxilia, & elaſtica expanſiva vaporoſitate in poros vaſorum ſeſe inſinuando, nimium ipſa diſtendunt, & ſanguinis impetuoſum motum quodammodo figunt, & ſic ſedativa & anodyna virtute, ad ſomnolentiam diſponunt. At vero, nemo non cautus qui eſt, percipiet, caute mercandum eſſe etiam cum hoc auxilii genere, quod minime quadrat iis in morbis, ubi jam caput ejusque vaſa infarcta ſunt, nimisque diſtenta a ſanguinis impetu

tu

tu & copia; quo casu certe dum majorem expansionem procurant, & consequenter humorum stasin periculi plenam adaugent, teste experientia, sæpius dolores, vertiginem, aurium tinnitum, somnolentiam, & gravitatem ac torporem mentis & sensuum majorem accersunt. Et valet de iis remediis non secus ac de suffimentis scitum divi Coi edictum *sect. V. aphor.* 28. multis modis etiam ad alia commoda essent, si non capitis gravitatem inducerent. Quocirca præferimus hisce omnibus tunc temporis talia balsamica linimenta, quæ constant ex solo spiritu vini rectificatissimo, in quo camphora, olea majoran. lavendul. rutæ, sed non terebinthina adulterata, soluta sunt; hæc enim potius discutiendo, poros reserando, quam replendo caput vaporositate operantur, hinc semper in cephalalgiis & in graui apoplectico insultu tutiora sunt.

7. Facimus jam accessum ad ea topica, quæ *oculorum vitiis* opitulantur. Dici vix potest, quam perversus tam a Chirurgis quam Medicis indies notetur abusus, & quanta noxa inferatur miseris ægrotantibus a præpostera horum applicatione: ausim dicere, plures visu privari ex imperitia applicandi topica, quam ex ipsa morbi vi ac magnitudine. Vulgatissimus autem error est, oculis frigida esse amica, calida autem inimica. Valet hoc ipsum & verissimum est, si oculi sani sunt, ubi eos aqua frigida lavare consultius est quam calida, quoniam hæc fibras relaxando oculos ad fluxiones disponit, frigida autem poros tunicarum & parietes vasorum roborando nimium sanguinis & humorum fluxum abarcet, & ita oculos serenos, vividos & sanos servat. At vero, hæc regula haud procedit in oculorum constitutione, quæ est præter naturam; minime omnium autem in eorum inflammatione, quæ nomine venit ophthalmiæ, ubi frigidorum usus perniciosissimus est. Habet exemplum Forest. *obs. chir. l. II. obs.* 19. de quadam muliere ophthalmia laborante, quæ collyrio ex lapide Talk dicto & aqua destillata utebatur, sed non diu post dolore & ardore adeo ingenti afficiebatur, ut etiam

sub-

ſubſecutum fuerit ulcus. Vidimus hac ratione non ſemel, ſed creberrimis vicibus, ab inſtillatione collyriorum frigidorum in oculos æſtu inflammatorio dolentes, turbidos factos fuiſſe oculos & inflammationem intenſius auctam, adeo ut intra paucos dies penitus viſus fuerit obſcuratus, imo plane in defectu expertæ medicinæ abolitus. Nam, quemadmodum in omni inflammatione non ſine fundamento exterius applicata frigida & conſtringentia, incraſſantia, cordatiores Medici acriter rejiciunt: ita cur talia admittere velimus in oculi inflammatione, cui vaſa longe magis tenera capillaria inſunt, quam in aliis partibus, equidem non pervideo. Cauſſa enim & ortus omnis inflammationis eſt infarctus ſanguinis vel humorum in vaſis propter obſtructionem in vicinis vaſculis; jam autem obſtructionem nihil magis firmat quam actu frigidum, dum fluiditatem liquidis ſuccis demit, eosque ſpiſſos & craſſos reddit.

8. DEINCEPS, non modo ex ipſis collyriis actu frigida in inflammatoriis vitiis repudiamus atque rejicimus, ſed & omnia, quæ incraſſandi, condenſandi, vel humores ulterius invitandi ad partem affectam, facultatem poſſident, qualia ſunt omnes aquæ dictæ ophthalmicæ, uti aqua ſperm. ran. roſar. plantag. ſachar. ſaturn. alumen, album ovi, bolus rubra, omniaque mucilaginoſa. Ita citatus FORESTVS *libr. XI. obſ. 26.* de morbis ocul. annotat, oleoſa & pinguia oculis nocere, referens ulcus a tonſore peſſime tractatum cum oleo, quod calide applicatum fuit, adeo ut perrupta non ſolum tunica cornea ſed etiam uvea in callum denique abierit, qui dicitur clavus oculorum. Ego potius majorem efficaciam promittere poſſum talismodi in caſibus de iis, quæ ſine magna acrimonia & ſine ardore, diſcuſſiva quadam pollent virtute, inter quæ laudem meretur camphora, quæ uti omnis inflammationis, ita & hujus antidotus certa & præſentiſſima eſt. Quod ſi itaque inflammatio levior & ſuperficialis tantum eſt, aqua flor. ſambuci, in qua croci momentum eſt ſolutum, adjectis

qui-

quibusdam guttulis solutionis camphoræ valde saturatæ, tepide applicata, non erit sine magno fructu. Si acris lymphæ salsedo conjuncta est, mucilago sem. cydon. vel aqua rosarum cum croco vel camphor. eximiorem virtutem præstabit. Si autem gravior & profundior, neque periculo vacans est inflammationis species, oculo plane stupido & ferme sensibilitatis ac visus experte reddito, magnum solatium inveni in sola applicatione tepida spir. vini camphorati, qui balsami Peruviani adjunctione conditus est; sic successive & sensus, motus, ac tonus & color debitus ipsi oculo, maxima cum admiratione rediit; quale exemplum quondam hic locorum habui.

9. Notum porro est, vitriolum, præsertim quod veneris particeps est, inter ophthalmica a Practicis ceu summum arcanum prædicari. At vero, cum ferme promiscue inter omnium collyriorum formulas assumatur, maxima sæpius exinde resultat noxa. Abstinendum autem ab eo est in omni inflammatione, in salsis quoque præcalidis acribus fluxionibus cum rubore, cum pruritu junctis, quoniam sua acrimonia hæc incommoda omnia auget. Datur tamen ipsi locus aptissimus, quando aut humores sunt crassiores & in lemas abeunt, aut quandocunque in tunica albuginea membranulas formare incipiunt, quod post morbillorum vel variolarum morbos, qui nimiam lymphæ introducunt lentescentiam, non rarius contingit; tali itaque in casu mirabilis effectus remedium est vitrioli Cyprei gr. j. in Vncia 1. aquæ chelidonii solutum, quo liquore subtili pluma crebrius de die affecta pars tangenda est: ubi autem manifesta corrodens & urens materia percipitur, temperantia demulcentia mucilaginosa, inter quæ mucilago sem. psyll. & sieff. alb. sine opio splendet, & pulvis sarcocollæ, operam non satis collaudandam conferunt.

10. Monenda adhuc quædam sunt circa pinguedinem viperarum vel asciæ piscis, quæ in panno, in ungue oculorum, inque eorum vulneribus maximopere prædicantur.

At vero, intelligendum hoc ipſum eſt, ſi eæ fuerint recentes: quandocunque enim per vetuſtatem rancorem contrahunt, acrimonia ſua non modo in dictis, ſed & in aliis vitiis præſens damnum inferunt. Deinceps nullus vel plane perverſus collyriorum uſus eſt, quando ex vitio & dyſcraſia totius lymphæ & ſanguinis, uti ſæpius fit in ſcorbuto & lue venerea, oculi rubent, dolent, ſtillant, & turbidi apparent; fruſtraneus hic eſt omnis topicorum uſus, niſi internis prius emendemus ſuccorum vitium ac labem, quod egregie præſtant decocta tam lignorum, quam aliarum herbarum ſanguinem edulcorantium. Accidit quandoque etiam, ut ob tumorem glandularum colli inveteratum, ob fluxionem in auribus cohibitam, vel poſt coſmetica faciei applicata, aut retropulſum achorem in capite, in oculis materia peccans ſedem fixam recipiat; quo in caſu ſolis topicis non eſt fidendum, niſi internis ſecundentur, & cauſa ac fons mali auferatur.

11. QVOD attinet ad *otalgica*, aſpicimus & ibi non leuem eorum abuſum. Quid enim inconſultius eſt, quam olea, ſive ſint expreſſa, ut oleum amygd. dulc. ſive remixta cum oleis cephalicis, in gravitate auditus auribus immittere? Commendatur hoc remedii genus a plurimis Practicorum, ſed raro vidimus bonum ſucceſſum. Si enim auditus gravitas eſt, ea fit vel ex nimia tympani relaxatione, vel humiditate membranæ organon auditus, labyrinthum nempe &cochleam cingentis; nihil hic faciunt olea, quam ut majore relaxatione affectum adaugeant: olea autem calida acria vel nimis ſpirituoſa in ſenſibiliſſima illa nervea meatum auditorium inveſtiente membrana, nil niſi gravem dolorem & ardorem ſuſcitant. Paucis, rariſſima ſunt exempla, (quando ad experientiam & praxin eorum, qui cum ratione & debita obſervatione illam exercent, confugio,) ubi topica in auditus gravitate vel aurium tinnitu aliquid poſſunt, ut potius nocumentum magis inferant. Neque etiam video, qua ratione remediorum virtus, ſive ſit oleoſa, unctuoſa, ſiue ſit ſpirituoſa, penetrare

que-

queat ad latifundium mali, quod intra cerebrum vel intimiores recessus & concamerationes ossis petrosi reconditum est. Vidimus potius ex apophlegmatisantibus, & internis cephalicis majorem efficaciam.

12. EXCIPIMUS autem quosdam casus, ubi topica in aurium affectibus non sunt de nihilo, videlicet: quandoque cerumen auris ita induratur, ut gypseam ferme naturam induat, quod auditum non leviter impedit, ubi immissum tepide factum oleum amygd.dulc.induratum cerumen emollit fluidumque reddit,ut auriscalpiis commode extrahi queat.Subit quoque nos recordatio, ubi ante aliquot annos circumforaneus quidam surditatem se auferre singulari arcano posse gloriabatur; consistebat hoc in injectione per siphonem facta cum aqua fœnicul. cui paucæ guttulæ olei tartari erant instillatæ: aliquoties de die injectionem provide continuabat; & in quibusdam subjectis non male successit experimentum, in illis nempe, ubi intra meatum auditorium cerumen incrustatum sonum impediebat. Simile quoque contingit nonnunquam ab usu aquarum salubrium, si calide in aurem sæpius immittantur, quod, uti diximus, tantum in eo casu procedit, quando vitium auditus enatum fuit a sordibus tympani membranam nimium incrustantibus.

13. VLTERIUS adhuc monendum quicquam est de perversa tractatione *abscessuum, qui non raro in auris interioribus nascuntur.* Exposcunt hi ipsi singularem medelam, quæ si non administratur, ulcera putrida cariosa cum totali auditus amissione tandem resultant. Est autem pessimus modus illorum, qui unguenta digestiva oleosa hic in usum trahere solent, qualia partes hæ siccæ frigidæ nerveæ sensibiles minus ferre possunt. Potius balsamica, uti est essentia myrrhæ, opobalsami, succini probe saturata & tepide gossypio immissa, omne in consolidando & præservando absolvunt punctum.

14. PRÆTEREA, *naribus* quoque sua debentur & conveniunt topica, quæ legitimo usu prodesse, præpostero autem mi-

re nocere possunt. Exemplo nobis sunt ea, quæ sine *hæmorrhagiam* nimiam sistendi, exterius naribus intrudi solent. Quantus numerus quantaque copia formularum hinc inde prostet, dici vix potest; perpauca tamen sunt, quæ usu quodam sese commendant. Cum enim hæmorrhagia a causa interna, plerumque ex spasmo vel nimia constrictione, aut forti obstructione a partibus a fluxu longe remotis proficiscatur, & sanguis cum impetu ad vasa capitis feratur, ubi nimium congestus orificia vasorum nimium distendit, tandemq; narium tunicas disrumpit, quis non videt exinde, non modo frustraneum, sed & sæpius periculosum esse usum tum temporis externorum, stypticorum & repellentium? Et nihil aliud obtinemus, quam quod, si orificia vasorum adstringentibus obturemus, in aliam partem capitis vel etiam ipsum pectus malum derivemus, manente interno illo impetu. Quod si orificia aperta, ex quibus stillat sanguis, in naribus paulo profundius sita sunt, ut styptica efficacia sua eo pertingere nequeant: interim nares obturantur, & exitus inde sanguini nullus patet, fit, ut e faucibus in arteriam asperam ruat, & in illam metu quandoque suffocationis dilabatur. Accedit & hoc, quod omnia styptica, cum membranis nerveis glandulosis valde sint inimica, si paulo profundius immittantur in nares, non leve iis partibus damnum inferant.

15. SI itaque dicere licet, quod res est, exiguum vel plane nullum habent ea usum, nisi ante omnia dirigamus curationis consilium ad derivationem sanguinis a capite per venæ sectionem, frictiones, immissiones pedum & manuum in aquam vel vinum calidum, per diaphoretica, quæ sine motu & magno calore sanguinem a centro versus corporis circumferentiam propellunt; & tunc non opus est istis repellentibus frigidis, aut stypticis, sed sola essentia catechu, naribus excepta, omnibus palmam præripit. Vulgus in usu habet, in nimia hæmorrhagia nummum argenteum aqua frigida madidum vel fronti vel nuchæ applicare, linteum quoque frigida madi-

madidum fronti vel toti collo injicere: at vero, si tale quid factum fuerit in initio, non sine periculo apoplexiæ hoc instituitur. Interea non improbamus talismodi epithemata, quæ vi discutiendi & simul roborandi instructa sunt; uti v. g. acetum rosaceum cum nitro, camphora, oleo ligni rhodii mixtum, quod tepide temporibus, collo applicatum non caret singulari fructu, sed cunctis merito præferendum est.

16. ACCEDIMUS jam ad ea topica, quæ communiter *in ulceribus ossium squamosorum* putridis & cariosis lue gallica vel scorbutica infectis perquam familiarius usurpari solent. Sunt autem ejusmodi utplurimum aquæ, v. g. rosar. plantag. sempervív. cum bolo rubr. sacch. saturn. magisterio saturn. mixtæ: & si ad ossa faucium penetrando ulcera, vel ipsius vuulæ substantiam corrodendo & absumendo aggrediuntur, injectiones gargarismatum communi ex usu sunt. Sed hæc omnia nullius momenti censeo; plane enim inidonea sunt ista frigida corruptioni putredinosæ sistendæ. Potius hæc clades exposcit longe valentiora, majore penetrantia dotata, ex quibus magno encomio digna sunt, oleum caryophyll. quod præsentissimum est conservativum ossium, præsertim si cum balsam. Peruv. misceatur: deinde elixir propriet. sine acido, ess. succini, spirit. vin. camphor. mediante siphone in nares provide injectus, hæc pessimi moris ulcera, fœtida & venerea, sanare & sistere potens est; quam procedendi viam non sine summo emolumento optime aliquoties excogitavi & sæpius expertus sum. Multi venerei ob ignorantiam chirurgorum & pessimam remediorum applicationem diu gerunt talismodi ulcera sordidissima, quæ tandem & totam narium internam structuram, uvulam cum totius palati osse exedunt atque depascunt, non sine maximo vocis vitæque detrimento; nam ipsa gargarismata etiam ex præstantissimis parata, cum ad radicem mali partemque affectam, quæ est supra os palati, pertingere nequeant, frustra applicantur.

17. SVPEREST adhuc *dolor odontalgicus* graviſſimus, cui quanta topicorum a Medicis & Chirurgis, nec non ab ipſo vulgo, dicata & conſecrata ſit ſylloge; probatione ulteriori non eget. Sed & hic quoque fruſtranea ferme ſunt omnia, ut potius majus damnum quam emolumentum inferant; & utut quandoque poſt leniora adſtringentia & anodyna, inter quæ mihi præcipua ſemper fuit eſſentia catechu cum eſſentia anodyna mixta, aliquod doloris allevamentum ſequatur, exiguum tamen eſt ad breve tempus, alio tempore plane infidum & nullius amplius effectus. Et cum ſæpius dolor odontalgicus epidemius ſit, & rheumatiſmi ſeu defluxionis acris eryſipelaceæ ſoboles, dentem carioſum maxime infeſtans, & cum catarrhali febricula juncta, ex facili apparet, quam inanis & futilis ſit applicatio immediate ad dentes; potius tunc, ſi exſpectandus quidam ab externis uſus venit, ſacculi paregorici ex diſcutientibus, carminativis, anodynis parati in uſum ſunt trahendi. Et quamvis ol. caryophyll. origani, eſſentiæ quoque acres odontalgicæ dentium cariei egregie dicata ſint: quæ tamen an tunc temporis, quando in dente carioſo membrana nervea ab humido aqueo nimis diſtenta vel eroſa eſt & inter anguſtias oſſeas preſſa hæret, uſum præſtare queant, dubium eſt. Potius tunc balſamum meum apoplecticum liquidum ſeu vitæ naribus exceptum, vel lac tepidum cum flor. ſambuci, & croco coctum & in ore detentum plus pacabit doloris illius ſævitiam, quam quæcunque alia ſine ulla ratione commendata & adhibita odontalgica externa. Et experientia ſcribimus, ſola diaphoretica, v. g. tincturam bezoardicam, ſulphur antimon. noſtræ præparationis, ſpiritum C. C. ſuccinatum cum ſpiritu nitri dulci nuptum, in graviori odontalgia cum regimine ſudorifero uſurpata, non omiſſis prius iis, quæ alvi laxationem conciliant, opem mirabilem præſtitiſſe, adeo ut etiam ex hiſce pateat, quam fruſtranee & quam perperam in iſtis affectibus præſcribantur vel exhibeantur topica.

18. TAN-

18. TANDEM non silentio transmitti debet, cum potius primum tractationis locum postularet, vulgaris curatio eorum affectuum, qui in faciei & capitis cute observantur; cujus generis sunt achores & tinea capitis, pustulæ & ulcera manantia in facie infantum, gutta rosacea & capitis erysipelas. Et quod attinet ad ipsos *achores vel tineam capitis* in infantibus, nil magis solenne est imperito vulgo, quam ut lotionibus cum variis lixiviis & decoctis, inunctionibus, tam sulphure & oleo olivarum quam aliis unctuosis & linimentis removere queant hoc malum: nil vero est, quod, accuratiore observatione teste, majora incommoda post se trahat, quam hæc sanandi ratio; sequuntur enim exinde epilepsiæ, inflammationes oculorum, suppurationes eorum, epiphora, imo gutta serena quandoque, vel etiam graves peripneumoniæ, asthmata, & ejusmodi generis plura. Caute itaque procedendum est cum omnibus externis, ne transpirationem impediamus; neque ea unquam porrigenda, nisi simul internis remediis correctioni & evacuationi humorum peccantium prospiciamus. Exulent autem omnia humida, exulent oleosa, exulent constringentia: sique externis datur locus, balsamum sulphuris antimoniale cum spiritu vini camphorato solutum & cum oleo amygd. dulc. mixtum, emolliendo, discutiendo, putredini ulteriori resistendo egregium præstabit officium. *In pustulis venereis inque gutta rosacea,* caute quoque cum cutis poros constringentibus & repellentibus est agendum; plus vice simplici observavimus exinde ortas ophthalmias, sero isto salso acri præcipitato ad oculorum tunicas. Sed quantus abusus deprehendatur topicorum *in erysipelate capitis*, eloqui ex digno non possumus. Est certe erysipelas affectus, qui cautissimam externorum requirit applicationem, idque tanto magis, quo vicinior est cerebro & nervorum origini; nam non periculi expertem esse, præsertim in scorbuticis, hunc affectum in se consideratum, norunt Practici solidiores.

19. QVOD

19. QVOD si vero scripta evoluimus eorum, qui observationes practicas in publicum edere annisi sunt, ingens campus istorum, quæ noxium externorum abusum docent, nobis patebit. ROLFINCIVS *method. curandi affect. capit. p.* 292. anginæ meminit ab erysipelate capitis ex intempestivo usu repellentium ortæ. Recte scribit AQVAPENDENS *lib. de tumoribus* p. 633. si erysipelas fuerit in facie aut in capite, localia medicamenta neque ante, neque post purgationem esse administranda; posset enim frigidis materia repelli ad cerebrum, unde phrenitis, aut ad fauces, unde angina. Nocentissima autem tunc sunt omnia unctuosa, omnia cataplasmata, humida aquea: potius sola sicca, sacculi nempe, ex herbis emollientibus & discutientibus parati, ut transpiratio maneat libera, apponendi erunt: interdum tamen spir. vin. camphoratus cum ess. castor. ol. nucist. sale volatil. lumbricorum, nitro & momento opii mixtum exteriusque inunctum, benignam medentibus porrexit manum. *Ad guttam autem rosaceam & pustulas* qui usurpare solent merc. subl. vel aquam merc. præcip. dilutam, mirum mihi peccare videntur; hæc ipsa enim interius recepta, ad graves dolores capitis, ad hemicranias disponunt, ipsisque dentibus vacillationem nimiamque laxitatem inferunt: potius essentia benz. cum magisterio saturni, camphora, saccharo saturni cum aq. sperm. ran. & fl. samb. remixta, perquam utilem locabit operam.

20. MEMORANDVM adhuc aliquid est circa peculiarem gingiuarum affectum, & talis est, quando caro *gingivalis* pene omnis exeditur, ita ut nudæ radices dentium appareant. Creditur id vulgariter fieri ex nimia fibrarum relaxatione; unde consuetudo est vulgatissima obviam eundi huic affectui per externa constringentia, nempe essentiam mastich. tormentillæ, alumen, essentiam catechu, &c. quæ nihil proficiunt, sed potius nocent; nam affectus hic est atrophia, & oritur ex defectu succi gingiuas nutrientis propter obstructionem vasorum arteriosorum, quæ minima & copiosissima in gingiuis

suis existunt: jam autem si constringentibus ea obstructio firmatur, non poterit aliter fieri, quin plus defraudentur suo succo roscido alibili. Potius deprehendimus proficua decocta, ex vino cum herb. salu. origan. rosmarin., camph. nitro, adjecta portione spir. sal. ammon. parata, quibus collutiones sordium & elutiones oris frequentissime calide instituendæ; sic vasa aperiuntur, invitatur succus & sanguis, fibræ gingivales roborantur, & redit hisce partibus suus usus & vigor.

21. PROVOLVIMUR jam ad thoracis affectus, in quibus quidem topicis sua constat laus & dignitas, licet non parvus quoque eorum in praxi medica deprehendatur abusus. Exemplum nobis præbent tumores illi pulmonum inflammatorii, qui *pleuritidis vel peripneumoniæ* nomine efferuntur. Quid autem usitatius est, quam in iis ipsis ad dolorem compescendum pinguia oleosa unguenta exterius præscribere? Rarius autem ex iis secutum vidi bonum effectum: ut potius, cum in principio diaphoreticis & discutientibus debitis internis dissipari malum potuisset, discussionem impediant & malum ad suppurationem disponant, non secus ac fieri solet in aliis erysipelaceis affectionibus partium externarum, ubi similia unguenta, dum poros obstruunt & fibras nimium relaxant sicque decubitum humorum ulteriorem invitant, ad suppurationem & exulcerationem malum deducunt. Quod si igitur, uti sæpius accidit, pleuritis est spuria, id est, inter membranas musculorum intercostalium serum acre salsum stagnat, ubi rheumatismi quædam species est, longe plus nocebunt memorata topica, dum transpirationem & liberam exscreationem materiæ stagnantis, quæ tamen summe necessaria est, præpediunt. Habent quoque nonnulli in usu, ut sopiendi gravioris doloris causa ol. hyoscyami addant: Fateor, dolorem exinde sopiri, sed non possum non simul monere, quod somnolentia, virium non levis languor, difficilior expectoratio subsequi soleant, non sine magno, præsertim in ætate senili languida, periculo. Deinceps, nonnulli Practici dictis in

affectibus in usu habent, ut emplastra, etiam ipsum Vigon. cum mercurio, cum balsam. sulphuris & camphora mixtum, applicent: Deprehendimus vero, ab eo, si pleuritis fuerit spuria, quæ non pulmones, sed ipsos intercostales musculos & membranas infestavit, dolorem quidem fuisse dissipatum, sed ad alias partes detrusum; imo quoque aliquot experti vicibus sumus, in pulmonum substantiam materiam fuisse relegatam, ubi pulmonum vomicam satis chronicam & periculosam excitavit.

22. SENTENTIA itaque nostra est, in inflammatoriis hisce thoracis affectibus vel plane abstinere ab omnibus topicis, vel, si quædam admittenda sunt, ipse spir. vin. camphorat. additione castor. croc. ol. nucist. destillati mitigatus & anodynus redditus, externa debita inunctione vel cum lintei applicatione omnibus aliis erit præferendus. Dantur tamen casus, ubi unguenta pinguia, anodyna virtute prædita, fibras relaxantia, bonum effectum edunt, rarius vero in usum vulgo trahuntur. Talis affectus est *tussis sicca convulsiva*, ubi non tam materiæ quantitas, sed potius tenuis acris paucæ materiæ qualitas vitiosa, nervos pneumonicos & thoracem ad violentos convulsivos & concussivos motus irritat; ubi sedare hos motus & partes thoracis nimium constrictas relaxare oportet, non neglecta humoris tenuis irritantis incrassatione & inviscatione. Talis tussis non raro contumacissima est, & vehementer sub certis tempestatibus orta, ætatem maxime puerilem & infantilem adoritur. Vidimus bonum successum, quando totum pectus inunctum fuit unguento ex unguento potabil. rubr. spermat. cet. axung. tax. unguent. popul. ol. anis. camph. in hunc finem composito.

23. TANDEM, quoad externa *in vera phthisi* seu pulmonum exulceratione, subjicienda quædam esse monita arbitramur. Habemus varias observationes, ubi phthisici unguenta & emplastra alia bene, alia vero ægre ferre potuerunt. Explorandus itaque prius est cujusvis individui genius ratione cau-

fæ

ſæ & morbi. Non inutilem eorum operam fore putamus, ſi duris quibusdam tuberculis pulmones obſeſſi ſunt, quæ ſucceſſive in ſuppurationem abire ſolent. Quapropter emplaſtra quædam non ex nimium calidis nec nimium inviſcantibus unctuoſis parari debent; illa enim dolorem & inflammationem exaſperare ſolent, hæc tranſpirationem liberam lædunt. Omnium autem optimum eſt emplaſtrum diaſulphuris Rulandi, omiſſa colophonia, quod ex balſam. ſulphuris amygdalino, myrrha, terra vitrioli, cera & terebinthina confectum eſt, quibus etiam adjici poteſt bdellium; hoc impetum humorum a pectore roborando divertere, & ſtaſin humorum diſcutere valet. Sed quod notabile eſt, ſi emplaſtra in pulmonum affectibus laudabile quid præſtare debent, non ſterno imponenda ſunt, per hoc enim os cartilaginoſum non penetrare eorum virtus poteſt: ſed potius dorſo & coſtis, quoniam ibi maior pororum eſt apertio, major copia ſanguinis & vaſorum, ut ſic recipi melius queant partes emplaſtri ſubtiliores & ſalutares.

24. DESCENDIMUS jam ad vitia quædam ſtomachi, in quibus locus ipſis quoque externis datur, modo fiat debitus eorum uſus. Nullus dolor omnium confeſſione tam crudeliter exercet ægrotantes, quam is, qui fixus hæret in ſenſibiliſſimis ventriculi orificiis, dextro vel ſiniſtro, & appellari ſolet cardialgia. Conſuetudo hic eſt, varia dolorem placantia interne ingerere, externe quoque ſtomachalem regionem vel linimento ſpirituoſo vel unguento quodam, ex carminativis anodynis compoſito illinire: at vero cum ſucceſſu non adeo exoptato. Cum enim dolor in certa tantum parte, eaque exigua, nempe nervoſis iſtis orificiis ſæviat, facile patet, iis locis penetrans & efficax remedium & quantum fieri poteſt, proxime eſſe applicandum. Iam vero, ſi vel emplaſtrum vel linimentum vel unguentum toti regioni ſtomachali applicatur, exiguum eſt, quod penetrat ad orificium; quinimo cum notum ex anatomicis ſit, quod ſuperius ventriculi orificium dorſo magis & vertebris propinquum jaceat, cum juxta arte-

riam asperam situm sit, facile elucet, ea remedia, quæ applicantur regioni sub scrobiculo cordis, minime eo posse penetrare. Potius itaque dorso circa octavam & nonam vertebram lateris sinistri applicandum erit, si pertingere debet ad locum affectum, remedium: quod si autem dextro orificio laboranti succurrere velimus, fiat illud sub scrobiculo cordis juxta latus dextrum. Minime autem hic ea, quæ nimis cito avolant, uti sunt spiritus; minimeque unctuosa vel emplastica, quæ nimis tardæ sunt operationis, indicantur: sed potius, ex quo ego levamen expertus fui, est linimentum crassiusculum in forma emplastri applicatum, & compositum ex theriac. croc. oleo nucist. camph. balsam. Peruv. & ol. hyoscyam. Quod si minus juvat, frustranea erunt omnia circa externa tentamina.

25. VLTERIVS eos, qui praxin frequentem exercent, non latet, in more quasi solenni esse positum, si quis *ex debilitate ventriculi*, *ex vomitu*, *nausea laborat*, quod tunc ordinario regioni sub sterno vel unguenta vel emplastra stomachalia applicentur in forma ovali. At vero, si quis dissecta corpora paulo introspicit accuratius, non ventriculus, sed saltim pauca ejus portio, atque hepar, intestinum colon & tenuia intestina ibi posita sunt: procumbit potius ventriculus ad latus sinistrum, sub costis, ubi tres ejus partes ad minimum delitescunt, versus spinam. Spuriis itaque costis lateris sinistri versus dorsum si generosa penetrantia quis applicat remedia, deprehendet effectum longe auspicatiorem.

26. DOLOR qui nascitur ex *calculo* truculentissimus, in principio vel in medio uretheris stagnante, exigit quoque, nec sine ratione, topica: sed ut legitime ea applicentur, prudentiæ est. Neutiquam autem ignotum, calculum etiam ultra modum grandem, quamdiu subsistit in renum substantia tubulosa & canaliculosa, ne ullam quidem molestiam creare, sed tum demum, quando descensus hæret in ureteribus valde angustis & simul exquisite sensibilibus. Videmus ita-

itaque exinde, non lumbis, ubi renes siti sunt, sed potius secundum ductum ureterum, qui est a lumbis versus inguina, applicari debere remedia. At vero, & hic quoque non levem errorem observamus, dum utplurimum ipso in paroxysmo, nempe descensu calculi, unguentis admiscere solent pellentia calida, v. g. ol. succin. spiritum terebinth. ol. juniper. quod sane & consilio & effectu pessimum est; intendunt quidem plures hisce pulsionem calculi per angustias viarum ita promovendam, sed mirifice errant, infigitur potius hisce calculus, gravioraque symptomata, ut urinæ suppressio, vomitiones, convulsiones excitantur. Nam, quod in uretere fixus hæreat, nec e sede sua dimoveatur calculus, non tam culpa est moles calculi, quam potius dolorificus iste spasmus; & quum asperitate calculi utplurimum fiat fibrarum nervearum insultatio, influxus fit spirituum, dolor, ipsumque dolorem comitatur spasmus & constrictio, & quo crudelior dolor, eo semper angustiores ac constrictiores fiunt viæ. Jam autem, si talia spirituosa calida applicantur, irritamus influxum sanguinis & spirituum, intrudimus in partem calculum, dolorem augemus, calculum obturamus, & plura truculentiora producimus symptomata. Non negandum quidem est, si nec dolor, nec spasmus adest, aut si laxitas quædam & toni dejectio in fibris renum membranaceis & nerveis deprehenditur, talia externe adhibita ob id quod tonum roborant, urinæ fluxum promovere: sed neutiquam tunc temporis locum habent: potius sola emollientia, paregorica, & anodyna olea, v. g. unguent. popul. fem. papav. hyosc. lil. alb. axungia taxi, camphora, quæ ipsis penetrantiam conciliat &c. sufficiunt, modo fiat cum manu calida frequens circa situm ureterum frictio & inunctio: hæc enim, dum spirituum impetum refrænant & fibras constrictas relaxant, efficiunt, ut longe expeditius & facilius patentem viam & descensum calculus obtineat. Qua de causa etiam insessus in balnea summe proficuus & in instanti salutaris est iis, qui gravissime doloris truculentia divexantur.

27. IN *nimio ſanguinis per uterum profluvio*, in *ſeminis involuntario effluxu*, qui ſexu maſculino accidit, receptum in praxi eſt, ut regioni lumbari, ubi magni iſti ſanguiferorum vaſorum rami ſituati ſunt & paulo liberius patent, applicare externa ſoleant, quæ ſanguinis impetum ad partes genitales quodammodo refrænant. Verum enim vero, multum intereſt, qualia & quo tempore tali in caſu in uſum arceſſantur. Notavimus enim exemplum, ubi in femina 40. annum excedente emplaſtrum ſperm. ran. cum ſaccharo ſaturni & ol. hyoſcyam. mixtum in nimio fluxu menſium, lumbis fuit applicatum, ſed ab ipſo temporis momento nunquam redierunt menſes, magno cum ſanitatis diſpendio. Cavendum quoque ab omnibus actu frigidis eſt, & multo magis a narcoticis, quoniam hæc omnia ſanguinem, ſi nimium incumbit in has partes, cohibendo curam quidem palliativam exhibent, ſed longe majora mala inferunt, quæ ſunt inflammatio renum, colicæ convulſivæ, aut ſpaſtica abdominis pathemata. Vnde tutiſſima via eſt, præſertim in hæmorrhagicis excretionibus, a talismodi topicis plane abſtinere, & potius internis majori cum ratione & circumſpectione uti.

28. DEVENIMVS jam ad nonnullos affectus, qui ex nimia laxitate & reſolutione ligamentorum, nec non defectu eorum roboris ac toni oriuntur; & ſunt in infantibus maxime *ani*, in feminis *uteri prolapſus*. Communiter ob laxi naturam ſtrictis & adſtringentibus tractare ſolent hæc vitia Medici & Chirurgi; unde decocta ex ſtringentibus concinnata applicare, iisque fovere partes ſatagunt. At vero, cum ille prolapſus non tam ex ipſius uteri vel inteſtini recti, quam potius ex ligamentorum laxitate propter humidi ſucci inibi congeſtionem & accumulationem fiat, quisque inde perſpicit, fruſtraneum & hoc curationis molimen eſſe, quoniam ad ipſa ligamenta, ſi uſus foret adſtringentibus, penetrare ac pertingere externa hæc nequeunt. Quapropter in uteri prolapſu, ſive ſit ipſe uterus ſive vagina, nihil conducunt talia utero

ro immediate applicata: sed potius ipsa regio inguinalis fovenda erit seu linimentis seu emplastris, balsamicis & penetrantibus, quæ non tam terrea stypticitate, quam spirituosa roborante virtute imbuta, vigorem, motum, & tonum reddunt humidis & relaxatis partibus. Vbi tamen probe tenendum, uti in omnibus, ita in his non sola topica absolvere punctum, sed interna maxime requiri rectius & magis universali intentione, in quibuscunque corporis internis, imo externis vitiis. Interea tamen non rejicimus suffimigia, item fotus ex vino & herbis aromaticis ac sale volatili oleoso præditis & terreo quodam principio imbutis confectos, quibus & ipsæ hæ partes immediate affici possunt, cum vis suffimentorum paulo intimius penetret, & similis quoque effluviorum, quæ ex balneis nascuntur, natura sit.

29. RESTAT adhuc quidam affectus valde refractarius, imo dolorificus, qui sub nomine *hæmorrhoidum cæcarum* describitur. Noto notius est, quam graves molestias creare soleat tumor hic venarum hæmorrhoidalium, a sanguinis vel etiam seri viscidi nimio affluxu & stagnatione ortus. Innumera hic excogitarunt, præsertim topica, Chirurgi & Medici remedia: sed quantum eludant & fallant omnem spem ac exspectationem ægrotantium, notissima quoque res est. Etenim adstringentia, quæ commendantur, remorantur magis humores, qui tumorem efficiunt: emollientia & anodyna relaxant partes, & ulteriorem affluxum invitant, acria erosionem faciunt, & ad ulcera pessimi moris, imo ad fistulas disponere solent. Non minima igitur sapientia est Medici, si pro circumstantiarum ratione horum usum probe distinguat, & quid agere vel non agere debeat, noscat. Paucis, si nimius dolor urget, utique anodyna & emollientia non sunt de nihilo; hinc ol. lini solum sufficienti in quantitate admotum, egregie dolores mulcet. Si autem nimius tumor permolestus est, utique & tunc non tam styptica crassa terrea, quam roborantia, ut fotus, ex vino, mastich. succin. flor. ros. balaust.

thur.

thur. millefol. adornati conveniunt: neque suffimigia hoc loco veniunt excludenda, præsertim ex rebus quæ sale volatili oleoso fœta sunt; quorum indoles est, ut altius sese insinuent, poros firment, nimiumque humidum dissipent. Vnde etiam mures marini, quorum virtus ceu peculiaris hodierno tempore jactatur, si usu quodam sese commendarunt, non alia ratione agunt, quam alia suffimenta sale oleoso quodam volatili imprægnata. Ex hisce dictis abunde constare arbitror, quam perversus possit enasci usus, si quis tum temporis in cæcis & dolentibus hæmorrhoidibus, quando dolor gravissimus adest, velit adstringentia, frigida quoque, imo acria adhibere: aut si deficiente dolore ingens tumor præsens sit, emollientia vel anodyna, relaxantia in usum trahere.

30. HÆC dum agitamus, quæstio incidit, *num in nimio sanguinis vel lymphæ profluvio ex utero injectiones habere queant locum?* præsertim cum experiamur in feminis nimio profluvio non sine summo fructu tales institui. At vero, cum vulgus credat, fluxus non nisi adstringentibus sisti debere; hinc nihil est periculosius, quam si tales nimias fluxiones cohibere moliamur externis injectionibus, quæ constringendi facultate pollent. Memini feminæ hujus loci, quæ injectione decocti millefol. cum alum. acuati, dum nimio mensium profluvio laborabat, ulcus cum tabe & hectica febre lethale sibi contraxit. Cautissime itaque cum talibus est mercandum, & videt quivis, quod externa hæc magis nocere quam prodesse possint.

31. ORDINE jam devoluimur ad ea externa, quæ dolentibus artubus solent adhiberi, si vero ex topicis abusus & perversa applicatio fit, certe *in doloribus arthriticis & podagricis* id accidit; nam quoniam affectus est in parte externa, plurimi existimant parti affectæ immediate remedium esse admovendum, ut eo citius ad causam morbi perveniat. Sed in eo quoque mirifice falluntur; nam error est, ea in hisce affectibus ita requiri, quasi sine illis dolores nequeant demulceri.

Nam

Nam discimus ex experientia, longe felicius absque ullo topico, si æger obediens beneficio temporis atque patientia utatur, solis internis caussæ morbificæ recte oppositis ferociam horum dolorum mitigari posse, vel plane tolli. Ante omnia autem cavendum est, ne repellentia, maxime in principio morbi, adhibeantur; hæc enim, dum naturæ motum, qui est versus exteriora, turbant & materiam vitiosam ad interiora repellunt, gravissima mala excitant, vid. DRABIZIVS *de scorbut. tit. de arthrit. p. 62. & 63.* Experti sumus, in principio doloris podagrici cataplasma ex album ou. cum alumin. compositum, in consiliario plethorico una nocte affectum soporosum secutum fuisse, qui vigorem ingenii & memoriam per totam vitam sustulit. Memorabilis est observatio, quam recenset HAGENDORN. *cent.* 1. *hist.* 28. ubi mercator ex dolore & tumore scorbutico laborans, applicato epithemate ex aq. destillatis cum ceruss. & camph. a balneatore, sedatis doloribus loquelam amisit, nec brachium sinistrum loco movere visus est. Non meliori sæpe successu procedit illa hodienum tam frequens partium externarum cum spiritu vini camphorat. inunctio. Dici vix potest, quanta ab hoc remedio sine subjecti & circumstantiarum ratione adhibito suscitata fuerint mala: ita non semel sed iterum observare licuit, ab ejus applicatione in pedibus podagra tactis enormes cardialgias, motus artuum convulsivos & epilepticos, paralyses aliaque horrenda auditu symptomata fuisse concitata. Experientia etiam constat, non omnia omnes juvare, sed quædam ex topicis dolores uni tollere, alteri augere, quosdam linimenta spirituosa, quosdam emplastra anodyna, nonnullos etiam cataplasmata ex mica panis & lacte bene ferre posse, aliis autem hæc neutiquam convenire.

32. CAVSA horum effectuum peculiarium non sufficienter vulgo attenditur & inquiritur, cum & ipsis chirurgis notum sit, omnia individua non æque bene cuncta in externis vulnerationibus perferre posse. Est autem causa non tam dispositio peculiaris humoris peccantis, sed potius ipsa tensiva tonica fibrarum, pororum, & vasorum cutis constitutio; habent

 bent

bent enim omnes partes, & maxime quæ emunctorii & colatorii vices gerunt, suum peculiare robur, tonum, tensionem, nec non dilatationem, quæ motus species ad excretiones & secretiones summe necessaria, potissimum a spirituum animalium influxu & nervearum membranarum tensione dependet: qualis itaque hæc ipsa sit in omnibus individuis, & morbis eorumque temporibus, in exhibitione topicorum provide animadvertendum est ab ipsis medentibus. Quis enim non videt, si pori nimis fuerint constricti a dolore & spasmo, neutiquam tunc spirituosa calida conferre, sed potius ea, quæ blande constrictas partes relaxant? contra, si nimia est post dolorem relaxatio, quod apparet ex tumore, dolore mitiori reddito, omnia unguenta, humida, unctuosa, anodyna valde nocere, & potius tunc linimentis spirituosis nervinis utendum esse. Deinde, utut quandoque topica egregie dolores mulceant & febrem mitiorem efficiant, nihilominus non semper illud valet, etiam in eodem individuo. Paucis, quo robustior in expellendo est natura, quo major corporis vigor & motus internus, eo minus periculi inducunt externa decenter applicata, quæ tamen, si vigor motuum cessat, si ætas senilis vel affectus cachecticus supervenerit, plane sunt seponenda. Illud enim unice intendat medicus necesse est, ut externis ne sistat evaporationem materiæ peccantis, sed eam promoveat: verum, quoniam magna prudentia hac in re opus est, securius potius est abstinere ab omnibus externis & totum negotium curandi internis committere, partesque affectas in blando tepore servare.

33. DEINDE etiam observavimus, tophorum generationem, quæ maxime fit in arthritide fixa, plerumque deberi improvidæ externorum applicationi, præsertim stupefacientibus & infrigidantibus. Meretur hic adduci WEDELIVS qui *in Medicament. Facultat.* scribit: *Frequenti experientia docti sumus, plus damni ipsos podagricos inde passos, imo plures ex arthritide vaga hoc modo fixam sibi accersivisse, plurimos vero tophos, quod usurpaverint unctuosa & pinguia emplastica.* Hinc & ipse GALENVS *method. medend. lib. 4. c. 3.* tophos in arti-

articulari morbo produci recte memorat ex humore glutinoso & crasso, quando is non paulatim digestus, sed violentis remediis totus simul exsiccatus est: & FERNELIUS *consil.* 12. geminari inde dolores observat. Ceterum, non omnia topica plane exterminanda esse in externis articulorum doloribus arbitramur, siquidem, quando dolor adest inveteratus cum torpore quodam & insensibilitate junctus, qualis in senili ætate sæpissime evenit, tunc sedata prius interna sanguinis & humorum ebullitione, ad roborandos nervos & invitandum spirituosi elastici fluidi influxum in imbecilles partes, linimenta nervina balsamica vi nobilitata exspectationi medici & miseri ægrotantis eximie satisfacient.

34. NON possumus quoque hoc loco silentio præterire *in arthritide vaga scorbutica* lumbricorum terrestrium vita adhuc fruentium dolentibus partibus applicationem. Dici vix potest, quanta encomia hujus remedii penes practicos extent, ex quibus maxime eminet WIERUS. Certum est, quod ob sal volat. absterfivum nitroso-sulphureum, & discutiendi & sedandi virtute egregia polleant, quam non tantum interne sed & externe in variis dolorum speciebus, imo etiam in ipsa gallica lue præstant. Nihilominus tamen cautione quadam & hic opus est, utpote in ipso dolore sævissimo, ubi omnia sunt in motu, vires abundant & juvenilis ætas adest, hæc actu humida & frigida non facile nocebunt, sed id de quo dictum est exsequentur, aliter tamen res se habet, si in arthritide fixa inveterata iis quis uti velit, ubi plane contrarius sequetur effectus.

35. VLTERIUS subjicienda quoque veniunt quædam de usu externorum *in affectu erysipelaceo*. Nil notius est, quam quod vulgus chirurgorum & medicorum mox hic confugiat ad ipsa externa, unde innumeræ passim prostant formulæ: nihilominus innumeri & olim & nostro etiam tempore animadvertuntur indies errores, ad quos circumscribendos & particularibus observationibus stabiliendos vel ipsum tempus & charta deficeret. In universum autem hanc regulam velim teneamus, distingui semper debere erysipelas, quod fit a causa externa, & quod ab interna; in illa, quæ ex contusioni-

 bus

bus variisque læſionibus externis proficiſcitur, non tam facile nocebunt externa: quandocunque autem ex orgaſmo humorum & febrili impetu materia heterogenea, acris & corroſivæ plerumque indolis, verſus partes externas protruditur, ibi cautius procedere licet; facile enim ſic repellitur materia, & dum prodeſſe volumus iis, quæ alias quandoque proſunt topicis, plus nocemus, retropulſa nempe ad interiora materia, quæ veneni indolem tunc acquirit: qua de re conſuli poteſt *diſſert. de converſione morbi benigni in malignum.* Nihil autem familiarius eſt, quam ut levius & ſuperficiale eryſipelas conſtringentibus, v. g. album ovor. cum alum. mixto fixum & profundum faciamus, & ulcus mali moris excitemus; qualia exempla quotidie in praxi medica occurrunt. Vnde etiam prudenter faciunt, qui cujuscunque generis eryſipelas ſaltem internis tractant, & externe ſacculos tantum herbis paregoricis repletos imponunt, quæ blanda anathymiaſi poros tenent apertos, conſtrictos relaxant, partesque fovent.

36. POSTEA animadvertimus a chirurgis non levem committi errorem in eo, quod farinam fabar. cum rad. glycirrh. herbis emollientibus & diſcutientibus cum aquis in cataplaſma redigant, & calide hoc ipſum applicent: at vero, cum calore humidum exſiccetur, & firmius materia ſeſe impingat cuti ejusque poris, ut cultro vix auferri poſſit, fit omnino, ut tranſpirationis negotium non leviter lædatur, & ita, quod diſcuti poterat eryſipelas, in abſceſſum vel ulcus abeat. Enitendum itaque ſemper erit, ut libera evaporatio vel tranſpiratio conſtet & permaneat affectis partibus; id quod nec ſub frigore, nec ſub manifeſto calore, nec ſub onere multorum integumentorum, ſed ſub temperato calore, qui liberam evaporationem ac perſpirationem fovet, egregie præſtatur.

37. SIMILI ratione *bubonibus* caute debent applicari externa, quia plerumque repellentibus in malum morem degenerant; quod longe magis de malignis valet, ipſisque criticis, ubi non ſine ſummo periculo ea, quæ exterius conſtringunt vel refrigerant, adhibentur. Cognoſcuntur autem critici bubones, quando ad glandulam fuerit miſſus humor,

mor, si cum virium tolerantia, si in die critico fiunt, si concoctionis signa in urinis præcesserint; tunc temporis enim omnia, quæ retro pellunt, perniciosissima sunt: sed ut recte monet HIPPOCRATES, *in perfectis judicationibus nihil est innovandum, sed totum negotium naturæ committendum.* Quandoque etiam e sanguinis redundantia oritur bubo, ubi nullo pacto utendum esse repellentibus AVICENNA, ORIBASIVS, aliique monent. Quandocunque autem bubo in suppurationem tendit, emplastrum diachyl. cum gumm. cum opopan. mixtum, admodum proficuum erit.

38. IN *variolarum* morbo num ipsa topica usum quendem habeant, non immerito quæritur. Dicimus in genere, quoniam hæc evacuatio critica est, magna circumspectione opus esse. Interea, si ante eruptionem urget delirium, non sine fructu externe fronti applicamus spirit. rosar. cum camph. mixtum: ipsa autem in eruptione, vel etiam in suppuratione, plane abstinendum esse ab omnibus linimentis censemus: in declinatione & tempore exsiccationis, quando vis morbi fracta fuit, oleum amygd. dulc. cum camph. & sperm. cet. mixtum non improbandum est, ut eo ipso cutis defædatio impediatur, & nimia acrimonia, quæ profundius serpere solet, mitigetur, vid. *Dissert. de variolis epidemice grassantibus.* Quapropter caute procedendum est cum topicis istis, v. g. spirit. vini myrrhato, sacch. saturn. aqu. rosar. mixto.

39. RESTAT adhuc familiarissimus ille affectus externus, nempe *scabies*, sive exulceratio pustulosa cutis, magis vel minus humida, quam nemo vix sanari posse credit sine usu topicorum; unde & posthabitis omnibus internis remediorum auxiliis, protinus ad ea ipsa confugiunt, variisque linimentis sulphuratis, mercurialibus vel toti cuti vel saltim articulis admotis ejus curationem moliuntur; sed sæpius non sine magno sanitatis vel vitæ periculo; utpote nunquam tuta est via, quæ affectus externos ad sanationem perducere tendit topicis, qui proveniunt a causa interna: potius cum natura heterogeneum & morbosum expellit, idem quoque agere & præstare debet Medicus & nunquam contra intentionem

naturæ, quod fit plerumque externis, retropellere. Quocirca sumus hac in sententia, horum affectuum subcutaneorum curam non modo auspicandam, sed & absolvendam esse internis, quæ corrigunt seu ad excretionem disponunt materiam peccantem, eamque una expurgant; quo spectant non modo diaphoretica, infusa emollientia laxantia, verum etiam, si inveterata & maligna scabies fuerit, mercurialia & antimonialia. Tandem subjungi possunt ad meliorem consolidationem & nitorem cuti restituendum balnea, unguenta sulphurata, exsiccantia, saturnina: a mercurialibus autem externis linimentis plane & in universum abstinendum esse existimo, quoniam nunquam tuto & sine periculo talismodi uti possumus, attestante tanta observationum passim extantium, quæ mercurialium noxam loquuntur, sylloge.

40. ADIICIENDVM quoque hoc loco aliquid est de linimentis, de suffimigiis mercurialibus, quibus ad salivationem excitandam *in Gallica lue* vulgo uti solent. Notissimum est, quam gravia symptomata ex tali salivatione incurrant sæpissime miseri ægrotantes, & quam fallax institutum sit, rebellem hunc morbum ita curare velle. Ego quidem existimo, imo per multiplicem experientiam expertum habeo, tantummodo internis, nempe mercurialibus rite paratis, antimonialibus, & lignorum decoctis, *interne* decenti modo adhibitis (in qua applicatione totum arcanum consistit) luem veneream sine ullis externis mercurialibus, imo sæpissime sine ullo salivationis effectu subsequente, & sine magna symptomatum molestia, expugnari feliciter posse.

41. VLTIMO loco, sententiam quoque nostram exponere placet circa applicationem topicorum in partibus, quæ *paralysi* tactæ sunt. Fatemur, non esse de nihilo hoc in affectu topica, sed egregie secundare usum internorum: nihilominus & decenter composita & decenter applicata esse debent. Qui solis pinguedinibus, axungiis, & linimentis unctuosis uti, siue ea applicentur immediate partibus affectis, sive spinæ dorsi, nostra quidem opinione hallucinantur; nam hæc poros obstruunt, fibras, quæ jam a tono suo dejectæ sunt, ob elaterem cessan-

tem

tem magis relaxant, & ita ad tumorem disponunt. Ex parte autem adversa sola spirituosa olea atque calida ætherea non id faciunt, quod facere debebant; utpote quæ maximam partem propter tenuitatem partium in auras avolant, fibrasque nerveas & musculosas nimis rigidas reddunt. Potius ex axungiis animalium composita unguenta, quæ simul ingrediuntur olea destillata, ut oleum rutæ, lavend. majoran. junip. caryoph. anthos, aptiora & magis accommodata sunt; tonus enim partium nervosarum naturalis sit, ut nec nimia adsit relaxatio, humiditas, neque nimia constrictio vel siccitas. Deinceps probe notandum est, in paralysi, quæ fit ex vitio spinalis medullæ & nervorum origine, neutiquam hæc applicanda esse partibus sensu & motu privatis, sed potius ipsius mali fonti & principio, quod existit in spinali medulla: longe autem alia res est in ea paralyseos specie seu contractura, ubi certæ partis motus, non autem sensus privatus est, qualis metallifossoribus est familiaris; ubi nihil juvabit medullam spinalem inungere, sed ipsam laborantem partem prælaudatis medicamentis crebrius fovere atque solari proderit.

42. DUM hoc meditamur, recordatio etiam animum subit *tumorum œdematosorum*, qui pedes frequentius occupant. Etiam hic quadam opus est cautione in externorum applicatione; quandoquidem balneis qui eos tractare suscipiunt, crassissimum errorem committunt. Vidimus, cachecticos immissione pedum in aquam calidam, una nocte sibi contraxisse insignem pedum tumorem, qui non tam facile rursus poterat auferri. Ratio in procinctu est: hæc enim humido, quod propter calorem valde se poris insinuat, fibras jam tum a tono dejectas ulterius relaxant flaccidasque reddunt, ut decumbant nimium humores, nec tam promte rursus per venas & vasa lymphatica recipiantur. Idem quoque factum experientur ii, qui unguentis vel emplastris talismodi tumores dissipare aggrediuntur, ob rationem quæ ex dictis facile poterit inveniri. Nonnulli consuerunt herbas discutientes, v. g. chelidon. maj. fumar. absinth. rut. pedibus alligare: at vero

ro, si eæ ipsæ humidæ sunt & frigidæ, plus sæpius tumorem augent quam ipsum tollunt. Consultius itaque est, ab omnibus hisce abstinere, & potius ligare debita ligatura tumidos pedes decet, præsertim circa nocturnum tempus, quo augmentum perpetuo tumoris cernitur, ut roborentur fibræ sic & firmentur: deinde fotus cum aceto fortissimo cum essentia succini remixto & lateribus ignitis instillato instituti, non semel egregium effectum ostenderunt.

43. RESTANT examinanda *epithemata*, item *emplastra*, quæ *ad pulsus* variis in affectibus commendare mos est. Visitur & ibi non infrequens abusus, tametsi eorum vires, quæ in vero usu consistunt, non improbemus. Et peccat in eo maxime vulgus, & muliercularum quæ ægrotantibus adsistunt cohors, quæ mox, sive affectus sit frigidus sive calidus, communissime ad aquam istam famigeratissimam carbunculi concurrunt, quam ad reparandas vires incredibilis efficaciæ esse credunt: sed quis non perspicit, minime istud procedere, si quis febre ardente vel acuta laboret, aut in æstu febris intermittentis jaceat? ubi potius acida, penetrantia, ut poma citri, acetum rosaceum, locum habent. Carpis quoque manuum applicare solent epithemata & emplastra, ad submovendos febriles paroxysmos in intermittentibus; quem in finem miscent alumen, acetum, rutam, sedum majus, & aranearum telas, item emplastrum ex terebinthina, alumine, pulvere aranearum conficiunt; quæ ipsa teste veritate sæpius egregium levamen in mitigandis paroxysmis, imo in iis tollendis, si maximam partem materia febrilis est evacuata, exhibent.

44. RATIO autem operandi paulo difficilior est, & secundum nostram sententiam, tale experimentum ad intimiorem febris generationem explicandam, viam & occasionem non levem subministrat. Vt paucis, quid statuamus explicemus, cor & arteriæ, quæ nervis suis ac motu dia- & systaltico gaudent, instrumentum istud sunt, in quo intensus ille & concitatissimus motus celebratur: quod si itaque talia, quæ nimium spirituum in has partes motum quodammodo sistunt & impediunt, ipsis arteriis immediate applicentur, necesse est, ut febrilis ille calidissimus sanguinis motus ad tempus sistatur.

INDEX

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM.

ABsorbentium noxa in ventriculi atonia 514. in febribus hecticis 514. 515. in intermittentibus - ibid.
Acidum qua tale in statu naturali aut p. n. in animantibus non reperitur. 294
Acida in quibus morbis conveniant 318. in quibus non 517. alimentorum non ingrediuntur mixtionem animalem 249. quatenus fiant morbosa 294. 295. contemperantur affusione bilis & humoris pancreatici 295
Acidi salis noxa in corpore animantium experimentis probatur 296. 321
Acidulæ minus purgantes, quomodo catharticæ reddantur 308. in Germania differunt ratione virtutis catharticæ. 307.308
Actio naturalis & physica in genere & speciatim in homine quid 4
Adstringentium noxa in mensium fluxu & fluore albo 476. in hæmoptysi. 476.477
Æthiopis mineralis utilitas in variis morbis 102. præparatio cum sulphure puro optima. ibid.
Alcali, purum in animantibus s. n. non datur 295. eius manifesta in corpore præsentia est indicium corruptionis 296, noxa in corpore animantium experimentis adstruitur. 297. 321
Alcalinorum utilitas & noxa 318.319
Alexipharmacorum virtutes inquiruntur 126. 127. usus & effectus quomodo naturam corporis indicet. 170.171
Alimenta ægrotis largius data nocent. 177.178
Alimentorum differentia naturam corporis indicat 176. 177. est causa differentiæ corporum inter totas regiones. ibid.
Alvinæ excretionis usus ad sanitatem. 344
Alvi dejectio crebrior inutilis 419. cum ductu naturæ est molienda 420.421.non instituenda, nisi materia prius correcta ib. nec simul ac semel 421.424. ideoque melius fit per mitiora, quam fortiora. 420.421
Alumen inter salia media proprie referri nequit. 293
Analepticorum diversa operatio 175. quid indicet. ib. 176
Anasarcæ quænam conveniant remedia. 31
Anima non utitur corpore nostro ut instrumento pro arbitrio 13, sensitiva motus in corpore non efficit. 6
Animæ rationalis actiones homini pre

propriæ sunt 5. quænam sint 5. 19. nullis legibus mechanicis adstrictæ sunt 5. diversæ denominationes ibid. concursus ad motus vitales reprobatur auctoritate 8. 9. 10. rationibus 10. directio motuum in organis cum notitia & prudentia negatur 11. consensus cum corpore non probat, quod anima sit causa motuum. 11

Animæ sensitivæ actiones dicuntur animales 5. quales sint ib. non a contactu corporum fiunt 4. potentia in corpus animantium demonstratur. 4. 5

Anodynorum usus in acutis 36. effectus, exemplo affectus rarioris illustratus 181. 182. 183. indicat naturam corporis. ibid.

Antepilepticorum quorundam virtutes inquiruntur. 129. 130

Anni tempora observanda circa curationes chronicorum 84. circa evacuationes. 85

Aphronitri genesis & definitio 303. virtus medicinalis. ibid.

Apoplexia V. S. sanata 32. emetici usu funesta. 464

Aqua communis est medicina 200. frigida nocet corpori calefacto 493. 494. quibus magis vel minus 494. in hæmorrhagiis externe adhibita multa mala causatur. 497. 498

Aquæ principium spirituosum cui usui 203. frigidum est medicamentosæ virtutis 204. 205. 206. quando noceat 206. calidæ abusus & noxa in hypochondriacis 499. in variolis ib. in febre tertiana biliosa ibid. post iracundiam 500. communis ingredientia 200

Aquarum salubrium elementa 323. species earumque differentia ib. continuatio salutaris 90. 91. principia agendi 91. 92. 203. 306. vis cathartica unde dependeat 307. præstantia in morbis chronicis 202. cum lacte potus qua methodo & cautione instituatur 286--289. in pulmonum affectibus salutaris 274. 275. 276. cum aliis medicamentis in phthisi secundandus 276. 277. prodest in tabescentia corporis 277. 278. in inveterata affectione hypochondriaca 278. 279. in intestinorum affectibus, ut diarrhœa & dysenteria 284. 285. in purpura scorbutica 283. in articulorum doloribus 281. 282. & speciatim in podagra. 282. 283. in epilepsia & motibus convulsivis 281. in melancholia & mania. 280. 281. vid. Mixtio.

Aquæ salubres non continent ingredientia ex variis terris & mineralibus 305. 322. nec sal acidum manifestum, sed alcalinum 270. 272. quod primus adferuit Auctor ib. probatur experimentis 273. paucum & volatile habent principium vitriolicum & martiale. 306

Aquei elementi copia sufficiens ad sanitatem & sanationem requiritur. 201

Arcanum in medicina est prudens applicatio remediorum 124. ad cer-

certos morbos curandos non datur. 63
rcani duplicati denominatio unde 311. præparatio compendiosior & effectu melior traditur 311. 312. usus. 312. 313
Arsenici venenosa vis quibus medicamentis arcenda. 30
Ars sine natura nihil valet 1. 32. sq. præ natura plus valet in morbis chronicis 32. 60. in morbis externis. 28
Auditus deperditus restitutus. 30. 31
Auris abscessus quomodo tractandus. 571
Auri operandi ratio 134. 135. præparatorum usus in medicina. ib.
BAlnea nocent corporibus cachecticis 513. plethoricis ibid. in gonorrhœa & fluore albo ibid. calida in quibus affectibus ex usu sint 207. frigida, quando in usum trahenda 208. quomodo virtutem suam exerant 209
Bilis effervescentia unde. 295
CAchexiæ quænam conveniant remedia. 31
Cacochymica corpora quare difficilius sanentur. 195
Calculi renum curatio quomodo recte instituatur. 80. 81
Cantharides sunt muscæ venenatæ 522. 524. de eorum usu medici dissentiunt 522. 523. quænam symptomata concitent 524. 525. in membris sensu destitutis non agunt 526. in quibus morbis locum habeant 527. qua ratione operentur. 525. 526
Capitiluvia quando & quomodo noceant. 563. 564
Castoreum non semper est antihystericum 131. 520. quando noceat. 520
Causæ, primæ in physicis & medicis non capiuntur 113. morborum variæ a Medicis allegantur 456. non sunt absolutæ sed pro dispositione corporis agunt 159. exemplo pestis & variolarum. 159. 160
China china quando in Europa innotuit 373. a multis auctoribus laudatur 374. 375. 376. ab aliis ut medicamentum infidum rejicitur. 376. 377
Chinæchinæ elementa examine chymico explorata 385. 386. usui quænam medicamenta præmittenda 387. 388. virtus absorbens & acidum obtundens 388. diaphoretica 389. roborans exemplo Celebr. Medicorum probatur 390. 391. usus nunquam admittendus nisi in corpore disposito 392. cum aliis medicamentis secundetur 179. quando in intermittentibus necessarius 393. in principio intermittentium non nocet 396. 397. effectus febrium veram indolem & febricitantium diversam naturam indicat 178. adhibendi methodus, quoad formam, dosin, tempus 397. 398. 399. 400. contemtori respondetur 401. 402. 403. abusus & noxa 482. 483. non tollit plane usum 394. 395. ex febrium intermittentium indole

& naturæ intentione falso deducitur 378. quod solidis argumentis refutatur. 379.380.381.

Cinnabarinorum usus in morbis a scro & sanguine extravasato ortis 101. 102. cautus debet esse in ventriculi & intestinorum atonia 102. antepilepticus quatenus sit admittendus. 125.126.

Circulus sanguinis est causa actionum corporis & animæ 14.15.20. dicitur vitalis 14. turbatus morborum, plane sublatus mortis causam constituit 15. dependet a systole & diastole fibrarum & musculorum 17. 18. necessarius est ad vitam. 15

Coffée potus abusus & noxa. 500

Colicæ convulsivæ metallurgorum quomodo sint curandæ. 30

Chymiæ utilitas. 210

Collyriorum abusus & noxa. 567-568--570

Consuetudo in exploranda natura ex effectu remediorum attendenda 164. magnam potentiam habet in actiones corporis. 20.21

Cordis & cerebri consensus demonstratur. 18.19

Corporum diversa ad motus n. & p. n. dispositio dependet a proportione solidorum & fluidorum 157. 158.159

Critica excretio quænam sit. 47

Critici dies qui sint 47.48. quæ signa præbeant 48. eorum existentiam male quidam rejiciunt. 77

Criticarum evacuationum tempora ratione remediorum applicationis sunt observanda. 75

Cutaneorum affectuum sanatio justo tempore fiat. 81

DEcocta lignorum in scorbuto & lue venerea quomodo paranda & recte usurpanda. 93

Diæta pro morborum temporibus a Medico præscribatur. 87

Diætetica remedia chymicis sunt præferenda. 210

Diaphoretica plus indicantur a natura quam purgantia 419. 420. selectiora quænam sint in forma liquida 97. in forma sicca ib. 98. repetita dosi data prosunt in febribus acutis, malignis, exanthematicis. 35.98

Diarrhœa male sistitur acidis 517. nuce moschata. 519

Diei tempus observandum est in applicatione remediorum. 85

Diureticorum usus quando instituendus 83. variorum operandi ratio quomodo naturam corporis indicet. 168. 169.

Dolores ex calculo quibus remediis leniendi 31. podagrici & arthritici quomodo curandi. 108

Dulcium noxa in pectoris morbis 503. in malo hypochondriaco 504. in febribus ib. in tussi stomachali. 505

Dysenteria feliciter curata 95.96. ejus causa. 130

EFfectus naturæ & artis difficile cognoscitur 2. a medicis confunditur ibid. 142.143.144

Emetica quænam tutiora 95. an repetitis vicibus possint dari 95. 96. nocent post iracundiam data 432. 433. 434. 435. ut venena 440. 441.

441. circa menfium & hæmorrhoidum inftans tempus 443.460. 462. poft largius potum vinum 443 444. poft potum frigidum 459. hypochondriacis & hyftericis 442 circa paroxyfmos intermittentium. 443. 465
Emeticorum ufus in morbillis & variolis 34. inter initia arthritidis 34. 35. in purpura chronica 35. in intermittentibus ibid. in malignis febribus ibid. in melancholia hypochondriaca 164. in febribus exanthematicis 95. 96. diverfa operatio ratione ætatis 162. ratione diverfæ corporum conftitutionis in eadem ætate 162. 163. in ictero quid indicet. 164. 165
Empiricorum ftratagema ad captandam gloriam. 144. 145
Emplaftrorum cephalicorum noxa. 564. 565
Emulfiones quando noceant. 507. 508
Epilepfia unde 46. inveterata nunquam curatur a natura fola fed medicamentis interdum. 30
Equitationis in variis morbis vtilitas. 192. 193
Eryfipelas male curatur topicis 575. 587. 588. aqua frigida retropulfum funeftum 496. gangrænam producit & faucium inflammationem. 497
Evacuatio humorum a natura fit per diverfa loca 26. quod item a medico fiat 66. feri impuri quomodo a natura inftituatur. 24
Excretiones unde dependeant 16. 41. fuppreffæ morbos pariunt 17. 43. refpondere debent ingeftis 42. 43. a natura inftitutæ falutares 539. 540. ideo nullo modo fiftendæ 66. 67
Examina ægrotantium quomodo a Medico inftitui debeant. 156
Experientia fola non facit medicum 440. fed cum ratione conjuncta. 446. 447
Externa remedia quare non omnibus æque fubjectis conducant. 585. 586

FAbæ S. Ignatii virtus antepileptica & antifebrilis rejicitur. 131
Febres quomodo generentur 22. 23. earum definitio 22. 46. quatenus falutares 24. 50. 51. vel noxiæ 57. 58. fæpius funt medicina corporibus plethoricis, fpafmo affectis, cachecticis, impuris 23. 24. inflammationes tollunt 23. 51. intermittentes quomodo generentur 382. 383. facilius curantur inter initia 396. utplurimum graffantur epidemice 382. malæ tractatæ multos morbos creant 55. lentæ inter initia feliciter curatæ 96. arthriticæ, rhevmaticæ, & catarrhales quomodo oriantur 54. 55. quando falutares 55. qua methodo fanandæ ib. malignæ petechiales caute circa dies criticos funt tractandæ. 76. 77
Febrilis calor unde. 23
Febrifugorum ufus monftratur. 128. 129
Fluor albus quare difficile fanetur 108.

108. 109. quomodo curandus 31. 109
Fonticulorum origo unde 540. definitio ib. nomen veteribus ignotum fuit, sed non ita applicandi modus 540. 541. contemtores quinam 541. usus confert ad præcauendos morbos 54. 558. facit ad detegendam corporis naturam 557. 558. utilitas in curandis morbis capitis 542. 543. 545. 546. unde deducenda 556. 557. in oculorum vitiis 543. 544. in epilepsia 544. in pectoris affectibus 546. 547. in morbis abdominis 547. in doloribus artuum arthriticis & podagricis 547. 548. in ulcerum antiquorum consolidatione 549. in morbis acutis & præsertim peste 549. 550. in omnibus suppressis excretionibus lymphæ impuræ 555. 556. operandi ratio exponitur & simul objectionibus respondetur 550. 551. 552. derivatorius effectus ostenditur 552. consolidatio quare periculosa 554. 555. rectus applicandi modus. 558. 559. 560
Formularum abundantia unde. 116
Frigidus aquæ potus quandoque habet vim diaphoreticam 173. post corporis incalescentiam mortem infert 494. 495. inflammationes ventriculi & aliorum viscerum producit. 496
Globuli sebacei per alvum ejecti ab usu pinguium prognati 509.
Gonorrhæam curandi methodus generalis. 31
Hæmorrhagiæ quomodo fiant 22. 46. 49. criticæ quænam 22. promovent circulum sanguinis ib. sunt vel salutares 49. ideoque non cohibendæ sed promovendæ 49. 50. vel perniciosæ, quæ prudenter compescendæ 50. narium, externis cohibitæ quæ mala inferant 572. quibus externis recte tractandæ 572. 573
Hæmorrhoidum fluxus qua methodo tractandus. 74
Hippocratis aphorismus, eo ducenda esse quo natura inclinet, explicatur. 429
Hydrops imprudenti hæmorrhoidum suppressione prognatus 475. chinæ chinæ abusum sequutus 483. male curatur per purgantia drastica 422. 423. anasarca qua ratione recte curetur. 107
Hypochondriaci mali curatio generalis. 29. 30
Innedia est medicina corporis in multis morbis. 196
Inflammationes præsentissimam opem postulant 98. quibus remediis tractandæ. 98. 99
Infusorum operandi ratio 94. usus satis continuatus in morbis chronicis commendatur 94. in morbis acutis. 94. 95
Injectiones num suscipiendæ in sanguinis ex utero profluvio. 584
Intermittentium phœnomena explicantur 382 383. perversa sanatio solis evacuantibus 479. 480. sudoriferis 480. 481. chinæ cortice 481. in gravidis. 483. 484
Ira agit in totum systema nervorum 436.

436. inprimis in ventriculum & inteſtina 437. in ductus bilioſos & hepatis 437. 438. hæmorrhagias excitat. 438
Iuſcula carnium proſunt in morbis chronicis 110. quomodo virtute augeri poſſint ib. roborantia nocent in febrium ſtatu & declinatione 501. in febribus putridis malignis ibid. in capitis vulneribus. 502

LAc inter alimenta eſt optimum & corpori convenientiſſimum 212. 236. medicamentoſam habet virtutem adverſus venena 212. 213. item in aliis morbis, exemplo veterum 213. nocet infantibus 505. adultioribus in ventriculi atonia & acidi proventu ib. in dyſenteria ib. aſininum reliquis lactis ſpeciebus eſt præferendum 216. minorem præ ceteris caſeoſæ ſubſtantiæ copiam habet 217. ideoque tenui ſeroſo humore præ reliquis abundat 216. in coagulum difficulter abit 217. in ſignem dulcedinem præ ceteris continet 218. ſaccharum præbet elegantiſſimum. ibid.

Lactis bubuli, ouilli, caprilli mixtio & ſubſtantia 215. differentia dependet a diverſa animantium natura 215. 216. lactis mixtio & ingredientia 214. 267. efficacia differt pro diverſis ſpeciebus 215. coagulum extra corpus a quibus rebus fiat 240. in corpore noſtro unde fiat 240. 241. quibus corporibus & in quibus morbis noceat 241. 242. 245. cum aquis mineralibus mixtio in morbis commendatur 507. uſus quibus interdicatur a veteribus 242-244. noxa quibus remediis arcenda 244. virtutem aliis medicamentis veteres emendarunt 269. 270. virtutem aquæ ſalubres egregie augent 270. cura podagricis quando nociva 506. aſinini utilitas in variis morbis pulmonum 222. in phthiſi 220. inter initia ejus maxime convenit 221. 222. in tabe 222. 223. in empyemate 224. in morbis articularibus 225. 226. in colica convulſiva 227. in affectu hypochondriaco & hyſterico 227. 228. in melancholia hypochondriaca 228. in epilepſia & motibus convulſivis ibid. 229. in ſcorbuto & ſimilibus morbis 229. 230. 231. in ſenili ætate & ejus morbis 231. 232. præparatio medica ad varium uſum qui intenditur 232. 233. 234. adhibendi methodus præſcribitur 235. 236. uſus quando non admittendus. 237
Laxantia naturam hominum indicant 167. quod exemplo probatur ſalis fontani & pilularum laxantium 167. 168. cujus ratio redditur 168. & lenientia quare benedicta a veteribus nominata ſint 345. quænam optima 426. eorum vis quomodo augenda 427. quando noceant. 520. 521

Linimenta in capitis morbis nocent 566

566. 567. quænam & quando in his affectibus prosint. 567
Liquida superare debent solida in alimentis. 201
Liquoris acidi Hassiaci usus & abusus in variolis. 132. 133
Lumbrici quibus remediis tollendi. 31
Lunæ potentia in corpus nostrum 86. mutationes in curationibus morborum attendendæ. 86
MAchinæ divinæ & arte humana factæ in quo differunt. 7
Magnesiæ operandi ratio 317. effectus laxans unde. 161
Manna omnium laxantium clementissimum & tutissimum est 354. an flatulentiæ accusanda. 364
Mannæ denominatio unde 346. definitio ibid. differentia & species 347. 350. ortus & genesis 349. 350. varie ab auctoribus exponitur 347. 348. 349. calabrinæ colligendi modus & triplex genus 351. mannæ principia & operandi ratio 352. 353. usus quando innotuit 351. 352. infantibus proficuus 355. 356. in senili ætate salutaris 356. in gravidis 357. in affectibus ex humorum impuritate ortis & spasmodicis 357. 358. in affectibus hypochondriacis & melancholicis 358. 359. in doloribus colicis 360. in affectibus renum, vesicæ, & viarum urinariarum 360. 361. in variolis confluentibus 367. 368. in cura cum aquis medicatis instituta 363. 364. virtus diuretica 362. emolliens 353. dosis 364. 365. exhibendi modus 365. compositiones cum aliis medicamentis ab Auctore præscriptæ 366. 367. composit. officinales 369. 370. examen chymicum 370. 371. spiritus virtus & usus. 370
Martis principia agendi 104. tincturæ & essentiæ optimæ quænam 104. croci præparatio optima. 105
Martialium usurpandi methodus in morbis chronicis 105
Mechanismi in homine definitio & probatio. 7
Medicus felix quis 1. 491. naturam sequi debet 27. 48. quare & quando noceat. 27
Medici judicium requiritur ad sanandum 489. officium in sanando. 188
Medicorum ignorantia 447. prudentia in applicandis remediis in quo consistat 140. 141. discordia & error in determinandis remediorum viribus 114. 115. 123. 373. veterum diligentia in natura imitanda 64. dissensus unde 39. 40.
Medicationis perversæ causa est ignorantia medicorum 486. falsa de medicamentis ac eorum viribus opinio 486. credulitas medicorum & præjudicium auctoritatis 486. 487. ignorantia naturæ methodi medendi 487. ægrotantium naturæ 487. 488. medicorum temperamentum 488. 489
Medicina universalis non datur. 138. 139

Medicamentorum vires varie determinantur 464. difficulter explorantur 141. in morbis acutis 145. 147. certæ in genere non dantur sed respectu individuorum 123. 124. applicatio pro ratione temporis fiat 69. 70. 71. exemplo purgantium & emeticorum 71. 72. prudens applicatio in quo consistat 124. 125. empirica reprehenditur 140. 141. operatio diversa unde 118. 123. variat in diversis regionibus 120. 121. diversis anni temporibus ib. in diuersis subjectis 119. 120. 121. seq. selectus & applicatio 89. 90. continuatio necessaria 88. a veteribus commendatur 90. exploratio in quibus morbis instituenda 145. 146. sæpius repetatur 147. 148. certo tempore & debita dosi fiat 148. 149. non cum aliis simul 148. pro ratione sexus, naturæ, ætatis 151. a priori quomodo suscipienda 150. 151. facit ad determinandas vires ib. mutatio nocet ægrotantibus 88. 89. in explorandis medicamentis 149. ignorantiam medicorum indicat 89. vires non sunt absolutæ tales sed respective ad corpus humanum 116. 117. 154. 188. quod deducitur ex consideratione motuum 117. 118. veterum auctoritate probatur 118. vera virtus maxima ex parte ignoratur 115. 116. aut falso indicatur ib. copia reprehenditur. 185. 186

Medicamenta cur tam noceant quam prosint 372. 373. pauca & simplicia sufficiunt ad curationem 185. 186. adversus morbos certi effectus non dantur 491. distinguuntur in benigna & fortiora 492. in secura & insecura ib. tuta quænam ibid. benigna quænam. 492. 493

Mercurii operatio naturam corporis quomodo indicet 174. 175. cum auro amalgamati virtus 100. dulcis tuta usurpandi methodus in variis morbis. 100. 101

Mercurialium modus operandi 136. venenosa indoles quomodo evitetur ib. usus in medicina 136. 137. noxa. 474

Mensium negotium quando sit promovendum 80. obstructio quibus remedi s sanetur. 31

Methodus medendi in quo consistat 88. omnium morborum generalis. 62

Mixtio lactis cum aquis veteribus jam fuit cognita 269. lactis cum aquis mineralibus primum adserta fuit ab Auctore 270. 271. 272. ejus utilitas demonstratur. 267. 273. 274

Morbi quomodo optime præcavendi 72. 73. chronici a natura sola non sanantur 28. 60. unde generentur 60. tempestivam medicationem postulant 61. qua methodo sanandi 61. 62. critici pro temporum ratione sanandi 78. 79. ab externis male adhibitis exasperantur. 79

Morborum curatio inter initia facilior

lior 71. quænam optima 43. 44. causæ præcipuæ 44. a natura removentur 44. 45. recto ordine tollendæ. 80

Morsus canis vel lupi rabidi sanatus 30

Motus & quies unde 3. 4. inhærent corpori per se, non per accidens motus quomodo oriatur 117. indicat diversam corporis naturam 172. non sinit putrescere 16. abusu nocet 193. varie præscribendus est a medico pro indiuidui natura 191. 193. quo tempore instituendus 194. est medicina in morbis chronicis 189. prærogativa gaudet præ sudoriferis diaphoreticis & aliis remediis 190. roborantem possidet virtutem 191. 192. progressiuus sanguinis auctior medetur morbis 21. 22 24. 45. fit per spasmum & febrem 22. 23. progressivus & excretorius ad conservationem corporis requiritur. 44

Motuum directio in nobis fit pro dispositione organorum. 11

NAtura quid 188. quid secundum Platonem & Asclepiadem 6. secundum veteres est artificium corporis nostri 6. in quo hoc consistat 6. 7. 41. est princeps Medicus 1. 48. & ars necessaria ad curationem 1. 32. 33. differt ab anima tam sensitiva quam rationali 36. humana indolesque morbi ex effectu remediorum cognosci potest 155. 161. robusta quænam 19. imbecillis ibid. sensibilis ibid. morbosa 20. sine medicamentis sola curat 2. 25. 26. 27. ordine & tempore sanat 25. per commodas vias excretiones instituit 26. medico monstrat viam in præservandis morbis 43. in febribus inflammatoriis 51. in exanthematicis 52. in arthriticis, rheumaticis & catarrhalibus 55. in intermittentibus 56. in motu constituta non turbanda 65. omnes actiones suas ordine perficit 70. medetur motu progressivo sanguinis auctiori. 22. 45

Naturæ motus noxii a salutaribus sunt distinguendi 430 431. lex æterna 4. vox unde ib. notio cui competat ib. humanæ definitio realis 14. vocabulum varie explicatur 3. essentia in quo consistat 6. 7. ad eandem pro scopo creatoris quidnam requiritur ib. cognitio medico necessaria 27. 39. 40. sqq. in quo consistat 38. sanatio ex quibus causis explicanda 21. medendi methodus est arcana 63. a multis non attenditur 63. paucis aphorismis ab Hippocrate comprehensa. 64. 65

Naturarum differentia unde. 20

Nerveum fluidum requiritur ad motum systalticum 17. 18. generatur a sanguine. 18

Nitrum pertinet ad salia 300. secundum Verulamium habet virtutem vitam prorogandi 301. quandoque habet vim diaphoreticam. 173

Nitri uſus & abuſus 515. 516. generatio 300. multiplex uſus in morbis 301-303. antimoniati præparandi modus 312. uſus. 312.313.
Nitroſorum uſus in morbis acutis. 35
Nonnaturalium rerum potentia in corpus noſtrum 8. 11. 37. cognitio medico neceſſaria. 37
Nucis moſchatæ abuſus & noxa 519
Nutritio eſt neceſſaria ad conſervationem corporis, 42

OBſervationum de remediorum effectibus utilitas. 141
Obſtructiones quomodo ſanantur a natura. 21
Odontalgia quibusnam remediis curanda 574. male tractatur topicis 574
Opiatorum uſus & noxa 82, ſiniſter effectus naturam corporis indicat 180. 181. noxa in alvi fluxionibus 471. 472. in diuturno mœrore hypochondriacorum. 473. 474
Otalgicorum uſus & abuſus. 570. 571

PAralyſis a natura ſola non vincitur ſed ab arte. 30
Paroxyſmi intermittentium unde 384. cur non eodem tempore recurrant. 385
Pediluvia nocent corporibus humidis ſenilibus 512. in catarrhis & circa menſium tempus ib. in pedum fœtore, ibid. 513.
Phthiſis vera naturæ vires eludit 29. quomodo arte tractanda ib. lacte aſinino vel vaccino curata 221
Plethora cauſa eſt morborum 196. quomodo removeatur a natura 21
Pilularum Wildeganſii, Starckii, Matthiæ Anglicis uſus. 133
Pinguia quando proſint 509. nocent hypochondriacis 508. 509. externe uſurpata in variolis 510. in eryſipelate ibid. in ſcabie 511. in capitis tinea. 510
Podagra & arthritis, quibus remediis leventur 29. podagra ab acidis retropulſa quænam ſymptomata producat 517. ab hæmorrhoidum defectu ſemper orta falſo creditur. 454
Polychreſta & multi uſus remedia dantur. 140
Potus aqueus & tenuis ſufficiens in morbis acutis ac chronicis ſanandis requiritur. 202
Praxis medica unde hodie periculoſior. 211
Principium medicinæ optimum quodnam. 40
Ptyaliſmus diu durans imprudenti ſalivatione concitatus. 474. 475
Pulſus quid 18
Purgantia magis nocent quam emetica 412. æquabilem circulum ſanguinis turbant 413. tonum ventriculi & inteſtinorum valde lædunt ib. 414. ob quod alvum adſtringunt & dolores pariunt 414. tumores aquoſos abdominis augent ib. 415. paralyſin accerſunt 415. ſerum & lympham præter modum abſumunt 415. 416. ab auctoribus damnantur 417. 418. 419. agunt principio volatili penetran-

netranti 406. quod apparet ex eorum externo & interno usu 406 407. nec non elemento causticæ indolis 407. 408. ob quod mortem inferunt 409. 410. scammoniata & ex gialappa parata ob virulentam indolem nociva 410-412. sine operatione in corpore relicta leprosa pathemata excitant 408. 409. fortiora quænam 405. venenis causticis sunt adnumeranda ib. nocent post iram exhibita 441. in dentitione infantum 468. 469. sanis corporibus 469. 470. non locum habent in subjectis segnioribus 422. nec in hydrope 422. 423 nec in cachexia aut morbis a sero ortis 423. 467. 468. quod cruditates & impuros humores accumulent potius quam demant, experimento statico probatur 424. in quibus morbis ab Hippocrate interdicantur 425. 426. purgantes aquæ quare non dentur. 412. 413

Purgantium diversa operatio naturam hominis & morbi indicat 166. fortiorum principium & damnum in corpore humano. 345

Putredo unde 43. quomodo in homine avertatur. 16. 41

R Adicis Ipecacuannnæ virtus antidysenterica inquiritur 130. Nisi vis analeptica & alexipharmaca. 130. 131

Ratiocinationis in medicina necessitas & usus. 114

Recidivæ intermittentium unde. 389

Regimen observandum in febribus inflammatoriis & exanthematicis 36. pro differentia subjectorum præscribendum. 37

Remedia diætetica naturæ præ chymicis sunt amica 211. multum præstant in morbis præcavendis & sanandis. 187. 188

Remediorum effectus ab eorundem vi activa & a corporis structura & morbi causa materiali dependet 160. quod probatur effectu magnesiæ, nitri. 160. 161

S Acchari effectus in corpus humanum salutares 298. virtus pinguefaciendi. 298. 299

Sal commune interdum aquarum salubrium præcipuum ingrediens est 304. exemplo fontium quorundam medicinalium 304. 305. lunæ inter salia media proprie referri non potest 293. neque tartari dulce 293. Sedlicense ad salia neutra pertinet. 330. 331

Salis communis usus in medicina commendatur 303. 304. inter alimenta corpori humano summe proficuus. 297. 298. Carolinarum inventio & præparatio 325. 326. 327. duplex principium 330. vires unde pendeant 331. virtus absorbens 331. 332. purgans in multis morbis salutaris 332. 333. 334. 335. incidens 332. 333. in sanguinis excretionibus promovendis 335. 336. diuretica in variis affectibus salutaris 336. 337. diapnoi-

pnoica 337. virtus quomodo in variis morbis aliis medicamentis fecundetur 338. 339. ufus fufficienti fluido adjuvari debet 339 340. ejus menftrui ad folutionem proportio 340. ufus quibus cautelis inftituendus 341. 342 343. externus 341. vis cathartica unde 307. & Sedlicenfis examen chymicum XV. experimentis inftitutum 327. 328. 329. 330.
Salis Sedlicenfis examen chymicum 309. 310. inventor 309. 325
Salis Ebshamenfis primus auctor eft D. Grevv. 324. 325. examen chymicum 308. virtutes 309. adulteratio 314. 315. præparatio 315. examen chymicum ibid. polychrefti præparandi modus & ufus 312. 313. cathartici Hungariæ & Chemnicenfis convenientia cum aliis falibus naturalibus 310. mirabilis Glauberi præparatio 313. denominatio unde ibid. fingularis effectus fulphur minerale extrahendi negatur 313. 314. ammoniaci præparatio 315. ufus ibid. digeftivi Sylvii præparatio 316. ufus & abufus. ib.
Salia falubrium fontium omnibus arte factis præferenda funt 324. effentialia funt falia media a natura producta 299. excrementitia funt mediæ naturæ 296. media ceteris falibus in medendo præftant 299. non effervefcunt mifcela liquoris acidi vel alcalini 292. naturæ funt convenientia adeoque animantibus innoxia 296. 297. quod experimento probatur 321. in omnibus animantibus reperiuntur 294. quando noceant. 516. 517
Salium neceffitas, potentia & ufus in hoc univerfo 290. 291. effentialium natura 299. præparatio cum quibus herbis adornetur 299. 300. ufus in variis morbis a quibus principiis dependeat 300. mediorum definitio 292. differentia 293. fpecies 292. 320. virtutes 317. 320. 321. ex tartaro, aceto & falibus paratorum effectus in corpus 316. volatilium ufus quando in morbis chronicis profit vel obfit. 82. 83
Sanguinis motus auctior in morbis ferofis unde 24. circulus avertit & fanat morbos 15. 16. 21. præfervat a putredine 16. fluxilitas ad vitam neceffaria. 416
Scabies non a natura fola fed arte curatur & quomodo. 29
Scorbutus a natura raro fuperatur 29. quomodo arte propelletur. ibid.
Seminis fluxum cohibentia quo tempore recte ufurpanda 83. 84.
Serum magis per fudorem & urinam quam per alvum educitur. 423
Seri ftagnationes quomodo fiant 552. pro diverfitate locorum ubi

bi fiunt diversa sortiuntur nomina. 552. 553
Seri lactis usus in variis morbis 264. 265. 507. in omnibus morbis ab impuritate humorum ortis 261. in morbis spasmodicis 261. 262. in hypercatharsi 254. 255. in scorbuto 258. 259. 260. in quibus morbis commendetur a veteribus 246. 247. 248. virtus a Sylvatico optime traditur 262. 263. laxans 256. in variis affectibus intendi potest aliis medicamentis 256. 257. 258. unde dependeat 251. principia quænam sint 250. præparatio vulgaris 251. 252. melior 252. exhibendi modus ratione mensuræ & temporis 252. 253. 254. proportio ad partem crassiorem in diversis lactis speciebus experimentis monstratur. 249. 250
Spasmi definitio 22. genesis 45. salutaris & perniciosi definitio. 47
Spasmi proximæ morborum & symptomatum causæ sunt 45. quomodo dividuntur 46. partes nervosas afficiunt 45. 46. quomodo in partes agant. 47
Specifica remedia non dantur 153. habent vim activam. 154
Spiritus salis pectori inimicus. 518
Spirituosa largius usurpata digestionem minuunt 518. obstructiones viscerum gignunt ibid. in affectibus capitis & nervorum caute usurpanda. 519
Sternutatoria in apoplexia quando conveniant. 83
Stomachica sat longo tempore continuanda 106. duo laudantur. 106
Succoladæ potus obest hypochondriacis. 500. 501
Sudorifera obsunt in doloribus rheumaticis ante V. Snem & alvi evacuationem data 470. post iracundiam exhibita. 471
Sudoriferorum usus naturæ corporis index 169. 170. in morbis acutis, peste 35. in variolis noxius indicat naturam. 171
Sulphurum mineralium usus medicinalis inquiritur. 133. 134
Sympatheticæ curæ fundatæ sunt in fortiori imaginatione 137. circa easdem experimenta. 138
Symptomata pro causis sæpe curantur. 477. 478. 479.
Syncoptici quomodo tractandi 15. vitam recipiunt cordis motu restituto. 15. 19
Systole aucta unde 18. 19. & diastole quomodo fiat 17. 18. causa est sanitatis & morborum ib. circuli sanguinis ib. continuatio fit a sensu cordis & cerebri. 18. 19

Tartarus inter salia media proprie referri nequit 293
Tartari vitriolati præparatio & usus 312. 313.
Temperamentorum explicatio mechanica 20
Temperantia terrea quando conveni-

veniant in acutis 36. profunt in diarrhœa & dyfenteria ibid.
Tempus certum requiritur ad generandos & curandos morbos 25. 26. 68. & ordo obfervatur in corpore noftro. 39. 68
Thermæ quando noceant 514
Tinea capitis retropulfa producit epilepfiam & alia mala 575
Tonus & tenfio quid? 18
Tophi in podagra plerumque externis originem debent. 586
Topica quænam. 563
Topicorum ufus & abufus in doloribus arthriticis & podagricis 584. 585. in gutta rofacea 576. in gingivarum exefione 576. 577. in pleuritide 577. 578. in peripneumonia ib. in tuffi ficca convulfiva 578. in phthifi 579. in cardialgia 580. in calculi doloribus 580. 581. in uteri hæmorrhagia & feminis profluvio 582. in uteri prolapfu 582. 583. in hæmorrhoidibus cæcis 583. 584. in arthritide fcorbutica 587. in eryfipelate 587 588. in bubonibus 588. 589. in variolis 589. in fcabie 589. 590. in lue venerea ibid in paralyfi 590. 591. in tumoribus œdematofis 591. 592. applicatio ad pulfus ad reparandas vires 592

VLcera offium fquamoforum quibus externis tractanda 573
Vteri morborum difficilis fanatio unde 108, 109. curatio traditur. 109
Variolarum curatio recto tempore fiat. 75
V. S. purgationi præmittenda 184. utilis in morbis acutis 33. habet vim diaphoreticam, unde natura corporis cognofcitur 172. 173. quando recte inftituatur 73. 74. an profit in febribus inflammatoriis 57. quando conveniat in febribus exanthematicis 54. nimia nocet in inflammatoriis 52
V. Sni neceffitas unde 199 utilitas in multis morbis ib. abufus in plethora ib. 200. omiffæ noxa variis obfervationibus demonftratur 448. 449. 450. 451. largior ufus vario modo infigniter nocet. 452. 453
Venenum quid 524. fumma partium tenuitate operationem fuam exert 406. 439. in quas partes agat ibid. quænam fymptomata conitet. 439. 440.
Veneris tincturæ quem effectum & ufum in medicina præftent. 135. 136
Veficatorium variæ fpecies 523. utilitas in doloribus capitis 428. in mania & epilepfia idiopathica & fympathica 528. 529. in affectibus foporofis 529. in vitiis oculorum 529. 530. in afthmate convulfivo 530 in doloribus arthriticis & rheumaticis 530. 531. in variolis & morbillis 531. in febribus petechialibus & peftilentialibus ib. 533. 534. adhibendi modus in variis morbis cum cautelis 532. 533. 534. 435. pernicio-

cio-

ciosus; effectus quibus medicamentis præscindendus. 536. 537
Vesicantia mitiora quænam 537. quando ex usu sint. 538
Vini potus in febribus acutis & inflammatoriis noxius. 502
Vis animæ sive imaginatio. 149. 150
Vires a quacunque causa amissæ quomodo reficiendæ. 111. 112
Viscidum quomodo a natura tollatur. 21
Vita unde pendeat 16. 17. 41. 42. 43. non a sola se- & excretione 16. 17. ejus definitio physica. 7
Vitriolum inter salia media proprie referri non potest 293. an locum habeat inter ophthalmica 569
Vomitus unde 458. cruentus in femina mœrore & dolore confecta emetico concitatus 466. emmenagogis causatus. 467
Vomendi conatus post iram perperam pro naturæ motu salutari venditatur 431. emetico male juvatur. 432. 463

